

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції*

10 листопада 2017 року

Львів

УДК 343.9
Т33

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 31 жовтня 2017 р. № 3)

У п о р я д н и к и :

О. В. Авраменко, кандидат юридичних наук, доцент
С. С. Гнатюк, кандидат юридичних наук, доцент
І. В. Красницький, кандидат юридичних наук, доцент

Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 року) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. – Львів: ЛьвДУВС. – 316 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», яка відбудеться 10 листопада 2017 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

У публікаціях українських та іноземних учених і практиків висвітлено проблемні аспекти забезпечення ефективної правоохоронної діяльності. Наведено досвід закордонних фахівців у пошуку ефективних шляхів її удосконалення в нашій державі.

Опубліковано в авторській редакції

УДК 343.9

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2017

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПЕРСПЕКТИВ

Шановні друзі!

Вже декілька років поспіль восени Львівський державний університет внутрішніх справ збирає вітчизняних та зарубіжних фахівців, щоб розглянути актуальні питання протидії злочинності.

Доводити актуальність обраної для обговорення теми, як видається, немає потреби.

Сучасний поступ світового співтовариства у цій сфері виявляється у багатьох аспектах: з одного боку, безумовно, позитивних (це розвиток науки, техніки, сучасних інновацій тощо), з іншого – у негативних (серед них поширення існуючих та поява нових форм і видів злочинності).

На жаль, змушені констатувати, що у світі не тільки є, а й набувають поширення такі негативні тенденції, як тероризм, сепаратизм, спроби повалення урядів і захоплення територій суверенних держав тощо.

Бажання міжнародних злочинних угруповань отримати незаконним шляхом надприбутки призводять до катастрофічних наслідків. Наркоторгівля, торгівля людьми, людськими органами, сексуальна і трудова експлуатація дітей і жінок стали поширеними злочинними проявами у багатьох, навіть розвинених, країнах світу. Ще однією негативною тенденцією сьогодення, що набуває суттєвого поширення, є зростання кіберзлочинності, збільшення обсягів незаконного обігу зброї тощо. І ми зобов'язані говорити про це як про національну проблему, як про власну проблему.

До визначальних чинників наведених форм злочинності прийнято відносити глобалізацію, соціальну нерівність, розбалансованість правоохоронної системи, розвиток сучасних інформаційних технологій тощо. Внаслідок впливу названих криміногенних чинників донедавна локальні злочини набували статусу організованих, міжнародних та навіть глобальних негативних маркерів соціальної дійсності.

Актуальність проблеми протидії злочинності визнається і на міжнародному рівні. Зокрема, з метою вивчення стану й тенденцій злочинності в окремих регіонах світу кожні п'ять років, починаючи із 1955 року, відбуваються науково-практичні заходи, що організовує ООН під назвою «Конгреси ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя». Останній, 13-й такий Конгрес, відбувся 12–19 квітня 2015 року у Катарі в м. Доха. В ньому взяли участь понад 5 тис. представників із 142 країн світу: урядовці, керівники правоохоронних органів, провідні науковці, експерти, делегати від різних неурядових організацій та ін. Це засвідчує, що злочинність справді є проблемою, яка загрожує людству і вимагає адекватного реагування.

Фахівці ООН зазначають, що на сучасному етапі розвитку суспільства із найпоширенішими формами транснаціональної організованої злочинності, якими є тероризм, злочинність у сфері економіки і наркозлочинність, нині набули поширення такі організовані злочинні вияви, як піратство, кіберзлочинність, сексуальна експлуатація дітей, екологічна злочинність та незаконний обіг культурних цінностей.

Очевидно, що кожна з держав окремо та світове співтовариство загалом постійно намагаються дати відсіч злочинності. Проте загально визнано, що така діяльність зводиться до вирішення трьох основних завдань: розробки ефективного національного законодавства у сфері протидії та запобігання злочинності загалом та окремим злочинам, налагодження дієвого міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності та удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції.

Водночас мусимо констатувати, що сьогодні жодне з таких завдань не вирішене. Попри систематичне вдосконалення, національне законодавство у сфері протидії злочинності постійно «наздоганяє» останню, що зумовлене появою нових форм і методів злочинної діяльності. Варто додати, що питання створення такого законодавства постійно ускладнюється, з огляду на тенденції дедалі ширшого захисту прав і свобод людини, зокрема й особи, яка вчиняє злочини. До того ж, існує дещо хибна думка про можливість вирішення проблем протидії злочинності лише законодавчим шляхом. Дійсність доводить, що ефективне законодавство має вагоме, проте не головне значення. Підхід до вирішення будь-якої проблеми, зокрема й до проблеми протидії злочинності, має бути комплексним і розпочинати таку діяльність потрібно із виявлення та усунення причин цього явища (так само, як лікування починають із встановлення діагнозу).

Що стосується міжнародного співробітництва, то, попри беззаперечні успіхи у цьому напрямі, доводиться констатувати, що національні інтереси досі превалюють у такій діяльності.

І чи не найскладнішим для вирішення є завдання удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції. На жаль, у світі немає універсального ефективного механізму їхньої діяльності. В тій чи іншій державі система таких органів працює більш-менш ефективно, з огляду на низку чинників: ментальність, традиції, рівень правосвідомості громадян, стан матеріального забезпечення самих підрозділів тощо. У разі перенесення цієї системи в інші реалії механізм її діяльності, за правило, дає збій.

Відтак Україні потрібно віднайти власний ефективний механізм діяльності кримінальної юстиції. Однак ситуація дещо невтішна. Попри одностайне визнання та підтримку реформ системи кримінальної юстиції в нашій державі, а також стратегію національної безпеки у межах програми «Україна у світі, що змінюється», що передбачає наслідність реформування правоохоронної системи з метою підвищення її функціональної спроможності, на жаль, доводиться констатувати, що такі реформи істотно сповільнилися та ще не дали очікуваних результатів. І цілком очевидно, що це питання є нагальним.

Водночас успішне запобігання більшості злочинів та ефективна правоохоронна діяльність загалом неможливі без широкої участі громадськості. Питання протидії злочинності, забезпечення правопорядку та публічної безпеки має стати справою не держави, а суспільства. Стратегія громадського впливу на злочинність має полягати, з одного боку, в залученні, а з іншого – в ініціативній участі окремих громадян, громадських організацій правоохоронної спрямованості тощо до охорони правопорядку, участі у програмах профілактики злочинності, надання інформації про вчинені злочини з обов'язковим матеріальним заохоченням цих напрямів роботи з боку держави і приватного бізнесу.

Отож, як бачимо, завдань у забезпеченні ефективної протидії злочинності та належної правоохоронної діяльності є доволі багато. Їх вирішення має ґрунтуватися на результатах фундаментальних наукових досліджень, комплексному підході та врахуванні позитивного досвіду, зокрема й міжнародного.

З огляду на це, сподіваюся, що думки та пропозиції, які будуть висловлені під час нашої конференції, стануть корисними у пошуку ефективних шляхів вдосконалення правоохоронної діяльності в нашій державі, а відтак розвитку України як справді європейської, демократичної та правової держави.

Бажаю учасникам конференції плідної дискусії!

*Роман Благута,
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОНЯТТЯ ІСТОТНОЇ ШКОДИ ЯК НАСЛІДКУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Настання суспільно небезпечних наслідків є обов'язковою ознакою складів злочинів, передбачених ст.ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України. Такі наслідки прямо вказані у диспозиціях статей КК України та полягають у заподіянні істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Донедавна – до початку 2014 року – до складу істотної шкоди одностайно відносили вчинення злочину, щодо якого мало місце потурання. Це підривало авторитет держави, перешкоджало діяльності правоохоронних органів щодо переслідування злочинів, шкодило права та інтересам потерпілих від злочину. Таким чином, моральний, політичний, юридичний обов'язок службових осіб протидіяти злочинам інших осіб підкріплювався юридичною (а саме, кримінальною) відповідальністю за потурання злочину.

Однак, Законом України №1261-VII від 13.05.2014 були внесені зміни до примітки 3, 4 ст. 364 КК України, які стосувалися визначення поняття істотної шкоди як наслідку злочинів у сфері службової діяльності – вони були викладені у новій редакції [1].

Свою правову позицію щодо розуміння змісту нової (чинної на сьогодні) редакції кримінально-правових норм про відповідальність за зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень чітко та однозначно виклав Верховний Суд України у постанові Судової палати у кримінальних справах цього суду від 27 жовтня 2016 р. (у справі Меньшикова, Скоркіна, Філатова, Дубенка), врахувавши, зокрема, положення наукового висновку В. О. Навроцького [2].

Верховний Суд України, зокрема, відзначив, що до набрання чинності Законом № 1261-VII, ознака «істотна шкода» у складах злочинів, передбачених статтями 364–367 КК, розумілась як така, що охоплює і суспільно небезпечні наслідки у вигляді майнової шкоди, і наслідки у вигляді шкоди немайнової.

Так, законодавець вживав у пункті 3 примітки статті 364 КК формулювання «якщо [істотна шкода] полягала (полягає) у заподіянні матеріальних збитків». Сполучник «якщо» прямо вказував на можливість заподіяння істотної шкоди у вигляді, відмінному від матеріальних збитків.

Судова практика спрямовувалась відповідно до роз'яснення, даного в абзаці третьому пункту 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень»: «Якщо шкода полягає у заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, питання про її істотність вирішується з урахуванням конкретних обставин справи. Зокрема, істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підриг авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів» [3, с. 324].

З набранням чинності Законом № 1261-VII виклад пункту 3 примітки статті 364 КК України зазнав змін, оскільки законодавець уже не використовує у нормативних визначеннях ознаки «істотна шкода» сполучник «якщо» і тому чинна редакція цього положення охоплює майнову шкоду, яка досягла розміру, що у 100 (сто) і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Водночас, Верховний Суд України відзначив, що, на його думку, диспозиція частини першої статті 364 і частини першої статті 365 КК, якими передбачено відповідальність за заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або громадським чи державним інтересам, чи інтересам юридичних осіб, може становити не лише майнову шкоду, а й включати прояви немайнової шкоди, але тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування (як істотна шкода може враховуватися будь-яка за характером шкоди, якщо вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру).

Так, за конкретних обставин справи, наслідки нематеріального характеру, які піддаються грошовій оцінці (реальна шкода) та відповідно до такої оцінки досягли встановленого розміру («істотної

шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи, іншого характеру), можуть бути із: спричинення фізичної шкоди – витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян – витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу тощо); політичної шкоди (витрати на проведення нових виборів та заходів антитерористичного характеру тощо); організаційної шкоди (витрати на відновлення роботи установи).

При цьому Суд вважає, що у вирокі (ухвалі) має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового злочину стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належним чином підтверджено (в т.ч. цивільним позовом, як підтвердження факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву.

У зв'язку з цим слід відзначити, що не існує жодних критеріїв, жодної методики для визначення розміру майнової шкоди від потурання злочину, вчиненому іншою особою. Тим більше, коли йдеться про вчинення немайнового злочину.

Чинна редакція КК України (примітка 3 до ст. 364 КК України, яка містить роз'яснення поняття «істотна шкода», яке поширюється і на інші злочини, передбачені ст.ст. 364-1, 365, 365-2, 367 КК України) передбачає відповідальність лише тоді, коли шкода має матеріальний вираз. Інакше кажучи, шкода сама по собі може мати і немайновий характер, але повинна бути такою, яку можливо обчислити у розмірі, який еквівалентний ста чи більше розмірам неоподаткованого мінімуму доходів громадян (який обчислюється з врахуванням вимог чинного податкового законодавства та кратний мінімальним соціальним пільгам). Якщо ж заподіяна відповідним злочином у сфері службової діяльності шкода не піддається грошовій оцінці, то вона не може бути врахована як наслідок злочину.

1. Кримінальний кодекс України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного суду України від 27 жовтня 2016 р. [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/)

3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: Навчальний посібник / укл. Б.О. Кириць. – Львів: ПАІС, 2005. – С. 322–327.

А.-М. Ю. Ангеленюк

старший викладач кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук

Х. І. Дубковецька

курсант 4 курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Інститут спеціального кримінального провадження не є чимось новим у світовій практиці та є доволі добре розвиненим у правовій площині Європейського Союзу. Відтак, з метою сприйняття світових тенденцій розвитку кримінального провадження та з урахуванням напрямків реформування правоохоронної системи України 7 жовтня 2014 р. Верховною Радою України було прийнято закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» № 1689-VII, що запровадив в Україні інститут спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, який регламентовано главою 24–1 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [1].

Спеціальне досудове розслідування дедалі активніше застосовують в Україні. Слід зауважити, що раніше таке розслідування можливе було лише відносно осіб, які перебувають за межами держави, а даний час слідчі судді можуть також давати дозвіл на здійснення спеціального досудового роз-

слідкування щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції.

Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) в Україні – це одна з форм спрощеного кримінального провадження, що здійснюється у випадку вчинення особою злочинів, передбачених у ч. 1 ст. 297–1 КПК України, стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Спеціальне досудове розслідування не може бути застосованим до неповнолітнього, провадиться тільки на підставі ухвали слідчого судді. Клопотання слідчого про здійснення спеціального досудового розслідування подається в суд та попередньо погоджується з прокурором, розглядається за участю особи, яка подала клопотання, захисника [2, с. 64].

Аналізуючи специфіку спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, варто відзначити, що воно має певні особливості щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України чи в районі проведення АТО.

Так, перша особливість полягає в тому, що спеціальне досудове розслідування щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України чи території проведення АТО має тимчасовий характер.

Другою особливістю є те, що оголошення в міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, коли вирішується питання про здійснення спеціального кримінального провадження щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України або в районі проведення АТО. Стосовно вказаних осіб існує вимога оголошення їх у розшук.

Досліджуючи сутність спеціального кримінального провадження, варто відзначити, що в юридичній науці по-різному трактують його зміст. Однак усі позиції вчених можна звести до трьох точок зору:

- 1) спеціальне кримінальне провадження як самостійне кримінальне процесуальне провадження;
- 2) спеціальне кримінальне провадження є формою кримінального провадження з посиленими процесуальними гарантіями;
- 3) спеціальне кримінальне провадження є спрощеною формою кримінального провадження [2, с. 98].

Вважаємо, що інститут спеціального кримінального провадження необхідно розглядати як спрощену форму кримінального провадження, яка охоплює спеціальне досудове розслідування і спеціальне судове провадження та передбачає особливий порядок їх здійснення, щодо злочинів, виключений перелік яких визначений у кримінальному процесуальному законі, стосовно підозрюваного чи обвинуваченого, який перебуває за межами України, ухиляється від явки на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук, з метою забезпечення швидкого та ефективного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Інститут спеціального досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень дає можливість: по-перше, закінчити відкриті кримінальні провадження по яких є доказова база та отримати вирок судді; по-друге, реалізувати принцип невідворотності кримінальної відповідальності особи, яка переховується від слідства та суду на території іншої держави; по-третє, допомагає вирішити питання повернення державі коштів у виді конфіскації майна за злочини проти національної безпеки України, злочини, пов'язані з терористичною діяльністю (статті 258 – 258-4 КК України), та деякі інші злочини проти громадської безпеки (статті 260, 261 КК України).

Разом з тим зазначимо, що існують також негативні наслідки запровадження інституту спеціального досудового провадження та спеціального судочинства в Україні. До яких слід віднести проблемність дотримання основних принципів кримінального судочинства. Так, є багато невирішених питань щодо забезпечення права підозрюваного (обвинуваченого) на захист, вирішити які на даний час в повному обсязі дуже важко. Зокрема, проблемними, у ракурсі дотримання прав підозрюваного (обвинуваченого), можуть бути питання, що стосуються, дачі показань, надання доказів, участі та присутності при проведенні слідчих (розшукових) дій, в судових засіданнях, звернення до суду з останнім словом. Частину вказаних проблемних питань можна усунути забезпечивши обов'язкову участь захисника у заочному кримінальному провадженні, проте неможливо повноцінно, на наш погляд, через захисника реалізувати особисте право підозрюваного, обвинуваченого на останнє слово в судовому засіданні.

Отже, з огляду на проведені дослідження, можна стверджувати, що інститут спеціального кримінального провадження займає особливу нішу в кримінальному процесі України та має перспективи подальшого розвитку, в тому числі у світлі реформування правоохоронної системи. Вважаємо, що закріплення на законодавчому рівні можливості ведення кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого, стали результатом поширення випадків ухилення підозрюва-

них та обвинувачених, які перебувають за межами України і оголошені в міждержавний та/або міжнародний розшук, від явки на виклики слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Звичайно, законодавча база інституту спеціального кримінального провадження потребує вдосконалення, що вимагає ґрунтовного комплексного підходу, враховуючи потреби реформування правоохоронної системи. Однак, робота у цьому напрямку є вкрай важливою, оскільки сприятиме виконанню завдань правосуддя та реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Актуальні питання удосконалення кримінально-процесуального законодавства у світлі нового КПК України: бібліографічний покажчик літератури / уклад. Т.О.Сіродан; за ред. Л. Д. Удалової; НАВС. – К., 2012. – С. 140 – 142.

3. Цюприк І.В. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо деяких категорій осіб / І.В. Цюприк, Д.О. Алексєєва-Процюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, 2016. – № 1 (98). – С. 159 – 162.

А. В. Андрушко

доцент кафедри кримінального права і процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Ужгородський національний університет)

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАХОПЛЕННЯ АБО ТРИМАННЯ ОСОБИ ЯК ЗАРУЧНИКА: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Чинна на сьогодні редакція ст. 147 Кримінального кодексу (далі – КК) України, що передбачає відповідальність за захоплення заручників, не згадує про звільнення особи, яка добровільно звільнила заручника, від кримінальної відповідальності. Водночас, на наш погляд, існують вагомі підстави вважати, що відповідна заохочувальна норма стимулювала б припинення винною особою даного злочину. Так, має рацію М.О. Акімов, який наголошує про необхідність і навіть обов'язковість ведення переговорів із виконавцями або іншими співучасниками злочину, аби переконати їх відмовитись від продовження злочинних дій щодо заручника та звільнити його. При цьому переговори мають сенс тільки тоді, коли обидві сторони мають що запропонувати одна одній. Ультимативна ж вимога звільнити заручників під погрозою затримання чи фізичного знищення осіб, що їх захопили або утримували, загрожує самій ідеї переговорів [1, с. 52]. До уваги потрібно брати й складність припинення даного діяння правоохоронними органами: за деякими даними, при проведенні спеціальних операцій зі звільнення заручників у 60% випадків гинуть люди – заручники, правоохоронці, особи, що захопили чи утримували заручників [1, с. 52]. У цьому контексті слід погодитись з М. Ю. Павликом, котрий наголошує: «Основною метою всіх дій слід вважати передовсім не затримання і покарання злочинця, а звільнення заручника та припинення злочинних дій щодо нього» [2, с. 182]. З огляду на сказане, включення до ст. 147 КК України норми, що передбачала б спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка звільнила заручника, слід сприймати як свого роду взаємовигідну угоду, компромісне вирішення кримінально-правового конфлікту.

На наш погляд, звільнення від кримінальної відповідальності за захоплення або тримання особи як заручника можливе за наступних умов:

1) *добровільність звільнення заручника (усіх заручників) за власною ініціативою або на вимогу представників влади, а також відмова від висунутих вимог.* Добровільність відповідного акту означає реальну можливість продовжувати свої злочинні дії та усвідомлення особою такої можливості. Не можна, наприклад, вважати добровільним звільнення заручника після задоволення висунутих особою вимог або ж припинення даного злочину під час проведення спеціальної операції зі звільнення заручників. Варто відзначити, що законодавці окремих держав (наприклад, Киргизької Республіки і Туркменістану), формулюючи норму, що передбачає звільнення від кримінальної відповідальності за розглядуваний злочин, не вказали прямо на те, що звільнення заручника може стати відповіддю на вимогу представників влади. Вважаємо, що винний може припинити дане посягання не лише за власною ініціативою (наприклад, з огляду на виникле почуття жалю до захопленого заручника), а й через вимогу представників влади (приміром, з огляду на страх загинути під час операції по звільненню

заручника). У будь-якому разі має йтися про прийняте особою самостійне рішення, результатом якого є припинення посягання і звільнення захопленого або утримуваного нею заручника, а також відмова особи від висунутих нею вимог. Відповідний підхід на сьогодні переважає в законодавстві зарубіжних держав (його поділяють, зокрема, законодавці Азербайджанської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Російської Федерації);

2) *відсутність в діях особи складу іншого злочину*. Здійснений аналіз кримінального законодавства зарубіжних держав засвідчує, що відповідна умова традиційно включається законодавцями до тексту відповідної заохочувальної норми. Разом з тим тлумачення цієї частини норми в зарубіжній юридичній літературі та на практиці викликає певні труднощі. Виникає принаймні два запитання: 1) про який «інший» злочин йдеться: про той, що іманентно входить в саме поняття «захоплення заручника» (незаконне позбавлення волі, погрозу застосуванням насильства і т.д.) чи про зовсім інший, додатковий, що не утворює самого поняття захоплення (наприклад, пограбування заручника чи згвалтування заручниці)? 2) особа, яка добровільно видала заручника, але вчинила інший злочин, взагалі не звільняється від відповідальності на підставі цієї заохочувальної норми, чи звільняється від відповідальності за цією статтею, але притягається за другий вчинений нею злочин? [2, с. 182; 3, с. 140]. Вважаємо, що на перше запитання слід дати другу відповідь, тобто має йтися про інший, додатковий злочин, який не утворює самого поняття захоплення або тримання особи як заручника. Щодо другого запитання: на наш погляд, особа, яка добровільно видала заручника, але вчинила інший злочин (наприклад, заподіяла тілесне ушкодження, незаконно поводитися зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), звільняється від відповідальності за цією статтею, але має відповідати за другий вчинений нею злочин, котрий не повинен залишатися без адекватної юридичної оцінки. Для того, аби уникнути такого різночитання цієї частини пропонованої заохочувальної норми, можливо, варто прислухатись до позиції М.Ю. Павлика, який пропонує додати до неї уточнення, зазначивши, що у разі, якщо в діях особи міститься склад іншого злочину, за нього вона підлягає відповідальності незалежно від звільнення від останньої за захоплення заручника [4, с. 23];

3) *звільнення заручника (усіх заручників) має відбуватися до початку виконання згаданими у КК України адресатами висунутих винним вимог*. Має рацію М.Ю. Павлик, який відзначає, що у випадку, коли задоволені вимоги, що їх висунула особа, котра захопила або утримувала заручника, і заручник нею звільнений, оскільки надалі утримувати його немає сенсу, мова йде вже не про добровільний, а про звичайний процес звільнення заручника [2, с. 183]. Саме тому при формулюванні розглядуваної норми необхідно навести відповідну умову, яка на сьогодні не міститься в жодному з проаналізованих нами зарубіжних кримінальних кодексів.

У науковій літературі неодноразово висловлювалась думка про доцільність передбачення у відповідній нормі винятків, за наявності яких розглядуване звільнення від кримінальної відповідальності не може мати місця. Так, на думку М. О. Акімова, не буде обґрунтованим таке звільнення у випадку, якщо злочин був вчинений щодо малолітнього [5, с. 10]. В той же час при формулюванні тексту заохочувальної норми вказаний дослідник не згадав про цей виняток [5, с. 13]. Вважаємо, що заборона звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення даного злочину щодо малолітніх означатиме поставлення вказаних осіб у гірше, порівняно із особами старшого віку, становище; при прийнятті рішення про звільнення чи незвільнення малолітнього, який був захоплений чи утримувався в якості заручника, винний, котрому відомо про такий виняток, може схилитися до другого варіанту. Навряд чи можна погодитись також з точкою зору О. Ю. Резепкіна та І. О. Журавльова, які пропонують передбачити певний часовий проміжок, протягом якого особа мусить звільнити заручників для того, аби претендувати на звільнення від відповідальності [3, с. 142]. По-перше, складно буде пояснити, чому йдеться про такий, а не інший, часовий проміжок. По-друге, видається, що сам по собі відповідний час, протягом якого особа утримується в якості заручника, не може визнаватись єдиним і обґрунтованим мірилом шкоди, що їй при цьому заподіюється.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що відповідну заохочувальну норму можна сформулювати наступним чином: «Особа, яка добровільно за власною ініціативою або на вимогу влади звільнила заручника (усіх заручників) та відмовилася від висунутих вимог до початку їх виконання адресатами, вказаними у ч. 1 даної статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не міститься складу іншого злочину, за котрий вона підлягає відповідальності незалежно від звільнення від останньої за захоплення або тримання особи як заручника».

1. Акімов М. Звільнення від кримінальної відповідальності за захоплення заручників: обґрунтування необхідності введення заохочувальної норми / Михайло Акімов // Вісник прокуратури. – 2002. – № 5 (17). – С. 50–54.

2. Павлик М.Ю. Террористический акт, захват заложника, бандитизм: вопросы теории и практики / М.Ю. Павлик. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2011. – 372 с.
3. Резепкин О.Ю. Захват заложника. Уголовно-правовая регламентация проблемы: монография / О.Ю. Резепкин, И.А. Журавлев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. – 160 с.
4. Павлик М.Ю. Актуальные проблемы захвата заложника (уголовно-правовой и криминологический аспекты): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / М.Ю. Павлик. – СПб., 1998. – 23 с.
5. Акімов М.О. Кримінально-правова характеристика захоплення заручників за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / М.О. Акімов. – К., 2009. – 16 с.

Р. В. Бабецький

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Основним нормативно-правовим актом України у сфері регулювання питань забезпечення безпеки свідків у кримінальному судочинстві є прийнятий Верховною Радою України 23 грудня 1993 року Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі спеціальний закон) з відповідними змінами. Цей Закон детально регламентує Підстави та порядок здійснення правоохоронними органами України правових, організаційно-технічних, інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань життя, здоров'я, житла і майна осіб, які беруть участь у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів чи судовому розгляді кримінальних проваджень. Метою цих заходів є створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя.

На думку О. Васильєва, правова форма дозволяє формувати загальну картину, сприяти цілісності пізнавальної дійсності у всіх галузях юридичної науки [1, с. 96].

Застосування правових засобів щодо забезпечення захисту свідків у кримінальному судочинстві спрямоване на отримання та фіксацію інформації про протиправний вплив на свідків або створення умов щодо неможливості злочинцями здійснювати такі дії.

Звісно, як і більшість науковців [2], ми підтримуємо думку про комплексний підхід щодо вирішення питання правового забезпечення такої діяльності.

Наприклад, О. Александренко для побудови такої системи пропонує дві складові частини такої діяльності: 1) заходи подолання протидії, здійснення яких можливе силами правоохоронних органів; 2) заходи, що виходять за межі їхніх можливостей, здійснення яких уможливлується лише силами держави і суспільства [3, с. 78–79].

Відповідно до ст.4 зазначеного закону правовою основою забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є Конституція України, цей Закон, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», інші закони.

Забезпечення безпеки свідків у кримінальному судочинстві гарантується також існуванням у Кримінальному кодексі України кримінальної відповідальності за нежиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст.380 КК України) та розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст.381 КК України).

Право засуджених, які є свідками, на особисту безпеку у зв'язку з участю у кримінальному провадженні додатково гарантується також положеннями ст.10, ч.3 ст.50, ч.1 ст.104 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Якщо свідок є учасником кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми крім спеціального закону вказані питання регулюються також Законом України «Про протидію торгівлі людьми». Останній до завдань у сфері боротьби з торгівлею людьми відносить забезпечення безпеки осіб, які визнані потерпілими від торгівлі людьми, свідків та інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві у справах щодо торгівлі людьми (ст.12 Закону) [4, с.9].

Наступною групою засобів щодо подолання неправомірного тиску на свідків є кримінально-процесуальні засоби, які трактуються як засоби, спрямовані на забезпечення провадження у кримінальних справах, що встановлюють правила поведінки і порядок реалізації учасниками кримінального

процесу своїх прав і обов'язків та містять норми, безпосередньо спрямовані на попередження і подолання протидії. До них належать: кримінально-процесуальні заходи примусу та умови їх застосування, в тому числі при здійсненні протидії розслідуванню; заходи, які визначають порядок проведення окремих слідчих дій за умов протидії (негласних слідчих (розшукових) дій); засоби, які передбачають заходи щодо захисту учасників кримінального судочинства [5, с.51].

До числа підзаконних нормативно-правових актів України, які регулюють порядок і умови застосування певних заходів безпеки до свідків у кримінальному судочинстві або окремі аспекти забезпечення цієї безпеки, зокрема, відносяться: Указ Президента України від 23.06.1994 року «Про створення Управління «А» Служби безпеки України»; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.1995 року №457 «Про порядок вирішення питань переселення в інше місце проживання, надання житла, матеріальної допомоги та працевлаштування осіб, взятих під державний захист»; Положення про порядок придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів і правоохоронних органів, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, затверджене Наказом МВС України №523 від 24.07.1996 року; Інструкція про порядок організації та здійснення заходів власної безпеки військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів, затверджена Наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України №354 від 28.04.2004 року; Інструкція про порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, затверджена Наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань №61 від 04.04.2005 року; Інструкція про порядок тримання осіб у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки України, затверджена Наказом Служби безпеки України №589 від 26.07.2008 року тощо.

Незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів у даній сфері, їхня якість та відповідність вимогам сьогодення викликає серйозні запитання. Багато з передбачених спеціальним законом заходів безпеки не застосовуються на практиці з різних причин, включаючи і відсутність належної регламентації порядку і умов їх застосування, порядку фінансування таких заходів тощо. Законодавство України на сьогодні відстає від найкращих практик застосування заходів безпеки в інших європейських країнах, не завжди враховує загальновизнані стандарти у сфері захисту прав людини, не передбачає загальних чи спеціалізованих довгострокових Програм захисту свідків у кримінальному судочинстві, які успішно діють в інших країнах світу.

-
1. Васильев А. Н. Правовые категории / А. Н. Васильев // Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. – М.: Право, 1976. – 265 с.
 2. Журавлев С. Ю. Противодействие деятельности по раскрытию и расследованию преступлений и тактика его преодоления: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / С. Ю. Журавлев. – Н. Новгород, 1992. – 210 с.
 3. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. В. Александренко. – К., 2004. – 192 с.
 4. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. Методичні рекомендації / В.В. Касько, А.М. Орлеан. – К.: «ВАІТЕ», 2012. – 50 с.
 5. Трухачев В. В. Правовые и криминалистические средства предупреждения, выявления и нейтрализации преступного воздействия на доказательственную информацию: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Трухачев. – М., 2003. – 480 с.

А. В. Баб'як

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗГВАЛТУВАННЯМ

Протидія вчиненню згвалтувань підрозділами карного розшуку повинна здійснюватися при попередженні їх вчинення, виявленні та припиненні, а також при проведенні досудового розслідування вчинених згвалтувань. Однією із основних умов успішної протидії вчиненню згвалтувань підрозділами карного розшуку є вірно та чітко організована взаємодія між ними та іншими правоохоронними підрозділами, громадськими та державними органами і організаціями.

В оперативно-розшуковій науці існують різні точки зору щодо сутності взаємодії. Деякі вчені дотримуються позиції, що в це поняття входить узгодженість за метою, місцем і часом спільних дій учасників взаємодії. Інші фахівці визначають її як концентрацію сил і засобів для досягнення поставленої мети.

Однак у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу[1] можна додати й те, що взаємодія підрозділів карного розшуку при протидії зґвалтуванню повинна забезпечувати не тільки ефективне запобігання злочину, а й проводиться на стадії досудового розгляду кримінального провадження.

Взаємодію можливо класифікувати за різними аспектами: за характером зв'язків (безпосередня та опосередкована); за часом здійснення (постійна і тимчасова); за видами діяльності суб'єктів взаємодії (оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна, адміністративно-правова, організаційно-управлінська, виховна); за приналежністю до однієї чи різних систем управління (зовнішня та внутрішня взаємодія); за ступенем конспірації (гласна і негласна); за етапами здійснення (організаційна і тактична); за суб'єктами здійснення. Виділяють такі види взаємодії залежно від рівня її проведення:

- управлінський рівень;
- організаційно-тактичний рівень;
- оперативно-тактичний рівень.

При цьому першому рівню відповідають заходи з вивчення та оцінки оперативної обстановки, планування оперативно-розшукової діяльності та організації взаємодії оперативних та інших підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукові функції.

Організаційно-тактичний рівень включає в себе оперативно-розшукову, агентурно-оперативну, оперативно-технічну та інформаційно-пошукову підсистеми.

Зміст оперативно-тактичного рівня складають оперативно-розшукові заходи, здійснювані в рамках розшукової, агентурної, оперативно-технічної та інформаційно-розшукової діяльності оперативних підрозділів.

Неузгоджені, нескоординовані всередині кожної з підсистем дії, тобто дії, що виникають на рівні підсвідомості (треба щось і якось робити), ніколи не можуть привести до досягнення поставленої мети. І навпаки, організація узгоджених, спільних дій всіх учасників розглянутої структури може привести до настання сприятливих наслідків. Іншими словами, при такому образі дій мета попередження та розслідування злочинів, встановлення осіб, що їх вчинили, можуть бути досягнуті.

Слід підкреслити, що самі дії на оперативно-тактичному рівні можуть бути спільними, але без їх попереднього узгодження.

Що стосується організаційно-тактичного рівня, то, на нашу думку, спільні дії працівників оперативних та інших підрозділів повинні бути попередньо узгодженими за метою, місцем, часом і способами дії, силами і засобами, які передбачається використовувати в майбутній операції.

Рівень взаємодії між підрозділами під час протидії вчиненню зґвалтування є досить низьким і не відповідає вимогам сучасної оперативної обстановки, називаючи такі причини:

- відсутність налагодженої системи взаємодії група – підрозділ – відділ – орган – регіональне управління – інші регіони – загальнодержавний рівень – міжнародне співробітництво, що призводить до того, що час взаємодії в більшості випадків обчислюється тижнями, інколи місяцями, і навіть роками;
- недосконалість системи обміну інформацією та існуючі міжвідомчі бар'єри обміну оперативною інформацією;
- відсутність чіткої нормативно закріпленої організації та методики проведення взаємодії та відповідних організаційних структур і систем управління взаємодією [2, с.126-127].

Якісна і ефективна взаємодія КР та слідчих підрозділів досягається за рахунок:

- поєднання гласної та негласної діяльності;
- комплексного використання сил і засобів суб'єктів взаємодії під час отримання та реалізації оперативно-розшукових даних;
- своєчасного обміну оперативно-розшуковою інформацією та доказовими даними між учасниками взаємодії.

Крім того, під час взаємодії вищевказані суб'єкти повинні дотримуватись таких принципів:

- суворого дотримання суб'єктами взаємодії законодавства України;
- роль слідчого та його процесуальна самостійність під час реалізації даних, отриманих оперативним шляхом, повинні мати організуючий характер;
- самостійності суб'єктів взаємодії у виборі форм, методів і засобів отримання та реалізації оперативно-розшукової інформації;
- спільного планування всіх майбутніх процесуальних і оперативно-розшукових дій;

– взаємного, повного і своєчасного обміну інформацією між суб'єктами взаємодії про хід та результати провадження процесуальних та оперативно-розшукових заходів.

Аналізуючи діюче законодавство та наукові дослідження, можливо виділити наступні форми взаємодії підрозділів карного розшуку зі слідчими підрозділами:

- спільний аналіз оперативної обстановки та визначення об'єктів і суб'єктів вчинення згвалтування;
- обмін оперативно-значущою інформацією;
- планування проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- створення слідчо-оперативних груп не під «формально» закріпленим керівництвом слідчого, а під конкретною організаційною діяльністю.

Однак інститут взаємодії суб'єктів досудового розслідування згвалтувань слід відрізнити від координації діяльності правоохоронних органів.

Основною вимогою до взаємодії підрозділів карного розшуку та слідчих підрозділів є попереднє вивчення вже наявних матеріалів про поведінку особи, відомих даних про її особистість та визначення питань, що необхідно вирішити у безпосередньому контакті, їх послідовність і формулювання.

Також, згідно з новим кримінальним процесуальним законодавством, під час досудового розслідування кримінального провадження оперативні працівники мають право здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі дії за письмовим дорученням слідчого (в порядку ст. 40 КПК України)[1], під час виконання якого співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Тобто нарешті працівник карного розшуку має чітко закріплені процесуальні обов'язки та права при здійсненні взаємодії зі слідчим.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами та доповненнями). URL: www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 24.03.2017).

2. Оперативна-розшукова протидія згвалтуванням: монографія / А. В. Баб'як, М. В. Стащак, К. В. Шахова, В. В. Шендрік. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 202 с.

Є. І. Бакутін

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Ю. В. Демченко

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

(Навчально-науковий інститут № 3

Національної академії внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Питання технічного забезпечення правоохоронців є завжди актуальним. Вимога сучасної практичної роботи правоохоронців – це необхідність широкого впровадження новітніх технічних засобів та належного використання інновацій. Превентивну діяльність, розкриття та розслідування правопорушень неможливо без отримання певної доказової інформації отриманої технічними приладами та технічними засобами. Можливість фіксації та збору доказів з місць скоєння правопорушень сприятиме як розкриттю, так і профілактиці правопорушень.

Поява нових видів і способів здійснення правопорушень, у тому числі з використанням самих передових технологій, є передумовою внесення коректив в утримання проведеної правоохоронцями превентивної діяльності, що покликана знаходити нові й всі більше сучасні способи протидії правопорушенням, широко впроваджувати інноваційні технічні засоби, системи й технології, що забезпечують інтенсифікацію й безпеку боротьби з правопорушеннями, опираючись на досягнення науково-технічного прогресу, позитивний вітчизняний і закордонний досвід.

В Європейських країнах – дрони, сканери слідів пальців рук і багато інших високотехнологічних досягнень давно на службі у поліції. Зарубіжний досвід показав, що оснащення поліцейських гаджетами, планшетами веде до реального поліпшення їх роботи. Наприклад в Великобританії і Голландії за допомогою сканерів сліди пальців рук співробітники поліції можуть відразу визначити, знаходиться людина в розшуку в зв'язку з причетністю до якогось правопорушення чи ні. В деяких цивілізованих країнах світу поліцейські використовують окуляри для сканування автомобільних номерів: зображення відсилається в аналітичний центр, де, крім виписки штрафу за порушення правил

дорожнього руху, транспортний засіб перевіряється на предмет угону. В Китаї поліція отримала дрон для спостереження за масовими заходами і проведенням пошукових операцій.

Основне призначення техніки – це полегшення і підвищення ефективності праці людини, розширення його можливостей, звільнення (часткове або повне) людини від роботи в умовах, небезпечних для здоров'я. Засоби техніки застосовуються під час збору, зберігання, обробки і передачі інформації, пересування і зв'язку, забезпечення обороноздатності [1, с. 18].

Статтею 42. п. 4 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати спеціальні засоби, а статтею 40 застосовувати технічні прилади та технічні засоби, що мають функції фото – і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото – і кінозйомки, відеозапису [2, с.26].

Ще один приклад з вітчизняної роботи по частині високих технологій – патрульні поліцейські Київщини отримали на оснащення мобільні банківські термінали. З їх допомогою громадяни при бажанні матимуть змогу розрахуватися за скоєне адміністративне правопорушення на місці його скоєння. Це нововведення вже зарекомендувало себе як ефективний метод ліквідації хабарництва на місцях.

Коли у співробітника поліції при собі планшетний комп'ютер, підключений до єдиної інформаційної системи МВС, і портативний банківський термінал, весь процес оформлення штрафу займає не більше 5-10 хвилин. Так, з впровадженням планшетних комп'ютерів і нагрудних камер, що функціонують в єдиній інформаційній системі МВС, можна вести мову і про підвищення культури законотриманості, і про зростання ефективності поліції. Впровадження подібних планшетів для поліції немислимо без програмного забезпечення і операційної системи високого ступеня захищеності.

Введення нагрудних відеореєстраторів для співробітників Національної поліції позитивно позначився на дотриманні законності і правопорядку громадянами, і самими поліцейськими. Навіть у нинішній непростій ситуації в країні впровадження в роботу поліції досягнень високих технологій, як мінімум, вивільнить дорогий час для поліцейських.

Останнім часом активно розширюється практика використання у правоохоронній діяльності безпілотних літальних апаратів – БПЛА (умовно «дронів»). При цьому необхідно констатувати, що в Україні галузь БПЛА лише набуває свого розвитку. Використання безпілотників для патрулювання територій і пошуку людей – популярна світова практика. Вона розповсюдилась останнім часом разом із розвитком подібних апаратів. «Дрон» здатен швидко і ефективно облетіти територію, що спрощує виявлення порушень правопорядку, економить сили співробітників, а також кошти: кожен раз запускати вертоліт для патрулювання – надзвичайно дорого.

Передові технології повинні застосовуватися у всіх галузях, це підвищить затребуваність вітчизняних розробок і стимулюватиме розвиток прикладної науки. Але для цього потрібні відповідні державні програми і не скорочення бюджету по науковим статтям, а, навпаки, його наповнення.

Керівництво країни, усвідомлюючи це, постійно приділяє увагу розвитку правоохоронній сфері, створенню умов для її удосконалення. В Україні було ухвалено низку нормативних актів, які сприятимуть стимулюванню наукової та науково-технічної, інноваційної та інвестиційної діяльності, зокрема Закон України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій», метою яких є регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері [4].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» від 2002 року визначено, що інновація – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [5]. Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних.

Міністерство внутрішніх справ і, зокрема Державний науково-дослідний інститут МВС України, упродовж багатьох років є організатором та учасником різноманітних виставок і форумів, які шляхом сучасних маркетингових механізмів сприяють удосконаленню технічної оснащеності правоохоронних структур, зміцненню безпеки як окремого громадянина, так і суспільства в цілому [6].

Щорічно, на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 753-р «Про підготовку та проведення щорічної Міжнародної спеціалізованої виставки засобів захисту, озброєння і спецтехніки «Зброя та безпека» в Україні проходить Міжнародна спеціалізована виставка засобів захисту, озброєння і спецтехніки «Зброя та безпека». Охоплюючи практично всі сфери

гменти ринку озброєння, безпеки та захисту, форум створює широкі можливості для всебічного ознайомлення державних структур й ділових кіл України та зарубіжних держав з перспективними технологіями за цими напрямками, активізує розвиток новітніх розробок, реалізує багатий потенціал вчених та винахідників. Свою продукцію демонструють підприємства-учасники із різних країн світу. На відкритих майданчиках представляють експозиції зразків сучасної військової, авіаційної та рятувальної техніки. Здобутки та напрацювання МВС у сфері безпеки демонструє і Державний науково-дослідний інститут та Науково-виробничим об'єднанням «Форт» [6].

Курс на високі технології повинні бути закладені і в законодавстві. Проблема впровадження інновацій у роботу правоохоронних органів стає все більш актуальним. Існують «законодавчі пробіли», щодо використання технічних інновацій поліцією. Достатнього досвіду застосування інновацій необхідного для ефективного виконання завдань поліцією в нашій країні, поки що не напрацьовано. Виникають певні проблеми щодо застосування, їх використання регламентується загальними нормами, що враховуючи специфіку техніки, призводить до плутанини. Використання сучасних систем, обладнання та приладів у правоохоронній діяльності, як і будь-який вид діяльності, повинне мати певні юридичні підстави. Однак, зміна законодавства – досить інерційний, повільний процес, який не встигає за стрімким розвитком технологій.

1. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення: навчальний посібник / М.В. Кобець, Б.В. Жуков, П.П. Артеменко, В.А. Кудіної. – К.: «Аванпост – Прим», 2013.

2. Про Національну поліцію, Положення про патрульну службу МВС, Положення про Національну поліцію: чинне законодавство станом на 10 лист. 2015 р.: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2105. – 104 с. – (Законони України).

3. Застосування засобів і матеріалів відеозапису у процесуальній діяльності правоохоронних органів: Навч. Посібник. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 120 с.

4. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 45, ст.434) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.

5. В.В. Марков «Роль інноваційних технологій у сучасній правоохоронній діяльності» // Форум права. – 2013. – №1 – С. 651–654.

6. Про інноваційну діяльність Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 36. – Ст. 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1327-11>.

7. Електронний ресурс: Режим доступу: <http://dndi.mvs.gov.ua/exhibitions>.

В. М. Беднарська

доцент кафедри загальноюридичних дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Питання входження України до Євросоюзу безумовно поставило перед законодавцями багато проблем щодо реформування законодавства. Але реформування – це не обов'язково знищення вже існуючого. Реформа не повинна відбуватися тільки задля самої реформи, і особливо таких структур, як суд, поліція, прокуратура. Її дія повинна бути направлена на виконання основних завдань держави. На сучасному етапі законодавчого реформування органів прокуратури виникає декілька питань, які визначаються тезами й потребують безумовно більш розширеного розгляду.

1. Слід зазначити, що суд та органи поліції відносяться до різних гілок влади і їхнє положення в загальній структурі державних органів досить чітко визначено. Що ж стосується органів прокуратури, то її місце в структурі державних органів чітко не визначено.

Реформування прокуратури розпочалося зі змін в Конституції України.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (ст. 1 Закону) 2].

Ст. 131-1 Конституції, яка розташована в розділі «Правосуддя» визначає функції прокуратури [1].

Із основного Закону України виключено посилання на те, що прокуратура є самостійним та незалежним органом. І взагалі зостається незрозумілим до якої гілки влади її відносить законодавець. Якщо виходити із самої Конституції і з розташування переліку функцій прокуратури саме в розділі

«Правосуддя», то можливо було б віднести саме до органів судової влади. Але виходячи з завдань та функцій прокуратури відносити її до такої гілки влади, як судова – не зовсім доречно. Адже фактично більш ніяких законодавчих посилань, які б свідчили про будь-яке відношення прокуратури та її підпорядкованість судовій системі не існує. Більш того, прокуратура відносно до суду й судових органів є досить самостійною й не підкорюється судовим органам. Звітують органи прокуратури про виконання своїх функцій не перед судовими органами, а перед Верховною Радою (Генеральний прокурор ч.2 ст.6 Закону) та керівники регіональних та місцевих прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради (ч. 3 ст. 6 Закону) [2].

В той же час Закон України «Про прокуратуру» визначає, що здійснюючи функції прокуратури, прокурор є не залежним від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 16) [2].

Порівнюючи діяльність прокуратури в Україні з іншими державами, слід зауважити, що незважаючи на реформи, чіткості в визначенні місця прокуратури України в системі державних органів нема.

В той же час, слід звернути увагу на те, що кожна з Європейських держав, США та Англії мають своє бачення й свій підхід до діяльності цього специфічного органу. Хоча слід погодитися, що в більшості держав уклін робиться саме на діяльність прокуратури в кримінальному провадженні і в більшості Європейських держав органи прокуратури, дійсно є одним із важелів кримінального провадження. Незважаючи на досить різноманітне відношення держав до органів прокуратури вони досить чітко визначають місце самої прокуратури в загальній системі державних органів.

Наприклад, прокуратура у Франції входить до складу міністерства юстиції. Вищою посадовою особою є Генеральний прокурор при Касаційному суді, а прокурори республіки називаються прокурорами при трибуналах малої і великої інстанції.

Прокуратура в Німеччині є органом виконавчої влади і є звичайним адміністративним відомством, а це відомство перебуває в системі юстиції. Прокурори є державними чиновниками, головне їхнє завдання – здійснення кримінального переслідування.

Основною функцією прокуратури США є порушення кримінального переслідування і підтримання державного обвинувачення в суді. Прокуратура штатів також відноситься до виконавчих органів влади, її очолює Головний прокурор штату, який є вищим чиновником органів юстиції та із своїми помічниками представляє інтереси штату в судах і в процесах, які зачіпають інтереси всього населення. Головний прокурор також надає консультацію Губернатору та іншим офіційним особам щодо тлумачення і застосування законів штату [3].

В Англії відсутня самостійна система органів прокуратури в механізмі держави. Властиві для прокуратури завдання і функції виконують інші службові особи – Генеральний атторней і його представники, місцеві атторнеї. Генеральний атторней є керівником адвокатури в масштабі Англії і одночасно виконує роль представника держави і уряду в цивільному процесі у справах, які мають суспільний характер щодо масштабності впливу на широкі верстви населення [4].

Таким чином, визначаючи органи прокуратури в структурі тієї чи іншої гілки влади, законодавці визначених держав вказують відомства до яких вони відносяться. Найчастіше вони відносяться до системи Міністерства юстиції, виконуючи конкретні функції та завдання. Це забезпечує порядок в роботі державних органів.

2. Протидія злочинності не може ґрунтуватися тільки на діяльності одного правоохоронного органу чи суду. Ця діяльність складається саме із взаємодії всіх правоохоронних органів, в тому числі і діяльності органів прокуратури.

До певного часу в Україні органи прокуратури були тим важелем, який в будь-який момент міг припинити незаконну діяльність особи, органу, підприємства. Прокуратура була незалежним, самостійним органом і мала достатньо законних засобів у своєму арсеналі для забезпечення правопорядку.

Питання корумпованості певних осіб в органах прокуратури – це питання підбору кадрів, а не роботи всієї системи.

На сьогодні замість одного органу прокуратури визначено декілька органів, які займаються тією ж діяльністю, але це здійснюється не комплексно, а кожним органом самостійно. Тому результативність такої діяльності дуже незначна. Крім того, слід зауважити, що кожен з контролюючих органів намагається себе проявити будь-яким чином, і на жаль, будь-якими засобами. Тому, ті заходи, які здійснюються мають гучний характер, але на виході є безрезультатними. Провадження, які починаються з гучних обшуків, арештів дуже рідко доходять до суду.

Крім того, багато питань, які раніше контролювали органи прокуратури, сьогодні залишаються безконтрольними.

Роблячи висновки, слід зазначити, що в законодавчому просторі не повинно бути подвійних стандартів і місце того чи іншого державного органу повинно бути чітко визначено. Або прокуратура

зостається самостійним, незалежним органом, або законодавець повинен визначити, до якої гілки влади слід її віднести й підпорядкувати.

На етапі реформування майже всіх органів, які контролюють певну діяльність та повинні захищати законні права та інтереси особи, було б доцільним надати можливість прокуратурі не проводити перевірки, а ставити питання та ініціювати перевірки іншими органами.

1. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Закон України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12.
3. Бернам У. Правовая система Соединенных Штатов Америки / У. Бернам. – М., 2006. – 1216 с.
4. Пучинский В. К. Английский гражданский процесс / В. К. Пучинский. – М., 1974. – 154 с.

О. Л. Беспаль

асистент кафедри кримінального права і процесу
(Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ПОТЕРПІЛИЙ», «ПОСТРАЖДАЛИЙ», «ЖЕРТВА» В ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЩОДО ДІТЕЙ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Важливим елементом, при вивченні насильства в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей, є кримінологічна характеристика жертви злочину. Оскільки завдяки віктимологічній характеристиці дітей, які постраждали від сімейного насильства, більш повно та широко можна дослідити детермінацію цих злочинів і, в результаті, розробити та запропонувати конкретні заходи щодо запобігання злочинам, які спрямовані на недопущення або зменшення кількості нових випадків їх вчинення.

Необхідно зазначити, що в науковій літературі тривають дискусії щодо визначення та співвідношення понять «жертва», «потерпілий», «постраждалий». Поняття «жертва» жодного разу не було використане в КПК України, в КК України використовується лише двічі в статті 297 «Нарута над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» в частинах 2 і 3, позначаючи «жертв нацистських переслідувань». Дане поняття є суто кримінологічним, яке є значно ширшим, ніж поняття «потерпілий». Жертва злочину має значно більше ознак та характеристик, що надає можливість комплексно її дослідити. Ми підтримуємо думку вчених (Ю.В. Александрова, А.П. Геля, Г.С. Семакова), які пропонують розуміти під жертвою, з позиції віктимології, постраждалу від злочину фізичну особу незалежно від того, чи визнана вона потерпілою у встановленому законом порядку і чи вважає себе такою [1, с.110].

Відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [2]. В науці кримінального права потерпілого визначають через призму кримінального процесу. Однак з таким підходом важко погодитись, оскільки в кримінально-процесуальному розумінні потерпілою визнається особа (в т.ч. із вищезазначеними ознаками), щодо якої винесена уповноваженим органом відповідна постанова, а в кримінальному праві потерпілою визнається особа, незалежно від того винесена така постанова чи ні.

Також в теорії кримінального права виокремлюють ще «спеціального потерпілого». Коли ж, згідно із законом, потерпіла особа характеризується певними ознаками, можна вести мову про «спеціального» потерпілого, наявність якого впливає на кваліфікацію діяння і, отже, має кримінально-правове значення [3, с.77]. Серед злочинів проти життя і здоров'я щодо дітей, які вчиняються на ґрунті сімейних відносин, де передбачений спеціальний потерпілий є ст. 117 КК України (Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) – це власна новонароджена дитина.

Щодо поняття «постраждалий», то його процесуальний статус не визначений, немає єдиного підходу до його визначення і в науковій літературі, а також в нормативно-правових актах відсутнє тлумачення даного терміна, хоча в деяких з них використовується (наприклад, Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 р. № 796-ХІІ).

В. Т. Дзюба пропонує під постраждалим розуміти фізичну або юридичну особу, а також сукупність фізичних осіб: пасажирів, шахтарів, робітники, населення, релігійна, расова, етнічна група, нація або суспільство в цілому, яким внаслідок явища, події або вчинку, у якому вбачаються/не вбачаються

ознаки кримінально-правового посягання, якими заподіяні тяжкі наслідки морального, фізичного, майнового характеру або вони спричинили катастрофу [4, с.195].

Однак, в такому разі можуть виникнути питання щодо окремих понять: чи можна вважати особу постраждалою, якщо спричинені не тяжкі наслідки; що саме охоплюється такими наслідками. Вважаємо, що варто уникати таких оціночних понять, які можуть призвести до плутанини і зловживань з боку правоохоронних або інших уповноважених органів.

Також термін «постраждалий» можна зустріти в проекті Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 20.10.2016 р. № 5294, де в статті 1 визначено дитину, яка постраждала від домашнього насильства (далі – постраждала дитина), – дитина, яка зазнала домашнього насильства будь-якої форми або стала свідком такого насильства [5]. Пропозиція прирівняти до постраждалих дітей, які зазнали домашнього насильства, й дітей-свідків такого насильства є позитивною ініціативою, оскільки в наукових працях багатьох вчених порушувалось питання негативного впливу на психіку дітей, які ставали свідками вчинення насильства в сім'ї. Діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід до власного життя. Така сім'я виховує для суспільства потенційного агресора чи жертву – людину, яка вважає за норму, що інших можна принижувати, а за «необхідності» й бити [6, с. 53]. Діти, що стали свідками насильства у сім'ї, виявляють такі самі симптоми, що і діти, які піддалися фізичному насильству [7, с. 28].

На сьогоднішній день правовий статус дітей-свідків сімейного насильства за чинним законодавством не визначений, немає точних офіційних даних щодо кількості таких дітей та наслідків, до яких призвело спостереження дітьми за проявами насильства між дорослими членами родини. Тому вкрай важливо внести зміни до чинного законодавства щодо уточнення правового статусу дітей-свідків насильства в сім'ї, запровадити ведення офіційних даних щодо їх кількості з метою захисту й надання допомоги від насильства.

Отже, в кримінології поняття «жертва», «потерпілий», «постраждалий» є тотожними, однак з позиції різних наук (кримінального права, кримінального процесу, кримінології, соціології) вони можуть відрізнятися і набувати особливих рис. Жертва злочину це кримінологічне поняття, яке є широким й охоплює потерпілих осіб. В КПК України передбачені лише «потерпілі особи», процесуальний статус «постраждалих осіб» в Україні не визначений. У зв'язку з цим, виникає необхідність подальшого наукового дослідження та визначення правового статусу постраждалих осіб на законодавчому рівні.

1. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Кримінологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Александров Ю.В. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К.: МАУП, 2004. – 328 с.
4. Дзюба В. Т. Значення юридичних ознак потерпілого (жертви, постраждалого) при кримінально-правовій кваліфікації / В. Т. Дзюба // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – Число 1. – С. 192–195. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_1_40
5. Проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 20.10.2016 р. № 5294 // Верховна Рада України [офіційний веб-сайт]. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306
6. Кочемировська О.О. Насильство в сім'ї щодо жінок та дітей: медико-психологічні, поведінкові та соціальні наслідки: Посіб. для соц. працівників / О.О.Кочемировська, А.А.Ходоренко; [Наук. ред. О.О.Кочемировська]; Харк. центр жін. дослідж. – Х., 2006. – 88 с.
7. Вітвіцька В. В. Запобігання насильству стосовно дитини: Наук.-практ. рекомендації / В.В. Вітвіцька // МВС України. Донецький юрид. ін-т. Луганського ДУВС – Донецьк. – 2010. – 80 с.

Є. П. Бєгалов

здобувач науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичного забезпечення ННІ № 2
(Національна академія внутрішніх справ)

ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТБІ З НЕЗАКОННИМ ПЕРЕПРАВЛЕННЯМ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

В останні роки, головною тенденцією сучасних світових міграційних процесів є стрімке зростання швидкості переміщень населення, яке було викликано локальними збройними конфліктами,

економічними негараздами, ускладненням екологічної ситуації в окремих регіонах. Це, на перший погляд не шкідливе явище, стимулює зростання та розвиток міжнародної транснаціональної злочинності, підпільний ринок праці, примусової експлуатації людей, розповсюдження наркотиків, епідеміологічні та інфекційні захворювання. Враховуючи складне економічне та соціальне становище в нашій країні, незаконна міграція набула загрозливих масштабів і для національної безпеки.

За даними слідчої та судової практики, організація нелегальної міграції є одним із найприбутковіших видів незаконної діяльності причетних до цього осіб. Неабияке поширення отримало незаконне переправлення через державний кордон як громадян України, так і іноземних громадян, котрі з тих чи інших причин перебували на території нашої держави. Так, протягом 2016-2017 рр. Держприкордонслужбою виявлено 2 536 кримінальних та 104,6 тис. адміністративних правопорушень. Затримано 3 423 нелегальних мігрантів, із них 1 234 – за незаконне перетинання кордону, та 24 літальні апарати. Виявлено 1 205 одиниць зброї, 65 184 одиниць боєприпасів, 27,9 кг вибухівки, 226 436 кг наркотичних речовин, 14 843 кг психотропних речовин, 195 082 кг прекурсорів, 1 919 автомобілів [1].

Розслідування таких кримінальних правопорушень викликає чимало труднощів, що зумовлюється організованим характером і конспірацією злочинних дій, знаннями злочинцями особливостей та недоліків у системі охорони й перетинання державного кордону, зокрема на окремих його ділянках, місцях пропуску тощо. Особливо актуальною є ця проблема у зоні проведення АТО. Значно ускладнює протидію незаконній міграції той факт, що організатори та особи, які формують і доставляють групи незаконних мігрантів до України, в основному є мешканцями тиллових районів України. Тому, органи державної влади, уповноважені на здійснення заходів щодо боротьби та протидії нелегальній міграції здійснюють ряд заходів, в тому числі й оперативно-розшукові та негласні слідчі (розшукові) дії щодо виявлення, затримання та депортації даних осіб у країни, з яких вони прибули.

Зважаючи на загострення політичних, соціальних, економічних, національних чинників у всьому світі, а також безпосередньо в Україні, склад злочину, передбачений ст.332 КК України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» законодавцем вдосконалюється та оптимізується [2]. Зокрема, з'явилися такі кваліфікуючі ознаки, як «вчинення організованою групою» та «корисливі мотиви», що дає можливість ширше використовувати «можливості» прийнятого порівняно недавно нового Кримінального процесуального кодексу.

Однак, не дивлячись на викладені зміни, потребує покращення взаємодія правоохоронних органів у боротьбі з незаконним переправленням осіб через державний кордон України. Крім того, методика розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України як у цілому, так і стосовно її окремих положень, у криміналістичній літературі розроблена недостатньо. Вказані чинники, безперечно, стоять на заваді суттєвого поліпшення процесу повного і всебічного розкриття кримінальних порушень цього виду.

Не втратила своєї актуальності, а навпаки – потребує належного дослідження та внесення відповідних криміналістичних рекомендацій, практика використання спеціальних знань в процесі розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Потребує сучасних спеціальних знань дослідження таких рідкісних об'єктів, як кліше печаток, штампів, факсиміле, клеї, ламінуючі матеріали, ламінатори, друкарські шрифти, лінотики, друкуючі форми, які використовуються для часткового та повного підроблення як окремих реквізитів, так і документів у цілому.

Нас наше переконання, з метою зменшення кількості випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон України має бути створена сучасна інтегрована система охорони державного кордону. Цьому сприятиме: здійснення комплексу заходів щодо розвитку прикордонного співробітництва; удосконалення взаємодії з правоохоронних органів (насамперед, оперативних підрозділів) з Державною прикордонною службою України; створення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю; запровадження в діяльність органів та підрозділів Державної прикордонної служби України автоматизованих інформаційних систем, у тому числі з опрацювання електронних зображень і дактилоскопічних даних із використанням геоінформаційних технологій, та інтегрування їх у єдину інформаційну телекомунікаційну систему правоохоронних органів України; налагодження співпраці із заінтересованими центральними органами виконавчої влади у створенні єдиної інформаційної системи висвітлення надводної обстановки в акваторіях Чорного та Азовського морів та ін.

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К.: НІСД, 2017. – 928 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-14: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДБОРУ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ЗРАЗКІВ

Чітка та зрозуміла регламентація кожної процесуальної дії надає можливість користувачу закону правильно його розуміти та відповідним чином застосовувати. Навпаки, розмитість, неконкретність положень норми закону створює можливість її трактування усіма учасниками кримінального провадження на свій розсуд, з урахуванням власних інтересів. Саме така проблема виникає під час дактилоскопіювання живих осіб.

В науковій літературі досить повно розкрито питання щодо сталих та сучасних способів виявлення та вилучення слідів пальців рук (долоней), а також техніка дактилоскопіювання як живих осіб, так і трупів. Так, Є.А. Разумов наголошує на традиційній процедурі отримання зразків відбитків пальців рук за допомогою скла, гумового валика та друкарської фарби, який використовується в практичних підрозділах як раніше, так і в теперішній час [7, с. 26]. Інші науковці вважають дану методику застарілою за різними причинами. З метою дотримання гідності особи під час дактилоскопіювання зазначена необхідність використання сучасних досягнень науки. Технології «безкольорового дактилоскопіювання», або сканування, що пройшли практику застосування в більшості зарубіжних країн, дозволяють отримувати відбитки високої якості без використання фарби. Якщо ці відбитки відібрано у підозрюваних та обвинувачених, вони без додаткової обробки заносяться до масиву автоматизованих баз даних й звіряються із слідами, вилученими з місць нерозкритих злочинів [2, с.112].

На нашу думку слід враховувати стан матеріально-технічного забезпечення, який на сьогодні не є досконалим. Так як за цією причиною використовувати сучасні пристрої не завжди можливо. Тому варто більшу увагу приділяти якості виготовлених дактилокарт (чіткість, повнота отриманого зображення тощо), яку можна отримати і сталими методами. Але більш проблемним є питання щодо правомірності відібрання такого роду зразків, дотримання положень щодо прав та свобод громадян, зазначених в Конституції України та інших нормативно-правових актів.

Як наголошує О.В. Мельник, надійний захист прав людини – найвищий критерій діяльності всіх юридичних інститутів держави, які складають систему правоохоронних органів та правозахисних організацій. В тому числі і під час дактилоскопіювання. Автор наголошує на небезпеці збору і зберігання даних про приватне життя людей, про їх релігійний і політичний вибір, здоров'я, круг спілкування [4, с. 201].

Як свідчить практика, у працівників органів досудового розслідування виникають питання стосовно підстав їх дактилоскопіювання, в тому числі примусового; правомірності дій суб'єкта, котрий це буде виконувати тощо.

У статті 245 Кримінального процесуального кодексу регламентований порядок отримання зразків для призначення та проведення експертизи. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням із залученням спеціаліста.

Слід зазначити, що необхідність дактилоскопіювати особу виникає не тільки для проведення експертизи. Майже по кожному правопорушенню виникає необхідність перевірити особу за обліками.

Так ст. 26 ЗУ «Про Національну поліцію» передбачено формування інформаційних ресурсів поліцією. А саме, поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт).

Під час наповнення баз (банків) даних поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК).

Але ж, відомчі нормативні акти МВС України, норми яких містять пояснення щодо сутності, принципів, завдань дактилоскопічної реєстрації, регламентують діяльність суб'єктів дактилоскопічної реєстрації та визначають об'єкти реєстрації містять значно ширший перелік осіб, що підлягають дактилоскопічній реєстрації, ніж вказані категорії осіб, передбачені Законом України «Про Національну поліцію».

Відповідно до наказу «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» від 11.09.2001 № 785 працівники ОВС проводять дактилоскопіювання осіб, які: затримані за підозрою у вчиненні злочину; взяті під варту; звинувачуються у вчиненні злочину; піддані адміністративному арешту [6].

Наказ «Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліків в органах внутрішніх справ і органах (установах) кримінально-виправної системи України» від 23.08.2002 № 823/188 надає перелік об'єктів оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку. Це особи, які на території України обвинувачуються у вчиненні злочинів або засуджені, розшукуються, затримані за підозрою в занятті бродяжництвом, а також громадяни України, що вчинили злочини за її межами і відомості про яких надійшли офіційними каналами згідно з міжнародними договорами у сфері обміну інформацією, які набрали чинності в установленому порядку.

Законодавчого акту, в якому були б зазначені правова основа дактилоскопічної реєстрації, перелік осіб, які підлягали б обов'язковому та добровільному дактилоскопіюванню із забезпеченням їх прав та свобод, умови та підстави дактилоскопіювання, межі застосування дактилоскопічної інформації, права доступу до неї, умови зберігання та редагування дактилокарт тощо на сьогодні на жаль не існує.

Як висновок можна зазначити, що законодавча база щодо дактилоскопіювання живих осіб є недосконалою. А саме, підстави у відомчих актах дещо відрізняються від вказаних в ЗУ «Про Національну поліцію» та Кримінальному процесуальному кодексі. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо прийняти окремий закон про дактилоскопіювання живих осіб та трупів тим самим уникнути виявлених розбіжностей.

1. Закон України «Про національну поліцію» – 02.07.2015 № 580-VIII. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська]. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. – 380 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. Одисей, 2012. – 360 с.

4. Мельник О.В. Дактилоскопіювання населення сьогодні: варто чи ні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?UJRN=1&Image_2013_58%282%29__40.pdf. – С.200-205.

5. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліків в органах внутрішніх справ і органах (установах) кримінально-виправної системи України» від 23.08.2002 № 823/188. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0738-02>

6. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» від 11.09.2001 № 785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01>

7. Разумов Э.А. Практическое руководство по криминалистике: учеб.-практ. пособ. / Э.А. Разумов; под ред. И.П. Красюка. – ООО «Элит Принт», 2011. – 465 с.:ил.

Н. П. Бортник

завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права,
доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МІГРАЦІЯ»

Вивчення юридичної спеціальної літератури та практики показує, що міграція населення значно впливає на всі сфери діяльності держави. Міграція населення відноситься до категорії природних явищ, а тому всі процеси у сфері міграції підкоряються певним універсальним законам соціального розвитку, які вони набувають в залежності від історичного часу та місця.

Міграційні процеси, за своєю суттю, мають соціальні та політичні елементи, що дає підставу для теоретичного аналізу та практичної оцінки її впливу на соціально-політичний розвиток суспільс-

тва і держави. Міграція населення це – переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання, тобто їх рух в просторі.

Міграція як характеристика динаміки населення повинна відповідати кількісним критерієм, так як переміщення громадян може розглядатися як значущою, якщо вона знаходиться під контролем держави або ряду держав. До міграції може бути використаний критерій, що включає переміщення вимушених переселенців, зокрема, якщо їх життю та здоров'ю загрожує небезпека з метою тимчасового притулку, в умовах надзвичайного стану, в умовах пошуку постійного та високого заробітку.

У Словнику спеціальних термінів під міграцією розуміється процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд на проживання із села в місто і навпаки [1].

Еміграція відноситься до виїзду людей, імміграція – до в'їзду. У ряді літературних джерел міграція диференціюється як територіальне переміщення груп населення; процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп, що виражається в переміщенні в інший географічний район або країну. У словнику по соціології міграція населення тлумачиться як соціально-економічний і демографічний процес, який представляє собою сукупність переміщень, здійснюваних людьми між країнами, районами, поселеннями [2].

Аналіз довідкової літератури дає підставу для наступних висновків. По-перше, необхідно розрізнити в рамках змісту терміна «міграція» еміграцію (виїзд, переміщення за межі) і імміграцію (в'їзд). По-друге, міграція ділиться на внутрішню (переміщення в масштабах однієї держави) і зовнішню (переміщення з однієї держави в іншу).

Виходячи їх сказаного, можна припустити, що міграція населення є територіальне переміщення громадян з однієї держави в іншу за різними підставами. На емпіричному рівні міграція завжди є рух, територіальне переміщення, мобільність населення, а на теоретичному рівні її можна розглядати як кількісно-якісну величину життєдіяльності населення. Однак поняття «міграція», закріплене в законі, відсутня.

Справа в тому, що і в інших джерелах цей термін не міститься, а використовуються близькі за змістом терміни, такі як «нелегальний в'їзд», «перебування», «репатріація», «асиміляція», «висилка», «масовий приплив», «виїжджають в неорганізованому порядку», «неорганізовані переміщення», «в'їзд на територію», «переїзд», «повернення в країну», «свобода переміщення», «свобода вибору місця проживання», «право залишати країну», «колективна висилка». Наведені терміни виявляються в Конвенції про статус біженців, Конвенції про скорочення без громадянства, Конвенції про статус апатридів, Загальної декларації прав людини, Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, Декларації про територіальний притулок, Декларації про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають і ін. [3, с. 415–421].

У національному законодавстві зустрічаються й інші пов'язані з поняттям «міграція» терміни та словосполучення: «неконтрольована міграція», «імміграційний контроль», «міграційні потоки», «міграційна політика», «міграційна ситуація», «імміграційне законодавство», «міграційні процеси», «процеси міграції». Всі вищевказані поняття є похідними від терміна «міграція», хоча вони законодавчо не закріплені. Однак до нього додаються і деякі специфічні ознаки, що відображають застосування даного терміну до адміністративно-правовій сфері. Іншими словами, при незмінності сутнісного ознаки переселення людей в загальному семантичному значенні міграції слід вкладати і деякі інші ознаки, що найбільш концентровано відображають юридичну специфіку.

Говорячи про особливе значення категорії «міграція», необхідно враховувати наступні обставини. По-перше, з метою послідовного юридичного забезпечення державної міграційної політики та реалізації різних програм потрібне чітке визначення її змісту та обсягу предмета регулювання. Це необхідно для встановлення меж діяльності МВС України, до складу якого входить Державна міграційна служба України яка реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, необхідно чітко визначити предмети її регулювання [4].

По-друге, внаслідок зв'язку міграційних відносин з правовідносинами інституту громадянства необхідно чітко визначення правомочності МВС України в сфері пересування, проживання і місце перебування громадян і іноземців. Аналіз міграційних потоків свідчить про те, що частина мігрантів становлять особи без громадянства, а значить, саме на Україну вони покладають надії щодо його придбання.

По-третє, нормативне розподіл міграції на «законну» і «незаконну», а мігрантів – на «легальних» і «нелегальних» неможливо без адекватного трактування поняття «міграція». Водночас, чітке законодавче (на рівні міжнародного та національного права) визначення спеціальних правових статусів біженця і вимушеного переселенця пов'язано із закріпленням в законі поняття «міграція».

По-четверте, існування законодавства у сфері міграції, що має свій самостійний предмет регулювання, як наслідок, існування правовідносин у цій сфері впливають на зміну змісту поняття «міграція», наповнюючи його новими юридичними ознаками.

Зазначені обставини свідчать не стільки про юридичне значення терміна «міграція», скільки про необхідність розробки його загального поняття: правового регулювання відносин у сфері міграції. Виходячи з викладеного, можна запропонувати, наступне визначення міграції. Міграція – це сукупність суспільних відносин, врегульованих правовими нормами, пов'язаними з перетином громадянами зовнішніх і внутрішніх меж адміністративно-територіальних утворень з метою набуття ними нового правового статусу.

-
1. Словник спеціальних термінів. <http://politics.ellib.org.ua/pages-13182.html>
 2. Побулавець Н. Л. Концептуальні підходи до дефініцій поняття «міграція» / Н. Л. Побулавець, 23.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/stvttp_2014_1_62.pdf
 3. Тимченко Л.Д. Міжнародне право: підруч. / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. – К.: Знання, 2012. – 631 с.
 4. Постанова Кабінет Міністрів України від 20.08.2014 № 360 «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>

К. С. Босак

доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук
(Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

В системі запобігання злочинів важливе місце посідає індивідуальна профілактика, адже саме її заходи спрямовані на корекцію поведінки конкретних осіб. В науковій доктрині відсутня єдина точка зору щодо поняття індивідуальної профілактики. Зокрема, існує точка зору, що індивідуальна профілактика – це сукупність заходів переконання та примусу, що застосовуються до носіїв антисуспільних установок та орієнтацій. Мета профілактики полягає в попередженні негативного процесу формування особистості. Інші вчені стверджують, що індивідуальна профілактика – це така діяльність, що спрямована на виявлення осіб, які схильні до вчинення злочину, їх вивчення, а також вплив на них шляхом заходів переконання і примусу. Існує й інше судження, зокрема, індивідуальна профілактика має справу з усуненням причин та умов, породжених не зовнішніми, а внутрішніми, суб'єктивними детермінантами [2]. З точки зору різних підходів до розуміння індивідуальної профілактики зрозумілим є, що її заходи спрямовані на особу, яка здатна в майбутньому вчинити злочин.

В системі заходів запобігання злочинів основну роль відіграють ті органи та особи, які цю профілактику безпосередньо мають здійснювати, тобто суб'єкти запобігання злочинів. Якщо звертатися до загальної системи запобігання злочинів, то суб'єктів тут можна перелічити безліч, починаючи від Президента держави та закінчуючи релігійними організаціями. Однак, якщо аналізувати суб'єктів індивідуальної профілактики, то їх коло значно звужується, адже мова йде про конкретні заходи переконання та примусу і хто здатен результативно виконати цю функцію щодо конкретної особи заздалегідь невідомо. Однак, коли мова йде про злочинність увага суспільства прикута до діяльності правоохоронних органів. Тому саме правоохоронці є основними суб'єктами індивідуальної профілактики злочинів.

Науковці слушно зауважують про особливості сучасної ситуації, що сприяють труднощам, які існують на рівні індивідуальної профілактики злочинів. До цих особливостей віднесено, зокрема, розпад раніше існуючої системи недержавних суб'єктів індивідуальної профілактики (добровільні народні дружини, товариські суди, будинкові комітети тощо); скорочення числа громадських помічників органів внутрішніх справ у проведенні індивідуальної профілактичної роботи (у тому числі громадських вихователів) або зникнення їх взагалі (шефи, наставники тощо); значне зниження можливості органів внутрішніх справ у наданні особам, що профілактуються допомоги у побутовому і трудовому устрої, у ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі [2].

Таким чином, на сьогодні єдиним дієвим суб'єктом індивідуальної профілактики є працівники органів внутрішніх справ. Проте, вивчення кола функціональних обов'язків правоохоронців, враховуючи головне їх завдання, протидія злочинності дає підстави стверджувати, що на індивідуальну профілактику у працівників органів внутрішніх справ просто бракує часу. До того ж, ті заходи переконання та примусу, що передбачені законом своєю превентивну роль, на жаль, виконують недостатньо. Так, вважаємо особливу увагу в межах індивідуальної профілактики варто звертати на осіб, які вчиняють домашнє насильство.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. № 2789-III до заходів попередження насильства в сім'ї відносяться: 1) соціальні і спеціальні заходи, спрямовані на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї; 2) припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося; 3) притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї; 4) медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Згідно цього ж закону на працівників підрозділів Національної поліції України покладено обов'язок здійснювати наступні індивідуально-профілактичні заходи, а саме: виносити офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; брати на профілактичний облік членів сім'ї, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; виносити захисний припис.

Варто зауважити, що одним з основних методів індивідуальної профілактики є примус, який може полягати в наступних заходах: адміністративний арешт та адміністративне затримання, адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі, штраф тощо.

Таким чином, індивідуальна профілактика злочинів законодавством України забезпечена, однак, про дієвість цих заходів варто судити з точки зору жертв сімейного насильства, оскільки правові методи впливу на правопорушників на практиці виявляються неефективні, і це на нашу думку обумовлено низкою чинників, зокрема: 1) поблажливе ставлення жертви до свого кривдника (особливо це стосується матерів); 2) формальне ставлення правоохоронців до так званих «побутових» злочинів; 3) недостатня співпраця правоохоронців з недержавними суб'єктами запобігання злочинам тощо.

Для вирішення цієї проблеми варто підходити комплексно та, в першу чергу, вважаємо важливо наголошувати майбутнім працівникам правоохоронних органів про вагомий роль саме індивідуальної профілактики, адже саме ці заходи є основою зменшення рівня злочинності у майбутньому.

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

2. Профілактика злочинів: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.

І. А. Ботнарєнко

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
кримінальної поліції Навчально-наукового інституту № 1,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Проблема тероризму вже багато років не втрачає своєї актуальності як для правової теорії, так і для практичної діяльності правоохоронних органів. Діяльність терористичних організацій становить загрозу не лише національним інтересам, а й безпеці людства загалом, тому у системі заходів, спрямованих на протидію цьому суспільно небезпечному явищу, важливу роль відведено діяльності щодо розслідування злочинів терористичної спрямованості.

Процес розслідування указаних злочинів як специфічний вид практичної діяльності характеризується рядом особливостей: наявністю загальної мети і призначення слідчих (розшукових) дій, оперативних заходів і тактичних операцій, що потребує чіткої взаємодії відповідних суб'єктів; значними масштабами виконуваних цими спеціалістами функцій в умовах дефіциту корисної інформації; жорстким лімітом часу і протидією зацікавлених у результатах розслідування осіб [1, с. 36].

Згідно з Законом України «Про внесення змін до Кримінального (далі – КК) та Кримінального процесуального (далі – КПК) кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07 жовтня 2014 р., у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 258-1–258-5 КК Укра-

їни, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування [2, с. 2046].

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції, отримавши заяву (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, відразу реєструє її (його) в журналі Єдиного обліку та направляє на місце події слідчо-оперативну групу чи групу реагування.

Для подальшої роботи повинна бути створена постійна слідчо-оперативна група (далі – СОГ) (з незмінним складом з початку до кінця провадження). Умовами ефективної роботи СОГ є забезпечення її необхідними оперативно-технічними засобами та автотранспортом. Крім того, необхідно забезпечити відсутність витоку інформації і оперативність аналізу і перевірки отримуваних відомостей.

Основу організації початкового етапу злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, становить планування діяльності органів досудового розслідування, тому необхідним є складання детального, узгодженого з оперативними підрозділами, письмового плану проведення слідчих (розшукових) дій з визначенням конкретних строків та виконавців (відповідно до наказу МВС від 14.08.2012 р. № 700). Форма плану не передбачена кримінальним процесуальним законодавством і обирається слідчим довільно.

Фактично, розслідування злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, починається із встановлення факту його учинення, тому суттєве значення має проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, зокрема слідчого огляду, що спрямований на вилучення інформації з матеріальних відображень. Під час розслідування цієї категорії злочинів можуть проводитись такі слідчі огляди: огляд місця події, ділянок місцевості та приміщень поза місцем події, предметів і документів, тіла живих осіб (освідування), трупа та його частин. Про їх проведення обов'язково складається протокол з відповідними план-схемами, здійснюється фотографування та оформляються фототаблиці. З метою встановлення підозрюваних осіб у вчиненні злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, необхідно також здійснити перегляд відеореєстрів, встановлених на будівлях (спорудах) в районі проведення огляду місця події, допитати свідків та очевидців учинення злочину та організувати пошук злочинців «по гарячих слідах».

У випадку наявності потерпілих осіб, необхідним є відібрання заяв про залучення до кримінального провадження як потерпілого, вручення пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого, проведення допиту потерпілого та складання протоколу допиту потерпілого.

У випадку затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, роз'яснити їм процесуальні права і обов'язки та діяти в такому порядку: 1) затримання особи (осіб) та обрання відносно кожного з них запобіжного заходу, як правило, у вигляді тримання під вартою; 2) повідомлення про підозру особам, які причетні до вчинення цих кримінальних правопорушень та залучення, згідно з вимогами ст. 48 КПК України, захисника підозрюваного; 3) обшук підозрюваного (-их); 4) допит підозрюваного (-их); 5) обшуки за місцем проживання, роботи підозрюваних; в місцях зберігання вибухових речовин, зброї; транспортних засобів, якщо такі використовувались у злочинних цілях, в місцях, де здійснювалось вербування людей; 6) допит свідків (у тому числі осіб, які брали участь в оперативній розробці і затриманні); 7) призначення криміналістичних (вибухотехнічної, балістичної, трасологічної) та інших судових експертиз.

Наступним етапом діяльності щодо розслідування злочину зазначеної категорії є проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Приймаючи рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю і у складі якого знаходиться орган розслідування та оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України) [3]. До доручення слідчого додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо ухвала суду не передбачена законодавством. Найбільш ефективними негласними слідчими (розшуковими) діями на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, є: аудіо-, відео контроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних інформаційних систем з метою виявлення осіб, що коментують, розповсюджують інформацію в мережі Інтернет про вчинений терористичний акт; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; спостереження за особою, місцем або річчю; моніторинг банківських рахунків установами місцезнаходження радіоелектронного засобу; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Основними тактичними завданнями розслідування злочинів зазначеної категорії є:

– попередження спроб осіб, причетних до учинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, зникнути та переховувати від органів досудового розслідування та суду, знищити сліди злочину (злочинів) та тиснути на свідків, потерпілих та інших осіб;

– встановлення ознак терористичної групи чи терористичної організації, зв'язків співучасників реалізації злочинної схеми терористичної діяльності та фактів отримання злочинцями винагороди за виконання окремих функцій (примушування, вербування, перевезення, навчання, озброєння осіб для учинення терористичного акту, сприяння учиненню терористичного акту, виготовлення та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту, фінансування тероризму);

– виявлення та збереження технічних засобів та інших предметів, які використовуються членами терористичної організації для вчинення терористичних актів (вогнепальної або холодної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, їх складових частин та інших об'єктів, які доказують факт учинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю);

– виявлення та забезпечення збереження документів, комп'ютерної техніки та інших речових доків, у яких знайшли відображення факти вербування осіб для терористичної діяльності, закликів до вчинення терористичного акту, фінансування (фінансового або матеріального забезпечення) тероризму;

– встановлення ознак фіктивності створених злочинцями для фінансування терористичної діяльності підприємств (організацій, фондів тощо) або факту їх використання для маскуванню злочинної діяльності;

– виявлення ознак учинення злочинів службовими особами, які сприяли реалізації злочинних схем терористичної діяльності;

– установлення причин та умов, які сприяли учиненню злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, та вжиття заходів щодо їх усунення.

Отже, процес розслідування злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, є досить складним, тому вимагає чіткого планування дій з точним розподілом функцій та обов'язків компетентних правоохоронних органів.

1. Розслідування терористичних актів: навч. посіб. / М. А. Погорєцький, Д. Б. Сергєєва, О. Ю. Татаров, М. С. Цуцкїрїдзе; за ред. проф. М. А. Погорєцького. – К.: Дакор, 2014. – 160 с.

2. Закон України № 1689-VII від 7 жовтня 2014 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2046.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

М. В. Бурак

старший науковий співробітник

наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції,

кандидат юридичних наук

(Національна академія внутрішніх справ)

ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Аналіз сучасного стану функціонування системи публічних закупівель (далі – закупівель) в Україні свідчить про те, що на сьогодні залишається значна кількість невирішених проблем щодо нормативно-правового регулювання цієї сфери сучасних відносин, а від того на цьому тлі з'являється велика кількість зловживань. Більше того, новий Закон України «Про публічні закупівлі» не вирішує існуючих проблем і попри задекларовані цілі багато в чому дублює положення попередніх законів про здійснення державних закупівель, не передбачає докорінних змін у порядку їх проведення та засобів заохочення керівників замовників у використанні державних коштів найбільш ефективно [1].

Порядок здійснення закупівель регулюється цим Законом, постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 166 «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків», наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 22 березня 2016 року № 490 «Про затвердження форми документів у сфері публічних закупівель», наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18 березня 2016 року № 477 «Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі» тощо [2; 3; 4].

Крім того, однією з проблем сфери публічних закупівель є питання проявів корупції. Підвищення рівня прозорості дій замовників та відповідальності посадових осіб є головним чинником виявлення та запобігання корупції. Прозорість сфери публічних закупівель означає інформування рин-

ку про заплановані та укладені договори, опублікування всіх необхідних умов та вимог до потенційних учасників та виконавців договорів, своєчасної та повної звітності щодо проведених процедур та виконання укладених договорів. Прозорість сфери публічних закупівель також передбачає опублікування нормативної бази, детальних рекомендацій, роз'яснень, методик та стандартів, відповідних рішень щодо процедур закупівлі. Чіткі передбачувані правила, прості умови участі у процедурах, стандартні документи, чіткий розподіл відповідальності між інституціями, фахівцями та контролюючими органами обмежують можливості посадових осіб приймати необґрунтовані чи неправомірні рішення щодо закупівлі товарів, робіт чи послуг і, таким чином, знижують ризики корупції. З цією ж метою слід запроваджувати використання загальнодоступних засобів електронної комунікації, стандартизацію процедур публічної закупівлі.

Таким чином, заслуговує уваги електронна система закупівель (ЕСЗ), впровадження якої дозволить усунути значну кількість корупційних зловживань.

ЕСЗ повинна бути загальнодоступною та гарантувати недискримінацію, рівні права під час реєстрації всім заінтересованим особам та рівний доступ до інформації всім особам, обмін і збереження інформації та документів має відбуватися з гарантуванням непорушності даних про учасників і їхніх пропозицій під час проведення процедури закупівлі та їх конфіденційності до моменту розкриття тендерних пропозицій.

ЕСЗ під час отримання тендерних пропозицій повинна забезпечувати фіксацію дати та точного часу отримання тендерних пропозицій та неможливість доступу будь-яких осіб до отриманих тендерних пропозицій (їх частин) до моменту настання дати і часу кінцевого строку подання та розкриття таких пропозицій, зазначених в оголошенні про проведення процедури закупівлі.

ЕСЗ повинна забезпечити збереження та належний захист усієї інформації щодо проведення процедур закупівель, можливість доступу до цієї інформації замовників, учасників, контролюючих органів, органу оскарження, уповноваженого органу та інших осіб відповідно до положень цього Закону і відповідати вимогам щодо наявності: можливості здійснювати обмін інформацією з використанням Інтернету; загальнодоступних засобів телекомунікації, що не обмежують участі у процедурах закупівель; системи електронного обміну документами з використанням методів ідентифікації, вимоги до яких визначаються Кабінетом Міністрів України; можливості здійснювати ідентифікацію учасників і точно визначати час і дату отримання тендерних пропозицій (їх частин) за умови відсутності доступу до таких даних з боку будь-яких осіб до встановленого кінцевого строку подання та часу і дати розкриття їх пропозицій; системи збереження даних, що здійснює зберігання протягом не менш як 10 років усіх документів, що надійшли від замовників, учасників, органу оскарження та були створені під час оцінки тендерних пропозицій, та забезпечує автоматичне резервування і відновлення даних; забезпечення безперервності процесу закупівель [1].

Належним захистом інформації в системі електронних закупівель вважається захист у системі хмарних обчислень, що підтверджується наявністю дійсного сертифіката, який встановлює відповідність системи менеджменту інформаційною безпекою, що застосовується при обробці інформації в системі хмарних обчислень, вимогам стандарту ISO/IEC 27001 або ДСТУ ISO/IEC 27001, або інших стандартів, якими їх замінено, виданого вітчизняним чи іноземним органом чи організацією з оцінки відповідності, акредитованим національним органом України з акредитації або іноземним органом з акредитації, який є стороною багатосторонньої угоди про визнання Міжнародного форуму з акредитації та/або Європейської кооперації з акредитації, відповідно до стандарту ISO/IEC 17021, або ДСТУ ISO/IEC 17021, або інших стандартів, якими їх замінено [1].

Доступ до інформації в ЕСЗ та її передача здійснюються через мережу Інтернет із використанням криптографічного захисту із застосуванням протоколу TLS версії не нижче 1.2.

У разі розкриття та оцінки пропозицій учасників електронна система повинна забезпечувати введення/виведення даних, приймання команд та відображення результатів їх виконання в інтерактивному режимі реального часу.

Під час проведення електронного аукціону авторизовані електронні майданчики повинні забезпечити рівний і вільний доступ до нього всім учасникам та можливість здійснювати перегляд проходження електронного аукціону в інтерактивному режимі реального часу всім заінтересованим особам.

Додаткові вимоги щодо функціонування ЕСЗ, надання сервісів устанавлюються Кабінетом Міністрів України.

Слід сподіватися, що впровадження електронних закупівель в Україні, сприятиме скороченню корупційних зловживань у цій сфері.

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/922-19/page>

2. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2016 р. № 166. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF>

3. Про затвердження форми документів у сфері публічних закупівель: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 22 берез. 2016 р. № 490. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0449-16>

4. Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18 берез. 2016 р. № 477. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0447-16>

С. Я. Бурда

доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців є доволі ефективним засобом боротьби зі злочинністю військовослужбовців строкової служби, військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, осіб офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовців, які призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, оскільки більшість військовослужбовців під час відбування цього виду покарання стають на шлях виправлення і після звільнення з дисциплінарної частини сумлінно несуть службу.

Даний вид покарання полягає у примусовому триманні засудженого протягом визначеного судом строку у спеціально призначеній для цього військовій частині, де за допомогою встановленого у ній режиму, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, громадського впливу і військового навчання здійснюється його виправлення та запобігання вчиненню ним й іншими особами нових злочинів. Досягнення мети покарання здійснюється за допомогою військового навчання засуджених, проведення з ними соціально-виховної роботи і використання громадського впливу [2]. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців – це спеціальний вид покарання. Він застосовується лише до військовослужбовців.

У ч. 1 ст. 62 КК України визначено, що покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців призначається військовослужбовцям строкової служби, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок). Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців може застосовуватися лише за злочини, вчинені в період проходження військової служби. При цьому час, що залишився до закінчення строку перебування на такій службі, на можливість призначення даного покарання не впливає. За злочини, вчинені до початку перебування на військовій службі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців застосовуватися не може. Не може застосовуватися воно і до осіб, які хоча і вчинили злочини в період проходження військової служби, але на момент розгляду справи в суді були звільнені з неї. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців є основним видом покарання (ч. 1 ст. 52 КК України). Як таке воно може застосовуватися, по-перше, на строк від 6 місяців до 2 років у випадках, коли його передбачає санкція статті (частини статті), за якою засуджується військовослужбовець (ч. 1 ст. 62 КК України).

Коло злочинів, за вчинення яких може призначатися тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, у ч. 1 ст. 62 КК України визначено словами «у випадках, передбачених цим Кодексом» [1]. Однак, це визначення потребує уточнення, оскільки воно не вказує з необхідною конкретністю (точністю), у яких саме випадках (за вчинення яких саме злочинів) допускається застосування даного покарання, тим паче, що будь-яке покарання призначається у випадках, передбачених КК України. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців призначається не просто у випадках, передбачених КК України, а тоді, коли воно вказане у санкціях статей (їхніх частин), що встановлюють відповідальність за військові злочини. З огляду на

викладене у ч. 1 ст. 62 КК України слова «у випадках, передбачених цим Кодексом», доцільно замінити словами «у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу за вчинення військових злочинів».

У ч. 2 ст. 65 КК України вказано, що «особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів» [1]. З цього, зокрема, випливає, що якщо суд, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного і обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання, дійде висновку, що виправлення засудженого і попередження нових злочинів, тобто мета покарання може бути досягнута застосуванням менш суворого виду покарання, ніж передбачено законом чи призначено на його підставі за скоєний ним злочин, він, керуючись відповідними кримінально-правовими нормами, повинен призначити менш суворе покарання.

У ст. 51 КК України, яка встановлює перелік видів покарань, що утворюють систему покарань України, і, отже, визначає їхню назву, розглядуване покарання іменується «тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців». Цілком зрозуміло, що саме так, а не інакше воно повинно називатись і в усіх без винятку наступних статтях КК України. Проте так це покарання іменується лише у ч. 1 ст. 52, ч. 2 ст. 62, ч. 1 ст. 72, ч. 1 ст. 81 і п. 4 ст. 89 КК України. Натомість вже у тексті ч. 1 ст. 62 КК України, присвяченій даному покаранню, говориться про покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, хоча сама ця стаття і називається «Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців». Як тримання в дисциплінарному батальйоні називається це покарання і у ч. 3 ст. 84 КК України. А в усіх статтях Особливої частини КК України, які передбачають даний вид покарання, воно іменується як тримання у дисциплінарному батальйоні [3, с. 373; 4, с. 256; 5, с. 311]. Така вільність у поводженні з назвою аналізованого покарання недопустима. Тому у випадку збереження за ним визначеної йому ст. 51 КК України назви, в усі статті, в яких це покарання називається не як тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, а інакше, необхідно внести відповідні зміни.

Визначальним для даного виду покарання є те, що засуджений примусово утримується упродовж визначеного вироком строку у спеціально призначеній для цього дисциплінарній військовій частині, де за допомогою засобів виправлення, ресоціалізації та військового навчання здійснюється досягнення мети покарання.

1. Кримінальний кодекс України станом на 26.04.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до відомостей: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України станом на 07.04.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до відомостей: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій. – К.: Атіка, 2001. – 432 с.

4. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К.: А.С.К., 2001 – 347 с.

5. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти /М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.

А. О. Винник

викладач кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ МАЙНА, ЯКЕ ПІДЛЯГАЄ СПЕЦІАЛЬНІЙ КОНФІСКАЦІЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Зміст поняття спеціальна конфіскація розкривається у ч. 1 ст. 96-1 КК України, відповідно до положень якої спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна, у випадках, визначених КК України. Поряд із спеціальною конфіскацією, у статті ст. 59 КК України передбачено конфіскацію майна як вид покарання, який полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого [1].

Відповідно, конфіскація майна як вид покарання (ст. 59 КК України) та спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру (ст. 96-1, 96-2 КК України) наділені такою спільною ознакою як примусовість та безоплатність вилучення у власність держави майна особи. Якщо у першому випадку іде мова про будь-яке майно, що належить особі на праві власності, то особливість спеціальної конфіскації пов'язана саме із особливим характером майна, яке підлягає вилученню у випадках застосування останньої.

Так, згідно положень ч. 1 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація застосовується, якщо гроші, цінності та інше майно:

1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; 2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; 3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Відповідно до ч. 2 ст. 96-2 КК України у разі якщо гроші, цінності та інше майно, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, були повністю або частково перетворені в інше майно, спеціальній конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно. Якщо конфіскація грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна [1].

Аналізуючи перелік предметів, які підлягають спеціальній конфіскації можна зробити висновки про те, що за своєю правовою природою майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, є неоднаковим. Зокрема, п. 1 та п. 3 ч. 1 ст. 96-2 КК України передбачає майно, яке одержане внаслідок вчинення злочину, майно, яке, за своїм правовим режимом, є об'єктом незаконного збагачення та майно, яке було предметом злочину. Іншими словами вилученню в даному випадку підлягає майно, отримане в результаті вчинення злочину. При цьому, відповідно до положень ст. 328 ЦК України правова підстава набуття права власності на таке майно у особи яка вчинила злочин відсутня. Натомість, аналізуючи положення п. 2 ч. 1 ст. 96-2 КК України можна припустити, що право власності на гроші, цінності та інше майно, які призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення належать особі на праві власності і таке право виникло в останнього на законних підставах.

Щодо предметів, передбачених у п. 4 ч. 1 ст. 96-2 КК України, а саме грошей, цінностей та іншого майна, які були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання можна погодитися із Н.А. Орловською, яка зауважує, що на ці предмети в особи також може виникати право власності згідно положень ст. 331 та 332 ЦК України, адже спосіб їх використання не впливає на законність підстав виникнення права власності [2, с. 46].

Аналізуючи положення ч. 2 ст. 96-2 КК України, слід зазначити, що питання можливості вилучення грошової суми, яка підлягає стягненню з винної особи у розмірі рівному вартості майна, якого на момент прийняття відповідного судового рішення по факту не існує, проте, яке за умови існування підлягало б конфіскації, є спірним. В даному випадку іде мова про вилучення в особи іншого майна, зокрема – грошової суми, замість майна, яке є предметом спеціальної конфіскації, проте його неможливо конфіскувати. Особливістю таких грошей є їх еквівалентність майну неіснуючому на момент прийняття судового рішення, а також те, що вилучення такої грошової суми здійснюється на стадії, коли майно, що є предметом спеціальної конфіскації, вже не існує. При цьому, оскільки інше в законі не вказане, можна також допустити, що на такі гроші право власності у особи виникло на законних підставах.

Отже, спеціальна конфіскація майна допускає можливість вилучення різного за своєю правовою природою майна: як майна, яке здобує злочинним шляхом чи такого, що належить особі без достатніх правових підстав, так і майна, яке належить особі на законних підставах.

Проте, випадки застосування спеціальної конфіскації майна пов'язані не лише із правовою природою майна особи, яке вилучається, а також із способом використання такого майна. Гроші, цінності та інше майно, які можуть бути предметом спеціальної конфіскації об'єднані законодавцем ідеєю про те, що все це майно так чи інакше пов'язане із вчиненням злочину, а саме: майно здобувається незаконним шляхом та належить особі без достатніх для цього правових підстав; майно, яке належить особі на законних підставах використовується для вчинення злочину. Відповідно, у першому випадку правовий режим майна на незаконності володіння є самостійною ознакою, яка вказує на необхідність та можливість застосування

спеціальної конфіскації. А іншим важливим моментом при вирішенні питання про застосування спеціальної конфіскації є встановлення зв'язку причетності майна, яке є власністю особи, до вчиненого ним злочину. У випадку, якщо така причетність буде виявлена, майно особи, незалежно від його правового режиму, підлягатиме вилученню шляхом спеціальної конфіскації.

Отже, в частині правової природи майна, спеціальна конфіскація та загальна конфіскація певною мірою перетинаються (випадки вилучення майна, що належить особі на праві власності). Вилучення майна, яке належить особі на законних правових підставах (п.2 ч. 1 ст. 96-2 КК України; п. 4 ч.1 ст. 96-2 КК України; ч. 2 ст. 96-2 КК України) є спільною ознакою для спеціальної конфіскації та загальної конфіскації майна, а відтак правова природа майна не може вважатися головною змістовною ознакою спеціальної конфіскації яка чітко відрізняє її від конфіскації майна як покарання. Натомість, первинною, вирішальною ознакою майна, яке підлягає спеціальній конфіскації є спосіб його використання, що має виражену злочинну спрямованість та створює загрозу вчинення нових злочинів. Тобто відношення причетності такого майна до злочину. При загальній конфіскації в особи вилучається належне їй майно, як негативний наслідок вчинення злочину (загальна конфіскація майна застосовується за вчинення злочину), незалежно від причетності такого майна до цього злочину. А при спеціальній конфіскації, майно вилучається з огляду на причетність такого майна до злочину (спеціальна конфіскація застосовується у зв'язку із його вчиненням), по суті незалежно від правового режиму такого майна. Такий висновок обумовлюється в першу чергу запобіжною (запобігання вчинення злочинів), компенсаційною (відшкодування завданих збитків, усунення заподіяної шкоди) та відновлювальною (відновлення соціальної справедливості) роллю спеціальної конфіскації, порівняно із загальною конфіскацією майна, яка має на меті покарати особу матеріально.

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran541#n541>

2. Орловська Н. А. До питання про предмет спеціальної конфіскації / Н. А. Орловська // Новітні кримінально-правові дослідження – 2016: зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2016. – С. 44-47.

В. М. Висоцький

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ВІД КАТУВАНЬ

Катування є однією із найбільш поширеною формою порушення прав людини, яка сьогодні викликає велику стурбованість в українському суспільстві. Впродовж багатьох століть катування були основним засобом отримання доказів, широко використовувалися у розслідуванні і навіть були регламентовані на законодавчому рівні. Безпосереднім завданням катувань було заподіяти жертві максимально можливо болю, не допускаючи, однак, її смерті, і зламати людину як особистість [1, с. 1].

Застосування катувань суворо заборонено міжнародним законодавством. З метою недопущення та заборони катувань Україна ратифікувала низку міжнародних документів, зокрема: Загальну декларацію прав людини; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенцію ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; Конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини тощо. Відповідно до міжнародно-правових документів, під катуванням прийнято розуміти «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити або третю особу, чи за будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи за їх підбурюванням, чи за їх відома, чи за їх мовчазної згоди» [2].

У національному законодавстві така заборона закріплена у ст. 28 Конституції України, відповідно до якої «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям» [3]. Дане право вважається абсолютним, жодні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи

будь який інший надзвичайний стан не можуть виправдати застосування катувань. Таким чином, Україна зобов'язана гарантувати свободу від катувань та жорстокого поводження.

Реалізацію цієї заборони знаходимо у різних нормативно-правових актах, якими приділено особливу увагу недопущенню катувань та жорстокого поводження. Насамперед, мова йде про ч. 4 ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію», якою передбачено заборону за будь-яких обставин поліцейським «...сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими» [4].

У Стратегії розвитку органів внутрішніх справ (розділ II, п. 3) зазначено, що поліція має впроваджувати процедури та нормативні акти, які унеможливають здійснення свавільних арештів та затримань, забезпечують захист затриманих осіб від катування та жорстокого поводження. У поліцейських підрозділах має бути запроваджено спеціальне навчання персоналу з метою забезпечення прав людини в діяльності органів внутрішніх справ. Випадки застосування сили та фізичного примусу мають суворо регламентуватись детальними нормативними приписами, у переважній більшості санкціонуватись і ретельно розглядатись керівництвом поліції спільно з іншими органами, що контролюють діяльність поліції [5, с. 33–34].

Наказ Національної поліції України № 920 від 23.09.2016р. «Про заходи щодо укріплення службової дисципліни в органах та підрозділах Національної поліції України» визначає, що «здійснення заходів, направлених на неухильне забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, поваги до честі та гідності кожної особи, попередження фактів протиправних дій з боку працівників поліції, вважати пріоритетним і першочерговим напрямом службової діяльності. У випадку отримання заяв громадян про вчинення поліцейськими щодо них катувань та жорстокого з ними поводження направляти матеріали до компетентних органів з обов'язковим долученням до них результатів медичних оглядів заявників, уживати вичерпних заходів щодо збору та закріплення доказів протиправних дій поліцейських» [6].

У той же час в Україні ситуація із захистом від катувань та жорстокого поводження залишається складною. Скарги на катування та жорстоке поводження під час дізнання та досудового слідства, на важкі умови утримання в ізоляторах тимчасового утримання, слідчих ізоляторах та установах виконання покарань у практиці роботи правозахисних організацій мають масовий характер. Наслідки застосування катувань (тортур) невітніші як для суспільства, так і для самої поліції. Відбувається зниження довіри до дій поліції. За даними центру соціологічних досліджень SPHERA повністю довіряє українській поліції лише 2,4% респондентів, а ще 30,71% швидше довіряють ніж недовіряють. Решта опитаних або висловила повну недовіру – 30, 03% або вагалася (33,71%). Опитування проводилося із 25 по 27 серпня 2016 року та включало 2100 респондентів з різних регіонів України [7]. За даними іншого опитування, проведеного МВС України, ситуація дещо краща – рівень довіри до працівників поліції складає приблизно 44% [8]. Основною причиною низького рівня довіри до органів поліції визнається неефективність проведення розслідувань, низький професіоналізм та фізичне насильство над затриманими.

Враховуючи ці реалії, МВС України для захисту громадян від непоодиноких випадків неправомірного застосування сили та жорстокого поводження вдосконалює процедуру розгляду скарг та заяв громадян щодо неправомірних дій поліцейських, забезпечує функціонування в усіх підрозділах Національної поліції «телефонів довіри», через які затримані особи можуть надавати інформацію про стан дотримання їх прав та законних інтересів. Не зважаючи на значні фінансові ускладнення, міністерством поступово вирішується питання завершення реконструкції спецустанов та забезпечення в них належних медико-санітарних умов, встановлення в усіх підрозділах систем відеоспостереження, в тому числі – з метою попередження незаконних дій поліцейських.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що однією із сучасних важливих проблем є питання запобігання та викорінення катувань. Вирішення якого можливе лише спільними зусиллями держави та суспільства.

1. Замула А. Ю. Міжнародно-правова заборона катування як фактор впливу на ефективність боротьби з тероризмом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Замула Аліна Юріївна; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2017. – 19 с.

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Конвенція ООН, Міжнародний документ від 10.12.1984 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_085

3. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

5. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]. – Харків, 2016. – 408 с.

6. Про заходи щодо укріплення службової дисципліни в органах та підрозділах Національної поліції України: Наказ Національної поліції України № 920 від 23.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

7. Результати онлайн-опитування «Довіра до поліції – серпень 2016». [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zbroya.info/uk/partner/sphera/blog/10514_rezultati-onlain-opituvannia-dovira-do-politsiyi-serpen-2016/

8. Аваков А. Рівень довіри до нової поліції – 44%. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/1000_Riven_doviri_do_novoi_policii_44_Arsen_Avakov.htm

М. Т. Гаврильців

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Г. Ю. Лук'янова

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Форма діяльності органів виконавчої влади полягає у здійсненні конкретними суб'єктами певних дій, які специфічним чином розкривають зміст управлінської діяльності. У сучасній літературі поняття «форма» трактується в декількох значеннях. Енциклопедичні та довідкові джерела тлумачать цей термін у найзагальнішому вигляді – як спосіб зовнішнього виразу і закріплення конкретних дій суб'єктів. Зокрема, під формою (лат. *forma* – зовнішність, устрій) розуміється: «зовнішній вигляд, обрис; структура, система організації чого-небудь; зразок чого-небудь, шаблон» [1, с. 721]; або «спосіб організації чого-небудь; спосіб існування певної внутрішньої структури, зовнішнє вираження» [2, с. 906].

Форма діяльності – це зовнішнє вираження однорідних дій, процедур, які здійснюють органи публічної влади, їх структурні підрозділи й посадові особи в процесі реалізації функцій і компетенцій в правових і організаційних рамках. Форми діяльності органів публічної влади – це зовнішній вираз діяльності органів публічної влади, з допомогою якої реалізуються поставлені перед ними завдання, досягаються цілі. Відповідно до поширеного у юридичній літературі уявлення, усі форми діяльності можна розмежувати на правові та організаційні (неправові). Під правовою формою діяльності розуміють зовнішньо виражене та юридично оформлене діяння органу чи посадової особи, яке прийняте в межах їх компетенції і спричиняє виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків.

Правові форми пов'язані із встановленням та застосуванням норм права, що обумовлює настання певних юридичних наслідків. У правових формах управлінської діяльності найбільш чітко вираженні повноваження державно-владного характеру, які надаються органам управління для реалізації закріплених за ними функцій [3, с. 204].

Правові форми діяльності органів публічної влади в державі завжди пов'язані із здійсненням такими органами владних повноважень правоустановчого, правозастосовного, регулятивного та правоохоронного характеру, що дає нам змогу охарактеризувати їх за основним компонентом – змістом.

У практичній діяльності органів виконавчої влади, у тому числі місцевих, правові форми найчастіше знаходять своє вираження у двох видах: адміністративних актах та адміністративному договорі.

Правові форми покликані забезпечити законність і правопорядок, дотримання прав та свобод людини, формування такого суспільства, в якому кожна людина володіла б правовою культурою. У правових формах відображаються зв'язок держави і права, її обов'язок діяти при виконанні своїх функцій на основі права і в межах закону. Такі форми пов'язані з юридичною діяльністю органів влади,

при цьому слід зауважити, що вони не властиві лише якійсь конкретній гілці влади чи покладені головним чином на неї. Законодавча, виконавча і судова гілки влади рівномірно залучені до реалізації владних повноважень, відмінність лише в тому, що кожна з них «працює» в межах своєї компетенції.

Як справедливо зауважує О. Петришин, усталена для вітчизняної юриспруденції категорія «правова форма», запозичена з класичного методологічного арсеналу, «...є не лише об'єктивною – за способом організації та існування, оскільки має особливий інституціональний та артикульований вираз, а й суб'єктивною – за джерелом походження, оскільки у суспільних взаєминах немає нічого, щоб не проходило через свідомість людини і не вимагало постійного відтворення за посередництвом її активної поведінки». На думку вченого, реальність правової форми у такому сенсі полягає в тому, що вона є невід'ємною належністю цих соціальних відносин, поза чим вони не здатні належно сформуватися, існувати та здійснюватись, опиняючись за межами права зі всіма відповідними наслідками [4, с. 22].

Здійснюючи класифікацію правових форм діяльності органів публічної влади, підтримуємо позицію науковців, що розрізняють нормотворчу, правозастосовну, інтерпретаційну, установчу, контрольну, правоохоронну форми. При цьому не слід змішувати функції і правові форми діяльності владних органів, пам'ятаючи, що правові форми завжди пов'язані з діями виключно правового характеру і юридично значущими наслідками, виражаються у здійсненні безпосередніх операцій з матеріальними і процесуальними нормами права за допомогою засобів юридичної техніки, їх результати завжди закріплюються у відповідних правових документах, що мають офіційний характер і обов'язкові для виконання. Змістовне наповнення функції є більш широким, оскільки її реалізація передбачає сукупність дій як правового, так і організаційного й технічного характеру, не обов'язково пов'язана з прийняттям правових актів чи призводить до виникнення, зміни або припинення правовідносин.

Кожна правова форма діяльності складається із однорідних дій і операцій правового характеру, які у своїй сукупності утворюють певний процес, що характеризується особливими стадіями і провадженнями.

Стадії і провадження кожної з правових форм діяльності відрізняються за кількістю та змістом етапів, колом суб'єктів, процесуальними строками тощо.

Залежно від характеру дій з нормами права розрізняють такі правові форми діяльності: нормотворчу, правозастосовну, інтерпретаційну, установчу і контрольну. Нормотворча форма діяльності – це сукупність дій і процедур щодо створення, зміни й скасування нормативних приписів. Правозастосовна форма діяльності – сукупність дій і процедур щодо виконання нормативно-правових актів, видання актів застосування права. Інтерпретаційна форма діяльності полягає у здійсненні дій і процедур щодо з'ясування і роз'яснення змісту правових норм. Установча форма діяльності пов'язана із діями і процедурами щодо створення, реорганізації й ліквідації владних інституцій. Контрольна форма діяльності – це сукупність дій і процедур щодо перевірки й нагляду за додержанням, виконанням та застосуванням правових приписів суб'єктами суспільних відносин. Правоохоронна форма діяльності – це сукупність дій і процедур щодо охорони норм права від порушень, захисту прав і законних інтересів суб'єктів суспільних відносин [3, с. 231–232].

Правові форми діяльності органів публічної влади існують у тісному зв'язку з організаційними формами діяльності, які пов'язані зі здійсненням певних колективних чи індивідуальних дій органів і посадових осіб у межах чітких організаційних процедур. Організаційні форми діяльності не справляють такого безпосереднього впливу на суспільні відносини, як правові форми, однак завдяки їм здійснюються підготовчі дії, узгоджуються різні позиції, робляться відповідні висновки в процесі пошуку оптимальних шляхів вирішення проблем [3, с. 232].

Таким чином, правоохоронна форма діяльності пов'язана із здійсненням контрольно-наглядової функції управління. У рамках цієї форми захищаються права і свободи громадян та інших суб'єктів права, застосовуються заходи адміністративного примусу до фізичних та юридичних осіб, використовуються особливі примусові засоби та способи впливу. Правоохоронна форма діяльності покликана охороняти встановлений порядок управління, забезпечувати законний режим функціонування органів управління та посадових осіб.

1. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

3. Проблеми організації та діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Україні: навчальний посібник / М.В. Ковалів, Г.Ю. Лук'янова, М.Т. Гаврильців і ін. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. – 553 с.

4. Петришин О. В. Соціально-юридична природа права / О. В. Петришин // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 15–29.

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ВИРІШЕННЯ ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ ЧИ СТВОРЕННЯ НОВИХ?

Практика внесення змін до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) має свої кількісні та якісні показники. Розпочнемо із окремих кількісних показників. Протягом п'яти років (2012–2016) законодавець приймав щороку в середньому 15 законів, якими вносив зміни та доповнення до КК (від шести у 2013 році до 27 у 2014 році). Протягом восьми місяців 2017 року ВРУ прийняла 10 таких законів. Із змісту пояснювальних записок до цих законопроектів вбачається важлива мета, яку ставлять перед собою їх автори, як от, до прикладу: «з метою забезпечення належних прав тварин, виховання у суспільстві поважливого ставлення до них та гармонізації стосунків у суспільстві» (ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин»); «для забезпечення раціонального використання водних, паливно-енергетичних ресурсів, а також для забезпечення захисту прав споживачів у сфері комунальних послуг шляхом запровадження обов'язкового комерційного та розподільчого обліку теплової енергії, гарячої та питної води» (ЗУ «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання»).

Автори ЗУ «Про внесення зміни до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї» звертають увагу на послаблення «контролю у даній галузі», а також на те, що «правоохоронними органами фіксуються непоодинокі випадки ввезення на митну територію України потенційно небезпечних речовин, в тому числі невідомого походження та токсичних відходів промисловості». Зазначають, що «при відсутності відповідного реагування вказане може призвести до перетворення території України на звалище відходів. Зазначене, у свою чергу, створить передумови для погіршення екології країни та генофонду нації». Також їх турбує «повноцінне контрабандне переміщення вогнепальної зброї через митний кордон з уникненням від кримінальної відповідальності».

Безперечно, усі наведені вище проблеми є актуальними і заслуговують на увагу та на законодавче вирішення і врегулювання. Проте, нерідко, законодавець під час внесення змін до КК не лише прагне вирішити існуючі проблеми, а власноруч їх створює. Ось лише кілька прикладів, які це яскраво ілюструють:

Стаття 299 КК в новій редакції містить таку кваліфікуючу ознаку, як «ті самі дії, вчинені в присутності малолітнього чи неповнолітнього» одразу в двох частинах (в частині другій та третій), передбачаючи за такого роду діяння дві зовсім різні кримінально-правові санкції. Ця ж стаття вводить таку новелу, як «активний спосіб» вчинення цього злочину, передбачаючи його в якості кваліфікуючої ознаки в частині третій. Такого роду зміни породжують більше запитань, аніж дають відповідей. До прикладу, чи можуть публічні заклики до жорстокого поводження з тваринами (чи поширення матеріалів із такими закликами) бути вчинені інакше, ніж «активним способом»? Очевидно, що ні. Тому, вони завжди мають кваліфікуватись за частиною 3 статті 299 КК. І каратись позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років? А як кваліфікувати жорстоке поводження з тваринами в присутності малолітнього (неповнолітнього) – за частиною другою чи третьою статті 299 КК. Може це питання вирішуватиметься на розсуд слідчого (судді)?

Останніми змінами до статті 201 КК додано до предметів контрабанди «частини вогнепальної нарізної зброї», однак при цьому частини будь-якої гладкоствольної зброї (а не лише мисливської) до предмету контрабанди не включені. В результаті таких змін маємо наступне – контрабандне переміщення нарізної зброї частинами – це злочин; а контрабанда частин гладкоствольної зброї (зокрема, мінометів, гранатометів) не охоплюватиметься складом злочину, передбаченого цією статтею.

Доповнення диспозиції частини 1 статті 176 КК такими термінами іншомовного походження, як «камкординг» та «кардшейрінг» також, як видається, не викликане жодною необхідністю. Адже, дії які охоплюються цими поняттями і раніше були кримінально караними, оскільки їх можна віднести до «іншого умисного порушення авторського права і суміжних прав».

Доповнюючи статтю 188-1 КК таким предметом злочину як вода, законодавець використав таку конструкцію, як «викрадення гарячої чи питної води» (хоча цілком достатнім було б формулювання «викрадення води» і далі за текстом).

Під час внесення змін до статті 426 КК законодавець вжив термін «кримінальне правопорушення», чим, безумовно, порушив системність кримінального закону, адже у всіх інших випадках чинний КК послуговується терміном «злочин».

Окремої уваги заслуговує дотримання (недотримання) вимог законотворчої техніки. Нерідко доповнюючи статтю двома-трьома словами або змінюючи санкцію лише однієї із декількох частин статті законодавець називає це «новою редакцією статті» (наприклад, у статтях 401, 425, 426 КК України). Хоча мова мала б іти про внесення змін чи доповнень.

При цьому часто ігнорується позиція Головного юридичного та науково-експертного управління ВРУ. До прикладу, у зауваженнях Головного експертного управління від 19.06.2017 року до законопроекту № 5119-1 від 14.09.2016 вказувалось наступне: «Частини друга і третя статті 299 конкуруватимуть між собою щодо відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, вчинене в присутності малолітнього чи неповнолітнього. Із частини третьої необхідно виключити слова «вчинене активним способом», оскільки Кримінальний кодекс України не передбачає такої обставини, як обтяжуюче покарання»¹. Проте ці зауваження залишилися без жодного реагування.

Особливо ціннічними та зухвалими є випадки використання кримінального закону для реалізації і забезпечення персональних інтересів окремих осіб (так звані «поправки Тимошенко», «поправки Савченко»).

У зв'язку з зазначеним вище, варто повністю погодитись із думкою В. Тація, В. Тютюгіна та Ю. Пономаренка про те, що «сьогодні кримінальне законодавство України зіткнулось із реальною загрозою його неконтрольованого і безсистемного реформування, результатом чого цілком може стати не лише подальше його «захаращення» науково необґрунтованими і не виправданими життям положеннями, а й, зрештою, порушення основоположних принципів, на яких воно побудоване, системних зв'язків і залежностей його приписів, що своєю чергою потягне за собою істотне зниження ефективності засобів кримінально-правового впливу на злочинність»². Таким чином, прагнучи удосконалити кримінальний закон, нерідко законодавець не лише не вирішує існуючих проблем, а ще й створює нові: порушує системність КК, створює правові колізії, породжує проблеми правозастосування, перешкоджає єдиному (а отже, справедливий та правильний) реалізації кримінально-правових приписів. Виходом із цієї ситуації вбачається запровадження законодавчо встановлених обмежень для внесення змін та доповнень до КК. До прикладу, це могло б бути законодавче положення, згідно з яким зміни до КК можуть бути внесені не частіше, ніж один раз протягом року. Окрім цього, варто ще раз звернути увагу на наукову обґрунтованість такого роду змін чи доповнень.

В. О. Гапчич

доцент кафедри кримінального права та кримінології
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕВТАНАЗІЯ. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Серед багатьох проблем сучасного кримінального законодавства вагоме значення має питання злочинів проти життя і здоров'я особи. Невід'ємне право на життя, яке ніхто в особи не може свавільно позбавити, є чи не найголовнішою правовою нормою, гарантованою 27 статтею Основного закону України [1].

Багато протиріч вбачається у проблематиці кваліфікації та застосування кримінального законодавства в сфері злочинів проти життя. Адже, як показує судова практика, законодавство не досить чітко та не повністю розмежовано подає систему злочинів, за які може наставати кримінальна відповідальність. Значною мірою в таких випадках є практика застосування англосаксонської нормативно-правової системи, яка дає змогу підшукувати вирішення проблеми вироку не згідно конкретного законодавства, а по відношенню до аналогії вчинку особи з прецедентами, що мали місце раніше в кваліфікуванні того чи іншого питання. Тому, українське законодавство (яке відноситься до романо-

¹ Висновок Головного юридичного управління від 19.06.2017 року. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60020

² Тацій В., Тютюгін В., Пономаренко Ю. Виклики сучасності і кримінальне право. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/263719>

германської правової системи) часто стикається з проблематикою кваліфікування по суті злочинних діянь, конкретного визначення яких законодавець не подає.

Однією з таких проблем на сьогоднішній день постає проблема застосування евтаназії – вбивства пацієнта (особи) на її прохання. Дане діяння (саме діяння, адже воно може поставати у формі як дії, так і бездіяльності) викликає безліч суперечливих думок, адже значною мірою охоплює проблематику як з юридичної, так і релігійної сфери. Чинним Кримінальним кодексом України не подається відповідної статті, яка б урегульовувала питання вбивства на прохання особи. Тому у судовій практиці, стикаючись з даним видом «злочину», його зазвичай кваліфікують за формулою кваліфікації ч.1 ст. 115, ч.2 ст.139 чи ч.2 ст. 140 Кримінального кодексу України [2].

На нашу думку, законодавець повинен вирішити питання щодо криміналізації, або навпаки ж – декриміналізації даного виду діяння. Говорячи про евтаназію як злочин, слід чітко усвідомлювати чи несе в собі певну суспільну небезпеку або загрозу для особи така діяльність. Варто, також розглядати дане діяння і з позитивної точки зору. Та на шляху до криміналізації чи декриміналізації даного діяння в Україні виникає безперечно безліч спірних питань.

Звертаючись до релігійних (які повністю засуджують дане діяння), біологічних, юридичних та моральних аспектів суспільства, евтаназія – це за своєю природою вбивство, умисне позбавлення життя особи. Проте, законодавство не передбачає те, що це – вбивство на прохання самої ж жертви. То, чи можна кваліфікувати таку мотивацію як злочинну? Говорячи про евтаназію слід звернути увагу на усвідомлення того, що цей мотив має безпосередню спрямованість на благо особи, адже, у випадках позбавлення життя особи за її добровільною згодою, евтаназія повинна проводитись задля позбавлення особи від страждань.

Звертаючись до філософської точки зору з цього приводу, слід зазначити, що, зокрема Фрідріх Ніцше, наголошував в своїх працях на те, що в проблемних питаннях життя та смерті акцент першочергово ставиться на життя, а, отже, питання захисту життя є визначальним, перед питанням захисту смерті.

Аналізуючи проблематику евтаназії як певного процесу, потрібно розуміти, що вона може бути декриміналізована, тільки у випадках, коли особа чітко усвідомлює своє прохання. Зазвичай її проводять щодо особи, яка перебуває у передсмертному стані, при цьому переживає та відчуває сильні страждання переважно фізичного характеру. Коли вона усвідомлює настання для неї смертельних наслідків і їх невідворотність в силу певних чинників не тільки медичного але й фінансового, морального чи інших положень. Така особа, усвідомлюючи свою безпорадність та не бажаючи продовжувати страждання собі чи близьким – надає згоду чи прохання про заподіяння їй смерті. Дивлячись на цю проблему з такого аспекту слід вважати, що евтаназія може бути корисною у нашому суспільстві і не несе в собі небезпечних наслідків суспільству в цілому і конкретно щодо певної особи.

Розглядаючи евтаназію з точки зору надання їй кримінально-караного характеру, велике значення має моральне ставлення суспільства до даного діяння. Релігійна точка зору щодо позбавлення особи життя та етична проблематика з огляду на те, що сучасне суспільство погоджується з думкою про можливість кожної людини розпоряджатися своїм життям особисто – створюють певний бар'єр на шляху до надання даній проблемі так званої «легалізації».

Зазначена проблематика не вичерпується лише соціальним, моральним, правовим аспектами. Оскільки увагу слід звернути і на більш вузький аспект – медичний. Розглядаючи діяння евтаназії через можливу призму кримінально-правової характеристики, слід акцентувати увагу на такому елементі складу злочину як суб'єкт злочину. Адже аналіз проблематики вказує на можливу наявність особливого, спеціального суб'єкту складу – медичного працівника. У «клятві Гіппократа» йдеться «Ніколи не приписувати нікому на його прохання смертельного засобу і не підказувати йому способу здійснення подібного задуму». Враховуючи такий непорушений принцип, простіше надати даному діянню кримінального значення, ніж декриміналізувати його.

Звертаючись до міжнародного досвіду цікавим є те, що евтаназія немає більшості «за» чи «проти» стосовно суті її правомірності. У різних країнах Європи та світу до ставлення до цього явища як з позитивної так і з негативної точки зору доволі неоднозначне, свідчення чого є як повністю або частково узаконене, так і повністю або частково кримінально каране.

Зокрема досвід зарубіжних країнах засвідчує те, що, наприклад, евтаназія легалізована повністю або частково в таких країнах як Бельгія, Голландія, Люксембург, Швейцарія, а також, для прикладу, в окремих штатах США – зокрема, штатах Орегон та Вашингтон. У вигляді так званої «пасивної евтаназії» існує нормативно закріплена норма в Ізраїлі та Франції (тобто спричинення смерті особі зумовлюється бездіяльністю медичного працівника). У зв'язку з невиліковною хворобою або нестерпністю фізичних страждань або по відношенню до неповнолітнього, або його родичів, – кримінальне законодавство Молдови передбачає кримінальну відповідальність за позбавлення життя за бажанням особи (евтаназію).

В той же час більшість країн світу вважають евтаназію злочином проти життя і забороняють як пасивні, так і активні її форми. В Італії, Ірландії, Угорщині та Норвегії евтаназія не тільки заборонена, за вчинення діянь, пов'язаних з евтаназією передбачена сувора кримінальна відповідальність.

Отже, в той час, коли у більшості країнах світу активно вирішують питання щодо евтаназії, – в Україні дана проблема так і залишається невирішеною. Важливим з огляду на проблематику є те, що нормативна невизначеність та законодавча не закріпленість, зумовлює високий рівень латентності такого явища серед медичних працівників, які вчиняють дії, пов'язані з евтаназією, особливо в пасивній її формі, іноді в стані безвихідності. Оскільки проблематика неналежного фінансування медичних закладів, яка, як свідчить практика, залишається на вкрай низькому рівні, і є тією причиною, яка визначає неможливість забезпечення певними медикаментозними препаратами хворого, від чого, зазвичай, остання помирає.

Існує і не менш важливий фактор застосування евтаназії у спосіб, коли медичні працівники змушені діяти на власний розсуд у випадках неминучості настання смерті. Не завжди евтаназія вчиняється з метою позбавлення життя. Виходячи з поняття «евтаназії» – як вбивства «на прохання», а вбивство, як відомо – завжди умисне позбавлення людини життя, як цінності, що захищається всіма нормативно-правовими актами та Основним Законом, у більшості випадків евтаназія виступає своєрідним інструментом, засобом позбавлення фізичних страждань особи. Однак, це бачення не можна сприймати як позитивним щодо вирішення питання декриміналізації евтаназії, оскільки виникає неоднозначність поняття «страждання», яке є досить широким і містить у собі різні аспекти як медичного так і правового характеру.

Підводячи підсумок вищесказаному та погоджуючись з концепцією більшості наукових бачень, хочеться наголосити на тому, що варто невідкладно на законодавчому рівні вирішити питання евтаназії, і з огляду на проблематику, можливі шляхи вирішення полягають, у повній або частковій криміналізації чи декриміналізації за наявності певних обставин, або ж розробці та впровадженні окремого закону про застосування евтаназії в українському законодавстві.

Як результат, при вирішенні проблематики застосування евтаназії в українському законодавстві – цілком логічним можливе вирішення багатьох питань судочинства, а також встановлення чіткого державного контролю над даним діянням. Встановити контроль над поширенням явища тіньової евтаназії, зменшення латентності даного діяння, а також конкретизація з цього питання законодавства України.

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради, 1996, № 30.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С.Азаров, В.К.Гришук, А.В.Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М.Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016.

3. Кримінальний кодекс Республіки Молдова № 985-ХУ від 18.04.2002р. // Вид-во: Юрид. центр Пресс, 2003.

О. І. Гарасимів

доцент кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент

О. В. Захарова

доцент кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЛОГІКО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОМИЛКИ СЛІДЧИХ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування кримінальних правопорушень – складний логіко-пізнавальний процес. Слід вказати й на те, що діяльність слідчого здійснюється в умовах браку інформації, протидії розслідуванню. Зазначені фактори негативно впливають на якість досудового розслідування та породжують різні помилки.

Слідчі помилки – це помилки у кваліфікації злочинів, що допущені особами, які проводять досудове розслідування у кримінальному провадженні. Такі помилки знаходять своє відображення в

процесуальних документах, що складаються в ході проведення слідчих (розшукових) дій. Упущення якоїсь важливої деталі у матеріалах кримінального провадження може звести нанівець усі зусилля щодо притягнення винного до відповідальності.

Слідчі помилки слід класифікувати на: логіко-методологічні; логіко-гносеологічні; процесуальні. Логіко-методологічні помилки кореняться в складностях пізнання об'єктивних і суб'єктивних чинників і детермінант та їх впливі на антиправову поведінку особи, а також в неправильному виконанні логічних законів, порушенні правил логічного аналізу понять, суджень, умовиводу. Початковою умовою істинного пізнання і одночасно його метою є об'єктивність в аналізі вчиненого кримінального правопорушення, воно полягає в тому, що пізнаючи правову реальність (факти), слідчий повинен сприймати їх такими, якими вони існують в дійсності. Критерієм, що дає можливість виокремити суб'єктивне від об'єктивного є соціальна і юридична практика. Особливу роль в професійній діяльності слідчого відіграє принцип вивчення предмета в його постійному русі, в розвитку і зміні. Слідчий повинен постійно враховувати цю діалектику змін.

В процесі пізнання слідчий розкриває найбільш суттєві властивості об'єкта, його взаємозв'язки і взаємовідношення. Одна із основних труднощів на даному шляху, яка часто призводить до помилок полягає в тому, що пізнавальний об'єкт неможливо відразу і безпосередньо вивчити в його цілісності. Таким чином, його доводиться розчленовувати, виділяти в ньому різні сторони, компоненти, аспекти. Важливим чинником пізнавальної діяльності слідчого є встановлення причинно-наслідкових зв'язків при огляді місця події, які пов'язані з опосередкованістю пізнання події минулого, змінами первісного відображення, можливістю настання подібних змін у результаті різних дій, явищ.

Серед помилок, які найбільш часто зустрічаються у пізнавальній діяльності слідчого – це неправильне або неповне сприйняття; поверхневий неповний аналіз; помилкове уявлення про придатність (або непридатність) матеріальних джерел інформації для наступного вирішення конкретних експертних завдань; суб'єктивний підхід при визначенні ролі та значення досліджуваних об'єктів та їх ознак; неповний аналіз можливих причин, взяття за причину лише однієї з умов протікання явища; поспішне узагальнення; неповне висунення всіх можливих версій [1].

Процес розслідування кримінальних правопорушень надзвичайно складний, пов'язана з відтворенням події минулого, а тому потребує логіко-інтелектуальних, емоційних і фізичних зусиль. У процесі розкриття злочину, слідчий стикається з неупорядкованою інформацією, протидією, як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів і чинників.

Слід вказати на те, що будь-який процес теоретичної і практичної діяльності людини тісно пов'язаний з пізнанням. Пізнання – складний діалектичний процес проникнення людського розуму в сутність речей, процесів і явищ, в їх закономірні зв'язки і відношення. Процес пізнання спрямований на досягнення істинного та достовірного, систематизованого знання, здатного пояснити явища, передбачати їхні можливі зміни і бути застосованими практично. Як і всяке пізнання, дослідження обставин по кримінальному провадженні здійснюється згідно вимог теорії пізнання з дотриманням логічних законів, принципів і правил розкриття істини [2].

В процесі логічного мислення ми виділяємо загальне, суттєве в окремих юридичних явищах, відволікаючись від другорядних, несуттєвих ознак, які сприймаються органами чуття. У процесі пізнання, слідчий мисленно розчленовує об'єкт аналізу, виділяє в ньому різні елементи. Об'єднуючи багато чисельні елементи він, абстрактно, відновлює у мисленні об'єкт пізнання в його цілісності, спираючись на принцип сходження від абстрактного до конкретного.

Подія кримінального правопорушення є одним з матеріальних процесів оточуючого світу, якому притаманні певною мірою всі форми відображення, а тому вона є пізнавальною. Таким чином: а) логіко-гносеологічні помилки можуть виникати через помилкове розмежування цілісного об'єкта, явища, події на незалежні та непов'язані між собою частини; б) помилкове об'єднання різних, але не пов'язаних між собою самостійних фактів у загальне ціле, яким ці факти в дійсності не існували; в) помилкове ототожнення та встановлення подібності різних об'єктів та осіб; г) неправильне отримання і переробка інформації на рівні чуттєвого пізнання, відчуття, сприйняття і уявлення. Логіко-гносеологічний аспект помилок означає, що в свідомості слідчого неадекватно відображають об'єктивні і суб'єктивні фактори і чинники, що призвели до кримінального правопорушення.

Процесуальні помилки виникають з причини прогалин і суперечностей у нормативно-правових документах, а також у результаті недостатнього рівня фахової підготовки юриста. Серед серйозних недоліків і помилок в професійній діяльності слідчого є кримінально-правове законодавство, що монополює визначення, які з суспільно небезпечних діянь слід вважати кримінальним правопорушенням, робить це за допомогою комплексу об'єктивних ознак того чи іншого складу злочину. Очевидно, що помилки у кваліфікації злочинів можна поділити за різноманітними ознаками, серед яких можуть бути і неістотні, що не мають вагомого теоретичного чи практичного значення [3]. Тому, важливо

виділити істотні кваліфікаційні критерії помилок, врахування яких дасть змогу пов'язати поділ помилок у кваліфікації кримінальних правопорушень з вирішенням інших важливих правових питань. Неправильне, некваліфіковане застосування кримінального закону, полягає у невідповідному застосуванні норм як Особливої, так і Загальної частини Кримінального кодексу, передусім у помилковій кваліфікації діяння особи, у порушенні правил призначення покарання і може призвести не лише до призначення покарання, яке не відповідає тяжкості злочину і особі засудженого, але й необґрунтованого засудження або виправдання підсудного, інших негативних наслідків, які не настали б при правильному застосуванню кримінального закону [4].

Розслідування кримінальних правопорушень – це, в першу чергу, логіко-інтелектуальний процес пізнання, мета якого в пізнанні істини. У цьому логіко-філософському і правовому процесі суб'єктом пізнання виступає слідчий та інші працівники поліції. Завдання слідчих, слідчо-оперативних груп полягає в тому, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинуватий не був покараний, тобто, щоб у кожній справі, яка знаходиться у провадженні, було прийнято обґрунтоване і законне рішення.

Недопущення й усунення помилок в професійній діяльності юриста, залежить як від об'єктивних так і від суб'єктивних чинників і факторів. У цьому аспекті суттєву роль відіграє його загально професійна підготовка, логіко-юридична та правова культура, морально-психологічні якості [5]. Отже, від належного виконання своїх професійних обов'язків, значною мірою, залежить стан правопорядку, забезпечення законності і справедливості, конституційний захист прав і свобод громадян України.

1. Жеребкін В.Є. Логіка: підручник для студ. юрид. спец. / В.Є. Жеребкін. – 9-те вид., стереотип. – К.: Знання, 2006. – 255 с.

2. Коновалова В.Е. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методы расследования преступлений: учебник / В.Е. Коновалова и др.; под ред. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одиссей, 2001. – 527 с.

3. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів: монографія / Т.М. Марітчак. – К.: Атіка, 2004. – 188 с. Розділ 9. Логічна сутність кримінально-правової кваліфікації злочину. – 317 с.

4. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

5. Старченко А.А. Логика в судебном исследовании / А.А. Старченко. – М.: Гос. Изд-во юрид. литературы, 1958. – 235 с.

І. В. Гловюк

завідувач кафедри кримінального процесу,
доктор юридичних наук, доцент

(Національний університет «Одеська юридична академія»)

УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження» від 16 березня 2017 р. було внесено істотні зміни до ст. 469 КПК щодо умов укладення угод про визнання винуватості. Натепер абзац п'ятий частини четвертої статті 469 викладено у такій редакції: «Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди». Відмітимо, що попередня редакція передбачала, що угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у

зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається». Зазначені зміни, з одного боку, врахували неодноразові доктринальні пропозиції щодо можливості укладення угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях за участі потерпілих: Так, І.А. Тітко та М.Г. Твердохліб пропонували дозволивши укладати угоду про визнання винуватості у провадженнях, де є потерпілий, за умови згоди його на це [1, с. 368-369; 2, с. 359]; В.О. Гринюк пропонував дозволяти укладення угод про визнання винуватості лише у тому випадку, якщо у кримінальному провадженні вже укладено угоду про примирення, укладення якої слід тлумачити як згоду потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості [3, с. 302]. З іншого боку, зараз умови укладення угод сформульовані так, що не відповідають вимогам юридичної визначеності. Адже чинна редакція абзацу п'ятого ч. 4 ст. 469 КПК містить два взаємовиключні положення: «Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, **внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам**» (виділення моє – І.Г.) та «Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні ... у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, **внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб**» (виділення моє – І.Г.), у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, **не допускається**» (виділення моє – І.Г.), крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди». Виходить, що підхід про укладення угоди про визнання до злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам, є таким, що там і можливо, і неможливо укласти угоду про визнання винуватості. Такі формулювання ніяк не сприятимуть ефективності застосування інституту угод у кримінальному провадженні, адже будь-яка угода про визнання винуватості може опинитися під загрозою, що вона не буде затверджена судом. Запропонована законодавцем бінарна схема врахування публічних та приватних інтересів у кримінальному провадженні на підставі угод при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, була б раціональнішою, якщо було б передбачено, що «Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні ... щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам **та**» (виділення моє – І.Г.) правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди». Тобто у випадках, коли шкода завдана і державним чи суспільним інтересам, і правам та інтересам окремих осіб, логічним є укладення угоди про визнання винуватості за згоди і прокурора як носія публічних інтересів, і носіїв цих приватних інтересів, тобто потерпілих, які таким чином висловлюють своє волевиявлення стосовно можливості у майбутньому призначення узгодженого покарання обвинуваченому. Тому, вважаємо, формулювання ст. 469 КПК мають бути уточнені у цьому напрямку. Крім того, зазначені положення КПК не дають відповіді на питання, на що саме потерпілий дає згоду: на факт укладення угоди про визнання винуватості, чи то він погоджується з формулюванням підозри чи обвинувачення та його правовою кваліфікацією, узгодженим покаранням, а також на питання, які правові наслідки заяви потерпілого у судовому засіданні, що він не згоден з угодою про визнання винуватості; адже зміни до ч. 4 та ч. 7 КПК щодо встановлення та врахування у судовому засіданні волевиявлення потерпілого не внесені.

Крім того, вважаємо за потрібне вказати на ще деякі проблемні аспекти такої умовної «участі» потерпілого (потерпілих) в укладенні угоди про визнання винуватості. Наявне формулювання ст. 469 КПК залишає відкритим питання, чи можливе укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, без укладення угод про примирення з потерпілими (у тих провадженнях, де це можливо з урахуванням положень ч. 3 ст. 469 КПК). Це важливо з огляду на те, що зміст угоди про визнання винуватості аж ніяк не захищає інтереси потерпілих, зокрема, щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Відповідно, при затвердженні угоди судом не будуть досліджуватися питання доведеності розміру шкоди, яка підлягає відшкодуванню потерпілому, проте, це питання має бути вирішено у вироку. Як натеper вирішити цю проблему, КПК відповіді не надає. Вважаємо можливим два шляхи: перший, запропонований, хоча і за інших норм КПК, В.О. Гринюком: дозволяти укладення угод про визнання винуватості лише у тому випадку, якщо у кримінальному провадженні вже укладено угоду про примирення [3, с. 302]; другий – вводити елементи змісту угоди про примирення в угоду про визнання винуватості, зокрема, у частині розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку її відшкодування чи переліку дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строку їх вчинення, і тоді, відповідно, визнавати ініціатором скасування угоди про визнання винуватості також потерпілого, про що вносити зміни до ст. 476 КПК. Лише в такому випадку буде належним чином врахований елемент ресторативної юстиції при укладенні

угод про визнання винуватості, і забезпечені інтереси потерпілих. Вважаємо більш доцільним другий шлях, адже КПК передбачає істотні обмеження щодо кримінальних проваджень, де можливе укладення угоди про примирення: угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, а угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо: кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів; особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами; особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою або організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами.

Таким чином, нормативна регламентація умови укладення угод про визнання винуватості на тепер не відповідає юридичній визначеності як складовій верховенства права. Умови укладення угоди про визнання винуватості мають бути уточнені з урахуванням наведених вище зауважень з метою, крім інших, забезпечення інтересів потерпілих.

1. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Тітко Іван Андрійович. – Х., 2016. – С. 368–369;

2. Твердохліб М. Проблема законодавчого вдосконалення кримінального провадження на підставі угод // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 1. – С. 359. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pap.in.ua/1_2016/108.pdf

3. Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія / В. О. Гринюк. – К.: Алерта, 2016. – С. 302.

А. І. Годяк

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

К. П. Сорока

6 курс, факультет № 6
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПРОСТУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ

В народі кажуть: «Правда, як кажуть, у кожного своя. Легко повірити нісенітниці, важче засвоїти правду».

На сьогоднішній час дуже швидко розвивається передача і поширення різних видів інформації. Ще якихось 15 років назад доступ до Інтернет мережі мали лише деякі українці, в той час як сьогодні це доступно кожному бажуючому. Майже кожен громадянин в Україні в своєму повсякденному житті користується Інтернет ресурсами, де щоденно отримує велику масу різної інформації.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що вільний обмін в мережі Інтернет інформації має багато позитивних сторін, але предметом дослідження у даній доповіді є одна із негативних сторін Інтернет мережі, а саме – порушення особистих немайнових прав особи внаслідок поширення про неї неправдивої інформації. Кого притягнути в цьому випадку до юридичної відповідальності, як захистити свої порушенні права?

Поширення недостовірної інформації в інтернет ресурсах відбувається різними способами. Це може бути, розміщення інформації на різних сайтах, сторінках соціальних мереж, блогах, в Інтернет-порталах тощо. Щодо засобів масової інформації, які публікують різні статті в Інтернеті, то тут потрібно вже застосовувати норми права, які регулюють діяльність засобів масової інформації, адже ЗМІ є зареєстрованим джерелом масової інформації.

Згідно з ч. 1 ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року (далі по тексту – Конвенція), що відповідно до статті 9 Конституції України, є частиною національного зако-

нодавства: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [1].

Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або у інший спосіб – на свій вибір [2].

З вище наведеного випливає висновок, що «юзери», так звані користувачі Інтернету, мають конституційні, в тому числі і міжнародні права на поширення будь-якої інформації. Але, така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм про її достовірність.

Частина 4 статті 32 Конституції України гарантує кожному судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї родини та права вимагати вилучення такої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, спричиненої збором, зберіганням та розповсюдженням такої недостовірної інформації [2].

Згідно з частиною 1 статті 277 Цивільного кодексу України фізична особа, особисті немайнові права якої порушені внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації [3, с. 65].

Норма цієї статті говорить нам, про два способи спростування недостовірної інформації, а саме це є відповідь і спростування цієї інформації. Під відповіддю слід розуміти, пояснення особи, яка поширила інформацію про причини поширення таких відомостей. В свою чергу, під спростуванням інформації розуміється визнання попередньо поширених відомостей неправдивими.

З цього випливає питання, коли ж виникає право на спростування недостовірної інформації в особи. Тоді, коли неправдиву інформацію було поширено, доведено до відома хоча б двом і більше особам будь-яким способом, за умови, коли ці особи здатні усвідомлювати такі відомості. При цьому слід сказати, що коли подібна недостовірна інформація не передається сторонній особі, а лише повідомляється їй, то права на спростування не виникає.

Відповідно до ст. 16 Цивільного кодексу України: «Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу» [3, с. 15]. Отже, нормами Цивільного кодексу України передбачено право кожної фізичної особи звертатися до суду з позовом про захист своїх порушених особистих немайнових прав, а саме – права на повагу до честі, гідності та недоторканності ділової репутації, у разі, якщо ці права порушені іншими особами шляхом розповсюдження недостовірної, негативної інформації.

На сьогоднішній день відсутній єдиний правовий механізм спростування відомостей, які були поширені в Інтернеті. За процесуальними нормами цивільного законодавства України, подаючи позовні вимоги до суду, позивач в позовній заяві повинен вказати відповідача, особу до якої спрямовані позовні вимоги. І тут виникає одна з перших головних проблем спростування недостовірної інформації в Інтернет ресурсах – до кого ж пред'являти позовні вимоги? Так як майже на жодному сайті не вказаний його власник, чи особа яка здійснює адміністрування, чи автор інформації, до якого можна було б пред'явити позов.

Згідно зі ст. 56 Закону України «Про телекомунікації» з метою створення умов для використання адресного простору українського сегмента мережі Інтернет на принципах рівного доступу, оптимального використання, захисту прав споживачів послуг Інтернет та вільної конкуренції здійснюється його адміністрування [4].

Таким чином, якщо автор поширеної неправдивої інформації є невідомий чи місце проживання (адресу роботи) неможливо встановити, або коли така інформація є анонімною, а доступ до сайту на якому була розміщена інформація – вільним, відповідачем повинен бути власник веб-сайту. Адже, саме власник сайту створив таку можливість та умови поширення недостовірної інформації на даному сайті.

В цьому випадку суд повинен обов'язково з'ясовувати, чи зареєстрований інформаційний ресурс, на якому публікується інформація в установленому законом порядку як засіб масової інформації, а тоді залучити власника веб-сайту в якості відповідача.

Крім того, на позивача, тобто особу, права якої було порушено, покладається обов'язок встановити власника Інтернет ресурсу шляхом подання звернення до адміністратора сайту або подати до суду відповідну заяву з подальшим витребуванням доказів.

За умови доведення факту порушення немайнових прав особи шляхом поширення недостовірної інформації щодо неї та членів її сім'ї у Інтернеті і при умові дотримання алгоритму дій, що вказані вище, порушені права особи повинні бути захищені судом.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Конституція України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 05 квітня 2017 року. (Відповідає офіц. текстові.) – К.: Алерта, 2017. – С. 312.

4. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 1280-IVN.

О. П. Горпинюк

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ (СТ. 114-1 КК УКРАЇНИ): ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Статтю 114-1 КК України передбачено відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період. Кримінальний кодекс України доповнено зазначеною статтею у травні 2014 року. На сьогодні вже сформувалась певна судова практика щодо притягнення до відповідальності осіб за вчинення злочину, передбаченою цією статтею. Разом з тим виникають деякі питання, пов'язані з кримінально-правовою оцінкою відповідного злочинного діяння.

У юридичній літературі до випадків перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань відносять: блокування органів військового управління, об'єднань, з'єднань, частин, військових навчальних закладів, стратегічних об'єктів, шляхів сполучення, руху військового транспорту шляхом перекриття руху; виставлення пікетів або постів, організації скупчення людей, тварин або транспорту; влаштування перепон, барикад, завалів, руйнування або пошкодження шляхів сполучення, обладнання; пошкодження, знищення, захоплення або незаконне утримання військових об'єктів, споруд, будівель, техніки; примушування шляхом шантажу, насильства або обману військовослужбовця до виконання незаконних дій або невиконання законних дій тощо [1].

Можна навести також вирок із судової практики. Зокрема вироком Любешівського районного суду Волинської області від 22 січня 2016 року засуджено Р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 114-1 КК України. За обставинами справи у серпні 2015 року Р. дізнався, що до нього додому приходила комісія Маневицько-Любешівського об'єднаного районного військового комісаріату з оповіщення для вручення йому повістки для проходження медичного огляду та уточнення облікових даних. Не погоджуючись із офіційною позицією керівництва держави щодо проведення мобілізації для врегулювання конфлікту на Донбасі, Р. прибув до приміщення Великокурінської сільської ради, де в грубій формі наказав надати для огляду список осіб, які підлягають оповіщенню під час мобілізації. Не отримавши від військовослужбовців вказаних списків, Р. вирвав їх з рук молодшого спеціаліста служби захисту інформації Маневицько-Любешівського ОРВК. Ознайомившись зі списком осіб, які підлягають мобілізації та виявивши у ньому своє прізвище Р., з метою ухилитись від проходження військової служби, у нецензурній формі наказав старшому офіцеру відділення обліку солдатів, сержантів запасу та бронювання Маневицько-Любешівського ОРВК майору Ж. покинути територію населеного пункту Великий Курінь, а у протилежному випадку застосувати до вищевказаних військовослужбовців фізичне насильство [2].

Враховуючи вказаний вирок потрібно зазначити, що серед науковців та правозастосовних органів не можна вважати безспірним питання про те, чи охоплюється перешкоджанням Збройних Сил України та інших військових формувань протидія військовим комісаріатам у проведенні комплектації Збройних Сил України, шляхом призову громадян на військову службу. Для відповіді на зазначене питання слід з'ясувати, чи є військовий комісаріат підрозділом ЗСУ чи інших військових формувань. У висновку наукової експертизи Ради науково-правових експертиз при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України на відповідне питання висловлено негативну відповідь. Зокрема, посилаючись на Закон України від 06.12.1992 року «Про Збройні Сили України» та Положення про військові комісаріати, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2013 року зазначається, що об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України передбачає протидію законній діяльності підрозділів: Збройних Сил України; Державної спеціальної служби транспорту; Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; Націона-

льної гвардії України; Служби безпеки України; Державної прикордонної служби України. У висновку, враховуючи законодавчі положення, вказано також, що військові комісаріати є місцевими органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації в особливий період людських і транспортних ресурсів на відповідній території. Безпосереднє керівництво військовими комісаріатами і контроль за їх діяльністю здійснюють відповідні оперативні командування, а загальне – командування Сухопутних військ Збройних Сил, яке узгоджує основні питання діяльності військових комісаріатів з відповідними структурними підрозділами Генерального штабу та Міноборони. Таким чином військовий комісаріат є місцевим органом управління у військовій сфері, що підпорядковується військовому командуванню. Законодавство розводить поняття «підрозділ Збройних Сил України, інших військових формувань» та «орган військового управління» як споріднені, проте різні поняття[3]. У результаті протидія військовим комісаріатам у проведенні комплектації Збройних Сил України, шляхом призову громадян на військову службу не охоплюється перешкоджанням діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, оскільки військовий комісаріат є не військовим формуванням, а органом військового управління.

Загалом слід зазначити, що диспозиція ст. 114-1 КК України сформульована надто широко. Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України також висловлювалось зауваження про те, що дещо сумнівним є пропозиція про віднесення цього злочину до злочинів проти основ національної безпеки України, адже об'єктом цього посягання буде не національна безпека України як така, а законна діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань, до якої відноситься, зокрема, й господарська діяльність (враховуючи ст. 14 Закону України «Про Збройні Сили України» та Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України»). Більше того, формулювання диспозиції ст. 114-1 КК України не відповідає критеріям практики Європейського суду з прав людини щодо якості закону (чіткості та передбачуваності), тому справи за такими вироями можуть бути переглянуті у зазначеному суді. Враховуючи викладене, з метою усунення помилок у кваліфікації діянь, які можуть підпадати під ознаки аналізованого злочину, статтю 114-1 КК слід переглянути.

1. Кундеус В.Г. Правові підстави кримінальної відповідальності за перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань в особливий період. / В.Г. Кундеус // Юридична науково-практична інтернет-конференція «Актуальна юриспруденція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalactivity.com.ua>

2. Вирок Любешівського районного суду Волинської області від 22 січня 2016 року (Справа №162/2/16-к) Єдиний державний реєстр судових рішень України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

3. Науковий висновок з приводу перешкоджання діяльності Збройних сил України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iqlaw.com.ua/publikatsiji/naukovi-visnovki/188-naukovij-visnovok-z-privodu-pereshkodzhannya-diyalnosti-zbrojnikh-sil-ukrajini>

Л. О. Гураль

ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
факультету №1 ПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

У тлумачення поняття тілесного ушкодження різні автори вкладають неоднаковий зміст. Розбіжності у поглядах стосовно вказаного питання полягають у тому, що саме слід вважати об'єктом даного злочину: суспільні відносини, що забезпечують здоров'я людини чи суспільні відносини, що забезпечують її тілесну недоторканість.

Кримінально-правова охорона здоров'я має універсальний характер. Вона не залежить від суспільних ознак особи потерпілого (віку, громадянства, посадового стану). Кримінальний закон однаковою мірою охороняє здоров'я як юнака, так і безнадійно хворої людини похилого віку, як героя, так і завязлого негідника [1, с. 155].

Склади злочинів, які включають заподіяння тілесних ушкоджень відносяться до категорії матеріальних, оскільки їх об'єктивна сторона передбачає поруч з наявністю суспільно небезпечного

діяння або бездіяльності настання певних негативних наслідків. Наслідком такого роду злочинів є та шкода, яка спричиняється діями суб'єкта здоров'ю потерпілого.

Кримінальне законодавство в частині, яка стосується тілесних ушкоджень, побудоване таким чином, що норми, які передбачають більш суспільно-небезпечні наслідки, розміщені перед нормами, що присвячені їх менш небезпечним видам [2, с. 94].

Злочини, які передбачають відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень, містяться у кількох розділах Особливої частини чинного КК України. Зокрема, Розділ II (Злочини проти життя та здоров'я особи) – статті 121-125, 128, 136; Розділ III (Злочини проти волі, честі та гідності особи) – ч. 3 ст. 150-1; Розділ VI (Злочини проти власності) – ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 1 ст. 196; Розділ XI (Злочини проти безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту) – ч. 2 ст. 276, ч. 2 ст. 277, ч. 2 ст. 281, ч. 2 ст. 282, ч. 1, 2 ст. 286, ч. 1 ст. 287, ч. 1 ст. 288; Розділ XIII (Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення) – ч. 2 ст. 314; Розділ XV (Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян – ч. 2, 3 ст. 345, ч. 2, 3 ст. 345-1, ч. 2, 3 ст. 346, ч. 2, 3 ст. 350; Розділ XVIII (Злочини проти правосуддя) – ч. 2, 3 ст. 377, ч. 2, 3 ст. 398, ч. 3 ст. 399; Розділ XIX (Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) – ч. 2 ст. 405, ч. 2 ст. 406, ч. 2 ст. 414, ч. 1 ст. 415; Розділ XX (Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) – ч. 1 ст. 442.

Законодавець в ієрархії злочинних діянь злочини проти здоров'я виділяє відразу ж після злочинів проти життя. Дана позиція не випадкова і цілком справедлива, адже фізичне й психічне здоров'я є однією із найважливіших людських цінностей.

Актуальність кримінально-правової заборони заподіяння шкоди здоров'ю на сьогодні зумовлена тим, що тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості завдаються досить часто, за різних умов і обставин.

М.С. Таганцев вказував, що тілесне ушкодження має охоплювати всі випадки завдання фізичного болю чи страждань [3, с. 139].

На думку С.В. Познишева, поняття тілесного ушкодження слід розуміти як заподіяння іншій особі не тільки страждань, що продовжується, та такого, що до визначеного ступеню спричиняє розлад здоров'я, але і миттєвого фізичного болю, що без сліду минає [4, с. 86].

Ймовірно, що таке широке визначення поняття тілесного ушкодження з теоретичної точки зору не можна визнати правильним. У цьому випадку однорідними стають різні за характером і ступенем своєї суспільної небезпеки злочини, що є неприпустимим.

Такі суперечки спостерігалися в подальшому між науковцями, які не могли дійти згоди щодо визначення самого поняття тілесних ушкоджень.

Як вважав П.А. Дубовець, у визначенні тілесних ушкоджень слід включати насильницькі дії: удари, побой і тому подібні дії, які завдають фізичних страждань, оскільки вони, подібно як і всі інші тілесні ушкодження, завдають шкоди здоров'ю людини [5, с. 8].

З точки зору сучасної теорії кримінального права тілесним ушкодженням визнається проти-правне заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, що виражається в порушенні анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій внаслідок застосування одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих чинників – фізичних, хімічних, біологічних, психічних [6, с. 30].

Н.О. Гуторова та В.І. Борисов при визначенні тілесного ушкодження підкреслюють можливість заподіяння його з різною формою вини. Учені вважають тілесним ушкодженням протиправне умисне або необережне заподіяння шкоди здоров'ю іншої людини, що полягає в порушенні анатомічної цілості або фізичної функції органів і тканин тіла людини [7, с. 40].

На даний час визначення поняття тілесних ушкоджень залишається оціночним та визначається із посиланням на Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ від 17 січня 1995 року. У вказаному нормативному акті під тілесним ушкодженням розуміється порушення анатомічної цілості тканин і органів та їх функцій.

Тілесним ушкодженням з медичної точки зору вважається порушення анатомічної цілості та фізіологічної функції органів та тканин, що виникає внаслідок дії чинників зовнішнього середовища, у тому числі внаслідок травми.

Як переконливо демонструє вищевикладене, на сьогодні існує необхідність узгодження кримінально-правового та медичного визначення понять тілесних ушкоджень, детальнішого розроблення алгоритму визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень при кваліфікації злочинних діянь, що посягають на тілесну недоторканість особи, аналізу недоліків законодавства в сфері визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тощо.

Видається правильним, що трактування поняття «тілесні ушкодження» має бути закріплене на рівні закону (як спеціального, що визначає критерії оцінки ступеня тяжкості тілесних ушкоджень в

цілому, так і кримінального), щоб забезпечити єдине розуміння даного терміну всіма зацікавленими суб'єктами. Той факт, що на даний час тлумачення вказаних понять науковці черпають з тексту Правил, слід визнати аномальним явищем, оскільки в медичних нормативних актах відображене відповідне цій професії бачення суті тих чи інших юридичних понять, яке за своїм змістом в більшості випадків не співпадає з правовими уявленнями.

1. М.Й. Коржанський. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник/ Київ: Атіка, 2002. – 640 с.
2. Кримінальне право: Особлива частина: підручник/ За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. – 780 с.
3. Таганцев Н.С. Лекции по русскому уголовному праву. Часть Особенная. – Спб., 1984. – 384 с.
4. Познышев С.В. Особенная часть русского уголовного права. – М., 1912. – 517 с.
5. П.А. Дубовец Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву – М.: изд-во «Юридическая литература», 1964. – 160 с.
6. Кримінальне право. Особлива частина / О.С. Стеблинська. – К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 358 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. – 5-те вид., переробл. і допов. / В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І.Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – Х.: Право, 2015. – 680 с.

Ю. В. Гуцуляк

викладач кафедри кримінального процесу
факультету №1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРИЗМІ НАЛЕЖНОСТІ СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Зміст кримінальної процесуальної діяльності, його основна мета викладена законодавцем у формі завдань кримінального провадження в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) – є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Виконання завдань кримінального провадження покладене на відповідних суб'єктів і здійснюється шляхом кримінального процесуального доказування – збиранні, перевірці та оцінці доказів (ч.2 ст. 91 КПК), з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження – тих, які передбачені ст. 91 КПК та тих котрі входять до предмету доказування у конкретному кримінальному провадженні в залежності від його специфіки (зумовлені особливими порядками провадження). Встановлення таких обставин є, згідно теорії доказування, встановленням об'єктивної матеріальної істини. Істини в даному випадку – це адекватне відображення слідчим, прокурором і судом існуючих незалежно від їх свідомості реальних обставин кримінальної справи за допомогою діалектичного процесу пізнання, руху незнання до знань, від імовірності до достовірності» [1, с. 24–25]. Достовірності, котра має специфічний зміст – кримінально-судової достовірності, яка, на думку Л. Владимиров, є таким збігом вірогідностей, які випливають з представлених на суд доказів, здатних привести суддю до внутрішнього переконання в тому, що минула подія, що становить предмет дослідження, мала місце в дійсності [2, с. 36]. Внутрішнє переконання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду є станом процесу вирішення кримінального провадження по суті або прийняття відповідних процесуальних рішень згідно процесуальних повноважень вказаних суб'єктів. Формування такого внутрішнього переконання, використання такого переконання у доказування є оцінкою доказів. Оцінка доказів, виходячи з ч.1 ст. 94 КПК, передбачає розумову діяльність уповноваженого суб'єкта щодо з'ясування належності, достовірності, допустимості досліджуваного факту чи сукупності фактичних даних.

Не торкаючись питання належності, достатності та достовірності в даному контексті, зауважимо, що не існує в законі конкретного нормативного регулювання чітких критеріїв визнання доказів

допустимим, а отже, учені також не мають єдиної точки зору щодо їх кількості. Так, О.С. Степанов пропонує вважати критеріями, які визначають допустимість доказів, такі:

- докази повинні бути отримані в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством України;
- докази мають бути отримані компетентною посадовою особою, правомочною проводити в конкретній справі процесуальні дії;
- докази в справі повинні бути отримані із джерел, визначених у ч. 2 ст. 65 КПК України;
- під час фіксації проведення й результатів слідчої дії має бути дотримано всіх умов закону;
- інформація повинна містити не здогади й припущення, а фактичні дані: відомості про факти й обставини, які підлягають доказуванню в конкретній кримінальній справі [3, с. 8].

А Т.В. Лукашкіна та М.М. Стоянов мають власну думку щодо критеріїв допустимості доказів:

- отримання доказів суб'єктами, які уповноважені на це законодавством;
- отримання доказів із належного джерела;
- дотримання належної процедури отримання, збирання доказів і фіксація відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства [4, с. 249–252].

Аналізуючи наведені наукові напрацювання можна говорити про спільні ознаки чи критерії допустимості, зокрема таким, на наш погляд, є належність суб'єкту отримання чи збирання доказів в кримінальному провадженні, так звана уповноваженість суб'єкта на вчинення процесуальних дій. Якщо звернутись до вимог закону, то він, як вже було нами зазначено, не містить конкретності ознак, які б визнавали фактичні дані в кримінальному провадженні допустимими, ч. 1 ст. 86 КПК визначає загальну умову таких критеріїв – доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК.

Кримінальний процесуальний закон встановлює в ст. 93 КПК, що збирати докази мають право сторони кримінального провадження. З боку сторони обвинувачення це слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор та оперативні підрозділи. Якщо говорити про слідчого як суб'єкта збирання доказів, то в цій сфері він є найбільш дієвим учасником, оскільки може не лише самостійно збирати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК), а й доручати проведення таких дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК). Слідчий вважатиметься належним суб'єктом лише за умови дотримання правил підслідності, закріплених у ст. 216 КПК, у якій зазначено, що досудове розслідування кримінальних проступків і злочинів здійснюється слідчими органів Національної поліції, органів безпеки, органів, які здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, державного бюро розслідувань та слідчими Державної кримінально-виконавчої служби України. Отже, на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень загально-кримінальної спрямованості, такі віднесені до повноважень органів досудового розслідування Національної поліції України – до слідчих цих органів.

У ст. 215 КПК закон визначає, що досудове розслідування може проводитись у двох формах: досудове слідство і дізнання, а ст. ст. 216 і 298 КПК визначають, що досудове слідство та дізнання відповідно здійснюються слідчими органу досудового розслідування. Отже досудове слідство і дізнання провадить слідчий, з урахуванням особливостей провадження у формі дізнання, передбачених Гл. 25 КПК, тобто одна і та ж процесуальна, службова особа. Складається закономірна, з одного боку, ситуація, коли розмежування форм досудового розслідування проведена на основі суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення і визначеності меж обмеження прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, що цілком є закономірним і відповідає духу рішень Європейського суду з прав людини, міжнародним документам та кримінальному процесуальному законодавству України. А з другого боку, у плані реформування органів Національної поліції така ситуація не зовсім відповідає вимогам необхідності реформування, адже здійснення досудового розслідування одними і тими ж службовими особами органів досудового розслідування ніяк не полегшують їх роботи шляхом розвантаження і тим самим не підвищують їх ефективності, і вже аж ніяк не здатна покращити рівень забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Сподівання держави на те, що після запровадження інституту кримінальних проступків навантаження на органи досудового розслідування має зменшитися [5, с. 4] в такій ситуації виглядають, м'яко кажучи, примарними.

Вирішення питання співвідношення належності суб'єкта провадження у формі досудового слідства і дізнання до побудови структури органів досудового розслідування Національної поліції з метою реформування останніх у дусі вимог законодавства, часу, європейської інтеграції та викликів боротьби із злочинністю, на жаль не проглядається у відомих нормативних документах. А така розмежованість реально могла б звільнити слідчому достатньо часу необхідного для проведення якісного розслідування і забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Не передбачає поділу

чи розмежування слідчих органів досудового розслідування за провадженням у формі дізнання та досудового слідства і Наказ МВС України від 06.07.2017 №570 Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. Не проглядаються такі можливості і у Концепції реформування кримінальної юстиції 2008 року, і у Стратегії реформування органів внутрішніх справ, затвердженій Розпорядженням КМУ №1118-р від 22.10.2014 р. В названих останній документах згадується служба детективів з розкриття загальнокримінальних злочинів, але нажалі не розкритий, на наш погляд, в повній мірі потенціал напрацювання інституту детективів. Введення який зможе стати реальним правовим підґрунтям вирішення питання розмежованості суб'єкта провадження на досудовому слідстві з дотриманням принципів доказового права, побудови кримінального процесу, включаючи чітку регламентацію належності суб'єкта доказування зі сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування.

1. Нерсисянц В.С. Философия права: учебник для вузов / В.С. Нерсисянц – М: Изд. «Норма» Москва, 2000 – 352 с.

2. Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах. – СПб., 1909. – 325 с.

3. Степанов О.С. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.С. Степанов; Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2007. – 19 с.

Кримінально-процесуальне право України: [підручник] / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. – Х.: ТОВ «Одісей», 2009. – 816 с.

Інформаційний бюлетень про реформу органів правопорядку в Україні/ – №2., – 2017. – [Електронний ресурс] – http://police-experts.info/wp-content/uploads/2017/09/Digest_2_ua_web.pdf

О. С. Данчул

заступник декана факультету № 4,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ОПТИМІЗАЦІЮ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ТА ГРОМАДЯНАМИ

Перед органами та підрозділами поліції України в умовах складної суспільно-політичної та економічної ситуації висуваються завдання, які спрямовані на протидію правопорушенням, боротьбу зі злочинністю і реалізацію низки нових принципів, заснованих на визнанні загальнолюдських цінностей, гідному ставленні до особи, посиленні охорони прав та свобод громадян різних форм власності та інших пріоритетів правової, демократичної держави, визначених Конституцією України.

З огляду на це, актуальним стає діяльність поліції щодо попередження правопорушень, охорони публічного порядку і забезпечення публічної безпеки в суспільстві та в державі.

Започаткована в державі реформа правоохоронних органів спрямована, зокрема, на відхід поліції від каральної функції шляхом побудови партнерських відносин із населенням. виправдовуючи власне соціальне призначення, українська поліція має бути зорієнтована на профілактику правопорушень, усунення причин та умов, що сприяють їх учиненню та згодом повинна перетворитись на цілодобову сервісну службу.

Слід зазначити, що у законодавстві багатьох європейських країн також закріплено високу ідею служіння поліції суспільству, однак акценти все ж зміщуються на рівень територіальної громади, що є замовником послуг та об'єктивним і суворим оцінювачем ефективності діяльності поліції на відповідній території.

Як стверджують окремі західні дослідники, поглиблення партнерських відносин із населенням є одним із основних чинників розбудови демократичної, правової держави. За кордоном концепція Community Policing виступає основою діяльності поліції у сфері охорони публічного порядку та профілактики правопорушень. Суть ідеї та сама концепція Community Policing вперше була реалізована в США у 80-х роках минулого століття. Така філософія поліцейської діяльності побудована на засадах постійної комунікації та на індивідуальному підході щодо вирішення місцевих проблем у взаємодії з населенням та з відповідними органами влади. Працівники поліції дійшли до висновку, що мінімізація їхніх неформальних контактів з населенням негативно впливає на профілактику правопорушень та рівень довіри громадян до правоохоронних органів у цілому [1].

Як зазначає науковець Долгополов А.М., на кожній поліцейській дільниці Японії функціонують відділення Асоціації запобігання злочинності, членом якої може стати кожен громадянин. До асоціації входять не тільки пересічні громадяни, які бажають співпрацювати з органами правопорядку, а й професійні об'єднання осіб, представники яких частіше за інших стають жертвами злочинних посягань (водії громадського транспорту, працівники банківської сфери, листоноші та інші). Члени асоціації добровільно вносять кошти на її розвиток. До відповідного контактного пункту може звернутись будь-який громадянин і отримати необхідну консультацію чи допомогу. Працівники контактних пунктів тісно співпрацюють із представниками правоохоронних органів.

Закон України «Про Національну поліцію» [2] також містить положення про те, що поліція має взаємодіяти з громадськістю, реалізуючи спільні проекти, програми та заходи. Зокрема, відповідно до ч.2 ст.9 Закону України «Про Національну поліцію» від поліції вимагається: «Забезпечення постійного інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а ч.6 цієї ж статті передбачає, що проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України».

У свою чергу, у ч. 1 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» закріплене положення, що «... діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб». Також у ч. 2 ст. 89 цього Закону йде мова про співпрацю та взаємодію поліції з громадськістю в якості необхідної умови ефективної роботи поліції: «... співпраця між поліцією та громадськістю спрямована на виявлення та усунення проблем, пов'язаних із здійсненням поліцейської діяльності і сприяння застосуванню сучасних методів для підвищення результативності та ефективності такої діяльності» [2].

З огляду на зміни в законодавстві необхідно більш рішуче впроваджувати нові принципи поліцейської діяльності з урахуванням правоохоронних потреб місцевих громад. Ефективність охорони публічного порядку залежить від оптимізації партнерських відносин між працівниками поліції та громадянами. Територія обслуговування повинна бути такого розміру, щоб працівник поліції міг: вчасно відреагувати на подію; якісно на місці виконати свої функціональні обов'язки; не бути перевантаженим.

Під час планування та організації охорони публічного порядку керівництво поліцейського підрозділу має комбінувати види патрулів (піші, кінні, на автомобілях, велосипедах, тощо) з урахуванням особливостей території. З метою встановлення міцних ефективних контактів з населенням відповідної територіальної громади та вивчення «своїх» території доцільним є закріплення патрульного працівника поліції за конкретною територією на «постійній» основі.

Під час проведення масових заходів необхідно залучати працівників поліції закріплених за територією обслуговування на яких відбуваються скупчення великої кількості людей та може порушуватися звичайний ритм життя населення. Органи та підрозділи поліції повинні заохочувати громадян до спільної охорони публічного порядку, у тому числі в рамках інституту волонтерства. Розвиваючи партнерські відносини з населенням, працівники поліції повинні налагоджувати, розвивати та підтримувати контакти з адміністрацією навчальних закладів, громадських організацій, церковних громад, знайомитися з місцевими жителями. Отже органи поліції мають сприймати суспільство в якості свого потенційного партнера, що допомагатиме їм у виконанні завдань по охороні публічного порядку, забезпеченню публічної безпеки, протидії правопорушенням, усуненню причин і умов, що сприяють їх виникненню.

Створення інформаційно доступного та зручного сайту органу поліції, що обслуговує конкретну територію – є одним із елементів, який позитивно впливає на ступінь довіри мешканців до правоохоронців. Так, для прикладу, за вказаним принципом функціонують сайти поліції таких міст як: Бристоль, Бат та у сільській місцевості Сомерсета і Південного Глостершира (Велика Британія). На домашній сторінці крім новин, контактної інформації та порад від поліції щодо власної безпеки, члени територіальних громад можуть отримувати об'єктивну інформацію про людину, що зникла або перебуває у розшуку, а також оперативно повідомити он-лайн про злочин. Перевагою цього Інтернет-ресурсу також є можливість отримання інформації рідною мовою для національних меншин та іноземних громадян, які проживають у цій місцевості. У Розділі «Поради» поліція надає практичну та докладну інформацію про те, як поводитись в різних життєвих ситуаціях або коли стали відомі факти конкретного адміністративного чи кримінального правопорушення. За допомогою сервісу «Ваш район» активні мешканці мають можливість винести на обговорення проблему, що існує у їхньому районі і спільно з іншими небайдужими мешканцями та поліцією шукати оптимальні варіанти її вирішення [3].

Отже, в умовах сьогодення, для більш ефективної організації охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки та профілактики правопорушень в Україні доцільним є використання досвіду зарубіжних країн у контексті співпраці поліції з громадою, у тому числі із використанням мережі Інтернет. Актуальним залишається активне впровадження різноманітних національних програм спрямованих на співпрацю добровільних об'єднань громадян з поліцією.

1. Community policing: сутність та складові елементи / М.В. Голуб // Право і Безпека. – 2012. – № 1. – С. 62-67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_15

2. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Гончарук Т. Як британська поліція взаємодіє з громадою онлайн ? Успішні практики: [Електронний ресурс] / Гончарук Т. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?blogs=yak-brytanska-politsiya-vzajemodije-z-hromadoyu-onlajn-uspishni-praktyky>

Р. Я. Демків

доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук

І. М. Євхутич

доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

За загальним правилом відшкодування шкоди особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення здійснюється особою, яка визнана судом винною у вчиненні цього кримінального правопорушення. Однак не у всіх випадках це можливо. У таких випадках шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України. Основні положення з цього питання містяться у ст. 1177 Цивільного кодексу України.

Питання відшкодування шкоди у цивільному процесі особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення було предметом дослідження таких учених, як О.С. Александров, Л.М. Баранова, В.Т. Безлепкін, Є.В. Блінкова, П.Г. Гурєєв, З.З. Зінатулін, В.Т. Нор, С.І. Остапенко, С.Є. Сиротенко О.В. Ус та інші.

Необхідно зазначити, що процедура відшкодування шкоди потерпілим за рахунок держави передбачена у багатьох країнах світу і цей досвід необхідно враховувати. Так держава може виплатити компенсацію якщо: відшкодування шкоди не було забезпечено винним чи будь-якими іншими джерелами (Австрія, Нідерланди, Швеція); необхідно забезпечити фінансову підтримку для компенсації (Бельгія); державна компенсація є додатковим заходом і виплачується тільки в тому обсязі, в якому шкода не відшкодовується винним, програмами страхування чи іншими суспільними фондами (Данія, Німеччина); у справі винесено обвинувальний вирок, жертва може звертатися за компенсацією збитку, і це право не залежить від платіжної спроможності винного (Фінляндія); у результаті скоєння злочину наступила смерть чи серйозне тілесне ушкодження (Франція); якщо злочин зареєстрований, то компенсація виплачується потерпілому незалежно від встановлення особи винного і його затримання (США) [1, с. 119].

Необхідність законодавчого втілення відшкодування державою майнової шкоди підкріплюється наступними міжнародно-правовими актами: Європейська конвенція про відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 року; Резолюція (77) 27 Комітету Міністрів Ради Європи про відшкодування потерпілим від злочину від 28 вересня 1977 року; Рекомендація № R (85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про становище потерпілого в межах кримінального права і провадження від 28 червня 1985 року; Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 року; Директива Ради Європейського Союзу 2004/80/ЄС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29 квітня 2004 року; Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2012/29/EU про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, а також заміну Рамкового Рішення Ради Європейського Союзу 2001/220/JHA від 25 жовтня 2012 року [2, с. 34-152].

Ст. 1177 Цивільного кодексу України передбачено, що шкода, завдана фізичній особі, яка потерпіла внаслідок кримінального правопорушення, відшкодовується (компенсується) йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом.

У контексті відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету України слід звернути увагу й на те, що обов'язок держави в певних випадках відшкодувати шкоду, завдану внаслідок кримінального правопорушення, не ґрунтується на загальних засадах цивільно-правової відповідальності. Цей обов'язок держава покладає на себе як гарант безпеки людини. Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ґрунтуючись саме на цих конституційних положеннях, держава бере зобов'язання відшкодувати людині (фізичній особі) шкоду, завдану кримінальним правопорушенням. Така компенсація державою шкоди не має розглядатися як майнова відповідальність, перекладена з особи, що вчинила кримінальне правопорушення, на державу. У цьому випадку доречно вести мову про те, що держава, виконуючи соціальні функції, створює відповідній особі допоміжні, максимально привілейовані механізми усунення негативних наслідків кримінального правопорушення [3, с. 491].

Проблема в даному випадку полягає в тому, що ст. 1177 Цивільного кодексу України є відсилочною. Однак на даний час не прийнято спеціального закону який би врегульовував дані питання. Про що свідчить і судова практика. Так, переглядаючи одну з таких справ у касаційному порядку Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму рішенні вказав, що ні на час розгляду справи в суді першої інстанції, ні під час перегляду судового рішення відповідного закону в Україні не прийнято. Оскільки державою не визначено умови та порядок відшкодування шкоди, висновок судів щодо відмови в задоволенні позову є законним та обґрунтованим [4].

Переглядаючи справу в апеляційному порядку колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Чернівецької області встановила, що вирішуючи спір, суд першої інстанції правильно дійшов обґрунтованого висновку про відсутність можливості задоволення позовних вимог про відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочиним з тих підстав, що механізм відшкодування зазначеної шкоди за ст. 1177 ЦК України законодавчо ще не врегульовано [3]. Висновок судів щодо відмови у задоволенні позову є законним і обґрунтованим оскільки державою не визначено умови та порядок відшкодування шкоди.

Таким чином питання про відшкодування державою майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення наданий час не врегульовано, хоча у Верховній Раді України і знаходиться Проект Закону «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» № 7303.

1. Солдатенко О.А. Проблеми забезпечення відшкодування шкоди потерпілому в кримінальному судочинстві / О.А. Солдатенко // Актуальні проблеми реформування законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ; 20 квітня 2012 р.) – Л., 2012. – С. 116–120.

2. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, Б.В. Малишев, З.М. Саїдова. За заг. редакцією О.А. Банчука. – К.: Москаленко О.М., 2015. – 268 с.

3. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні (фахові аспекти) Л.М. Баранова, С.Є. Сиротенко, М.І. Сірий. – К.: Наш час, 2006. – 100 с.

4. Ухвала Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.09.2012 р. у справі № 6-13591 св12 // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26425360>.

5. Ухвала апеляційного суду Чернівецької області від 30 квітня 2014 року у справі №726/2–2521/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

В. О. Дем'янчук

перший проректор університету,
професор кафедри кримінального права і правосуддя
кандидат юридичних наук, доцент
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РІВЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Зважаючи на важливість та актуальність формування стандартизованої антикорупційної політики у сучасних умовах міждержавної інтеграції, цілком природним є виділення міжнародного (уні-

версального) рівня розробки та реалізації антикорупційної політики на підставі розуміння протидії корупції як самостійного об'єкта міжнародно-правового регулювання.

Слід зазначити, що на міжнародно-правовому рівні стандарти протидії корупції формуються, перш за все, у формі рекомендаційних джерел, класичним прикладом яких за юридичною силою та механізмом прийняття рішень є спеціальна Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у жовтні 2003 р. [1]. Конвенція визначає пакет стандартів, заходів та правил, які всі країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері боротьби з корупцією. Вказану конвенцію, зважаючи на універсальний рівень її ухвалення, можна вважати антикорупційним документом глобального значення та ефективним інструментом міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією. Йдеться про визнання корупції однією з глобальних проблем, що перешкоджає нормальній життєдіяльності соціуму та прямо чи опосередковано впливає на якість суспільних відносин у масштабі світового співтовариства.

Аналізуючи діяльність у сфері протидії та запобігання на міжнародно-правовому (глобальному) рівні, можна відзначити одну з найважливіших особливостей вказаного рівня реалізації антикорупційної політики, яка полягає у тому, що універсальні антикорупційні угоди посилюють політичні зобов'язання держав у боротьбі з корупцією і визначають основоположні міжнародні норми і процедури протидії цьому явищу, тим самим створюючи безпосередній вплив на визначення напрямів антикорупційної протидії на внутрішньодержавному рівні.

Зважаючи на поглиблені інтеграційні процеси, що відбуваються в Європейському Союзі (далі – ЄС), слід відзначити наднаціональний (інтеграційно-регіональний) рівень реалізації антикорупційної політики, джерелом якого є вторинне право ЄС, що має обов'язковий характер та безпосереднє застосування для держав-членів ЄС, а тому в адміністративно-правовому сенсі може розглядатися як акти державного управління, що мають пріоритетну юридичну силу у системі джерел національного права держави-учасниці ЄС.

Водночас важливою особливістю антикорупційного права ЄС є провідне місце документів Ради Європи у нормативно-правовому забезпеченні протидії корупції, що вказує на тісний взаємозв'язок міжнародного та наднаціонального рівнів реалізації антикорупційної політики в частині формування їх джерельної нормативно-правової бази.

Необхідно відзначити три найважливіші антикорупційні конвенції Ради Європи, що формують засади інтеграційно-регіонального рівня реалізації антикорупційної політики та встановлюють загальноєвропейські антикорупційні стандарти: 1) Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [2]; 2) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією [3]; в) Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [4].

У Цивільній конвенції відповідно до традиційного підходу до питань, пов'язаних з визначеннями, запропоновано визначення корупції для цілей самої Конвенції. Це не означає, що Сторони обов'язково мусять прийняти саме таке визначення корупції у своєму внутрішньому законодавстві, хоча, якщо бажатимуть, то можуть зробити й так. Насправді головними цілями цього визначення є уточнення терміну «корупція» в контексті цієї Конвенції та створення належної законодавчої бази, у рамках якої діятимуть інші зобов'язання, що з неї випливають [5].

При цьому однією з основних характеристик Цивільної конвенції є відносно широка сфера її застосування, яка відбиває комплексний підхід Ради Європи до боротьби з корупцією як із загрозою не тільки міжнародним діловим операціям або фінансовим інтересам, але також демократичним цінностям, верховенству права, правам людини та соціально-економічному прогресу, що в цілому відповідає цілям і завданням реалізації антикорупційної політики, закріпленим законами та підзаконними актами України, у тому числі – в адміністративно-правовій (публічно-управлінській) сфері антикорупційної діяльності.

Пункт 1 ст. 3 Цивільної конвенції містить її головну мету – забезпечення права на компенсацію шкоди, заподіяної внаслідок корупційних дій. Цей пункт від усіх держав-ратифікантів конвенції вимагає закріплення у внутрішньому законодавстві права на подання цивільного позову в справах, пов'язаних з корупцією. При цьому у кожній конкретній справі рішення про те, чи існують умови для компенсації, прийматиме суддя.

Іншими словами, важливою складовою частиною та фундаментальною ідеєю європейських правових стандартів реалізації антикорупційної політики є забезпечення дотримання приватного інтересу фізичних та юридичних осіб, які є потерпілими від корупційних правопорушень паралельно з публічно-правовими видами юридичної відповідальності, тобто гарантування судового способу захисту щодо відшкодування матеріальних збитків, що виникли внаслідок корупційних діянь. Іншою специфічною особливістю європейського регіонально-інтеграційного рівня реалізації антикорупційної політики є спрямованість на протидію легалізації коштів, одержаних від злочинної діяльності, у тому числі, і в першу чергу – від систематичного вчинення корупційних правопорушень різного типу та матеріального розміру, оскільки без реальної можливості подальшої легалізації корупційних дохо-

дів корупція як форма індивідуальної чи колективної протиправної діяльності фактично втрачає свій сенс, оскільки відсутність такої можливості виключає задоволення єдиного можливого корисного мотиву будь-якого корупційного діяння.

Варто окремо відзначити достатньо специфічний інституціонально-суб'єктний механізм реалізації антикорупційної політики на регіональному (європейському) рівні. Відповідно до Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, який набув чинності 1 березня 2005 р. [6], контроль за виконанням положень цього фундаментального документу було покладено на засновану у 1999 р. спеціальну міжнародну організацію – суб'єкта протидії корупції, яким є Група держав проти корупції (ГРЕКО), що встановлює антикорупційні стандарти до діяльності держави (тобто йдеться про адміністративно-правовий напрям протидії корупції у публічно-владних відносинах) та контролює відповідність внутрішньої правозастосовної практики цим стандартам.

Отже, набувши членства в Раді Європи, Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства й системи публічного управління на основі її норм і стандартів. Водночас регіонально-інтеграційний рівень реалізації антикорупційної політики органічно доповнюється джерелами права ЄС, включаючи базові міжнародно-правові договори, що визначають форму співробітництва між Україною та ЄС на сучасному етапі.

Так, відповідно до ст. 22 «Боротьба зі злочинністю та корупцією» Угоди про асоціацію України з ЄС сторони угоди повинні співробітничати в боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження [7]. Таке співробітництво спрямовується й на подолання корупції як у приватному, так і в державному секторі.

Отже, можна зробити загальний висновок про формування у сучасних умовах правової глобалізації та міждержавної інтеграції універсального міжнародно-правового (основним суб'єктом правотворчості виступає ООН та її головні і допоміжні органи, а також спеціалізовані установи) та регіонально-інтеграційного (Рада Європи, ЄС) рівнів реалізації антикорупційної політики. Розроблені на вказаних рівнях рамкові стандарти та контрольні механізми імплементуються до національного законодавства, що визначає їх значний вплив на формування та здійснення державної антикорупційної політики.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

2. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. № ETS173: за станом на 1 серпня 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – 5 серпня 2010. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_101.

4. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_029.

5. До Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією: Пояснювальна записка Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=F3A149F998CA5D901366DEF8F6E8349E?art_id=49146&cat_id=46352.

6. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу із корупцією від 15 травня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_172.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, підписана 21 березня 2014 року та 27 червня 2014 року в Брюсселі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Н. І. Дідик

доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕФОРМАТОРСЬКІ ПРОЦЕСИ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Конституція України (ст. 3) визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. З цієї метою держава створює відповідні правоохоронні органи, серед яких займає чільне місце поліція.

Захист прав та інтересів людини є одним із найважливіших завдань Української держави, адже ставлення до їхніх прав і свобод, повага до їхньої людської гідності найточніше відображають рівень гуманності й цивілізованості суспільства.

На етапі становлення України як демократичної та правової держави нові державотворчі процеси потребують перебудови і значного підвищення рівня ефективності та якості діяльності правоохоронних органів. У першу чергу ці вимоги стосуються новоствореної поліції – найчисленнішого загону правоохоронців, оскільки виконання нею завдань пов'язане передусім з реалізацією низки принципів, що ґрунтуються на визнанні загальнолюдських цінностей: гідного ставлення до особи, посилення охорони прав та свобод громадян, різних форм власності та інших пріоритетів правового, демократичного суспільства, визначених Конституцією України [2].

Європейська інтеграція України передбачає забезпечення ефективного функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав і свобод людини і громадянина, їх ефективний захист. У зв'язку з цим одним з ключових завдань є перетворення МВС на цивільний орган європейського зразка.

Авторитет державних органів у сфері протидії злочинності залежить не лише від показників розкриття кримінальних правопорушень, а і від довіри населення до правоохоронних органів як захисників індивідуальних та суспільних інтересів та додержання правоохоронцями принципу верховенства права [3].

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який відповідно до Закону «Про Національну поліцію» [4], почав свою роботу 7 листопада 2015 року.

За час діяльності новоствореної поліції було започатковано впровадження в життя таких концептуальних принципів як:

- додержання верховенства права, неупередженості, доброчесності та дотриманню прав і свобод людини і громадянина під час провадження діяльності органами поліції;
- узгодження стандартів діяльності органів поліції з відповідними стандартами правоохоронних органів європейських країн;
- демілітаризації МВС та переходу до виконання соціально-сервісних функцій правоохоронними органами з метою розв'язання проблем населення;
- деполітизації та позапартійності, унеможливленню використання органів поліції у політичних, приватних чи комерційних інтересах;
- досягненню зрозумілості та передбачуваності діяльності МВС, а також побудові якісної багаторівневої системи звітності, контролю та відповідальності перед суспільством;
- організаційному і нормативно-правовому відокремленню політичного керівництва МВС від виконання процесуальних, оперативно-розшукових та інших функцій правоохоронних органів;
- підвищенню якості надання правоохоронних послуг;
- формуванню якісно нового підходу до підготовки працівників органів поліції, спрямованого на розвиток у них ініціативи, самостійності в прийнятті рішень та почуття особистої відповідальності;
- скороченню чисельності працівників органів поліції, які виконують керівні та управлінські функції, підрозділів, підприємств, установ та організацій, що виконують аналогічні завдання і функції;
- підзвітності, прозорості та підконтрольності дій і рішень посадових осіб органів поліції перед суспільством;
- підвищенню авторитета працівника органів поліції та престижу служби в зазначених органах;
- підвищенню рівня довіри населення до правоохоронних органів, визначенню громадської думки одним із основних критеріїв оцінки діяльності органів поліції.

Отже, можна ствердно зробити висновок, що реформаторські процеси, що сьогодні відбуваються в органах поліції України, їх спрямованість на забезпечення високої ефективності та якості діяльності, зумовлюють актуальність завдання пошуку та запровадження нових підходів у сферу роботи поліції, побудови її якісно нової моделі.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

2. Деякі аспекти функціонування Національної поліції в Україні // Методичний посібник. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obljust.gov.ua>

3. Стратегія розвитку ОВС України: Розпорядження КМ України №1118 від 22 жовтня 2014 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/247780692/R01118>.

4. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02 липня 2015 року. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

**ВСТАНОВЛЕННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ»
ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ**

Чи ненайбільшу суспільну небезпеку серед інших злочинів мають саме злочини на ґрунті нетерпимості (ненависті), і відповідно подолання та й недопущення проявів цього явища є одним із найскладніших викликів сучасного суспільства.

Власне при розслідуванні ненасильницьких злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості основною обставиною, яка підлягає встановленню є саме наявність та характер висловлювань, що розпалюють ворожнечу, принижують гідність чи ображають почуття, також ображають національні чи релігійні почуття, тобто «мова ворожнечі». Оскільки сам процес ідентифікації висловлювань і публікацій, які містять ознаки нетерпимості є доволі складним завданням, і тому перш за все, специфіка розслідування таких злочинів обумовлює необхідність широкого застосування спеціальних знань, а саме одержання експертного висновку щодо характеру інформації, яка розповсюджується, наявність у ній даних, які розпалюють ворожнечу або нетерпимість, принижують національні почуття чи ображають релігійні почуття. Також не менш ефективним є і спілкування з представниками національних або релігійних громад, спільнот тощо, які можуть надавати підтримку спеціалістами, роз'яснювати певні положення, сприяти розслідуванню.

Отже важливе значення для розслідування цього виду злочину є дослідження мови ворожнечі, тобто так зване публічне вираження ненависті. Загалом питання мови ворожнечі є об'єктом дослідження багатьох міжнародних інституцій, а також прецедентної практики Європейського суду з прав людини.

У Рекомендації комітету міністрів Ради Європи № 97(20) про «мову ненависті» це словосполучення визначається так: «під терміном «мова ненависті» слід розуміти всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, у тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів» [1].

Також згідно з «Конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» заборонені такі види мови ворожнечі як: підбурювання до дискримінації або актам дискримінації, зокрема, актам насильства, спрямованим проти будь-якої раси чи групи осіб іншого кольору шкіри або етнічного походження, поширення теорій переваги, заснованих на расовій відмінності, поширення ідей, заснованих на расовій перевазі або ненависті; пропаганда ідей або теорій переваги однієї раси чи групи осіб певного кольору шкіри або етнічного походження; виправдання расової дискримінації та расової ненависті; заохочення расової дискримінації та расової ненависті [2]. Однак, у деяких випадках такого характеру висловлювання можуть позиціонуватись як раціональні та слухні, тому слід чітко відмежовувати ті висловлювання, які хоча і є образливими за своєю природою, однак захищені правом на свободу вираження поглядів. Наприклад, в статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплене право кожної людини безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та право на свободу слова. Проте вже у ст. 20 цього Пакту вказано, що будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Якщо звернутись до аналізу практики Європейського суду з прав людини щодо мови ненависті, то можна виділити ознаки висловлювань, які можуть вважатись такими, що містять так звану «мову ненависті»: 1) висловлювання або пропаганда, які можуть викликати або викликали акт агресії або серйозні та навмисні порушення громадського порядку і містять заклики до ненависті, дискримінації та насильства по відношенню до особи або групи осіб; 2) пропаганда національної, расової або релігійної ненависті, в якій міститься заклик до дискримінації, ворожого ставлення або насильства, незалежно від того, стосується мета такої пропаганди даної країни або не стосується погрози і насильство на расовому ґрунті тягнуть за собою інші подібні вчинки і створюють атмосферу ворожнечі; 3) висловлювання, що підбурюють до насильства, ненависті

або дискримінації у тому числі публічне підбурювання до насильства чи ненависті з расистських або ксенофобних мотивів, або інші види расистської або ксенофобної поведінки, які можуть завдати суттєвої шкоди відповідним особам або групам осіб; 4) висловлювання, що містять публічні образи і наклепи чи погрози певній особі або групі осіб на підставі їх расової належності, кольору шкіри, мови, релігії, національності або національного чи етнічного походження; 5) публічна пропаганда расистської ідеології або публічне заперечення з расистськими намірами геноциду, нацистського Голокосту, злочинів проти людства чи воєнних злочинів, зокрема публічне виправдання з расистськими або ксенофобними намірами злочинів геноциду, злочинів проти людства і воєнних злочинів (згідно з формулюваннями, що містяться у статтях 6, 7, 8 Статуту Міжнародного кримінального суду) що, у тому числі, може викликати порушення громадського спокою; 6) пропаганда війни або пропаганда національної, расової або релігійної ненависті, яка закликає до дискримінації, ворожого ставлення або насильства провокаційні зображеннями об'єктів релігійного поклоніння; 7) висловлювання, які зачіпають, ображають, шокують або ж «провокують» віруючих, наприклад у випадках з лайливими нападками на пророка ісламу, віруючі можуть цілком обґрунтовано вважати себе об'єктами безпідставних і образливих нападок, які здійснюються через критику релігійних доктрин [3].

Також Європейський Суд притримується думки про те, що можуть існувати і такі висловлювання, які хоча і можуть бути образливими чи шокуючими, проте разом з тим не ображають національні чи релігійні почуття (наприклад якщо такі висловлювання не є виявом неповаги чи ненависті до певної групи населення, не ображають віруючих чи їх права тощо).

Видається, що ефективним методом встановлення «мови ворожнечі» при розслідуванні у кримінальному провадженні є насамперед проведення певних експертиз. Так, виходячи із завдань, які виконує та чи інша експертиза, а також в залежності від змісту висловлювання чи публікації, це можуть бути, наприклад такі види експертиз, як лінгвістична, психолого-лінгвістична, семантико-текстуальна, релігієзнавча тощо.

Так, наприклад, лінгвістичною експертизою є мовознавче дослідження певних текстових матеріалів або ж інших мовних об'єктів, яке проводиться з метою з'ясування питань, що стосуються як автора тексту, який досліджується, так і умов створення та змістовного наповнення тексту чи мовленнєвого повідомлення. Власне різновидом лінгвістичної експертизи є семантико-стилістична експертиза, завдяки якій вирішуються питання, які стосуються об'єктивного змісту тексту в цілому, окремих його висловів тощо.

Тоді, як семантико-текстуальною експертизою вирішуються завдання, які насамперед полягають у встановленні змісту окремих понять, лексичного значення слів чи словосполучень, їх стилістичного забарвлення та смислового навантаження, а також, що найважливіше – питання щодо того, чи може така інформація розглядатися як образлива тощо. Наприклад, ця експертиза може дати відповідь на наступні питання: 1) яке значення слів чи словосполучень, що досліджуються у тексті?; 2) об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів; 3) чи є у тексті певні висловлювання чи навіть заклики вчинити певні дії, і якщо так, то який характер мають такі заклики, чи є вони публічними?; 4) Чи є в досліджуваному тексті інформація, яка містить позитивний або негативний характер або образливі висловлювання щодо певної особи? 5) і чи є ці висловлювання фактичним твердженням або оціночним судженням?

Завданнями психолого-лінгвістичної експертизи є встановлення семантичних (тобто смислових), етимологічних (походження слів), граматичних тощо особливостей письмового тексту або усного висловлювання, а також і психологічні особливості його автора (мислення, наявність певних відхилень тощо). Також варто згадати і про релігієзнавчу експертизу, за допомогою якої можна встановити обставини щодо того, чи можуть певні релігійні помисли чи висловлювання провокувати агресію щодо інших віровчень та чи можна визнавати провокаційну мову одних віруючих такою, що є неприпустима чи непристойна для інших віруючих осіб тощо.

1. Про «Наклепницькі висловлювання»: Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 30.10.1997 № R(97) / [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_093.

2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, ООН; Конвенція, Міжнародний документ, Заява від 21.12.1965 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105

3. Вебер Анн. Навчальний посібник з проблематики «мови ненависті» / [пер. з англ. Східноєвропейського інституту розвитку; за заг. ред. Павліченка О. М.] – К.: Тютюкін, 2010. – 96 с.

Ю. І. Дмитрик
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2
кандидат юридичних наук, доцент

Т. В. Гарват
курсант 4-го курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проблема використання поліграфа в діяльності органів Національної поліції, зокрема й під час розслідування кримінальних правопорушень, нині є доволі актуальною, однак у науковому колі вона трактується неоднозначно. Вченими вироблено різні підходи до визначення місця і ролі цього технічного забезпечення, але єдиного системно-концептуального бачення нормативно-правової регламентації поліграфа не вироблено.

Міжнародний досвід практики застосування поліграфа у правоохоронній діяльності свідчить, що наукова дискусія щодо цього питання і досі точиться серед процесуалістів, криміналістів, кримінологів та психологів. Частина науковців вважають, що дізнатися правду за допомогою поліграфа неможливо. Його застосовують не так для одержання доказів, як для здійснення психологічного впливу на особу, яку підозрюють у вчиненні злочину.

Серед джерел доказів узагалі не йдеться про результати дослідження на поліграфі. Крім того, у жодній нормі Кримінального процесуального кодексу України немає прямої вказівки про підстави для його застосування в процесі досудового розслідування [1, с. 51].

Як відомо сам процес поліграфологічного опитування являє собою пошуковий захід, що полягає у психофізіологічному тестуванні особи, стосовно якої отримано відомості про її можливу причетність до протиправної діяльності з використанням спеціальних технічних засобів та відповідних методик [2].

У багатьох державах, не залежно від того, чи запроваджена там практика використання поліграфологічних опитувань, активно обговорюються доцільність здійснення такого роду досліджень. Зважаючи на значні протиріччя прихильників і противників поліграфа сфера його використання залишається незмінною (поліграфологічне опитування при розкритті та розслідуванні злочинів, кадрові скринінги працівників і кандидатів на вакантні посади, а також службові перевірки у галузі національної безпеки та ін.) [3].

Закон України «Про Національну поліцію» регламентує застосування поліграфа (ст. 50), але виключно в рамках перевірки кандидата на службу до органів Національної поліції: «Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі» [4].

Так підставою застосування поліграфологічного опитування органами Національної поліції є ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка закріплює право підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, опитувати осіб за їх згодою (п. 1, ч. 1, ст. 8). Відповідно до даної статті використання поліграфа є різновидом опитування, проте отримані таким чином відомості не можуть бути прийняті судами як докази у справі, вони є лише орієнтирами для збирання фактичних даних про причетність особи до вчинення злочину [5].

На відміну від діючого в проекті Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» № 4778 від 03 червня 2016 року, який поданий до Верховної Ради України з метою вдосконалення оперативно-розшукової діяльності та приведенню її у відповідність з європейськими стандартами, законодавець згадує про можливість суб'єктів оперативно-розшукової діяльності у встановленому порядку, застосовувати поліграфологічне (поліграфне) опитування як захід оперативно-розшукової діяльності [6].

Також, 17 лютого 2016 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону № 4094 «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» у якому зазначено, що особи, які претендують на посади в поліції, держслужбовці, які хочуть зайняти більш високу посаду, зобов'язані пройти перевірку на поліграфі. Така ж вимога стосується прокурорів, зокрема йдеться про проходження ними щорічно таємної перевірки доброчесності, і в тому числі з використанням поліграфа [7].

04 березня 2016 року у Верховній Раді України було зареєстровано альтернативний проект Закону «Про поліграфологічну діяльність» реєстр. № 4094-1, який дозволить отримувати якісні та об-

ґрунтовані висновки за результатами проведених опитувань, уникнути порушень основоположних прав та свобод людини та громадянина.

Основним завданням законопроекту є закріплення на законодавчому рівні основних принципів, вимог та засад здійснення поліграфологічної діяльності в Україні та відповідальності поліграфологів за допущенні порушення.

З цією метою законопроектом також вноситься низка змін до законів України, які регулюють спеціальні трудові відносини. Зокрема до Законів України «Про прокуратуру», «Про державну службу» та інших нормативно-правових актів [8].

Під час розгляду обох законопроектів, було висловлено низку суттєвих зауважень. Зокрема, зазначалось, що головним недоліком обох законопроектів є те, що всупереч вимогам Конституції України (статті 28, 32) вони роблять процедуру дослідження на поліграфі обов'язковою для кандидатів при прийомі на відповідну державну службу, а відмова кандидата від проходження перевірки на поліграфі стає підставою для відмови у прийомі на відповідну державну службу.

Існує і інша проблема – допустимість відмови щодо відповіді на окремі питання опитування. Адже Конституція України (стаття 63) дозволяє людині не розголошувати інформацію особистого характеру, включаючи інформацію про вчинений нею злочин.

Також зазначалось, що у законопроектах не тільки не визначено порядок забезпечення конфіденційності отриманої поліграфологом інформації, а й також не визначено рівень та порядок відповідальності за її розголошення. Більш того, не визначена відповідальність за втрату поліграфологом матеріалів опитування, підробку, спотворення тощо.

Окрім цього, впровадження норм обох законопроектів вимагатиме значних фінансових витрат з Державного бюджету України на закупівлю відповідного обладнання, навчання спеціалістів та сплати за самі послуги з проведення поліграфологічних досліджень у випадку неможливості проведення таких досліджень засобами відповідних державних служб [9].

Можливість використання поліграфа спостерігається і в статтях 71 та 107 КПК України, хоч і вони не містять прямих посилань на цей процес. Дані статті стосуються участі спеціаліста при проведенні слідчих дій і можливості застосування технічних засобів для збирання, фіксації та використання інформації [10].

В період часу з 12.03.2013 по 27.11.2014 років в Верховній Раді України знаходився на розгляді Проект Закону України «Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)» № 2521, і як наслідок пропонувалося доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України новою ст. 264–1 з назвою «Перевірка правдивості свідчень особи на поліграфі (детекторі брехні)» [11]. В даному законопроекті зазначалося, що перевірка на поліграфі повинна проводитися тільки за добровільної згоди особи з обов'язковістю відео фіксації як перевіряемого, так і показників графіків фізіологічних реакцій на екрані поліграфу. Відмова від проходження перевірки не повинна була бути підставою для визнання особи винною у вчиненні суспільно-небезпечного діяння. Водночас відомість про відмову повинна бути занесена до протоколу. Даний законопроект підкреслював також обмеження щодо застосування поліграфу, а саме: «не допускається застосування поліграфу у випадках, якщо особа страждає на порушення серцево-судинної діяльності або дихальних шляхів та/або знаходиться у стані психічного або фізичного виснаження та/або регулярно вживає наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори чи інші лікарські засоби, що їх містять». Автор законопроекту Г.Г. Москаль вважав, що його прийняття призведе до створення можливості використання у суді результатів обстежень на поліграфі [12].

Практично чи не єдиними правовими засадами, які регулювали діяльність використання поліграфа у вітчизняному кримінальному судочинстві, були відомчі підзаконні акти, а саме: наказ МВС України «Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ» від 28 серпня 2001 р. № 743 [13], у якому поліграф запроваджувався у сферу правоохоронних органів України з ліквідацією обмежених можливостей застосування цього приладу в оперативно-розшуковій діяльності. А на його основі розроблено Концепцію щодо впровадження комп'ютерних технологій з використанням поліграфа в систему МВС України з програмою її реалізації.

Як експеримент цей відомчий підзаконний акт показав свої позитивні результати, що покладено в основу прийняття чергового наказу в системі МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України», зареєстрованого в Мін'юсті України 27 жовтня 2004 р. № 1365/ 9964) від 28 липня 2004 р. № 842 [14]. На основі цього розроблено «Інструкцію про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини)» за № 1373/9972 [15], що значно розширило можливості застосування поліграфа у кримінальному судочинстві України. На жаль, слід констатувати, що після затвердження рішення колегії МВС України від 25 липня 2008 р. № 17км/1

«Програми протидії злочинам проти життя та здоров'я проти особи на 2008–2012 рр.» [16], у якому п. 4.23 передбачалося системне використання поліграфа та отриманих за допомогою його результатів у роботі правоохоронних органів, спрямованих на ефективне розкриття злочинів проти життя та здоров'я людини, цей процес загальмувався внаслідок політичної ситуації, що склалася в нашій країні. Стан сьогодні в Україні засвідчує важливість активізації подальших розробок у напрямі впровадження поліграфа в діяльність органів Національної поліції як комплексного питання для кадрової роботи і правоохоронної діяльності. Комплексного застосування поліграфа та його результатів потребує як кримінальне провадження, спрямоване на ефективне і своєчасне розслідування вчинених кримінальних правопорушень, так і кадрова перевірка або ж кадровий «скринінг». Крім того, останнім часом значно активізувалася діяльність державних інституцій у розвитку поліграфа в Україні. Зокрема, 27 липня 2015 року Міністерство юстиції України видало наказ № 1350/5 «Про внесення змін в наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5» [17], а саме до частини Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень. Цим наказом доповнено розд. 6 «Психологічна експертиза» новим п. 6.8 такого змісту: «З метою отримання орієнтуючої інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа». Тобто результати застосування комп'ютерного поліграфа офіційно набули ваги значимих орієнтуючих інформаційних даних для кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських та інших проваджень, а також для забезпечення запитів зацікавлених фізичних (юридичних) осіб. Підпунктом 6.8.1 цього наказу визначено предмет опитування із застосуванням спеціального технічного засобу комп'ютерного поліграфа та отримання орієнтуючої інформації [18].

Слід зазначити, що закони, які регулюють процес застосування поліграфологічного опитування часто змінюються. Навіть у такій розвинутій країні, як Сполучені Штати Америки, незважаючи на її 100-річний досвід застосування поліграфа, закони, що регламентують його використання, нерідко кардинально змінюються протягом 3–5 років. У різних штатах вони можуть суперечити один одному [7].

Що стосується фахівця-поліграфолога, якого залучають до процесу попередження або викриття злочину, то він насамперед, надає орієнтувальну інформацію про зміни психологічних станів опитуваного, а також здатен надавати допомогу як технічний виконавець одержання «ідеальних слідів відображення» для подальшого експертного дослідження [19, с. 95].

У такий спосіб використовується можливість подальшого відтворення таких «ідеальних слідів відображення» вже під час судово-психологічної експертизи і потребує залучення експерта для інтерпретації змісту. Відтак за наявності підстав поліграфолог може набувати й статусу експерта, але вже в процесі досудового розслідування.

Слід також зазначити, що опитування за допомогою поліграфа не дозволить отримати достовірну інформацію про неосудну особу, або, якщо підозрюваний страждає на психічний розлад, перебував під час вчинення злочину у стані сп'яніння або під дією медикаментозних препаратів, у стані сильного емоційного збудження (сильне душевне хвилювання, афект, фрустрація) тощо, оскільки в цих випадках він просто може не пам'ятати всіх обставин вчинення суспільно небезпечних діянь [20, с. 28].

Таким чином, доцільно, з метою забезпечення якісного законодавчого унормування проведення поліграфологічного опитування (тестування) під час проведення кадрових і службових перевірок, викриття та розслідування злочинів доцільно визначити та нормативно закріпити можливість проведення цього заходу, а також участь фахівця-поліграфолога на різних етапах оперативно-службової діяльності органів Національної поліції.

1. Басиста І.В. Застосування поліграфа в Україні: деякі аспекти / І.В. Басиста, Л.В. Максимів // Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи [Текст]: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 50–54

2. Термінологія ОРД. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ord-irina.pp.ua/uk/термінологія/>

3. Сучасний стан теорії та практики поліграфічних опитувань. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.santodor.com.ua/services3_7.php

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

5. Правові підстави застосування поліграфа в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuviap.gov.ua/>

6. Проект Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» №4778 від 03.06.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59321

7. Правові підстави застосування поліграфа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350

8. Проект Закону «Про поліграфологічну діяльність» № 4094-1 від 04.03.2016р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58326
9. Проект Закону «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» № 4094 від 17.02.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58326
10. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 254 с.
11. Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні): Проект Закону України від 12.03.2013 № 2521 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46058
12. Современные тенденции подготовки законопроекта о полиграфе – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/onazarov/article/17443.aspx>
13. Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: наказ МВС України від 28 серп. 2001 р. № 743 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>.
14. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: наказ МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1365-04>.
15. Про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини) [Електронний ресурс]: Інструкція МВС України від 27 жовтня 2004 р. № 1373/9972 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1373-04>.
16. Про оголошення рішення колегії МВС України: наказ МВС України від 31 лип. 2008 р. № 370. Програма протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008–2012 роки [Електронний ресурс]: рішення колегії МВС України від 25 лип. 2008 р. № 17км/1. – Режим доступу: umdpl.info/files/docs/1288074253.doc.
17. Про внесення змін в наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс]: наказ Міністерства юстиції України від 27 лип. 2015 р. № 1350/5 / Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/47479>.
18. Мотлях О.І. Актуальні питання щодо застосування поліграфа в діяльності органів внутрішніх справ України / О.І. Мотлях // Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи [Текст]: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 38–42.
19. Александров Д.О. Правові підстави проведення психофізіологічного дослідження у кримінальному процесі України / Д.О. Александров, І.М. Охріменко // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26–27 листоп. 2009 р.). – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 95–96.
20. Марчак В.Я. Дискусійні проблеми дослідження та оцінки висновку комплексної судової психолого-психофізіологічної експертизи судом присяжних / В.Я. Марчак, Л.Р. Шувальська // Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи [Текст]: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 24–29.

Ю. А. Дорохіна

професор кафедри кримінально-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент
(Таврійський національний університет
ім. В. І. Вернадського)

ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

У 2014 р. КК України було доповнено ст. 206², і, як засвідчує аналіз цієї статті, основний склад описуваного нею злочину передбачає кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном юридичної особи чи її власника (у вигляді часток, акцій чи паїв) шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів юридичної особи.

Необхідність протидії протиправному заволодінню майном підприємства, установи чи організації обумовлена розвитком цього криміногенного явища, яке негативно впливає на інвестиційну привабливість України, ще з часів проголошення незалежності. Сьогодні найгострішою проблемою

розвитку та функціонування економіки є поширення процесів незаконного привласнення чужого бізнесу, так зване «рейдерство».

Зазвичай під рейдерством розуміють вилучення майна на нібито законних підставах, проте із застосуванням прогалин у законі або системних недоліків функціонування державних інститутів [1, с. 87]. Зокрема, В. Шемчук характеризує рейдерство як злочинну діяльність злочинних угруповань із привласнення чужого майна шляхом шахрайства, з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень та за співучасті корумпованих чиновників [2]. Аналогічну позицію в оцінці рейдерства займають й інші дослідники [3, с. 24]. Так, Н. О. Гуторова наголошує, що термін «рейдерство» використовується для позначення фактів протизаконного захоплення підприємств [4]. Проте, слушною є думка А. Смітюха [5], який зазначає, що необхідність надання правового оформлення силовому та протиправному за суттю посягання на власність – це головна, визначальна проблема сучасного рейдерства в Україні, вирішення якого перебуває в площині чіткого відмежування цивільно-правового терміна «поглинання» від кримінально-правового – рейдерства і введення до КК України норми про відповідальність за це діяння як за самостійний склад злочину.

Причини, які зумовлюють протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивною причиною є те, що право власності є категорією, яка потребує безперервного захисту засобами кримінально-правового впливу – як правового, так і організаційного. Насамперед, його має здійснювати засобами приватного права сам власник, а вже потім, за умови недостатності приватної ініціативи, силою публічного права – держави. До суб'єктивних причин можна віднести правовий нігілізм власників контрольного пакета акцій, нехтування ними інтересів трудового колективу тощо.

Питання успішної протидії рейдерським атакам, як свідчить практика, було та залишається дуже складним. Насамперед ситуація зумовлена відсутністю спеціального законодавства, що регулювало б відносини з боротьби з проявами рейдерства. Особливе значення в цьому контексті має відсутність у КК України спеціальних складів злочинів, спрямованих на покарання осіб, що вчиняють саме рейдерські дії. Тим не менш, навіть за відсутності таких спеціальних складів злочинів у КК України, існувала практика звернення до правоохоронних органів із заявами про вчинення «загальних» злочинів, юридичні склади яких є наближеними до окремих проявів рейдерства. Наприклад, використовувались заяви про вчинення шахрайства (ст. 190 КК України), привласнення майна (ст. 191 КК України), умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України) тощо.

Аналіз змісту ст. 206² КК України в аспекті практики застосування приписів ст. 190 КК України дає можливість стверджувати, що заволодіння майном шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток чи штампів є одним із найпоширеніших та цілком «традиційних» способів учинення шахрайства, а отже, не характеризується ані значно підвищеною, ані значно зменшеною суспільною небезпекою порівняно з іншими формами прояву шахрайства. Про це говорить, насамперед, порівняльний аналіз санкцій ст. 190 та ст. 206² КК України.

Говорячи про караність зазначеного діяння, науковці зазначають, що, з одного боку, санкції ч. 1, 2 та 3 ст. 206² КК України є дещо суворішими порівняно із відповідними санкціями ч. 1, 2 та 3 ст. 190 КК України, а з іншого – значна частина проявів такого шахрайства, що одночасно підпадають під ознаки складів злочину, передбачених ст. 190 та ст. 206² КК України, тягнутимуть за ст. 206² КК України значно пом'якшену кримінальну відповідальність. Із цього випливає, що попри візуально оманливе посилення кримінальної відповідальності за такі діяння в межах ст. 206² КК України, реально ця відповідальність стає більш м'якою (гуманною) в переважній більшості випадків [6]. Тому, на нашу думку, за такого формулювання ст. 206² КК України відмежування зазначених посягань недоцільне.

Зауважимо, що кваліфікувати так звані «рейдерські дії» за суміжними складами злочинів, вже наявними в КК України, у більшості випадків доволі складно в силу витонченості прийомів (способів), що їх використовують рейдери, а також через інше призначення перелічених вище складів злочинів. Тому запровадження до КК України норми про відповідальність за рейдерство як за самостійний склад злочину вкрай необхідне.

Проведений аналіз джерел зарубіжних країн [7, с. 89; 8, с. 395; 9, с. 180; 10], які вже накопичили значний досвід у визначенні правового змісту, кваліфікації і протидії правопорушенням у цій сфері, дає підстави дійти висновку щодо доцільності закріплення окремого самостійного складу злочину у розділі VI Особливої частини КК України, визначаючи «рейдерство» як протиправну поведінку, спрямовану на заволодіння майном юридичних осіб та їх власників.

Підсумовуючи, зазначимо, що окремі положення чинного кримінального закону сформульовані без урахування загальних принципів криміналізації діяння, які розроблені наукою кримінального права. Таке становище можна пояснити стрімким, а в окремих випадках – явно поспішним і недоста-

тно продуманим прийняттям окремих норм, що неминуче тягне їх суперечливість системи чинного кримінального законодавства. Викладене, у свою чергу, призводить до зниження ефективності застосування закону, труднощів у правозастосовній практиці.

Подолання негативних тенденцій у сфері відносин власності можливе лише за допомогою системи заходів, які мають охоплювати всі зазначені сторони суспільного життя. Правові гарантії захисту власності суб'єктів правовідносин, які склалися у цих сферах, економічні інтереси таких суб'єктів вимагають встановлення обґрунтованих та адекватних заходів відповідальності за незаконне заволодіння майном внаслідок рейдерського нападу.

1. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. – Київ: НІСД, 2006. – 576 с.
2. Шемчук В. Рейдерство та корупція / В. Шемчук // Вісник прокуратури. – 2006. – № 11 (65). – С. 13–18.
3. Челембій Ю. Недосконалість українського законодавства є живильним ґрунтом для українських рейдерів / Ю. Челембій // Вісник Української спілки промисловців та підприємців. – 2007. – № 4. – С. 24.
4. Гуророва Н. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н. Гуророва // Юридичний радник. – 2007. – № 2 (16). – С. 6–9.
5. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації / А. В. Смітюх // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 3. – С. 93–101.
6. Калмиков Д. О. Встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України): лікарський засіб від хвороби суспільства чи плацебо? [Електронний ресурс] / Д. О. Калмиков, О. Є. Калмикова. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/ua/news/5249>.
7. Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. А. В. Серебрянниковой. – Москва, 2001. – 287 с.
8. Уголовный кодекс Голландии / под ред. Б. В. Волженкина, пер. с англ. И. В. Мироновой. – 2-е изд. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. – 510 с.
9. Уголовный кодекс Польши / науч. ред. доц. А. И. Лукашов, проф. Н. Ф. Кузнецова; вступ. статья доц. А. И. Лукашова, проф. Э. А. Саркисовой; пер. с польского Д. А. Барилевич. – Санкт-Петербург, 2001. – 346 с.
10. Kelly E. Riddle «Insurance investigations from A to Z»: ThomasInvestigativePublications, 2004. – 120 p.

З. П. Дубінська

аспірант 2-го курсу

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ДЖЕРЕЛО ПРАВА» ТА «ФОРМА ПРАВА»

Поняття «джерело права» є однією із фундаментальних категорій у загальній теорії права. Система законодавства кожної країни формується та залежить від цього правового явища. У правовій літературі категорія «джерело права» часто вживається поряд із категорією «форма права», а інколи й ототожнюються. Щоби здійснити порівняльний аналіз цих понять, вважаємо за необхідне спершу проаналізувати твердження провідних теоретиків права сучасної української правової думки з цього приводу.

Як слушно зазначив М. Марченко, «відколи виникло право, проблеми джерел його утворення, форм його організації та існування постійно притягують до себе посилену увагу дослідників-теоретиків і, зокрема, практиків» [1, с. 760].

Аналіз наукових досліджень засвідчує той факт, що немає єдності щодо дефініцій «джерело права» та «форма права». Більше того, серед науковців ведуться чималі дискусії щодо питань єдиного підходу до формування, функціонування та застосування цих понять.

У правовій літературі зафіксована думка, що термін «джерело права» вперше було застосовано у науковій термінології ще за часів Давнього Риму мислителем Титом Лівієм, який у своїй праці «Римська історія» назвав Закони XII таблиць «джерелами всього публічного і приватного права».

Так, поняття «джерело права» є однією з фундаментальних категорій у сучасній загальнотеоретичній юриспруденції та має особливе значення як для правової теорії так і практики. В сучасному правовому дискурсі все більшої уваги приділяється різноманітним аспектам визначення понять джерел права, їх співвідношення з формами права та іншими спорідненими категоріями [2].

Саме розуміння джерела права відповідає первинному лінгвістичному значенню слова «джерело», під яким розуміється те, що дає початок чому-небудь, звідки походить що-небудь, звідки постає що-небудь, основа чого-небудь, вихідне начало, те, від чого або звідки довідуються про що-небудь, а також – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження [3, с. 547].

В юридичних енциклопедіях під «джерелом права» розуміється спосіб зовнішнього вияву правових норм, який засвідчує їх загальнообов'язковість.

Л. Шестопалова зазначає, що «джерело права» породжує право чи правові норми та поділяє його за таким призначенням, як: для суб'єктів, які встановлюють юридичні норми та для суб'єктів, які їх реалізують [4, с. 62].

У свою чергу М. Кельман під «джерелом права» вважає офіційні форми зовнішнього виразу і закріплення правових норм, що діють у певній державі [5 с. 326–327].

В. Копейчиков розглядає «джерело права», як те, що породжує право чи правові норми та зазначає, що для суб'єктів, які встановлюють юридичні норми, і для суб'єктів, які їх застосовують джерела права різні. Так науковець стверджує, що «джерелом права» є юридичний мотив, суспільні відносини, що мають правову природу, тобто, ті, що можуть і повинні бути врегульовані правовими нормами, типові види правомірної поведінки, конкретні фактичні правовідносини, правові принципи, закони, міжнародно-правові умови, загальнолюдські цінності, досягнутий рівень правової культури, правосвідомість та класифікує їх на: соціально-правові джерела та юридичні джерела [6, с. 191-192].

Підсумовуючи, вважаємо, що можна по-різному тлумачити поняття «джерело права», проте, всі вони повинні зводяться до певної системи та форми вираження і письмового закріплення норм права та подальшого надання їм юридичного значення.

В юридичній практиці та наукових дослідженнях термін «джерело права іноді вживається як тотожний до терміну «форма права».

Проблема співвідношення цих термінів є однією з дискусійних питань у теорії права, окремі теоретики співставляють ці категорії, інші їх розрізняють, але надалі проблема залишається недостатньо дослідженою.

На нашу думку ці поняття не є тотожними, що ми в надалі і спробуємо обґрунтувати.

Теоретик-правник М. Кравчук акцентує свою увагу на «формі права», стверджуючи, що право повинно бути вираженням у певній змістовній формі, тобто вміщувати певний текст, який є викладений юридичною мовою та має смислове значення. Вчений говорить, якщо норма не вміщена у певній формі, то вона залишається нормою поведінки, але не буде нормою права та трактує «форму права» як спосіб зовнішнього оформлення правових норм, який засвідчує їхню державну загальнообов'язковість, тобто це способи, форми вираження і закріплення державної волі [7, с. 130–131].

Л. Луцькеж особливе місце виділяє «формі права» та зазначає, що «формою права» є форма об'єктивації норми права шляхом надання їй загальнообов'язковості [8, с. 185].

Р. Ромашов співставляє поняття «джерело права» та «форма права», та трактує форму права, як організацію власного змісту, спосіб його існування, прояву, впорядкування та функціонування. Розрізняє внутрішню та зовнішню форми права, де під внутрішньою формою права розуміє систему права, структуру змісту або систему прав та його структуру, а під зовнішньою формою права розуміє – «джерело права» [9, с. 116].

М. Кельман при висвітленні категорій «форма права» і «джерело права» використовує ці терміни в одному і тому ж значенні – зовнішньої форми об'єктивації, виразу права. Тобто юридичними «джерелами», або «формами» права є офіційні форми зовнішнього виразу і закріплення правових норм [5, с. 326-328].

На противагу, слід вказати, що деякі науковці не ототожнюють ці дві категорії, а надають їм дещо різного змісту.

О. Скакун вважає, що «джерела права» і «форми права» є взаємопов'язані, але не тотожні поняття. Науковець стверджує, що джерело права розкриває витoki формування права, причини і закономірності процесу його виникнення і розвитку, а форма права показує, як зміст права нормативно організовується і виражається ззовні [10, с. 211–212].

Н. Пархоменко, теж не співставляє ці дві категорії. Він вважає, що «форма права» орієнтована на теоретичне пізнання не лише форм зовнішнього вираження правових норм, а й інших ознак, що характеризують зовнішні зв'язки правових явищ. Автор констатує, що про збіг сутності джерел і форм права можна констатувати, тільки маючи на увазі джерела права у формально-юридичному розумінні, які одночасно є формами права. Методологічно правильною основою дослідження проблем організації правового змісту актів суб'єктів правотворчості є теорія права в формально-юридичному розумінні [11, с. 62–63].

Для юристів важливо вміти чітко розрізняти ці терміни для правильного використання в правозастосуванні саме «форм права». Зміст цих понять буде різним залежно від того в якому контексті вони вживається – чи по відношенню до права як цілого, чи по відношенню до окремої норми, групи норм [6, с. 191].

Отже, попри різні підходи до розуміння термінів «джерело права» та «форма права», їх співставлення чи протиставлення, єдності в думках немає. Одні автори ототожнюють «форму права» з «джерелом права», інші, хоч і вважають їх схожими, проте надають їм різного значення.

Ми цілком погоджуємося з тим, що категорії «джерело права» та «форма права» не можуть ототожнюватись, так як «джерело права» є базою, основою для створення норми права, тобто внутрішньо формою організації права. У свою чергу «форма права» демонструє нам, як зміст права нормативно організовується і відображається ззовні.

1. Марченко М.Н. Источники права: учебное пособие / М. Н. Марченко. – М.: ТК Велби. Изд-во «Проспект», 2005. – 760.

2. Джерела (форми) спортивного права України / Р.В.Чередник, НУ «ОЮА» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/79/665/25533>.

3. Словник української мови: [у 11 т.] / [за ред. Білодід І.К., Бурячок А.А. та ін.]. – Київ: Наукова думка, 1970–1980 рр. – Т.2. – 547 с.

4. Шестопалова Л. Теорія держави і права: навчальний посібник – Київ: Прецедент – 2004. – 224 с.

5. Кельман М., Мурашин О., Хома Н. Загальна теорія держави та права: підручник – Львів: «Новий Світ 2000». – 2013. – 524 с.

6. Копейчиков В.В. Теорія держави і права: підручник – Київ: Юрінком Інтер. – 2002. – 320 с.

7. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник «Карт-бланш», Тернопіль. – 2002. – 247 с.

8. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права // навчально-методичний посібник. – Київ: Атіка. – 2007. – 412 с.

9. Ромашов Р., Пархоменко Н., Легуша С., Муртазаєва Г. Теорія держави і права: підручник – Київ: КНТ. – 2007. – 216 с.

10. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник – ХНУВС, Видавництво: Правова єдність, К., 2011. – 520 с.

11. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія / Н.М. Пархоменко. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 336 с.

Д. В. Дударець

доцент кафедри міжнародного права

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин,

кандидат юридичних наук

(Національний авіаційний університет)

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Кількість злочинів, що вчиняються на загальносвітовому рівні, невпинно зростає. Такі злочини за якісними характеристиками, а також за рівнем шкоди, що заподіюють світовому співтовариству, окремим державам чи народам, значно випереджають будь-які національні прояви злочинності. Для прикладу до транснаціональних злочинів дослідники традиційно відносять: відмивання коштів, тероризм, крадіжки цінних предметів культури та їх контрабанда, «оптова» торгівля зброєю (включаючи ядерну, хімічну, та біологічну) та боеприпасами, викрадення літаків, піратство, кіберзлочинність, екологічну злочинність, налагоджену та систематичну торгівлю людьми та органами, незаконний оборот наркотиків, фіктивне банкрутство транснаціональних корпорацій, незаконне переміщення мігрантів, торгівлю дикими тваринами і рослинами, торгівлю підробленими ліками та інші подібні прояви злагодженої девіантної поведінки в транскордонному просторі. Важливий міжнародний документ, що заклав фундамент протидії транснаціональній організованій злочинності, зокрема Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності [1] не дає чітко визначених механізмів протидії цьому явищу. А тому існує потреба у з'ясуванні основних практичних та теоретичних шляхів протидії транснаціональній організованій злочинності (далі – ТОЗ) в

контексті прискореного входження України в світовий простір. А це можна здійснити лише дослідивши основні ознаки ТОЗ.

На наше переконання, до основних ознак ТОЗ слід віднести такі, як: географію діяльності, отримання прибутку, ієрархічність її суб'єктів, корупційні зв'язки організації, використання новітніх технологій. Розглянемо всі ознаки більш детально.

Зокрема, «географія діяльності» (розповсюдження) ТОЗ – це вчинення діянь або настання наслідків в двох і більше країнах, або територіях, що не підконтрольні владі будь-якої країни світу. Це основоположна ознака ТОЗ, в ній відображається її природа – транскордонність, але вплинути на неї національно-правовими чи міжнародними заходами майже неможливо. Адже будь-які масові обмеження людей на пересування з метою запобігання злочинності будуть розцінені як порушення основних прав людини і громадянина. Можливі лише обмеження в інформаційному просторі задля усунення загроз ТОЗ.

Щодо наступної значимої ознаки ТОЗ – її мети, що є її основним «мотиватором», тобто отримання прибутку, який в свою чергу підлягає оцінці в грошовому еквіваленті, то найліпшим, з нашої точки зору «стримувачем» буде застосування конфіскації всього майна такої групи, а також майна, де учасники транснаціональної злочинної групи є бенефіціарами (рахунки та скриньки в банках, нерухомість, корпоративні права, криптовалюта тощо). Виявлення таких коштів та їх подальша конфіскація в дохід органів та установ різних рівнів, що протидіють ТОЗ, буде з одного боку гальмувати розвиток ТОЗ, а з іншого створювати фінансові передумови для майбутньої успішної діяльності відповідних органів.

Наступною ознакою ТОЗ є те, що остання – це складно упорядкована ієрархічна структура зі своїм керівництвом та підпорядкованим суб'єктами (фізичними чи юридичними особами, «філіалами» та «представництвами»). Цій ознаці можна протидіяти силами суверенної держави, але існує небезпека значних втрат від прямого фізичного конфлікту між правоохоронними органами і добре підготовленими та озброєними бойовиками транснаціональних злочинних угруповань. Тому протидія цій ознаці є досить проблемним. Але в той же час заходи впливу на цю характеристику є, на наше переконання, одними з найкращих заходів руйнації ієрархії, структури та мережі учасників угруповань, а отже і самих злочинних організацій. Найліпшим заходом, на наше переконання, є входження працівників правоохоронних органів до таких угруповань під прикриттям і подальше викриття всієї злочинної системи, або ж ліквідація організаторів ТОЗ, які є її основним «кістяком».

Ознакою без якої ТОЗ не може нормально існувати – це наявність «корупційних зв'язків» з законною владою хоча б з однією з держав діяльності ТОЗ, тобто корупційна складова. Транснаціональні злочинні угруповання часто використовують прогалини в національному законодавстві та міжнародному праві. Ось чому ТОЗ зазвичай не може діяти у високорозвинутих країнах з низьким рівнем корупції. Корупційна ознака ТОЗ (не з точки зору її внутрішньої побудови, а в контексті взаємодії з державними структурами) є складним явищем, яке потребує різноманітних підходів для його «каналізування». Серед них варто згадати про зрозуміле та чітке законодавство у відповідній сфері, прозору діяльність державних органів і їх посадових осіб, декларування доходів і видатків держслужбовцями, контроль за стилем їх життя з боку відповідних органів та інші подібні заходи, що повинні стати запобіжниками в формуванні корупційних зав'язків ТОЗ з державою.

Останньою ознакою без якого злочинність такого типу діяти узгоджено не може є використання новітніх засобів зв'язку та інших пристроїв передачі інформації. Організатори традиційно наладжують захищені канали обміну інформацією із використанням телефонії або Інтернету, або іншим сучасним завуальованим шляхом з метою узгодження і реалізації комплексних планів вчинення транснаціональних злочинів. Традиційно учасники групи добре розуміються на сучасних засобах зв'язку, що дозволяє спілкуватися щодо шляхів вчинення транснаціональних злочинів на іншому кінці земної кулі. Важливими є застосування новітніх технічних засобів для протидії ТОЗ. Тому новостворюваним міжнародним структурам для боротьби з ТОЗ обов'язково потрібно буде використовувати надсучасні засоби зняття інформації з каналів зв'язку транснаціональних організованих груп, сучасні засоби спостереження, методи виявлення кіберзлочинців тощо. Можливо ця ознака ТОЗ не є основною, і має лише другорядне (технічне) значення, проте її роль в діяльності ТОЗ є надзвичайно важливою.

Всі названі ознаки є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими. Відсутність хоча б однієї з них суттєво впливає на потенційні можливості реалізації злочинних намірів ТОЗ. А тому вплив на кожну з них окремо або в їх сукупності зі сторони правоохоронних органів повинно призвести до мінімізації діяльності транснаціональних злочинних груп на міжнародному рівні та всередині країни.

Ще одним важливим аспектом у протидії ТОЗ на який обов'язково слід звернути увагу є суб'єкт такої протидії. Очевидно, що протидія ТОЗ здійснюється на таких рівнях правоохоронних структур: 1) національними органами, 2) регіональними наддержавними органами та уповноваженими ними правоохоронними структурами (наприклад Європол), 3) міжнародними організаціями та їх відповідними виконавчими органами (наприклад Інтерпол, ООН). Але Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності основний обов'язок щодо боротьби з відповідними організованими формами злочинності покладає саме на окремі держави – їх правоохоронні органи, хоча такий підхід є помилковим. Причин чому національні органи не можуть самостійно та на належному рівні впоратися з проявами транснаціональної злочинності досить багато, але слід окреслити деякі з них. Передусім слід згадати про відсутність належного досвіду та компетентностей боротьби такому виду злочинів в існуючих правоохоронних органах України, навіть не зважаючи на те, що деякі кроки в цьому напрямку в даний час здійснюються. Національні правоохоронні органи, що обмежені кордонами однієї країни, об'єктивно не можуть ідентифікувати та протидіяти складній мережі ТОЗ. По-друге, проблемою в протидії ТОЗ є брак матеріальних та людських ресурсів на національному рівні, включаючи недофінансування існуючих органів та відмова від створення нових спеціалізованих. Всі ці дії зі сторони держави можна пояснити недооцінкою небезпеки ТОЗ. Окрім існуючих організаційних проблем, слід також не забувати про те, що на національному рівні чинне кримінально-правове та кримінально-процесуальне законодавство у згаданій царині є далеко недосконалим. Навіть не зазгадуваючись в правові проблеми пов'язані з ТОЗ, можемо констатувати наявність законодавчої прогалини у визначенні ТОЗ, відсутність орієнтирів для кваліфікації діянь ТОЗ, не врахування законодавцем як обтяжуючої обставини вчинення злочинів транснаціональними злочинними угрупованнями і т.д. Окремим винятком є лише достатнє врегулювання питання екстрадиції. Тому доцільним, на наш погляд, є створення транснаціонального правоохоронного органу, або їх системи для узгодженої та оперативної протидії ТОЗ, зокрема міжнародної поліції для боротьби з ТОЗ, а також міжнародного суду (трибуналу) для розгляду справ вчинених транснаціональними злочинними угрупованнями.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 14. – С. 340–350.

В. М. Дурач

начальник кафедри управління повсякденною діяльністю військ

С. М. Орел

доцент кафедри управління повсякденною діяльністю військ,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

(Національна академія сухопутних військ

ім. гетьмана П. Сагайдачного)

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ВЛАСТИВОСТІ СУЧАСНОЇ АРМІЇ

Збройні сили і поліція мають давню спільну історію. В комбінації вони представляють собою легітимну силу, яку застосовує суспільство для підтримання власної цілісності. Аж до початку ХХ століття збройні сили кількісно переважали поліцію. Військові підрозділи були розташовані вздовж кордонів і в усіх більш-менш значних селищах. В той же час не кожне село мало свого поліцейського, а у містах знаходилося їх лише декілька десятків. У випадку серйозних заворушень на допомогу поліцейським силам використовувались військові. З появою науково-технічної революції, зростанням кількості пролетаріату та збільшенням міського населення у кінці ХІХ століття, підвищилось напруження всередині суспільства, що призвело до збільшення сил поліції як кількісно, так і якісно. Армія почала втрачати функції забезпечення безпеки всередині країни і зосередилась в основному на захисті суспільства від зовнішньої агресії, користуючись міжнародними законами і правилами ведення війни, а поліція займалася наведенням порядку всередині країни, використовуючи внутрішні нормативні акти.

Після другої світової війни ситуацію у забезпеченні безпеки суспільства можна умовно відобразити за допомогою рис. 1. Поліція забезпечує безпеку громадян і громадський порядок від неправних дій окремих осіб і невеликих злочинних груп, армія забезпечує безпеку держави від зовнішньої загрози, боротьбою з організованою злочинністю, проявами масової непокори та терористичними діями займаються спеціалізовані підрозділи поліції, деяких інших служб і армії [1].

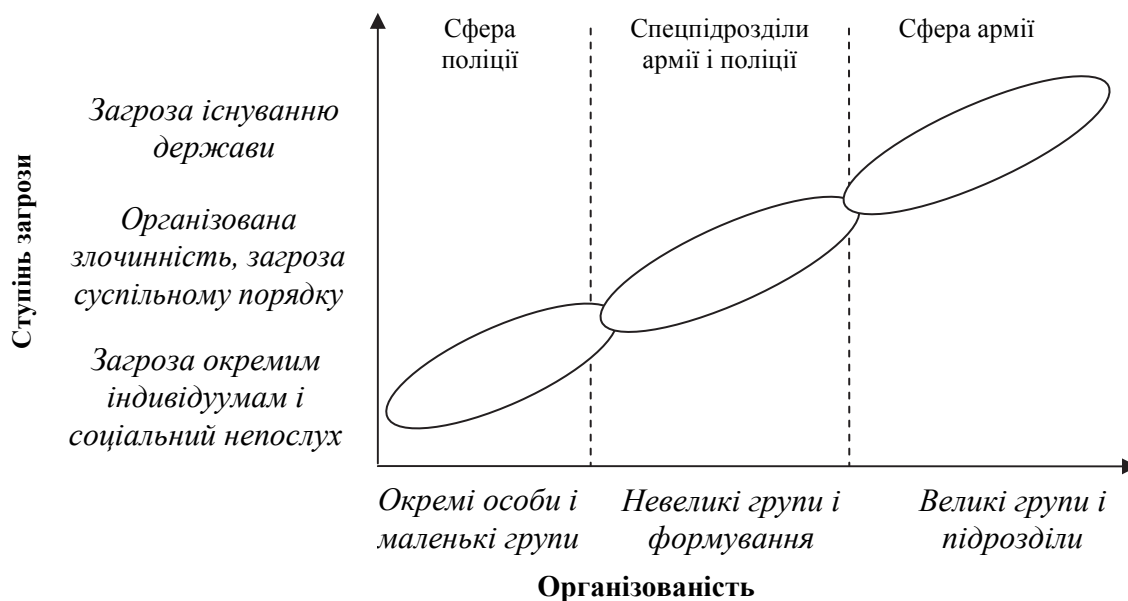

Рис. 1. Взаємодія правоохоронних структур в залежності від злочинної організованості та ступеня загрози суспільству

Ситуація почала змінюватися з кінця XX, початку XXI століття. Глобалізація призвела до того, що загроза активної зовнішньої агресії в цілому в світі змінилася на більш актуальну загрозу терору, масштабних природних і техногенних катастроф, масових міграцій, тощо. Використання військ на чужих територіях набуло здебільш характеру миротворчих, гуманітарних, захисних функцій. Сучасна війна перетворилась на гібридну, коли бойові дії супроводжуються ідеологічним, психологічним та моральним тиском як на війська, так і на населення та органи управління протилежної сторони. Функції армійських підрозділів перетворились на суміш поліцейсько-військових, і підрозділи повинні були діяти у середовищі насильства, яке можна поділити як мікро (поліцейські функції по забезпеченню порядку на певній території), мезо (збройна протидія тероризму та інсургентському руху) і макро (ведення повномасштабних бойових дій). Таким чином сучасний військовослужбовець вже повинен мати навички дипломата, поліцейського, соціального працівника, рятувальника, помічника і радника для місцевих органів влади.

Іншою причиною набуття армією поліцейських функцій є той факт, що після закінчення «холодної війни» позначився початок нової ери, в якій виникли нові загрози для безпеки людства. Ця ера характеризується виникненням так званих «нових війн», одним із важливих компонентів яких є стирання відмінностей між власне війною (яка характеризується виникненням насильственного конфлікту між державами або політичними угрупованнями), організованою злочинністю (насильственні конфлікти, які викликаються приватно організованими групами з приватними цілями, звичайно фінансовими або майновими) та широкомасштабними порушеннями прав людини. «Нові війни» представляють собою середовище війни і насилля, війни і кримінального злочину, ворогів і злочинців. Це призводить до глобалізації злочину і до криміналізації війни. Іншими словами розмивається межа між суто поліцейськими завданнями і суто військовими. Однак для початку виконання поліцейських функцій необхідний все ж таки певний рівень стабільності, який в умовах значного збройного конфлікту поліція забезпечити не в стані.

Армійські підрозділи в стані виконувати всі функції, притаманні поліції: від звичайних завдань по забезпеченню безпеки окремих громадян до контролю за масовими безпорядками та погромами, включно з арестом організаторів безпорядків, терористів та військових злочинців. Для цього вони обладнані всім необхідним: бронезилетами, захисними шоломами, автоматичною зброєю, броньованою технікою та гелікоптерами.

Однак по мірі «згасання» конфлікту роль поліцейських прийомів забезпечення безпеки населення зростає, хоча і потребує свого роду «мілітаризації» органів поліції. Проблеми, з якими стикається сучасна поліція, мають більший масштаб, ніж у доконфліктний період. Поліція стикається з організованою торгівлею людьми, торгівлею зброєю і наркотиками, організованою злочинністю, яка часто межує і переплітається з тероризмом. Все це відбувається з підвищеним рівнем насильства.

В умовах прояву жорстких дій терористичних організацій та терористів-одинаків відбувається «мілітаризація» поліції. Тобто для успішної протидії сучасним викликам, поліція повинна набувати

деякі військові риси: жорстку дисципліну, політичну нейтральність, згуртованість, фізичну підготовку, зменшення віку особового складу, мінімальну участь жінок, деяке обмеження громадянських прав та можливість застосовувати насильство, більше того орієнтуватися в напрямку використання насильства при проведенні тренувань, мотивації та ідеологізації підготовки.

Згадане вище підтверджується ходом подій, які відбуваються під час збройних конфліктів, що мали або мають місце в сучасний час в країнах Африки, Близького сходу, на теренах колишньої Югославії, на сході України.

Розглянемо процеси, які мали місце під час і після збройного конфлікту у Боснії і Герцеговині [2]. Конфлікт вже закінчився і тому досвід, набутий під час його ліквідації може бути корисним для антитерористичної операції на сході України.

В припиненні бойових дій між ворогуючими сторонами приймали участь військові підрозділи НАТО, так звані стабілізаційні сили SFOR, які на момент закінчення бойових дій забезпечували відновлення порядку у країні. Сили SFOR в основному складались з бойових підрозділів і скоро стало зрозумілим, що вони не виконують поставлених перед ними завдань. Справа в тому, що війна в Боснії і Герцеговині супроводжувалась значними кримінальними злочинами, особливо поширеними були контрабанда і торгівля людьми. Поширеними також були порушення громадського порядку, хуліганство, крадіжки, грабування, особливо на окраїнах західних боснійських міст. Більшість проявів насильства стосувалися звичайних громадян. Міжнародні поліцейські сили (IPTF), які складалися із беззбройних офіцерів не в стані були зупинити розгул злочинності. Танки ж, бронемашини і гелікоптери SFOR були безсилі проти ворожо налаштованих натовпів жінок і дітей із-за спин яких п'яні молодчики кидали каміння і «коктейлі Молотова».

Для вирішення завдання забезпечення порядку в Боснії були створені вже під егідою Європейського Союзу нові сили (EUFOR), в яких використовувались військові підрозділи деяких країн Європи, але на відміну від офіцерів SFOR, які відмовлялися виконувати поліцейські функції, сили EUFOR приймали участь у наведенні конституційного ладу у країні, будучи достатньо озброєними, для того, що протидіяти організованій злочинності. Так, наприклад, гелікоптери EUFOR приймали участь у виявленні і знищенні посівів маріхуани у горах Чорногорії. В кінцевому підсумку рівень злочинності в Боснії і Герцеговині знизився до прийнятного для місцевої поліції рівня.

Таким чином в сучасних умовах «нових війн» армія повинна бути готова не тільки для вирішення суто бойових завдань, але і до завдань, які забезпечують життєдіяльність населення на території проведення бойових дій, а особливо у післявоєнний період до того часу, коли порядок і громадянські права буде забезпечувати цивільна адміністрація. Військовослужбовець повинен мати певні навички спілкування з цивільними особами, деяким прийомами розслідування злочинів, які здійснили цивільні особи, навичками проведення рятувальних та інших невідкладних робіт на системах життєзабезпечення та транспорту.

Виникнення нових завдань, що постають перед армією, потребують нових методів навчання в тому числі і психологічного сприйняття цивільного населення протилежної сторони, особливо якщо воно відрізняється у ментальності, культурі або релігії. В цьому випадку доцільне використання жінок-військовослужбовців до яких є більша довіра, особливо серед жінок супротивника [3].

1. Easton M. Blurring Military and Police Roles / M. Easton, M. Den Boer, J. Janssens, R. Moelker, T. Vanderbeken. – Hague: Eleven Intern. Publ., 2010. – 239 p.

2. Janus Faced. The double role of the blurred police military divide within the international peace operations in Bosnia Herzegovina [Електронний ресурс] / Reinhard van de Steeg. – Utrecht University, 2016. – Режим доступу: http://www.academia.edu/32142664/Janus_Faced.

3. Support and Cooperation. A description of the total defence concept today. – Oslo, 2015. – 88 p.

О. М. Дуфенюк

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОРЯДОК ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА ПОЛЬСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Працюючи над удосконаленням процедури участі експертів у кримінальному провадженні, важливо ознайомитись із досвідом європейських країн з метою виявлення добрих практик, які можна

використати для оптимізації функціонування українських інституцій. Зокрема, заслуговує уваги досвід Польщі у сфері правового регулювання залучення експерта у кримінальному провадженні, оскільки тут існує чимало суттєвих відмінностей.

Передусім, варто вказати, що згідно з польським кримінальним процесуальним законодавством залучити особу в якості експерта може тільки процесуальний орган. Допускається залучення наступних категорій експертів: судового експерта з реєстру судових експертів, який внесений головою Окружного суду; експерта *ad hoc*; – експерта або експертів з наукової або спеціалізованої установи [1, s. 21].

Процедура кримінального провадження не визначає кількість експертів, які можуть брати участь у справі, за винятком випадків призначення психіатричних експертиз, при яких повинно бути залучено не менше двох лікарів-психіатрів (ст. 202 § 1 польського КПК). Разом з тим, правники звертають увагу, що надання висновку експертом індивідуально, групою експертів чи науковою/спеціалізованою установою жодним чином не присуджує більшу чи меншу вартість змісту експертної думки [2, s. 51].

Відповідно до ст. 194 польського КПК процесуальною підставою залучення експерта є постанова про допущення доказу з висновку (думки – у буквальному тлумаченні) експерта (*postanowienie o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego*). Частини цієї постанови суттєво не відрізняються від аналогічних, передбачених українським процесуальним законодавством і повинні містити такі дані: 1) ім'я, прізвище, спеціальність експерта або експертів, а у випадку висновку установи при необхідності спеціальність та кваліфікація осіб, які повинні взяти участь у проведенні експертизи; 2) предмет і галузь експертизи з формулюванням у міру необхідності окремих питань; 3) термін надання висновку [3].

У польській науковій літературі традиційно виділяють два способи залучення експертів: безпосередньо самим процесуальним органом (*z urzędu*) і за клопотанням сторін кримінального провадження (*na wniosek*) [2, s. 52]. Втім слід пам'ятати, що експерт може залучатися також до проведення слідчих дій для надання необхідних консультацій, роз'яснень, первинних досліджень, надання допомоги для збирання доказової інформації, відбирання зразків. У випадках, коли необхідно негайно діяти, відповідно до ст. 308 § 1 польського КПК може бути інша форма залучення експерта, аніж видання постанови [3]. Ця норма допускає повідомлення у телефонному режимі або факсом про необхідність проведення досліджень, якщо виникає загроза втрати, знищення або пошкодження доказу. Після виконання необхідних дій процесуальний орган все ж зобов'язаний видати вищевказану постанову про допущення доказу із висновку експерта. Сторона кримінального провадження (наприклад, потерпілий, підозрюваний) може тільки ініціювати проведення експертизи шляхом подання процесуальному органу клопотання. У випадку прийняття рішення про його задоволення слідчий, прокурор знову ж таки повинні винести постанову [4, s. 136].

Дотримання окресленої процедури залучення експерта має наслідком отримання так званої «процесуальної» думки експерта. Якщо ж сторона кримінального провадження самостійно звернулася до судового експерта (не зверталась із відповідним клопотанням до процесуального органу або отримала рішення про відмову у задоволенні клопотання), отриманий у підсумку документ матиме значення «позапроцесуальної» або «приватної» думки експерта. Це правило діє навіть у тому випадку, коли висновок підготовлений з дотриманням усіх інших вимог: експертизу проведено особою, внесеною до списку судових експертів при Окружному суді; з формальної точки зору у документі присутні усі структурні частини; висновок містить фахові відповіді на поставленні запитання.

Такий «приватний» висновок не матиме значення процесуального джерела доказу тільки на тій підставі, що залучення експерта відбулось з порушенням встановленого процесуальним законодавством порядку. При цьому доречно вказати існування тривалих дискусій у польській науці щодо значення таких «приватних» висновків експерта, а аргументація опонентів заслуговує на окрему увагу у наступних публікаціях [5].

Безумовно, у межах короткої компаративної доповіді неможливо вичерпно висвітлити усі тонкощі правового регулювання широкого комплексу правових відносин, які виникають при участі судового експерта у кримінальному провадженні, та все ж, підсумовуючи, проведемо деякі паралелі. Основні відмінності процесу залучення експерта в українському та польському кримінальних провадженнях виявляються у наступному:

1) в Україні фактично відсутній правовий механізм залучення експертів *ad hoc*, тобто експертів, які не внесені до Реєстру судових експертів, а залучають у виключних випадках для вирішення питань тільки для певної конкретної справи [6];

2) в Україні існує загальнодержавний Реєстр судових експертів (далі – Реєстр) [7], а підставою для внесення до цього Реєстру є рішення Експертно-кваліфікаційної комісії (видача свідоцтва), а не персональне рішення голови Апеляційного суду, як аналога Окружного суду у Польщі;

3) в українського кримінальному провадженні відповідно до ч.1 ст. 243 КПК залучати експертів можуть як сторона обвинувачення, так і сторона захисту, потерпілий [6]. Таким чином, допускається із певними обмеженнями (йдеться про ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» від

25.02.1994 р., згідно з якою виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз) «приватна» експертиза [8];

4) постанова процесуального органу за українським процесуальним законодавством має назву «постанова про призначення експертизи» на відміну від «постанови про допущення доказів із висновку експерта»).

Останнє наче і не є суттєвим, однак це тільки на перший погляд. Такий підхід означає, що призначення експертизи у польському процесі формально може і не відбутись (у виняткових випадках, обумовлених ходом розслідування), проте отримані результати матимуть значення доказу в суді, якщо процесуальний орган прийме таке рішення.

Аналізуючи практику кримінального судочинства обох країн з позиції пошуку позитивного досвіду, можна констатувати, що в Україні порядок залучення експертів у цілому є достатньо ефективний, забезпечує принцип змагальності, хоча й можливо не у такому обсязі, як приміром британська система кримінального судочинства. При цьому варто звернути увагу на те, що підготовка загальнодержавного списку судових експертів (прототип нашого Реєстру) неодноразово піднімалась польськими правниками на вищій щаблі дискусії, оскільки його впровадження сприяло б уніфікації стандартів прийняття рішення про внесення до цього списку та вимог до кандидатів на титул судового експерта, адже сьогодні кожен голова Окружного суду керується своїм власними неписаними критеріями.

Натомість українська сторона може розглянути можливість впровадження позитивного досвіду польських колег у сфері залучення експертів *ad hoc*.

1. Hrehorowicz M. Opinia biegłego w sprawach karnych gospodarczych i jej ocena sądowa / M. Hrehorowicz. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2013.

2. Kopczyński G. Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym / G. Kopczyński – Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer, 2008.

3. Kodeks postępowania karnego: ustawa z dnia 06.06.1997 r., Dz. U. Nr 89, poz. 555.

4. Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym – po nowelizacji z 1 lipca 2015 r. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych / P. Kruszyński, M. Błoński, M. Zbrojewski. – Warszawa: Wydawnictwo C.H.Beck, 2015.

5. Kulesza C. Dowód z opinii biegłego w świetle zmian procedury karnej / C. Kulesza // Współczesna kryminalistyka. Wyzwania i zagrożenia, V. Kwiatkowskiej-Wójcikiewicz, M. Zubańskiej (red.). – Szczecin: Wydawnictwo Wyższa szkoła policji w Szczecinie, 2015. – S. 67–68, 76; Ludwiczak A. Dowód z opinii biegłego a zasada kontadyktorijności w polskim procesie / A. Ludwiczak // Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym, J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.). – Olsztyn Wydawnictwo PRINT GROUP Sp. z o.o., 2009, – S. 608; Kwiatkowski Z. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2008 r., sygn. II KK 290/07 / Z. Kwiatkowski // Prokuratura i prawo. – 2009. – nr 1. – S. 160; Kryminalistyka, przewodnik pod. red. D. Wilka. – Toruń: Wydawnictwo Dom organizatora, 2013. – S. 116–122; Jarząbek K. O dopuszczalności wykorzystania tzw. opinii prywatnej w procesie karnym / K. Jarząbek // Wrocławskie studia sądowe. – 2016. – nr 2. – S. 89. та ін

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 19 листопада 2012 р. (зі змін та доповн. станом на 03.08.2017 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Про затвердження Порядку ведення державного Реєстру атестованих судових експертів: Наказ МЮ України від 29.03.2012 р. № 492/5. (зі змінами та доповненнями станом на 03.07.2015 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12>.

8. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 р. (зі змінами та доповненнями станом на 02.07.2015 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv>.

С. С. Єсімов

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

І. В. Самойлич

слухач 5 курсу факультету № 4
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Для вдосконалення відповідальності за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків має значення аналіз загальноприйнятих норм міжнародного права та норм про відповідальність за незаконний обіг наркотиків окремих держав з урахуванням національної специфіки. Основу правово-

го регулювання обігу наркотичних засобів в більшості держав і в Україні становлять норми міжнародного права.

Відповідно до Єдиної Конвенції про наркотичні засоби незаконний обіг означає культивування або будь-яка дія по збуту наркотиків в порушення постанов Конвенції. При цьому відповідно до законом України від 15.02.1995 № 60/95-ВР «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» дане поняття трактується більш розширено, і включає в себе розробку, виробництво, виготовлення, переробку, зберігання, перевезення, пересилання, відпустку, реалізацію, розподіл, придбання, використання, ввезення на території, вивезення з території, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин, дозволені та контрольовані відповідно до законодавства України. Крім поняття незаконний обіг наркотиків в окремих документах зустрічається термін незаконне розповсюдження наркотиків.

У Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин поширення входить в число кримінальних злочинів. У наукових роботах, присвячених питанням боротьби з наркотиками та наркоманією, словосполучення «поширення наркотиків» застосовується по-різному, але суть його не розкривається. Наприклад, одні автори до нього відносять діяння, пов'язані з продажем і купівлею наркотиків (поширення їх), тобто зберігання, пропозиція, пропозиція з комерційними цілями, розподіл, купівля, продаж, маклерство, а інші – викладають його з точки зору поширення наркоманії. Застосування терміну поширення наркотиків пов'язують з розширенням кола дії, сфери впливу наркотиків, способом зробити доступними та відомими для багатьох наркотики. Даний термін часто вживається як синонім збуту.

У даний час більш усталеним є поняття незаконного обігу наркотиків, як основи співробітництва, з тим, щоб більш ефективно вирішувати різні проблеми, як стосуються сфери застосування Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Серед правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів особливе місце займають діяння, пов'язані з розповсюдженням наркотиків в мережі Інтернет. Правопорушники, прагнучи обмежити доступ до себе, використовують при вчиненні незаконних дій з наркотиками технічні засоби та програмне забезпечення. З використанням можливостей глобальної мережі, дилери організовують інтернаціональну доставку наркотичних засобів поштою або кур'єрською службою.

Програма ООН з міжнародного контролю над наркотиками та попередження злочинності містить Типовий закон про покарання за злочини, пов'язані з наркотиками, відповідно до якого забороняється використання мереж обміну комп'ютерними даними для полегшення або просування виробництва, виготовлення, незаконного обігу та незаконного вживання наркотиків.

Згідно з Програмою ООН, введення такої норми обумовлено глобалізацією та розвитком Інтернету, використання якого здійснюється з метою незаконного обігу наркотиків. Інтернет часто використовується для отримання інформації про виготовлення, використання та придбання, розміщення замовлень і обміну інформацією про наркотики.

Відповідно до Програми ООН державам рекомендується здійснювати співробітництво з Інтернет-провайдером шляхом прийняття нормативних документів.

Встановлення відповідальності за злочини, що здійснюються з використанням мережі Інтернет, відповідно до Типового законом про покарання за злочини, пов'язаних з наркотиками за програмою ООН, шляхом введення спеціальної норми в кримінальному законі дозволить диференціювати відповідальність за злочини, що дасть можливість здійснювати ефективне правозастосування та відповідно дозволить відображати реальну суспільну небезпеку діяння, буде сприяти справедливому призначенням покарання, з обліком характеру та ступеня суспільної небезпечності посягання.

Відповідно до кримінального законодавства США використання мережі Інтернет виступає кваліфікуючою ознакою окремих правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків.

На відміну від національного законодавства, в США рекламі присвячений окремий підрозділ, де в якості окремої ознаки виділяється використання мережі Інтернет. При цьому в Зводі законів США підкреслюється мета реклами – пошук або пропозицію незаконно отримати, купити або поширити контрольовану субстанцію.

У національному законодавстві за вчинення подібних діянь адміністративна або кримінальна відповідальність безпосередньо не передбачено. Водночас, подібні дії охоплюються поняттями пропаганди або незаконної реклами наркотичних засобів. Поняття пропаганди або незаконної реклами наркотичних засобів розкриваються в інших нормативних актах.

У контексті ст. 35 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» реклама наркотичних засобів, на нашу думку, являє собою заборонену діяльність, здійснювану юридичними або фізичними особами і спрямовану на поширення відомостей про способи, методи розробки, виготовлення і використання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсо-

рів, нових потенційно небезпечних психотропних речовин, місцях їх придбання, способах і місцях культивування нарковмісних рослин, виробництво та розповсюдження друкованої продукції, продукції засобів масової інформації, поширення зазначених відомостей за допомогою використання інформаційно-комунікаційних мереж або вчинення інших дій в цих цілях.

Виняток становить поширення в спеціалізованих виданнях, розрахованих на медичних і фармацевтичних працівників, відомостей про дозволені до застосування в медичних цілях наркотичні засоби, психотропні речовини і їх прекурсори.

Відповідно закону України від 03.07.1996 № 270/96-ВР «Про рекламу» під рекламою розуміється інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару.

При цьому, закріплене в законодавстві про рекламу поняття реклами набуває іншого значення в цивільному законодавстві та розглядається як синонім терміну пропозицію. Згідно зі ст. 641 Цивільного кодексу України реклама і інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, розглядаються як запрошення робити офери, якщо інше прямо не вказано в пропозиції. У такому значенні дане поняття співвідноситься з нормами кримінального законодавства, так як може розглядатися як дії, спрямовані на приготування до збуту наркотичних засобів.

Кримінально-карними діями в кримінальному законі визнаються будь-які умисні дії, в тому числі одноразового характеру, спрямовані на збудження у іншої особи бажання споживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (в домовленостях, пропозиціях, дачі ради тощо), в обмані, психічному чи фізичному насильстві, обмеженні свободи і інших діях, що здійснюються з метою примусу до їх споживання особою, на яке здійснюється вплив, тобто схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (Розділ XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» КК України).

Основною відмінністю національного кримінального законодавства є встановлення кримінальної відповідальності за поширення інформації про наркотичні засоби тільки при наявності умислу на порушення бажання або примусу іншої особи до вживання наркотичних засобів. Якщо такі дії мають намір на збудження бажання або примус до вживання наркотичних засобів, однак адресовані невизначеному колу осіб, то за чинним законодавством вони охоплюються поняттям реклами і не є кримінально-карними. На даний аспект звертає увагу М. Давидова [1].

Доцільно за вчинення подібних діянь передбачити адміністративну відповідальність так, як подібні дії охоплюються поняттями пропаганди або незаконної реклами наркотичних засобів, передбачивши бланкетний характер диспозиції статті. Поняття пропаганди або незаконної реклами наркотичних засобів розкриваються в інших нормативних актах. Такий підхід сприятиме вчасному реагуванню на прояви порушення норм міжнародних конвенцій щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків.

1. Давидова М. М. Реклама та пропаганда наркотиків як схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / М. М. Давидова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/lib/14939/1/%D0%A0%D0%95%D0.pdf>

Ю. Ц. Жидецький

доцент кафедри соціальних дисциплін,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МАЙНДФУЛНЕС ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сьогодні в Україні відбуваються кардинальне реформування правоохоронної системи. В сучасних умовах вона потребує ґрунтового оновлення змісту, практики професійної діяльності та відповідної психологічної підготовки майбутніх працівників для роботи в нових суспільних відносинах. Вітчизняні науковці зробили значний науковий внесок у психолого-педагогічні дослідження з професійної підготовки правоохоронців у здобутті вищої освіти (О. Землянський, С. Ковальчишин,

В. Погрібний, В. Ортинський, О. Юдіна, Г. Яворська та інші). Проте, сучасні дослідження вказують на недостатність психолого-педагогічної підготовки майбутніх випускників навчальних закладів МВС України. Більшість випускників вищих навчальних закладів силових структур України, в перші місяці професійної діяльності зазнають психологічних криз [1].

Професійна діяльність працівників правоохоронних органів зазвичай відбувається в екстремальних умовах. Професійне середовище оперативно-службової діяльності потребує від правоохоронців особливої психічної стійкості. Відсутність належної психологічної підготовки, зазвичай, спричиняє в особистості хронічні стреси та психічні деформації. Працівники правоохоронних органів зазнають постійні психологічні навантаження, здійснюють ризиковані дії під час виконання професійних функцій, підтримують високий рівень емоційно-фізіологічної напруги. Правоохоронці часто мають справу з особами, які опосередковано чи безпосередньо є порушниками закону. Відповідно, контактують не з найкращими суб'єктами суспільства, для яких характерна підвищена емоційність, грубість, агресивність, неадекватність тощо. Негативні емоції деформують риси особистості співробітника правоохоронних органів, а в найбільш важких випадках спричиняють психосоматичні захворювання.

Дуже часто правоохоронці в умовах постійних стресів часто не знають як вирішити проблеми які їх оточують. Зазвичай працівники правоохоронних органів по-перше не усвідомлюють всю глибину та ширину проблеми, а по-друге часто займаються самообманом, в плані «закриття очей» на проблеми та «притуплену реакцією». Відповідно, психологічний самообман спричиняє в професійній діяльності працівників серйозні проблеми.

Протягом багатьох років, міжнародною групою дослідників, проводилося дослідження гормонального реагування працівників правоохоронних органів на стресові ситуації у їхній професійній діяльності. Перевірялися основні фактори впливу на динаміку виділення гормону стресу – кортизолу. Практика засвідчила, що існує значний зв'язок з рівнем усвідомлення особою стресової ситуації у професійній діяльності та динамікою виділення секретії кортизолу. Учені припускають, що гормональне реагування правоохоронців на стресові ситуації корелюється із здатністю особи до уважності, самоусвідомленості, відчуття миті даної ситуації [2; 3].

Отже, в сучасних умовах існують суперечності між потребою в підготовці психологічно стійких, усвідомлених працівників правоохоронних органів та недостатньою практичною психологічною підготовкою для подолання стресових впливів. Одним з надбань психолого-педагогічної науки є використання майндфулнес технологій для підвищення стресостійкості правоохоронців.

Психотерапевтичний термін «майндфулнес» означає – глибинна усвідомленість, уважність, повнота розуму. Майндфулнес технології спрямовані на конкретизації уваги, повноцінне відображення поточного моменту, усвідомлення чогось нового, надзвичайно вагомого. Майндфулнес терапія допомагає вирішувати психологічні проблеми та подолання психічних розладів за допомогою зосередженості, медитації. У ХХІ столітті вченими Д.Сігель, Дж. Тісдаль, М. Вільямс [4; 5; 6] та інші розробили теоретичні основи для психотерапевтичних, психореабілітаційних досліджень майндфулнесу. Протягом останнього десятиліття практичне використання різноманітних методик майндфулнесу значно розширилося. Девідом Кресвелом було проведено порівняльне дослідження ефективності використання технологій майндфулнесу на основі усвідомленого дихання та когнітивних тренінгів [7]. Перевірка рівня гормону стресу – кортизолу та здатності долати складних завдань показали, що учасники експерименту які використовували усвідомлене дихання мають значно вищий рівень стресостійкості.

У Львівському державному університеті внутрішніх справ було проведено систему занять із застосування майндфулнес технологій усвідомленого дихання. До респондентів використовувалися методики копінг-поведінки (за Д. Амірханом), ситуаційної та особистісної тривожності (за Спілбергом) та вибірка стилів гумору (за Р. Мартіном).

Під час кореляційного аналізу, було виявлено, що респонденти після сеансу усвідомленого дихання, змінили своє відношення до безпосереднього вирішення проблеми. Усвідомлене дихання дало зрозуміти учасникам, що по суті, вони не повинні чекати вирішення проблем (вони самі по собі не вирішуються), свої особистісні проблеми треба вирішувати самому.

Зафіксовано в респондентів суттєву зміну копінг-поведінки, в ознаках суттєвого зниження пошуку соціальної підтримки. Даний факт, можна трактувати як усвідомлення кожним учасником особистої відповідальності за власні дії, та за вирішення проблем, які виникають в наслідок власних дій. Відмова в певному аспекті, від соціальної підтримки, перемістилась на втечу від проблем. У групі збільшилась особиста тривожність, респондентам вдалось підняти на поверхню, підсвідомі проблеми, які несвідомо приховувалися учасниками дихання. Даний факт, зумовлює безпосередню роботу респондентів над собою, адже для того щоб подолати комплекс, страх чи проблему, її потрібно усвідомити. Зростання коефіцієнту тривожності є ознакою безпосереднього усвідомлення учасників експерименту особистісних проблем.

Цікавий результат, було отримано внаслідок аналізу стилів гумору особистостей. Адже 18,75% опитаних перед усвідомленим диханням, віддавали перевагу афілітивному стилю гумору, тобто гумору, який покращує настрій всім навколо, при цьому нікого не ображаючи. Після дихання, даний показник виріс до 50%, що свідчить про те, що особистості усвідомлюють, потрібність підтримування один одного, покращення взаємозв'язку в колективі. 37,5% опитуваних, перед дихальними методиками віддали перевагу самопідтримувального гумору, що свідчить про те, що велика кількість осіб, за допомогою гумору, першим ділом піднімає настрій собі, а вже в подальшому старається допомогти гумором комусь. Самопідтримувальний на ряду з афілітивним гумором, обрали більша кількість опитуваних (70%) решту обрало агресивний (20%) та самознищувальний гумор (10%) та після проведення сеансів майндфулнесу, даний показник змінився в сторону до афілітивного та самопідтримувального гумору.

Після проведення майндфулнес технологій, в респондентів відкрився потенціал для роботи над самим собою. Багато учасників сеансу усвідомленого дихання проявили бажання продовжити роботу в даному руслі. Результати отримані в наслідок опитування, показали покращення самоусвідомлення учасниками своєї стратегії поведінки в стресових та можливо екстремальних ситуаціях. Отже, в професійній підготовці працівників правоохоронних органів когнітивну структуру освітнього середовища вищого навчального закладу доцільно гармонійно заповнити психологічною практичною складовою. Важливим елементом у психологічній підготовці правоохоронців можуть бути майндфулнес технології.

1. Швець Д.В. Співвідношення професійної ідентичності та професійних криз на етапі фахової підготовки курсантів ВНЗ МВС України // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України, Харків, 2017. – С. 221–225.

2. Violanti J.M., Andrew M.E., Burchfiel C.M., Hartley T.A., Charles L.E., and Miller D.B. Posttraumatic stress symptoms and cortisol patterns among police officers. *Policing: Int J. Pol. Strat. Manag.* 2007; P. 170–189.

3. John M. Violanti, Desta Fekedulegn, Michael E. Andrew, Tara A. Hartley, Luenda E. Charles, Diane B. Miller, Cecil M. Burchfiel The impact of perceived intensity and frequency of police work occupational stressors on the cortisol awakening response (CAR): Findings from the BCOPS study // *Psychoneuroendocrinology*, October 21, 2016. Vol. 75, P. 124–131.

4. Gilbert E. Eat, Pray, Love. – New York: Viking (Penguin Group), 2006. – 353 p.

5. Shamash A. Mindfulness for Dummies / A. Shamash. – New York: John Wiley & Sons, 2010. – 336 p.

6. Siegel D. The Mindful Brain. – New York: Norton, 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.openground.com.au/articles/Siegel-article.pdf>.

7. J. David Creswell, Laura E. Pacilio, Emily K. Lindsay, Kirk Warren Brown Brief mindfulness meditation training alters psychological and neuroendocrine responses to social evaluative stress // *Psychoneuroendocrinology* / June 2014, V. 44, P. 1–12.

О. М. Жук

провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем забезпечення публічної безпеки
і порядку навчально-наукового інституту № 3,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

Забезпечення успішного вирішення основних завдань Національної поліції України у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку залежить не лише від своєчасної та злагодженої діяльності усіх її підрозділів та служб, а й від ефективної взаємодії з іншими суб'єктами, на які покладено виконання функцій у зазначеному напрямі.

В останні роки проблема взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності викликає не лише громадський, але й науковий інтерес. Дослідження громадської думки з приводу діяльності поліції в Україні свідчить про постійне зростання недовіри населення до поліції у сфері захисту основних прав і свобод людини і громадянина та ефективної протидії злочинності. У зв'язку із цим взаємодія Національної поліції України з громадськістю є важливим напрямом забезпечення ефективної

поліцейської діяльності в державі, в тому числі і діяльності щодо забезпечення публічної безпеки і порядку.

Національна поліція України відповідно до покладених на неї завдань здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення. Проте слід відзначити, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а в різних видах взаємодії з іншими суб'єктами запобігання злочинності.

Взаємодія поліції з громадськістю здійснюється відповідно до пріоритетних напрямів, які передбачені такими основними міжнародними нормативно-правовими актами, як Декларація про поліцію та Європейський кодекс поліцейської етики.

Ці документи рекомендують державам організовувати діяльність своєї поліції відповідно до професійних стандартів взаємодії підрозділів поліції з громадськістю та передбачають, що:

- діяльність поліції перебуває в тісному контакті з громадськістю, і ефективність діяльності поліції залежить від публічної підтримки;

- поліцейські організації, окрім забезпечення правопорядку, виконують соціальні, а також сервісні функції в суспільстві;

- довіра населення до поліції тісно пов'язана з їх ставленням до громадськості, зокрема їх повагою до людської гідності та основоположних прав і свобод особи;

- робота поліції повинна бути організована в такий спосіб, щоб сприяти зв'язкам поліції з громадськістю;

- поліцейські організації повинні бути готові надати об'єктивну інформацію про свою діяльність громадськості без розкриття конфіденційної інформації.

Інформування громадськості про стан правопорядку, заходи, які вживаються щодо попередження правопорушень, покладається на керівників територіальних органів поліції. Із цією метою керівники територіальних органів поліції періодично проводять особисті зустрічі, прес-конференції, а також використовують мережі Інтернет для оперативного поширення інформації про діяльність органів поліції, в тому числі й у сфері боротьби зі злочинністю та профілактики правопорушень тощо.

Відповідно до Конституції України громадяни України мають право створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону надають допомогу органам Національної поліції в забезпеченні запобігання адміністративним проступкам і злочинам; інформують органи Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяють органам Національної поліції у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань. Проте це визначає лише одну форму участі громадськості – колективну, тобто участь громадських формувань у наданні допомоги підрозділам Національної поліції у сфері запобігання злочинності; і зовсім не регулює порядок та форми індивідуальної співпраці громадян із поліцією, які вже давно ефективно використовуються в зарубіжних країнах.

Слід відзначити, що в розвинених країнах світу поліція має досить високий соціальний рейтинг, що пов'язано, в першу чергу, з довірою до держави та її інститутів, впевненістю в тому, що поліція прикладе максимум зусиль для захисту прав і свобод громадян та протидії злочинності. А тому саме соціальний рейтинг поліції є найбільш об'єктивним критерієм визначення ефективності її діяльності і повинен бути врахований під час вивчення та використання зарубіжного досвіду для реформування системи правоохоронних органів України.

Закон України «Про Національну поліцію» одним із основних принципів діяльності поліції закріпив таке положення: діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. У зв'язку із цим уперше в Україні на законодавчому рівні в якості основного критерію оцінки ефективності діяльності Національної поліції України визнано рівень довіри населення до поліції, а не високий рівень розкриття злочинів, яким керувалася міліція.

На основі зазначеного робимо висновок про запровадження в діяльність поліції України моделі Community Policing, як основи формування та розвитку партнерських стосунків між поліцією та громадянськістю. Ця модель зорієнтована, в першу чергу, на сервісне обслуговування населення поліцією та необхідність підвищення ступеню участі місцевого населення (в тому числі й окремого громадянина) в забезпеченні безпеки, громадського порядку, а також вирішення місцевих проблем запобігання та протидії злочинності.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про Національну поліцію: Закон України: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. – Харків, 2016. – 408 с.

3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.

4. Декларація про поліцію: резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) від 8 трав. 1979 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_803.

5. Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів держав-учасницям Ради Європи від 19 вересня 2001 року. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

О. С. Жупіна
прокурор відділу,
кандидат юридичних наук
(Генеральна прокуратура України)

ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) започаткувало новий вид слідчих дій, які фактично стали аналогією оперативно-розшукових, котрі впроваджені в кримінальний процес [1, с. 7], тобто відбулася «процесуалізація» оперативно-розшукової діяльності [2].

Зазначена новела кримінального процесу цілком узгоджується із міжнародними стандартами. Так, відповідно до вимог Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах передбачено проведення таємних розслідувань злочинів у межах національного кримінального судочинства [3, с. 306].

Прийняті норми вирішили низку питань, які існували у законодавстві та у практиці правоохоронної діяльності, але перед слідчим і прокурором постають нові проблеми щодо можливостей здійснення та напрямів використання результатів НСРД у кримінальному провадженні, обумовлені неналежним законодавчим врегулюванням відповідних правовідносин.

Таким чином, питання належної правової регламентації у сфері проведення НСРД залишається особливо актуальним, оскільки відповідні заходи суттєво обмежують конституційні права людини, а їх чітка правова регламентація є запорукою підвищення ефективності боротьби із злочинністю.

Слушною є думка М. А. Погорєцького, який зазначає, що аналіз процесуальної форми провадження НСРД, визначеної чинним КПК України, а також практика їх провадження та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні свідчить, що ця процесуальна форма є недосконалою, що створює проблеми під час використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні [4, с. 273].

Д. Б. Сергєєва зазначає, що досить стислі та, *на нашу думку в окремих випадках*, не належно побудовані правові конструкції щодо використання результатів НСРД не в повній мірі забезпечують ефективне використання результатів негласних засобів отримання інформації про злочин у кримінальному процесі та не створюють ефективної моделі вирішення проблеми їх використання в прикладній площині. Нечіткі визначення у законодавстві як і правовій теорії призводять до дезорієнтації правозастосовців, що ускладнює правозастосовний процес [5].

Як вірно зазначає Б. Шолудько, саме детальна правова регламентація кожної із визначених законом НСРД та поєднання в системі кримінального провадження гласних і негласних методів здобуття інформації при одночасному посиленні конституційних гарантій прав і свобод особи має стати ефективним інструментом протидії злочинності [6].

Проблемним питанням в удосконаленні механізму отримання доказів та протидії злочинності, на нашу думку, є безпідставне обмеження законодавцем слідчого та прокурора у проведенні більшої НСРД за критерієм тяжкості розслідуваних злочинів. Такий підхід до вирішення цього питання є вузьким, адже критерієм наявності підстав для проведення НСРД має стати об'єктивна необхідність у здійсненні такої дії, через підвищену суспільну небезпеку злочину та неможливість отримання необхідних даних іншим шляхом.

Аналогічна ситуація виникає з проведенням невідкладних НСРД до постановлення ухвали слідчим суддею лише за окремими статтями КК України.

Вважаємо такий стан правового регулювання цього питання неналежним і таким, що суттєво обмежує можливості слідчого та прокурора у виконанні покладених на них завдань, визначених статтею 2 КПК України, адже критерієм необхідності невідкладного проведення НСРД має бути об'єктивна необхідність у проведенні таких заходів у відповідний час.

До проблемних питань використання як доказів результатів одержаних внаслідок проведення НСРД можна віднести наступне.

Як правильно зазначає Сергєєва Д.Б. результатами НСРД є матеріально фіксовані джерела, що отримуються в процесу проведення НСРД [5].

Стаття 84 КПК України визначає, що процесуальними джерелами доказів є й документи, до яких відповідно до статті 99 КПК України належать, зокрема протоколи процесуальних дій та додатки до них, а, відповідно до статті 252 КПК України, за результатами проведення НСРД складається протокол, зміст та форма якого мають відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченого КПК України.

У свою чергу частина 3 статті 99 КПК України зобов'язує сторони провадження надати суду оригінал документа.

Однак частиною 3 статті 254 КПК України визначено, що виготовлення копій протоколів про проведення НСРД та додатків до них не допускається [7].

Аналіз судово-слідчої практики свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення питання можливості виготовлення копій протоколів НСРД, проте в більшості випадків слідчі, прокурори та слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань сторони захисту про виготовлення копій цих документів.

Проведеним аналізом положень чинного законодавства, у тому числі його загальних засад, встановлено, на нашу думку, не лише право, але і обов'язок сторони обвинувачення надати доступ до відповідних документів, у тому числі із можливістю виготовлення їх копій, про що свідчить наступне.

Відповідно до підпункту «б» пункту 3 статті 6 Конвенції «про захист прав людини і основоположних свобод» кожний обвинувачений має щонайменше право мати можливість для підготовки свого захисту [8].

Стаття 63 Конституції України передбачає, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист [9].

Відповідно до статті 8 Закону України «Про державну таємницю» забороняється віднесення до таємниці будь-яких відомостей, якщо цим можуть звужуватися зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини [10].

Рішенням Конституційного Суду України від 18.01.12 у справі №1-4/2012 визначено, що право обвинуваченого на ознайомлення із матеріалами справи є складовою конституційного права на захист [11].

Згідно із пунктом 15 частини 3 статті 42, пунктом 11 частини 1 статті 56, пунктом 9 частини 3 статті 64-1, частини 2 статті 221 КПК України відповідні сторони кримінального провадження (підозрюваний, потерпілий тощо), реалізуючи своє право на захист, мають право одержувати копії процесуальних документів, до яких відносяться протоколи про проведення НСРД.

Частиною 1 статті 254 КПК України передбачено можливість ознайомлення осіб із відомостями про факт та методи проведення НСРД у порядку, передбаченому статтею 290 КПК України [7].

Пунктом 5.3 Інструкції «Про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні» також визначено, що до розсекречених матеріалів доступ надається у порядку статті 290 КПК України [12]. При цьому частиною 4 статті 290 КПК України визначено, що надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів [7].

Крім того, затверджений постановою КМУ №939 від 18.12.2013 Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах і організаціях [13] передбачає можливість виготовлення копій документів з обмеженим доступом.

Отже, чинне законодавство, зокрема загальні засади, визначають процесуальну можливість виготовлення копій документів, у тому числі з обмеженим доступом, до яких належать протоколи складені за результатами проведення НСРД. При цьому не надання стороні захисту права робити копії цих документів є грубим порушенням права особи на захист.

Крім того вказана законодавча заборона створює значні процесуальні труднощі для слідчих та прокурорів, адже під час здійснення НСРД часом отримується велика кількість відомостей про злочини та осіб, що їх вчинили, які безпосередньо не пов'язані між собою та/або з кримінальним провадженням, у яких вони здійснювались. Це призводить до необхідності використання у кількох різних провадженнях як доказів єдиного матеріального носія інформації, який має бути наданий різним сторонам, експертам та судам в оригіналі, що інколи неможливо з організаційно-практичного боку, оскільки провадження можуть перебувати у різних слідчих підрозділах, у різних правоохоронних органах та на різних стадіях кримінального провадження.

1. Фаринник В. І. Розвиток правового регулювання збирання доказів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / В. І. Фаринник. – Митна справа. – 2012. – № 4 (82). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 3-12.
2. Яковенко М. О. Актуальні питання організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій [Електронний ресурс] / М. О. Яковенко. – Режим доступу: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d1302o4.html>.
3. Когутич І. І. Проект КПК України: негласні слідчі (розшукові) дії / І. І. Когутич. – Митна справа. – 2011. – № 6 (78). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 306–312.
4. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми впровадження та використання результатів у доказуванні // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ №1, 2013 року – Київ: видавництво НАВС, с. 271
5. Сергєєва Д. Б. Щодо визначення поняття результатів негласних слідчих (розшукових) дій / Д. Б. Сергєєва // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 14-15 листопада 2014 року. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – С. 273–275.
6. Шолудько Б. Негласні слідчі (розшукові) дії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://foliant.in.ua/pravovoy-kommentariy_id_16.html
7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
8. Конвенції «про захист прав людини і основоположних свобод» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
10. Закон України «Про державну таємницю» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
11. Рішення Конституційного Суду України від 18.01.12 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/laws/show/v001p710-12>
12. Інструкція «про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>
13. Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах і організаціях» [Електронний ресурс] / Ліга Закон. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP130939.html

С. І. Задерієнко

професор кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення,
кандидат військових наук, доцент
(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В Україні 07.11.2015 року набув чинності закон «Про Національну поліцію» і міліція «радянського зразку» фактично припинила своє існування та стала поліцією [1]. Але, як показує практика, перехідний період у Національній поліції триває й досі. Навчитись працювати новій правоохоронній структурі за європейським зразком виявилось доволі складним завданням. Так колишніх міліціоне-

рів, які знайшли себе в новій поліції іноді звинувачують у корупції та хабарництві. А порівняно довгий період реформування характеризується непоодинокими ДТП або випадками непрофесійних дій у нестандартних ситуаціях, з травмуванням чи гибеллю працівників поліції, як у позаслужбовий час, так і при виконанні службово-бойових завдань.

Так, у Дніпрі 25.09.2016 року екіпаж патрульної поліції зупинив автомобіль Citroen за проїзд на червоне світло. 27-літній патрульний Артем Кутушев намагався оформити постанову про порушення правил дорожнього руху та почав вводити у планшет дані на порушника Олександра Пугачова, щоб знайти цю особу в базі даних. Пугачов побачив дії патрульного, а оскільки він перебував у розшуку за ст. 146 КК України, тому підійшов до правоохоронця, направив на нього пістолет і попросив віддати документи та відкласти табельну зброю поліцейського. Після відмови патрульного, злочинець вистрілив у нього, потім поранив його напарницю – 35-літню Ольгу Макаренко і заволодів їх табельною зброєю. В результаті патрульний Артем Кутушев загинув на місці, а Ольга Макаренко померла в лікарні.

У ніч на 04.12.2016 року у с. Княжичі від рук колег трагічно загинули п'ять правоохоронців. Там співробітники карного розшуку готували операцію із затримання грабіжників. Двох учасників цієї операції, а саме розвідників карного розшуку, затримали співробітники Державної служби охорони (ДСО), коли ті були у покинутому будинку, вирішивши, що це бандити. Затриманих посадили у автомобіль ДСО. Розвідники карного розшуку не встигли доповісти, що їх затримала служба ДСО. Вони встигли лише повідомити, що до будинку підходять невідомі. Група швидкого реагування спецпідрозділу КОРД, яка прибула на виклик вирішила, що розвідників захопили злочинці і почала штурм автомобіля ДСО. Працівники ДСО теж вирішили, що їх атакують злочинці і почали стріляти у відповідь. Таким чином, в перестрілці загинули двоє розвідників карного розшуку, два правоохоронця ДСО, а також один чоловік із загону спецпризначення КОРД.

Жодного дня у суспільстві не припинялось обговорення цих резонансних справ і досить важливих кадрових питань. Чому так сталося? Яким чином комплектувались підрозділи нової поліції фахівцями? Як пройшла атестація? Що ми отримали після двох років існування Національної поліції? Не є таємницею те, що деяким посадовим особам звільненням за висновками атестації з лав міліції вдалося відновитись через суди до нової поліції, а громадянське суспільство розцінило це як вороття у минуле. Навіть в засобах масової інформації (ЗМІ) звучала інформація, що це відбулось внаслідок корумпованості українських судів та продажності феміди, яка повернула «перевертнів в погонах» у кабінети.

Насправді це не так, якщо ознайомитись з судовою практикою і з тими аргументами, які вплинули на обґрунтованість рішень судів. Навіть поверхневий аналіз судової практики показує, що суди аргументували свої рішення тим, що органи управління Національної поліції не мали права проводити атестації [1–3], оскільки внаслідок різного тлумачення положень Закону України «Про Національну поліцію» неввірно були визначені підстави для ініціювання атестаційного процесу [4].

В порушення чинних нормативно-правових документів атестаційні комісії структурних підрозділів Національної поліції як суб'єкти владних повноважень атестацію провели одразу після призначення нових поліцейських на посади. При винесенні рішень, атестаційні комісії приймали до уваги відомості, отримані під час співбесід з поліцейськими та відомості із відкритих джерел, зокрема ЗМІ. І хоча на такі відомості атестаційна комісія посилалась у своїх рішеннях як на докази низького рівня мотивації поліцейського щодо подальшої роботи, низького професійного рівня чи потенціалу поліцейського, незнання ним законодавчої бази, до суду атестаційні комісії не надали доказів на підтвердження обставин, які у рішенні (висновку) атестаційної комісії вважались встановленими.

У постатестаційний період усі незгодні працівники поліції вимагали перегляду кадрових рішень і розпочинали апеляційні процедури в апеляційних атестаційних комісіях, оскільки їх права були порушені. Більшість апеляцій була відхилена суб'єктами владних повноважень, а для звільнених працівників саме це і стало підставою для звернення з позовом в суд.

Так позиваючись до суду звільнені працівники заявляли вимоги про: визнання протиправним рішення органу поліції в частині включення позивача до списку поліцейських, які підлягають атестуванню; визнання протиправними дій органу поліції щодо проведення атестування позивача; визнання протиправним та скасування рішення (висновку) атестаційної комісії щодо невідповідності позивача займаній посаді та звільнення його зі служби в поліції; визнання протиправним та скасування рішення апеляційної атестаційної комісії про відхилення скарги на рішення (висновок) атестаційної комісії; визнання протиправним та скасування наказу органу поліції в частині звільнення позивача зі служби в поліції; поновлення позивача на посаді; стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

В подальшому рішення про проведення атестації [3] було визнано судом протиправним і практично усім, хто звернувся до суду вдалося відновитись на посаді в органах поліції.

Пленум Вищого адміністративного суду України узагальнив практику оскарження рішень про звільнення працівників поліції та видав Постанову [4], у якій фактично зазначив, що ні закон, ні

інструкція не наділяють членів атестаційних комісій правом вирішувати питання можливості перебування на службі особи виключно на підставі власного, суб'єктивного сприйняття останньої.

Слід зазначити, що побудова правової та демократичної держави передбачає розробку та реалізацію в структурних підрозділах Національної поліції інструментів забезпечення ефективності функціонування інституту атестації поліцейських, функціями якого є професійний добір, відсів і просування працівників відповідно до рівня їхньої компетентності. Однак на пострадянському просторі відповідний механізм тривалий час функціонує формально. У найгірших випадках атестування лише полегшує керівникам можливість позбутися від неугідних підлеглих. Отже у кращому випадку в атестації бачать інструмент відсіву неефективних працівників. Насправді ж інститут атестації призначений для об'єктивного формування кадрового резерву, обґрунтування кадрових ротаций та гарантування права на працю. Наприклад, приватний бізнес, як складова громадянського суспільства давно й ефективно впровадив подібні механізми, що дозволяють найманим працівникам будувати кар'єру, а роботодавцю – отримати компетентних працівників.

Кожна з підстав для проведення атестування повинна бути зв'язана з певними передумовами, зокрема атестування, яке призначається для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність, повинно бути зумовлене існуванням реальних підстав до звільнення, як то неналежне виконання службових обов'язків, порушення встановленого чинним законодавством порядку і правил несення служби тощо. В Україні вже тривалий час атестація поліцейських розглядається громадськістю лише через призму боротьби з корупцією. Результати судових спорів дозволяють громадським активістам казати про «креванш корупціонерів», що ще більш загострює існуючі кадрові проблеми Національної поліції.

Таким чином, загальна тенденція розвитку громадянського суспільства, що стала передумовою формування органів поліції, характеризується поступовою централізацією поліцейського управління, тенденцією позбавлення від надлишкових непрофільних функцій, формуванням спеціалізованих інститутів охорони громадського порядку і профілактики злочинів, реорганізацією внутрішньої структури, удосконаленням роботи патрульної, кримінальної та кіберполіції, а також поліцейського спецназу. У міру суспільного розвитку змінюється функціональне значення поліції. Першочерговим завданням поліції стає не підтримка пануючого в конкретний історичний період державного ладу, а захист і дотримання прав і свобод людини, що обумовлено правоохоронним функціональним призначенням поліції в суспільстві.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.12.2015 р. № 1631 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3. Про проведення атестування поліцейських апарату Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 26.11.2015 р. № 116 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua>.

4. Про судову практику оскарження рішень атестаційних комісій органів (закладів, установ) Національної поліції України про звільнення працівників поліції внаслідок непроходження ними атестації: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29.09.2016 №11 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vasu.gov.ua>.

А. В. Захарко

доцент кафедри кримінального процесу факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування,
кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КОМПЕТЕНЦІЯ СЛІДЧОГО ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ, ЯКА МАЄ НАМІР ЗАЛИШИТИ МІСЦЕ ПОДІЇ, ДО ЗАКІНЧЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Серед завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) виділяється необхідність застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження. І хоча в чинному КПК України багато зроблено для регламентації правового статусу суб'єктів та учасників кримінального

провадження, наразі хотілося б звернути увагу на урегульованість кримінальних процесуальних та інших відносин між слідчим та особами, які присутні під час огляду місця події. Адже злочинність в Україні стрімко зростає, й тому якість регламентації в законі умов проведення слідчих (розшукових) дій (зокрема, огляду, обшуку), правил поведінки осіб, які присутні при проведенні слідчих дій та важелів впливу слідчого на таких осіб у разі порушення ними відповідних правил поведінки, є вкрай актуальною.

Не включаючись до дискусії про належність особи, присутньої при проведенні огляду місця події, до учасників кримінального провадження, та визначення її правового статусу, хотілось би прокоментувати закон із приводу регламентованого в ч.6 ст.237 КПК України права слідчого заборонити будь-якій особі залишити місце огляду, в тому числі й огляду місця події, до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Відповідно до ч.5 ст.40 КПК України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги слідчого. Втім, що відбудеться, коли авторитету закону недостатньо? Згідно з ч.6 ст.237 КПК України, зокрема, невиконання особою вимоги слідчого не залишати місце огляду до його закінчення тягне за собою передбачену законом відповідальність.

До речі, згідно із пп.1 п.8 розд.ІІ «Організація взаємодії при надходженні до органу, підрозділу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них» наказу МВС України від 7 липня 2017 року №575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні», також зазначається, що слідчий на місці події має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду, та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду.

Отже, яким чином слідчий має реагувати та може притягнути до відповідальності особу, яка, перебуваючи на місці події під час його огляду слідчим, всупереч вимозі останнього, намагається залишити місце події?

Відповідно до ст.185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця» слідчий Національної поліції має усвідомлювати, що він вправі скласти протокол про вчинення адміністративного правопорушення за диспозицією «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків». Слідчі мають пам'ятати, що дотримання критерію «злісності» є принциповим для притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності в аналізованій ситуації. Слідчий має: 1) пояснити, що на цьому місці проводиться слідча дія – огляд, 2) роз'яснити своє повноваження заборонити особі залишати місце проведення огляду (ч. 6 ст.237 КПК України), 3) повідомити особі про заборону залишати місце події, 4) в разі необхідності донести особі категоричність своєї вимоги не залишати місця проведення огляду, 5) в разі ігнорування особою зазначеної вимоги, вжити коректних заходів до створення фізичних перешкод цій особі вийти за межі місця події, 6) декілька раз попередити таку особу про притягнення до адміністративної відповідальності в разі невиконання нею вимоги слідчого не залишати місця події, 7) в разі коли особа не полишила намір вийти за межі місця події і продовжила свої спроби залишити місце події – застосувати фізичну силу з дотриманням вимог ст.ст. 29, 30, 42, 44 Закону України «Про Національну поліцію» і скласти протокол про вчинення адміністративного правопорушення, 8) обов'язково відобразити в протоколі огляду місця події поведінку особи, яка намагалася вийти за межі місця події всупереч вимозі слідчого залишатися на місці, 9) до протоколу про вчинення адміністративного правопорушення долучити копію протоколу огляду місця події та інші доказові матеріали, зокрема, пояснення очевидців вчинення адміністративного правопорушення тощо. Звісно, вручити копію цього протоколу правопорушнику і направити протокол з відповідними матеріалами до суду. Санкцією за ст.185 КУпАП, зокрема, передбачається штраф у розмірі від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 136 до 255 гривень.

Цікаво, що порівнюючи аналізовані в цій доповіді можливості притягнути особу до відповідальності слідчими різних органів досудового розслідування, звертається увага на такі особливості регламентації. Стосовно повноважень слідчого органів прокуратури (п.1 розділу ХІ Перехідні положення КПК України), компетенція визначається інакше: згідно зі ст.185-8 КУпАП передбачається відповідальність за невиконання посадовою особою законних вимог прокурора. Згідно з п.11 ч.1 ст.255 КУпАП саме прокурор, (а не слідчий прокуратури!) може скласти протокол за ознаками ст.185-8 КУпАП. Посади слідчого прокуратури немає і в ст.15 ЗУ «Про прокуратуру» 2014 року при роз'ясненні статусу прокурора.

Тобто, в аналізованій ситуації слідчий прокуратури, який проводить огляд місця події, не може скласти протокол за ст.185-8 КУпАП. Лише прокурор може скласти такий протокол у разі користування повноваженнями п.1, п.4 ч.2 ст.36 КПК України, та й то за умови, коли його вимогу не залиша-

ти місце проведення огляду не виконує посадова особа. Якщо ж таку вимогу не виконує фізична особа, яка не є посадовою, то навіть і прокурор не уповноважений складати протокол про вчинення адміністративного правопорушення ні за ст.185 КУпАП, ні за будь-якою іншою статтею Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Відповідно до ст.185-13 КУпАП передбачено, зокрема, відповідальність за «невиконання інших законних вимог посадових осіб Національного антикорупційного бюро України». Таким чином, якщо в аналізованій у доповіді ситуації огляд місця події проводитиме детектив Національного антикорупційного бюро України, то він цілком може скласти щодо особи, яка всупереч його вимогам, намагається покинути місце події, протокол за ст.185-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідальність за вчинення такого адміністративного правопорушення передбачена у вигляді накладення штрафу від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 4250 – 6800 гривень.

Уявляється, що законодавцю слід звернути увагу на співвідношення регламентації важелів впливу слідчих різних органів досудового розслідування стосовно випадків ігнорування особою законної вимоги слідчого не залишати місця події до закінчення огляду. Прийнятним способом для вдосконалення регламентації зазначеного проблемного питання було б передбачення в окремій статті Кодексу України про адміністративні правопорушення диспозиції «Злісне невиконання законної вимоги слідчого не залишати місце проведення огляду до його закінчення та не вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду». Доцільним було б регламентувати в санкції даної статті адміністративне стягнення не лише у вигляді штрафу, а й у вигляді адміністративного арешту. Відповідне доповнення слід було б внести також до п.8 ч.1 ст.255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, регламентувавши повноваження слідчого, нарівні з ч.4 ст.184, ст.185-4, ст.185-11 КУпАП, складати протоколи про відповідне адміністративне правопорушення. Звісно, що умовою ефективного виконання слідчими завдань кримінального провадження неодмінно є надання слідчому повноваження адміністративно затримувати таку особу, а для цього слід внести відповідні зміни до п.1 ч.2 ст.262 «Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання» Кодексу України про адміністративні правопорушення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року №4651-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 7 липня 2017 року №575 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30805.html

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

4. Про Національну поліцію: закон України від 02 липня 2015 року №580-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

5. Про прокуратуру: закон України від 14 жовтня 2014 року №1697-VII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

О. І. Зачек

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2,
кандидат технічних наук, доцент

В. В. Козаченко

курсант 4 курсу факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕЛЕКТРОШОКОВІ ПРИСТРОЇ – СУЧАСНІ СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Пріоритетом у боротьбі з правопорушниками є їх затримання та відвернення наслідків правопорушення. Для виконання цього завдання з успіхом можуть використовуватись електрошокові пристрої (ЕШП), які увійшли у спорядження працівників поліції – як спеціальний засіб, який не вбиває, а лише стримує та припиняє небезпечні діяння правопорушників, дозволяючи уникнути застосування вогнепальної зброї.

Спецзасіб досить ефективно знешкоджує зловмисника, не завдаючи при цьому шкоди здоров'ю через малу силу струму [1]. Для застосування ЕШП одяг не є перешкодою, розряд здатний пробити кілька шарів тканини за умови щільного зіткнення шокера з тілом супротивника. Застосування ЕШП дозволяє досягти швидкого ефекту і миттєво зупинити атаку супротивника [2].

На ефективність застосування ЕШП впливає багато показників. Це стан людини, товщина одягу, тривалість застосування, потужність приладу і інші технічні характеристики [3]. Принцип роботи ЕШП полягає в перетворенні напруги до 30-110 кВ, що забезпечує довжину дуги та пробій одягу, і формуванні правильного високовольтного імпульсу для ефективного біоелектричного впливу [4].

Вихідна напруга впливає на товщину пробивання одягу і вказується виробниками ЕШП, але не є основним параметром для ефективної дії ЕШП. Ефективність ЕШП визначається потужністю впливу. Найменш потужні ЕШП ефективні лише для захисту від тварин, а на людей вони діють лише тоді, коли застосовуються на відкритій шкірі, і ефект триває досить недовго. Частота проходження імпульсів теж впливає на фізіологічну ефективність, але велика частота можлива тільки при малій енергії одиночного імпульсу. У ЕШП, який працює на «високій частоті», частота проходження імпульсів малої енергії знаходиться в інтервалі 100-300 Гц. За частоти вище 300-400 Гц ЕШП стає неефективним. ЕШП середньої потужності дають більш тривалий ефект. Іноді особа може навіть втрачати свідомість. Найбільш потужні прилади діють навіть через товстий одяг, а людину паралізує на півгодини або довше [3].

Електрошокери поділяються на контактний ЕШП і дистанційний електрошоковий пристрій (ДЕШП). Використання контактного ЕШП можливе тільки при безпосередньому контакті з нападаючим. ДЕШП дозволяє вражати супротивника, перебуваючи на значній відстані від нього, завдяки відстрілу електродів, які з'єднані з ЕШП тонкими проводами. Потрапляючи в тіло супротивника, вони діють, як звичайні контактні ЕШП [5].

Вихідні параметри ЕШП в Україні повинні відповідати вимогам державних стандартів України та нормам МОЗ України, зокрема, нормуються середня потужність дії та напруга іскрового розряду на електродах [6, с. 44].

Історія впровадження ЕШП в діяльність правоохоронних органів України починається з 1997 р., коли Постановою Кабінету Міністрів України № 829 від 04.08.1997 «Про внесення змін до Правил застосування спецзасобів під час охорони громадського порядку в Україні» прийнято на озброєння ЕШП, які належать до засобів активної оборони [7]. Згідно наказу МВС України від 11.08.1999 № 624 було прийнято на озброєння ЕШП ІР-4 та внесено його до норм належності засобів індивідуального бронезахисту та активної оборони для ОВС [8]. Інструкція про порядок застосування пристрою була затверджена наказом МВС України від 13.02.98 р. № 101 [9].

ЕШП пройшли випробування у підрозділах УМВС України на Південній залізниці, ГУМВС України у м. Києві, районних відділах УМВС України в Харківській області, батальйоні міліції (на той час) швидкого реагування «Беркут» у Харкові, райвідділах УДСО при УМВС України у Харківській області [10]. І відгуки правоохоронців були лише позитивні [11, с. 21], [12].

На сьогодні затверджено чіткий порядок використання ЕШП контактної та контактної-дистанційної дії, згідно п.2 ч.4 ст.42 та згідно п.6 ч.3 ст.45 Закону України «Про Національну поліцію» [13].

Чи правомірно носити й зберігати електрошочкові пристрої громадянам України? Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992, № 2471-ХІІ є виключний перелік майна, яке не може бути у власності громадян, у тому числі: **«електрошочкові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії»** [14].

На сьогодні в правоохоронних органах на озброєнні перебувають ЕШП ІР-4. А як же бути з іншими ЕШП, які не застосовуються правоохоронцями? Їх продавці роз'яснюють, що у власності громадян не можуть бути лише «електрошочкові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами», тобто на даний час це електрошочкери ІР-4, а всі решта можна продавати та купляти.

Судових рішень щодо вилучення ЕШП у громадян України немає, а ось щодо ввезення їх на територію України – вже є. Для прикладу, постанова Малиновського районного суду міста Одеси у справі № 521/13773/13-пв, згідно якої особа була притягнута до адміністративної відповідальності [15]. Витяг з листа Департаменту громадської безпеки МВС України від 14.11.2013 р. № 10/2-7454 пояснює, що: «До електрошочкових пристроїв (електрошочкерів) належать пристрої, що використовують вражаючий ефект високовольтного розряду. Електрошочкери є засобами активної оборони працівників ОВС та військовослужбовців Національної гвардії МВС України при охороні громадського порядку. Електрошочкові пристрої, віднесені до спеціальних засобів активної оборони, заборонені для вільного продажу громадянам» [15]. З цього можна зробити висновок, що права на придбання, зберігання, носіння, та використання ЕШП у громадян України немає.

Правовий статус використання ЕШП гальмує вдосконалення спецзасобу, і робить практично неможливими розробку і підготовку виробництва нових моделей. Лише одне підприємство України

випускає одну модель – IP-4, бо ринок збуту – лише правоохоронні органи. Нарощування виробництва не становить комерційного інтересу. Більше як за п'ять років, що минули з початку закупівель МВС ЕШП, не було жодного місяця, коли витрати, пов'язані з виробництвом, були б покриті доходами від продажів [16]. Тобто, виготовлення ЕШП в Україні є економічно не вигідним, адже їхній збут пов'язаний лише з МВС, а не окремо для кожного працівника поліції. Хоча в інших країнах (США, РФ, Білорусь), поліцейський вправі особисто придбати ЕШП за свої кошти.

Доцільно було б встановити порядок придбання ЕШП в особисту власність поліцейським таким самим, як і для придбання газових балончиків «Терен-4М» – у спеціалізованих торговельних закладах по пред'явленню службового посвідчення. Для цього потрібно внести зміни в Постанову Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 № 2471-ХІІ. Такий захід послужив би підвищенню особистої безпеки працівників правоохоронних органів.

1. Яка зброя доступна українцям або чим себе захистити. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbroya.org/blog/news/305.html>.

2. Электрошокер – закон и использование. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guard.lviv.ua/bezopasnost/elektroshoker-zakon-i-ispolzovanie>

3. Вплив розряду електрошокера на людей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elektroshokery.in.ua/ua/how_to_hit_electroshock_effect_on_human.

4. Что такое электрошокер, ЭШУ, ЭШО? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elektroshoker.org/faq>.

5. Вибір і застосування електрошокера. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.comm.webfermer.org.ua/rizne/vybir-i-zastosuvannja-elektroshokera.php>.

6. Іванілова Н. А., Шевчук М. А. Электрошоковый пристрій: особливості використання / Іванілова Н. А., Шевчук М. А. // Сучасна спеціальна техніка. – 2009. – № 2 (17). – С. 43-47.

7. Про внесення змін до Правил застосування спецзасобів під час охорони громадського порядку в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 1997 року № 829. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/829-97-%D0%BF>.

8. Про прийняття на озброєння електрошокера IP-4 та внесення доповнень до наказів МВС України від 10.08.94 № 441 та від 20.04.95 № 234 дск: наказ МВС України від 11.08.1999 № 624 дск.

9. Про затвердження Інструкції про порядок застосування електрошочових пристроїв (електрошокерів): наказ МВС України від 13.02.1998 № 101. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-instrukciyi-pro-porjadok-zastosuvannja-el-doc51129.html>.

10. Электрошоковый пристрій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Електрошочовий_пристрій.

11. Сотников В.Н. Электрошокер IP-4: досвід застосування. // Міліція України. – 2002. – № 7. – С. 21.

12. «Безопасность, спецоснащение. Всё для Вашей безопасности. Опыт эксплуатации электрошочового устройства». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ois.org.ua/club/bezopasnost/electroshock02.htm>.

13. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41. – С. 379.

14. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2471-12>.

15. Сальса Є. Электрошокери в Україні – незаконно! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ru/documents/oneopinions/1076>.

16. Безопасность, спецоснащение. Все для Вашей безопасности. История электрошокеров как средств самообороны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ois.org.ua/club/bezopasnost/electroshock04.htm>.

І. П. Зінковський

аспірант кафедри кримінального процесу
(Національний університет «Одеська юридична академія»)

НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЫГНЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

Повноваження слідчого у процедурі вирішення питання про накладення грошового стягнення слідчим суддею можуть бути охарактеризовані у двох аспектах: складання слідчим клопотання про

накладення грошового стягнення та звернення з ним до суду; участь слідчого у розгляді клопотання слідчим суддею.

Складаючи клопотання про накладення грошового стягнення, слідчий повинен виконати усі вимоги КПК щодо змісту клопотання, який регламентовано ст. 145 КПК. При цьому слідчий особливу увагу повинен звернути на обґрунтування у клопотанні таких обставин: наявність у особи процесуального статусу, у силу якого на неї покладено певний процесуальний обов'язок; обов'язок, який покладено на особу КПК чи ухвалою слідчого судді; факт невиконання обов'язку та обставини, за яких особа не виконала обов'язок. Усі ці обставини повинні бути підтверджені належними та допустимими доказами, а до клопотання додаються копії матеріалів, якими обґрунтовуються його доводи.

Разом з цим, і на цьому етапі щодо повноважень слідчого є певні прогалини нормативного регулювання. Виникають зауваження щодо кола осіб, на яких може бути накладено грошове стягнення. У цьому переліку відсутній цивільний позивач. У літературі наводяться приклади, коли статуси потерпілого та цивільного позивача можуть не співпадати [1, с. 212–216] (хоча ці ситуації не є поширеними на практиці). Цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені КПК для потерпілого, в частині, що стосується цивільного позову, а потерпілий, відповідно, зобов'язаний прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття. На потерпілого за чинними нормами КПК може бути накладено грошове стягнення, а на цивільного позивача, який в частині прибуття за викликом має ті ж обов'язки – ні, що видається нелогічним. Саме тому слід підтримати точку зору про необхідність доповнити перелік осіб, на яких може бути накладено грошове стягнення, цивільним позивачем [2, с. 82; 3, с. 253].

Також слід відмітити і те, що у ч. 1 ст. 139 КПК не йдеться про таких учасників кримінального провадження, як третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та її представник. Але ж третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та її представник зобов'язані прибувати за викликом до прокурора, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття. Виникає питання, як же забезпечити явку таких учасників, коли ні привід, ні грошове стягнення до них застосоване бути не може? І ще одне питання – чому на представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути накладено грошове стягнення, а на представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, – не може? І чому така встановлена різниця для цих представників, адже принципової різниці у правовій природі представництва у таких випадках немає. Відповідно, для усунення цих недоліків пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 139 КПК після слова «представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження,» словами «третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, її представник».

Після складання клопотання слідчим виникає питання необхідності його погодження прокурором. Чинне законодавство дещо колізійно його регламентує. З одного боку, ч. 2 ст. 144 КПК вказує, що грошове стягнення накладається під час досудового розслідування ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, не вказуючи, що воно має бути погоджене прокурором (хоча у інших статтях по інших заходах забезпечення кримінального провадження це прямо вказано: ч. 1 ст. 150, ч. 1 ст. 155, ч. 1 ст. 160, ч. 1 ст. 171, ч. 4 ст. 176 КПК); з іншого боку, п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК передбачає повноваження слідчого звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Також, в п. 5 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. зазначено, що за відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до суду з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. У доктрині висловлено позицію про доцільність закріплення обов'язку слідчого погоджувати складене ним клопотання про накладення грошового стягнення з прокурором [4, с. 137; 5, с. 78; 6, с. 74]. Але при вирішенні цієї колізії слід звернути увагу на те, що норма ст. ч. 2 ст. 144 КПК є спеціальною стосовно п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК. Тому за правилами вирішення колізій має пріоритет спеціальна норма: як зазначає О.В. Капліна, якщо має місце змістовна колізія між загальною і спеціальною нормами, що містяться в актах одного або різного рівня, то застосовується спеціальна норма (спеціальна (виняткова) норма скасовує дію норми загальної) [7, с. 256]. Таким чином, слід визнати, що клопотання слідчого про накладення грошового стягнення не потребує погодження із прокурором. Враховуючи мінімальний характер примусу при накладенні грошового стягнення, а також його характер заходу кримінально-процесуальної відповідальності [3] за вчинення кримінально-процесуального правопорушення), судовий порядок застосування, то вважаємо недоцільним погодження такого клопотання слідчого прокурором.

У відповідності до ч. 1 ст. 146 КПК, про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання, що свідчить про те, що слідчий уповноважений брати участь у розгляді клопотання слідчим суддею, якщо саме він був суб'єктом подання клопотання. Участь прокурора не вимагається, що є логічним, адже прокурор і не уповноважений і на погодження відповідного клопотання слідчого. У літературі є пропозиції щодо обов'язковості участі слідчого, прокурора при розгляді клопотання [4, с. 140]. Відмітимо, що слідчий не завжди має можливість взяти безпосередню участь у розгляді клопотання. Проте, вирішуючи питання про участь у розгляді клопотання, слідчий повинен враховувати, що саме на нього покладено тягар доказування наявності підстав накладення грошового стягнення, і що за відсутності слідчого при розгляді клопотання слідчий суддя буде орієнтуватися лише на додатки на клопотання та ті відомості, які надасть особа, на яку може бути накладено грошове стягнення. Саме тому для належного здійснення тягара доказування, який у літературі визначається як необхідність для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування заходу забезпечення кримінального провадження потрібне для забезпечення дієвості кримінального провадження [8, с. 87], слідчому бажано брати участь у розгляді клопотання. Слідчий повинен довести за допомогою належних, допустимих та достовірних доказів: наявність у особи процесуального статусу, у силу якого на неї покладено певний процесуальний обов'язок; обов'язок, який покладено на особу КПК чи ухвалою слідчого судді; факт невиконання обов'язку та обставини, за яких особа не виконала обов'язок; розмір грошового стягнення, який є необхідним (враховуючи межі дискреції слідчого судді щодо визначення розміру грошового стягнення). Тягар доказування відсутності поважних причин невиконання процесуального обов'язку на слідчого покладений бути не може, адже обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення покладається на особу, яка викликається (п. 9 ч. 1 ст. 137 КПК).

1. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / І. А. Тітко. – Х., 2016. – 484 с.
2. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія /Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. – Київ: Центр учб. літ., 2015. – 176 с.
3. Мурзановська А.В. Місце грошового стягнення в системі заходів кримінально-процесуальної відповідальності // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – №4. – С. 251-254. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsei.org.ua/4_2015/68.pdf
4. Мартинців А.М. Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Мартинців Андрій Михайлович. – Одеса, 2017. – 235 с.
5. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному провадженні [Монографія] / М.А. Макаров. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 340 с.
6. Карпов Н. Накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження (діагностика проблеми) / Н. Карпов, А. Штанько // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 70-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/70-karpov.pdf>
7. Капліна О. Традиційний та новий погляд на шляхи подолання колізій норм кримінально-процесуального права / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. 2007 р. №1(48). – С. 251-262.
8. Гловюк І. В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження / І. В. Гловюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 84–89.

Ю. Р. Йосипів

завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3

кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ «ЧОРНОГО» РИНКУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Трансформація соціально-політичних процесів та інших чинників, які відбуваються в Україні, спровокували динаміку змін, що знайшли своє відображення у тому, що українське суспільство відкрито мілітаризується.

Сьогодні питання захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різноманітних сферах, є одним із першочергових завдань перед державою, суспільством, громадянами України. Звісно, враховуючи події, які відбуваються на Сході нашої держави, конституційні права і свободи людини і громадянин, духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси українського суспільства, а також конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність України піддаються небезпеці.

Незаконний обіг зброї в Україні постає серйозним питанням у найближчій перспективі. Анти-терористична операція на Донбасі так чи інакше призводить до нелегального поширення зброї та зростання числа озброєних громадян в усій країні, а відтак, і до збільшення кількості злочинів та нещасних випадків пов'язаних із її застосуванням.

Новинні стрічки все частіше рясніють повідомленнями про вибухи гранат в житлових будинках, ресторанах, кафе, про перестрілки на вулицях. Населення вже встигло запастися зброєю. Правда, нелегальною. Повідомлень про вилучення цілих арсеналів зброї та вибухових пристроїв з кожним днем стає все більше. Не варто забувати, що на Донбасі у нас фактично війна. Багато зброї надходить саме звідти. Та й «чорний ринок» особливого дефіциту в цьому товарі не відчуває. Такий збройовий бум в Україні виник не випадково. Фахівці його пов'язують з військовим конфліктом на сході країни [1, с. 3]. Навіть ті, хто безпосередньо не зіткнувся з війною, живе в постійній тривозі, страху. Крім того, лякає громадян і різке збільшення злочинності на вулицях.

Повідомлення про інциденти зі зброєю та боєприпасами надходять ледь не щодня – у Львові обстріляли рейсовий автобус та вбили бізнесмена, на Київщині грабіжники кинули гранату в стаціонарний пункт ДАІ, у столиці внаслідок стрілянини загинули три особи, на Львівщині затримали вантаж зброї та боєприпасів у джипі, що прямував з Донбасу на Закарпаття [2]. Нікого не дивують перевірки вантажів та пасажирів потягів, що прибувають із зони проведення антитерористичної операції, та повідомлення про те, що у львівських трамваях знаходять пакети з пістолетами, рівно ж як і озброєні люди на вулицях міст. Це наслідок війни, а відтак і поширення зброї поза межі прифронтової території.

Яскравим і страшним прикладом мілітаризації життя і вільнішого доступу до зброї та боєприпасів є випадок з Івано-Франківська, де чоловік загинув, підірвавши у перинатальному центрі гранату. Причиною такого кроку стали ревності до дружини-медика, за життя якої зараз борються її колеги. За даними місцевих ЗМІ, чоловік був волонтером в зоні проведення антитерористичної операції і нещодавно звідти повернувся, а гранату він, імовірно, привіз із фронту [3].

У стрічках новин можна натрапити на сюжети про стрілянину, яку вчинили комбатанти, чи про вилучену зброю, яку везли з фронту в інші регіони України. І стає очевидним той факт, що періодично додому повертаються тисячі осіб військовослужбовців та співробітників органів внутрішніх справ із загостреним відчуттям справедливості та звичкою вирішувати проблеми за допомогою зброї. Частина з демобілізованих співвітчизників намагаються застосувати привезену зброю для вирішення особистих проблем, адже, на їхню думку, це дуже швидкий і ефективний засіб вирішення конфліктів.

За даними голови наглядової ради Української асоціації власників зброї Георгія Учайкіна, на чорному ринку зброї «гуляє» приблизно 4,5 млн. одиниць вогнепальної зброї і це число зростає «завдяки» мало не щоденним надходженням із зони проведення антитерористичної операції [3].

Громадяни чекали від держави змін законодавства у сфері поводження зі зброєю, зважаючи на ситуацію в країні, але поки що не дочекалися, тож взяли вирішувати проблему самотужки – за допомогою чорного ринку, де зброєю можна купити, як стверджує експерт, удвічі дешевше, ніж на легальному ринку [4].

Попри помітний досвід в діях силовиків у порівнянні з першими травневими проблемами 2014 року, з прикрістю маємо визнати, що держава повністю втратила контроль за обігом зброї, і всі фахівці визнають, що владнати чи приборкати ситуацію без ухвалення певних законів не вдасться, поліція не впорається.

На думку експертів [1, с. 15], нелегальна зброя у великих обсягах прибуває із зони військового конфлікту при сприянні самих військовослужбовців. По-перше, сама армія неофіційно продає зброю. Як повідомляють певні джерела, 3–4 тисячі гривень може коштувати автомат для «знайомих». По факту, чорний ринок є, але ніхто так це не подає. Це більше сприймається так – «своєму товаришу-патріоту продали».

Так, у квітні 2016 року служба безпеки України затримала військовослужбовця, що продавав зброю та боєприпаси. Операція відбулася на Запоріжжі. Там чоловік, який, до слова, продовжував виконувати бойові завдання в районі антитерористичної операції, спільно з донецчанином збували одразу партію зброї. Оперативники вилучили у них автоматичний гранатомет з двома касетами, чо-

тири автомати, понад чотири тисячі набоїв різного калібру, 12 гранат Ф-1 та вісім гранат РГД-5. І це ще неповний перелік. Партію зброї чоловіки намагалися продати за сто тисяч гривень. І таких випадків у звітах СБУ доволі багато [5].

По-друге, це трофейна зброя. Є велика проблема не лише зі стрілецькою зброєю, а й з гранатами Ф-1 та РГД. Застосування гранати Ф-1 є більш небезпечним, зважаючи на велику зону ураження: якщо кинути таку гранату, то від її осколків може постраждати велика кількість людей. Яскравим, але не поодиноким, прикладом проблеми наявності у громадян трофейних ручних гранат є випадок, що трапився 31 серпня 2015 року під час проведення мітингу біля Верховної Ради України, де виникла сутичка з працівниками правоохоронних органів, під час якої мітингувальники застосували фізичну силу та вибуховий пристрій, а саме ручну оборонну гранату РГО з осколочними елементами[6].

В умовах, коли тема самозахисту є надзвичайно актуальною, а ситуація в країні є нестабільною, необхідно відшукувати більш компромісні варіанти вирішення такого проблемного питання, як легалізація вогнепальної зброї. При цьому найбільш прийнятним компромісом під час вирішення питання про надання громадянам права на вогнепальну зброю є вдосконалення адміністративно-правових засад регулювання порядку та процедури надання громадянам дозволів на володіння та користування засобами самозахисту, а також суттєве розширення переліку цих засобів.

Зазначені правові корективи дозволять досягти більшого державного контролю за обігом зброї та компенсують бажання певних прошарків суспільства озброюватись за рахунок необлікованої зброї із зони проведення АТО.

1. Аналітична доповідь Центру Разумкова Запаси боєприпасів, стрілецької зброї і легких озброєнь в Україні: ризики та виклики/ Центр Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 2. – С. 3–20.

2. На Київщині у військових вилучили арсенал боєприпасів із зони АТО [Електронний ресурс] Сайт телеканалу «5 канал» <http://www.5.ua/ato-na-shodi/Na-Kyivshchyni-u-viiskovykh-vyluchyly-arsenal-boieprypasiv-iz-zony-ATO-71940.html>.

3. Співробітники мариупольської міліції завадили відправці посилки з 7 гранатами (ФОТО) [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт «Міністерства внутрішніх справ» <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1420568>

4. СБУ затримала в Дніпропетровську двох сепаратистів, які пройшли підготовку в РФ [Електронний ресурс] Новинний сайт «Незалежне бюро новин» <http://nbnews.com.ua/ua/news/144800>.

5. Пресс-центр АТО: терористи продовжують виготовляти мінісюрпризи (ФОТО) [Електронний ресурс] Фейсбук сторінка «Офіційна сторінка. Найсвіжіші новини з самого епіцентру проведення АТО». <https://www.facebook.com/ato.news/posts/850173374993470>

6. Ручні гранати [Електронний ресурс] Настанова зі стрілецької зброї «Міністерство оборони України» <http://shron.chtyvo.org.ua/MinisterstvooboronyUkrainy/NastanovazistriletskoispravyRuchnihgranaty.pdf><http://russianguins.ru/paged23>.

А. О. Йосипів

доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ

На сьогодні не існує повної інформації про реальну кількість українських жінок і дітей, втянутих у міжнародну торгівлю людьми. За даними Генеральної прокуратури України у листопаді 2016 року органами досудового розслідування було обліковано 119 кримінальних правопорушень по ст. 149 Кримінального кодексу України – торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, у грудні цього ж року – 115, а у січні 2017 року – 20 таких правопорушень. Проте, наведені цифри далеко не повністю відображають рівень даного виду злочинності. Як відомо, торгівлі людьми притаманне явище латентності з високим рівнем.

Торгівля людьми має давню історію. Як зазначає Галиця О. у своїй статті «Торгівля людьми (історія, сучасність)», з давніх-давен у деяких державах були поширені рабство й работоргівля як одна з форм торгівлі людьми. Але тоді і рабство, і работоргівля були законними явищами. Рабство

було окремим видом існування людини (раба), а работоргівля виступала засобом придбання та продажу людей на тодішніх спеціальних ринках рабів [1].

Результативність органів Національної поліції з викриття та розслідування фактів торгівлі людьми в Україні є незадовільною. Про це на прес-конференції розповів генеральний прокурор Юрій Луценко: – «У 2015 році в МВС створили департамент з питань торгівлі людьми. На той момент були тисячі проваджень. Зараз ми скотились лише до десятків проваджень, з яких в суд поступають лише одиниці,» – сказав він. Прокурор також заявив, що міжнародні інституції через таку ситуацію можуть перевести Україну в «червону зону», що унеможливить будь-яку допомогу як правоохоронним, так і громадським антикорупційним органам. Він додав, що «найбільшою хворобою» правоохоронців у справі торгівлі людьми є перекваліфікація [2].

Впродовж 2016 року в Україну з інших держав були повернуті 15 українців, які постраждали від торгівлі людьми. Про це заявила заступник міністра соціальної політики Наталія Федорович, повідомляє Укрінформ. «Протягом 2016 року за результатами проведеної українським урядом роботи в Україну були повернуті 15 громадян, які постраждали від торгівлі людьми на території інших держав. З них: з Кувейту – 8 осіб, Лівану – 2, Кіпру – 2, Йорданії – 1, з Малайзії – 1 людина і з Польщі – 1 людина». Таким чином, спостерігається значна географія даного виду злочину. Власне, транснаціональний характер торгівлі людьми є однією з причин складності розкриття та розслідування цих злочинів. За словами п. Федорович, на сьогодні в спеціалізованих установах для жертв торгівлі людьми на території інших держав перебуває 15 українців, і «зараз ведеться робота, пов'язана з поверненням їх в Україну». Заступник міністра виділила основні пріоритетні моменти для Мінсоцполітики в напрямку протидії торгівлі людьми. Зокрема, одним із найважливіших аспектів є запобігання повторенню ситуацій, коли наших громадян використовують або незаконно звинувачують у протиправних діях, зокрема в торгівлі наркотиками [3].

Серед інших причин низького рівня розкриття злочинних дій, пов'язаних із тими чи іншими проявами торгівлею людьми, науковці відзначають:

- проблеми пов'язані зі збором доказів за межами України, враховуючи переважно транснаціональний характер злочинів;
- неналежний рівень взаємодії та обміну інформацією із правоохоронними органами інших країн;
- відсутність співпраці потерпілих з правоохоронними органами під час розслідування справи;
- відсутність дієвого механізму застосування Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» щодо жертв торгівлі людьми;
- відсутність єдиного підходу до тлумачення статті 149 КК України [4, с. 52].

Для розробки ефективних заходів зниження рівня торгівлі людьми необхідно, перш за все, встановивши причини скоєння злочину та виявивши умови, які сприяють його вчиненню, впливати на них. Відтак, необхідно, на нашу думку, знизити рівень повторної віктимізації громадян та підвищити рівень обізнаності з проблемою торгівлі людьми і правової освіти. Також не менш важливим є інформування населення про способи вчинення даних злочинів, злочинні «схеми» та механізми.

Як зазначає Грищенко С.В. одним з найважливіших напрямів діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми, є ведення просвітницької роботи серед потенційної групи ризику [5, с. 20]. На його думку одним з основних напрямків боротьби з торгівлею людьми є соціальна профілактика, яка може бути первинною, вторинною, третинною.

Первинна соціальна робота носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування у особистості неприйняття явища та категоричну відмову від маніпуляцій. Її завданнями є: вдосконалення тих конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь і навичок, які молода людина вже має, але не знає, як її застосувати у незнайомій ситуації, яка може призвести до торгівлі людьми; навчання розпізнаванню таких ситуацій і керувати ними; збільшення потенціалу особистісних ресурсів людини (розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, формування правосвідомості, розвитку активності).

Метою вторинної соціальної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Іншими словами, передбачає зміну ставлення до себе та оточуючих і навчання поведінці, формування досвіду поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до потрапляння в рабство.

Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми спрямована на інтегрування в суспільство осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, з метою запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки і свідомості молодої особи, які призвели до виникнення проблеми, а також усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті. Третинна

соціальна профілактика є в основному індивідуальною, передбачає тривалу роботу і комплекс соціальних послуг [11, с. 21].

Торгівля людьми є тим видом злочинності, що потребує в першу чергу віктимологічної профілактики. Адже саме при вчиненні цих злочинів людський фактор в сенсі довірливості, наївності, невідомості та необізнаності відіграє вирішальну роль під час вибору жертви.

На сьогоднішній день ведеться значна робота як державних так і громадських органів щодо того, як не стати жертвою торгівлі людьми. Зазначимо, що 80% усіх жертв торгівлі людьми є жінки, близько 70% з яких є жертвами сексуальної експлуатації. Проте, не зважаючи на існування соціальної реклами, гарячих ліній та повідомлень у пресі та на телебаченні про випадки торгівлі людьми, кількість цих злочинів залишається значною. Це свідчить про необхідність посилення соціальної профілактики, проведення її як з молодшими віковими групами (підлітками та молоддю), так і серед дорослого населення. Необхідно підвищити рівень виявлення жертв торгівлі людьми та проведення з ними профілактичної роботи з метою недопущення повторної віктимізації чи перетворення колишніх жертв на вербувальників.

1. Галиця О. Торгівля людьми (історія, сучасність) / Галиця О. // Юридичний журнал Юстиніан. – 2009. – № 1.

2. <http://24tv.ua/>

3. <http://zaxid.net/>

4. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми: наук.-практ. посіб. / Куц В. М., Орлеан А. М.; за ред. Г. П. Середи. – К.: Варта, 2007. – 168 с. 5.

5. С.В. Грищенко Соціальна профілактика торгівлі дітьми // Грищенко С.В. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2014. – № 2 (8). – С. 20-25

Д. І. Йосифович

завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Запровадження поняття «адміністративна послуга» у вітчизняне правове поле суттєво вплинуло на переосмислення самого змісту адміністративних правовідносин, суб'єктами яких є публічні органи. Саме ж поняття «адміністративна послуга» й досі залишається недостатньо вивченим і дискусійним в юридичній науці.

Науковці в більшості визначають адміністративну послугу як спрямовану на забезпечення умов для реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи публічно-владну діяльність адміністративного органу, яка здійснюється за заявою особи.

Узагальнивши наукові підходи до розуміння поняття «адміністративної послуги» серед учених-адміністративістів та представників науки управління, можна запропонувати розглядати вказане поняття у двох аспектах: як публічно-владну діяльність адміністративного органу, спрямовану на забезпечення (юридичне оформлення) умов для реалізації прав фізичної або юридичної особи; як результат публічно-владної діяльності, яка здійснювалась за заявою особи.

Законодавче закріплення поняття «адміністративна послуга» міститься у Законі України «Про адміністративні послуги» [1] від 6 вересня 2012 року, відповідно до якого «адміністративною послугою є результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону».

Вказаний Закон також окреслив сферу суспільних відносин, пов'язаних з наданням адміністративних послуг, суб'єктами яких є МВС України і Національна поліція. Такі регламентовані Законом правовідносини не поширюються на відносини: здійснення державного нагляду (контролю); метрологічного контролю і нагляду; акредитації органів з оцінки відповідності; дізнання,

досудового слідства; оперативно-розшукової діяльності; судочинства, виконавчого провадження; нотаріальних дій; виконання покарань; доступу до публічної інформації; застосування законодавства про захист економічної конкуренції; провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею; набуття прав на конкурсних засадах; набуття прав стосовно об'єктів, обмежених у цивільному обігу.

Проаналізувавши адміністративні послуги, які надаються МВС України і Національною поліцією, можна запропонувати наступну їх класифікацію, з використанням таких критеріїв:

– за змістом конкретних адміністративних справ:

- 1) дозвільні (передбачають оформлення документів та видачу дозволів);
- 2) ліцензійні (видача, переоформлення ліцензії);
- 3) реєстраційні;
- 4) експертні послуги;
- 5) документального оформлення;
- 6) оформлення і видачі погоджувальних документів (висновків, довідок);

– за юридичними наслідками:

1) правонаділяючого характеру (видача дозволів, ліцензій, прийняття екзаменів на право водіння автотransпортних засобів із оформленням реєстраційних документів і документів на право керування транспортними засобами і т.п.);

2) правоприпиняючого характеру (скасування сертифіката на зброю, конструктивно схожих із нею виробів, набоїв, виробів піротехнічних побутового призначення та феєрверків; переоформлення зброї за місцем її обліку з одного власника на іншого; скасування ліцензій, дозволів; переоформлення ліцензії; видача негативних висновків);

3) правообмежуючого характеру (погодження проектів конструкцій транспортних засобів у частині дотримання вимог щодо забезпечення безпеки дорожнього руху; огляд транспортних засобів подальшу експлуатацію транспортного засобу, ідентифікаційні номери кузова (рами) якого підроблені, прийшли в непридатність або який розшукується правоохоронними органами іноземних держав);

– за змістом та обсягом процедурних дій:

1) основні послуги (надаються за заявами з видачею дозвільного, ліцензійного, погоджувального чи іншого документу);

2) супутні послуги (виготовлення копій документів, ламінування, фотографування, продаж канцелярських товарів, надання банківських послуг тощо), які можуть надаватися у приміщеннях, де розміщуються центри надання адміністративних послуг.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», поліція служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2].

Значна кількість нормативних актів, що регламентують діяльність МВС та Національної поліції у сфері надання послуг, а також наукових підходів до розуміння поняття «адміністративні послуги» викликає необхідність з'ясування співвідношення з такими поняттями як «поліцейські послуги» та «сервісні послуги». Вбачається, що усі послуги, які надаються Національною поліцією та іншими центральними органами виконавчої влади є адміністративними, оскільки пов'язані із реалізацією владних повноважень органами публічної адміністрації, МВС та Національною поліцією (у сфері внутрішніх справ) що спричиняє набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків фізичної (юридичної) особи відповідно до закону.

Послуги, що надаються Національною поліцією шляхом виконання її основних завдань, визначених Законом України «Про Національну поліцію», слід вважати поліцейськими, а послуги, що надаються Національною поліцією та МВС у сфері внутрішніх справ, з метою створення умов для реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою – доцільно вважати сервісними.

Слід звернути увагу на те, що поняття «сервісні послуги» з'явилося у правовому полі з моменту прийняття Верховною Радою України у першому читанні проекту Закону України «Про сервісні послуги та сервісні центри Міністерства внутрішніх справ України» [3] від 6 квітня 2015 року № 2567.

Правовий статус сервісного центру МВС визначено в Положенні про МВС України [4], відповідно до якого МВС відповідно до покладених на нього завдань, організовує у випадках, передбачених законом, надання адміністративних та інших платних послуг (п. 21); організовує діяльність Головного центру з надання сервісних послуг МВС та територіальних центрів з надання сервісних послуг МВС (п. 22).

Схвалена законодавцем модель передбачає концентрацію реєстраційних послуг та послуг дозвільної системи на рівні одного суб'єкта у формі юридичної особи публічного права – сервісного центру МВС. Метою діяльності центру з надання сервісних послуг є задоволення потреб фізичних і юридичних осіб в отриманні послуг, запровадження сучасних технологій, поліпшення обслуговування споживачів послуг.

Такий крок викликаний нагальною потребою покращення якості, підвищення оперативності та об'єктивності надання сервісних послуг з оформлення дозволів, посвідчень, свідоцтв, довідок, дублікатів документів, полегшення отримання цих послуг громадянами, запобігання проявам корупції в цій сфері.

Питання вдосконалення діяльності щодо надання населенню якісних адміністративних послуг органами виконавчої влади взагалі та зокрема Міністерством внутрішніх справ та Національною поліцією набувають особливого значення в умовах євроінтеграційних процесів та реформ. Зрозуміло, що оцінювання якості наданих адміністративних послуг є доволі абстрактним, оскільки йдеться про суб'єктивну оцінку очікуваного результату. Однак, спираючись на досвід європейських країн у цій сфері, слід звернути увагу на вимоги законності та прозорості в діяльності владних структур. Цього можна досягнути шляхом законодавчого закріплення вичерпного переліку адміністративних послуг і суб'єктів їх надання; постійного моніторингу процесу надання послуг та оцінювання якості наданих послуг; розвитку системи електронних послуг за допомогою сучасних інформаційних технологій та ін.

1. Про адміністративні послуги [Електронний ресурс]: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-17 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

2. Про Національну поліцію [Електронний ресурс]: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Про сервісні послуги та сервісні центри Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: Проект Закону України від 06.04.2015 № 2567. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54676.

4. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п>.

Н. В. Камінська

професор кафедри конституційного права та прав людини,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

А. І. Білас

начальник Дрогобицького відділу поліції
Головного управління Національної поліції у Львівській області
полковник поліції, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ КООРДИНАЦІЇ ТА УНІФІКАЦІЇ СТАНДАРТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особливістю сучасного стану розвитку системи правоохоронних органів у Європі є посилення міжвідомчого співробітництва правоохоронних і судових органів країн членів ЄС, утворення спеціальних наддержавних структур, які також відіграють важливу роль у боротьбі зі злочинністю, разом з національними правоохоронними органами. Йдеться про наднаціональні органи, які також забезпечують правоохоронну діяльність, а саме: Європейська поліція (Європол); Генеральний директорат внутрішніх справ; Євроюст; Європейський офіс із боротьби із шахрайством; Європейська інформаційна мережа у сфері правосуддя і т. і. Це основні правоохоронні органи ЄС, створені з метою сприяння розвитку співробітництва держав-членів ЄС у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Зокрема Європол і Євроюст виконують конкретні завдання взаємної допомоги, координують зусилля між органами поліції, митної та міграційної служб, юстиції ЄС.

З плином часу розширено повноваження *Європолу* з боротьби з усіма формами міжнародної злочинності. Серед категорій злочинів, що входять до компетенції Європолу є такі: 1) нелегальна торгівля наркотичними засобами; 2) нелегальна торгівля радіоактивними та ядерними субстанція-

ми; 3) підготовка й здійснення нелегальної імміграції; 4) викрадення автомобілів; 5) тероризм; 6) відмивання брудних грошей за допомогою кримінальних структур; 7) торгівля людьми та поширення дитячої порнографії; 8) підробки грошей (передусім євро, уключаючи підробку банківських карток). Крім того, пріоритетними для Європолу є злочини проти особи, фінансові злочини й кіберзлочинність.

Європол активно взаємодіє з правоохоронними органами, зокрема поліцейськими органами держав-членів ЄС, у таких формах:

1) сприяє обміну інформацією (відповідно до національного законодавства держав-членів ЄС) між офіцерами зв'язку Європолу (ELOs) кожної з країн;

2) забезпечує проведення заходів національними поліцейськими силами за допомогою оперативного аналізу інформації;

3) готує стратегічні рапорти (оцінка загрози зростання кількості злочинів) й аналізи кримінальної активності на підставі інформації, наданої державами-членами ЄС, зібраної самим Європолом або отриманої з інших джерел;

4) забезпечує експертизу й технічну підтримку розслідувань і поліцейських операцій у межах ЄС під контролем і під відповідальність зацікавлених держав;

5) сприяє розвитку аналітичних поліцейських підрозділів і гармонізації методів ведення слідства в державах-членах ЄС [1, с. 128–129].

Директорат Європолу забезпечує ефективну, оперативну та цілодобову взаємодію із загальноєвропейською поліцейською структурою, у державах-членах ЄС створені національні відділи, що відповідають за контакти з Європолом. Практично ця інституція перетворилася в орган, що координує роботу правоохоронних органів усіх держав-членів ЄС у розслідуванні злочинів транснаціонального характеру. Загалом роль Європолу у запобіганні та контролі організованої злочинності на території Європи полягає в здійсненні його координуючої функції, спільних дій компетентних органів країн-членів ЄС, наданні інформації, а також оперативної, технічної допомоги в розслідуванні найбільш складних проявів організованої злочинної діяльності.

На схожих засадах діє й агентство *Євроюст* – орган ЄС, сформований для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів держав-членів ЄС у сфері розслідування та судового розгляду особливо небезпечних міжнародних злочинів і, передусім, організованої злочинності [2]. Головними його завданнями є підтримання й зміцнення координації і співробітництва національних органів слідства, обвинувачення у сфері тяжких злочинів, що зачіпають інтереси двох та більше держав-членів ЄС або потребують спільного обвинувачення, яке ґрунтується на здійснених операціях й інформації, наданій органами держав-членів і Європолом. Завдання можуть включати ініціювання кримінальних розслідувань, які проводять компетентні національні органи, зокрема щодо злочинів проти фінансових інтересів ЄС; координацію кримінальних розслідувань та переслідувань, посилення судового співробітництва, зокрема через урегулювання конфліктів юрисдикцій і за допомогою тісної співпраці з Європейською судовою мережею [3]. З цієї метою Євроюст координує роботу національних прокуратур й інших правоохоронних відомств держав-членів ЄС, які займаються кримінальним переслідуванням або розслідуванням відповідних справ.

З метою встановлення й підтримки співробітництва між Європолом та Євроюстом, поліпшення координації дій й підвищення ефективності боротьби з тяжкими міжнародними злочинами, уникнення дублювання в роботі цих органів було укладено Угоду 2004 р. «Agreement between Eurojust and Europol» (Угода між Євроюстом та Європолом). Формами вирішення цих завдань визначено: обмін оперативною, стратегічною й технічною інформацією; проведення регулярних консультацій між директором Європолу та президентом Колегії Євроюсту, зустрічей між представниками обох сторін. Кожна сторона Угоди повинна гарантувати конфіденційність і відповідні стандарти безпеки для інформації, отриманої на підставі цієї Угоди [4].

Для підвищення ефективності боротьби з міжнародною злочинністю Євроюст постійно посилює координацію дій між національними поліцейськими та судовими органами, створюючи тим самим для усіх правоохоронних органів держав-членів ЄС сприятливі умови для ефективної боротьби зі злочинністю. Він може звертатись до компетентних органів держав-членів ЄС із запитом про порушення кримінальних справ і притягнення до відповідальності за фактами конкретних злочинів, запитом про створення об'єднаних слідчих бригад, а також надавати інформаційну підтримку при розслідуванні й щодо здійснення заходів кримінального переслідування. Для його діяльності характерне поєднання принципів індивідуальності й колегіальності (через колегії, комітети).

У свою чергу, *Генеральний директорат внутрішніх справ* (ГДВС) почав свою діяльність 2010 р. тоді ще з повноваженнями Міністерства внутрішніх справ ЄС. Заходи, які здійснюються ГДВС,

спрямовані на забезпечення економічного, культурного й соціального зростання ЄС, зміцнення законності та безпеки у всіх сферах життя. Довготривала інтеграційна співпраця держав-членів ЄС була спрямована й на створення *Європейської прокуратури* на основі Євроюсту. Вона у взаємодії з Європолом уповноважена здійснювати досудове слідство й передачу до суду справ учасників злочинних діянь, які посягають на фінансові інтереси ЄС, підтримує обвинувачення з цих справ перед компетентними судами держав-членів ЄС, а також координаційні функції. Однак, проти покладення на європейську прокуратуру координаційних функцій виступили Великобританія, Ірландія та деякі інші держави-члени ЄС, тому в рамках організаційного механізму ЄС координаційна діяльність правоохоронних служб держав-членів ЄС покладена на Європол та Євроюст.

Спільна робота країн ЄС з протидії злочинності вимагає інтенсивної співпраці правоохоронних органів, тому роль координуючого інституту відведено Постійному комітету оперативного співробітництва з внутрішньої безпеки, сформованому за Лісабонським договором 2007 р. Оскільки поліцейські служби, їх організація і методи роботи залишаються у межах діяльності країн-членів, важливою умовою їх ефективної взаємодії стає забезпечення оперативного обміну поточною інформацією, в т.ч. конфіденційною, й створення доступних усім країнам ЄС баз даних.

У сфері європейського простору спільної безпеки і правосуддя є розбіжність про те, які саме функції слід передати на наднаціональний рівень. Дана проблема може бути вирішена за допомогою так званого «активного співробітництва», здійснюваного обмеженою групою країн ЄС за згоди всього Євросоюзу. Першим кроком є гармонізація відповідних правових процедур, однак поява низки варіантів такого «активного співробітництва» може істотно ускладнити як взаємодію всередині ЄС, так й контакти ЄС з третіми країнами. Замість єдиного простору із загальними правилами, в Євросоюзі можуть виникати невидимі кордони, що розділятимуть країни, що вибрали різні «швидкості» в інтеграційному процесі. До речі, як показує досвід держав, що відмовилися від участі в Шенгенському договорі чи інших договорах, змінити один раз прийняте рішення непросто, а сам факт «відособленості» окремої країни від більшості в ЄС може успішно використовуватися партіями так званих євроскептиків у внутрішньополітичній боротьбі [5].

Стандарти правоохоронної діяльності зумовлені впливом інтеграційних процесів, спільної наднаціональної політики у сфері внутрішніх справ та захисту прав людини. Це сукупність загальнообов'язкових норм і принципів, які розроблені й прийняті державами-членами ЄС, спеціально уповноваженими інституціями ЄС, з метою уніфікації засад правоохоронної діяльності, форм і методів роботи правоохоронних органів, їх посадових осіб за загально-визнаними демократичними цінностями, з метою зміцнення національного і загальноєвропейського правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина. З-поміж їх прикладів наведемо такі:

Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Кодекс поведінки службовців органів правопорядку ООН 1979 р., Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку ООН 1990 р., Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» 1979 р., Європейський кодекс поліцейської етики 2001 р. тощо. Водночас такі стандарти мають враховувати у кожному випадку можливості їх запровадження, національні інтереси, історичні традиції, потреби населення.

Без сумніву, у сфері правоохоронної діяльності країн-партнерів досягнення єдиної позиції, реалізація спільної політики вимагає значних зусиль. Це зайвий раз вказує на багатоаспектність та суспільну важливість досліджуваної проблеми, точніше складного комплексу проблем, на необхідність постійного удосконалення і розвитку механізму реалізації правоохоронної діяльності.

1. Каркач П. Координація діяльності правоохоронних органів держав-членів Європейського Союзу / П. Каркач // Історико-правовий часопис. – 2013. – № 1. – С. 127–134.

2. Treaty on European Union. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/maastrichttext.html>.

3. Європейські інституції та права людини в Європі: Резолюція 2041 (2015) від 6.03.2015 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=73456>.

4. World Encyclopedia of Police Forces and Correctional Systems / editor G. T. Kurian. – 2nd. ed. – Farmington Hills: Thomson Gale, 2006. – 1176 p.

5. Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the Effective Implementation of EU Policies Through Criminal Law / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social / Committee and the Committee of the Regions COM(2011) 573 final of 20.9.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/act_en.pdf.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПОСИЛЕННЯ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ

Однією із головних проблем не високого рівня розкриття злочинів та зростання злочинності є недостатня стимулююча функція заробітної плати правоохоронців у зв'язку з розкриттям злочинів. З метою вирішення цієї проблеми, на нашу думку, варто запровадити преміювання співробітників правоохоронних органів у формі фіксованого відсотка (наприклад, 1%) від розміру матеріальної та моральної шкоди, встановленої в обвинувальному акті, і розмір цієї премії законодавчо віднести до розміру судових витрат. Окрім того, негативну роль у рівні розкриття злочинів відіграє конституційна норма, закріплена статтею 56 Конституції України, відповідно до якої *«Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень»*. В зв'язку з чим, скасування постанови слідчого про відмову у внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, скасування інших процесуальних документів, тривалий досудовий розгляд справи ніяк не відображається у стимулюючій функції заробітної плати. Тому, на нашу думку, доцільно ввести матеріальну відповідальність за скасування процесуальних рішень, а також за 1 місяць перевищення строку розгляду справи у формі фіксованого відсотку (наприклад, 0,1%) від розміру заявленої матеріальної та презюмованої моральної шкоди, яка відповідає статті Кримінального кодексу України, за якою внесено відомості до ЄРДР, а за постановлення оправдального вироку – у подвійному розмірі від відповідного розміру премії. Зазначену матеріальну відповідальність доцільно відраховувати від розміру премії (тобто прописати цю вимогу в положенні про преміювання).

Складним є питання про розрахунок презюмованої моральної шкоди. На нашу думку, при оцінюванні презюмованої нематеріальної шкоди можна скористатися висновками у роботі «Визначення розміру презюмованої моральної шкоди у світлі адаптації методики О. М. Ерделевського до законодавства України», що прийнята до друку у науковому фаховому виданні «Право і безпека» і вийде в світ у жовтні 2017 р. Так, презюмована моральна шкода за злочин, яким передбачено 1 рік позбавлення волі відповідає 0,11 умовних одиниць (далі «умовна одиниця» скорочено – у.о.) моральної шкоди або 110 ПМ (далі «прожитковий мінімум» скорочено – ПМ), 1 року обмеження волі відповідає 0,055 у.о. моральної шкоди або 55 ПМ (мінімальних прожиткових мінімумів), 1 місяцю виправних робіт відповідає 0,0015 у.о. моральної шкоди або 1,5 ПМ., 1 місяцю арешту відповідає 0,0046 у.о. моральної шкоди або 4,6 ПМ, 1 годині громадських робіт відповідає 0,000038 у.о. моральної шкоди або 0,038 ПМ. Штрафу у розмірі 1 неоподаткований мінімум доходів громадян (далі скорочено – НМДГ) відповідає 0,00018 у. о. балів стресу або 0,18 ПМ відшкодування моральної шкоди [1, 2].

1. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом. – М.: Издательская группа ФОРУМ–ИНФРА-М, 1997. – 240 с.

2. Карачевцев Я. М. Щодо необхідності посилення відповідальності за випуск недоброякісної продукції // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». – 2017. – №3. – С. 70–73.

К. В. Катеринчук
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Юридичного інституту
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний авіаційний університет)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Наука кримінального права не стоїть на місці, тому виникають нові дослідження науковців щодо її подальшого вдосконалення в тому числі і положень Кримінального кодексу України (далі –

КК України). Здійснюючи порівняльно-правову характеристику злочинів проти здоров'я особи, передбачених розділом II Особливої частини КК України, нами було помічено, що в деяких країнах, і це логічно, присутні певні особливості цих злочинів. Так наприклад, російський законодавець (ст. 111 КК Російської Федерації) [1], російські вчені [2] та пропозиції білоруських науковців (Т.Г. Терещенко) [3], відзначають про ще один із наслідків тяжкого тілесного ушкодження, що незнайомий теорії та практиці вітчизняного кримінального права – це захворювання наркоманією або токсикоманією.

Але КК України та Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесного ушкодження чітко визначають ознаки тілесних ушкоджень. Так, наприклад, до ознак тяжкого тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 121 КК України) належать:

- а) небезпека для життя;
- б) втрата будь-якого органу або втрата органом його функцій;
- в) душевна хвороба;
- г) розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину;
- д) переривання вагітності;
- е) невинуватне знівечення обличчя (п. 2.1.1).

Щодо особливостей термінології ознак тілесних ушкоджень, ми це питання розкривали в наших публікаціях [4].

На даний час, вищезазначена пропозиція в ч. 1 ст. 121 КК України не може бути застосована, так як вже є спеціальна норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 314 КК України). В положеннях цієї статті, а саме в частині 2 йдеться мова про незаконне введення будь-яким способом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в організм іншої особи проти її волі, якщо вони призвели до наркотичної залежності потерпілого або вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306-312 та 314-318 цього Кодексу, або вчинені щодо двох чи більше осіб, або якщо вони заподіяли середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження потерпілому.

Кваліфікованими видами даного злочину (ч. 2 ст. 314 КК України) є дії, що призвели до наркотичної залежності потерпілого або якщо вони заподіяли середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження потерпілому та інші ознаки. Однак аналіз суб'єктивної сторони даного кваліфікованого складу злочину має певні особливості. По-перше, до дії (ч. 1 ст. 314 КК України) – умисел, а до одного із наслідків (ч. 2 ст. 314 КК України) у виді наркотичної залежності – умисел або необережність; до другого – заподіяння середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження потерпілому, виключно необережність. У випадку, якщо у особи до дій та до наслідку – тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження умисел, то дії винної особи повинні кваліфікуватися за сукупністю статей, а саме ч. 2 ст. 314 КК України та ч. 1 ст. 121 КК України. Отже, постає питання щодо правильного розуміння або тлумачення даної норми.

По-друге, Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 26.04.2002 року «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» не надає роз'яснень правильного правозастосування даної норми.

На даний час, невтішна статистика Генеральної Прокуратури України щодо кількості злочинів, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, інформація із ЗМІ (преса, Інтернет і т. д.) про легкодоступність наркотичних засобів, психотропних речовин дає можливість зробити висновок про те, що правоохоронні органи повинні активізувати роботу в цій сфері. А для усунення протиріч та конкуренції кримінальних норм пропонуємо впровадити «нову» ознаку тяжкого тілесного ушкодження в ч. 1 ст. 121 КК України – захворювання наркоманією або токсикоманією.

1. Уголовный кодекс Российской Федерации: с последними изменениями и дополнениями от 13.06.1996 – № 63-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ug-kodeks.ru/>

2. Векселенко В., Галюкова М. Уголовно-правовой анализ понятия «вред здоровью» / В. Векселенко, М. Галюкова // Уголовное право № 1. – 2007. – С. 7 – 11.

3. Терещенко Т.Г. Умышленное причинение тяжкого телесного повреждения: уголовно-правовая и криминологическая оценка: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук (12.00.08) «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Т.Г. Терещенко. – Учреждение образования «Акад. Министерства внутренних дел Республики Беларусь» – Минск: – 2013. – С. 8 – 9.

4. Катеринчук К.В. «Тілесні ушкодження» чи «шкода здоров'ю»: юридичний та судово-медичний погляди / К.В. Катеринчук, І.О. Юхимець // Інформація і право. – 2017. – № 2 (21). – С. 133– 143.

О. В. Керевич
директор Подільської юридичної
компанії «Керевич та партнери»

Є. Г. Андрєєва
студент 3 курсу психологічного факультету
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ ДОПОМОГИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Процесуальні повноваження органів досудового розслідування є правовою гарантією забезпечення законності під час розслідування кримінальних правопорушень, гарантією захисту прав громадян та інтересів держави. Процесуальні повноваження вказують, як діяти слідчому в тій чи іншій процесуальній ситуації, яка виникає під час розслідування. Іноді закон прямо пропонує належну, необхідну поведінку для досягнення потрібного результату [1, с. 94].

Реалізуючи свої повноваження з розслідування кримінального правопорушення, відповідно до ч. 5 ст. 40 КПК України слідчий є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [2].

Відповідно до п. 1 ст. 223 КПК України, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Слід також зазначити, що КПК України, покладаючи на слідчого відповідальність за законність і своєчасність проведення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК), уповноважує його на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК) [2].

Поряд із проведенням слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість застосування інших заходів для отримання інформації про факти та події, які становлять вагомий інтерес та виправдану необхідність в конкретному кримінальному провадженні, у вигляді негласних (слідчих) розшукових дій.

Чинний КПК України дає визначення негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. Відповідно до цього законодавчого визначення М. А. Погорецький робить слушний висновок, що за своїм змістом негласні слідчі (розшукові) дії не відрізняються від оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідними відомчими правовими актами [3, с. 271].

До системи негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) КПК України відносить такі, як: аудіо- відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264). До другої групи належать: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо- відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274) [2].

При цьому, до постановлення ухвали слідчого судді можуть бути розпочаті лише такі НСРД: 1) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України); 2) спостереження за особою (ст. 268 КПК). Після початку цих НСРД прокурор зобов'язаний невідкладно (за наявності найпершої об'єктивної можливості) звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням [2]. Виконання будь-яких дій з проведення НСРД повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення НСРД. Отримана внаслідок такої дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК.

З'ясування змісту й переліку негласних слідчих (розшукових) дій, запроваджуваних главою 21, які проводяться слідчим або за його дорученням співробітниками оперативного підрозділу, свідчить, що вони багато в чому схожі з оперативно-розшуковими заходами, передбаченими ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

До суб'єктів проведення негласних слідчих (розшукових) дій КПК України відносить: а) слідчого, який здійснює досудове розслідування злочину; б) за його дорученням – уповноважені опера-

тивні підрозділи відповідних відомств (ч. 6 ст. 246), працівник яких при виконанні доручень слідчого та прокурора на їх проведення користуються повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41) [2].

Такі уповноважені посадові особи оперативного підрозділу при виконанні доручення слідчого на виконання негласних слідчих (розшукових) дій користуються повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК України). Такі особи при виконанні доручення слідчого на виконання певної негласної слідчої (розшукової) дії немає права здійснювати інші процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися за клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України), у той час коли за попереднім законодавством при виконанні доручення чи вказівки слідчого на проведення оперативно-розшукових заходів оперативний підрозділ мав ширші повноваження [3, с. 273-274].

Доводиться констатувати, що на практиці проведення негласних слідчих (розшукові) дій, як правило, слідчими не здійснюється, а доручається уповноваженим оперативним підрозділам, які також їх безпосередньо не проводять, а для цього на підставі свого завдання відповідно до положень Інструкції «Про організацію діяльності органів досудового розслідування залучають відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи», затвердженої Наказом МВС України № 570 від 06.07.2017 р [4].

На нашу думку, у справі належного використання допомоги оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій важко переоцінити значення вказівок прокурора про усунення виявлених порушень при провадженні зазначених процесуальних дій, оскільки допущені недоліки і порушення можуть позбавити доказового значення фактичні дані, які отримані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

1. Омаров А. А. Щодо деяких проблемних питань процедури / А. А. Омаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Юридичні науки». – Вип. 3. – Т. 2. – 2016. – С. 114–117.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (редакція від 14.04.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 270–276.

4. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук

доцент кафедри трудового, екологічного

та аграрного права, кандидат юридичних наук, доцент

(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: КРИТЕРІЇ ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

Сьогодні все більше уваги серед науковців та практиків приділяється питанням ефективності діяльності органів та установ виконання покарань, яка безпосередньо спрямована на реалізацію покарань, а також виробленню критеріїв її оцінювання.

Під терміном «критерії ефективності» правової політики держави розуміються умови, які сприяють настанню суспільно-корисних наслідків, забезпечують досягнення позитивного результату [1, с. 10].

Так, на думку І. С. Яковець, у проведенні комплексного оцінювання роботи органів та установ виконання покарань до переліку критеріїв має належати масив даних щодо аналізу:

- динаміки осіб, які тримаються в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах;
- ситуації щодо запобігання злочинам і правопорушенням з боку засуджених і осіб, які взяті під варту;
- стану соціально-виховної роботи із засудженими;
- стану професійно-технічного і загальноосвітнього навчання засуджених, організації виробничо-господарської діяльності та залучення засуджених до праці;
- стану харчування, речового, комунально-побутового забезпечення та охорони здоров'я;
- роботи з кадрами [2, с. 131].

А. Є. Круглова цей перелік критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та установ виконання покарань пропонує розширити, виокремивши наступні напрямки оцінювання:

- нормативно-правове забезпечення діяльності органів та установ виконання покарань;
- стан дотримання прав людини в органах і установах виконання покарань;
- ставлення працівників органів та установ виконання покарань до засуджених;
- робота персоналу і службових осіб органів та установ виконання покарань;
- умови тримання осіб, які відбувають покарання у виді обмеження та позбавлення волі в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;
- соціально-виховна робота із засудженими особами;
- матеріально-технічне забезпечення засуджених;
- харчування засуджених, їх праця, відпочинок;
- стан правопорядку, оперативної роботи, забезпечення режиму та організації нагляду у виправних установах;
- взаємодія органів та установ виконання покарань із громадськістю [3, с. 170–171].

Наведені авторські критерії допустимі для використання при оцінці ефективності діяльності органів та установ, які забезпечують виконання покарань пов'язаних з ізоляцією від суспільства. До таких критеріїв також можна віднести стан здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення, а саме:

- визначення місця проживання після звільнення;
- влаштування до спеціалізованих установ для звільнених;
- госпіталізація до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги;
- працевлаштування працездатних осіб.

Для оцінки ж ефективності діяльності щодо виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, органами пробації потрібно використовувати інші критерії, наприклад, стан здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років тощо.

1. Почтовий М. М. Стадії, критерії ефективності, форми та функції правової політики держави: співвідношення понять у загальній теорії держави і права / М. М. Почтовий // Юридична наука. – 2014. – № 11. – С. 7-12.

2. Яковець І. С. Оцінка ефективності діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України її персоналом / І. С. Яковець // Питання боротьби зі злочинністю. – Х.: Кроссруд, 2008. – Вип. 16. – С. 127-138.

3. Круглова А. Є. До питання про критерії оцінювання ефективності діяльності органів та установ виконання покарань / А. Є. Круглова // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.) – К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 169-172.

Ю. І. Кіржецький

доцент кафедри соціальних дисциплін,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М. С. Кіржецька

асистент кафедри економіки підприємства та інвестицій,
кандидат економічних наук
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Вдосконалення механізмів реформування правоохоронних органів, з позиції забезпечення їх ефективного функціонування, передбачає вдосконалення організаційного механізму внутрішньої комунікацій в організації. Сучасна практика діяльності правоохоронних органів показує, що внутрішні

комунікації сприймаються зазвичай як допоміжна діяльність, застосовуються відособлено, а не в комплексі з іншими елементами механізму, а, подекуди, завдання окремих комунікаційних інструментів суперечать іншим. Відповідно, це призводить до зниження сприйняття комунікацій, ускладнення їх інтеграції в систему управління системою правоохоронних органів, і, як наслідок, низького рівня управління системою правоохоронних органів України.

Дослідження механізму внутрішньої комунікації у правоохоронних органах передбачає аналіз деформацій існуючих інструментів механізму, оскільки вони перебувають у стадії формування, у зв'язку із реформою системи. Це дасть змогу у подальшому здійснити обґрунтування його перспективної моделі, адекватної потребам системи правоохоронних органів.

Система правоохоронних органів, як соціально орієнтована інституція, не може існувати без налагодженого процесу ефективних комунікацій, а, отже, не може ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні зміни, що призводить до неефективного управління установах, організаціях та службах, що формують правоохоронну систему. Формуванню ефективного механізму внутрішньої комунікації у поліції перешкоджають бар'єри, що виникають у процесі передачі інформації, коли функції кожного підрозділу чітко й однозначно не визначені.

Проведене дослідження внутрішньої комунікації у вітчизняних міністерствах [1] показало, що близько 70% опитаних респондентів не бачать необхідності у горизонтальній взаємодії поміж працівниками міністерства. Проблеми взаємодії всередині міністерства поміж службами виокремили 47% опитаних. Низьку потужність комп'ютерів та недостатню швидкість Інтернету, що перешкоджає горизонтальній комунікації, зазначили 73% респондентів. Це дає змогу зробити висновки про надзвичайно низький рівень внутрішньої комунікації у вітчизняних міністерствах загалом та МВС зокрема.

Зважаючи на низку комунікаційних перешкод у системі правоохоронних органів здійснимо їх сепарацію на професійні, психологічні та організаційні. Так, до професійних комунікаційних перешкод можна віднести (1) інформаційну асиметрію повідомлень, (2) смислове перевантаження повідомлень внаслідок надмірної наявності зайвої інформації, (3) незадовільна організаційна структура міністерства: чисельні рівні управління створюють передумови інформаційних викривлень, оскільки кожен наступний рівень менеджменту може викривляти або відфільтровувати повідомлення; (4) низька компетентність правоохоронців, що породжує конфлікти між відділами і певними працівниками підприємства.

До психологічних комунікаційних перешкод належать: (1) гендерні відмінності; (2) поведінкові чинники (недоречність, груба поведінка, нетактовність); (3) дисбаланс у відносинах; (4) несумісність у цінностях, інтересах, манерах поведінки і спілкуванні; (5) низький рівень мотивації.

Організаційним чинником погіршення якості комунікаційних зв'язків є складність рівнів управління установах та організаціях, що формують правоохоронну систему. Так, надмірна кількість ієрархічних рівнів є причиною інформаційного хаосу, що формується в системі через заплутаність потоків вхідної інформації. Наслідками інформаційного хаосу є: потрапляння інформації до хибного одержувача; недостатність необхідної інформації та нерівномірність розподілу функціональних обов'язків працівників установи, організації, служби; зростання часу одержання відправленої інформації.

Варто зазначити, що комунікація вбудована в усі основні види управлінської діяльності, тому вона є одним з чинників організаційного механізму управління системою правоохоронних органів та вимагає комплексного підходу до її вивчення. Одним із аспектів «комунікаційних розривів» є комунікаційні бар'єри, пов'язані з професійними, психологічними та організаційними чинниками установах, організаціях та службах, що формують правоохоронну систему. Наявність значної кількості комунікаційних бар'єрів у механізмі управління системою правоохоронних органів, максимальна закритість та відсутність зворотного зв'язку сформували управлінську модель «ізоляції», що породжує швидке блокування внутрішніх інформаційних потоків та породжує втрату кадрового складу.

1. Запровадження комунікації органів державної влади: зб. мат-лів наук.-практ. конф. / упоряд. А. В. Баровська. – К.: Фенікс, 2016. – 192 с.

2. Морозова Н.А. Управление коммуникациями в организации / Н.А. Морозова // Вестник ВГУ. Серия: Экономика и управление. – 2010. – № 2. – С. 173–181.

3. Павленко А.Ф. Маркетингові комунікації: сучасна теорія і практика: монографія / А.Ф. Павленко, А.В. Войчак, Т.О. Примак. – К.: КНЕУ, 2005. – 408 с.

4. Government Communication Service Handbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gcs.civilservice.gov.uk/wp-content/>

5. Рыбкин А. Несколько слов о внутренней коммуникации / А. Рыбкин // Управление человеческим потенциалом. – 2005. – № 3. – С. 2–9.

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Права людини починаються з прав дитини. Захист прав дитини є одним із найважливіших в Україні, адже ставлення до дітей, рівень їхньої безпеки та захищеності у державі, стан їхнього всебічного розвитку є одним із показників цивілізованості та гуманності суспільства. Наша держава визнає, що діти є особливо уразливою групою з огляду на їх вік, психічний і фізичний розвиток, життєву недосвідченість, тому вони потребують спеціального постійного догляду та захисту. Незважаючи на значні зрушення, що відбулися у сфері охорони дитинства протягом останніх років, стає очевидним, що існуюча в Україні система захисту прав дітей не в змозі повною мірою забезпечити реалізацію їхніх прав. Це зумовлює необхідність пошуку та створення нових механізмів реалізації державної політики щодо підтримки дітей [1].

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини та чинного вітчизняного законодавства кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність, захист гідності та найкраще забезпечення її інтересів.

Вагомий внесок в державній політиці щодо захисту прав дитини вносить і система підрозділів Національної поліції України. Щодня працівники поліції зустрічаються з порушенням прав та законних інтересів дітей, зокрема, фактами учинення насильства та жорстокого поводження і сім'ї щодо дітей.

Законодавством України визначені терміни, що стосуються даної проблематики. Зокрема, дитина (особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше), дитинство, забезпечення найкращих інтересів дитини, охорона дитинства, дитина-сирота, дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, дитина, розлучена із сім'єю, дитина-інвалід, дитина, яка потребує додаткового захисту, діти, які потребують тимчасового захисту тощо [4].

Працівники поліції, з метою дотримання прав та законних інтересів дітей у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до покладених завдань працівники поліції повинні забезпечувати виконання таких заходів: установлення місцезнаходження дітей у разі їх безвісного зникнення; розкриття кримінальних правопорушень, учинених дітьми; організацію та здійснення заходів профілактики з дітьми в навчальних закладах, за місцем проживання з метою запобігання вчиненню ними адміністративних і кримінальних правопорушень; організацію та здійснення заходів індивідуальної профілактики з дітьми, що вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення, були засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, звільненими зі спеціальних виховних установ; ужиття заходів щодо недопущення рецидивної злочинності серед дітей; виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, у тому числі батьками, законними представниками; організація надання правової та психологічної допомоги дітям, які є потерпілими в кримінальному провадженні чи стали свідками кримінального правопорушення.

Новим у діяльності Національної поліції України є запровадження у практичну діяльність застосування превентивного поліцейського заходу – поліцейське піклування.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейське піклування здійснюється до неповнолітньої особи віком до 16 років у разі, якщо вона залишилась без догляду.

Піклування є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків. На міжнародному рівні закріплено обов'язок кожної держави забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права і обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх законодавчих і адміністративних заходів.

Поліцейське піклування щодо неповнолітніх є превентивним поліцейським заходом, є заходом попередження вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень неповнолітніми, спрямований на недопущення їх вчинення відносно неповнолітніх осіб віком до 16 років.

Суб'єктом застосування поліцейського піклування є співробітник поліції. Наслідком застосування поліцейського піклування відносно неповнолітнього є передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування.

Обов'язки поліцейського під час застосування поліцейського піклування відносно дитини: негайно роз'яснити дитині зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу; роз'яснити право на отримання медичної допомоги; роз'яснити право на надання пояснень та оскарження дій поліцейського; надати дитині можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи; самостійно негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи.

Повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. Поліцейський уповноважений вилучити у дитини зброю чи інші предмети, якими вона може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу.

Поліцейському заборонено здійснювати обшук дитини, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

Про застосування поліцейського піклування складається протокол, який підписується поліцейським і особою [3].

Проблема соціально-правового захисту дітей є актуальною для України особливо сьогодні, в часи складної ситуації на Сході України, політичної, економічної та соціальної нестабільності.

Держава здійснює захист дитини від усіх форм насильства, образ, недбалого й жорстокого поводження з нею, залучення до найгірших форм дитячої праці, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють, в першу чергу, на законодавчому рівні.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=937%3A251114-24&catid=109%3A1-1214&Itemid=135&lang

2. Конвенція про права дитини: ратифіковано Постановою Верховної Ради України № 789-XII від 27.02.91 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 30 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

М. П. Климчук

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичного забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

С. І. Марко

завідувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету №1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ

Група кримінальних правопорушень, вчинених на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості, являє собою досить складну за своєю юридичною природою систему. Саме цим, насамперед, зумовлені помилки у слідчій і судовій практиці, які призводять до того, що частка винесених судових вироків у загальній масі матеріалів кримінальних проваджень даної групи невелика. Якщо ж порівнювати кількість кримінальних проваджень із загальною кількістю кримінальних правопорушень, вчинених на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості, то частка перших буде мізерною [1, с. 79].

Вказані обставини потребують консолідації зусиль щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, контррозвідувальних підрозділів та інших суб'єктів боротьби з радикальними проявами з метою своєчасного виявлення і припинення такої діяльності та надійного убезпечення громадян. Успіх виявлення осіб, які організували, сприяли, вчинили злочин, учинений на ґрун-

ті нетерпимості багато в чому залежить від чіткої та узгодженої діяльності слідчих та оперативних підрозділів.

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами є найбільш поширеним і важливим напрямком відомчої взаємодії, яка має низку суттєвих особливостей. Спільність мети, завдань, принципів і характеру діяльності об'єднує їх у єдину цілісну систему. Дана проблема є актуальною сьогодні, оскільки безпосередньо пов'язана із завданням посилення ефективності боротьби зі злочинністю загалом та радикальними проявами на ґрунті ненависті зокрема.

У процесі взаємодії слідчого й оперативних підрозділів під час досудового розслідування між ними виникають не лише кримінально-процесуальні правовідносини, а й ділове співробітництво, відбувається якісне об'єднання сил, засобів і методів, що забезпечує оптимізацію процесу розслідування злочинів для найбільш якісного й ефективного виконання завдань, що стоять перед досудовим розслідуванням [2, с. 371].

Після надходження до органу, підрозділу поліції інформації про вчинення кримінального правопорушення та внесення інформації до ЄРДР під керівництвом начальника органу, підрозділу поліції здійснюється комплекс першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій, у тому числі за дорученням слідчого, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та з'ясування всіх обставин події [3].

Аналіз слідчої та судової практики а також положень Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої Наказом МВС №575 від 07.07.2017 року, дав змогу виокремити першочергові заходи, які на нашу думку, повинні бути вжиті під час організації спільної діяльності слідчих та оперативних підрозділів за фактом вчинення кримінального правопорушення з мотивів ненависті:

- проведення огляду місця події;
- переслідування і затримання правопорушників за слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення злочинців або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, у тому числі в місцях можливого перебування або появи злочинців;
- проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення сепаратистських дій, розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі;
- виявлення свідків та очевидців події, опитування (у разі внесення відомостей в ЄРДР – допит) з цією метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого діяння, а також осіб, які могли перебувати на можливих шляхах руху злочинців до та від місця події;
- встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення сепаратистських дій, розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі, та можливих напрямків руху осіб, які його вчинили, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення;
- здійснення поквартирного чи подвірного обходу для збирання відомостей про подію, обстеження місцевості в районі вчинення кримінального правопорушення, виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння, інших предметів, отримання додаткової інформації про дії на ґрунті ненависті та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
- орієнтування особового складу органів та підрозділів поліції на території обслуговування, на якій виявлено сепаратистські прояви, розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі, та суміжних територіях, а також (за необхідності) представників громадськості про характер, час, місце і спосіб учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їх зовнішність, прикмети викраденого та про інші відомості, що мають значення для встановлення правопорушників та їх розшуку;
- використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи МВС України та інших інформаційних ресурсів, а також зі ЗМІ;
- перевірку осіб за базами (банками) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України, та іншими інформаційними ресурсами, передбаченими ст. ст. 26, 27 Закону України «Про Національну поліцію»;
- інші передбачені законодавством заходи та дії, необхідні для встановлення події кримінального правопорушення на ґрунті ненависті та осіб, які його вчинили.

У разі якщо в результаті проведених першочергових заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, керівник органу, підрозділу поліції організовує і забезпечує подальшу роботу з розкриття цього кримінального правопорушення [3].

Отже, приходимо до висновку, що узгоджена діяльність слідчих та оперативних підрозділів, державних і недержавних організацій є важливою складовою у процесі боротьби зі злочинами

пов'язаними з порушеннями рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії оскільки саме така діяльність спрямована на розкриття цих кримінальних правопорушень, притягнення до відповідальності винних та попередження протиправних дій.

1. Розслідування злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості. Навчально-практичний посібник / колектив авторів. Київ, 2012 167 с.

2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ міністерства внутрішніх справ від 7 лип. 2017 р. №575: search.liga.zakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30805.html

3. Климчук М. П., Дружок А. А. Виконання доручень як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні // Порівняльно-аналітичне право, Ужгород. №5, 2014. С. 371–373.

М. В. Ковалів

завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, професор

Л. Є. Чайковська

слухач 5 курсу факультету № 4
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Як свідчить одна з основних аксіом державно-правової теорії, жодне суб'єктивне право не може існувати без відповідного йому суб'єктивного обов'язку. Відповідно до цього постулату конституційні акти, закріплюючи ті чи інші права і свободи людини (громадянина), одночасно встановлюють відповідні юридичні (конституційні) обов'язки для різних суб'єктів суспільних відносин. При цьому найбільший їх обсяг сучасні демократичні конституції покладають на саму державу, зобов'язуючи його не просто дотримуватися закріплені за індивідом права, але більш того – здійснювати всі можливі заходи для їх реалізації.

Прикладом тут може служити лаконічне формулювання Основного закону для Федеративної Республіки Німеччини 1949 року: «Гідність людини недоторканна. Його повагу та захист є обов'язком усієї державної влади» (ст. 1).

Дещо ширше за змістом положення міститься в Україні: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3) [1]. Подібного роду обов'язки в тому чи іншому формулюванні покладаються на державу багатьма іншими демократичними за своїм характером конституційними актами.

Виходячи з зазначеного вище розуміння стану особистої безпеки як основної мети існування конституційно-правового інституту прав людини, можемо зробити наступний висновок: приймаючи на себе обов'язок щодо забезпечення конституційно закріплених прав індивіда, держава повинна забезпечувати в першу чергу ті з них, які мають безпосереднє відношення до стану його особистої безпеки.

Слід зазначити специфічний характер подібного роду зобов'язання, обумовлений самою природою охоронюваних зазначеними правами об'єктів (благ). На відміну від об'єктів інших конституційних прав (на освіту, соціальне забезпечення тощо), всі вони – будь то життя, свобода, особиста недоторканність або людську гідність є споконвічно (вроджене) властивими людині і, отже, не можуть бути фактично надані державою. У такому випадку держава може лише бути зобов'язаною (за допомогою конституційних приписів) дотримуватися дані права самостійно (тобто не порушувати їх), і забезпечувати їх дотримання іншими учасниками суспільних відносин (тобто охороняти та захищати зазначені права від неправомірних посягань).

Варто зазначити, що подібні розпорядження містяться не в усіх конституціях, проте, там, де наявність зазначеного обов'язку не встановлюється конституційними нормами безпосередньо, воно впливає з інших положень або самої сутності конституції як юридично оформленого «суспільного договору» між державою та громадянським суспільством. Виходячи з цього, можемо в найзагальні-

шому вигляді трактувати конституційний обов'язок демократичної держави щодо розглянутого кола прав як сукупність двох більш конкретних обов'язків:

1) негативних – обов'язки держави утримуватися від порушення вказаних прав (дотримуватися їх);

2) позитивних – обов'язки держави у межах своєї юрисдикції і в межах наявних ресурсів вживати необхідних заходів для забезпечення максимально можливого рівня дотримання зазначених прав іншими суб'єктами суспільних відносин (охороняти та захищати їх від порушень).

У свою чергу, реалізація другого з вищевказаних обов'язків, як свідчить стаття 12 французької Декларації прав людини та громадянина, вимагає існування певного роду «публічної сили» [2].

Необхідність здійснення позитивного обов'язку демократичної держави забезпечувати дотримання конституційних норм про права людини легітимізує наявність у нього потужного механізму державно-владного примусу. При цьому ключовою ланкою даного механізму виступають особливі органи влади, іменовані, як правило, «поліцією», і несучі безпосереднє тягар підтримки правопорядку та забезпечення особистої безпеки людини від злочинних посягань.

Не викликає сумнівів твердження про те, що ефективне виконання поліцейськими органами покладених на них функцій вимагає наділення їх співробітників різного роду владними повноваженнями. З позиції конституційного права найбільше значення мають ті з них, які припускають можливість здійснення силового примусу до виконання правових приписів у вигляді легального застосування сили.

У зв'язку з цим висловлюється думка, що в демократичному суспільстві саме діяльність правоохоронних органів є санкціоноване державою насильство одних громадян над іншими, можливість здійснення якого підкріплюється наділенням правоохоронців значним обсягом владних повноважень і засобами для їх реалізації (включаючи різного роду озброєння).

У певних ситуаціях реалізація публічно-владних повноважень поліції є єдиною можливістю забезпечити дотримання найважливіших, які закріплюються конституційними актами прав людини (в першу чергу – право на життя), припиняючи або запобігаючи їх порушення в результаті злочинних посягань.

З цієї точки зору діяльність інших дотримання законності, наприклад, прокуратури і судових органів, здійснюється переважно постфактум – тоді, коли певне право індивіда вже було порушено (найчастіше – неоправно). В даному випадку можна заперечити, що прокуратура (підтримуючи публічне звинувачення), органи правосуддя (обираючи міру покарання) і пенітенціарна система (ізолює правопорушників від суспільства) здійснюють також і превентивну діяльність щодо запобігання подальших злочинних посягань на конституційно закріплені права. Однак в дійсності, діючи таким чином, система кримінальної юстиції в кращому випадку лише тимчасово нівелює можливість здійснення тією чи іншою особою протиправних діянь, не усуваючи їх причин і мотивів (а найчастіше – посилюючи їх), а значить – не усуваючи загрози порушення конституційних прав інших осіб. Зрозуміло, ми ні в якому разі не стверджуємо про недоцільність обвинувальної, судової та кримінально-виправної діяльності держави. Однак навряд чи можна сперечатися з тим, що здійснювана поліцією діяльність щодо запобігання та припинення злочинних посягань на індивідуальні права і свободи не може бути замінена на ніякий інший (включаючи процедури подальшого звинувачення, судового процесу і покарання). Згідно усталеного в науці конституційного права розуміння, під конституційно-правовими відносинами розуміються суспільні відносини, врегульовані нормами конституційного права, які мають за своїм змістом юридичний зв'язок між суб'єктами у формі взаємних прав і обов'язків. З огляду на сказане вище, дана обставина аргументує твердження про те, що поліцейські структури публічної влади є повноцінними суб'єктами конституційно-правових відносин, а загальні принципи та певні аспекти їх діяльності можуть виступати предметом дослідження в науці конституційного права.

Саме забезпечення безпеки особистості (насамперед, від неправомірних посягань з боку представників державної влади) є ключовим положенням теорії природних і невідчужуваних прав людини, які, в свою чергу, є одними з ідеологічних основ сучасного конституціоналізму як соціально-політичного та правового явища. У зв'язку з цим цілком закономірно, що в науці конституційного права інститут прав людини є одним з основоположних, оскільки, конституціоналізм, в числі інших цілей, передбачає справжність прав, визнаних і гарантованих нормою, яка має вищу юридичну силу.

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Декларації прав людини та громадянина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constituante.livejournal.com/10253.html>

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стан і рівень злочинності в Україні, тенденції її розвитку змушують вчених і практиків щоразу звертатися до пошуку шляхів активізації боротьби з нею. Еволюція злочинності відбувається такими стрімкими темпами і набула таких форм, що привернула увагу правоохоронців не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Головною особливістю сучасної злочинності є не її кількісні коливання і темпи зростання або зниження (хоча і це дуже важливо), а суттєві якісні зміни.

Основні з яких: посилення корисливої мотивації кримінальної поведінки; географічний перерозподіл злочинності, викликаний концентрацією кримінальної активності навколо великих фінансово-промислових угруповань, сфери фінансів, у тому числі нелегальних, можливості швидкого їх обороту та отримання надприбутків; нові тенденції в організованій злочинності (зрошування організованих злочинних груп насильницької спрямованості з групами, які вчиняють злочини у сфері економіки, створення власних легальних силових і контррозвідувальних структур на базі підприємств приватної охоронної та детективної діяльності, широке використання у злочинній діяльності досвіду і знань фахівців, у тому числі фахівців з правоохоронних органів та ін.); поява нових видів злочинної діяльності (незаконні збройні формування, тероризм, політичний екстремізм кримінальної спрямованості, кіберзлочинність тощо).

Швидко змінювані соціально-політичні та економічні умови, а також кримінальна ситуація у нашій країні, що різко ускладнилася, привели до необхідності розширення компетенції органів кримінальної юстиції в питаннях забезпечення кримінологічної безпеки. Особливо це стосується їх діяльності при ускладненні кримінологічної обстановки і в надзвичайних ситуаціях, що знайшло відображення в офіційній позиції держави, вираженій у низці виданих останнім часом правових актів. У них, зокрема, наголошується, що пріоритет у досягненні цілей протидії злочинності і усуненні зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці України належить її правоохоронним органам, які повинні мати відповідні сили, засоби та органи, здатні виконувати спеціальні завдання.

Такі основні зміни в характері та змісті завдань і функцій правоохоронних органів вимагають не менш істотних перетворень і в їх системній організаційній структурі, а також в кримінологічному забезпеченні поліцейської діяльності. Інакше кажучи, до системи управління протидією злочинності висуваються нові вимоги, що й обумовлює необхідність її постійного удосконалення.

Серед найбільш важливих організаційних проблем, які стримують подальший розвиток системи протидії злочинності в Україні, слід виділити такі:

- недосконалість організаційної та функціональної побудови;
- неефективність планування та прогнозування кримінологічної діяльності органів кримінальної юстиції;
- слабкий вплив як центральних органів влади, так і органів місцевого самоврядування на конкретний стан справ на місцях;
- відсутність дієвих критеріїв оцінки роботи органів кримінальної юстиції у боротьбі зі злочинністю;
- слабка взаємодія між підрозділами правоохоронних органів та іншими міністерствами і відомствами у питанні забезпечення правопорядку;
- неефективність, громіздкість і витратність системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
- незадовільне ресурсне забезпечення, відсталість його від нових соціально-економічних реалій і принципів ринкових відносин при формуванні та розміщенні замовлень на конкурсній основі;
- виконання правоохоронними органами невластивих функцій та ін.

Обґрунтування відповідних пропозицій щодо вирішення вищезазначених та інших проблем, тобто вдосконалення систем кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, є однією з найважливіших задач теорії. Значущість цієї проблеми для розвитку систем соціального управління до таких належать і органи поліції, обумовлює необхідність наукових досліджень, метою яких є зміни, що позначаються терміном «удосконалення». Крім того, удосконалення кримінологічної діяльності, зокрема і органів прокуратури, потребує розробки принципових поглядів і конкретних заходів з вирішення проблеми, що зумовило появу на світ Концепції розвитку органів кримінальної юстиції, а також численних концепцій удосконалення окремих напрямків діяльності цих органів.

Разом з тим, незважаючи на серйозні намагання науковців віднайти та обґрунтувати конкретні заходи з удосконалення кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, практичні працівни-

ки нерідко висувають претензії науці за її відірваність від життя. І ці закиди деякою мірою справедливі, адже як сполучна ланка між виробленими пропозиціями та їх практичною реалізацією, тобто механізм кримінологічної діяльності належним чином не налагоджений.

Розробка концепції «механізму» як похідної категорії по відношенню до кримінологічного забезпечення в цілому як соціального явища дозволить знайти засіб вираження його здійснення, інтегрувати основні елементи, розкрити їх взаємозалежність і порядок реалізації.

При аналізі кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності основний акцент слід роботи на останнє десятиліття як на час найбільш динамічних перетворень. Крім того, цей проміжок часу цікавить нас і як час становлення і розвитку органів поліції нового зразка, європейської моделі, що відповідає соціально-економічній ситуації, яка докорінно змінилась. У зв'язку з тим, що межі цього дослідження не дозволяють повністю проаналізувати практику перетворення всіх аспектів системи правоохоронних органів, у роботі розглядаються заходи, спрямовані на перетворення таких важливих її компонентів, які інституційно пов'язані саме з її кримінологічною діяльністю, а саме структурно-функціональна побудова, кадрове забезпечення, планування і контроль, інформаційне забезпечення превентивної діяльності.

Актуальність порушеної проблематики обумовлена насамперед нагальною необхідністю відтворення системи запобігання злочинам як невідмінної умови зниження гостроти кримінальної ситуації, що склалася у країні. Займаючи особливе місце у системі охорони права, поліція має відіграти провідну роль у корінному покращенні використання антикриміногенного потенціалу правоохоронних органів. Однак значення кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності (як на організаторському, так і на виконавському рівнях) недооцінюється і в науково-доктринальному плані, і серед практичних працівників. Немає ясності у вихідних, концептуальних питаннях, що стосуються цілей та завдань, місця і ролі поліції у системі суб'єктів протидії злочинності; також потребують розробки прикладні аспекти проблеми. Крім того, теоретичні основи кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності у контексті соціально-економічних та політичних умов, що істотно змінилися, оновленого законодавства, нової кримінальної ситуації залишаються не розглянутими. Без цього неможливо забезпечити якісно новий, продиктований об'єктивними параметрами соціальної та кримінальної ситуації рівень кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності у сфері протидії злочинності.

Це дослідження спрямовано на усунення наявної концептуальної невизначеності у формі диспропорції як в теорії, так і у практиці протидії злочинності та запобігання злочинам, чим і визначається його актуальність. У широкому сенсі питання удосконалення систем кримінологічного забезпечення присвячені праці багатьох вчених в різних сферах гуманітарного знання – філософському, юридичному, управлінському, соціологічному, психологічному, економічному та ін. У зв'язку з цим, варто згадати про таких вчених, як Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, С. С. Алексєєв, О. М. Бандурка, І. Л. Бачило, В. Т. Білоус, Ю. П. Битяк, Є. М. Блажівський, М. М. Бурбика, М. Г. Вербенський, С. Ю. Віцин, В. О. Глушков, В. В. Голіна, І. П. Голосніченко, В. М. Горшенєв, Л. М. Давиденко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, А. І. Долгова, В. В. Долежан, М. Дрьомін, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, І. І. Карпець, Д. А. Керімов, С. В. Ківалов, Л. В. Коваль, М. І. Козюбра, І. М. Козьяков, А. М. Колодій, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, М. В. Косюта, В. М. Кудрявцев, В. В. Лазарєв, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, Г. В. Мальцев, М. І. Мельник, С. С. Мірошніченко, В. М. Попович, П. М. Рабінович, Н. О. Рибалка, П. Л. Фріс, Ю. С. Шемшученко, О. О. Юхно, М. К. Якимчук, О. Н. Ярмиш та інші. Однак більшість вчених розробляли один або декілька фрагментів порушеної проблематики, не вирішуючи проблему в комплексному, інтегрованому вигляді.

Натомість удосконалення елементів системи та компонентів механізму кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності розглядалося вченими в основному з позицій процедурної, процесуальної або наукової організації праці (в тому числі управлінської), теорії організації, адміністративно-правових засад. Проте особливістю саме кримінологічного підходу до аналізу даного різновиду соціальних систем є прагнення до удосконалення, яку ми розглядаємо як іманентно властиву внутрішню ознаку організованих систем.

Н. В. Коваленко

доцент кафедри адміністративного та митного права
(Університет митної справи та фінансів)

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ

Правове забезпечення адміністративно-правових режимів має складний міжгалузевий характер; нерідко джерелом цих режимів є акти, які в цілому належать не до адміністративного права, а до інших

галузей законодавства. Це зумовлено тим, що адміністративне право зосереджується не тільки на своєму безпосередньому об'єкті – відносинах управління, а й на тих відносинах, які є об'єктом цього управлінського впливу. У теоретичному арсеналі адміністративно-правового аналізу останні відносини позначаються терміном «предмет управлінсько-правового регулювання» і охоплюють масив правовідносин поза межами управлінських, котрі регулюються тими самими нормативними приписами.

В Україні правове забезпечення адміністративно-правових режимів репрезентовано системою нормативно-правових актів різної юридичної сили. Передусім це Конституція України, що окреслює загальне підґрунтя, встановлюючи ліміти режимних обмежень прав і свобод людини, та низка адаптованих до національного законодавства міжнародно-правових норм. Визначальна роль у регулюванні суспільних відносин класично належить законам України. Окремі організаційно-правові аспекти реалізації адміністративно-правових режимів в Україні відображені в низці підзаконних нормативних актів; найважливішими з них є Укази Президента України. Встановлено, що правове регулювання окремих аспектів реалізації адміністративно-правових режимів відбувається за допомогою кодифікованих нормативних актів.

При цьому має місце усталена, однак не завжди вірна, практика визначення окремих масивів нормативно-правових актів із забезпечення і регулювання суспільних відносин як нових галузей права (освітнє право, медичне право, телекомунікаційне право і таке ін.). Відсутність чітких меж адміністративного права як галузі публічного національного права не вказує на його слабку сторону та не означає самостійного існування лише його загальної частини. Навпаки, аналіз багатьох комплексних галузей, що не так давно виникли, чи нібито знаходяться на стадії формування доводить, що їх предмет, методи правового регулювання у дійсності слід визначати з позиції адміністративного права як його адміністративно-правовий режим (адміністративно-правовий режим аграрних правовідносин, адміністративно-правовий режим в сфері екології, адміністративно-правовий режим в сфері телекомунікацій, адміністративно-правовий режим медичних правовідносин та ін.). Суспільні відносини, маючи можливість існувати без публічного управління, нікуди не зникають і дійсно можуть належати до різних галузей права, однак за наявності визначених (змістом адміністративно-правового режиму) юридичних фактів вони наділяються адміністративно-правовою формою та стають об'єктом адміністративно-правового регулювання. Для прикладу, так зване, банківське право – правовідносини в банківській сфері умовно поділяються на дві великі групи: правовідносини між банками та національним регулятором в банківській сфері і правовідносини банків з клієнтами. Основи регулювання, нагляд і контроль банківської діяльності – це адміністративне право, відносини банків з клієнтами – цивільні, господарські. Адміністративне, як і індикативне, регулювання банківської діяльності може бути визначено через категорію адміністративно-правового режиму в сфері банківської діяльності. Аналогічно існування більшості комплексних галузей права заперечується наявністю такої категорії як адміністративно-правовий режим.

Є доцільним включення до змісту адміністративно-правового режиму таких складових, як підстави виникнення (в цілому юридичні факти, норми права), акти реалізації права, адміністративно-правовий статус суб'єктів та об'єктів режимного адміністративно-правового регулювання, механізми взаємозв'язків між суб'єктами та об'єктами, способи адміністративно-правового регулювання, порядок фінансування й витратної компенсації щодо реалізації режимної організації, а також принципи адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Якість кожної з зазначених складових мають безпосередній вплив на ефективність адміністративно-правового режиму. Мета й призначення адміністративно-правового режиму, як правило, полягає у забезпеченні прав, свобод, законних інтересів людини, задоволенні суспільних потреб найбільш ефективним законним способом, тобто досягнення мінімальними державними витратами найкращого стабільного результату. При цьому якість результату тут визначається з урахуванням принципу верховенства права.

При наявності владних повноважень суб'єкта щодо невизначеного кола об'єктів публічного управління адміністративно-правові режими поширюються лише на ситуації, коли ці повноваження підлягають реалізації. При цьому сам адміністративно-правовий режим може бути врегульований заздалегідь у нормативній формі без чіткого визначення об'єктів державного управління.

В окремих випадках законодавством передбачено адміністративно-правові режими, які регламентують умови здійснення певних видів діяльності або функцій різних суб'єктів за умови настання певних ситуацій, які найчастіше пов'язуються з несприятливими наслідками. У цих випадках невизначеними є як суб'єкти, так і об'єкти публічного управління. Їх взаємодія при настанні відповідних ситуацій може регулюватися спеціально створюваними управлінськими структурами або актами підзаконного характеру.

Зміст окремих адміністративно-правових режимів, якими хибно називають комплексні галузі права у публічному управлінні зводиться до трьох основних положень. По-перше, це спрямованість

на неухильне забезпечення вимог безпеки та ефективного функціонування найбільш важливих сфер і галузей державно-управлінської діяльності. По-друге, адміністративно-правові режими у багатьох аспектах є опорою державної влади в її більш або менш стабільних і найбільш важливих функціях. По-третє, режимна регламентація публічного управління, що здійснюється в нормативній формі комплексних адміністративно-правових режимів, залишає достатній простір для адміністративного розсуду, без якого не можна уявити себе по-справжньому ефективною управлінською діяльністю. При цьому одночасно створюється дієвий засіб обмеження свавілля і зловживань у здійсненні публічно-управлінської діяльності.

Поява множинності значних за обсягом, предметом і різноманітністю методів регулювання законів ускладнила стала підставою для дослідників вибудовувати з них цілі галузі права. З'являються наукові обґрунтування виникнення поштового права, транспортного права та ін.. як окремих галузей права. Безумовно, спокуса велика. Але треба бачити й суть, що аж ніяк не лежить у площині множення правових галузей. Адже поділ на галузі лежить в сутності права. Множити ж сутності без міри – це значить руйнувати природну структуру права, а в кінцевому підсумку – і право як таке. Замість нього можна просто ввести в дію масу нічим не забезпечених законів. І логіка нового юридичного позитивізму недалеко від такого вирішення питання. Те, що багатьом видається народженням галузі права, насправді є правовою регламентацією чергового комплексного адміністративно-правового режиму. А це означає, що, по суті, сучасний характер взаємодії законодавчої і виконавчої влади має підсумком лише множення такого роду режимів.

М. Ю. Ковальська

старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОЗНАКИ БАНДИ ПРИ ВЧИНЕННІ БАНДИТИЗМУ

Однією з найбільш небезпечних форм прояву організованої злочинності є бандитизм, який виходячи з аналізу норми ст. 257 КК України, вирізняється серед інших, схожих за ознаками, злочинів озброєністю та спеціальною метою – вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

В теорії криміналістики, банда розглядається як стійка озброєна група в складі трьох і більше осіб, які попередньо об'єдналися для здійснення нападів на громадян або установи, підприємства, організації. Одним з обов'язкових ознак банди є її стійкість, що характеризується наявністю між її членами досить стабільних зв'язків, встановлених внаслідок неодноразового вчинення злочинів, наявності особистих, родинних чи інших відносин [1, с.477].

Значна частина рядових суб'єктів, які входять до складу банди не відрізняється розвиненими інтелектуальними властивостями. Їх цілком задовольняє підлегле становище в об'єднанні, засноване на придушеному вільнодумстві, спроб недовтримання норм кримінальної моралі. У названих суб'єктів культивується страх перед іншими членами банди, особливо перед тими які займають більш високе ієрархічне положення та відрізняються більшою фізичною силою, підвищеною жорстокістю до оточуючих тощо. У той же час, вони вирізняються бажанням самоствердження, заподіяння фізичної шкоди, чи страждання іншим особам. Як правило, серед морально-вольових якостей переважає егоїзм, байдуже ставлення до оточуючих, жадібність [2, с. 101].

Учасник банди усвідомлює, що він є членом організованої групи, яка має в своєму розпорядженні зброю, має намір здійснювати напади із застосуванням чи погрозою застосування цієї зброї, бажає вступити в банду і брати участь в її діяльності. Вступаючи в банду, він усвідомлює, що входить в неї для вчинення злочинів, і бажає цього [2, с. 102].

Якщо говорити про організаторів і керівників бандитських формувань, то для них характерні добре розвинуті вольові якості, вміння переконувати і об'єднувати навколо себе інших осіб.

Всередині банди нерідко виникають конфліктні відносини, викликані амбіціями окремих членів, незадоволених своїм становищем. Іноді в бандах, крім формальних, є і неформальні лідери, які віддають перевагу поведінці до певного часу не виступати відкрито проти керівника. У цих випадках існує прихований конфлікт, який виникає з ініціативи самих керівників банди, які здійснюють акції залякування щодо учасників, які займають більш низьке становище. Приводом для цього, може бути дійсне або уявне порушення прийнятих в групі норм поведінки.

У деяких випадках, учасники банди висувують претензійне незадоволення керівникам в надмірній жадібності та інших проступках. У цих ситуаціях, вимоги висувуються на зборах всередині гру-

пи або незадоволені звертаються за допомогою до третіх осіб, які як правило володіють визнаним авторитетом у кримінальному середовищі.

Часто мають місце випадки, коли таких членів банди просто ліквідовують, імітуючи вчинення вбивства іншими особами, інсценуючи смерть, або взагалі ніяк не пояснюючи зникнення конкурента [3, с. 14].

Виходячи з вище наведеного, можемо зробити висновок, що при формуванні банди має відбуватись чіткий розподіл ролей, під контролем організатора (керівника) банди.

Ще однією обов'язковою ознакою банди є її озброєність. Для того щоб банда вважалась озброєною необхідна наявність хоча б у одного з членів групи одиниці зброї, конструктивно придатної для її застосування або використання. Однак усі співучасники мають усвідомлювати, що вони є озброєною бандою.

Наявність у одного члена групи зброї, про яку інші учасники банди не знають, не свідчить про факт озброєння банди. Крім цього всі учасники банди повинні усвідомлювати про можливість застосування цієї зброї при нападах здійснених бандою для досягнення цілей [4, с. 25–29].

При організації озброєної банди остання створюється для вчинення нападу, участь у такій банді передбачає участь у готуванні нападу та (або) у його вчиненні. З цього випливає, що визначення ознак складу бандитизму неможливе без визначення поняття бандитського нападу.

Під нападом при бандитизмі розуміють дії, спрямовані на досягнення злочинного результату за допомогою насильства над потерпілим або створення реальної загрози його застосування. Напад – це агресивна, протиправна дія, яка вчиняється з будь-якою злочинною метою й створює реальну й безпосередню небезпеку негайного застосування насильства як засобу досягнення цієї мети. Отже, бандитський напад може полягати або в застосуванні насильства над потерпілим, або у створенні реальної загрози його застосуванню [5, с.201–204].

Вважаємо, що до ключових ознак банди необхідно віднести: наявність трьох та більше учасників банди, стійкість об'єднання банди, озброєність, наявність спільної мети для вчинення нападів.

Без врахування цих ключових ознак, вбачається неможливим доказати під час досудового розслідування кримінальних проваджень по ст. 257 КК України кваліфікуючих ознак бандитизму.

-
1. Драпкин Л.Я., Карагодин В.Н. Криминалистика. – М.: Юнити – Дана. – 2011. – 768 с.
 2. Губин С.А. Особенности принятия решений о выделении уголовных дел по делам о деятельности организованных преступных формирований /С.А. Губин// «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2011. – № 1. – С.99 – 104.
 3. Гамзиков А.Г. Состав и признаки бандитизма/А.Г. Гамзиков // Российский следователь. – М.: Юрист. – 2009. – № 14. – С. 13-15.
 4. Пан Т. Д. Раскрытие и расследование бандитизма и преступлений, совершенных бандами (уголовно-процессуальная и оперативно-розыскная деятельность): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: Кемерово, 2001. – 211 с.
 5. Радіонов І.І. Участь у нападі, вчинюваному бандою: поняття та кримінально-правова кваліфікація / І.І. Радіонов // Право і безпека. – 2011. – №3(40). – С.200 – 204.

В. П. Ковальчук

головний науковий співробітник
відділу організації наукової роботи,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, УЧИНЕНИМ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ

Злочини на ґрунті ненависті – це кримінально-карані діяння, вчинені на ґрунті упередженого ставлення та нетерпимості. Проблема зростання расизму, ксенофобії та злочинів на ґрунті ненависті в Україні серйозно загострилася. Збільшується кількість насильницьких дій на расовому ґрунті. Особливістю даних злочинів на сьогоднішній день є поява порівняно нових мотивів для ксенофобних настрів – мовного, територіального, коли причиною для ворожого ставлення є не раса і етнічне походження об'єкта неприязні, а його мова спілкування або місце проживання. Враховуючи значне поширення подібної ксенофобії, вона стає серйозною загрозою.

Расова дискримінація в Україні не має глибинних історичних корінь, але наявність її проявів свідчить про те, що існують глибокі соціальні й психологічні причини, пов'язані з неприйняттям «чужого», соціальною дезорганізацією, маргіналізацією малозабезпечених шарів населення. Расова нетерпимість в Україні набуває ознак небезпечної соціальної хвороби, імунітет до якої відсутній, і це може привести до її гострої й украй небезпечної течії, у зв'язку із чим особливий інтерес і актуальність набуває проблема оптимізації заходів державного, зокрема кримінально-правового, реагування на прояви расової дискримінації [1, с. 459].

Причин збільшення кількості злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості у нашій державі чимало. До них можна віднести зростання соціальних та економічних проблем у суспільстві, неефективну політику профілактики відповідних явищ загалом та у молодіжному середовищі зокрема. Також до детермінант аналізованого явища слід віднести залежність від культу мікрогрупи, до яких входять молоді люди, психологічний вплив співучасників групи на особу, поширення ЗМІ, телебаченням, художніми фільмами злочинної субкультури [2, с. 11], в тому числі такої, що пропагує розвиток расової ворожнечі та інші. Окрім наведених причин, можна додати вироблену агресію, що направлена на іноземних осіб [3, с. 78].

Як зазначає Я. І. Гилинський сьогодні «відбувається конструювання одного з сучасних різновидів злочинних зазіхань проти «ненависних» меншин. У ньому беруть участь засоби масової інформації (ЗМІ) та політики, вчені та правоохоронні органи [4, с. 234].

Останнім часом значну роль в «пропаганді», відіграє Інтернет [5, с. 11]. Результати дослідження свідчать, що в Україні активізувався рух молодіжних неформальних об'єднань, діяльність яких спрямована на насильницькі дії на ґрунті расової та національної ворожнечі.

В Україні, на виконання поставлених ЄКПР вимог, у 2009 році були внесені зміни до Кримінального кодексу, де у низку статей обтяжуючою обставиною передбачалися мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості. Проте, не зважаючи на спроби законодавчого врегулювання питань боротьби із побідними злочинами, невирішеними залишається ряд питань. Перш за все привертає увагу питання реєстрації злочинних проявів на ґрунті нетерпимості. Статистика правоохоронців зводиться виключно до підраховування кількості резонансних нападів на іноземців та кількості кримінальних справ, порушених за статтею 161 ККУ. Але Україні жертвами подібних злочинів є не лише іноземці. Потерпілими в нашій державі доволі часто стають її громадяни, в тому числі й українці за етнічним походженням. Такі факти, як правило, залишаються поза увагою правоохоронців і не фіксуються як порушення законодавства з мотивів ненависті. Також правоохоронними органами фіксуються як відповідні злочинні прояви на ґрунті нетерпимості виключно випадки чинення фізичної розправи над «чужими», не враховуючи і не надаючи відповідної оцінки іншим складовим агресивної ксенофобії і злочинів на ґрунті ненависті – фактам наруги на могилах та релігійними спорудами, розв'язаній в Україні «війні пам'ятників», цілеспрямованому пошкодженню майна представників певних груп тощо. Таким чином в Україні наразі відсутня офіційна статистика, яка дала б можливість об'єктивно оцінювати як загальний рівень ксенофобії, так і поширеність викликаних нею злочинів на ґрунті ненависті [6].

Вирішення завдання протидії аналізованим посяганням є важливим ще й тому, що їх учинення може стати причиною виникнення стійких джерел напруженості, здатних спровокувати міжнаціональні й міжрелігійні (міжконфесійні) протиріччя й конфлікти, деструктивно вплинути на соціальні й політичні процеси [7, с. 165, 166].

Вкрай необхідним є підвищення рівня обізнаності, проведення навчання і підготовки працівників органів та підрозділів Національної поліції щодо виявлення, розслідування та попередження злочинних проявів на ґрунті нетерпимості. Злочини, вчинені на ґрунті нетерпимості, як крайня форма дискримінації, потребують негайного реагування та ефективного розслідування правоохоронними органами не лише у випадку, коли потерпілою є конкретна особа, а й у випадку, коли такі дії спрямовані на розпалювання ворожнечі та ненависті відносно окремої спільноти меншин, полягають в оскверненні пам'ятників і релігійних споруд, руйнування майна, що належить спільноті тощо.

1. Н.В. Дрьоміна-Волок Кримінально-правова заборона расової дискримінації як міжнародний обов'язок держави Актуальні проблеми держави і права с. 457-460.

2. Напиральська О.І. Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.І. Напиральська; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

3. С.Ф. Денисов, Р.С. Якушев Молодіжна злочинність на ґрунті расової нетерпимості: причини та умови в теорії диференціальної асоціації: Кримінальне право. Юридична наука: № 2/2012, с. 75-84.

4. Гилинский Я. И. Криминология: Теория, история, эмпирическая реальность, социальный контроль / Я. И. Гилинский. – СПб.: Питер, 2002. – 504 с.

5. Федорович І. Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету поширення мови ворожнечі до заклик до нетерпимості (мова ворожнечі, як зброя для правової риторики) / І. Федорович, С. Ковба, В. Ліхачев, М. Буткевич. – К.: ФОП «Борбулевич З.І.», 2011. – 76 с.

6. Злочини на ґрунті ненависті в Україні. – Харків: Права людини, 2012 р. – 272 с.

7. Дорош Л. В. Мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості як кваліфікуюча ознака злочинів проти життя і здоров'я особи / Л.В. Дорош// Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій; редкол. Тацій [та ін.]. – Х.: Нац. юрид. акад. України. – 2011. – №2. – С. 163–173.

О. В. Ковальчук

ад'юнкт кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ДІЯЛЬНІСТЮ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Питання протидії злочинності у сфері економіки, зокрема різноманітним шахрайським діям, зараз стають дедалі актуальнішими. Шахрайство набуває загрозливих масштабів, розвиваючи активно нові форми. Нині набуло поширення так зване шахрайство «білих комірців», суб'єктами якого стають переважно керівники та посадові особи банківських і фінансово-кредитних установ. Збитки, яких завдають такі злочини, обчислюються десятками й сотнями тисяч гривень. З огляду на тенденцію збільшення кількості розкрадань, здійснених за допомогою шахрайства, можна стверджувати, що боротьба із зазначеними злочинами є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів країни [1, с. 184].

Політичні й соціально-економічні зміни, що відбуваються у нашій державі, впливають на якісні характеристики злочинності, особливо на такий вид злочину як шахрайство. Сучасному шахрайству притаманна підвищена небезпека, адже воно не лише завдає матеріальної шкоди конкретним особам, а й негативно впливає на політичну, соціально-економічну, правову сфери життєдіяльності суспільства. Одним із видів незаконного посягання на право власності є шахрайство у економічній сфері, а саме – у сфері діяльності кредитних спілок (далі – КС).

Однією із проблем, від вирішення якої залежить підвищення ефективності боротьби з економічною злочинністю, є проблема координації діяльності різних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України. Адже, коли злочини замасковані, мають різноманітний характер, а їм протистоїть діяльність розгалуженої мережі підрозділів правоохоронних органів, то функціонування цієї мережі потребує упорядкування, узгодженості їх спільних дій. У вирішенні завдань ефективного розслідування кримінальних правопорушень важлива роль належить взаємодії органів досудового розслідування з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову, експертну діяльність, а також у межах компетенції з іншими правоохоронними та контролюючими органами України, центральними органами виконавчої влади як погодженої діяльності, що забезпечує швидкість та якість розслідування [2, с. 253].

На думку В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітько та інших учених-криміналістів, взаємодія у процесі розслідування кримінальних правопорушень являє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу. Взаємодія розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних органів, наділених законом відповідними повноваженнями [3, с. 279]. Натомість В. Д. Пчолкін формулює поняття взаємодії як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення, попередження та розкриття злочинів [4, с. 130].

У контексті розслідування шахрайства, пов'язаного із діяльністю КС, вважаємо за необхідне розглянути взаємодію власне слідчого органу досудового розслідування із підрозділами кримінальної поліції та спеціалістами-економістами, оскільки діяльність саме цих підрозділів може бути спрямована на припинення злочинної діяльності у сфері господарської діяльності та кваліфіковане розслідування злочинних порушень вимог законодавства щодо шахрайства з фінансовими ресурсами у сфері діяльності КС.

До процесуальних форм взаємодії, тобто таких, які найчастіше використовуються у процесі розслідування шахрайства, пов'язаного із діяльністю КС і регулюються кримінальним процесуальним законом, традиційно можна віднести:

1) проведення відповідним оперативним підрозділом слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, під час яких вони користуються повноваженнями слідчого;

2) надання допомоги слідчому при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. Допомога оперативних підрозділів необхідна слідчому при провадженні таких слідчих (розшукових) дій, які потребують великого обсягу роботи або додаткових гарантій для осіб, які беруть у них участь. Це обшуки, огляди місця події, слідчий експеримент. Участь співробітника оперативного підрозділу відображається у протоколі слідчої (розшукової) дії.

В умовах практичної діяльності слідчих і співробітників кримінальної поліції, при вирішенні питання про початок досудового розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами у сфері діяльності КС необхідність у взаємодії частіше виникає в таких випадках: 1) при виїзді на місце події (як для проведення огляду, так і для вжиття інших заходів з метою розслідування вказаного кримінального правопорушення «по гарячих слідах»); 2) при вирішенні питання за матеріалами оперативного підрозділу, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп щодо незаконних операцій із грошовими коштами та документами, виконані за дорученням слідчого і які направляються до слідчого підрозділу для початку та здійснення досудового розслідування; 3) після початку досудового розслідування, яке доручено проводити слідчому, що спеціалізується на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії справ; 4) під час спільної роботи у складі слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) при виїзді на місце події [5, с. 146–147].

Діяльність слідчого під час розслідування економічних злочинів ефективна тільки тоді, коли взаємодіють всі структурні підрозділи з метою швидкого реагування на вчинені злочини й поліпшення процесу доказування. При тактично правильній взаємодії слідчого і спеціаліста-економіста можуть бути зібрані такі фактичні дані, що мають доказове значення, які не можуть бути отримані й закріплені слідчим, оперативним працівником або експертом окремо.

Аналіз слідчої практики показує, що при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування економічних злочинів, як вказує С. С. Чернівський, слідчі особисто залучають спеціалістів різного економічного профілю до участі в оглядах документів та комп'ютерної техніки, обшуках та виїмках предметів і документів, у тому числі комп'ютерної техніки. Наприклад, при дослідженні злочинів у сфері банківського кредитування до участі в розслідуванні залучались такі категорії спеціалістів: експерти-криміналісти (83%); ревізори (75%); бухгалтери (57%); спеціалісти з банківської справи (39%); спеціалісти з комп'ютерних технологій (16%); спеціалісти-економісти (3%) тощо [6, с. 122].

Варто вказати, що мета і межі взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом кримінально-процесуальним законодавством формалізовані. Це стосується і інших нормативно-правових актів, що передбачають організаційно-тактичні форми й методи взаємодії. Ми погоджуємося із думкою А. Д. Марушева, згідно з якою сутність тактики взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом охоплюється в процесі проведення слідчим окремих слідчих (розшукових) дій, обговорюватися повинна система завдань, які слідчий не може самостійно вирішити в ході розслідування й тому повинен кооперувати свою діяльність із діяльністю осіб, що мають спеціальні знання й здатних на їхній основі будувати дії по дешифруванню інформації [7, с. 8]. Таким чином, до тактичних завдань взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом відносяться: виявлення документів, що характеризують вчинення незаконних господарських операцій; визначення можливих місць знаходження бухгалтерських документів які мають значення для справи; установлення документів, доброякісність яких викликає сумніви, особливо документів матеріальної й інтелектуальної підробки; вилучення документів, доброякісність яких викликає сумніви, що характеризують сутність вчинення незаконної господарської операції; установлення значення виявлених бухгалтерських документів або окремих їх частин в кримінальному провадженні; вилучення відповідної кількості бухгалтерських документів необхідних для їх подальшого дослідження; визначення коло посадових осіб до компетенції яких належить оформлення відповідних бухгалтерських документів по здійсненню господарських операцій; визначення порядку та особливостей щодо збереження вилучених документів; встановлення порядку документообігу в певній організації, а також характеру і специфіки документального оформлення та відображення в бухгалтерському обліку досліджуваних у кримінальному провадженні господарських операцій [8, с. 201].

Визначені тактичні завдання взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом залежать від конкретних завдань слідчої (розшукової) дії й можливостей застосування в повному обсягу знань і навичок визначеного спеціаліста. Правильне визначення тактичних завдань та їх вирішення в процесі взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом у кримінальному провадженні дозволяє встановити саме сутність господарських операцій, що знайшли відображення в бухгалтерських документах і тим са-

мим з'ясувати відношення документів до вчинення незаконної господарської операції та визначити доказове значення вилучених бухгалтерських та інших облікових документів.

1. Тараненко Ю. О. Окремі види правопорушень у фінансово-кредитній галузі країни / Ю. О. Тараненко, І. Г. Андрущенко, О. П. Дзісяк // *Право і Безпека*. – 2006. – № 3. – С. 184–186.
2. Фінагеев В. О. Взаємодія оперативних підрозділів зі службами банківської безпеки у протидії шахрайству в сфері кредитування / В. О. Фінагеев // *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. – 2016. – № 1. – С. 252–264.
3. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
4. Оперативне розпізнавання: монографія / В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Є. Філіпенко та ін. – Київ: КНТ, 2007. – 216 с.
5. Мудряк Т. О. Роль взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в криміналістичному забезпеченні розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами / Т. О. Мудряк // *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. – 2013. – № 4. – С. 143–148.
6. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 264 с.
7. Марушев А. Д. Тактичні задачі взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом / А. Д. Марушев // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. – 2013. – Вип. 16. – С. 261–263.
8. Марушев А. Д. Принципи взаємодії слідчого з експертами-економістами / А. Д. Марушев // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. – 2014. – Вип. 18. – С. 200–203.

Я. М. Когут

професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Ю. А. Хатнюк

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ЗАГРОЗИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

Установлення нових засад права власності, таких пріоритетів розвитку законодавства, які забезпечують перехід економіки України до розвинутих ринкових відносин, зумовило потребу в належному правовому забезпеченні цього процесу та оптимальній розбудові одного з основних інститутів в системі права – інституту права власності. При цьому важливе значення має конституційний обов'язок держави в забезпеченні права на свободи людини, в створенні належних умов для реалізації та її захисту [1, с. 3]. Основні засади права власності закріплено в Конституції України. Зокрема, відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю; ніхто не може бути протиправно позбавленим її. Важливою гарантією прав власника є норма цієї статті про непорушність права приватної власності, про можливість примусового відчуження права приватної власності лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом, і за умови попереднього й повного відшкодування їхньої вартості [2]. Право власності було й залишається одним з головних рушіїв соціально-економічного розвитку суспільства.

Однак інститут права власності буде захищеним тільки тоді, коли державою буде усунено такі основні загрози в економічній сфері:

- недостатня ефективність системи законодавчого регулювання економічних відносин;
- наявність законодавчих диспропорцій щодо корпоративного контролю, монополізму окремих виробників, адміністративних перешкод становленню ринкових відносин;
- невирішеність проблеми ресурсної, фінансової та технологічної залежності регіональної економіки від інституцій центральних органів виконавчої влади;

- залежність системи публічних фінансів від світової економічної системи;
- неконтрольований вплив за межі регіону інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів;
- кримінальна діяльність тіньових структур економіки [3].

Зазначені загрози створили передумови для такого негативного явища як рейдерство, яке набуло в Україні неабиякого поширення, чим звернуло на себе увагу засобів масової інформації, громадських об'єднань підприємців, а також органів державної влади. В науковій літературі йдеться лише про окремі авторські припущення щодо масштабів рейдерства в Україні. Водночас поширеність цього явища в нашій країні не викликає сумнівів.

З метою недопущення виникнення зазначених загроз в економічній сфері, усунення негативних наслідків від наявності цих загроз має проводитися відповідна антирейдерська державна політика, яка повинна бути науково обґрунтованою, мати системний характер, що, на жаль, не завжди можна спостерігати.

Так, з моменту набуття Україною незалежності більшості структурних змін у державному управлінні регіонами був притаманний безсистемний, спонтанний характер, практично не проводилася науково обґрунтована структурна перебудова місцевої економіки. Саме тому за нових реалій децентралізації одним із пріоритетних напрямків діяльності України є поступовий перехід від адміністративної системи управління економікою до ринкової шляхом лібералізації економічних відносин, макроекономічної стабілізації, реформування відносин власності через широке роздержавлення та приватизацію майна, формування відповідної правової бази, орієнтованої на ефективне впровадження ринкових механізмів господарювання, підтримку та захист всіх, без винятку, форм власності.

Протягом останніх років в Україні відбувається активне реформування відносин власності, що пов'язано з розробленням та реалізацією комплексу заходів із роздержавлення економіки та приватизації підприємств державного сектору. Перехід до ринкової економіки і поява нового для України економічного явища – підприємництва – змусили переглянути всю систему державного управління у сфері економіки, починаючи від його об'єкта і принципів здійснення та закінчуючи окремими методами і формами [4, с. 17].

Отже, реформування відносин власності означає не тільки впровадження відповідних змін у співвідношенні типів та форм власності, а й розвиток об'єктивних процесів модернізації відносин власності як у її об'єктному, так і суб'єктному складі. Такий підхід підвищує рівень конфліктності між учасниками корпоративних відносин з приводу привласнення майна, результатів та наслідків функціонування їх суб'єктів.

1. Харченко О.С. Підстави припинення права власності: монографія. – К.: Вид-во Європ. ун-ту. 2009. – 174 с.

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

3. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр>

4. Кравцова Т.М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2004. – 456 с.

Ю. А. Комісарчук

доцент кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

С. С. Багин

курсант 4 курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Ресоціалізація неповнолітніх, засуджених за вчинення злочину, є процесом реінтеграції їх у суспільство, під час якого неповнолітні мають відновити свій соціальний статус, поновити або встановити позитивні соціальні зв'язки, включитися у навчальну й трудову діяльність. Дослідженням проблематики ресоціалізації та соціальної адаптації в'язнів займалися: Ю. М. Аверкієв, З. О. Астемиров,

М.О. Стручков, С.В. Познишев, І.В. Шмаров, О.В. Бриліантов, В.Є. Южанін, С.Н. Пономарьов, А.Т. Потьомкіна, В.С. Потьомкін, В.М. Трубніков, В.Б. Писарев, О.Б. Лисягін, О.С. Міхлін, В.І. Поздняков, О.М. Чернишова, Т.М. Волкова, Ю.В. Жулева, І.О.Похлебін, І.П. Васильківська, В.М. Оржеховська та інші науковці.

Варто зауважити, що погляди вчених-пенітенціаристів на проблеми перевиховання злочинців є неоднозначними, а іноді і діаметрально протилежними. Так, такі радянські вчені, як Г.П. Байдаков та А.В. Шаміс вважали, що «нанесення засудженому моральних страждань та позбавлень, пов'язаних з обмеженням його особистих прав та побутових зручностей» сприяють перевихованню і не порушують принципів гуманізму. На думку інших науковців, позбавлення волі не може бути високоефективним способом перевиховання злочинців та повернення суспільству соціально корисних, морально та фізично повноцінних громадян [1].

Тенденції сьогодення щодо рівня зростання злочинності серед неповнолітніх, на жаль, є невтішними, так статистичні дані ГПУ показують що тільки за серпень 2017 року 2964 особам віком від 14 до 18 років повідомлено про підозру, 80 з них обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [2].

В Україні ресоціалізація неповнолітніх здійснюється в шести виховних колоніях, з яких тільки одна для осіб жіночої статі. Станом на 5 травня 2016 року з часу набрання чинності Закону України від 26 листопада 2015 року № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» у 6 виховних колоніях (для неповнолітніх) перебуває 301 особа. Статистичні дані минулих років показують впродовж 2015 року до закінчення терміну покарання було звільнено 176 засуджених. З них достроково було звільнено 175 неповнолітніх, одна людина була звільнена за амністією [3].

Для досягнення мети щодо виправлення та ресоціалізації неповнолітніх, у виховних колоніях України діє комплексна система заходів, яка покликана забезпечити:

- належні умови життя засуджених, сумісні з людською гідністю та нормами, які прийняті у суспільстві;
- розвиток у засуджених почуття самоповаги до себе і оточуючих шляхом мінімізації негативних наслідків позбавлення волі;
- підтримку соціально корисних зв'язків з рідними та близькими для них людьми;
- отримання освіти та професійних навичок, що допоможе їм включитися у суспільне життя після звільнення.

Важливу роль у виправленні та ресоціалізації засуджених неповнолітніх в Україні має відігравати вивчення практики виконання і відбування покарання неповнолітніми у зарубіжних країнах відповідно до міжнародних стандартів. Разом з тим, аналіз діяльності пенітенціарних закладів для неповнолітніх у Нідерландах дозволяє відмітити, що в Україні відбуваються перші позитивні зрушення щодо гуманізації процесу відбування покарання неповнолітніми засудженими. Наприклад, засуджені у Нідерландах не уявляють собі життя в колективі, їм притаманне бажання жити ізольовано один від одного, у той час як у виховних колоніях України, навпаки, ізоляція в окрему кімнату вважається покаранням.

Значну роль у виправленні і ресоціалізації засуджених неповнолітніх відіграють громадські, релігійні та благодійні організації. Громадські організації, а також окремі особи можуть брати участь у виправленні та ресоціалізації засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними, надавати допомогу органам і установам з виконання покарань у порядку, установленому Кримінально-виконавчим кодексом України та іншими законами України, зокрема ст. 149 КВК України передбачає, що основною формою реалізації подібної участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених неповнолітніх є діяльність піклувальних рад, що створюються при виховних колоніях.

Згідно з Положенням про піклувальні ради при спеціальних виховних установах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429, основними завданнями останніх є: 1) надання допомоги спеціальним виховним установам з питань соціального захисту засуджених неповнолітніх осіб; 2) сприяння громадським організаціям, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності у вирішенні питань, пов'язаних з поліпшенням становища засуджених, дотриманням їхніх прав і законних інтересів; 3) здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їх матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання [4].

Отже, можемо зробити висновок, що процес ресоціалізації в Україні, де-юре перебуває на високому рівні, державою ініціюється і проводиться значна кількість заходів щодо виправлення неповнолітніх, але де-факто ситуація суттєво різниться, оскільки неповнолітні особи після відбування по-

карання, не стають на шлях виправлення, а навпаки, у більшості випадків перетворюються на професійних злочинців, для яких загроза знову бути позбавленими волі, не становить ніякого страху. На нашу думку, існуючий стан речей багато в чому пояснює формальний підхід до реалізації на практиці вище наведених заходів щодо ресоціалізації неповнолітніх.

Особливої уваги потребує питання належного фінансування виховних колоній, яке в свою чергу забезпечить залучення до роботи в них професійних педагогів та психологів, надасть належні умови проживання і виховання, які б сприятливо впливали на подальший розвиток процесу ресоціалізації засуджених неповнолітніх в Україні.

1. Грищенко Є.В. Проблеми ресоціалізації засуджених неповнолітніх [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_DNI_2009/Pravo/43468.doc.htm

2. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за серпень 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=&s=print#

3. Вікіпедія вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державна_пенітенціарна_служба_України

4. Навчальні матеріали онлайн [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15341220/pravo/vipravlennya_resotsializatsiya_zasudzhenih_nepovnolitnih

В. П. Кононець

доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Мало хто відважиться заперечити, що судова реформа є найголовнішою чи, принаймні, однією з найголовніших. Без чесного суду нема ні справедливості для простої людини, ні захисту прав власності для інвестора, ні оборони від свавілля чиновника, чи монополіста. Без чесного суду немає відчуття захищеності і безпеки, що є базовим для людини.

Здається, ось він, той ключик, яким відмикаються кардинальні зміни на краще в країні.

Питанням адміністративного судочинства значну увагу приділяли такі вчені як Н. Саліщева, В. Сорокін, Б. Лазарев, Ю. Козлов, Ю. Старілов. Нові тенденції відображені у працях В. Авер'янова, А. Селіванова, В. Стефанюка, Ю. Педько, І. Бородіна, О. Кузьменка, В. Г. Перепелюк, М. М. Тищенко та ін.

Прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року є одним з ключових етапів нормативного забезпечення судової реформи, який відкриває шлях для створення якісно нової моделі функціонування судової влади відповідно до суспільних очікувань і європейських стандартів та задоволення суспільного запиту на справедливий суд, що був однією з основних вимог Революції гідності [3].

Закон вдосконалює процедуру кваліфікаційного оцінювання всіх суддів, розпочату відповідно до Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». Зокрема, оцінювання проводитиметься за критеріями компетентності (професійної, особистої, соціальної тощо), професійної етики та доброчесності. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності буде проводитись з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

Закон передбачає перехід до триланкової судової системи та утворення протягом шести місяців з моменту набуття ним чинності нового Верховного Суду, у складі якого діятимуть Велика Палата, функцією якої є уніфікація судової практики та вирішення юрисдикційних спорів, та чотири касаційні суди, функцією яких є розгляд справ в касаційному порядку.

З метою вирішення цих проблем, а також у відповідь на вимогу про реструктуризацію судової гілки влади, були прийняті три основні закони у межах судової реформи:

1. Про відновлення довіри до судової влади в Україні;
2. Про очищення влади;
3. Про забезпечення права на справедливий суд [4,5].

Ці закони щодо судової системи ще не були введені в дію повною мірою, і багато їхніх аспектів все ще обговорюються, проте вони допомогли запуснути судову реформу в Україні.

Тому можна визначити, ті зміни які вже відбулися внаслідок прийняття цих законів:

– проведена повна перестановка складу кваліфікаційних і дисциплінарних органів, а саме Вищої кваліфікаційної комісії та Вищої ради юстиції;

- судді отримали право обирати голів судів, що має вирішальне значення для забезпечення незалежності судової системи;
- зроблені певні кроки для покарання суддів, що вчинили злочини або винесли незаконні рішення щодо активістів Євромайдану;
- розпочато процес переатестації суддів;
- можна здійснювати відеозйомку судових слухань без необхідності дозволу головуючого судді;
- було розширено перелік дисциплінарних санкцій, що можуть бути застосовані до суддів.

Хоча ці закони породили низку позитивних змін, їх недостатньо для постійних структурних і ефективних зрушень у питанні судової реформи.

Постає питання про формування корпусу суддів, а саме відбір суддів до кваліфікаційної комісії і дисциплінарної комісії суддів. Визначені вимоги передбачають наявність юридичної освіти, стаж будь-якої юридичної роботи, та проходження кваліфікаційного іспиту. Тут ще одна небезпечність: хто призначає і хто звільняє. Ті, хто призначають і звільняють, як раз і є незалежні судді. Більше всього хвилює питання, як формується корпус суддів над суддями, тобто кваліфікаційна комісія і дисциплінарна комісія. Від них все залежить. І наскільки буде поведінка судді вільною, якщо його призначає і звільняє президент. Суддя весь час буде залежати від того, хто звільняє з посади (а це – президент). Доцільно було б, щоб це був колегіальний орган, і краще випрацювати формулу формування його з присутністю громадських організацій.

Хто ж має входити до цього колегіального органу? Вимоги Європи – туди повинні входити судді. Більше половини. Хоча у європейських документах написано – не менше половини. Тобто це і вища рада юстиції і кваліфікаційна комісія. Тому доцільно в їх число включити і представників адвокатури, наукових організацій юридичних, громадські діячі різного ґатунку. В тому числі правозахисники, які мають юридичну освіту. Тому що все одно кваліфікація повинна бути фахівців. Мають бути видатні діячі в розумінні громадської діяльності або правозахисної.

Після революційні спроби реформування судової системи не лише не в змозі задовольнити вимоги громадянського суспільства – вони також породили виклики, що загрожують зруйнувати описані вище позитивні досягнення.

На практиці механізми, розроблені для відбору кандидатів у судді та повторного призначення суддів виявилися неефективними. Закони, прийняті з метою побороти корупцію (наприклад, закони Про відновлення довіри до судової влади і Про забезпечення права на справедливий суд) передбачають перевірку суддів загальної юрисдикції щодо ймовірного дисциплінарного проступку та звільнення їх у разі порушення присяги. Проте лише кілька суддів були звільнені від моменту прийняття закону.

Процесу переатестації всіх суддів, що передбачена законом «Про справедливий суд» бракує громадського контролю, оскільки громадяни і громадські організації не мають доступу до анкет суддів. Отже, шанси низькі і немає жодних гарантій того, що скарга громадянина вплинула б на конкретне рішення щодо перепризначення суддів. Крім того, єдина санкція, яку передбачає експертиза – це всього лише направлення судді на перепідготовку.

Судді, що звикли працювати в корумпованому середовищі і мати з цього зиск не готові адаптуватися до інших стандартів. В українських судах досі є судді з корумпованою ментальністю.

Тому, щодо ряду суддів проводяться розслідування Національним антикорупційним бюро, це стосується тих справ по яким були винесені злочинні рішення заангажованими суддями.

Тобто проблема є нагальною та гострою, оскільки посадові особи суду, в особі суддів, яких звинувачують у порушенні Конституції водночас відповідають за відновлення справедливості в країні.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що ми очікуємо на справжню реформу судів, надання їм справжньої незалежності та очищення від корумпованих кадрів. Важливість цієї реформи в тому, що лише вона зможе повернути довіру до судової системи як незалежної, й лише за її успішного функціонування ми зможемо почати тривалий процес подолання правового нігілізму не тільки серед еліт, а й серед основної частини суспільства.

1. Конституція України зі змінами від 01 січня 2005 року // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 – 1996 г., № 30. – Ст. 141.

2. Конвенція про захист прав, основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. Ратифікована Україною 17 липня 1997 р (розділ II)

3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

4. Закон України Про відновлення довіри до судової влади в Україні Про відновлення довіри до судової влади в Україні Верховна Рада України; Закон від 08.04.2014 № 1188-VII

5. Закон України Про забезпечення права на справедливий суд. 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

В. В. Корольчук
старший науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної роботи,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ

Основними завданнями поділу кримінального правопорушення на злочини та проступки є, зокрема, посилення правових гарантій додержання прав, свобод та інтересів людини і громадянина, оптимізація діяльності органів кримінальної юстиції в кримінальному провадженні та відокремлення кримінального проступку від суміжних категорій правопорушень (злочину чи адміністративного правопорушення).

Особливістю досудового розслідування кримінальних проступків має бути те, що його варто здійснювати у формі дізнання, про що зазначається у ст. 215 КПК України. Функція дізнання передбачена сьогодні і чинним КПК України. У порівнянні з ним нововведенням має бути можливість, наприклад, дільничних офіцерів поліції чи працівників оперативних підрозділів при розслідуванні кримінальних проступків користуватись повноваженнями слідчого органу досудового розслідування.

Процедура надходження матеріалів до особи, що проводить дізнання, аналогічна процесу реагування на заяви і повідомлення про злочини. Керівник органу досудового розслідування вивчає інформацію, що надійшла до нього, визначає правову кваліфікацію кримінального проступку із посиленням на чіткі норми кримінального та кримінального процесуального законів України та доручає проведення розслідування слідчому або керівнику оперативного підрозділу.

Сам процес досудового розслідування кримінальних проступків реалізується відповідно до загальних правил кримінального провадження, про що зазначається у ст. 298 КПК України.

Під час проведення дізнання громадяни мають можливість користуватись такими ж правами учасників кримінального провадження, які передбачені КПК України під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у цілому. Відмінність у правах може залежати, зокрема, від процесуального статусу учасника кримінального провадження. Так, наприклад, потерпілий може набувати передбачених ст. 56 КПК України прав тільки після подачі заяви про залучення до провадження як потерпілого.

Доступними слідчими (розшуковими) діями, які особа, що проводить дізнання, може використовувати під час розслідування кримінальних проступків, слід передбачити допит (в т.ч. у режимі відеоконференції), одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, огляд, слідчий експеримент, освідчення особи та призначення експертизи. У будь-якому випадку під час проведення слідчої (розшукової) дії учасники кримінального провадження повідомляються про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Ст. 111 КПК України наділяє правом кожного учасника досудового розслідування можливістю бути поінформованим про хід провадження.

Провадження щодо суддів слід віднести до проваджень стосовно осіб, які обіймають особливо відповідальне становище, і відносять зазначене провадження до підвиду основного, тобто, так званого, провадження з більш ускладненими процесуальними формами. Ця категорія справ, у першу чергу, відрізняється спеціальним суб'єктом (особливий статус суб'єкта). Мова йде про осіб, які в силу професійної діяльності займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави. Саме провадження виникає з приводу вчинення кримінального правопорушення, а тому не відрізняється від предмета і завдань усього кримінального судочинства.

В КПК треба визначити строки отримання погодження з Генеральною прокуратурою, це не дасть змоги затягувати процес розгляду подань.

Повідомлення про підозру, як комплексна процесуальна процедура врегульоване главою 22 КПК України та, виходячи з положень ст.ст. 276-278 КПК, має дві складові: (1) складання письмового повідомлення про підозру та (2) вручення цього повідомлення особі і роз'яснення підозрюваному його прав.

Вважаємо, що має місце невірне тлумачення словосполучення «*письмове повідомлення про підозру здійснюється*», яке міститься у статті 481 Кодексу. Причиною такого «помилкового» тлумачення слово «*письмове*», у зв'язку з чим цитоване вище положення помилково сприймається як позначення тільки першої складової процедури повідомлення про підозру – складання письмового повідомлення. Внаслідок викладених обставин суди приходять до помилкового висновку про те, що ст. 481 Кодексу визначає лише перелік суб'єктів, які мають складати письмове повідомлення про підозру, при цьому суб'єкт, який має здійснити другу складову процедури – вручення письмового повідомлення про підозру, статтею не визначений.

Обґрунтовано можна стверджувати, що положення статті 481 КПК України *«письмове повідомлення про підозру здійснюється...»* відсилає до тих процесуальних дій, внаслідок вчинення яких особа набуде статусу підозрюваного, а тому – до процедури повідомлення про підозру в цілому, тобто обох її складових у сукупності.

Окрім того, у разі, якби ст. 481 КПК України визначався лише суб'єкт складання письмового повідомлення про підозру, у нормі містилось би відповідне конкретне формулювання, а також слово *«складається»*, за аналогією до ст. 277 КПК України, якою врегульовано порядок складення письмового повідомлення про підозру.

Не можна залишати поза увагою мету, задля досягнення якої статтею 481 КПК України введено спеціальний суб'єктний склад процедури повідомлення окремої категорії осіб про підозру. Стаття 481 КПК України містить перелік осіб, які займають важливі посади чи наділені особливим статусом, носії якого потребують спеціальних гарантій з боку держави. Відтак, введення спеціальної процедури повідомлення цих осіб про підозру має на меті забезпечення їх професійної недоторканності та гарантій, визначених Конституцією та законодавством України.

Згідно п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Виходячи зі змісту цитованої норми, можна стверджувати, що спеціальна процедура повідомлення окремої категорії осіб про підозру за ст. 481 КПК України має на меті створення механізму, за якого кримінальне переслідування цих осіб може бути розпочате виключно вищим посадовим складом органів прокуратури, що одночасно покликане забезпечити належне дотримання прав та гарантій, наданих цим особам за законом.

Разом із тим, якщо детальніше розглянути п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України, яким визначено спеціальний перелік суб'єктів здійснення процедури повідомлення про підозру професійних суддів, суддів Конституційного суду, присяжних та народних засідателів, то очевидним є те, що описане вище (помилкове) тлумачення ст. 481 КПК України фактично призводить до звуження гарантій незалежності судової влади в Україні.

Звідси заслуговують на увагу зміни, які повинні передусім стосуватися:

обов'язку керівника органу досудового розслідування погоджувати документи про закінчення дізнання щодо кримінального проступку перед їх затвердженням прокурором;

визначення в КПК України переліку статей «Особливої частини» КК України, які будуть віднесені до кримінальних проступків;

можливості доручення прокурором проведення дізнання органу досудового розслідування щодо проступків, які можуть викликати суспільний резонанс або складнощі у проведенні дізнання;

обрання запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки під час досудового розслідування кримінальних проступків без рішення суду;

визначення в законі про кримінальну відповідальність поняття кримінального проступку;

визначення в КПК України переліку статей «Особливої частини» КК України, які будуть віднесені до кримінальних проступків. Це зумовить необхідність досудового розслідування діянь, які є злочинами, не визнаються та не потребують численних витрат процесуального часу слідчого, прокурора та суду.

надання можливості обрання запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки під час досудового розслідування кримінальних проступків без рішення суду;

узгодження між собою норми Гл.25 КПК України та Гл.30 КПК України. Так, ст.381 КПК України оперує терміном спрощене провадження, а ст.298 КПК України особливість досудового розслідування кримінальних проступків.

Л. В. Крупнова

доцент кафедри кримінального права і правосуддя,

кандидат юридичних наук, доцент

(Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука)

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Примусове виконання рішень судів гарантує здійснення прав сторін, визначених судом і підтверджених ним обов'язків. Швидкий судовий розгляд справи та негайне виконання рішення суду є

запорукою ефективності правосуддя – це основний лейтмотив рішень Європейського суду з прав людини, які після ратифікації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1997 р.) стали обов'язковими для виконання Україною [1, с. 4]. За таких умов особливого сенсу набуває питання визначення на законодавчому рівні загальних засад виконавчого провадження, від яких залежить ефективність виконання юрисдикційних рішень. Ця проблема не нова для України, адже європейські партнери нашої держави постійно наголошують на необхідності вдосконалення сфери виконання судових рішень та рішень інших органів [2].

Останні законодавчі зміни, свідчать про позитивні зрушення у цьому напрямі, що вказує на розуміння владою пріоритетності сфери виконання рішень. Наприклад, ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII (далі – Закон № 1404-VIII) містить такі засади здійснення виконавчого провадження в Україні:

- верховенство права (має фундаментальний характер при формуванні системи суб'єктів виконавчого провадження та визначенні обсягу їх повноважень і компетенції);
- обов'язковість виконання рішень (розкриває сутність судочинства та пов'язує її з фундаментальним принципом гарантування прав і свобод людини та громадянина);
- законність (відображає формалістичність правового становища учасників правовідносин у сфері виконання судових рішень та рішень інших органів);
- диспозитивність (пов'язана з одночасним існуванням інститутів добровільного та примусового виконання юрисдикційних рішень, які надають особі свободу вибору способу виконання своїх обов'язків);
- справедливість, неупередженість та об'єктивність (відображають характер та специфіку діяльності системи органів виконавчого провадження);
- гласність та відкритість виконавчого провадження (виступає у ролі ціннісної категорії, яка є гарантією прозорості дій владних установ та інших суб'єктів виконавчого провадження);
- розумність строків виконавчого провадження (відображає оптимальність використання засобів і заходів виконання рішень у межах часового простору);
- співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями (вказує на відповідність засобів виконання рішень, їх реальним підставам);
- забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців (позиціонує можливість реагування на протиправну поведінку правомочних суб'єктів) [3].

Аналіз змісту вищенаведених засад, дозволяє поділити їх на дві групи, залежно від суб'єктної складової: засади, що виступають гарантією інтересів держави (верховенство права, законність тощо) та засади, які виступають у ролі гарантії прав та законних інтересів людини і громадянина (диспозитивність, співмірність заходів примусового виконання тощо).

Залежно від характеру засади можна поділити на загальні та спеціальні. Загальні засади відображають концептуальні умови виникнення, зміни і припинення правовідносин та виступають у ролі певної універсальної категорії (законність, справедливість, об'єктивність тощо). Спеціальні засади характеризують процесуальні особливості сфери виконання юрисдикційних рішень, які є достатньо індивідуалізованими (розумність строків виконавчого провадження, співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями тощо).

Залежно від змісту засади виконавчого провадження варто поділити на матеріальні та процесуальні. За допомогою матеріальних засад відбувається встановлення певної системи координат, в якій юрисдикційне рішення має своє чітко визначене положення (гласність, диспозитивність тощо). Процесуальні засади дозволяють гармонійно вписати в цю систему координат становище усіх суб'єктів виконавчого провадження (забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців тощо).

Вбачається, що метою нормативно-правового закріплення засад виконавчого провадження є забезпечення балансу інтересів держави та особи, який виражається в обопільній відповідальності за виконання юрисдикційного рішення. Слід підкреслити, що вищенаведений перелік засад виконавчого провадження потребує доповнення, адже він не враховує окремих аспектів виконання судових рішень та рішень інших органів, що виникли у зв'язку з останніми законодавчими змінами.

Зокрема, не відображено питання розмежування становища державних та приватних виконавців, яке є достатньо перспективним. Також зауважимо, що формалізації на рівні засад виконавчого провадження, потребує питання взаємодії державних та приватних виконавців з іншими владними установами та інститутами громадянського суспільства.

Тому пропонуємо доповнити ст. 3 Закону № 1404-VIII такими засадами:

- поєднання централізованого та децентралізованого підходів до виконання судових рішень та рішень інших органів;

– взаємодія в питаннях виконання рішень з органами публічної адміністрації, органами місцевого самоврядування та громадянськими об'єднаннями.

Засади виконавчого провадження мають важливе політико-правове значення, оскільки на їх основі відбувається побудова вітчизняної системи виконання юрисдикційних рішень. В умовах відмови від централізованої системи виконання рішень, засади мають забезпечити баланс національних та особистих інтересів, а також рівновагу процесуальних можливостей суб'єктів виконавчого провадження. Лише за таких умов ця система буде незалежною та прозорою, а її ефективність – високою.

1. Стефанчук Р.О. Проблеми виконавчого провадження: навч.-метод. комплекс / Р. О. Стефанчук, А. М. Тесленко. – К.: Видавничий центр Нац. акад. прокуратури України, 2014. – 24 с.

2. Про економічну і фінансову політику: Меморандум між Україною та МВФ від 18 серпня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0360500-14/page>.

3. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

О. О. Крюков

начальник управління

(Головне слідче управління

Національної поліції України)

ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досвід роботи слідчих підрозділів Національної поліції України (органів внутрішніх справ) в умовах роботи за Кримінальним процесуальним кодексом України дав змогу виділити основні проблемні питання, що напряму впливають на її ефективність.

Зокрема, це стосується звуження повноважень слідчого, що штучно ускладнило порядок проведення досудового розслідування. За результатами дослідження, проведеного у 2015 року в рамках Проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», проведено анкетування майже 3 тис. слідчих органів внутрішніх справ з питань удосконалення положень КПК. Більше ніж 2,6 тис. опитуваних, або 86%, погодилися з твердженням, що положення чинного КПК значно обмежують можливість прояву ініціативи з боку слідчих¹.

Наприклад, стаття 176 КПК як обов'язкову умову передбачає застосування всіх запобіжних заходів під час досудового розслідування, навіть не пов'язаних з істотним обмеженням прав та свобод підозрюваного, лише слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

Це призвело до того, що для обрання підозрюваному запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, або особистої поруки слідчому необхідно підготувати клопотання, яке погодити з прокурором та подати до суду. Після цього копія клопотання та інші матеріали також надаються підозрюваному. У подальшому рішення про застосування запобіжного заходу приймає слідчий суддя за результатами судового засідання.

Також це створює додаткові труднощі і для осіб, відносно яких обираються запобіжні заходи, оскільки їм необхідно з'являтися в судові засідання для розгляду вказаного клопотання та витратити особистий час.

Якщо протягом 2011 року слідчими відносно обвинувачених обрано 140 тис. запобіжних заходів у вигляді підписки про невиїзд (79% від загальної кількості обраних запобіжних заходів), то за підсумками 2016 року кількість винесення слідчими суддями ухвал про обрання відносно підозрюваних запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання становила всього 11 тис. (37%). Як наслідок, частка обраних запобіжних заходів відносно підозрюваних (обвинувачених) скоротилася з 2011 по 2016 роки з 63,5% до 19,5%².

На наш погляд, необхідно значно скоротити зазначену процедуру та обирати запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки лише на підставі постанови слідчого.

¹ Реформування кримінальної юстиції в Україні: погляди учасників кримінального процесу. Результати всеукраїнського опитування адвокатів, суддів, слідчих та прокурорів. – К., Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», 2015.

² За даними Звіту МВС про дотримання законності при затриманнях осіб та обранні їм запобіжних заходів (форма № 725).

Аналогічне зауваження стосується й редакції статті 217 КПК, за якою рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором.

У цьому випадку слідчий, повноцінно володіючи інформацією у кримінальному провадженні, вимушений додатково переконувати в правильності рішення прокурора, що призводить до затягування часу досудового слідства (особливої актуальності це набуває у разі розміщення органів прокуратури на значній відстані від слідчих підрозділів).

Ще однією важливою обставиною, яка впливає на ефективність розслідування, є відмова від зупинення досудового слідства у зв'язку з не встановленням винних осіб.

Слідчими підрозділами органів внутрішніх справ при роботі в умовах КПК 1960 року щорічно приймалося рішення про зупинення досудового слідства у 120 тис. кримінальних справ (у 2011 році – 191 тис.), що становило близько третини від їх загальної кількості у провадженні. На початок 2012 року на підставі пункту третього частин першої статті 206 КПК 1960 року зупинено досудове слідство у 1 млн. 973 тис. кримінальних справ¹.

Прийняття цього процесуального рішення можливо було лише за умови проведення всіх необхідних і можливих слідчих дій для встановлення особи, яка вчинила злочин. З метою здійснення контролю за законністю прийняття цього рішення копія постанови про зупинення досудового слідства направлялася прокурору.

У чинному КПК норма щодо зупинення досудового розслідування у зв'язку з не встановленням особи винного відсутня. Як наслідок, слідчий може прийняти процесуальне рішення у провадженні лише шляхом його закриття (при встановленні відсутності в діянні складу кримінального правопорушення або відсутності самої події), після встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (шляхом зупинення у зв'язку із захворюванням підозрюваного на тяжку хворобу, його переховування від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності; закінчення досудового розслідування) або зупинення при необхідності виконання процесуальних рішень у межах міжнародного співробітництва.

Внаслідок цього кількість кримінальних проваджень без прийнятого рішення стрімко зростає. Якщо на початок 2013 року їх кількість становила 148 тис., у 2014 році – 362,5 тис., 2015 – 512,7 тис., 2016 – 664 тис., на початок 2017 року – вже 913 тис., а після першого півріччя перевищила мільйон кримінальних проваджень².

Це є ще однією причиною зростання навантаження на слідчого та потенційного порушення вимог статті 28 КПК в частині дотримання розумних строків розслідування. Крім того, нагальною є проблема зберігання таких кримінальних проваджень у сейфах (кабінетах) слідчих, які не пристосовані до такої кількості (на сьогодні від 150 до 250 кримінальних проваджень, розслідуваних одночасно).

З метою виправлення ситуації пропонується частину першу статті 280 КПК доповнити новим пунктом четвертим, передбачивши підставу для зупинення кримінального провадження «не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення».

Інше пов'язане з попереднім проблемне питання стосується закриття кримінального провадження за строками давності.

12 липня 2001 року до КПК 1960 року внесено зміни, згідно з якими слідчі та органи дізнання позбавлялися права закривати кримінальні справи у зв'язку зі скінченням строків давності. Натомість, уведено в дію нову статтю – 11¹, яка регулювала порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності за цією підставою. Це обґрунтовувалося, у першу чергу, прийняттям нового Кримінального кодексу України, згідно з яким звільняти від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності може виключно суд.

Згідно з положеннями статті 11¹ КПК 1960 року, якщо в ході дізнання та досудового слідства протягом строків, зазначених у частині першій статті 49 КК, не встановлено особу, яка вчинила злочин, прокурор або слідчий за згодою прокурора направляє кримінальну справу до суду для вирішення питання про її закриття.

Хоча норма законодавства й передбачала можливість закриття кримінальної справи при не встановленні особи винного, її конструкція допускала неоднозначне трактування, що служило причиною довільного застосування на практиці³.

¹ Звіт про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2009 року, за 12 місяців 2010 року, за 12 місяців 2011 року, затверджений спільним наказом ГП, МВС від 11.05.2004 №54/12-ок (зі змінами та доповненнями).

² Звіт про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2012 року, за 12 місяців 2013 року, за 12 місяців 2014 року, за 12 місяців 2015 року, 12 місяців 2016 року, затверджений спільним наказом ГП, МВС, СБ, ДПС України від 15.11.2012 № 110/1031/1037/514.

³ Коляда П. Проблеми закриття кримінальної справи у зв'язку із закінченням строків давності, якщо не встановлено винну особу. // Юридичний Вісник України № 15 (719) від 11-17.04.2009, С. 5

У той же час, чинний КПК взагалі не допускає можливості закриття кримінальних проваджень за цією ознакою. Як наслідок, на початок 2017 року у провадженні слідчих Національної поліції перебувало 907 тис. кримінальних проваджень минулих років, у яких не встановлено особу винного¹. Крім того, у залишку й досі перебуває понад 1 млн. 700 тис. кримінальних справ, досудове слідство у яких зупинене на підставі пункту третього частини першої статті 206 КПК 1960 року, відомості про які не були внесені до ЄРДР та остаточне процесуальне рішення за якими не прийнято.

Пропонуємо доповнити частину першу статті 284 КПК новим пунктом в частині закриття кримінальних проваджень наступного змісту: «у разі не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та закінчення строків давності, установлених частиною першою статті 49 КК України».

Інше важливе питання стосується запровадження обов'язку слідчого усунення причин і умов, що сприяють учиненню кримінального правопорушення.

Згідно зі статтею 23 Закону України «Про Національну поліцію» до основних повноважень поліції належать, зокрема, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень та вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Одночасно механізм їх реалізації під час проведення досудового розслідування, на відміну від положень КПК 1960 року, відсутній.

Згідно з проведеним Головним слідчим управлінням МВС України узагальненням, протягом 2011 року слідчими підготовлено та направлено до відповідних державних органів, громадських організацій та посадових осіб 192,3 тис. подань про вжиття заходів для усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів, що становило 41% від загальної кількості кримінальних справ, що знаходилися в провадженні. З них лише у одному відсотку (1,6 тис.) не отримано відповіді в установленний строк. Протягом року слідчими складено 22 (у 2010 році – 47) адміністративних протоколи про правопорушення, передбачені частиною другою статті 185⁶ КУпАП щодо залишення посадовою особою без розгляду (надання несвоєчасної відповіді) подання слідчого про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.²

На сьогодні хоча слідчі окремих підрозділів й складають за результатами досудового розслідування листи про усунення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів³, без реальних важелів впливу на залишення посадовою особою їх без розгляду ця діяльність є малоефективною.

Пропонуємо доповнити КПК новою статтею «Подання слідчого в кримінальному провадженні», за якою уповноважити слідчого за результатами встановлення в ході досудового розслідування причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, уносити у відповідний державний орган, громадську організацію або службовій (посадовій) особі юридичної особи публічного чи приватного права подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. Одночасно на осіб, яким адресується подання, покладається обов'язок протягом місячного строку вжити необхідних заходів і про результати поінформувати слідчого.

Крім того, необхідно передбачити адміністративну відповідальність для посадових осіб у разі залишення ними подання слідчого без розгляду, або надання на подання несвоєчасної відповіді.

Упевнені, що зазначені законодавчі зміни здатні суттєво покращити ефективність роботи правоохоронних органів з розкриття злочинів та забезпечити баланс між безумовним дотриманням прав осіб, гарантованих Конституцією України та обсягом наданих правоохоронцям повноважень.

В. Н. Кубальський

кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник
(Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України)

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

У вітчизняній доктрині кримінального права до цього часу не розроблено концепції кримінально-правової політики у сфері забезпечення державного суверенітету України. Виділення злочинних

¹ Звіт про роботу органів досудового розслідування за 12 місяців 2016 року, затверджений спільним наказом ГП, МВС, СБ, ДПС України від 15.11.2012 № 110/1031/1037/514.

² Узагальнення Головного слідчого управління МВС України щодо профілактичної роботи слідчих у 2011 році (вих. ГСУ № 13/7-117 від 30.01.2012).

³ Наприклад, спільний наказ прокуратури Волинської області та ГУНП у Волинській області від 23.02.2017 № 23/307 «Про взаємодію органів прокуратури та Національної поліції з питань виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, вжиття заходів до їх усунення».

діянь проти державного суверенітету обумовлене потребами вітчизняної кримінально-правової науки і практики. Воно надає можливість забезпечити комплексний підхід до протидії злочинним посяганням на державний суверенітет України.

До злочинних діянь проти державного суверенітету належать діяння, суспільна небезпечність яких полягає насамперед в тому, що вони можуть створювати безпосередню загрозу існуванню незалежної (суверенної) України в межах існуючих кордонів. Злочини проти державного суверенітету передбачені розділами I, IX та XX Кримінального кодексу (далі – КК) України. Зокрема, в розділі I – це посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, державна зрада та інші, в розділі IX – це терористичний акт, створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та інші, в розділі XX – це, зокрема, злочини проти миру (планування, підготовка, розв’язування та ведення агресивної війни, пропаганда війни), найманство. Подібний перелік злочинів наводить В. Дацюк, досліджуючи кримінологічну структуру злочинності проти суверенітету та територіальної цілісності України, яку пропонує розглядати в розрізі тих злочинів, які, виходячи з особливостей їх вчинення та конкретного спрямування (об’єкта, мотиву та мети), прямо чи опосередковано посягають на суверенітет та територіальну цілісність. До вказаних злочинів він відносить: 1) злочини проти основ національної безпеки України (статті 109-114¹ КК); 2) окремі злочини проти громадської безпеки (статті 258-258⁵, 259, 260 КК та ін.); 3) окремі злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (статті 436, 437, 438 КК тощо) [1, с. 171].

Як обґрунтовано підкреслює В. Дацюк, злочини проти суверенітету та територіальної цілісності характеризуються найвищим ступенем суспільної небезпечності, адже підривають основи державності, послаблюючи або й взагалі унеможлиблюючи здатність держави належним чином здійснювати охорону всіх інших суспільних відносин від злочинних посягань [1, с. 163]. При цьому визначальною ознакою злочинів проти суверенітету та територіальної цілісності є їх чітко виражений політичний контекст, що проявляється у антидержавному характері злочинів, вчинюваних у руслі агресивного зовнішньополітичного курсу іншої держави та/або терористичної чи іншої підривної діяльності будь-яких організацій та груп відповідного спрямування (політичних партій, громадських, релігійних організацій тощо), що можуть знаходитися як на території держави-жертви, так і за її межами [1, с. 164]. Визначальною особливістю злочинів проти суверенітету та територіальної цілісності України протягом 2014-2016 років є те, що вони вчиняються в умовах так званої «гібридної війни» проти України [1, с. 175].

Необхідно визначити, об’єктом яких конкретно злочинних діянь може виступати державний суверенітет. На думку І. В. Діордіци, поняття «конституційний лад», як об’єкт злочину, передбачений ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» КК України, розглядається лише в розумінні державного суверенітету та форми держави (форми державного правління, державного устрою та державного режиму). Таке його розуміння є вужчим, ніж у конституційному праві. Дії, вчинені з метою зміни чи повалення конституційного ладу, можуть полягати, зокрема, в обмеженні суверенітету держави, як однієї з форм об’єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України [2, с. 12].

Як зазначено в одному з науково-практичних коментарів до КК України, основним безпосереднім об’єктом злочину, передбаченого ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» КК, є безпека держави в політичній і воєнних сферах в частині забезпечення суверенітету своєї території. Територіальна недоторканність України виступає частиною державного суверенітету [3, с. 254].

Безпосереднім об’єктом державної зради виступає, зокрема, державний суверенітет, про що свідчить диспозиція ч. 1 ст. 111 «Державна зрада» КК України: «Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України...».

О. М. Костенко запропонував сучасну класифікацію можливих способів злочинних посягань на державний суверенітет, розглядаючи останній як один з головних атрибутів державної влади. Виходячи із наведеного, вченим запропонована система норм, що забезпечує кримінально-правову охорону державного суверенітету [4, с. 234].

Перша група норм «системи кримінально-правової охорони державного суверенітету» – це норми, які охороняють державну владу від узурпації. До цих норм, на думку О. М. Костенка, у чинному КК належать норми, визначені статтями 109, 110, 157, 158, 158¹, 158², 159¹, 160, 255, 256, 258, 260, 294 та деякими іншими. Діяння, що хоч і не спрямовані безпосередньо на захоплення державної влади, але можуть бути використані для її захоплення, передбачені, зокрема, у статтях 157, 158, 160, 255, 256, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 260, 294 КК України.

До другої групи норм «системи кримінально-правової охорони державного суверенітету» належать норми, які охороняють державний суверенітет від діянь, що його ослаблюють. Такі дії передбачено у статтях 111, 112, 113, 114, 199, 210, 211, 212, 233, 328, 329, 330, 338, 342, 344, 346, 349, 351,

353 та деяких інших статтях КК України. Окремо вчений виділяє діяння, які ослаблюють державу (і властивій їй суверенітет) не безпосередньо, а опосередковано (тобто можуть бути використані для такого ослаблення як засоби), передбачені, зокрема, у статтях 199, 210, 211, 212, 233 та інших КК України.

Третю групу норм «системи кримінально-правової охорони державного суверенітету» становлять норми, що протидіють зловживанню державною владою і притаманним їй суверенітетом. До цих норм можна віднести норми, передбачені, зокрема, статтями 364, 365, 365², 366, 367, 369², 375, 382, 423, 424, 426 КК України [4, с. 234-237]. У зв'язку з наведеним не можна погодитися з тим, що система норм, яка забезпечує кримінально-правову охорону державного суверенітету України, не охоплює, зокрема, міжнародні злочини і злочини міжнародного характеру, передбачені розділом XX КК України. Державний суверенітет виступає об'єктом окремих злочинів, передбачених розділом XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» КК України – пропаганда війни (ст. 436), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437), застосування зброї масового знищення (ст. 439), найманство (ст. 447). Згідно загальноновизнаних положень міжнародного права агресія (агресивна війна) – це застосування збройної сили однією державою передусім проти державного суверенітету іншої держави. Отже, в якості одного з об'єктів посягання в даному випадку виступає державний суверенітет.

Враховуючи викладене, до злочинів проти державного суверенітету, слід віднести: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110), державна зрада (ст. 111), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), диверсія (ст. 113), шпигунство (ст. 114), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114¹), терористичний акт (ст. 258), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260), пропаганда війни (ст. 436), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437), застосування зброї масового знищення (ст. 439), найманство (ст. 447) та ін. Але слід враховувати, що не завжди перелічені злочинні діяння можна вважати злочинами проти державного суверенітету. Отже, під злочином проти державного суверенітету слід розуміти умисно вчинену, передбачену кримінальним законом дію чи бездіяльність, спрямовану на піддрив чи ослаблення державного суверенітету у всіх його формах та проявах.

1. Конституційний та міжнародний правовий механізм передачі частини суверенних повноважень держави наднаціональним інститутам / А.В. Андрушко, О.О. Грін, В.Б. Дацюк, Г.Г. Динис, Т.О. Карабін, Ю.А. Крук, Я.В. Лазур, М.В. Менджул, Р.П. Натуркач, О.Я. Рогащ, М.В. Савчин, П.А. Трачук; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. – 288 с.

2. Діордіца І.В. Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.В. Діордіца. – К., 2008. – 20 с.

3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-е вид., перероб. та доп.) / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Дакор, 2008. – 1428 с.

4. Правове забезпечення державного суверенітету України: Монографія / Ю.С. Шемшученко, В.М. Шаповал та ін. / За заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2011. – 298 с.

А. І. Кунтій

доцент кафедри кримінального процесу

факультету № 1,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Курс України, спрямований на європейську інтеграцію зумовив необхідність реформування українського антикорупційного законодавства. Ратифікація Верховною Радою України Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, а також Конвенції ООН проти корупції, сприяла появі ряду новел у кримінальному законодавстві України, однією з яких є ст. 369-2 «Зловживання впливом» Кримінального Кодексу України (далі – КК), яка вперше передбачила кримінальну відповідальність за діяння, які супроводжують зловживання впливом на підставі Закону України (далі – ЗУ) № 3207-VI

від 07.04.2011. В подальшому зазначена стаття КК була змінена доповнювана чотири рази згідно із Законами № 221-VII від 18.04.2013, № 222-VII від 18.04.2013, № 1261-VII від 13.05.2014, № 770-VIII від 10.11.2015 [1]. Проте на нашу думку і дотепер потребує уточнення і змін.

Слід зазначити, що питання, кримінальної відповідальності за зловживанням впливом різною мірою були проаналізовані у працях І.М. Залялової, О.О. Дудорова, В.І. Осадчого, О.Т. Омелянович, О.О. Книженко, А.В. Савченка та інших.

В ході дослідження нами було проведено опитування працівників органів досудового розслідування, що здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із зловживанням впливом і усі з опитаних відповіли, що ст. 369-2 КК України потребує уточнення в примітці, що стосується визначення осіб, уповноважених на виконання функцій держави.

Аналіз статистики зловживання впливом свідчить, що у 2013 році було зареєстровано 94 кримінальні провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, у 61 з яких складено обвинувальні акти та направлені до суду; у 2014 році – 20, у 15 складено обвинувальні акти, які направлені до суду; у 2015 році – 208, у 160 складені обвинувальні акти, які направлені до суду; у 2016 році – 146, у 116 складені обвинувальні акти та направлені до суду; у період січень-серпень 2017 року – 192, у 103 складені обвинувальні акти та направлені до суду [2].

Зауважимо, що зміни до норм КК України, що стосуються застосування кримінального закону відповідно до ЗУ «Про засади запобігання та протидії корупції» зазнали змін, до прикладу відповідні зміни були внесені до ст. 368-2. Незаконне збагачення, у примітці якої визначили осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, тобто ними є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»[1].

Законодавчою ініціативою у цьому напрямку був проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції»» 2494а від 11.08.2015, яким пропонувалося примітку до статті 369-2 викласти в такій редакції:

«Особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені розв'язувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів» [3]. Проте зазначена законодавча ініціатива не була підтримана і проект закону було відхилено.

Законодавець відносить злочин, передбачений ст. 369-2 КК України, до корупційних злочинів (примітка до ст. 45 КК України). Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14 жовтня 2014 р., корупційним правопорушенням визнається діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [14]. Отже, кримінальне правопорушення може бути вчинено тільки спеціальним суб'єктом, перелік яких надається у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». І слід зауважити, що в редакції зазначеного закону, зокрема в ч. 1 ст. 3, наводиться перелік осіб, на яких поширюється дія цього Закону, серед яких особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тому, з врахуванням цього пропонуємо наступні зміни до КК України та статтю 369-2. Зловживання впливом викласти у наступній редакції:

1. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, -

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

2. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьою особою за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди -

караються штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьою особою за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, поєднане з вимаганням такої вигоди, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна.

Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1-2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12>

2. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2013 – серпень 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56255

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р., № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

Л. В. Курило

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Ст. 39 КК України містить положення про обставину, що виключає злочинність діяння – крайню необхідність.

Право на заподіяння шкоди в стані крайньої необхідності є субсидіарним (додатковим) правом. Ним можна скористатися лише в тому випадку, якщо в даній обстановці заподіяння шкоди є вимушеним, крайнім, останнім засобом усунення небезпеки [6, с. 301].

Особливий інтерес становлять межі заподіяння шкоди в стані крайньої необхідності, оскільки, КК України не визначає їх. В доктрині кримінального права з приводу цього питання сформулювалася необхідність думок – така шкода має бути:

– менш значною ніж відвернена [10, с. 363; 3, с. 269; ком. 9 с. 125];

– бути менш значною ніж відвернена шкода або ж бути рівнозначною шкоді відверненій [6, с. 301];

Виходячи із положень норм ст. 39 КК України, думається, що все-таки граничною і правомірною у стані крайньої необхідності повинна визнаватися заподіяна шкода, якщо вона рівнозначна шкоді відверненій або є менш значною, ніж відвернена шкода. Це прямо впливає із букви кримінального закону.

Закон пов'язує правомірність заподіяної шкоди із співрозмірністю цієї шкоди небезпеці, що загрожує: фактично заподіяна шкода повинна бути рівнозначною або менш значною, ніж потенційна шкода, яка містилася в загрожуючій небезпеці.

Визначення рівної або меншої значимості заподіяної шкоди передбачає її порівняння із загрожуючою шкодою. Але відвернена шкода – це завжди потенційна шкода, яка містилася в небезпеці, що погрожує, а заподіяна шкода – це завжди шкода фактична, реальна. Крім того, нерідко зазначені види шкоди спрямовані на блага різної суспільної значущості і це здатне ускладнити оцінку їхньої співрозмірності (наприклад, небезпека, що загрожує здоров'ю людей, усувається шляхом знищення приватного майна). Тому вирішення питання про порівняльну їхню ціннісну характеристику в кожному випадку залежить від конкретних обставин справи. При однорідності відверненої і заподіяної шкоди можливе порівняння їх за допомогою критеріїв, зазначених у законі або вироблених судовою практикою (наприклад, за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень, за вартістю знищеного або ушкодженого майна тощо). У разі ж зіставлення якісно неоднорідних видів шкоди критеріями виступають загально визнана людська мораль; ієрархія цінностей, де вищою цінністю визнається людина і її права та свободи; правосвідомість і правова культура населення тощо [6, с. 305-306].

Однією з найбільш гострих проблем, що постає під час порівняння шкоди, заподіяної у стані крайньої необхідності, зі шкодою, що була відведена, є проблема позбавлення життя іншої особи для врятування власного життя або життя іншої особи.

За наявності ситуації, коли КК не пропонує варіантів вирішення поставленого питання, існують такі погляди науковців:

– відвернення небезпеки, що загрожує життю однієї особи, шляхом позбавлення життя іншої особи, не повинно визнаватись правомірним діянням, вчиненим у стані крайньої необхідності. Водночас не заперечується правомірність здійснюваного у процесі реалізації права на крайню необхідність позбавлення життя однієї особи для порятунку кількох людей (Ю.В. Алексанров, П.П. Андрушко, П. Л. Фріс);

– правомірним має визнаватись позбавлення життя людини у стані крайньої необхідності для порятунку власного життя, якому загрожувала безпосередня небезпека, яку у конкретній обстановці не можна було усунути іншим способом; у такому разі заподіяна шкода (смерть людини) є рівнозначною із шкодою відверненою (небезпека, яка безпосередньо загрожувала життю людини) (Ю. В. Баулін), хоча це і не узгоджується з канонами моралі та етики (Н.В. Лісова);

– у разі постановки питання – загинути обом чи врятуватися одному – суспільна небезпека дій буде відсутня, оскільки загибель однієї особи буде неминуча (М.Й. Коржанський) [4, с. 260-270];

С. В. Хилук також вважає, що позбавлення життя за обставин крайньої необхідності є неправомірним. Науковець обґрунтовує свою думку правовою позицією Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) відповідно до якої людина не може бути засобом, навіть, для досягнення високих цілей, а тому позбавлення життя особи за умов крайньої необхідності не охоплюється жодним винятком з права на життя, передбаченим ч. 2 ст. 2 Конвенції [12, с. 160]. Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє не погодитись із такою позицією С. В. Хилук. Так, за обставинами справи рішення у справі «Фіногенов й інші проти Росії» від 20 грудня 2011 р. органи державної влади в рамках рятувальної операції використали небезпечну речовину (газ невідомої Суду формули), що призвело до смерті багатьох тих, кого намагалися звільнити, та до смертельної небезпеки багатьох інших. ЄСПЛ у п. 226 зазначає, що за обставин існування реальної, серйозної та безпосередньої загрози масових людських жертв, держава мала всі підстави вважати вимушене втручання «меншим злом». Отже, рішення держави про штурм не суперечить ст. 2 Конвенції. Також Суд зазначив, що використання газу не було непропорційним за даних обставин справи і не порушило ст. 2 Конвенції, оскільки:

1) газ, що використовувався був небезпечною, і навіть потенційно смертельною зброєю, проте він не був використаний «безладно», залишивши заручникам шанси на виживання, які залежали від ефективності рятувальних операцій державних органів;

2) використання газу могло сприяти звільненню заручників і знизило ймовірність вибухів, навіть якщо воно не усунуло цей ризик повністю.

Газ подіяв на людей по-різному – для когось це стало летальним кінцем, хтось сам покинув приміщення. Тобто із самого початку було відомо про ризики для життя заручників. Основним позитивним обов'язком держави було мінімізувати кількість жертв.

Отже, можна стверджувати, беручи за основу практику ЄСПЛ, що така обставина як крайня необхідність підпадає під ч.2 ст. 2 Конвенції, це означає, що можливі ситуації, коли позбавлення життя за обставин крайньої необхідності може бути виправданим.

1. Рішення у справі «Фіногенов й інші проти Росії» (Заява № 18299/03 и 27311/03) від 20 грудня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base 0>

2. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. / Гришук В. К. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.

3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право. Навчальний Посібник. / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, О.О. Дудоров та інші]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Климента; вид. 4-те переробл та допов. – К.: Атіка, 2008 – 376 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривченко та інші]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-є вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, В.І. Борисов та ін.; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

8. Лісова Н. Склад діяння, вчиненого в стані крайньої необхідності // Вісник Національної академії прокуратури України 2011, № 2. – С. 60-64.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

10. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

11. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів – К.: Атіка, 2004.-488 с.

12. Хилюк С.В. Кримінально-правова охорона життя в Україні в світлі стандартів Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXII звітної науково-практичної конференції (4–5 лютого 2016 р.): у 2 ч. Ч. 2. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. – С. 158–161.

М. Д. Курляк

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

факультету № 3,

кандидат економічних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ, ЯКІ ЗДАТНІ ВЧИНИТИ ОСОБЛИВО ТЯЖКИЙ ЗЛОЧИН

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є запобігання і протидії злочинності. Злочинність сьогодні становить серйозну небезпеку та загрозу для національної безпеки України. Масштаби злочинної діяльності кримінальних угруповань набули такого розмаху, що проблема боротьби зі злочинністю зараз називається серед найактуальніших, яка потребує негайного вжиття цілеспрямованих комплексних заходів протидії з боку держави та суспільства. Протидія злочинності це безперервний процес, у межах якого здійснюються на виявлення й розкриття особливо тяжких злочинів. Відповідно, організація діяльності щодо протидії злочинам повинна здійснюватись за такими напрямками, а саме: аналізом проблем безпеки виявлення ознак готування чи вчинення особливо тяжких злочинів; викриття осіб, які намагаються вчинити злочин чи вчинили злочини, для притягнення їх до відповідальності; перешкоджання втягненню осіб у злочинну діяльність; оперативно-розшуковий моніторинг постійний поточний контроль, критичне спостереження та визначення стану об'єкта з метою виявлення змін, документування злочинної діяльності. Усі ці напрями необхідно розглядати як взаємозалежні складники протидії особливо тяжких злочинів, які можуть уточнюватись і доповнюватись залежно від негативних процесів [2, с. 38].

Відтак, підготовка працівників Національної поліції щодо припинення протидії особливо тяжких злочинів, здійснюється вдосконаленням знань щодо володіння, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань в особливих умовах що становить суспільну підвищену небезпеку для працівників Національної поліції за такими напрямками:

- професійно-психологічна орієнтованість та його особистості;
- психологічна стійкість;
- розвиток вольових якостей, зокрема вміння триматися врівноважено та спокійно в складних ситуаціях, відвага, мужність, «розумна» схильність до ризику;
- здатність чинити психологічний вплив на осіб, які становлять підвищену суспільну небезпеку під час вирішення різноманітних оперативно-службових завдань;
- рольові вміння, здатність до перевтілення;
- розвиток професійно-значущих пізнавальних якостей, зокрема професійна та психологічна спостережливність та уважність, професійна розвинена пам'ять, творча уява;
- професійний розвиток мислення, схильність до напруженої розумової роботи, кмітливність, підвищена інтуїція;
- швидкість реакції, вміння орієнтуватися в складній обстановці.

Причинами вчинення особливо тяжких злочинів є, насамперед, прагнення злочинців до швидкої та легкої наживи, низький рівень доходів громадян, відсутністю робочих місць, а також неможливість забезпечити свої потреби за рахунок коштів отриманих із законних джерел. Зменшення рівня злочинності проти власності, враховуючи їх специфіку, можливо досягти, у тому числі, завдяки їх профілактиці та попередженню.

В даному випадку, здійснення ефективних заходів профілактики злочинів можливе лише за умов тісної взаємодії із засобами масової інформації, які в свою чергу можуть підвищити правосвідомість населення, зменшити рівень злочинної поведінки, наголосити на неприпустимості нехтуван-

ня простими правилами власної безпеки та донести до пересічного громадянина, що попередити злочин завжди краще, легше і безпечніше ніж намагатися припинити його.

Розглянувши завдання щодо системи заходів протидії злочинності носить комплексний характер, охоплює всі необхідні напрями запобіжної і профілактичної діяльності в масштабі країни, а їхня деталізація повинна бути проведена на регіональному і локальному рівнях, а також залежно від специфіки об'єкта і предмета протидії тяжкого злочину, можна зробити висновок, щодо протидії тяжкого злочину це нормативно врегульований, організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання покладених обов'язків на працівників Національної поліції, оперативно-службових завдань а також боротьба зі злочинністю, в особливих умовах підрозділів Національної поліції України.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Воронов В.І. Теоретичні аспекти оперативно-розшукової протидії злочинам / В.І. Воронов // Південноукраїнський правничий часопис. – О., 2012. – Вип. 1. – С. 36–38.

3. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України / О. М. Бандурка. – Х.: Основа, 2004. – 780 с.

4. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В. М. Плішкін; за ред. Ю. Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с.

5. Медведєв О.В. Етнічна злочинність в циганському середовищі / О.В. Медведєв, В.В. Юсупов Методичні рекомендації по методиці розслідування злочинів, вчинених особами циганської національності / В.В. Юсупов, В.В. Ремський, Ю.Б. Ірхін, М.М. Цимбал. – К.

6. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України / О. М. Бандурка. – Х.: Основа, 2004. – 780 с.

7. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В. М. Плішкін; за ред. Ю. Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с.

В. О. Кучер

т.в.о. завідувача кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

Т. В. Курило

професор кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПОЛІЦІЮ: ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Реформування правоохоронної системи України продемонструвало недоліки законодавчого забезпечення діяльності поліції, що потребує належного науково-теоретичного опрацювання. Аналіз Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) засвідчив високий фаховий рівень, професіоналізм оновлення Міністерства внутрішніх справ, бажання привести правоохоронні органи до міжнародних стандартів. Водночас окремі положення Закону, зокрема ті, що регулюють службово-трудова відносини поліцейських, потребують подальшого вдосконалення.

Трудове законодавство встановлює такі види робочого часу: нормальної тривалості; неповний робочий час; скорочений робочий час. Закон не достатньо уваги приділяє питанням робочого часу поліцейського. Зазначаючи спеціальні умови служби для окремих категорій поліцейських (службу у святкові та вихідні дні; службу позмінно; службу з нерівномірним графіком; службу в нічний час), відкритим залишається питання про норму тривалості їх робочого часу. За трудовим законодавством тривалість робочого часу для працівника – 40 год. на тиждень (ст. 50 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП)).

Тут необхідно враховувати, що згідно зі ст. 12 Закону поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Як зазначає Д.В. Хорошун поліцейські завжди знаходяться при виконанні службових обов'язків, а це означає, що їх робочий час неможливо обмежити певними часовими рамками, оскільки навіть після завершення робочого дня, тобто після закінчення виконання

своїх функціональних обов'язків за посадою або під час перерви вони повинні виконувати загальні обов'язки працівників поліції [1].

Оплата праці працівників Національної поліції здійснюється відповідно до Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання, затвердженого наказом МВС від 6.04.2016 р. № 260. Вимагає свого вирішення на законодавчому рівні проблема уніфікації механізму оплати праці поліцейських. У цьому плані слід застосувати аналогію з іншими законодавчими актами, зокрема тими, що на законодавчому рівні визначають розмір заробітної плати. Так, відповідно до ст. 81 Закону України «Про прокуратуру» посадовий оклад прокурора місцевої прокуратури становить 12 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. На думку Боняк В.О. такий підхід законодавця до визначення заробітної плати забезпечує її прозорість та об'єктивність в оцінюванні роботи прокурора [2, с. 76].

Закон містить детальну правову регламентацію відносин, пов'язаних з відпустками. Проте є певні неузгодженості у правовому регулюванні часу відпочинку поліцейських з іншим працівниками. Закон України «Про відпустки» гарантує надання усім працівникам щорічних оплачувальних відпусток та визначає подовжені відпустки за особливі умови праці окремих категорій працівників.

Стаття 8 Закону України «Про відпустки» встановлює, що щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці надається: 1) окремим категоріям працівників, робота яких пов'язана з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням або виконується в особливих природних географічних і геологічних умовах та умовах підвищеного ризику для здоров'я, – тривалістю до 35 календарних днів за Списком виробництв, робіт, професій і посад, затверджуваним Кабінетом Міністрів України. Для працівників Національної поліції за цим Списком не передбачена можливість отримувати додаткову відпустку за умови праці, що пов'язані з підвищеним ризиком для життя та здоров'я.

Зазначена вище стаття 8 Закону України «Про відпустки» також передбачає можливість надання працівникам додаткової відпустки у зв'язку з ненормованим робочим днем. Щодо поліцейських відсутній нормативно-правовий акт, який гарантував би право на таку відпустку.

Додаткові відпустки поліцейським, відповідно до ст. 92 Закону надаються у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки, відпустки без збереження заробітної плати (грошового забезпечення) та інші види відпусток відповідно до законодавства про відпустки. Додаткова відпустка поліцейського залежить також від тривалості стажу служби. Тому доцільно у Законі передбачити правову норму, яка б гарантувала поліцейському право на додаткову відпустку у зв'язку з роботою зі шкідливими, небезпечними і важкими умовами проходження служби, за особливий характер служби, за ненормований режим несення служби. На зазначені питання невизначеності права поліцейського на додаткову відпустку у зв'язку з особливими умовами служби звертали увагу у наукових колах [3, с. 642; 4, с. 386].

Неповним є Закон з питань відшкодування шкоди, заподіяної поліцейським. Стаття 5 нечинного Закону України «Про міліцію» передбачала, що працівники органів міліції несуть матеріальну відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями або бездіяльністю в межах, встановлених законом. В КЗпП 12 статей глави 9 регулюють відносини з приводу матеріальної відповідальності працівника. Поліцейське законодавство взагалі не згадує про матеріальну відповідальність поліцейських. У зв'язку з тим, що переважно працівники поліції за службове майнове правопорушення притягаються до дисциплінарної відповідальності, а матеріальна шкода, заподіяна ними майну підрозділу Національної поліції, залишається не відшкодованою, то уявляється необхідним закріпити в Законі загальні засади матеріальної відповідальності працівника поліції.

Не достатньо врегульованим на законодавчому рівні є також питання майнової відповідальності поліцейського за шкоду, завдану громадянам своїми діями, рішеннями або бездіяльністю. Відповідно до ч. 3 ст. 19 Закону держава відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень. У зазначеній статті Закон не деталізує, чи відшкодовуватиме держава шкоду, завдану діями, рішеннями або бездіяльністю, які є неправомірними.

Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» у ст. 1 перераховує шкоду, яка підлягає відшкодуванню державою. Це шкода, задана громадянину внаслідок: 1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян; 2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу; 3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Держава, відшкодувавши заподіяну шкоду, має право регресної вимоги до поліцейського, але не у всіх випадках. Відповідно до ч. 3 ст. 1191 Цивільного кодексу України держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирок суду щодо неї, який набрав законної сили.

Щоб у поліцейського не склалося уявлення, що відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями, рішеннями чи бездіяльністю, відбуватиметься за рахунок бюджетних коштів держави і його особисто не стосуватиметься, статтю 19 Закону слід доповнити частиною 4 в редакції: «Держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу поліції, поліцейським, має право зворотної вимоги до цієї особи у разі встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирок суду щодо неї, який набрав законної сили».

Однією з основних гарантій забезпечення конституційного права працівника на працю є безперервність праці та стабільність трудових відносин. Закон допускає звільнення поліцейських під час відпустки та тимчасової непрацездатності (ч. 4 ст. 68 – у зв'язку зі скороченням посади), що є порушенням загальних принципів трудового права.

Також Закон містить низку статей, які встановлюють правила щодо застосування контрактів у поліції (ст. 63). Практика застосування контрактів у правоохоронних органах України свідчить про те, що вони, як правило, крім строкових трудових правовідносин нічого додатково для працівників не встановлюють. К. Ю. Мельник, який досліджував питання трудових контрактів у правоохоронних органах, вказує на доцільність використання контракту за умови закріплення в ньому більш високих соціальних стандартів (грошове забезпечення, забезпечення житлом, додатковими пільгами, компенсаціями тощо) при продовженні трудових правовідносин зі службовцями, які мають високі показники в роботі та досягли граничного віку перебування на службі [с. 6–7].

Запропоновані зміни до Закону України «Про Національну поліцію» внесуть ясність нормативного акту для адресатів, на яких він поширюється, сприятимуть удосконаленню правового статусу поліцейського та слугуватимуть ефективному виконанню поліцейським покладених на нього обов'язків.

1. Хорошун Д.В. Правове регулювання робочого часу працівників поліції / Д.В. Хорошун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1552/>

2. Боняк В.О. Національне законодавство про поліцію: до питання вдосконалення // Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 17.03.2016 р.). – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. – С. 73-76.

3. Могілевський Л.В. Щодо захисту трудових прав працівників органів внутрішніх справ України в сучасних умовах // Л.В. Могілевський // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 641-647.

4. Межевська Л.В. Працівники Національної поліції України як учасники трудових правовідносин // Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 17.03.2016 р.). – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. – С. 384-387.

5. Мельник К.Ю. Трудові правовідносини службовців правоохоронних органів: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.05 / К.Ю. Мельник; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 34 с.

О. М. Лепеха

керівник Поліського управління кіберполіції,
кандидат юридичних наук

(Департамент кіберполіції Національної поліції України)

О. В. Кондратюк

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО УРЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зміни кримінального процесуального законодавства та стрімкий розвиток кримінальних тенденцій на фоні складної криміногенної обстановки в країні виявили недоліки законодавчого та ві-

домчого урегулювання оперативно-розшукової діяльності щодо боротьби зі злочинністю, зумовлюючи *актуальність* означеної доповіді. Морально застаріле законодавче урегулювання оперативно-розшукової діяльності, низький рівень підготовки відомчих нормативно-правових актів, які безпосередньо урегулюють повсякденну діяльність оперативних підрозділів поліції, недосконалість існуючого відомчого нормативно-правового забезпечення, яке, хоча і зареєстроване в Міністерстві юстиції, часто суперечить окремим положенням інших законів, – не можуть позитивно впливати на оперативно-службову та оперативно-розшукову діяльність поліції, а випадки оскарження дійсно законної поведінки поліцейських просто паралізують їхню діяльність та створюють прецеденти до пасивної поведінки відносно конфліктних чи протиправних (злочинних) ситуацій. Правова захищеність поліцейського під час виконання службових обов'язків – один із кроків підвищення ефективності протидії злочинності. Сьогодні правоохоронна система в особі суб'єктів оперативно-розшукової діяльності потребує закон із зрозумілими для громадян конкретними ефективними інструментами боротьби із сучасною інтелектуальною організованою злочинністю із корумпованими зв'язками, якій давно відомі засоби, сили, методи, заходи і форми правоохоронної діяльності.

Пропонуємо власне бачення окремих положень, що урегулюють суспільні відносини у галузі оперативно-розшукової діяльності, частина яких вже оприлюднена в наукових публікаціях. В залежності від структури Закону представляємо правові норми, що стосуються організації оперативно-розшукової діяльності, сформульовані у окрему статтю, а саме:

Стаття «Основні засади організації оперативно-розшукової діяльності»:

1. Організація та координація оперативно-розшукової діяльності покладаються на керівників суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в залежності від компетенції та визначених завдань.

2. Порядок організації і здійснення оперативно-розшукової діяльності визначається законами України, підзаконними актами, у тому числі відомчими нормативно-правовими актами суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, а у випадках, передбачених законом, – міжнародними, міжвідомчими нормативно-правовими актами.

3. Організація і тактика застосування спеціальних сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних заходів урегулюється відомчими нормативно-правовими актами суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, прийнятими у відповідності до цього Закону, і відноситься до інформації, яка охороняється Законом України «Про державну таємницю».

4. Оперативно-розшукова діяльність не являється стадією кримінального провадження. Матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані як приводи для відкриття кримінального провадження. Матеріальні носії інформації, отримані за результатами оперативно-розшукової діяльності, можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні.

5. Для отримання дозволу суду на проведення оперативно-розшукового заходу, який тимчасово обмежує права і свободи людини, керівник оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності звертається із клопотанням до суду. Клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу, постанову керівника оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності на проведення оперативно-розшукового заходу, який не потребує дозволу суду, погоджує спеціальний прокурор відділу нагляду за дотриманням законів в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Клопотання складається окремо на кожну відому (невідому) особу та може містити кілька оперативно-розшукових заходів, які планується провести щодо такої особи.

Розгляд клопотань, а відповідно і ухвалення рішень, здійснюється суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. У виключних випадках, пов'язаних із можливістю розголошення інформації щодо запланованої оперативно-розшукової діяльності, оперативному підрозділу дозволяється звертатися із клопотанням до суду з іншою територіальною юрисдикцією ніж суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. Клопотання повинно бути розглянуто судом негайно, а у виключних випадках – не пізніше 3 годин з моменту його реєстрації в режимно-секретному органі суду. Перший та другий екземпляри ухвали про надання дозволу на тимчасове обмеження прав і свобод людини передаються органу (підрозділу) ініціатору проведення оперативно-розшукового заходу, а третій екземпляр ухвали зберігається в окремій номенклатурній справі в суді.

При організації розгляду клопотання та винесення відповідної ухвали забезпечення охорони державної таємниці покладається на суддю і за порушення законодавства про державну таємницю останній несе дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Ухвалення судом рішення про відмову в наданні дозволу на тимчасове обмеження прав і свобод людини у зв'язку із проведенням оперативно-розшукового заходу повинне бути обґрунтованим та не виключає можливості повторного звернення оперативного підрозділу з клопотанням.

6. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється гласно і негласно. Гласна оперативно-розшукова діяльність передбачає використання відкритих методів роботи у сфері виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Негласна оперативно-розшукова діяльність здійснюється із дотриманням принципів конспіративності, конфіденційності, оперативності, поєднання гласної і негласної роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Негласний характер оперативно-розшукової діяльності є обов'язковою складовою оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, розвідувальних, контррозвідувальних заходів, а також процесу організації і тактики застосування і використання сил та засобів оперативно-розшукової діяльності.

7. З метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності використовуються (застосовуються) сили оперативно-розшукової діяльності, засоби оперативно-розшукової діяльності, гласні заходи, оперативно-пошукові заходи, оперативно-розшукові заходи, розвідувальні заходи, контррозвідувальні заходи.

8. До сил оперативно-розшукової діяльності належать суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, особи, які конфіденційно співробітничать із суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, особи, які відкрито співробітничать із суб'єктами оперативно-розшукової діяльності шляхом надання відповідної допомоги.

9. До засобів оперативно-розшукової діяльності відносяться інформаційні та телекомунікаційні системи, оперативні обліки, оперативно-технічні засоби та обладнання, несправжні (імітаційні) засоби та службово-розшукові тварини.

10. Взаємодія суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в межах їх компетенції урегульовується міжвідомчими нормативно-правовими актами таких суб'єктів.

Ми усвідомлюємо складність написання уніфікованих положень закону для усіх суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, в той же час пропонуємо на розсуд науковців та практиків окремі норми, які, на нашу думку, повинні стати основою нового Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», а відповідно і дієвим правовим інструментом ефективного забезпечення як громадян, так і держави від злочинних посягань.

А. Р. Лещук

професор кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПРОБЛЕМ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЮ

Інститут конституційної відповідальності, не зважаючи на певну популярність висвітлення в науковій літературі, сьогодні перебуває ще у стані свого становлення. Навіть, саме її поняття потребує ґрунтовного обговорення, осмислення, а про однозначне розуміння сутності цього феномену і, тим більше – застосування процедурного механізму та санкцій цього виду відповідальності в українському політикумі. Неоднозначну реакцію та дискусію в наукових колах може зумовити пропозиція щодо «розподілу» конституційної відповідальності на «матеріальну» та «процесуальну» частини.

В Україні існує парадоксальна ситуація: конституційними нормами передбачена відповідальність глави держави, парламенту, уряду, органу конституційної юстиції за конкретний «матеріальний» конституційний делікт, однак механізм її застосування в законодавстві не прописаний, що дозволяє порушнику і уникнути відповідальності.

Слід згадати буремні історичні події, що відбувалися у нашій державі протягом 2013-2014 років, започатковані рішенням уряду про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яке викликало хвилю протестів в Україні. На Саміті Східного партнерства 28–29 листопада 2013 р. тодішній Президент України цю Угоду не підписав, що викликало ще бурхливіші негативні реакції більшої частини народу, спричинивши виникнення Євромайдану, який підтримано у багатьох країнах світу.

Далі, так званими «Законами 16 січня», що суттєво урізали права громадян, надавали органам державної влади свободу дій у сфері покарання учасників акцій протесту і мали на меті криміналізувати опозицію та громадянське суспільство, тодішня політична верхівка взагалі «підірвала» мирне

суспільство. Вказаний пакет законів, «прийнятих» парламентом з грубим порушенням регламенту та законодавчої процедури, вже наступного дня був підписаний Президентом. Ці закони «приймалися» частиною народних депутатів підняттям рук, поза системою «Рада», без обговорення, а їхні тексти стали доступні тільки після того, як депутати за них проголосували.

Лише під тиском суспільного спротиву та розуміючи законодавчу недолугість цих «законів» на позачерговій сесії Верховна Рада конституційною більшістю в 361 голос 28 січня 2014 року прийняла Закон № 732-VII «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України», яким скасувала дев'ять «диктаторських» законів, прийнятих 16 січня 2014 року.

Після демаршу з підписання угоди про Євроінтеграцію, прийняття антилюдських законів та застосування силового розгін Євромайдану, що спричинив збройне протистояння влади з власним народом, тогочасний глава держави панічно покинув свій пост, самоусунувся від влади та зараз перебуває за межами України.

Якщо проаналізувати сучасний стан реальних правових негативних наслідків з боку держави щодо осіб, причетних до згаданих антиконституційних подій, то постає резонне питання наскільки правовою є держава, що декларує про це у власній Конституції?

Щодо «процесуального» аспекту конституційних деліктів в українському владному політикумі науковці взагалі лише починають вести полеміку. Так, у вітчизняному доктринальному трактуванні конституційна відповідальність передбачає настання для публічно-владного деліквента несприятливих наслідків загалом, за: невиконання (неналежне виконання) конституційних обов'язків; зловживання своїми конституційними правами; порушення конституційних прав інших осіб. Конституційно-правова відповідальність в науці вважається особливим видом публічно-правової відповідальності та безпосередньо пов'язана із предметом конституційного права, адже практично усім «юридичним» галузям національного права притаманний свій вид відповідальності. Виходячи з необхідності забезпечення реалізації правових норм, кожна галузь має діяти власними методами, способами та засобами – усе це стосується галузевої юридичної відповідальності.

На думку науковця М. Вітрука, саме розмежування рівня публічної влади призводить до виокремлення у сфері публічного права конституційної відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності, а поряд з нею існують: державно-правова (дисциплінарна, адміністративна, кримінальна), процесуальна та муніципальна [1, с. 161-162; с.167].

Унаслідок визначальних ролі та місця конституційного права в системі інших галузей національного права конституційна відповідальність володіє особливим правовим характером та змістом, що, обумовлено, зокрема, її правовим першоджерелом – Конституцією, норми якої є основою для усіх інших галузей права.

Захист Конституції є головною метою інституту конституційної відповідальності [2], яку в механізмі реалізації Основного закону вважають головним видом юридичної відповідальності [3, с.35]. Конституційна відповідальність (у широкому розумінні) це: обумовлена конституційними нормами необхідність відповідних суб'єктів відповідати за свою юридично значиму поведінку в установленому порядку та діяти згідно з покладеними на них обов'язками, а у випадку відхилення – зазнавати належного покарання [3, с.36]; конституційне провадження розслідувань та притягнення до відповідальності вищих органів влади та їхніх посадових осіб за порушення конституції та інших законів [4, с. 320]. На думку Т. Зражевської сутність конституційної відповідальності полягає в установленні системи реальних гарантій проти концентрації влади в одній з її галузей або в руках однієї вищої посадової особи шляхом установлення мір покарання [5].

Конституційно-правові відносини є доволі складними та різнорівневими за своїми характером та структурою, що передбачає запровадження державою особливих правових механізмів, процедур виконання обов'язків, застосування заходів відповідальності тощо.

Для реалізації матеріальних норм конституційного права та належного забезпечення ефективної та оптимальної реалізації завдань, функцій і повноважень суб'єктів конституційних правовідносин, передбачених цими нормами, законодавець створив певну систему відповідних процесуальних норм.

Конституційний процес (у вузькому суб'єктному розумінні), ґрунтуючись на нормах вищої юридичної сили, встановлює для державно-владних суб'єктів порядок діяльності щодо створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, закріплює право і обов'язок щодо здійснення ними своїх повноважень тому займає особливе, головуюче становище серед усіх інших юридичних видів процесу.

Поряд із головним завданням – захистом Конституції України, дещо інші (проте не менш важливі!) завдання у конституційній процесуальній відповідальності: забезпечення конституційних процесуальних (регламентних у т.ч.) процедур (законодавчий процес, конституційне судочинство, референдумний процес, виборчий процес, діяльність глави держави, уряду тощо).

Пояснимо свою думку тим, що за невиконання (неналежне виконання) владним суб'єктом конституційних приписів під час відповідних процедур (у законодавчому процесі, в конституційному судочинстві, у здійсненні виконавчої діяльності центральними органами влади, у розпорядчій діяльності глави держави тощо) щодо нього мають настати несприятливі наслідки після оцінки його вчинку, як конституційного процесуального делікту.

По-суті, усі відомі правопорушення (конституційні, кримінальні, адміністративні, дисциплінарні тощо) тією чи іншою мірою спрямовані на порушення конституційних приписів, однак не всі види правопорушень (деліктів) охоплюються існуючими видами юридичної відповідальності. Насамперед, це стосується процесуальних порушень, допущених суб'єктами здійснення вищої публічної влади в державі (наприклад, у сфері конституційних процесуальних відносин політичного характеру).

На підставі сказаного можемо стверджувати, що саме прогалина в українському законодавстві в частині відсутності у національному законодавстві належної правової регламентації інституту конституційної процесуальної відповідальності, підстав її настання дозволяє владному деліквенту конституційних приписів уникнути відповідальності.

Виходячи зі спільного джерела походження обох видів відповідальності – Конституції України, підставою конституційної (конституційно-правової) відповідальності є конституційний делікт, а конституційної процесуальної – конституційний процесуальний делікт (посягання на встановлений Конституцією порядок, процедуру організації та діяльності суб'єкта, наділеного державно-владною компетенцією відповідно до принципу розподілу влад; є винним, протиправним діянням або бездіяльністю владного суб'єкта;).

Країни західної демократії користуються різними підходами щодо законодавчої регламентації в конституційному процесі правил правомірної поведінки парламентарів, вищих посадових осіб держави, зокрема: приймають нормативно-правові акти, видають моральні кодекси поведінки, де передбачено санкції впливу щодо порушника, який допустив порушення: заклик деліквента до порядку з внесенням цього до протоколу засідання, позбавлення його права виступати (голосувати), накладення штрафу, заборона балотуватися до парламенту на певний строк, позбавлення представницького мандата тощо.

З урахуванням наведеного, визнавши на рівні парламенту та глави держави проблеми щодо притягнення до відповідальності владного суб'єкта за процесуальні порушення у відповідному секторі конституційного процесу, слід невідкладно запровадити в українське законодавство інститут конституційної процесуальної відповідальності з детальною законодавчою регламентацією її необхідних елементів. Це вже дозволить застосовувати конкретні заходи конституційно-процесуального впливу на порушника з боку держави та підніме рейтинг влади перед українським суспільством та міжнародною спільнотою.

1. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности: монография / Н.В. Витрук. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Норма, 2009. – 259 с.

2. Колосова Н. М. Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности // Государство и право. – 1997. – № 2. – С. 86-91.

3. Лучин В. О. Ответственность в механизме реализации Конституции // Право и жизнь – 1992. – № 1. – С. 32- 40.

4. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. – М., Юринформцентр, 2001. – 355 с.

5. Зражевская Т. Д. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих. Материалы конференции // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 26-28.

А. А. Литвин

ад'юнкт кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

У загальному взаємодію розуміють як форму організації діяльності людей. Вона є тим елементом спілкування, що фіксує як обмін інформацією, так і організацію спільних дій людей. У криміналістиці переважає думка про те, що ефективність виявлення та розслідування злочинів у багатьох випадках залежить від добре налагодженої взаємодії суб'єктів пошуково-пізнавальної діяльності, а

саме слідчого з оперативними підрозділами, експертами, спеціалістами, працівниками контролюючих органів, засобами масової інформації, громадськістю. Основним же завданням такої взаємодії є притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб [1, с. 184].

Аналіз наукових періодичних видань за останні роки свідчить про те, що проблема взаємодії під час розслідування злочинів залишається досить актуальною. Її досліджували М. Багрій [2], О. Ю. Гавріляк [3], Р. В. Дуброва [4], А. В. Дунаєва [5], В. Малюга [6], В. В. Топчій [7], Р. Л. Степанюк [8] та ін. До того ж, 07.07.2017 р. була затверджена нова Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні № 575 [9], який умовно можна назвати доповненням до Наказу МВС України від 25.11.2016 р. № 1250 [10].

Р. Л. Степанюк та В. В. Заяць констатують, що погляди на розуміння сутності взаємодії можна згрупувати у три загальні підходи – широкий, вузький та комбінований. У широкому сенсі взаємодія розглядається стосовно сумісної діяльності всіх органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження. У вузькому сенсі взаємодії в якості одного з суб'єктів завжди виступає слідчий, а сама вона розглядається як форма організації розслідування. Третій підхід полягає у намаганні різнобічного розуміння взаємодії з включенням різних її аспектів – її зовнішнього вираження, способу діяльності, окремих ознак діяльності тощо [8, с. 460–461].

З усіх напрямів взаємодії під час розслідування певного злочину головним суб'єктом її організації та здійснення є слідчий, оскільки це завдання вбачається з його процесуального статусу. Так, ч. 4 ст. 38 КПК України передбачено, що орган досудового розслідування, до якого відноситься слідчий, зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування. Крім того, слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК України) [11]. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами у процесі розкриття та розслідування злочинів є найбільш поширеним і важливим видом взаємодії, що є необхідною умовою успіху розслідування злочину цілому. Варто з цього приводу погодитися з думкою М. Багрія. Науковець зазначає, що розуміння взаємодії як погодженої діяльності слідчого та оперативних підрозділів слід вважати найбільш правильним. Перевага цього погляду полягає в тому, що він вказує на механізм, який забезпечує ефективне поєднання слідчих та оперативно-розшукових дій, тобто їх узгодженість. Крім того, таке розуміння відповідає етимологічному тлумаченню зазначеного терміну. Така погодженість забезпечується єдністю нормативно-правових вимог з ініціативними рішеннями конкретних суб'єктів взаємодії [2, с. 317].

Сутність взаємодії слідчого та оперативного працівника, на думку А. О. Ляша, полягає в тому, що це: 1) активна цілеспрямована діяльність суб'єктів – слідчого та працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися негласні співробітники, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо; 2) кожен суб'єкт взаємодії вживає конкретних заходів у межах встановлених законом повноважень; 3) дії суб'єктів узгоджені за місцем, часом і метою та спрямовані на впровадження отриманих результатів оперативно-розшукових заходів, відомостей у кримінальне судочинство; 4) у спільних планах необхідно передбачати комплекс оперативно-розшукових заходів, інших заходів та слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіване для осіб, дії яких перевіряються, їхніх учасників і мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; 5) у процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій потрібно суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства [12, с. 126].

У залежності від правової регламентації традиційно виділяються процесуальна і непроцесуальна (організаційно-тактична) форми взаємодії. Під час розслідування злочинів, вчинюваних у сфері обігу лікарських засобів, можна виокремити такі процесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: 1) здійснення оперативними підрозділами слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій за письмовим дорученням слідчого; 2) залучення працівників оперативних підрозділів до проведення слідчих (розшукових) дій; 3) затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою у порядку ст. 208 КПК України; 4) законне затримання підозрюваного у порядку ст. 207 КПК України; 5) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України); 6) здійснення розшуку підозрюваного оперативними підрозділами за дорученням слідчого (ст. 281 КПК України); 7) здійснення заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Серед організаційно-тактичних форм взаємодії під час розслідування таких видів злочину можна в першу чергу назвати: створення слідчо-оперативних груп; сумісний аналіз даних, отриманих у ході проведення оперативно-розшукових заходів; взаємний обмін інформацією і консультації; проведення спільних нарад; спільне планування проведення тактичних операцій та інших організаційних заходів; надання допомоги наявними силами та засобами; обговорення результатів спільної діяльності за конкретним кримінальним провадженням.

Підсумовуючи викладене, хочемо зазначити, що порушення форм процесуальної форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів тягне за собою настання передбаченої законом відповідальності. Тому необхідно уникати формальностей та спрощень в ході налагодження такої взаємодії. Що ж до непроцесуальної форми взаємодії, то наведений нами перелік не є вичерпним і може бути доповнений з урахуванням конкретної ситуації під час розслідування та вирішуваних завдань.

1. Книженко С. О. *Форми взаємодії при розслідуванні злочинів: сучасний стан та шляхи вдосконалення* / С. О. Книженко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2014. – Вип. 17. – С. 184–187.
2. Багрій М. *Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність* / М. Багрій // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2013. – Вип. 57. – С. 315–321.
3. Гавріляк О. Ю. *Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів при проведенні тактичних комбінацій у кримінальних провадженнях про вимагання* / О. Ю. Гавріляк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-2. Том 2. – С. 114–117.
4. Дуброва Р. В. *Проблемні питання взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів ОВС України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій* / Р. В. Дуброва // Національний вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 13. Том. 2. – С. 106–108.
5. Дунаєва А. В. *Взаємодія слідчого та оперативного підрозділу органу внутрішніх справ під час розшуку підозрюваного* / А. В. Дунаєва // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 1 (18). – С. 1–7.
6. Малюга В. *Криміналістична сутність та функції взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні* / В. Малюга // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – Іunie. – С. 71–77.
7. Топчій В. В. *Оптимізація взаємодії слідчого й оперативного працівника органів внутрішніх справ у виявленні та розкритті злочинів* / В. В. Топчій // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6-1. Том 4. – С. 141–146.
8. Степанюк Р. Л. *Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів* / Р. Л. Степанюк, Д. Д. Заяць // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 460–465.
9. *Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні*: Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. *Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через МВС України*: Наказ МВС України від 25.11.2016 № 1250 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Ляш А. О. *Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах: матеріали наук.-практ. конф. «Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю»* / А. О. Ляш. – К.: НАВС України, 2000. – С. 123–127.

В. В. Литвинов

старший викладач кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, У ЯКОМУ НАКЛАДЕНО АРЕШТ НА МАЙНО

Процесуальне рішення про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, передбачене у ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), може бути прийнято як слідчим так і прокурором. У ч. 4 ст. 284 КПК України визначено, що слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Якщо ж під час досудового розслідування особі повідомлялося про підозру, то постанову про закриття такого кримінального провадження приймає прокурор.

Закриття кримінального провадження прокурором у разі повідомлення особи про підозру приймається з урахуванням функції підтримання державного обвинувачення, яку він здійснює відповід-

но до Закону України «Про прокуратуру». Рішенням про закриття кримінального провадження прокурор відмовляється від подальшого підтримання державного обвинувачення, чого не вправі здійснити слідчий. Також цим процесуальним рішенням вирішується і ряд інших питань у кримінальному провадженні, а саме приймається рішення щодо речових доказів, щодо застосованих заходів забезпечення та інше.

Процесуальне рішення про закриття кримінального провадження означає припинення будь-якої процесуальної діяльності у кримінальному провадженні, тобто кримінального провадження як юридичної діяльності не існує. У разі закриття кримінального провадження необхідно вирішити питання і про майно, на яке було накладено арешт. Відповідно до КПК України арешт майна накладається з метою позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Варто зазначити, що у нормах КПК України відсутній строк дії заходу забезпечення арешт майна, а тому цей захід забезпечення діє з моменту винесення ухвали слідчим суддею і до прийняття процесуального рішення яким буде закінчено кримінальне судочинство. Таким рішенням вирішується і питання щодо майна на яке накладено арешт.

Захід забезпечення арешт майна може бути скасований і під час досудового розслідування. Так, відповідно до ст. 174 КПК України підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею.

Арешт майна також може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування, або ухвалою суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільца майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

Слід зазначити, що слідчий, прокурор на стадії досудового розслідування не вправі самостійно прийняти рішення про скасування арешту майна. Відповідно до ч. 9 ст. 100 КПК України, у разі закриття кримінального провадження слідчий, прокурор можуть звернутися з клопотанням до слідчого судді про вирішення питання про спеціальну конфіскацію та долю речових документів і документів.

Арешт на майно може бути накладений також для забезпечення цивільного позову, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. У разі застосування арешту майна у зазначених випадках, ч. 9 ст. 100 КПК України не передбачає право слідчого, прокурора звернутися до слідчого судді для скасування арешту майна. У зв'язку з цим виникає питання яке рішення повинно бути прийняте слідчим, прокурором щодо заарештованого майна?

На стадії досудового розслідування скасувати ухвалу про арешт майна можливо лише у разі закриття прокурором кримінального провадження. Відповідно до ч. 3 ст. 174 КПК України, прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. Тобто прокурор на стадії досудового розслідування не уповноважений приймати окреме рішення про скасування арешту на майно.

Уваги заслуговує випадок, коли арешт майна застосовано у кримінальному провадженні, де жодній особі не повідомлялося про підозру. Якщо за наслідками розслідування кримінального провадження встановлені підстави його закриття, а саме за п.п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України, рішення про його закриття за вказаними підставами може прийняти слідчий відповідно до абзацу 2 ч. 4 ст. 284 КПК України. Винесення слідчим постанови про закриття кримінального провадження у вищезазначеному випадку не вирішить питання щодо майна на яке накладено арешт. Адже слідчий не вправі одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасувати арешт майна. Це не передбачено ст. 174 КПК України. Таким чином, слідчий у разі закриття кримінального провадження не вирішує питання щодо майна на яке накладено арешт, що в свою чергу позбавляє володільца такого майна на право його відчуження, розпорядження та/або користування, незважаючи на те, що кримінальне провадження вже закрито.

Враховуючи зазначене, вбачається доцільним врегулювання процесуального рішення про скасування арешту майна шляхом внесення відповідних змін до законодавства, передбачивши у ст. 284 КПК України обов'язковість закриття кримінального провадження лише прокурором у разі застосування у ньому заходу забезпечення кримінального провадження арешт майна.

**МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ
У ЗАПОБІГАННІ КОМПЕТЕНТНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
ПОРУШЕННЮ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ
ОРГАНІВ АБО ТКАНИН ЛЮДИНИ ТА НАСИЛЬНИЦЬКОМУ ДОНОРСТВУ**

У концептуальному аспекті запобігання злочинній діяльності у сфері трансплантації органів або тканин людини, донорства крові має здійснюватися у тісному взаємозв'язку із запобіганням торгівлі людьми, незаконній міграції, відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, корупції, із забезпеченням належної міжнародної співпраці правоохоронних органів, зокрема підрозділів НП України.

Міжнародна поліцейська співпраця – це об'єднання зусиль органів поліції різних держав задля підвищення ефективності стратегії й тактики спільних дій щодо запобігання, припинення й розслідування правопорушень, а також застосування заходів щодо удосконалення управління поліцейськими силами, щодо кадрового, науково-методичного й технічного забезпечення їх діяльності [1, с. 32]. З цією метою постає потреба «...зближення законодавств різних держав і їх узгодження, що позитивно вплине на міжнародну кооперацію в означеній сфері» [2, с. 551]. Міжнародна співпраця здійснюється за такими напрямками: надання правової допомоги із кримінальних справ; укладення й реалізація договорів щодо запобігання транснаціональним правопорушенням; виконання рішень правоохоронних органів щодо кримінальних проваджень; регламентація кримінально-юридичних питань й прав особи в означеній сфері; обмін інформацією, що становить взаємний інтерес для правоохоронних органів; обмін досвідом роботи й результатами дослідження проблем протидії; сприяння у підготовці кадрів; надання матеріально-технічної й консультативної допомоги [1, с. 55].

У міжнародно-правових документах акцентується на нагальній потребі поширення практики застосування спеціальними суб'єктами, зокрема компетентними правоохоронними органами, негласних методів викриття злочинної діяльності, у тому числі у сфері трансплантації органів або тканин людини, донорства крові: перехоплення повідомлень; контрольоване постачання; електронне спостереження; агентурні операції; використання заяв, одержаних від свідків за винагороду; надання імунітету [3]. У контексті запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема у рамках злочинної діяльності у сфері трансплантації органів або тканин людини, донорства крові, у міжнародній практиці найбільш продуктивно себе зарекомендували: метод аналізу фінансової звітності; використання свідків, які можуть надати інформацію й виявляють готовність до співпраці; здійснення оперативних заходів, коли співробітник правоохоронного органу, не ідентифікуючи себе у конкретному випадку, ініціює діяльність підозрюваних чи бере у ній участь; «метод чистої вартості», коли з метою встановлення походження доходів із кримінальних джерел аналізується різниця між наявними активами й борговими зобов'язаннями; «метод аналізу джерел і використання засобів», якщо впродовж певного періоду видатки підозрюваного перевищують прибутки з відомих джерел; «метод аналізу банківських депозитів», який дає змогу вичислити дохід шляхом відстеження руху засобів підозрюваних тощо [4, с. 206–209].

Зацікавленими органами у запобіганні незаконним трансплантації органів або тканин людини чи донорству крові на міждержавному рівні слід вважати: Організацію Об'єднаних Націй, Комітет міністрів Ради Європи, Всесвітню організацію охорони здоров'я, Інтерпол, Європол, Регіональний центр Південно-Східної європейської ініціативи співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю тощо, їх органи та структурні підрозділи (Комітет у сфері трансплантації органів, Комітет з питань біоетики Європейського комітету охорони здоров'я тощо). До основних форм міжнародної співпраці, зокрема за участю компетентних правоохоронних органів, належать: обмін оперативною інформацією; співпраця зі спеціальних оперативних питань; здійснення оперативно-розшукових і слідчих дій; забезпечення переміщення свідків із однієї держави до іншої; взаємна правова допомога з питань конспірації прибутків від протизаконної діяльності; здійснення спільних оперативно-профілактичних заходів; залучення закордонних спеціалістів для проведення експертиз і консультування; узагальнення, стажування й перепідготовка закордонних представників правоохоронних органів (поліцейських); надання засобів техніки, зв'язку, озброєння [1, с. 13].

Для координації діяльності численних органів щодо запобігання організованим злочинним угрупованням, у зв'язку з торгівлею людьми, зокрема з метою незаконних трансплантації органів або

тканин людини, донорства крові, створюються відповідні органи. Наприклад, координацію спільних дій компетентних органів держав-членів ЄС забезпечує Європол. До найважливіших напрямів взаємодії правоохоронних органів у рамках діяльності Європолу й Інтерполу належать: оголошення постраждалих такими, що безвісти зникли; оголошення у міжнародний розшук підозрюваних й обвинувачених; координація спільних поліцейських операцій; скерування запитів щодо окремих слідчих дій чи оперативно-розшукових заходів, а також запитів щодо одержання інформації, що зберігається у підрозділах, які здійснюють міжнародні оперативно-довідкові й інші обліки [4, с. 93]. Окрім цього, Європол проводить аналітичні дослідження, пов'язані зі знешкодженням злочинних угруповань, знищенням кримінальних ринків товарів і послуг. У рамках діяльності Європолу розвинулася така форма співпраці, як робота спільних слідчих груп для розслідування злочинів, учинених на території різних держав; сформувалася Intelligence Led Polising – спеціальна поліцейська організація щодо збору інформації, що сприяє запобіганню «через стратегічний менеджмент і ефективні правозастосовні стратегії, спрямовані на найбільш небезпечних злочинців» [2, с. 552]; розгорнуто діяльність CEPOL (Європейський поліцейський коледж), де систематично практикують спеціальне навчання співробітників правоохоронних органів [4, с. 44]; сформовано підрозділ Інтерполу – кримінальна аналітична розвідка, що має змогу завдяки сучасним комп'ютерним технологіям миттєво одержати узагальнені дані щодо лідерів організованих злочинних угруповань з усіх інформаційних баз держав-членів Інтерполу [1, с. 77].

До базових документів, які регламентують міжнародне співробітництво України з іншими державами щодо запобігання незаконним трансплантації органів або тканин людини чи донорству крові, передусім, варто віднести: Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенцію Ради Європи про протидію торгівлі людьми, Конвенцію Ради Європи про права людини та біомедицину, Глобальну програму боротьби з торгівлею людьми, Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми тощо. Водночас контроль за організованою злочинністю, особливо транснаціонального характеру, вважається найвищим пріоритетом для ЄС і частиною його міжнародної політики. У багатьох міжнародно-правових документах наголошується на необхідності переорієнтації роботи спеціалізованих суб'єктів від злочину до злочинця [2, с. 550]. Такий пріоритет висуває потребу у відповідному інформаційно-аналітичному забезпеченні, де вагома роль відводиться відомчій статистиці. Однак чинна форма звіту № 2 «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», затверджена наказом Генеральної прокуратури України від 23 жовтня 2012 року № 101, не передбачає жодних відомостей щодо осіб, які вчинили діяння, передбачені ст. 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини» та ст. 144 «Насильницьке донорство» КК України.

У контексті запобігання злочинній діяльності у сфері трансплантації органів або тканин людини, донорству крові, виняткову роль відведено світовій інтеграції баз даних [5, с. 118–119]. Для створення міжнародної бази статистичних даних у цьому напрямі запобігання найбільш цінними вважаються види відомостей, що характеризують: законодавчі й адміністративні рамки регулювання; кримінально-правові заходи запобігання; види послуг, що надаються жертвам торгівлі людьми, зокрема у зв'язку з незаконними трансплантацією органів або тканин людини чи донорством крові; «чорні ринки», на які потрапляють жертви торгівлі людьми; групи ризику серед населення у державах походження [6, с. 91]. Використання аналітичних можливостей у глобальних масштабах сприяє встановленню фінансового підґрунтя, рівня проникнення організованих груп та злочинних організацій до легальної економіки. Відповідні відомості використовуються для розробки контрзаходів захисту легальних секторів економіки. Варто уточнити, що в цьому контексті слід розвивати за певними напрямками взаємодію між представниками правоохоронних органів іноземних держав і передусім тих, територією яких пролягає незаконний маршрут донорських органів або тканин із метою трансплантації чи донорства крові. Поширення практики інформативної й організаційної взаємодії правоохоронних органів різних держав щодо незаконного обігу органів або тканин, крові людини сприятиме протидії злочинній діяльності у сфері трансплантації органів або тканин людини, донорства крові.

1. Бирюлькин В. Г. Транснациональная криминальная среда – объект деятельности оперативных аппаратов: учебное пособие / В. Г. Бирюлькин, В. В. Новиков, В. Л. Райков, С. В. Усенко. – Волгоград: Волгоградская академия МВД Российской Федерации, 2006. – 80 с.

2. Шостко О. Ю. Деякі питання вдосконалення законодавства і практики протидії організований злочинності в Україні в контексті зарубіжного досвіду / О. Ю. Шостко // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1 (41). – С. 548–553.

3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua.

4. Торговля людьми и легализация преступных доходов. Вопросы противодействия: научно-практическое пособие / А. Андреани и др.; под ред. О. П. Левченко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 271 с.

5. Мусієнко А. Деякі аспекти міжнародної співпраці щодо протидії торгівлі органами та тканинами людини / А. Мусієнко // Вісник прокуратури. – 2011. – № 12 (126). – С. 117–122.

6. Форум по проблемам преступности и общества. Специальный выпуск «Положение в мире в области ответных мер по противодействию торговле людьми» / ред. Сандип Чавла. – Нью-Йорк: Управление ООН по наркотикам и преступности, 2012. – 254 с.

М. А. Лісовий

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність давно стало однією з основних проблем побудови правової європейської держави України та інших держав, тому що існує «залежність злочинності дорослих від злочинності неповнолітніх, оскільки остання є у певному розумінні джерелом і резервом усієї злочинності». І щоб не допустити зростання злочинності, необхідно активізувати увагу на злочинності неповнолітніх, її попередженні, і головне – захистити неповнолітніх осіб від негативних явищ, серед яких одним із найнебезпечніших є втягнення дорослими особами неповнолітніх у злочинну діяльність.

Протиправна поведінка підлітків пов'язана насамперед з такими особливостями їхньої психіки, як підвищена навіюваність, не сформованість життєвих орієнтацій, юнацький негативізм, наслідування. Багато підлітків втратили зацікавленість у навчанні, роботі, їх приваблює сфера безмістовного дозвілля – тусовки у під'їздах, випивки, азартні ігри тощо. Для підлітків групи ризику характерне своєрідне, за визначенням вчених «інформаційно-комунікативне хобі». Прагнення постійно одержувати легку інформацію, що не потребує ніякого критичного інтелектуального осмислення: пусті розмови, сидіння годинами перед телевізором, захоплення популярною музикою, вживання наркотиків тощо.

Для способу життя підлітків групи ризику характерним є: зневажливе ставлення до виконання своєї соціальної функції – вчитися, набувати знань; наявності великої кількості «зайвого часу»; невміння проводити вільний час; відсутність індивідуальних захоплень; вживання наркотичних речовин.

Перебування підлітків у конфлікті з законом у багатьох випадках спричинення їхньою незайнятістю у позаурочний час, що зумовлено відсутністю за місцем проживання достатньої кількості клубів, спортивних гуртків, секцій. Гострою є також проблема працевлаштування неповнолітніх, пов'язана з небажанням підприємців в умовах жорсткої конкуренції легально використовувати мало-ефективну та достатньо дорогу працю підлітків. Позбавленні можливості працювати та організовано проводити своє дозвілля, неповнолітні потрапляють у сферу інтересів кримінальних осіб, які часто залучають їх до злочинної діяльності.

Як свідчить аналіз практики Національної поліції неповнолітні залучені до значної кількості організованих злочинних груп. Як правило організовані злочинні групи активно схилиють неповнолітніх до злочинної діяльності. Можна виділити такі основні напрями діяльності організованої злочинності щодо неповнолітніх:

1. Виховання споживачів певних кримінальних послуг
2. Контроль організованої злочинності за деякими формами кримінальної діяльності неповнолітніх
3. Втягнення неповнолітніх в організовані злочинні формування.

Досить часто злочинні угруповання здійснюють колективне залучення неповнолітніх шляхом створення різноманітних спортивних секцій, гуртків, молодіжних політичних партій де їм прищеплюється неповага до суспільства, антигромадські погляди та почуття фізичної переваги над іншими.

Виходячи з вищенаведеного оперативним підрозділам Національної поліції слід зосередити свої сили та засоби на протидію залученню неповнолітніх саме організованими злочинними угрупованнями та попередженні групової злочинності неповнолітніх.

Оперативні підрозділи Національної поліції повинні вжити всіх необхідних заходів щодо недопущення втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Водночас недопущення досягається двома способами:

1. Загальне попередження. Спрямоване на усунення самої можливості втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність. До такого попередження можна віднести інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за здійснення на неповнолітніх криміналізуючого впливу, а також за їх втягнення у злочинну діяльність, здійснення

правового виховання населення, правової агітації. Проведення віктимологічної профілактики серед неповнолітніх, надання консультативної допомоги неповнолітнім та їх батькам тощо.

2. Індивідуальна профілактика. Застосуванням індивідуального впливу на конкретних учасників організованих злочинних груп з метою недопущення з їх боку можливих втягнень у злочин неповнолітніх та робота із неповнолітніми громадянами так званої «групи ризику» з метою недопущення вчинення ними злочинів.

Індивідуальне попередження втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність слід починати з виявлення осіб, які потребують попереджувального впливу. Це здійснюється шляхом систематичного і своєчасного збору та узагальнення інформації. Також необхідно здійснювати оперативне спостереження за місцями можливого перебування неповнолітніх правопорушників; організації контролю за поведінкою осіб, які притягувались до кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність або за вчинення злочинів спільно з неповнолітніми; встановлення місць збуту викраденого майна, вживання алкогольних напоїв, наркотичних та одурманиючих речовин, місць розпусти і звідництва, які відвідують неповнолітні, а також утримувачів цих місць; проведення бесід з неповнолітніми, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ, на предмет виявлення серед їх найближчого оточення дорослих осіб, які мають певний досвід проти-правної діяльності, засуджених за вчинення злочинів до заходів покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, або звільнених від кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами, а також інших дорослих осіб, які б могли здійснити на неповнолітніх негативний вплив, втягнути у злочинну та іншу антигромадську діяльність; проведення роботи серед неблагополучних сімей на предмет виявлення серед батьків або осіб, що їх замінюють, тих, які справляють на неповнолітніх негативний вплив та існує вірогідність втягнення ними неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність; здійснення контролю за поведінкою неповнолітніх, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ; перевірки заяв та повідомлень про суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми, які не досягли віку кримінальної відповідальності; перевірки обставин вчинення правопорушень неповнолітніми, доставленими до органів внутрішніх справ; проведення суб'єктами попередження рейдів та інших попереджувальних заходів на території обслуговування.

Відповідно до досліджень особливо в попередженні групової злочинності неповнолітніх потрібно зауважувати на попередженні злочинів на стадії замислу та підготовки, оскільки саме на цих стадіях можливе переростання їх в посягання чи закінчений злочин. Тому необхідно організовувати отримання первинної інформації про замисел або підготовку учасників злочинних груп до вчинення злочину. У разі отримання такої інформації необхідно виконати комплекс заходів, спрямованих на недопущення досягнення злочинного результату. Водночас весь комплекс таких заходів умовно можна розділити на дві великі групи:

- створення умов, які будуть ускладнювати підготовку до реалізації злочинного замислу;
- індивідуальний вплив на кожного неповнолітнього учасника групи з метою схилення його до відмови від вчинення злочину.

Важливим напрямом створення умов, які ускладнюють підготовку або вчинення злочинів, є проведення заходів щодо вилучення неповнолітнього з злочинних груп. Однак вилучити неповнолітнього з групи та переорієнтувати в соціально-позитивні дуже важко. Тому вважається, що передусім важливо організувати виявлення втягнення неповнолітніх у такі групи на ранніх стадіях, коли ще не зміцніли їх зв'язки між учасниками груп та ще не вчинені конкретні злочини.

Отже з метою попередження втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність слід здійснювати оперативно-розшукові заходи за такими етапами:

- 1) виявлення злочинного наміру втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність;
- 2) перевірка первинної інформації про втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність з використанням негласних працівників;
- 3) застосування заходів із недопущення реалізації злочинного наміру, а саме: встановлення неповнолітньої особи відносно якої є намір залучення до злочину; вплив на неповнолітню особу з метою її відмови від втілення злочину; створення умов, які ускладнюють підготовку та реалізацію злочинного замислу; застосування засобів громадського або адміністративного впливу за різні види правопорушень; демонстрація дій, що створюють переконаність особи в незворотності викриття та покарання, а також в поінформованості органів внутрішніх справ про її поведінку та замисли.

1. Гребельский Д. В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик преступлений / Д. В. Гребельский. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1981. – 170 с.

2. Горяинов К. К. Общая характеристика преступлений / К. К. Горяинов. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1980. – 76 с.

3. Топольська І.О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність або іншу антигромадську діяльність: монографія / Луганськ РВВ ЛАВС 2003 – 192с.

4. Кримінальний кодекс України.
5. Гайдар А. І. Оперативно-розшукові заходи органів внутрішніх справ у боротьбі з груповою злочинністю неповнолітніх: дис. кандидата юридичних наук / А. І. Гайдар. – ХНУВС, 2006. – С. 110–126.

Б. В. Ліщук

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
здобувач кафедри адміністративної діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Зміни в законодавчому полі у сфері правоохоронної діяльності відбулися шляхом ухвалення парламентом Закону України «Про Національну поліцію» 02 липня 2015 року [1]. Це стало початком нового історичного витка у розвитку правоохоронної системи України в цілому.

Поряд з цим функціонування Національної поліції України передбачає вирішення низки питань, що стосуються нормативного регулювання цього процесу. На даному етапі, анонсовано докорінні зміни у нормативно-правовому регулюванні діяльності поліції. Реалізація поліцейської реформи має за мету кардинально змінити роботу правоохоронних органів, так і законодавства в даній галузі, що в майбутньому повинно вплинути на ставлення громадян до працівників поліції та забезпечити ефективне виконання службових обов'язків.

Водночас реформування органів внутрішніх справ України продемонструвало низку проблем із організації та діяльності поліції, виникнення певних прогалин щодо нормативно-правового забезпечення її діяльності, які потребують негайного обговорення та практичного вирішення.

За два роки роботи Національної поліції України можна підбити певні підсумки та виділити позитивну сторону реформи, а також деякі аспекти, над якими ще доведеться працювати та вдосконалювати. Отже, до позитивної сторони реформування слід віднести перш за все підвищення авторитету й довіри серед населення.

У той же час залишаються прогалини в законодавстві, яке регламентує діяльність підрозділів Національної поліції України. Це пов'язано насамперед із недосконалістю нормативно-правових актів, які регламентують повноваження поліцейських та виконання поліцією службових завдань. Так, прийнято Закон України «Про Національну поліцію» [1], але низка нормативно-правових актів, передусім підзаконних, не відповідає даному Закону. Нині нормативно-правове регулювання діяльності поліції перебуває на початковому етапі, хоча пройшов значний відрізок часу з моменту її створення. Варто зазначити, що скасування підзаконних нормативно-правових актів, які регламентували діяльність поліцейських та відсутність нових актів, призвело до великої кількості проблем, колізій та прогалин в діяльності нової поліції. Це стосується в першу чергу нормативно-правових актів, які визначають правовий статус підрозділів поліції.

Структурним підрозділом Національної поліції є патрульна поліція, яка виконує завдання із забезпечення публічного порядку і громадської безпеки; забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню, забезпечення безпеки дорожнього руху; організація контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху.

В той же час, залишаються прогалини у законодавстві, яке регламентує діяльність патрульної поліції. Так, досі не прийнято нового нормативного акта, який регламентує діяльність патрульної поліції. Наказ МВС України від 02 липня 2015 року № 796 [2], який визначає Положення про патрульну службу, однак згідно до п. 2, ч. 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» у складі поліції функціонує «патрульна поліція». Внаслідок цього виникла колізія у вживаннях в нормативно-правових актах понять «патрульна служба» та «патрульна поліція».

Наступний відомчий нормативно-правовий акт – це наказ Національної поліції України від 06.11.2015 року № 73 (у редакції наказу Національної поліції від 31.10.2016 року № 1114) [3], який затверджує Положення про Департамент патрульної поліції. Необхідно зазначити про необхідність цього відомчого нормативного документа, оскільки Положення регулює питання повноважень Департаменту патрульної поліції в організації діяльності його структурних підрозділів і територіальних (відокремлених) підрозділів. Однак норми Положення не регламентують питань сьогодення щодо організації роботи патрульної поліції.

Необхідним кроком є також прийняття нормативних актів, які будуть детально врегульовувати окремі аспекти виконання підрозділами Національної поліції службових завдань. На прикладі патрульної поліції можна констатувати про відсутність нового відомчого нормативного акту, який регламентує порядок організації і несення служби по забезпеченню публічної безпеки та порядку, виконання інших завдань поліції, алгоритми дій працівників поліції в типових та екстремальних ситуаціях. Норми статуту патрульно-постової служби не відповідають змінам, які відбулися у діючому законодавстві та не мають свого використання в службовій діяльності поліцейських. На основі цього нормативно-правового акту потрібно розробити новий, який би регламентував діяльність патрульної поліції з урахуванням змін у діючому законодавстві.

Окремо слід зупинитись на відомчій нормативній базі, яка регламентує організацію діяльності підрозділів патрульної поліції та моніторингу відокремлених структурних підрозділів (відділів, відділень поліції) територіальних органів Національної поліції України. На території районів, міст, районів у містах, де не створено підрозділи патрульної поліції Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, поліцейські послуги надаються відокремленими структурними підрозділами головних управлінь Національної поліції в областях, які функціонують за новою структурною побудовою. Це стало можливим завдяки наказу Національної поліції від 22.01.2016 р. № 53 [4] «Про запровадження нових форм і методів роботи територіальних підрозділів ГУНП у Київській, Львівській та Харківській областях». Необхідно зазначити, що організація роботи вищезазначених підрозділів патрульної поліції здійснюється відповідно до методичних рекомендацій Національної поліції України «Щодо організації діяльності підрозділів патрульної поліції та моніторингу відокремлених структурних підрозділів (відділів, відділень поліції) територіальних органів Національної поліції України» від 25.01.2016 [5]. Однак, виникла проблема практичної реалізації повноважень підрозділів патрульної поліції відокремлених структурних підрозділів територіальних органів Національної поліції України. Так, не прийнято нормативно-правовий акт, який регламентував порядок дій підрозділів патрульної поліції в типових та екстремальних ситуаціях. В методичних рекомендаціях зазначається лише порядок реагування груп реагування патрульної поліції на повідомлення про правопорушення, або іншу подію. Необхідно прийняти структурований відомчий нормативний акт у вигляді інструкції, статуту, який визначав організацію роботи підрозділів патрульної поліції відокремлених структурних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, регламентував тактику дії у типових та екстремальних ситуаціях.

Отже, здійснення низки системних цілеспрямованих заходів щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України, систематизація нормативної бази дасть можливість вирішити питання організації діяльності структурних підрозділів поліції та практичної реалізації їх повноважень.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 // Голос України. – С. 141–142.

2. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: Наказ МВС України від 02 липня 2015 року № 796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>.

3. Положення про Департамент патрульної поліції: Наказ Національної поліції від 06 листопада 2015 року № 73 (у редакції наказу Національної поліції від 31.10.2016 року № 1114) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://patrol.police.gov.ua/faq/normatyvno-pravova-baza-diyalnosti-patrulnoyi-politsiyi/>.

4. Про запровадження нових форм і методів роботи територіальних підрозділів ГУНП у Київській, Львівській та Харківській областях: Наказ Національної поліції від 22 січня 2016 року № 53 .

5. Методичні рекомендації Національної поліції України «Щодо організації діяльності підрозділів патрульної поліції та моніторингу відокремлених структурних підрозділів (відділів, відділень поліції) територіальних органів Національної поліції України» від 25.01.2016.

М. М. Майстренко

старший викладач кафедри кримінального процесу
факультету №1,
кандидат юридичних наук

Р. В. Радик

курсант 4 курсу факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

На межі третього тисячоліття людство охоплено новою хвилею трансформації світу, що супроводжується розширенням інформаційно-комунікативного простору до планетарних масштабів. Це в

свою чергу не могло не вплинути і на злочинність. На сучасному етапі відбувається трансформація світової злочинності, колись локальні злочини, перетворюються у глобальні негативні явища соціальної дійсності. Організованість, професіоналізм, «білокомірцевість», транснаціональний характер – властивості тогочасної злочинності.

На сучасному етапі розвитку суспільства фахівцями ООН відзначаються як найбільш поширені форми транснаціональної організованої злочинності тероризм, злочинність у сфері економіки, наркозлочинність, кіберзлочинність [1, 94].

Вищезазначене пояснює складність ситуації з виявлення, розкриття та розслідування злочинних діянь, а також забезпечення доведення вини. Світовий досвід негласного розслідування у кримінальному провадженні, сприйняття вітчизняним законодавцем багаторічної практики Європейського суду з прав людини обумовило імплементацію інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальну процесуальну діяльність. Даний інститут є поєднанням кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності в межах єдиного провадження.

Відповідно до наказу від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5, що регламентує Інструкцію «Про організацію проведення негласних слідчих(розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» та ст. 246 КПК: негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. Ці дії проводяться виключно стосовно тяжких або особливо тяжких злочинів [2, 7].

Кислий А.М., Чайка Р.А., Денисенко М.М. виділяють ряд проблем, що пов'язані із реалізацією зазначеного інституту у практичній діяльності. Зокрема: забезпечення оптимального балансу між дотриманням конституційних прав і свобод та ефективним розкриттям злочинів, процесуальне закріплення результатів негласних слідчих (розшукових) дій, мотивація і захист осіб, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами, налагодження міжнародного співробітництва у сфері розшукової діяльності тощо [3, 65].

Первісним елементом отримання доказу є цілеспрямована активна діяльність суб'єктів розслідування по відшукуванню фактичних даних, їх носіїв та їхньому виявленню, що обумовлюється характером вчинених злочинів та конкретною слідчою ситуацією. Чільне місце у відшукуванні і виявленні фактичних даних та їх джерел відводиться ОРД, яка, будучи однією з форм пізнання злочину, пов'язана з добуванням, переробкою, передачею і використанням інформаційних матеріалів у кримінальному процесі, що служать інформаційно. Основою для прийняття процесуальних рішень у кримінальній справі [6, 507].

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [4].

Глава 21 КПК України присвячена порядку та підставам застосування негласних слідчих (розшукових) дій, їх документальному оформленні та вказує на осіб, які в праві проводити такі дії.

Негласність означає неочевидність, скритність (прихованість) слідчих (розшукових) дій, що проводяться, від осіб, які в них не беруть участь, передусім від об'єктів, відносно яких вони проводяться. Проведення слідчих дій у такій формі покликане забезпечити збір відомостей про злочин та особу, що його вчинила, встановити її місцезнаходження і місцезнаходження речей і документів, що мають значення для кримінального провадження тощо, у випадках, коли проведення слідчих (розшукових) дій це здійснити неможливо [5, 8].

Увагу привертає така негласна слідча (розшукова) дія як спостереження за особою, річчю або місцем, що полягає у візуальному спостереженні за зазначеними об'єктами або у візуальному спостереженні з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів у публічно доступних місцях. Специфіка даної дії полягає у тому, що обмеження конституційних прав особи-об'єкта зводяться до мінімуму, а співробітники-суб'єкти, хоч і проводять свої дії таємно, але не перебувають у місці обмеженого доступу.

Так, спостереження без проникнення у житло є широко використовуваною слідчою (розшуковою) дією, що застосовується правоохоронними органами зарубіжних країн. У США таке спостереження не потребує особливих дозволів навіть при використанні апаратури фото- та відеофіксації, й рішення про проведення приймається керівником підрозділу або навіть рядовими співробітниками правоохоронних органів [3, 66].

Згідно положень КПК спостереження за особою проводиться на підставі ухвали слідчого судді суду апеляційної інстанції, цьому передуює складання клопотання слідчим, погодження цього клопотання з прокурором. З огляду на це втрачається сенс оперативності, тобто, обрання найкращого моменту для вчинення дії, здатності швидко реагувати у швидкоплинності кримінальної обстановки.

Постає питання, доцільності ускладнення проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії встановленою процедурою її втілення. Для оптимізації процесу розслідування пропонується спрости-

ти існуючу процедуру реалізації спостереження за особою, річчю або місцем шляхом надання слідчому, який здійснює досудове розслідування, права приймати рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії за погодженням з керівником органу досудового розслідування, доручати проведення зазначеної слідчої дії уповноваженим оперативним підрозділам. У такому випадку, слідчий зобов'язаний невідкладно після здійснення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії надати прокурору копію протоколу, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозапис.

1. Голіна В., Колодяжний М. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії // Вісник Національної академії правових наук України. – 2015. – № 2 (81). – С. 92 – 100

2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Генеральна прокуратура України, МВС України, Служба безпеки України [...]; Наказ, Інструкція від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

3. Кислий А.М., Чайка Р.А., Денисенко М.М. Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. // Наукові праці МАУП. – 2016. – 49 (2). – 65-73с.

4. Про оперативно-розшукову діяльність. Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2135-ХІІ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

5. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: Навчально-практичний посібник / Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. – 2-е видання, розшир. й доповн. – Х.: «Оберіг», 2015. – 424 с.

6. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>

О. З. Мармура

викладач кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Однією із проблем української реальності сьогодні є охорона авторського права. Хоча офіційна статистика не демонструє великої кількості злочинів, що посягають на вказане право (згідно даних, наведених Генеральною прокуратурою України, в серпні було зареєстровано 78 кримінальних проваджень за ст. 176 КК України «Порушення авторського права та суміжних прав¹»), сучасний стан боротьби із цими злочинами є явно недостатнім, враховуючи ту кількість порушень, яка реально має місце, особливо з використанням мережі Інтернет.

В світлі євроінтеграційних процесів боротьба із порушенням авторського права є одним із ключових напрямків, а тому в майбутньому буде тільки посилюватись. Відтак вважаю за необхідне приділити увагу проблемі кримінально-правової кваліфікації порушень цих прав.

Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав, передбачена у ст. 176 КК України. Питання кваліфікації цього злочину, насамперед пов'язані з його предметом. Відповідно до диспозиції, таким предметом виступають твори науки, літератури і мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних, виконання, фонограми, відеограми та програми мовлення. Для того, щоб більш детально з'ясувати поняття перелічених предметів слід звернутися до Законів України «Про авторське право і суміжні права» та «Про телебачення і радіомовлення». При кримінально-правовій кваліфікації порушень авторського права, насамперед, слід звернути увагу на широке трактування поняття твору в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Окрім традиційного розуміння поняття твору, вказаний Закон (стаття 8) до творів, зокрема, відносить виступи, проповіді, твори архітектури і містобудування, твори кераміки, ювелірні вироби, субтитрування іноземних аудіовізуальних творів. Також, творами визнаються незавершені та не оприлюднені твори. Бази даних і комп'ютерні програми вказаний Закон теж відносить до творів, однак, враховуючи, що КК України розмежує ці поняття, при кваліфікації порушень авторського права їх слід розглядати як окремі, поряд з творами, предмети складу злочину.

¹ http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=203233.

Окреме питання викликає кваліфікація порушення авторського права на частину твору (в т.ч. комп'ютерної програми, бази даних), адже в диспозиції мова йде лише про твір вцілому. Вирішення цього питання знаходимо в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 9 цього закону вказує, що частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір. Це положення дає нам підстави до розширювального тлумачення відповідного положення КК України, а отже дає підстави кваліфікувати порушення авторського права на частину твору за ст. 176 К України.

Наступне питання кваліфікації утворюють випадки порушення авторського права на об'єкти, що містять відомості, які охороняються законом, і незаконне розголошення яких утворює окремий склад злочину. Мова йде про відомості про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, таємницю усиновлення, комерційну або банківську таємницю, інсайдерську інформацію, державну таємницю, службу інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контр розвідувальної діяльності та у сфері оборони країни, інформацію з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, дані оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, незаконне розповсюдження яких тягне кримінальну відповідальність за статтями 111, 114, 132, 232, 232-1, 328, 330, 361-2, 381, 387, 422 КК України. Вирішення цього питання слід розглядати у розрізі об'єкта складу злочину. Незаконне розповсюдження твору, захищеного авторським правом, незалежно від змісту відомостей, які в ньому містяться, завжди посягає на суспільні відносини з приводу охорони авторського права. Незаконне розповсюдження вказаних вище відомостей посягає на суспільні відносини з приводу охорони таємниці тих чи інших відомостей. Таким чином незаконне розповсюдження творів, що містять вказані відомості одночасно посягає на два об'єкти кримінально-правової охорони. Аналіз складу злочину, передбаченого ст. 176 КК України виявляє наявність лише одного об'єкта, а це, в свою чергу дає підстави кваліфікації досліджуваної ситуації як сукупності злочинів, за умови, звичайно, наявності вини щодо розголошення, а в окремих випадках і інших ознак складу злочину. Тому, наприклад, умисне незаконне розповсюдження бази даних, що містить банківську таємницю, особою, яка мала доступ до цих даних, слід кваліфікувати як сукупність злочинів, передбачених ст. 176 та 232 КК України.

Схожа ситуація має місце у випадках розповсюдження творів, що містять опис чи інше відображення винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції. Ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вказує, що «передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. З цього можна зробити висновок про необхідність кваліфікації вказаної ситуації як сукупності злочинів, передбаченої статтями 176 та 177 КК України. Однак тут слід пам'ятати, що права на ці об'єкти виникають тільки після їх реєстрації у встановленому законодавством порядку.

Ще одне, проблемне, на наш погляд, питання кваліфікації, пов'язане із незаконним використанням знаків для товарів і послуг. З одного боку, такі знаки для товарів і послуг можуть цілком відповідати поняттю твору, регламентованому статтею 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права». З іншої сторони, незаконне використання знаків для товарів і послуг підлягає кримінальній відповідальності за ст. 229 КК України. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», право власності на знак засвідчується свідоцтвом». Таким чином якщо до моменту реєстрації знак для товарів і послуг може мати всі ознаки твору та охоронятися авторським правом, то після реєстрації стає об'єктом права інтелектуальної власності іншого виду, який отримав кримінально-правову охорону в окремій статті (ст. 229 КК України). На основі таких міркувань можна зробити висновок про те, що в ст. 229 КК України встановлена кримінальна відповідальність за незаконне використання зареєстрованого знака для товарів і послуг. Натомість незаконне відтворення чи розповсюдження такого знака, який ще не пройшов процедуру реєстрації, а так само проєктів такого знака, які мають ознаки твору, за умови заподіяння істотної шкоди, слід кваліфікувати лише за ст. 176 КК України.

Також вважаємо за необхідне розглянути питання кваліфікації незаконного відтворення та розповсюдження творів, відтворення і розповсюдження яких в Україні заборонене. Мова йде про твори, що містять заклики до вчинення дій з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, заклики до вчинення терористичного акту, твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, твори порнографічного характеру. Звичайно, в більшості держав розповсюдження таких творів теж є забороненим, а відтак про заподіяння майнової шкоди автору, в разі їх розповсюдження без його дозволу, мо-

ва йти не може. Однак в окремих державах, такі дії можуть бути дозволеним. Стосується це, швидше за все, лише творів порнографічного характеру, розповсюдження яких в деяких державах не заборонене. При кваліфікації незаконного відтворення чи розповсюдження таких творів, створених на території інших держав, у відповідності до їхнього законодавства, слід виходити із кількості об'єктів посягання. В цьому випадку особа одночасно посягає і на суспільні відносини з приводу захисту моральності, і на суспільні відносини з приводу охорони авторського права, адже відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», охороні підлягають всі твори, з перелічених в цьому законі, незалежно від їх призначення, жанру, мети тощо. Враховуючи це, дії особи, яка незаконно відтворювала чи розповсюджувала вказані твори, слід кваліфікувати як сукупність злочинів передбачених статтями 301 та 176 (за умови заподіяння істотної шкоди суб'єкту авторського права) КК України.

Таким чином, на основі проведеної короткої розвідки, можна виділити такі положення щодо кваліфікації порушення авторського і суміжних прав:

1) предметом відповідного складу злочину виступають твори різних сфер, видів, жанрів, призначення, мети та обсягу;

2) як злочин, передбачений ст. 176 КК України, слід кваліфікувати і порушення авторського права щодо частини твору;

3) незаконне розповсюдження творів (в т.ч. комп'ютерної програми, бази даних), що містять відомості, розголошення яких утворює окремий злочин, за наявності вини та інших ознак складу злочину, слід кваліфікувати як сукупність злочину, передбаченого ст. 176 КК України та незаконного розповсюдження відповідних відомостей;

4) незаконне використання знака для товарів і послуг повинно кваліфікуватися за ст. 229 КК України, за винятком випадків, коли таких знак ще не пройшов процедури реєстрації, або має місце незаконне використання чи розповсюдження проекту такого знака, що за умови наявності ознак твору, повинно кваліфікуватися за ст. 176 КК України;

5) відтворення чи розповсюдження без дозволу автора творів, відтворення і розповсюдження яких в Україні заборонене, слід кваліфікувати лише за статтями КК України, які встановлюють таку заборону, окрім випадків, коли такий твір створений на території держави, де його розповсюдження не заборонене, і суб'єкті авторського права було заподіяно істотної шкоди.

Т. П. Мінка

завідувач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
доктор юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЧИСЕЛЬНІСТЬ МВС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Всі заходи з реформування системи Міністерства внутрішніх справ України спрямовані відповідно до Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. № 1118-р., передбачають оптимізувати структуру та чисельність міністерства.

Питання оптимізації структури та чисельності МВС України неодноразово були не тільки предметом чисельних наукових досліджень, але й неодноразово, за останні десятиліття, підіймалися як керівництвом країни, так і керівництвом міністерства.

Сьогодні загальну структуру та чисельність МВС України визначено у базовому Законі України «Про загальну структуру та чисельність Міністерства внутрішніх справ» від 10.01.2002 р. [1]. У Законі України «Про загальну структуру та чисельність Міністерства внутрішніх справ» від 10.01.2002 р. визначено й загальну чисельність міністерства. Так, у ст. 2 містяться положення про те, що загальну чисельність Міністерства внутрішніх справ України (за винятком чисельності Національної гвардії України, становлять 210000 осіб. За рахунок Державного бюджету України утримуються 152000 працівників органів внутрішніх справ, з яких чисельність осіб рядового і начальницького складу не може перевищувати величину, визначену із розрахунку 300 осіб на 100000 населення.

Поряд з цим, частина 5 статті 13 Закону України «Про Національну поліцію», визначає, що загальна чисельність поліції, що утримується з Державного бюджету України, до 01 січня 2018 року не може перевищувати 130 тисяч осіб. Це положення, на наш погляд, потребує узгодження із Законом України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України», адже згідно

з якою загальну чисельність Міністерства внутрішніх справ України (за винятком чисельності Національної гвардії України) становить 21000.

Щодо інших центральних органів виконавчої влади, то їх чисельність визначається у законодавстві по-різному. Так, на кінець 2012р. штатна чисельність внутрішніх військ дорівнювала 33300 осіб, у т.ч. 2893 робітників і службовців, 1350 курсантів. При цьому, некомплект офіцерів, сержантів і солдат становив 3968 осіб¹³. На цей час чисельність Національної гвардії встановлена Законом «Про Національну гвардію України» (від 13 березня 2014 р.) у кількості 60 тис. осіб [2].

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. загальна чисельність Державної прикордонної служби України становить 53000 осіб, у тому числі 45000 військовослужбовців [3].

Гранична чисельність МВС України (центрального апарату) та центральних органів виконавчої влади, що входять до сфери його відання затверджено Постановою Кабінету Міністрів України №85 від 05.04.2014 року. Згідно з цією Постановою Уряду гранична чисельність апарату МВС України становить 2653 особи (у порівнянні з минулими роками чисельність апарату МВС України становила близько 3800 осіб). Гранична чисельність Державної міграційної служби України, згідно із зазначеною вище постановою становить 5054 тис. осіб (серед яких 254 особи центрального апарату), Державної служби з надзвичайних ситуацій – 5585 осіб (серед яких 338 осіб апарату цієї служби), апарат Адміністрації державної прикордонної служби сьогодні налічує 497 осіб [4].

Питання оптимальної визначеності чисельності МВС України є також актуальним, адже не є таємницею те, що сьогодні існує проблема надмірного навантаження на працівників досліджуваного нами правоохоронного відомства і неспроможність забезпечити якісне виконання покладених на нього завдань. Іншого боку, як ми бачимо з наведеного вище, процеси реформування постійно супроводжувалися скороченням штатної чисельності МВС України та атестованих працівників.

Отже, підсумовуючи вищенаведене варто зазначити, що сьогодні керівництвом держави вживаються дієві кроки стосовно оптимізації структури та чисельності МВС України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується міністром. Структура та чисельність не тільки МВС України, так і інших центральних органів виконавчої влади, що належать до сфери відання міністра, є такою, що відповідає європейським стандартам. Поряд з цим, на нашу думку, питання визначення оптимальної чисельності поліції потребує більш виваженого підходу і враховувати як загальноєвропейські стандарти, так і виходити із оперативної ситуації, що склалася у країні (АТО, стан криміногенної обстановки).

Вирішуючи питання про чисельність МВС України та центральних органів виконавчої влади, що належать до сфери відання міністерства, слід виходити з критеріїв результативності та ефективності діяльності. Оцінка ефективності діяльності цих державних органів потребує, насамперед, вивчення стану та здійснення аналізу ресурсів (людських та, фінансових, матеріально-технічних), які витрачає держава на поліцію та інші центральні органи влади, діяльність яких спрямовується та координується МВС України та стану оперативної обстановки, що склалася у державі.

1. Закон України «Про загальну структуру та чисельність Міністерства внутрішніх справ» від 10.01.2002р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2925-14>.

2. Закон України «Про Національну гвардію» від 13.03.2014р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/876-18>.

3. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003р. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

4. Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів. Постанова Кабінету Міністрів України №85 від 05.04.2014р.

А. В. Мовчан

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Своєчасна та ефективна протидія проявам злочинності в Україні неможлива без проведення кропіткої інформаційно-аналітичної роботи. Застосування новітніх інформаційних і телекомуніка-

ційних технологій дозволяє інтегрувати й опрацьовувати величезну кількість даних, що містяться у відкритих джерелах інформації та спеціалізованих АІС, отримуючи при цьому нові знання кримінологічного та оперативно-розшукового характеру.

Результативність діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю безпосередньо залежить від якісного, своєчасного і достатнього інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності.

У нормативно-правових актах та науковій літературі поряд з терміном «інформаційно-аналітичне забезпечення» досить часто вживаються терміни «інформаційне забезпечення», «інформаційно-аналітична діяльність», «інформаційно-аналітична робота», «аналітична робота», «кримінальний аналіз» тощо.

Термін «аналітичний» означає «стосується аналізу», заснований на застосуванні аналізу, тому можна використовувати словосполучення «аналітична робота» і «аналітична діяльність», як тотожні слову «аналіз».

В аналітичній роботі використовується:

- оперативний аналіз (аналіз даних телефонних дзвінків, аналіз злочинних угруповань, аналіз справ, порівняльний аналіз);
- тактичний аналіз (кримінальний аналіз, аналіз кримінальних тенденцій, геопросторовий аналіз, аналіз місць концентрації злочинності, часовий аналіз, МО-аналіз, кримінальні моделі, профілі підозрюваних/жертв);
- стратегічний аналіз (SWOT-аналіз, PEST-аналіз, аналіз моделей/форм злочинності та профілювання, аналіз тенденцій, аналіз з використанням географічного профілювання);
- аналіз даних з відкритих джерел (OSINT);
- аналіз даних з багатьох джерел (Multi-Source Analysis).

Для проведення аналізу застосовуються аналітичні інструменти, відповідне програмне забезпечення, а також наявні інформаційні ресурси.

Важливе значення в аналітичній роботі відіграють аналітичні схеми. Складаються вони у складних багатоєпізодних справах, пов'язаних із діяльністю організованих злочинних груп, коли доводиться встановлювати способи вчинення ними злочинів, визначати складні зв'язки, які взаємно пересікаються між окремими учасниками злочину.

Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (КМСС) підтримує впровадження в Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing/ILP). ILP є моделлю поліцейської діяльності, згідно з якою оперативно-аналітична інформація/intelligence слугує підставою для проведення операцій/розслідувань, а не навпаки [1]. Ця модель дозволяє зменшити матеріальні витрати, знизити рівень злочинності, забезпечити більш високий рівень безпеки особового складу.

Надаючи аналітикам можливість опрацьовувати дані про злочини, оперативні працівники та слідчі отримують можливість використовувати готовий оперативно-аналітичний продукт, а не первинну інформацію. При цьому вони отримують такі переваги:

- по-перше, окреслюються конкретно тенденції злочинності не лише за географічною ознакою, а й у часових рамках;
- по-друге, продукт надає можливість мати більше інформації щодо місць ймовірного скоєння злочинів, що дозволяє більше зусиль витратити на попередження злочинів;
- по-третє, працівники поліції мають більше можливостей у наданні допомоги колегам у разі потреби.

Майже всі департаменти кримінального блоку центрального апарату Національної поліції України у своїй структурі мають аналітичні відділи, або працівників, які виконують завдання у сфері аналізу. Водночас жоден з аналітичних відділів не створює аналітичні продукти відповідно до європейських стандартів. Крім того, відсутня належна взаємодія між департаментами щодо обміну аналітичною інформацією.

У 2017 році в структурі центрального апарату Національної поліції створено Управління кримінального аналізу (у складі кримінальної поліції), яке має виконувати функцію координації діяльності у сфері аналізу та впровадження і розвитку моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою.

Більшість департаментів в оперативно-службовій діяльності використовує такі джерела інформації, як Інтегровану інформаційно-пошукову систему Національної поліції та статистичну інформацію, надану Департаментом інформаційно-аналітичної підтримки.

Можливості здійснення аналізу інформації з відкритих джерел (OSINT) в кожному підрозділі є різними, хоча мережа Інтернет є одним з найбільш повних джерел даних.

Найбільш поширеним аналітичним інструментом, що використовується у повсякденній роботі органів Національної поліції, є Microsoft Office (Word та Excel), хоча в деяких департаментах застосовується аналітичне програмне забезпечення (зокрема, i2 Analyst's Notebook, E-Gismaps, Arc GIS тощо).

Суттєвим аспектом аналізу є аналіз географічних даних. У нинішніх умовах географічні дані є джерелом цінної інформації на кожному рівні роботи правоохоронних органів. Розвиток цього напрямку аналізу передбачає наявність спеціалістів-аналітиків, які зможуть здійснити оцінку даних на базі географічних інформаційних систем (GIS) для оперативних підрозділів.

З усіх існуючих методик аналізу оперативної інформації, прийнятих на озброєння правоохоронними органами більшості розвинених країн світу, найбільш часто використовуються програмні продукти i2 і ANACAPA. Такі програмні рішення візуального аналізу даних і отримання нових знань призначені для оперативних підрозділів і слідчих, чия діяльність пов'язана з необхідністю аналітичної обробки інформаційних потоків і даних, представлених в різних форматах.

Зокрема, програмний продукт i2 являє собою комп'ютерне програмне забезпечення на базі SQL-server, покликане узагальнювати, аналізувати, висувати ймовірнісні зв'язки, а також візуалізувати в реальному часі обмін інформацією. Це програмне забезпечення є набором сумісних між собою різних програм, що виконують відповідні специфічні функції на всіх етапах розкриття і розслідування злочинів.

Аналітична лінія продуктів i2 представлена елементами, які здатні вирішувати переважну більшість аналітичних задач як окремо, так і в їх різній комбінації (зокрема, Analyst's Notebook, Analyst's Notebook-Esri® Edition, Analyst's Workstation, iBase, iBase Intelli Share, iXv Visualizer, iBridge, iXa, TextChart, Chart Reader, Pattern Tracer).

Серед користувачів даної операційної аналітичної системи можна виділити правоохоронні органи США та Канади (ФБР, ЦРУ, DEA, NSA, RCMP), правоохоронні органи країн Євросоюзу, Інтерпол та Європол.

Програмний продукт компанії «Anacapa SciencesInc.» являє собою передову методику розслідування злочинів і аналізу оперативної інформації. ANACAPA стояла біля витоків розробки спеціальних аналітичних методик для сфери безпеки і ще в 1971 році почала проведення навчальних курсів з підготовки фахівців-аналітиків. На даний момент ANACAPA пропонує наступні 4 базових курси:

- 1) аналіз інформації в ході проведення розслідувань Criminal Intelligence Analysis (CIA);
- 2) аналітичні методи розслідування Analytical Investigation Methods (AIM);
- 3) аналіз фінансових махінацій Financial Manipulation Analysis (FMA);
- 4) поглиблений аналіз з використанням комп'ютерних технологій Computer-Aided Analysis (CAA)[2].

Використання аналітичних програм при аналізі даних забезпечує цілий ряд переваг, які допомагають підвищити ефективність і результативність роботи суб'єктів доказування.

У процесі інтеграції інформації здійснюється її каталогізація та введення в систему контролю і пошуку інформації, яка дозволяє легко знаходити необхідну інформацію і отримувати до неї доступ. Програмні продукти є досить гнучкими, пристосовані для зберігання вже зібраної інформації. Вони також можуть бути адаптовані до інтеграції додаткової інформації, яка надійде в майбутньому. У ході розслідування злочинів й аналізу інформації в інформаційну систему можуть вводитися нові розділи та підрозділи. Дані програмні продукти здатні сприймати величезні обсяги інформації, забезпечені засобами безпеки для обмеження доступу до інформації, отриманої в процесі розслідування. Крім того, періодично здійснюється резервне архівування файлів для захисту слідчого і аналітика від втрати інформації в результаті збою.

Збір відомостей з декількох джерел підвищує ймовірність отримання ключової доказової інформації і забезпечує можливість підтвердження і перевірки достовірності відомостей. Інформація, отримана з різних каналів, допомагає співробітникам правоохоронних органів приймати відповідне рішення.

Таким чином, впровадження інформаційно-аналітичних програм в діяльність правоохоронних органів доводить свою ефективність і в даний час вони можуть бути успішно використані в роботі слідчих і оперативних підрозділів Національної поліції України.

1. Правоохоронна діяльність, керована аналітикою: передова методика сучасної правоохоронної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euam.php7.postbox.kiev.ua/ua/news/opinion/intelligence-led-policing-the-cutting-edge-of-modern-law-enforcement/>.

2. О компанії Anacapa SciencesInc [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.spi2.ru/about/partners/anacapa/>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: НАПРЯМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в Україні тривають реформи функціонування суспільства та держави. Основним завданням реформування стало вдосконалення системи правоохоронних органів, особливо, органів Національної поліції. Не менш актуальним є пошук та запровадження нових підходів у сфері управління правоохоронними органами, побудови їх якісно нової моделі відповідно до стандартів, принципів і норм, що вироблені світовою спільнотою.

Зарубіжними країнами сьогодні накопичено значний досвід щодо підготовки кадрів для поліцейських служб. Організація діяльності по забезпеченню публічної безпеки і порядку, боротьби зі злочинністю у всіх її проявах у кожній країні має свою специфіку й особливості. Зупинимось на особливостях діяльності поліції провідних країн Європи: Республіки Польщі, Великобританії, Франції та Федеративної Республіки Німеччини. Поліцейське відомство є формацією жорстко централізованою та ієрархічною, управління поліцією Польщі здійснюється за централізованою схемою (Головна комендатура поліції – воєводська комендатура – повітова (районна) комендатура). Поліція Польщі складається з таких галузевих служб: кримінальної, превентивної і сприяючої (допоміжної) діяльності поліції. У структурі поліції функціонує також судова поліція, повноваження та засади організації якої визначаються Міністром внутрішніх справ і адміністрації за погодженням з Міністром юстиції [1, с. 602].

Англійська кримінальна поліція відома всьому світу під назвою Скотленд-Ярд, яка походить від назви будинків, де в першій половині XIX ст. розміщалась поліція і зупинялися шотландські королі під час візитів до лондонського двору (Шотландський двір) [3, с. 723].

Що стосується сучасної системи поліцейських органів Великобританії, то вона включає поліцейські департаменти графств, транспортну поліцію, поліцію Північної Ірландії. Офіційні назви поліцейських органів: повноважна поліція в 51 місцевому відділенні на території Англії, Уельсу, Шотландії; королівська поліція Ольстера в Північній Ірландії; Лондонська поліція в столиці Великобританії. Статус поліцейської служби цивільний, службовці несуть службу у форменому або у цивільному одязі, але практично без зброї, окрім Ольстера. Усі поліцейські органи входять до системи МВС, проте для поліції Великобританії характерна і значна децентралізація. Міністерство здійснює управлінську діяльність через департаменти [3, с. 30].

Усі поліцейські формування країни поділяються на дві категорії: загальні та спеціалізовані поліцейські сили. Загальні поліцейські сили є органами місцевої влади, до них належать: поліцейські формування графств, міських поселень, столична лондонська поліція, об'єднані поліцейські формування. На регіональному рівні поліцейські сили підрозділяються на ряд територіальних операційних одиниць. Залежно від кількості персоналу та характеристик району обслуговування їх очолює головний інспектор або суперінтендант. Спеціалізованими поліцейськими формуваннями є поліція національного управління атомної енергетики, міністерства оборони, транспортна поліція, паркова поліція, поліція цивільної авіації, лондонського та інших портів. Ці поліцейські формування обслуговують окремі державні органи і знаходяться в їх безпосередньому підпорядкуванні [3, с. 45].

Ще однією країною, досвід якої потрібно врахувати, є Франція. Адже поліцейська система Франції відноситься до однієї з найстаріших систем Європи. У Франції історично склалася централізована система поліцейського управління. Сучасна поліцейська система Франції являє собою складний апарат з власною структурою, що покликаний захищати інтереси адміністрації. Структурно вищевказаний апарат складається з таких підрозділів: національна поліція, муніципальна поліція, жандармерія. Всі поліцейські сили країни об'єднані в межах національної поліції, що керується генеральною дирекцією поліції МВС Франції. У період мирного існування держави жандармерія перебуває в оперативному підпорядкуванні МВС [4, с. 59].

Міністр внутрішніх справ призначається Президентом республіки і є одним із провідних членів уряду. У складі МВС Франції діють: генеральна дирекція Національної поліції; генеральна дирекція місцевих колективів; дирекція громадської безпеки; дирекція регламентації та права; центральна дирекція управління; дирекція особового складу й навчальних закладів поліції; дирекція технічних служб. Генеральні дирекції Національної поліції Франції підпорядковані й керують своїми підрозділами на місцях: центральна дирекція судової поліції; центральна дирекція міської поліції; центральна

дирекція загальної інформованості; дирекція нагляду за територією; центральна служба республіканської безпеки; служба міжнародного технічного співробітництва поліції; служба повітряної поліції та охорони кордонів; служба офіційних поїздок і безпеки високих посадових осіб [2, с. 703].

Контрольні та організаційно-штабні функції поряд з центральною дирекцією управління виконує Генеральна інспекція Національної поліції. За призначенням розрізняють дві основні системи поліції: адміністративну і судову (кримінальну)[4, с. 38].

У складних умовах радикального реформування системи органів внутрішніх справ України досить корисним може стати досвід поліції Федеративної Республіки Німеччини. Німецька поліція визнається фахівцями як своєрідний еталон організації та практичної реалізації правоохоронної діяльності. Вона є органом державної виконавчої влади, який вдало поєднав кращі традиції поліцейської служби з новітніми досягненнями, пов'язаними з побудовою правової, демократичної, соціально орієнтованої держави. Німеччина є федеративною державою, що обумовлює відповідну побудову правоохоронних органів країни. Федеральний уряд Німеччини відповідальність за стан правопорядку поділяє за урядами земель, які згідно з Конституцією 1949 року мають власні поліцейські сили [2, с. 729].

Сучасну систему правоохоронних органів Німеччини складають: органи юстиції (федерального і земельного рівнів); поліцейські служби 16 федеральних земель; федеральні поліцейські відомства; федеральне митне відомство (підпорядковане Федеральному відомству фінансів); органи охорони Конституції (Федеральне відомство охорони Конституції підпорядковується МВС ФРН). Управління поліцією здійснюється за напівцентралізованою системою, характерною ознакою якої є обмеження повноважень центральних (загальнодержавних) органів поліцейського управління по відношенню до земельних поліцейських формувань. Поліція ФРН працює в складі Міністерства внутрішніх справ, яке має компетенцію значно ширшу від МВС інших країн. Фактично МВС ФРН контролює всі основні сфери внутрішнього життя країни. Поліція Німеччини поділяється на: поліцію громадської безпеки та громадського порядку; поліцію готовності; кримінальну поліцію [5, с.96].

Європейська модель організації поліцейської діяльності – це далеко не кінцевий пункт реформування правоохоронної системи України. Тому практичне значення має, насамперед, запровадження європейських стандартів державного управління органами поліції. Попри широку варіативність стандартів управління поліцією в сучасних державних моделях країн ЄС, загальними для них є: забезпечення верховенства закону, деполітизація, демілітаризація і децентралізація органів поліції, організація підзвітності та прозорості їх роботи, налагодження тісної співпраці цих органів з населенням та місцевими громадами та сприяння професійній підготовці персоналу поліції. Головним стандартом в діяльності органів державного управління поліцією виступає забезпечення верховенства закону [6, с. 146].

Європейські поліцейсти сьогодні виступають за встановлення в поліції духу та культури цивільної служби. Стандарт децентралізації в європейських країнах розглядається як один з основних управлінських механізмів підвищення ефективності діяльності поліцейських органів [7, с. 146].

Дуже важливим є запровадження стандарту державного управління щодо сприяння професійній підготовці персоналу поліції, оскільки авторитет державної влади в значній мірі залежить від індивідуальної професійної компетенції працівників цих органів. Європейські стандарти правоохоронної діяльності передбачають, що прийнятий на службу поліцейський повинен пройти у повному обсязі не тільки загальну, професійну та службову підготовку, але й отримати також відповідний інструктаж з соціальних проблем, демократичних свобод, прав людини і, зокрема, з Європейської конвенції з прав людини.

Із вищезазначеного можна зробити висновок про те, що вивчення досвіду розвитку поліцейських підрозділів країн Європи може бути корисним для України як держави, яка прагне мати поліцію європейського зразка. Але не слід забувати, що кожна з поліцейських систем має свою індивідуальну історію розвитку та свою специфіку. Тому одним із основних завдань, яке слід поставити перед Міністерством внутрішніх справ України, – це вдосконалення органів Національної поліції з урахуванням позитивного досвіду поліцейської діяльності провідних країн Європи.

1. Білоконь М. В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку: монографія / М. В. Білоконь. – Х.: НУВС, 2004. – 700 с.

2. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: монографія / О. М. Бандурка. – Х.: НУВС, 2004. – 780 с.

3. Матюхіна Н. П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: монографія / Н. П. Матюхіна // за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. – Х.: Кон-сум, 2001. – 131 с.

4. Герасимов А. П. Местное самоуправление и местная полиция во Франции / А. П. Герасимов. – М., 1992. – 125 с.

5. Антонов И. П. Полиция Германии: История и современность / И. П. Антонов. – М., 2000. – 144 с.
6. Організація діяльності поліції зарубіжних країн: [навч. посіб.] / В. О. Зарасило, В. О. Басс, І. Р. Курилін, С. І. Братков. – К.: Акад. управління МВС, 2007. – 250 с.
7. Проневіч О. С. Моделі управління поліцією: аналіз зарубіжного досвіду / О. С. Проневіч // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. – 2009. – № 1. – С. 145–167

М. В. Моргун

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3,

кандидат історичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПІДГОТОВКА СНАЙПЕРІВ ПОЛІЦІЇ. ПРИВЕДЕННЯ 7,62 ММ СНАЙПЕРСЬКОЇ ГВИНТІВКИ ДРАГУНОВА ДО НОРМАЛЬНОГО БОЮ

Підготовка снайперів в підрозділах Національної поліції України є обов'язковим і важливим елементом професійної підготовки. Безпосереднє виконання снайпером підрозділу своїх професійних обов'язків є справою вкрай складною і, окрім підготовленості професійної, потребує контролю належного стану озброєння, що використовується. Про це, власне, і йтиметься.

Снайперська гвинтівка, що перебуває в підрозділі, повинна бути приведена до нормального бою. Потреба приведення гвинтівки до нормального бою встановлюється перевіркою бою окремо з відкритим і з оптичним прицілами.

Перевірка бою гвинтівки здійснюється:

при надходженні гвинтівки в підрозділ;

після ремонту гвинтівки й заміни частин, які могли б змінити її бій;

при виявленні під час стрільби відхилень середньої точки влучення (СТВ) або розсіювання куль, що не задовольняє вимоги до нормального бою гвинтівки[1].

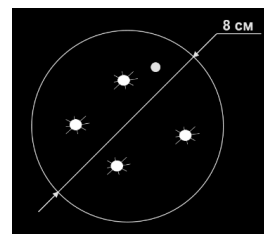
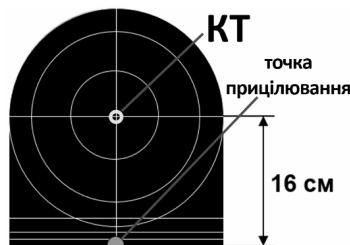
У бойовій обстановці перевірка бою гвинтівки здійснюється періодично при кожній можливості.

Для перевірки бою гвинтівки і приведення гвинтівки до нормального бою встановлюється дальність стрільби 100 м, приціл «3». Положення для стрільби «лежачи з упора». Застосовуються набойі зі звичайною кулею зі сталевим осердям. Стрільба ведеться без багнета-ножа.

Для перевірки бою виконуються чотири постріли ретельно та одноманітно прицілюючись.

Приведення гвинтівки СГД до нормального бою з відкритим прицілом.

Стрільбу виконують по чорному прямокутнику розміром 20 см по ширині та 30 см по висоті або по відповідно обрізаній універсальній пристрілочній мішені (мал.). Точкою прицілювання послуговує середина нижнього краю чорного прямокутника. По прямовисній лінії на відстані 16 см вище точки прицілювання відзначається нормальне положення середньої точки влучення при стрільбі з відкритим прицілом. Ця точка є контрольною (КТ) [2].

Після закінчення стрільби слід оцінити розташування пробойн, визначити купчастість бою і положення середньої точки влучення.

Купчастість бою гвинтівки визнається нормальною, якщо всі чотири пробойни вміщуються в коло діаметром 8 см. Якщо купчастість розташування пробойн не відповідає цій вимозі, стрільбу слід повторити. При повторному незадовільному результаті стрільби гвинтівку потрібно відправити в ремонтну майстерню.

Якщо купчастість бою нормальна, визначається середня точка влучення (СТВ) і її положення щодо контрольної точки.

Бій гвинтівки вважається нормальним, якщо середня точка влучення збіглася з контрольною точкою або відхилилася від неї в будь-яку сторону становить не більше ніж 3 см [3].

Якщо при перевірці бою середня точка влучення відхилилася від контрольної точки в яку-небудь сторону більше ніж на 3 см, то треба змінити положення мушки по висоті або корпусу мушки по горизонтальному положенню. Якщо СТВ відхилилася від КТ більше 3 см мушку зміщують туди, куди відхиляються влучення:

- СТВ нижче КТ – мушку вкрутити;
- СТВ вище КТ – мушку викрутити;
- СТВ ліворуч КТ – корпус мушки посунути вліво;
- СТВ праворуч КТ – корпус мушки посунути вправо.

При переміщенні корпусу мушки в сторону на 1 мм та при зміні висоти мушки на один повний оберт – СТВ при стрільбі на 100 м зміщується на 16 см.

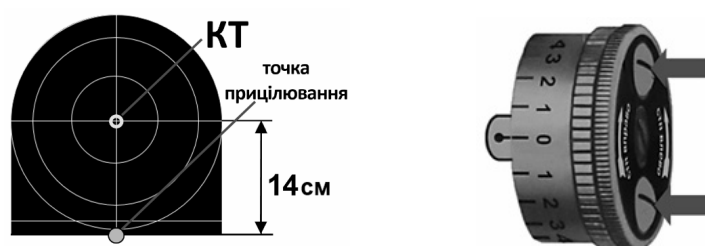
Поділки на передньому торці основи мушки рівні 0,6 мм (відповідає зміщенню СТВ на 10 см при стрільбі на 100 м).

Правильність переміщення корпусу мушки та мушки перевіряється повторною стрільбою. Після приведення гвинтівки до нормального бою стару риску на корпусі мушки збивають, а замість неї наносять нову.

Приведення гвинтівки до нормального бою з оптичним прицілом.

Для приведення гвинтівки до нормального бою з оптичним прицілом необхідно приєднати до гвинтівки приціл і щок до прикладу. Обертанням маховиків встановлюється маховик кутів прицілювання на поділку «3», а маховик бічних поправок на поділку «0».

Проводиться стрільба з оптичним прицілом за тих самих умов, що й при перевірці бою гвинтівки з відкритим прицілом, тільки контрольну точку потрібно відзначити на висоті 14 см від точки прицілювання. Якщо в результаті стрільби всі чотири пробоїни вміщуються в круг діаметром 8 см, але СТВ відхилилася від КТ більше ніж на 3 см, потрібно визначити відхилення СТВ і внести відповідні виправлення в установці гайок на маховиках кутів прицілювання та бокових поправок.

Переміщення гайок на одну поділку щодо шкали на пояску маховиків при стрільбі на 100 м змінює положення СТВ на 5 см. Для внесення поправок необхідно відгвинтити на один-півтора оберти гвинти на торцях маховиків, і обертаючи рукою гайку механізму кутів прицілювання або гайку механізму бокових поправок, змістити їх на необхідну величину та загвинтити гвинти [4].

Після внесення поправок в установці маховиків потрібно провести повторну стрільбу. Якщо при повторній стрільбі всі чотири пробоїни вміщуються в круг діаметром 8 см, а СТВ збіглася із КТ або відхилилася від неї в будь-яку сторону не більше ніж на 3 см, то гвинтівка вважається приведеною до нормального бою. Після закінчення приведення гвинтівки до нормального бою положення СТВ заноситься у формуляр.

1. Снайпер ОВС: зброя та методика підготовки: Навч. посіб. /Ритов В.В., Удовиченко І.Є. – Херсон: АЙЛАНТ, 1999. – 88с.

2. Винярчук І.С., Удод А.Д., Банах С.М., Булачек В.Р. Вогнева підготовка. Збірник нормативних матеріалів та методичні рекомендації. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 80 с.

3. Нормативні положення з питань вогневої підготовки працівників ОВС та методичні рекомендації щодо їх застосування / І.С. Винярчук, С.М. Банах, В.Р. Булачек, А.Д. Удод, В.М. Синенький, М.В. Моргун. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 108 с.

4. Вогнева підготовка працівника ОВС України: навчально-методичний посібник / С.М.Банах, В.Р.Булачек, І.С.Винярчук, Ю.Р.Йосипів, М.О.Лиса, М.В.Моргун, В.М.Синенький, О.І.Тюрло – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 355с.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Аналіз сучасного стану соціально-політичних, економічних, правових та організаційних засад функціонування вітчизняного державного механізму та соціокультурної моделі розвитку суспільства дає можливість з очевидністю констатувати негативний розвиток криміногенної ситуації в Україні [1]. Однією із відчутно значущих соціальних проблем для України є злочинність. В умовах реформування соціального життя та економіки країни її небезпечність збільшується.

Варто зауважити, що в основі свого відтворення сучасна злочинність має як закономірності об'єктивно історичного характеру, так і низку спонтанних факторів генерації суспільних протиріч економічного, політичного, культурно-психологічного характеру. Водночас частка загальнокримінальних корисливих злочинів щорічно коливається на рівні 65–70% у структурі загальної злочинності протягом останніх десяти років. Якщо ж до цієї суми додати частку корисливої злочинності економічної спрямованості (в тому числі й у сфері службової діяльності), злочинів проти довкілля, пов'язаних із незаконним привласненням чи використанням об'єктів природи, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також вогнепальної зброї, низку інших злочинів, об'єднаних корисливим мотивом, то виявляється, що біля 95% всіх злочинів в Україні мають саме корисливий характер [2].

Кількість зареєстрованих у світі злочинів у середньому зростає на 5% щороку. Але останнім часом особливо швидко зростає частка тих, що належать до категорії тяжких (убивства, насильства тощо).

Як свідчить статистика, злочинність в Україні набула неабиякого поширення. В умовах економічної кризи, нерівномірності суспільного розвитку, різкого спаду рівня життя, значних прогалин у законодавстві, та інших негативних чинників збільшується кількість осіб, які схильні до скоєння злочинів.

Злочинність завжди займала одне із перших місць серед найбільш гострих проблем, що турбували громадську думку. У другій половині XX сторіччя у різних державах її ставили по значущості на друге-третє місце.

В Україні збільшилася кількість правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї та вибухівки. Причиною цього фахівці називають недосконалий контроль за переміщенням зброї з зони АТО.

Окремо варто наголосити й на військово-політичних та організаційно-управлінських факторах злочинності в Україні, які, передусім, проявляються у побічних криміногенних наслідках проведення АТО, а також суттєвих недоліках реформаційного процесу взагалі та правоохоронної системи зокрема. Проведення АТО спричиняє витік зброї з території її проведення в незаконний обіг внаслідок недоліків контролю та її обліку. За 11 місяців 2016 р. з незаконного обігу вилучено 1017 одиниць вогнепальної зброї (2015 р. – 1,3 тис.), у тому числі гранатомети (реактивні установки), 58 автоматів, карабіни та гвинтівки (у т.ч. мисливські), 349 пістолетів, 65 обрізів мисливської зброї, 98 одиниць саморобної зброї, а також 1442 гранати, 15 мін та 18 саморобних вибухових пристроїв, 100 тис. патронів до різних видів зброї). На цьому фоні спостерігається збільшення кількості злочинів, скоєних з використанням вогнепальної зброї, порівняно з періодом до початку АТО (за 8 місяців 2012 р. – 266 злочини, 2013 р. – 352, 2014 р. – 1117, 2015 р. – 807, 2016 р. – 417) [2].

Суттєвий вплив на стан злочинності чинять і недоліки реформування правоохоронних органів. Варто констатувати прорахунки у кадровій політиці, що спричинили відтік досвідчених працівників, зниження службової мотивації тощо. На початок вересня 2016 року штатна чисельність Національної поліції становила 149,8 тис., працівників, що на 1,5% більше, ніж на початку 2016 року (147,5 тис.). Фактично працює 127 тис. співробітників, або 84,3%, а некомплект становить 23,6 тис., або 15,7%. Окрім цього, на 0,2% (з 14306 до 14280) відбулося зменшення штатної чисельності працівників підрозділів досудового розслідування, некомплект яких становить 1,8 тис., або 12% (фактична чисельність – 12,5 тис.). При цьому у 2014–2016 рр. було суттєво скорочено набір у вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання. Це дає підстави для висновку: у 2018–2020 рр. проблема некомплекту підрозділів Національної поліції ще більшою мірою загостриться, що негативно вплине на криміногенну ситуацію в державі у середньостроковій перспективі.

Підсумовуючи вище наведене, можна зробити висновок, що злочинність як явище завжди цікавила спеціалістів різних напрямків. Людство живе в страху перед злочинністю і стільки скільки

воно існує, шукає методи і засоби боротьби з нею. Для того, щоб вести боротьбу зі злочинністю, необхідно її пізнати.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/pdf/19_10_2016_Conference.pdf

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

С. В. Нагачевський

заступник декана юридичного факультету,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Реформа вітчизняних правоохоронних органів зумовлюється станом розвитку української державності, соціально-економічними і політичними перетвореннями, нарощуванням зусиль щодо протидії злочинним проявам. На перше місце виходять пріоритети зміни системи дійсних орієнтацій та ставлення фахівців правоохоронних структур до своєї службової діяльності. Зростають вимоги до професійної та особистісної підготовки, вихованості, насамперед, працівників поліції. Виникає нагальна потреба в реорганізації та вдосконаленні управління органами і підрозділами поліції. З огляду на сучасні зміни у суспільному розвитку, актуальності набувають проблеми професійної діяльності керівників та працівників поліції, а також вивчення теоретико-прикладних проблем управління правоохоронними організаціями загалом.

Діяльність працівника правоохоронного органу завжди відбувається під впливом не лише правових, але й інших (економічних, політичних тощо) факторів об'єктивної реальності. Вона є не просто наслідком реалізації норм чинного законодавства, а виступає продуктом реалізації цілого комплексу засобів, передусім, юридичного характеру. Дані засоби в сукупності становлять відповідний механізм налагодження сприятливих умов та факторів щодо забезпечення професійної діяльності, прав й інтересів поліцейських як ключових фігур у юрисдикційному процесі.

Водночас на органи Національної поліції (як структурної одиниці МВС) покладаються завдання з надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (п. 3.5.) [1]. Аналогічні норми простежуються й у положеннях Закону України «Про Національну поліцію» [2]. Відбір та підготовка нових працівників патрульної поліції дозволив не лише посилити громадську безпеку, але й підвищити довіру населення. Підвищення довіри населення до поліції є однією із ключових цілей проведення реформи. І від того, як працюватиме нова патрульна поліція, залежатиме і те, яким чином громадяни ставитимуться до органів внутрішніх справ в цілому. Адже задоволеність діяльністю працівників поліції впливає на готовність громадян допомагати правоохоронцям у випадку необхідності. Нові підходи до організації роботи підрозділів Національної поліції на районному рівні, очевидно, дозволять посилити цю тенденцію. Так, створення груп швидкого реагування, не лише забезпечують невідкладне реагування на виклики громадян, але й дозволяють підвищити присутність поліції в сільських районах, реагувати швидше і якісніше на виклики та більш системно виконувати роботу з населенням. У той же час, серед найбільших проблем, пов'язаних із запровадженням оцінки ефективності цієї моделі слід назвати необхідність оцінки як матеріально-технічного забезпечення груп швидкого реагування, перш за все автомобілями та необхідним об'ємом пального, так і вирішення питання щодо належної оплати праці, яка б створювала передумови належної мотивації.

Для порівняння і можливого запозичення можна навести досвід оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів (у тому числі поліції) зарубіжних країн. Так, зокрема, в США стандарти оцінки визначаються показниками дев'яти основних напрямів правоохоронної діяльності:

- основні завдання підрозділу, взаємодія з іншими правоохоронними органами;
- організація діяльності підрозділу управління й адміністрування;
- структура особового складу;
- організація безпосередньої роботи з кадрами;
- оперативна діяльність;

- супровід і підтримка;
- діяльність із забезпечення безпеки дорожнього руху;
- діяльність з утримання арештованих та їх конвоювання;
- допоміжні і технічні служби [3, 4].

У Великобританії кожен підрозділ поліції складає щорічний план впровадження найвищої якості разом із поліцейським щорічним планом. Через п'ять років існування програми проводиться інспектування підрозділів у цьому ракурсі. Оцінка виконання індикаторів проводиться за правилами так званих «Чотирьох Сі», тобто чотирьох позицій оцінки, до яких належать:

- виклик (складається з двох критеріїв виклику поліції: Чому надається послуга і Чому вона була надана у певний спосіб, а не в інший?);
- порівняння (порівнюються індикатори ефективності служби, кількісні дані, результати досліджень і оглядів, інспекцій і самооцінки, показники інтерв'ювання тощо);
- консультація (огляд скарг, інтерактиви з мережі, референдуми, аналіз потреб громадськості, зустрічі з громадянами, використання консультаційних документів й ін.);
- змагання (змагання за якість послуг між найбільш широким спектром поліцейських підрозділів, включаючи громадські об'єднання, які виконують правоохоронні функції. Основне завдання – продемонструвати, що послуги, які надаються, є конкурентоспроможними) [5].

Оцінка ж роботи поліції Польщі складається з оцінки кожного підрозділу, використовуються різні підходи й критерії. Проте їх аналіз дає можливість стверджувати, що показники ефективності насамперед залежать від об'єктивної статистики щодо кількості злочинів та результатів опитування населення, які проводяться незалежними соціологічними інститутами і впливають на розробку планів роботи поліції [6].

Отже, беручи до уваги досвід роботи зарубіжних країн щодо оцінки ефективності роботи поліції можна стверджувати, що потрібне теоретико-правове переосмислення та практичне впровадження комплексного підходу до оцінювання ефективності діяльності органів і підрозділів поліції України.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016?nreg>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/257729>.

3. Курлович П. Н. Полиция в правоохранительной системе США [Электронный ресурс] / П. Н. Курлович // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2013. – № 12. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/politsiya-vpravoohranitelnoy-sisteme-ssha>.

4. Осика І. М. Критерії оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів: досвід США і Великобританії [Електронний ресурс] / І. М. Осика // Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність». – Режим доступу: <http://police-reform.org/articles/index>.

5. Осика І. М. Критерії оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів: досвід США і Великобританії [Електронний ресурс] / І. М. Осика // Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність». – Режим доступу: <http://police-reform.org/articles/index.php?do=print&id=14332327>.

6. Таубина Н. Как устроена полиция в Голландии и Польше [Электронный ресурс] / Н. Таубина. – Режим доступа: <http://publicverdict.ru/topics/library/8634.html>.

Ю. С. Назар

директор Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
кандидат юридичних наук, професор

С. В. Васюк

курсант 4 курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА ЗАЯВИ І ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ

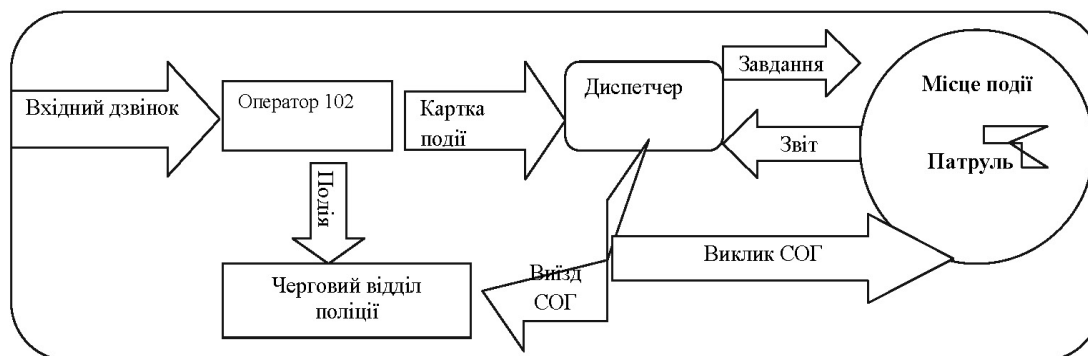
Однією з проблем діяльності підрозділів Національної поліції України у сучасних умовах є їх недостатньо високий рівень взаємодії, що зумовлено й прогалинами правового регулювання функціонування поліції. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими орга-

нами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (далі – Інструкція), затверджена наказом МВС України № 575 від 07.07.2017 року [1] усуває окремі прогалини та визначає особливості взаємодії органів досудового розслідування з іншими структурними елементами системи поліції, у тому числі й з патрульною поліцією при виконанні покладених на них завдань щодо забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод громадян, запобігання правопорушень та їх припинення [2, с. 178].

Взаємодія – це філософська категорія, яка тісно пов’язана з поняттям взаємозв’язку та розглядається як одна з форм останнього. Сутність поняття «взаємодія» становить складний та тривалий вид діяльності, правильне розуміння якого матиме не лише теоретичне, а й велике практичне значення. Так-як даватиме змогу визначити основні форми та напрями взаємодії патрульної поліції зі слідчими підрозділами Національної поліції України щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3].

Оскільки концепція «поліція та громада», відповідно до якої управлінські структури та безпосередньо патрульні поліцейські виконують функції налагоджування та підтримування партнерських відносин з населенням, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства для ефективного виконання завдань патрульної поліції і підвищення довіри населення до неї, становить основу діяльності патрульної поліції [4], взаємодія вважається однією з найважливіших складових функціонування цього підрозділу поліції. Обов’язок ж взаємодіяти з підрозділами досудового розслідування ґрунтується як на положеннях Закону України «Про Національну поліцію» та Кримінального процесуального кодексу України, так і відомчих нормативно-правових актах. Відповідно до абз. 4 п. 1 «Положення про Департамент патрульної поліції» Департамент патрульної поліції відповідно до завдань патрульної поліції забезпечує співпрацю підрозділів патрульної поліції у межах наданих їм повноважень з іншими структурними підрозділами Національної поліції та МВС України [4], а відповідно до п. 5 Інструкції швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, що є невід’ємним завданням для всіх працівників поліції.

П. 11 Інструкції передбачає обов’язки поліцейського патрульної поліції на місці події (до прибуття слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) забезпечує охорону місця події, збереження слідів учиненого кримінального правопорушення та в разі необхідності організовує надання невідкладної медичної допомоги потерпілим особам; з’ясовує обставини вчиненого кримінального правопорушення; інформує уповноваженого працівника чергової частини органу, підрозділу поліції про обставини вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для вжиття невідкладних заходів щодо їх затримання тощо), а також визначає основну форму його взаємодії з слідчим. Так, патрульний поліцейський з прибуттям СОГ негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Для надання необхідної інформації слідчому під час реалізації цієї форми взаємодії важливим є для патрульного поліцейського здійснити низку послідовних дій у межах циклу проходження інформаційних потоків у підрозділах Національної поліції України, починаючи зі звернень громадян про події і закінчуючи прибуттям патруля та слідчо-оперативної групи на місце події (мал. 1).

Мал. 1.

Концептуальна схема інформаційних потоків виглядає таким чином: оператору 102 поступає повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Тоді він реєструє його в системі звернень та класифікує подію, при цьому вся інформація зберігається в базі даних патрульної поліції та одразу надси-

лається диспетчеру. Картка 102 надається до районного відділу поліції для реєстрації. В той же час диспетчер бачить подію та місце її скоєння, також на його екрані відображено місце розташування патрулів. Аналізуючи відображену інформацію, диспетчер приймає рішення, який вільний патруль розташований найближче до місця події, та відправляє його на місце скоєного правопорушення. Патруль, отримавши завдання, прибуває на місце події, після чого заходить до свого робочого місця за допомогою планшету, заповнює звіт, вказуючи деталі події. Якщо справа, по якій було зроблено виклик, перевищує межі компетенції патрульних, вони додають у звіт інформацію про необхідність виклику слідчо-оперативної групи. Отримавши запит від патрульних, диспетчер одразу зв'язується з черговим районного відділу поліції та повідомляє його, що за зверненням громадянина по телефону потрібна СОГ. В той час патруль залишається на місці події та забезпечує збереження слідів учиненого кримінального правопорушення та в разі необхідності організовує надання невідкладної медичної допомоги потерпілим особам.

Після прибуття на місце події СОГ патрульний повідомляє керівнику огляду – слідчому про вжитті ним заходів щодо збереження обстановки місця події та слідів, про виявлених свідків-очевидців, місцеперебування потерпілого та яка йому допомога була надана. Також патрульний допомагає зорієнтуватися на місці події, ознайомитися з особливостями території або приміщення, які оглядаються, повідомляє отриману від свідків та інших осіб попередню інформацію про обставини вчиненого злочину. Тобто патрульний доповідає керівнику СОГ усе, що бачив, чув чи з'ясував з приводу місця події, що сталася [5, с. 277-278].

Поширеність цієї форми взаємодії та її закріплення на нормативно-правовому зумовлює у наукових працях у багатьох випадках зміщення уваги саме на її дослідженні, а подекуди й до ігнорування інших форм співпраці. Інші форми на нормативному рівні прямо не зазначені, однак мають також важливе значення для досягнення результату. Зміст таких форм взаємодії може проявлятися, передусім, шляхом безпосередніх дій поліцейських патрульної поліції та слідчих щодо реалізації функціональних обов'язків. Зокрема серед них можна виокремити: використання слідчими результатів роботи патрульного поліцейського в процесі побудови версій у кримінальній справі; спільне планування роботи з профілактики та розкриття кримінальних правопорушень тощо.

Таким чином, основною формою взаємодії поліцейських патрульної поліції зі слідчими під час реагування на заяви і повідомлення про правопорушення слід вважати інформування патрульним поліцейськимслідчогопісля прибуття СОГ про одержані дані щодо обставин учинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили. Інші форми взаємодії на місці події, хоча й не отримали свого нормативного закріплення, повинні активно використовуватися патрульними поліцейськими та слідчими для швидкого та повного розслідування і розкриття злочинів, а також з метою превенції адміністративних та кримінальних правопорушень.

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України № 575 від 07.07.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/page>.

2. Чирик С.І. Шляхи вдосконалення законодавства України щодо принципів адміністративної діяльності патрульної поліції України / С.І. Чирик // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 3. – С. 178-181.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 58-VIII // Голос України. – 2015. – № 142(6146). – Ст.1.

4. Положення про Департамент патрульної поліції: Наказ Національної поліції України № 73 від 06.11.2015 року.

5. Мороз І.В. Участь патрульної поліції в огляді місця події / І.В. Мороз // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 274-278.

І. В. Однолько

головний науковий співробітник

Науково-дослідного інституту,

кандидат юридичних наук, доцент

(Національна академія прокуратури України)

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

Необхідність дослідження питань взаємодії правоохоронних органів у сфері запобігання корупційним злочинам зумовлена криміногенною ситуацією в державі, економічними, політичними та соціальними перетвореннями, реалізацією державної кримінальної та кримінологічної політики у сфері про-

тидії злочинності та корупції, кардинальним реформуванням судової та правоохоронної системи з метою подолання корупції в органах державної влади, а також рейтингом визначення рівня корупції в Україні за даними громадської організації Transparency International, де Україна за 2016 рік у всесвітньому рейтингу посідала 131 місце зі 176 країн паралельно із Казахстаном, Непалом та Іраном [1, с. 1].

В межах реалізації спеціально-кримінологічного запобігання злочинності загалом може здійснюватися запобігання корупційним злочинам шляхом законодавчо визначених повноважень відповідних суб'єктів запобігання, розробка заходів взаємодії між такими суб'єктами під час проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих розшукових дій, слідчих та координаційних дій, а також впровадження зарубіжного досвіду.

В Україні окремими повноваженнями щодо формування та реалізації антикорупційної політики наділені кілька інституцій, серед яких – Національний антикорупційний комітет, Міністерство юстиції України, Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики. Проте такий розподіл функцій формування та реалізації антикорупційної політики між органами з різним правовим статусом та обсягом повноважень не відповідає міжнародним стандартам щодо органів, уповноважених на її формування та реалізацію, ні за критеріями спеціалізації, ні за критеріями незалежності.

Крім того, низку функцій у сфері антикорупційної політики взагалі не реалізовано жодним органом держави, зокрема проведення на постійній основі оцінки стану справ з корупцією, моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, формування світогляду несприйняття корупції.

Не виконані також в Україні вимоги міжнародно-правових інструментів щодо партнерства влади та громадянського суспільства у сфері антикорупційної політики – залучення громадськості до процесу прийняття суспільно важливих рішень у сфері протидії корупції відбувається здебільшого у формі недієвих консультацій для формального виконання вимог законодавства.

Певну роль щодо моніторингу запобігання корупції здійснює на правах не державного органу, а громадської організації – Transparency International Україна. При формуванні стратегічного бачення на 2018 рік нульова толерантність до корупції, як визначено вказаною організацією, повинна базуватися на проведенні таких заходів:

1. Інформаційно-мобілізаційні антикорупційні кампанії національного рівня.
2. Моніторинг ефективності розслідування зловживань режиму Віктора Януковича.
3. Посилення доброчесності українського бізнесу, а саме: аналітично-моніторингова робота (консультування бізнесу, написання антикорупційних політик, compliance policy; рейтинги).
4. Моніторинг проявів конфлікту-інтересів у діяльності топ-посадовців та політичних діячів країни.
5. Розробка та імплементація механізмів контролю прозорості політичних фінансів.
6. Сприяння вільному доступу до державних баз даних та реєстрів».

Однак, спірним є питання наділення повноваженнями ГО Transparency International Україна щодо п.п. 2, 4, 5 вказаних заходів, бо законодавчо у ст. 216 Кримінально-процесуального кодексу України визначено, що такі повноваження покладаються на слідчих органів, які здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (ч. 3), на детективів Національного антикорупційного бюро України (ч. 5), прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, слідчими або прокурорами, слідчими органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України [2, с. 106–109].

Діяльність органів прокуратури в контексті запобігання та протидії корупції визначена у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», де серед вказаних суб'єктів, спеціально уповноважених здійснювати заходи протидії корупції, вказані й органи прокуратури [3, Ст. 376].

Проте, виникає ряд проблемних питань прокурорської діяльності при здійсненні заходів запобігання та протидії корупції.

1. Проблеми щодо застосування антикорупційного законодавства при розмежуванні повноважень прокурорів, які застосовують законодавство для адміністративної практики при притягненні осіб до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних корупційних правопорушень та правопорушень з ознаками корупції.

2. Не визначено у Законі України «Про прокуратуру» повноваження прокурора як спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері запобігання корупції, а вказані ці повноваження тільки в Законі України «Про запобігання корупції».

У зв'язку з цим, доцільним є внесення пропозицій до Розділу IV «Повноваження прокурора з виконання покладених на нього функцій» Закону України «Про прокуратуру», до параграфу 2 статті 36 Кримінального процесуального кодексу в частині повноважень прокурора та внесення змін до Наказу ГПУ № 10-гн [3, с.], що містить застарілі норми і не може бути оновлений через невизначеність повноваження прокурора як спеціально уповноваженого суб'єкта запобігання та протидії корупції.

Однак, на сьогодні, активно здійснюється співпраця тільки з державною судовою адміністрацією, Державною фіскальною службою, Національною поліцією України. Національне антикорупційне бюро України відмовилися приймати участь у підписанні спільного наказу про взаємодію, тому й до сьогодні залишаються не вирішеними деякі питання взаємодії правоохоронних органів у запобіганні корупційним злочинам.

Враховуючи означене, можна вказати, що відсутність правового закріплення деяких із зазначених форм взаємодії негативно позначається на стані протидії злочинності загалом, та запобігання корупційним правопорушенням.

Саме тому необхідним вбачається прийняття уніфікованого міжвідомчого наказу з питань порядку та форм взаємодії правоохоронних та контролюючих органів щодо запобігання корупційним злочинам та корупційним правопорушенням.

Для цього необхідна злагоджена діяльність такого механізму, що можлива лише на підставі ефективної взаємодії між правоохоронними та контролюючими органами.

1. Індекс корупції CPI-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/index-korupsiyi-cpi-2016/>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2016 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2016 – 284 с. – С. 106–109.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 49 // (із змінами, внесеними згідно із Законом № 679-VIII від 15.09.2015) – Ст. 376.

4. Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції: Наказ Генерального прокурора України. – № 10 від 23.06.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

Л. В. Омельчук

аспірант кафедри соціальних дисциплін факультету № 3
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИНАМИ ТА МЕТОДИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Сьогодні в Україні одним з головних чинників існування страхового шахрайства є відсутність кваліфікованих фахівців, які можуть вести ефективну боротьбу з наслідками шахрайських дій і незнання зарубіжного досвіду відносно прикладів боротьби з ними. Так, наприклад, якщо розглядати страхове шахрайство за кордоном, то воно має певні свої особливості: у США та Канаді шахрайство переважає у сфері медичного страхування та страхування життя, в той час як в країнах Західної Європи протиправні дії частіше спостерігаються у майновому страхуванні, в тому числі більшість випадків присутня в автострахуванні.

На відміну від законодавства України, кримінальну відповідальність за правопорушення у сфері страхування в законодавстві інших країн передбачено окремими нормами. Приміром, за КК Федеративної Республіки Німеччини кваліфікованим випадком шахрайства вважається фальсифікація винним обставин настання страхового випадку шляхом завдання шкоди об'єкту страхування. У КК Австрії зловживання, пов'язані зі страхуванням, виокремлено в самостійний розділ. Страхове шахрайство за КК Латвії може бути двох видів: навмисне знищення, пошкодження чи приховування майна з метою одержання страхової суми, а також дії, пов'язані з підбурюванням чи примушуванням до відповідних дій іншої особи. Сама ж українська практика свідчить про відсутність дієвих заходів, які б давали можливість уникати випадків страхового шахрайства, що обумовлено слабким розвитком самого ринку, недостатністю інформації з боку самих страховиків, невідповідність органів правопорядку для розгляду подібних справ.

Отже, для ефективної боротьби зі страховою злочинністю потрібні добра воля, бажання страхових компаній обмінюватися інформацією і формування масивів даних про об'єкти і суб'єкти підвищеного ризику. Також неможливо не приділити уваги ролі держави в даному процесі. Адже, страхування – це одна з найбільш важливих частин ринку фінансових послуг країни. Стан розвитку інституту страхування поряд з розвитком банківської системи і фондового ринку обумовлює розвиток фінансової системи країни в цілому. І держава зобов'язана охороняти один з важелів, який формує економіку країни, а саме: вдосконалювати законодавство в аспектах боротьби з шахрайством в страхуванні. Тому лише на засадах консолідації зусиль правоохоронних органів, страхових компаній та

підвищення поінформованості страхувальників можна якщо не подолати проблему шахрайства в страховому бізнесі, то принаймні зменшити його рівень до середньоєвропейського і тим самим підняти імідж України на міжнародних ринках.

У більшості держав світу проблеми боротьби зі страховим шахрайством вирішуються страховиками самотужки або шляхом об'єднання зусиль всіх страхових компаній. Ці зусилля, зокрема, виявляються у виділенні коштів на створення коаліції для боротьби зі страховим шахрайством та централізованої бази даних про шахраїв та їх злочинні дії.

В Канаді, наприклад, боротьба зі страховим шахрайством ведеться під егідою Страхового бюро Канади (IBC), в яке входять більшість страховиків, що займаються майновим страхуванням, а також асоціація страхових брокерів. Крім того, там створено коаліцію для боротьби з шахрайством на страховому ринку, в яку входять страхові компанії, що займаються страхуванням майна, життя та від нещасних випадків, а також страхуванням від пожежі.

У боротьбі зі страховим шахрайством закордонні страхові компанії дотримуються таких основних засад своєї діяльності: створюють бази даних про шахраїв і їх злочинні дії; здійснюють постійний обмін досвідом щодо попередження та боротьби зі страховим шахрайством; створюють підрозділи боротьби з шахрайством (як правило, у відділах врегулювання збитків); проводять навчання своїх працівників щодо можливостей виявлення та попередження страхових злочинів; тісно співпрацюють з дорожньою поліцією, прикордонними та митними службами; повідомляють громадськість про всі факти шахрайств і їх учасників.

У масштабах внутрішнього страхового ринку закордонні страховики об'єднують свої зусилля для боротьби зі страховими злочинами, здійснюючи значне фінансування заходів щодо їх попередження та якнайшвидшого виявлення. В середньому витрати іноземної страхової компанії на здійснення пасивного чи активного контролю за проведенням страхових виплат становлять 1-3% розміру самих виплат, що є значно меншим за можливі втрати внаслідок шахрайських дій недобросовісних страхувальників.

На міжнародному рівні активно протидіє страховому шахрайству Міжнародна асоціація страхових наглядів, у структурі якої функціонує спеціальний підкомітет *IAIS (Insurance Fraud Subcommittee)*, що надає, за необхідності, відповідні консультації, готує доповіді та огляди з метою попередження й виявлення шахрайства у страхуванні. Основними чинниками, які сприяють страховому шахрайству, *IAIS* вважає такі: неадекватне управління ризиками, у тому числі прогалини з боку органів управління страховою компанією; недооцінювання внутрішнього контролю та аудиту; недосконалість у законодавстві; невиконання або неналежне виконання чинних законодавчих актів; комерційні інтереси, зумовлені бажанням залучити якомога більше клієнтів і в такий спосіб збільшити обсяги страхових премій; можливості, зумовлені безпосередньо технологіями страхової діяльності; толерантне відношення суспільства до проблем страхового шахрайства.

Поряд з міжнародними ініціативами щодо боротьби з відмиванням грошей та страховим шахрайством, формуються й національні інструменти для боротьби з цим явищем. Зокрема, зменшення обсягів тіньових схем залежить від державного регулювання, спрямованого на регламентування високого рівня прозорості діяльності страхових компаній, налагодження системи інформаційно-аналітичного забезпечення взаємодії між правоохоронними і наглядовими органами за фінансовим сектором, представниками страхового та банківського бізнесу.

В умовах формування та розвитку страхового ринку, посилення конкурентної боротьби серед страховиків та зростання кількості страхових злочинів з боку страхувальників у структурі страхової компанії в Україні створюються спеціалізовані підрозділи із захисту інформації та безпеки, якими є служби безпеки страхових компаній.

Основними завданнями таких служб є: взаємодія з правоохоронними органами та службами безпеки інших страхових компаній, обмін інформацією між ними; проведення заходів з метою виявлення, попередження та усунення найрізноманітніших видів зловживань і шахрайств; розробка методичних матеріалів з питань фінансово-економічної безпеки та захисту конфіденційної інформації.

Служба безпеки працює в таких основних напрямках:

1) попередження та виявлення фактів розкрадання фінансів страхової компанії через: неправомірні дії страхувальників; неправомірні дії партнерів (брокерів, асистентів тощо); зловживання персоналу.

2) захист законних інтересів страховика від неправомірних дій: державних органів; недобросовісних конкурентів.

3) забезпечення економічної безпеки страхової компанії шляхом: підбору персоналу, особливо страхових агентів; вибору партнерів; допомоги у врегулюванні претензій; попередження фактів незаконних страхових виплат.

Страховим компаніям для формування системи власної безпеки та захисту від шахрайських дій необхідно:

1. Запроваджувати системи контролю за структурними підрозділами (це може виконувати служба гарантування економічної безпеки), що здійснюють реалізацію страхових послуг, та підрозділами, які врегульовують збитки. Важливим аспектом врегулювання збитків є задоволеність страхувальника повнотою та строками виплати страхового відшкодування. Це потребує від страхових компаній дотримання правил формування страхових резервів, а також контролю за повнотою та достовірністю інформації щодо збитків; контролю динаміки збитків у розрізі страхових послуг; контролю середнього часу врегулювання та середнього розміру виплат.

2. Підвищувати вимоги до якості, повноти та достовірності інформації, що надається страхувальниками, а також здійснювати обов'язковий огляд та оцінку предмету страхування, оцінку характеру та розміру збитку.

3. Створювати спеціальну базу даних, що містила б інформацію про всі укладені договори страхування, страхові випадки, факти шахрайських дій, розповсюджених способів шахрайства, несумлінних страхувальників, працівників страхових компаній, які підозрюються у вчиненні шахрайських дій, що приведе до мінімізації ризиків шахрайства. Подана інформація дасть змогу виявляти професійних страхових шахраїв, які заробляють гроші внаслідок взаємної закритості суб'єктів страхового підприємництва України.

Відтак дуже важливим є правильне формування єдиної інформаційної бази даних. Вона:

– має бути загальною для усіх недобросовісних страхувальників, тобто має формуватися не окремо за видами страхування (щодо ДТП чи у сфері страхування життя вигодонабувачів та ін.);

– страхова компанія надаватиме відомості щодо страхових випадків, обсягів страхового відшкодування конкретній особі та характеру збитку;

– користувачами даних інформаційної бази будуть усі страхові компанії, що її формуватимуть;

– ініціатива щодо створення такої бази даних має належати безпосередньо або страховим компаніям, або їх професійним об'єднанням. При Лізі страхових організацій України створено Комітет з питань правового захисту та протидії шахрайству, який би міг формувати таку інформаційну базу, але не всі страхові компанії є учасниками цього об'єднання.

У світовій практиці активно функціонують відповідні бюро страхових історій – централізовані бази даних, куди страхові компанії вміщують інформацію щодо укладених договорів страхування. За допомогою такої бази страхові компанії перевіряють сумнівного клієнта, а при використанні даних дотримуються етичних принципів.

1. Страхування: навчальний посібник / О.Й. Жабинець, І.В. Цюпка, Л.М. Томаневич; Міністерство внутрішніх справ України, Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів: [ЛьвДУВС], 2010. – 259 с.

2. Яворська Т.В. Державне регулювання страхового підприємництва в Україні: монографія / Т.В. Яворська. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 420 с.

3. Яремко О. «Страхове шахрайство» як самостійний склад злочину: ознаки об'єктивної сторони / О. Яремко // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 2. – С. 154–158.

Ю. В. Орлов

доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1,

доктор юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Злочинність, як відомо, – багатоплановий соціально-правовий феномен. В ньому сполучаються і статистично вимірювані, структурно-функціональні, системні риси, і предметно діяльнісні, інституційні властивості, і конструктивістські маркери. Відтак, цілком закономірним видається те, що спектр об'єктів кримінологічного аналізу, заточеного під запити зниження інтенсивності відтворення кримінальних практик, виявляється вельми широким, в цілому відповідним феноменологічній глибині та складності самої злочинності. Значним є і накопичений науковий матеріал, що пояснює детермінаційну природу злочинності. Втім, історизм останньої, її соціальна адаптивність змушує поставити на порядок денний питання про роль дискурсу у її відтворенні: по-перше, як своєрідного соціокультурного поля для розгортання

кримінальних практик, по-друге, як криміногенно детермінаційного ресурсу, по-третє, як сфери нереалізованого кримінально-превентивного потенціалу. Ця потреба виявляється особливо гострою у зв'язку з необхідністю: а) підвищення ефективності протидії інформаційним операціям агресивного штибу, що є складовими так званих «гібридних» воєн; б) розробки кримінологічних засад перехідного правосуддя, невід'ємними елементами якого є соціальне примирення, встановлення історичної правди й інші складові, що спираються, передусім, на простори спільних семантичних конвенцій.

Принагідно зауважимо, що окремі фрагменти дискурсу час від часу потрапляють до фокусу наукової уваги, інтерпретуючись, зазвичай, як різні форми, напрями і методи шкідливого, небезпечного інформаційного впливу. Визнаючи безумовну важливість та затребуваність цього напряму наукових розробок, вважаємо, що для успішного вирішення задач у сфері комплексного забезпечення кримінологічної безпеки в Україні, мінімізації впливу політичних факторів злочинності, а також чинників політичної злочинності, формування потужного соціокультурного потенціалу суспільної консолідації конче необхідною є дефрагментація, концептуалізація та подальша специфікація знань про кримінологічний зміст і відповідне значення дискурсу.

Під дискурсом прийнято розуміти: 1) вербально-комунікативну практику людей, суб'єктів соціального життя; 2) форму об'єктивізації змісту свідомості людини [1, с. 287] (*філософський аспект*); 3) систему мовленнєвих актів та семантичних конструкцій, визначеного та загальноприйнятого в конкретній спільноті предметного, ціннісного змісту (*логіко-семантичний аспект*). Таким чином, дискурс є соціокультурним середовищем, інтерсуб'єктивним, об'єктивним феноменом, в якому відбувається категоризація й смислоутворення як такі. Останні є одними з інструментів соціалізації.

Прийнято вважати, що мислення людини, як форма психічної діяльності, є предметним, здебільшого категоріальним, хоча і у поєднанні з образним. Відтак, мислення, а за ним й прикладна діяльність, цілком залежать від дискурсу, в який інкорпорований суб'єкт. Сприйняття цієї тези, а також проекція її ідеї на площину доктринальних положень про предмет кримінології дозволяє виділити такі кримінологічно значущі аспекти дискурсу.

I. Дискурс як предметне поле кримінальних практик. Йдеться про сегмент злочинності, що відтворюється передусім в діяльності, суспільно небезпечні результати якої настають внаслідок розгортання закономірностей інформаційної причинності. Перш за все, – це низка злочинів, які вчиняються шляхом закликів, пропаганди й інших подібних дій: публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу (ч. 2 ст. 109 КК України), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), пропаганда війни (ст. 436 КК України), пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України) та ін. Крім цього, до аналізованого кримінологічно значущого аспекту дискурсу можливо включити й злочини, які передбачають: а) психічне насильство, що здійснюється з використанням вербальних прийомів, висловлюваних погроз: погроза вбивством (ст. 129 КК України), погроза щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України), погроза щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України) тощо; б) злочинів, які вчиняються з використанням інших видів інформаційного впливу на особу з метою маніпуляції її поведінкою. До таких злочинів можуть належати випадки шахрайства із використанням гіпнозу, посягання на здоров'я людей під приводом проповідкування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і т.п.

II. Дискурс як сфера відтворення культурно-психологічних детермінант злочинності. Їх різновиди та конкретне предметне криміногенне значення настільки широкі, що є всі підстави стверджувати: жоден злочин у своїй генезі не обходиться без детермінаційного впливу елементів дискурсу, мовних компонентів (як раціональних, так і ірраціональних, як денотативних, так і конотативних) соціальної діяльності. А так само як і жоден з фрагментів кримінальної активності, злочинності, об'єктивно не може не мати у механізмі своєї детермінації дискурсивної складової. Науковий аналіз останньої – справа копітка, вимагає серії монографічних досліджень. Тому, не претендуючи в цих тезах на повноту висвітлення відповідної проблематики, обмежимося лише позначенням найбільш важливих, на нашу думку, базових типологічних груп дискурсивних криміногенних факторів.

1. Фактори дискурсивної симуляції. Ж. Бодрійяр у своїх широко цитованих працях детально описав і пояснив механізми формування та соціальну роль так званих симулякрів – несамототожних, змістовно пустих елементів дискурсу, категорій, які, втім, характеризуються високою соціальною функціональністю. Престижність статусів різної природи, варіативність напрямів, рівнів і сфер моди, інші атрибутивні соціальні конструкти (а надто – політичні ідеології й міфологеми) здатні формувати власні нормосистеми, залучаючи до їх активного відтворення суб'єктів. Конкретний набір симулякрів визначає місце останніх в соціальній ієрархії, впливаючи, таким чином, на задоволення/незадоволення потреб у безпеці, приналежності і т.д. Відтак, дискурсивно детермінована симулятивність реальності спонукає до життя широкий спектр мотивів, формує за загальним визнанням феномени корисливості та споживацтва, спонукає до життя ворожість, деструктивну агресію.

2. *Фактори ксенофобії*. В її основі неодмінно знаходиться ворожість, нетерпимість, страх перед «інакшістю». Проте цілком зрозуміло, що страх і ворожість не існують самі по собі, у виді «чистих» відчуттів, емоцій; вони завжди конкретні, предметні, мають чіткі мовні позначення, смислові обриси. Останнє ж є, передусім, наслідком побутування (в тому числі й в результаті цілеспрямованої імплементації) у дискурсі відповідних емоційно забарвлених категорій, смислів. Тут варто зауважити на такому: а) будь-які категорії завжди мають контекстуальне забарвлення, значення, яке історично, а також в залежності від політичної кон'юнктури, мінливе. Це ж стосується і символів як складових семантичної референції (яскравим прикладом є трансформація смислового та емоційного навантаження на так звану «георгієвську стрічку» до 2014 р. та після); б) будь-які контексти формуються на груповому рівні, як результат семантичних конвенцій; в) різноманітні конотації на тему «інакшості» є суть груповий нарцисизм, який, зазвичай, поряд із задоволенням потреб у приналежності часто є джерелом агресії, ресентименту. Як писав Л. С. Рубінштейн (мовою оригіналу): «...Когда не получается стать нормальными, становятся великими. Тем более, что это проще... Сивушно-византийское величие сегодня не даёт покоя умам, провоцируя ненависть в химически чистом виде» [2, с. 143, 181]. І хоча митець акцентує на сучасній російській семантичній реальності, приклад, вважаємо, влучний і такий, що може бути використаний і для ілюстрації трансформацій окремих складових українських дискурсивних систем.

3. *Засіб стимуляції тривожності*. Механізми цього процесу схожі з попередніми. Але до них додаються елементи цілеспрямованої управлінської стратегії з використанням повного арсеналу засобів пропаганди, дезінформації. Мета – продукування запиту на владарювання, згоди населення на політичні, економічні, військові дії, надання їм видимості легітимності, зміцнення позицій чинного політичного істеблішменту.

III. *Дискурс як загальносоціальний кримінально-превентивний ресурс*. В такому ракурсі кримінологічного аналізу дискурс постає контраверсією попередніх двох типологічних груп та їх закономірним відображенням як на рівні теоретичного осмислення, так і прикладної запобіжної діяльності. Вочевидь, є сенс вести мову про використання інструментів мовлення в кримінально-превентивних цілях. Передусім, це стосується патріотичного виховання молоді. Також не можна оминати увагою й процеси встановлення історичної правди в контексті відновного правосуддя, які обов'язково мають охоплювати й наукову ревізію терміносистеми радянського та транзитивного зразків політекономічної та соціокультурної локації.

IV. *Дискурс як сфера відтворення факторів зниження ефективності протидії злочинності*. Цей аспект кримінологічного аналізу дискурсу спрямований на виявлення та усунення (мінімізацію впливу) тих соціально-комунікаційних блоків, що стримують можливість максимальної реалізації запобіжного потенціалу застосовуваних державою заходів і засобів антикримінальної спрямованості.

Подальші перспективи досліджень за цим напрямом вбачаються у детальній розробці кожного з виділених кримінологічних аспектів дискурсу, підкріплення теоретичних міркувань емпіричним матеріалом, систематизації отриманих даних, їх впровадження в кримінологічну доктрину і практику.

1. Карамішева Н. В. Логіка: теоретична і прикладна. – К.: Знання, 2011. – 414 с.

2. Рубінштейн Л. С. Причинное время. – М.: АСТ; CORPUS, 2016. – 480 с.

Н. В. Павлова

старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії,

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ

Як відомо, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У пункті 2.1 Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», затвердженого Наказом Генерального прокурора України № 139 від 06.04.2016, вказується, які відомості є обов'язковими для внесення до реєстру. Не виключенням є і визначення правової кваліфікації кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність [1].

Проте, обмежений обсяг зібраних фактичних даних на початку кримінального провадження не завжди сприяє об'єктивному прийняттю визначеного законом рішення, особливо у випадках надходження до правоохоронних органів повідомлення щодо виявленого трупу людини.

Згідно п. 3 ст. 214 КПК України, єдиною слідчою дією, яку у невідкладних випадках можна проводити до внесення відомостей до ЄРДР, є огляд місця події (у тому числі огляд трупу) [2].

Прибувши на місце події, слідчий, за участю судово-медичного експерта, проводить зовнішній огляд трупа одночасно із оглядом місця події. Дуже бажано, щоб в огляді місця події при наявності трупа брав участь саме судово-медичний експерт, а не просто лікар, оскільки практика доводить, що участь лікаря, який не є спеціалістом в галузі судової медицини малоефективна. Зовнішній (первинний) огляд трупа людини є складовою частиною огляду місця події. Такий огляд з участю судово-медичного експерта або лікаря не підмінює експертизу чи розтин трупа для визначення причини смерті та вирішення інших питань.

Нерідко слідчий проводить огляд трупа без лікаря. Це може призвести до небажаних наслідків і помилок. Судово-медичний експерт чи лікар будь-якого профілю при участі в огляді місця події виступають як спеціалісти (фахівці), але не як експерти, оскільки ніяка експертиза на місці події не проводиться. Спеціальні медичні знання лікаря сприятимуть більш якісному та результативному проведенню такої слідчої дії, як огляд. Як учасник слідчої дії лікар не складає будь-яких документів, що відображають його діяльність. Все, що здійснюється і виявлено на місці події фіксується слідчим у протоколі огляду. Лікар допомагає слідчому в його складанні, зокрема, при описанні трупа, різних слідів. Після завершення огляду місця події та трупа з ознаками насильної смерті слідчий зобов'язаний винести постанову про призначення судово-медичної експертизи чи скласти направлення і поставити перед експертом конкретні питання для їх вирішення.

Окрім того, відповідно до відомих нормативних актів, у разі підтвердження ознак насильницької смерті слідчий, який брав участь в огляді, негайно доповідає керівникові слідчого підрозділу і протягом 24 годин вносить відомості до ЄРДР уже з визначеною правовою кваліфікацією. Втім, у введений законом термін (24 години) не завжди можливо переконатися в істинній причині смерті. Особливо складно прийняти рішення у випадках смерті здорової з виду людини, якщо відсутні явні ознаки насильства. Чи навпаки, насильницька з першого погляду смерть насправді може носити природний характер (нещасний випадок чи самогубство).

Тільки після розтину та проведення судово-медичної експертизи можна констатувати, в наслідок яких чинників (інфаркт, інсульт, отруєння, порушення функцій деяких органів тощо) наступила смерть. Лише за сукупності всіх зібраних даних, у тому числі результатів судово-медичних досліджень, можна з'ясувати не тільки характер смерті (вбивство, самогубство, нещасний випадок), а й відокремити види насильницької смерті: асфіксія, отруєння, дія температур тощо.

Отже, на момент виявлення трупу, причини смерті є «розмитими». У зв'язку з цим МВС України, МОЗ України та Генеральна прокуратура своїм спільним Наказом N 1095/955/119 від 18 грудня 2012 р. за N 2106/22418 затвердила «Порядок взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини» [3]. Цим нормативним документом встановлений вичерпний перелік випадків, коли судово-медичну експертизу не проводять. Між тим, під час патологоанатомічного розтину особи, смерть якої настала поза межами закладу охорони здоров'я, або коли лікарське свідоцтво про смерть (фельдшерська довідка про смерть) було видано без патологоанатомічного розтину трупа, лікар (фельдшер) упродовж трьох діб з моменту констатації факту смерті особи надсилає до органу внутрішніх справ копію лікарського свідоцтва про смерть (фельдшерської довідки про смерть), завірену печаткою свого закладу охорони здоров'я.

На підставі вказаних свідоцтва (довідки) про смерть, працівником органу внутрішніх справ складається Висновок щодо ненасильницької смерті людини за місцем проживання за формою згідно з додатком до вказаного Порядку [3].

У разі ж смерті людини за місцем її проживання без ознак насильницької смерті або підозри на таку на місце події обов'язково виїжджає лікар або фельдшер закладу охорони здоров'я, який констатує факт смерті, проводить зовнішній огляд трупа, за результатами якого інформує орган внутрішніх справ і адміністрацію цього закладу охорони здоров'я про можливість встановлення причини смерті без патологоанатомічного розтину та видає лікарське свідоцтво (фельдшерську довідку) про смерть.

У всіх інших вищезазначених випадках лікарі судово-медичні експерти обов'язково виїжджають на місце події разом із слідчо-оперативною групою, з метою зовнішнього огляду трупа відповідно до положень ст. 238 КПК України.

У пункті 4 Порядку вказується, що працівники бюро судово-медичної експертизи проводять розтин трупа впродовж доби з моменту його надходження до бюро судово-медичної експертизи і надсилають протягом трьох діб слідчому або прокурору, який направив труп для проведення експертизи, завірену копію лікарського свідоцтва про смерть [3].

Не пізніше семи днів з моменту надходження до правоохоронного органу повідомлення про виявлення трупа людини, за результатами його зовнішнього огляду та після з'ясування обставин

смерті при відсутності ознак насильницької смерті чи підозри на таку працівником ОВС складається Висновок, до якого додаються фотознімки трупа та місця його виявлення. Вказаний Висновок в обов'язковому порядку погоджується з керівником слідчого підрозділу і керівником структурного підрозділу та затверджується начальником ОВС.

Таким чином, з моменту надходження до правоохоронного органу повідомлення про смерть людини (за відсутності видимих ознак насильницької її смерті чи підозри на таку), вищевказаним міжвідомчим наказом для складання слідчим Висновку та його затвердження начальником ОВС передбачено сім діб.

На жаль, на практиці існують випадки, коли працівники бюро судово-медичної експертизи (щодо трупів без ознак насильницької смерті) не надсилають своєчасно (в межах 4 діб) до правоохоронного органу завірену копію лікарського свідоцтва (фельдшерської довідки) про смерть такої особи. У цьому випадку, слідчий бере до уваги лікарське свідоцтво або фельдшерську довідку про смерть (щодо попередньої її причини), які ще не завірені судово-медичним експертом.

І, якщо на початковому етапі, під час проведення огляду трупа не було виявлено насильницьких причин смерті, то слідчі, приймаючи рішення про закриття кримінального провадження відповідно до пунктів 1 або 2 ч.1 ст. 284 КПК України, беруть до уваги саме вказані матеріали [2].

Втім, таке свідоцтво (довідка) навіть якщо завірене судово-медичним експертом, не має дослідницької складової, у тому числі і щодо внутрішніх органів трупа, а лікар (фельдшер), який їх склав, як і судово-медичний експерт, який ці документи завірив, не попереджається про кримінальну відповідальність за надання неправдивих даних. І тому, таке свідоцтво (довідка) не може вважатися доказом належним, достатнім та допустимим. Більш того, з положень КПК чітко випливає, що саме висновок судово-медичної експертизи про встановлення причини смерті має відповідну юридичну силу, оскільки при дотриманні всіх умов її проведення та складання експертного висновку висновок експерта вважається належним, достатнім та допустимим доказом.

На жаль, положення КПК щодо початкового етапу розслідування не регламентують, якими документами (свідоцтвом, довідкою про смерть, висновком експерта) повинен керуватися слідчий, приймаючи правильне та об'єктивне рішення за фактом смерті особи. Водночас, чітко прописано, що слідчий несе відповідальність за своєчасність проведення процесуальних дій. І оскільки вказаним Порядком з моменту надходження повідомлення про смерть людини і до моменту складання Висновку та його затвердження начальником ОВС для слідчого передбачено сім діб, останній, на свій розсуд, на підставі свідоцтва (довідки) про смерть і складеного ним Висновку, затвердженого керівником ОВС, має право закрити провадження на підставі відсутності події або складу злочину згідно п. 1 або 2 ч.1 ст. 284 КПК України. Між тим, є ризик, що вказане рішення не завжди буде відповідати вимогам всебічності та об'єктивності, а відповідно завуальований злочин залишиться не розкритим, а злочинець, який його вчинив, не покараним.

1. Наказ Генерального прокурора України №139 від 06.04.2016 «Про затвердження положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань».

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. // *Голос України*. – 2012. – № 90–91. – 19 травня.

3. Наказ Міністерства охорони здоров'я №6 від 17.01.95. «Про затвердження правил проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи».

Н. М. Парасюк

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

В. М. Парасюк

доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ПОГЛЯД НА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ)

На фоні загального зростання злочинності в Україні гостро стоїть проблема протидії злочинам щодо працівників правоохоронних органів. Вважаємо, що у чинному кримінальному законі України

цей вид злочинності представлений системою складів злочинів, які передбачено статтями 342, 343, 345, 347, 348, 349. Динаміку цього виду злочинності відображають такі офіційні статистичні дані: у 2013 році було зареєстровано 984 злочини, у 2014 році – 3391 злочин, у 2015 році – 2660 злочинів, у 2016 році – 1807 злочинів [1]. Слушно зазначається науковцями, що злочинність дійсно є соціальним феноменом, що характеризується кримінальною активністю частини членів суспільства і що зумовлений, на високому загальному рівні, певними об'єктивними соціальними явищами та передумовами, станом суспільних відносин, дії яких неможливо запобігти безпосередніми упереджувальними заходами [2, с. 318–319].

Актуальність теоретичного осмислення цієї проблеми можна пов'язувати принаймні із двома групами причин. Стратегічна причина негативних тенденцій, що проявляються у формі посягання на діяльність працівників правоохоронних органів обумовлена загалом негативними тенденціями зростання злочинності в Україні. Детермінувати цей процес безумовно, що можуть певні об'єктивні чинники розвитку суспільства. Ситуація ще більше ускладнюється існуючою економічною та політичною кризою.

Інша тактична причина полягає у неоднозначному сприйнятті у суспільстві здійснюваних реформ правоохоронної системи України. Незважаючи на загалом позитивні тенденції в оцінці запровадження нововведень, треба наголосити, що численними є випадки нехтування авторитетом правоохоронних органів та виявлення зухвалого ставлення до вимог правоохоронців.

З метою мінімізації негативних впливів на нормальну діяльність правоохоронних органів потребується розроблення і прийняття нової концепції підвищення авторитету правоохоронної системи. Ця концепція має включати комплексні заходи, які можна розподілити на три напрями, а саме заходи загальної, спеціальної та індивідуальної протидії.

До загальних заходів протидії злочинності щодо працівників правоохоронних органів слід віднести стабілізацію політично-економічної ситуації в державі, зниження загальної напруги між громадянами та владою, зокрема, правоохоронними органами тощо.

Окреме місце у системі розглядуваних заходів протидії злочинності у сфері правоохоронної діяльності займають правові приписи, які містяться у нормах регулятивного та охоронного законодавства. Від змісту регулятивного законодавства значною мірою залежить визначення заходів, спрямованих на протидію злочинності щодо працівників правоохоронних органів. Точне описання юридичних фактів у нормах права орієнтує правоохоронців на правомірну діяльність у відповідній ситуації. Особливо це має забезпечуватися у випадку норм, що визначають обставини, які виключають злочинність діяння працівників правоохоронних органів при затриманні особи, яка вчинила злочин. Інститут таких обставин є дієвим захистом інтересів правоохоронців. Чіткість та належна регламентованість цих положень стимулює працівника правоохоронного органу до соціальної активності при виконанні службових обов'язків.

Застосування заходів загальної протидії неминуче пов'язано із ефективністю норм, якими забезпечується кримінально-правова охорона інтересів працівників правоохоронних органів. В цьому контексті важливо звернути увагу на доцільності щорічного узагальнення судової практики у справах про злочини, вчинених щодо працівників правоохоронних органів. Це сприятиме виробленню єдиної практики застосування розглядуваних норм.

Ще одним дієвим заходом протидії є належна реалізація судами принципу про призначення особі покарання необхідного і достатнього для її виправлення та попередження нових злочинів. Особа, яка вчиняє злочини щодо працівника правоохоронного органу характеризується дефектами в соціалізації і, відповідно, високим ступенем відчуженості у суспільстві. Вказані негативні характеристики мають враховуватися судом при вирішенні питання про можливість застосування звільнення від покарання. Цілком ймовірно, що в розглядуваних випадках застосування реального відбування покарання може мати більш дієвий превентивний вплив як на самого засудженого, так і на інших осіб.

На відміну від першої групи попереджувальних заходів, спеціальні заходи протидії здійснюються спеціальними суб'єктами із використанням заходів примусу, переконання та соціального контролю. Спеціальні заходи протидії цього виду злочинності мають включати, як видається, насамперед здійснення професійного відбору на більш високому якісному рівні із залученням осіб, які професійно займаються діяльністю у сфері права, а також удосконалення професійного рівня підготовленості працівників правоохоронних органів з орієнтацією на підвищення законності у прийнятті рішень, удосконалення навиків використання зброї та інших спеціальних засобів, підвищення рівня юридичної грамотності в оформленні документів тощо. У процесі підбору співробітників правоохоронних органів, визначальним чинником має стати орієнтування на освіченість, компетентність, здатність набувати певних правомочностей, гідні морально-вольові якості. Підвищення відповідальності керівників за недоліки у проходженні служби їх підлеглими також може слугувати одним із чинників,

який справляє відповідне позитивне враження на осіб, яких стосується прийняття рішення, у зв'язку з чим вони можуть відмовитися від вчинення протиправних діянь щодо працівника правоохоронного органу.

Віктимологічна протидія злочинам, які вчиняються щодо працівників правоохоронних органів здійснюється за допомогою системи заходів індивідуального захисту правоохоронців від злочинних посягань. У процесі вироблення цих заходів слід враховувати, що механізм злочину як явище реальної дійсності, має складну конструкцію. Він включає певну подію чи стан, що викликає рішучість вчинити злочин. Не слід опускати той факт, що сам працівник правоохоронного органу може виступати рушійною силою у мотивації до вчинення злочину. Відповідно до цього можна виділити низку аспектів, які обумовлюють віктимологічну сторону цієї групи злочинів. Насамперед відсутність у більшості працівників правоохоронних органів професійної та психічної готовності до безпосереднього контакту з правопорушником. З іншого боку наявність відповідної професійної підготовленості, позитивних морально-вольових характеристик, готовності до рішучих дій у складній ситуації позитивно відображається на вибір параметрів поведінки у конфліктних ситуаціях. Відтак професійно виважені рішення працівників правоохоронних органів викликають у правопорушника почуття страху перед можливість бути притягненим до відповідальності. Своєю чергою це сприяє попередженню злочинів щодо працівників правоохоронних органів.

Важливим завданням у цій групі заходів є своєчасне виявлення віктимних характеристик у співробітників правоохоронних органів, включення до відомчих нормативно-правових актів положень щодо виявлення особистісної та рольової віктимності. В цьому контексті важливим є передбачення у програмі професійного навчання правоохоронців вивчення навчальної дисципліни, яку можна назвати умовно «Забезпечення особистої безпеки». На прикладі США до цієї дисципліни може бути включено два спеціальні напрями, а саме «Воля до виживання» та «Виживання на вулиці». Не слід недооцінювати вказаних віктимологічних заходів та їх ролі у протидії злочинності щодо працівників правоохоронних органів.

Підсумовуючи слід ще раз наголосити, що виконання службових обов'язків невід'ємно пов'язано із ризиком для працівників правоохоронних органів. Своєю чергою завданням держави є мінімізація цих негативних проявів. Реалізації дієвих заходів протидії злочинам, що вчиняються щодо працівників правоохоронних органів, має передувати процес узагальнення інформації щодо самих фактів посягання, аналіз цих інформаційних даних, підготовка відповідної концепції, а також розробка методичних рекомендацій для практичного та однозначного їх застосування на всій території України.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за період з 2014-2016 роки // Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820#.

2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – Київ: Ін Юре, 2007. – Кн 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 712 с.

О. Ф. Пасєка

в.о. завідувача кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Одним із сучасних напрямків законодавчої ініціативи у сфері кримінальної юстиції є запровадження інституту кримінальних проступків. Свідченням цього є підготовка окремими авторськими колективами законопроектів, які спрямовані на впровадження цієї ідеї у Кримінальний кодекс України.

У цьому аспекті особливої уваги заслуговує Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (далі – Проект).

Аналіз положень цього Проекту дає підстави звернути увагу на наступні спірні положення:

1. Слід звернути увагу на те, що у пояснювальній записці до Проекту необхідність внесення таких змін обґрунтовується тим, що в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо

тяжкі складають четверту частину, а злочини невеликої тяжкості або середньої тяжкості становлять майже 50% від усіх розслідувань, що призводить до затягування розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також необґрунтованої тяганини у розслідуванні злочинів невеликої тяжкості. Однак, слід звернути увагу, що ця проблема пов'язана з нормами не матеріального, а процесуального права, відповідно і зміни повинні стосуватися виключно положень Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно розвантажити слідчі органи можливо за допомогою передбачення в КПК України спрощеної процедури розслідування окремих видів злочинів. Так, у кримінальному процесуальному законодавстві доцільно було б передбачити вичерпний перелік злочинів (невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості), процедура досудового розслідування яких є спрощеною (у формі дізнання), та відповідно положення, які б регламентували проведення цієї процедури. Саме такі зміни, з одного боку, сприяли б розвантаженню слідчих органів, з іншого – не викликали б потреби у внесенні ґрунтовних змін до Кримінального кодексу України.

2. Автори Проекту пропонують доповнити статтю 89 КК України пунктом 2¹, у якому вказують на те, що особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання визнаються такими, що не мають судимості. З цього приводу слід зазначити, що у пропонованому Проекті кримінальним проступком визнається передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За чинною редакцією ст. 89 КК України пунктами 4-6 передбачено строки погашення судимості для випадків вчинення особою злочинів невеликої тяжкості, які згідно з Проектом повинні стати кримінальними проступками. Відповідно положення п. 2¹ Проекту певним чином суперечить положенням пунктів 4-6 ст. 89 КК України. Тому не зовсім зрозуміло, як за таких обставин співвідносяться між собою положення пропонованого п. 2¹ із пунктами 4, 5 та 6 ст. 89 КК України. Шляхів вирішення цієї проблеми може бути кілька: 1) не доповнювати ст. 89 п. 2¹; 2) доповнити вказану статтю п. 2¹, натомість виключити пункти 4-6; 3) доповнити ст. 89 КК України п. 2¹ та залишити 4-6, однак в останніх з них зазначити, що вказані строки погашення судимості застосовуються тоді, коли суд призначив основне покарання, не пов'язане з позбавленням волі (громадські роботи, виправні роботи тощо) за вчинення особою злочину. Наприклад, особа вчиняє злочин, передбачений ч. 1 ст. 312 КК України (злочин середньої тяжкості), що виключає можливість застосування положень пропонованого п. 2¹ ст. 89, суд призначає покарання у виді обмеження волі (альтернативна санкція цієї статті таку можливість передбачає). Відповідно, в такому разі застосовуються положення п. 6 ст. 89 КК України.

Тобто у разі, якщо особа вчиняє кримінальний проступок, діють положення пропонованого п. 2¹ ст. 89, а у разі, якщо особа вчиняє злочин (наприклад, середньої тяжкості з альтернативною санкцією) і суд застосовує покарання, не пов'язане з позбавленням волі (наприклад, виправні роботи), застосовуються положення п. 4, 5 або 6 цієї статті.

3. Спроба авторів Проекту розвантажити слідчі підрозділи є доцільною. Однак, з огляду на таке прагнення, викликає сумніви пропозиція доповнити КК України ст. 286¹ (Керування транспортним засобом в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції). Такі доповнення, як видається, ще більше завантажать органи слідства.

Намір авторів Проекту посилити відповідальність за керування транспортним засобом в стані різного роду сп'яніння заслуговує підтримки, однак це завдання можна реалізувати у межах КУпАП шляхом підвищення розміру штрафу (з урахуванням ступеня сп'яніння). Крім того, видається, що наслідки керування транспортним засобом в стані сп'яніння, передбачені ст. 130 КУпАП, для винної особи на сьогодні є більш негативними за ті, які пропонуються у законопроекті. До прикладу, на відміну від положень ст. 130 КУпАП, у пропонованій редакції ст. 286¹ КК не передбачено можливості вилучення транспортного засобу у винної особи. Також КУпАП передбачає можливість позбавлення особи права керування транспортним засобом до 10 років (ч. 3 ст. 130), натомість положення пропонованої ст. 286¹ КК передбачають максимальний строк позбавлення такого права – 3 роки (і це у кваліфікованому складі цього злочину).

Очевидно, що запровадження інституту кримінальних проступків є завданням не легким. Однак, перш за все необхідно дати відповідь на питання про доцільність такого нововведення. Якщо відповідь буде ствердною, то законопроект який би запроваджував такий інститут до КК України повинен бути значно кращим.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Боротьба з одержанням неправомірної вигоди у Державній прикордонній службі України – один з основних напрямів діяльності підрозділів внутрішньої безпеки Державної прикордонної служби України, але, незважаючи на вжиті недавнім часом організаційно-правові заходи щодо протидії одержанню неправомірної вигоди, масштаби її не зменшилися і відчутного скорочення кількості корупційних злочинів не відбувається. Аналіз роботи підрозділів внутрішньої безпеки ДПСУ свідчить, що боротьба з неправомірною вигодою для багатьох органів правоохоронної системи ще не стала пріоритетною. Ця робота проводиться без чіткої системи і організації, чому сприяють такі чинники: робота з виявлення корупційних злочинів не спрямована на сфери найбільшого її поширення та найвищі управлінські структури; недостатня послідовність і поверховість у проведенні антикорупційних заходів, що спричинили у службовців, схильних до корупційних злочинів, відчуття безкарності; відсутність належного інформаційного забезпечення, насамперед взаємодії з населенням – найправильнішого джерела інформації про вчинення корупційних діянь; відсутність повноти нормативного регулювання, науково-методичного забезпечення [1, с. 67].

Звичайно, що ретельніше продумана організація системи діяльності, то триваліший час можливе її ефективне функціонування. Але, як би старанно не було продумане організаційне забезпечення діяльності підрозділів внутрішньої безпеки ДПСУ, передбачити всі можливі зміни оперативної обстановки майже неможливо. А оскільки діяльність цих підрозділів відбувається в динамічній оперативній обстановці, то вже в процесі роботи доводиться вдосконалювати організацію системи для успішного виконання нею завдань у нових умовах. Організація діяльності підрозділів внутрішньої безпеки ДПСУ щодо неправомірної вигоди, що вчиняється посадовими особами ДПСУ, становить комплекс цілеспрямованих дій компетентних осіб зі створення і вдосконалення структури підрозділів внутрішньої безпеки, створення системи заходів, сил і засобів, що забезпечують вирішення висунутих завдань і управління антикорупційною діяльністю. Роль організації полягає в тому, що вона дає можливість: уявити цілі, завдання, види, методи, форми і принципи діяльності; визначити напрями, лінії, об'єкти діяльності, запроваджувати систему заходів щодо кожного з них; формувати основні ділянки діяльності та визначати необхідні для їх якісного забезпечення сили і засоби; створювати раціональні структури оперативних підрозділів і визначати функції ланок цієї системи; організовувати управління діяльністю оперативного підрозділу загалом і кожного працівника зокрема; створювати передумови для наукової організації праці в підрозділах [2, с. 92].

Організація, справедливо наголошено, є найактивнішою функцією управління, з її допомогою останнє, підтримуючи себе в належному стані, забезпечує задані параметри керованому об'єкту. Організацію діяльності на різних структурних рівнях можна уявити як сукупність визначених елементів, що ефективно впливають на її остаточні результати. Організація оперативно-розшукової діяльності складається:

- з організації вивчення, аналізу, оцінювання та прогнозування оперативної обстановки;
- планування оперативно-службової діяльності;
- розстановки сил і засобів оперативних підрозділів;
- організації контролю.

Організація з протидії одержання неправомірної вигоди, вчиненій посадовими особами ДПСУ, потребує насамперед визначення напрямів на основі аналізу стану злочинності та результатів застосування комплексу заходів щодо запобігання цим виявам, контролю над ними і профілактичного впливу на них. Наступним етапом організації діяльності з протидії окресленим злочинам є розстановка сил та засобів підрозділів внутрішньої безпеки ДПСУ з метою послідовного виконання запланованих заходів. Таку розстановку здійснюють на підставі вивчення, аналізу та оцінки оперативної обстановки. Цю оцінку проводять на підставі вже отриманої оперативної інформації. Очевидно, що від повноти різнобічної інформації про корупційні процеси в органах ДПСУ, оперативності її надходження та якості обробки залежить ефективність і своєчасність виявлення підрозділами внутрішньої безпеки неправомірної вигоди, вчиненої посадовцями ДПСУ. Водночас відсутність, неповнота і несвоєчасність надходження тієї чи іншої інформації стає причиною низької ефективності роботи підрозділів, негативно впливає на остаточні і результати боротьби зі злочинністю. Надходження інформації та її аналітична обробка необхідна на різних етапах діяльності підрозділів внутрішньої безпеки – під час оцінки оперативної обстановки, безпосередньо в процесі оперативного обслуговування, при здійсненні оперативного пошуку. Тому для вирішення завдань ОРД на всіх зазначених етапах, а також для оцінки ефективності протидії неправомірній вигоді, вчинених по-

садовими особами ДПСУ, своєчасного отримання відомостей про ознаки такої діяльності використовують термін «інформаційно-аналітичне забезпечення», яке можна розглядати як комплекс заходів, здійснюваних підрозділами внутрішньої безпеки, та спрямованих на пошук, збирання, опрацювання, аналіз, збереження, видачу та використання інформації з метою ухвалення відповідних рішень.

Основними складовими інформаційно-аналітичного забезпечення з протидії одержанню неправомірної вигоди, вчиненій посадовими особами ДПСУ, є збирання інформації, систематизація, аналітичне опрацювання та використання. Що стосується збирання інформації про ознаки одержання неправомірної вигоди, вчиненої посадовими особами ДПСУ, то воно може здійснюватися в процесі оперативного обслуговування.

Практика роботи підрозділів внутрішньої безпеки ДПСУ виробила основні положення організації оперативного обслуговування, що дають змогу найефективніше використовувати всі наявні сили і засоби в боротьбі зі злочинністю. Традиційно під оперативним обслуговуванням розуміють процес здійснення комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, спрямованих на вивчення оперативної обстановки, стеження за її змінами і адекватне реагування на ці зміни ухваленням управлінських і оперативно-тактичних рішень. Своєю чергою, під оперативною обстановкою розуміють стан злочинності, що оцінюється сукупно з комплексом чинників, що її визначають. Убачається, що аналіз оперативної обстановки з протидії одержанню неправомірної вигоди – це постійна аналітична діяльність, процес управління, що охоплює своїм змістом комплекс організаційних заходів і методичних прийомів вивчення і оцінки інформації про стан протидії такому явищу, результатів практичної діяльності з виконання завдань, що перед ними поставлені, а також про умови, в яких ці завдання вирішуються. Для покращення організації діяльності підрозділів внутрішньої безпеки необхідно створити систему збирання, обробки та аналізу інформації, на підставі якої здійснюватиметься вивчення проблем, що виникають, визначатимуться і оцінюватимуться ухвалювані рішення про їх нейтралізацію, проводитиметься опрацювання різних варіантів рішень, їх оцінка і вибір найприйнятніших оперативно-розшукових заходів. З позиції інформаційного забезпечення процес виявлення і розкриття злочину можна, своєю чергою, уявити як процес збирання, узагальнення, оцінки різної інформації, що належить до розглядуваної події та її використання при розкритті злочинів. Така інформація підлягає аналізу, результати якого використовують для висунення і відпрацювання версій, орієнтування інших сил ОРД на оперативний пошук ознак злочинів, вибір тактики оперативно-розшукових заходів та ухвалення інших рішень. Окреслені результати можуть бути використані також для підготовки і проведення слідчих і судових дій, оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, попередження, припинення і розкриття злочинів, виявлення і встановлення осіб, їх що готують, вчинюють. Збирання інформації, її накопичення та обробка є безперервним і трудомістким процесом, який становить основу ОРД, головним напрямом якої є збирання конфіденційної інформації.

Результативність діяльності підрозділів внутрішньої безпеки ДПСУ з протидії одержанню неправомірної вигоди в ДПСУ безпосередньо залежить від якісного, своєчасного і достатнього інформаційного забезпечення. Одночасно з удосконаленням прийомів, методів і засобів оперативно-розшукової діяльності важливою умовою розкриття неправомірної вигоди є ефективне використання спеціальних обліків.

1. Сліпченко А.Є. Деякі проблемні питання організації боротьби з корупцією: матеріали між нар. наук.-практ. семінару / А.Є. Сліпченко // Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність – (Харків, 11–12 травня 2001 р.) / Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 66–70.

2. Прокопович Г.В. Протидія оперативним підрозділам міліції України корупційним злочинам в органах виконавчої влади: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Геннадій Володимирович Прокопович. – К., 2010. – 278 с.

С. І. Пічкурєнко

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент

О. В. Злагода

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

За останні роки відбулася трансформація організованої злочинності в нашій країні, зросла кількість організованих злочинних формувань, які мають чітку ієрархічну структуру, використовують

ють новітні технічні засоби для забезпечення протиправної діяльності та протидії правоохоронним органам України [1, с.4].

В результаті реформування системи МВС України, було ліквідовано спеціальний підрозділ по боротьбі з організованою злочинністю (ГУБОЗ).

Постає питання на які саме підрозділи Національної поліції покладені обов'язки протидії організований злочинності?

Відповідно Закону України «Про Національну поліцію» систему поліції складають: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення [2].

Завданням кожного з вказаних підрозділів є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2].

В той же час основними підрозділами в системі Національної поліції України у сфері боротьби та протидії злочинності є оперативні підрозділи, які входять до складу кримінальної поліції України.

У Законі України «Про Національну поліцію» не зазначається які підрозділи входять до кримінальної поліції. Згідно відомчих нормативно-правових актів до складу кримінальної поліції входять:

- Департамент карного розшуку;
- Департамент кримінальної розвідки;
- Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми
- Департамент протидії наркозлочинності;
- Департамент оперативної служби;
- Департамент оперативно-технічних заходів;
- Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами;
- Департамент внутрішньої безпеки (міжрегіональний підрозділ у складі кримінальної поліції);
- Департамент кіберполіції (міжрегіональний підрозділ у складі кримінальної поліції);
- Департамент захисту економіки (міжрегіональний підрозділ у складі кримінальної поліції [3].

Відповідно до нормативно-правових актів кожен з названих підрозділів в рамках своїх повноважень організовує протидію злочинності, зокрема організованій, з урахуванням напрямів своєї діяльності.

Так, згідно Положення про управління захисту економіки до завдань підрозділів захисту економіки Національної поліції України відносяться:

- виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію на території обслуговування;
- боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією, на території обслуговування [4].

Слід зазначити, що в складі територіальних управлінь Департаменту захисту економіки діють відділи щодо протидії організованим формам злочинності, на яких покладено обов'язок здійснення виявлення організованих груп та злочинних організацій, документування їх протиправної діяльності з метою забезпечення охорони економіки держави.

Аналогічні завдання щодо протидії загально кримінальної злочинності, зокрема організованої, вирішують підрозділи карного розшуку, боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, протидії кіберзлочинності та наркозлочинності. Забезпечення безпеки працівників Національної поліції України здійснюють підрозділи внутрішньої безпеки.

Оперативно-розшукове супроводження їх діяльності щодо протидії злочинності забезпечують підрозділи оперативної служби та оперативно-технічних заходів.

На нашу думку, серед оперативних підрозділів кримінальної поліції основним підрозділом щодо протидії організованої злочинності повинен стати Департамент кримінальної розвідки Національної поліції, який у своїй діяльності має право використовувати нормативно-правові акти у сфері боротьби з організованою злочинністю [5, 6, 7].

Свою діяльність він повинен зосередити в першу чергу на:

- інформаційно-аналітичному забезпеченні стратегічних рішень у сфері публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та забезпечення внутрішньої безпеки МВС України та Національної поліції;

- тактичному забезпеченні реалізації завдань у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема організованою, шляхом використання можливостей штатних і нештатних негласних співробітників[3];
- виконання та забезпечення реалізації окремих оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих(розшукових) дій передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом;
- організацію взаємодії з іншими суб'єктами ОРД, які здійснюють розвідувальну і контррозвідувальну діяльність для обміну інформацією і зосередження сумісних зусиль у сферах боротьби з організованою злочинністю.

1. Катеринчук І. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: до питання процесуалізації оперативно-розшукової діяльності // Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2016 р. – Одеса: ОДУВС, 2016. – С. 4-5.

2. Закон України «Про Національну поліцію» // Документи Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Структура апарату Національної поліції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1795723>

4. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Департаменту захисту економіки Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 07.11.2015 № 81.

5. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» // Документи Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Документи Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. // Документи Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

В. М. Плетенець

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ

Злочини, проти життя особи, визнаються одними з найнебезпечніших, адже посягають на найвищі цінності – життя.

Варто відзначити, що для більшості таких злочинів характерне утворення слідів насильства на тілі та одязі потерпілого, оточуючих предметах. Ґрунтовний аналіз вказаних слідів, як вказує Д. С. Клименко, дозволяє слідчому будувати ймовірні умовиводи про особу злочинця, визначати шляхи його пошуку [2, с. 247].

У процесі розслідування злочинів проти життя (на прикладі вбивств) необхідним є з'ясувати важливі обставини, що сприяють встановленню істини, серед яких: причина смерті; спосіб та знаряддя вчинення злочину; час настання смерті; особа жертви та особа вбивці; обставини вчинення злочину; мотиви вбивства та інші [4, с. 286].

В. Ю. Шепітько справедливо пов'язує успіх розслідування вбивств з його плануванням, що передбачає, зокрема, висування версій слідчим, виявлення доказів унаслідок логічного аналізу їх походження, ролі та значення [4, с. 289]. При цьому важливо, щоб таких слідчих версій було більше двох, що дасть змогу більш зосереджено та виважено аналізувати отримані докази та планувати пошук нових.

Початковий етап розслідування вбивств залежить від слідчої ситуації, що склалась. Зокрема, йде мова про те, що розпочато розслідування за фактом виявлення трупа або за фактом зникнення людини, що дає підстави вважати про можливість заподіяння смерті. Однак, початковий етап розслідування передбачає загалом проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, серед яких: огляд місця події та трупа; допит очевидців та свідків, до прикладу, із числа родичів вбитого; переслідування та розшук убивці; судово-медична експертиза трупа; затримання, особистий обшук та допит підозрюваного; обшуки за місцем проживання та місцем праці підозрюваного; криміналістичні експертизи речових доказів, що виявлені при оглядах та обшуках [5, с. 592].

Таким чином, початковий етап розслідування передбачає проведення оперативних слідчих та пошукових дій, спрямованих на виявлення ключових слідів злочину, особи злочинця для формування певного ґрунґу для подальших дій.

У результаті проведеного аналізу особливостей розслідування злочинів проти життя та здоров'я стає зрозумілою складність такого процесу, а також велика відповідальність, яка покладається на слідчого щодо організації та здійснення самого розслідування справи.

На сьогодні проблеми розслідування злочинів проти життя та здоров'я пов'язані з такими факторами як:

- відсутність чи невелика кількість свідків;
- велика кількість версій розслідування, що передбачає необхідність перевірки кожної з них;
- характер речових доказів, які з часом можуть втрачати свою первинну природу;
- у деяких випадках – інсценування обставин події злочину;
- невчасне порушення кримінальної справи;
- перезавантаженість слідчих кримінальними справами, які підлягають розслідуванню.

Вирішенню даних проблем будуть сприяти, зокрема:

- 1) створення концепції та програми створення ДНК-профілю осіб, що вчинили злочини в різних регіонах України, з метою створення додаткових умов для швидкого пошуку осіб злочинців;
- 2) широке застосування новітніх технологій у слідчій діяльності;
- 3) забезпечення якісної підготовки слідчих та розширення їх штату в різних регіонах України;
- 4) створення механізмів для належної оцінки доказів, отриманих у ході розслідування злочинів.

1. Клименко Д.С. Дослідження слідової картини злочинів проти життя та здоров'я з метою встановлення криміналістично-значущої інформації про особу злочинця // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – Вип. 3. – С. 246–250.

2. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

3. Криминалистика: учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – М.: Юрист, 2005. – 781 с.

А. С. Політова

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз,
кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України)

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ (2014–2017 РОКИ)

Важко не погодитися з І. В. Басанцовим та О. О. Зубаревою, що «на сьогодні, на жаль, доводиться констатувати про відсутність в Україні цілісної антикорупційної політики. Заходи в цій сфері застосовуються безсистемно та неефективно. Корупція в країні на цей час являє собою сформовану злочинну систему, що загрожує основам безпеки української держави та суспільства, утискає права й законні інтереси громадян України. За наявності системної корупції держава зазнає значних втрат в економіці, втрачає престиж на світовій арені, скорочує свою інвестиційну привабливість» [1, с. 4].

На думку більшості дослідників питань протидії корупції в Україні, однією із основних проблем, пов'язаних з високим рівнем корупції в Україні є відсутність ефективно діючого антикорупційного законодавства. А чи дійсно це так?

З одного боку, з такою жорсткою постановкою питання важко погодитися, оскільки науковцями неодноразово зверталася увага, що 14 жовтня 2014 року на законодавчому рівні було визначено нові загальні засади антикорупційної політики України. Прийняті Закони відштовхуються від ідеї необхідної ефективної імплементації європейського антикорупційного законодавства, впровадження таких засад, як прозорість і підзвітність правоохоронних органів, верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями, зокрема:

– Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» – передбачає створення спеціального державного правоохоронного органу, завданням якого є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, вчиненим вищими посадовими особами, які становлять загрозу національній безпеці. Антикорупційне бюро має стати ключовим органом, який боротиметься з корупцією у вищих ешелонах влади.

– Закон України «Про запобігання корупції» – передбачає комплексне реформування системи протидії корупції у відповідності до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. Зокрема, передбачається створення Національного агентства з питань запобігання корупції як цент-

рального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної антикорупційної політики.

– Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» – встановлює механізм виявлення фізичної особи – кінцевого вигодоодержувача юридичних осіб, а також вільного доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

– Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» – передбачає визначення комплексу першочергових заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та формування бази для подальших антикорупційних реформ.

З іншого боку, ми дійсно повинні визнати, що антикорупційний пакет 2014 року не дав позитивних результатів щодо стану протидії корупції в Україні, оскільки за даними міжнародної організації *Transparency International Ukraine* у 2016 році проблема корупції досі лишається у трійці найактуальніших для нашої держави – це засвідчили 56% респондентів. На питання, чи знизився рівень корупції за останні чотири роки, 72% українців відповідали заперечно. Спроби Уряду змінити цю ситуацію 86% опитаних оцінюють негативно. При цьому 49% українців вважають, що заможні люди впливають на Уряд у власних інтересах, і пропонують запровадити більш жорсткі правила, аби цьому запобігати, а 67% впевнені в необхідності заборонити компаніям фінансувати політичні партії та кандидатів [2]. Отже, у всесвітньому рейтингу СРІ Україна у 2016 році посідає 131 місце зі 176 країн. Цю сходинку із показником 29 балів Україна поділяє з Казахстаном, Росією, Непалом та Іраном.

Щодо проектів, зареєстрованих за всі сесії VIII скликання, то проведений нами аналіз показав, що всього було подано 225 законопроектів про внесення змін до деяких нормативно-правових актів, пов'язаних з корупцією. На що ж вони спрямовані?

Умовно ми поділили ці законопроекти на декілька груп, зокрема:

– внесення змін і доповнень до Закону України «Про запобігання корупції» (Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо вдосконалення заходів запобігання конфлікту інтересів) від 17.07.2017 (реєстр. №6740); Проект Закону про внесення змін до статті 27 Закону України «Про запобігання корупції» щодо роботи близьких осіб військових посадових осіб від 08.06.2017 (реєстр. №6561); Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо перезавантаження Національного агентства з питань запобігання корупції від 06.06.2017 (реєстр. №6549); Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» (щодо віднесення до суттєвих змін у майновому стані отримання певних видів доходу) від 25.05.2017 (реєстр. №6499); Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо доповнення переліку суб'єктів декларування Президентами України, після перебування на посаді від 20.04.2017 (реєстр. №6399) тощо);

– посилення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення або притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення (Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України за вчинення корупційного правопорушення від 27.11.2014 (реєстр. №1057); Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, депутата обласної, районної, міської ради за вчинення ним політичної корупції у вигляді прийняття корупційних законопроектів чи інших нормативно-правових актів від 19.05.2017 (реєстр. №6477); Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» від 11.09.2017 (реєстр. №7104) тощо);

– внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, щодо термінів обрання запобіжного заходу по категоріям справ віднесеним до підслідності Національного антикорупційного бюро України від 28.03.2017 (реєстр. №6257); Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення положень у частині запобігання корупції та недопущення випадків уникнення кримінальної відповідальності від 22.09.2016 (реєстр. №5159) тощо);

– пов'язані з діяльністю Національного антикорупційного бюро України (Проект Постанови про формування комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Національного антикорупційного бюро України від 24.12.2014 (реєстр. №1614); Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України від 27.12.2014 (реєстр. №1660); Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення належного функціонування антикорупційних органів від 14.01.2015 (реєстр. №1741) тощо);

– інші питання (Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вилучення норм, які містять корупційну складову та унеможливають діяльність сільськогосподарських товаровиробників від 27.01.2015 (реєстр. №1851); Проект Постанови про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів незаконного видобутку бурштину; встановлення можливих зловживань, що мають ознаки корупційних дій у системі Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури, Міністерства екології та природних ресурсів та Державного агентства лісових ресурсів у період з січня 2014 року по теперішній час від 13.02.2015 (реєстр. №2131) тощо).

Таким чином, проведений нами аналіз законодавчих ініціатив щодо протидії корупції в Україні показав, що найбільша кількість поданих проектів стосується внесення змін і доповнень до Закону України «Про запобігання корупції» (близько 70), а також інших питань, пов'язаних протидії корупції (понад 30). Щодо внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, то за аналізований період їх було близько 10. Але законодавчі ініціативи щодо протидії корупції в Україні ніяким чином не впливають на її реальний стан і заходи щодо подолання цього негативного явища у суспільстві та у країні в цілому. Адже неможливо побороти те, що сприймається населенням як один із засобів досягнення бажаного результату, і буде надалі залишається на «папері» ефективним засобом боротьби.

1. Басанцов І. В. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії: монографія / І. В. Басанцов, О. О. Зубарева. – Суми: Сумський державний університет, 2016. – 113 с.

2. Кожен третій українець готовий відмовитися платити хабар: [Електронний ресурс] / Transparency International Ukraine. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/_publications/kozhen-tretij-ukrajinet-hotovyj-vidmovytysya-platyty-habar/

Г. С. Поліщук

професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент

А. А. Тернавська

аспірант кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
(Національна академія внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПОБІГАННЯ ДОВЕДЕННЮ ДО САМОГУБСТВА ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ: ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Важливою ознакою сучасної правової держави є забезпечення захисту від злочинних посягань головних прав як законослухняних громадян, так і осіб, які вчинили злочини й відбувають покарання у виправних колоніях. Так, вимогами статті 3 Конституції України визначено, що життя, здоров'я, честь і гідність людини визнаються найвищою соціальною цінністю держави. Зазначена норма знаходить подальше закріплення у статті 10 Кримінально-виконавчого кодексу України, де зазначено, що на адміністрацію установ виконання покарань покладено обов'язок збереження життя та здоров'я осіб, які тримаються в цих установах.

Досить часто держава не може забезпечити засудженим реалізацію передбаченого законодавством права на особисту безпеку в місцях позбавлення волі, в результаті – такі особи стають жертвами злочинних посягань. Відповідно до офіційної статистики Міністерства юстиції України протягом 2016 року в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України та розташованих на території, що контролюється українською владою, було зареєстровано 58 випадків суїциду, із них 39 – у виправних колоніях. Станом на 01 червня 2017 року в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України, зареєстровано 10 випадків суїциду, 6 з яких – у виправних колоніях.

Необхідність удосконалення шляхів запобігання даному явищу в наш час не підлягає сумніву, оскільки сучасна практика запобігання як суїциду серед засуджених взагалі, так і доведенню до самогубства засуджених, не повною мірою враховує особистісні якості потенційних потерпілих, а зазначені обставини негативно впливають на стабільне функціонування виправних колоній та унеможливають гарантування безпеки спецконтингенту, що є одним із основних обов'язків персоналу установ виконання покарань.

Насамперед, слід зазначити, що засуджені належать до найбільш суїцидально вразливих верств населення, оскільки саме перебування в установах пенітенціарної системи, соціальна ізоляція людини є важливим додатковим фактором ризику самогубства.

У своїй праці «Психологічна профілактика суїциду та агресивної поведінки у засуджених до довічного позбавлення волі», вітчизняний психолог Н. Ю. Максимова, зазначає, що самогубство в усіх випадках є проявом складної взаємодії суїцидальних рис особи та соціального середовища. Засуджені, до яких застосовують насильство і терор, зазвичай потрапляють у безвихідний стан, з якого їм дуже важко вийти без допомоги персоналу, але з тих чи інших міркувань вони не звертаються по допомогу [1, с. 50]. У більшості випадків, такі обставини деморалізують особистість, що призводить до повної або часткової втрати сенсу життя і, на жаль, не дають можливості адекватно сприймати кризову ситуацію і особистісний конфлікт. Оскільки, такі негативні життєві обставини в умовах ізоляції неможливо змінити, то захищаючи власну особистість, засуджений вдається до крайньої міри – самознищення.

Попередній аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що виникненню злочинного наміру та вчиненню злочину здебільшого сприяють особистісні характеристики потерпілого, його поведінка й взаємини зі злочинцем [2, с. 105]. Розглядаючи доведення до самогубства засуджених у виправних колоніях слід зауважити, що головна роль у такому злочині належить потерпілому, оскільки він своїми суїцидальними діями реалізовує злочинний намір злочинця. Якби потенційна жертва могла певним правомірним чином протистояти жорсткому поводженню, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичному приниженню її людської гідності, у неї не виникла б думка про самогубство як єдиний можливий вихід із ситуації, що склалась [3].

Вбачається, що при доведенні до самогубства суїцид сприймається самогубцем як спосіб припинення насильницьких дій проти себе, тому заходи віктимологічної профілактики у такому разі мають поширюватись на чинники, які впливають на формування в особи схильності до суїцидальної поведінки і стають причинами таких самогубств.

Аналіз особистісних та соціальних факторів, які впливають на рішення вчинити самогубство, дає можливість оцінити рівень віктимності засудженого. Так, до специфічних особистісних рис, які можуть формувати систему цінностей, що негативно впливатиме на адаптацію засудженого та викликати деструктивні форми поведінки, необхідно віднести: відчуття провини (засуджений вважає, що всі страждають внаслідок його асоціальних вчинків); відчуття засудження оточуючими (засудженому здається, що всі бачать його неспроможність, нікчемність і засуджують його); почуття безпорадності (засуджений вважає, що не може себе захистити, що його не можуть захистити і допомогти рідні та близькі люди, що існування у суспільстві (а особливо в умовах ізоляції) стає неможливим).

Основними віктимологічними факторами, що зумовлюють віктимну поведінку жертв доведення до самогубства у виправних колоніях на нашу думку є: конфлікти з іншими засудженими або працівниками виправної колонії як результат зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії; криміногенно активний склад засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, та які є потенційно загрозливими щодо віктимно уразливих об'єктів; негативні явища субкультури засуджених (ставлення до засудженого, виходячи з різновиду його правопорушення, авторитетність–неавторитетність особистості, виходячи з місця розташування її якостей на «шкалі цінностей», прийнятих у середовищі засуджених); борг (як наслідок захоплення азартною грою і т.п.).

Розглядаючи доведення до самогубства засуджених у виправних колоніях з позицій віктимології, необхідно зазначити, що головною метою дій спрямованих на запобігання цього негативного явища є створення передумов для стримування поширення криміногенних процесів й запобігання віктимізації спецконтингенту.

Усі засоби спрямовані на запобігання доведенню до самогубства засуджених у виправних колоніях мають носити комплексний характер та бути спрямованими на виявлення потенційно віктимних засуджених, в тому числі осіб, які є об'єктом знущань та можуть бути віднесені до групи підвищеного суїцидального ризику, зміну стереотипу мислення даної категорії засуджених за допомогою, психологічного впливу, а також умов утримання, тим самим виключаючи можливість дій зовнішніх причин та обставин, які провокують до самогубства.

До основних засобів запобігання доведенню до самогубства засуджених у виправних колоніях необхідно віднести: належну організацію та високий рівень взаємодії підпорядкованих відділів та служб з боку керівництва виправних колоній; належний нагляд за засудженими (охорона та перевірка засуджених, їх конвоювання, пересування без конвою, дотримання правил внутрішнього розпорядку тощо); оперативну обізнаність про негативні процеси, що відбуваються в середовищі засуджених; глибоке вивчення особистості засуджених з боку психолога та персоналу виправних колоній; забезпечення психологічного супроводу осіб, які схильні до самогубства; широку роз'яснювальну, просві-

тницьку діяльність, масові та індивідуальні форми, професіональну психолого-педагогічну діагностику особистості засудженого та цільовий постійний вплив на сферу його свідомості з боку найширшого кола фахівців.

Основними напрямками віктимологічної профілактики та запобігання доведенню до самогубства засуджених у виправних колоніях, на нашу думку, є: вивчення особистих якостей суїцидентів; дослідження і аналіз поведінки суїцидентів у різних найбільш типових ситуаціях, які відносяться до різних видів злочинів; аналіз безпосередньо самих ситуацій, в яких реалізуються особисті якості засуджених суїцидентів; дослідження взаємин між засудженими схильними до суїциду та безпосереднім оточенням.

Враховуючи вище викладене, слід зазначити, що успішність реалізації заходів запобігання доведенню до самогубства засуджених залежить від ступеня злагодженості дій працівників усіх служб і підрозділів виправних колоній, та можливе завдяки поєднанню в єдиному комплексі віктимологічного, кримінологічного та психологічного напрямків запобігання доведенню до самогубства засуджених.

1. Максимова Н. Ю. Психологічна профілактика суїциду та агресивної поведінки у засуджених до довічного позбавлення волі: метод. рек. / Н.Ю. Максимова. – К.: ПАЛИВОДА А.В. 2011. – 128 с. – С. 50.

2. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Моїсєєв Є.М., Джужа О. М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2006. – 352 с. – С. 105.

3. Віктимологічна профілактика доведення до самогубства / О.О. Колінько // Держава і право. – 2012. – Вип. 57. – С. 468-474. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/58754>

С. П. Поляк

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ РИЗИКАМ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Сучасні трансформаційні процеси диктують умови розвитку нового суспільства. Поряд із новітніми технологіями, сферами пізнання глобалізації та надцивілізаційних процесів, виникають нові ризики та небезпеки існування самих людей. Невстигаюче суспільство та невчасне пристосування до нових форматів людини, породжує кризи соціально-економічного характеру, що не дає змоги впливати у світові, геополітичні процеси. Відчуття недостатнього рівня добробуту провокує есентуальних злочинців підвищити його самостійно без участі держави. В свою чергу складне економічне і політичне становище нашого суспільства сприяє реалізації злочинних інтересів дорослих, які використовують деформовані та агресивні погляди дітей для власного збагачення, бандитизму, тероризму, ведення військових дій, втягуючи їх у злочинну діяльність.

Розглядаючи сьогоденні ризики, що склалися в Україні, і які сприяють втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність, варто розділити їх на певні групи в залежності від умов та обставин, що привили їх в життя. Це ризики викликані: неконтрольованими геополітичними процесами та трансформаціями; низьким рівнем охорони основоположних прав та свобод дітей; реформуванням ключових державних органів; економічним убозтвом; відсутністю усталених морально-культурних норм; соціальною розшарованістю.

Отже, існування вказаних факторів на даному етапі в Україні призвело до появи нових злочинів пов'язаних із втягненням в них неповнолітніх. Це зокрема: активне залучення підлітків на неконтрольованих територіях України до терористичної, бандитської діяльності; бурштинова мафія із втягненням неповнолітніх у незаконне видобування корисних копалин, їх контрабанду за кордон; створення та існування асоціальних організацій спонукання до самогубства та інших протиправних дій на кшталт «Синій кит», «Рожеві феї»; залучення до транскордонної проституції, наркотрафіків та ін.

Болючим питанням в усьому світі й в Україні на даний момент зокрема, залишається втягнення дітей до зайняття тероризмом та ведення бойових дій. Незважаючи на положення ч. 2 ст. 38 Конвенції про права дитини, де вказано, що держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях [1], такі держави як Російська Федерація, нехтуючи правилами співіснування світового співтовариства через незаконні бандитські, терористичні та збройні формування втягує дітей на окупованих територіях України до ведення загарбницької війни, розглядаючи їх як вдалий інструмент боротьби з власним же народом. Такі дії є військовим злочином, відповідно до пп. XXVI п. 2 (а) ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

У Звіті Державного Департаменту США від червня 2016 року наголошується, що українському уряду стало відомо, що у складі дитячого батальйону, а саме Батальйону імені Святого Георгія Побідоносця, є діти віком 12 років [2, с. 381]. Такі факти насправді шокують.

Відповідно до статті 4 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікованого Верховною Радою України 23 червня 2004 року, «збройні групи, відмінні від збройних сил держави, за жодних обставин не повинні вербувати або використовувати у бойових діях осіб, які не досягли 18-річного віку» [3]. Крім того, держави-учасниці відповідно до Протоколу мають вживати всіх можливих заходів щодо попередження такого вербування і використання, у тому числі правових заходів, необхідних для заборони та криміналізації такої практики.

З'явилася нова категорія дітей, щодо якої Україна не має досвіду – діти-комбатанти, які мають досвід участі у збройних конфліктах та використання зброї. За деякими даними, бойовики використовують дітей для збору даних розвідки [4]. Також їх готують для участі безпосередньо в бойових діях.

Враховуючи сьогоденні реалії, пов'язані із військовою агресією на східних кордонах України, доцільним є запровадження кримінальної відповідальності за вербування, залучення чи втягування дітей до участі у військових конфліктах чи діях не зважаючи на наявність загальної норми у статті 304 КК України, оскільки протидію таким проявам щоденно змушені здійснювати практично всі оперативні підрозділи, проте адекватної відповідальності за дані злочини законодавцем поки не встановлено [5, с. 92].

Очевидно, що захист прав дітей, які безпосередньо знаходяться в умовах збройного конфлікту, протидія втягненню їх в злочинну діяльність та бойові дії – це нова проблема, якою має опікуватися держава, але вона не має ані відповідного правового регулювання подібних ситуацій, ані потрібного інституційного та організаційного забезпечення. Омбудсмен зазначає, що чинні нормативно-правові акти у сфері охорони дитинства розраховані на мирний час і не завжди спрацьовують в наявних умовах, але не прийнято жодного акта, спрямованого на захист прав дітей в умовах проведення АТО [6].

Як бачимо правові засоби протидії втягненню неповнолітніх до збройних конфліктів та тероризму не можуть забезпечити права таких осіб у зв'язку із тим, що набір дітей до батальйонів бойовики здійснювали на території, що не є підконтрольною Україні, і в місцях, де уряд не в змозі забезпечити міжнародні норми щодо заборони участі та використання дітей у збройних конфліктах.

Виклик кібербезпеці інформаційних ресурсів нашого суспільства також досягає свого піку. Поряд з вірусними програмами глобального характеру типу «Петя», які вразили функціонування органів та установ, продовжують існувати групи в соціальних мережах, що ведуть інформаційну війну в Україні та спонукають підлітків до тероризму, а також ті, які створюють безпосередньо ризики життю наших дітей. Це зокрема згадані на початку смертельні ігри, які прийшли в Україну з Росії, і це не дивно. За інформацією, 13 тисяч дітей в Україні віком від 12 до 16 років зареєструвалися у соціальних групах «Синій кит», «Море китів», «Тихий дім», «Розбуди мене о 4:20», «Рожеві Феї», де їх спонукали до самогубства [7]. Офіційна статистика щодо осіб, які загинули в Україні через дані ігри відсутня. Проте в лютому місяці анонсували затримання адміністраторів двох таких груп. В Росії ж за судили адміністратора «груп смерті» в соцмережі «ВКонтакте» Пилипа Будейкіна до трьох років і чотирьох місяців позбавлення волі з відбуттям покарання в колонії-поселенні [8]. Таке покарання виглядає абсурдним на тлі зізнання у доведенні до самогубства 17 дітей.

Маніпулюючи свідомістю дітей таким чином можливо привести їх не лише до суїцидів, але й до вчинення відкритих злочинів проти інших, враховуючи що деякі групи продовжують своє існування. Тому це ризик протиправного впливу на підлітків з метою вчинення ними злочинів та серйозний виклик підрозділам кіберполіції. Адже спостерігаємо недостатній рівень реагування та протидії таким викликам, оскільки інформація про існування подібних груп появлялася ще у травні 2016 року. Очевидно, що запобігти цьому можна було і раніше.

Проте, бачимо знову миттєву реакцію громадянського суспільства на таку загрозу. Так двоє студентів-другокурсників із Придністров'я запустили інтернет-гру «Білий ведмідь», яка є повною протилежністю смертельно небезпечної гри «Синій кит». Розробники проекту – Сергій Юрдатий та Павло Доніка – заручились підтримкою правоохоронців та студентської профспілки, і створили спільноту у соцмережі «ВКонтакте». У грі треба виконати 50 завдань. Серед них – прибирання будинку чи фото щоденника з позитивною оцінкою. Автори гри переконані, що після завершення усіх завдань стосунки гравців зі своїми сім'ями значно покращаться [9]. Працівники поліції ж надали рекомендації батькам як запобігти трагедіям підвищивши контроль за дітьми, не врахувавши, що підлітки рідко надають доступ до соцмереж сторонній людині чи батькам. Тому, протидіяти таким фактам можливо лише аналогічними інструментами, в тому числі згаданою позитивною грою чи оперативними заходами.

Кричущим фактом та безпосереднім ризиком втягнення дітей до злочинної діяльності є існування «клондайку» незаконного видобутку бурштину. Діти хизуються у соцмережах видобутими «сонячними

каміннями» не усвідомлюючи, що являються частиною бандитської структури, в окремих випадках примусово залученими до її функціонування. Високий рівень безробіття та відносна правова відповідальність за нелегальний видобуток бурштину сприяють цьому незаконному промислу, яким займаються цілі сім'ї. Мафіозні структури користуються дешевою працею дітей з неблагополучних сімей таким чином залучаючи їх до злочинної діяльності. Нелегальні угруповання, які видобувають бурштин, мають власні закони і налагоджену ієрархію та об'єднуються у так звані «картелі». Залучені до такої діяльності неповнолітні мають і свої функції у такій діяльності, зокрема контроль за появою спецсил у різних точках по периметру копанок. Через це їх прозвали «фішкарями». Мотивація для кращого життя, незалежності та дорогих речей не стримує їх працювати і «старателями» (безпосередньо добувачами) місцевих ділків. І тоді як дорослі розуміють, що вчиняють правопорушення, молодь зазвичай не зважає на це.

Це все зумовлює і освітянську катастрофу. Начальник управління освіти і науки Рівненської ОДА не вважає, що проблема виключно у «бурштиновій лихоманці», та все ж визнає, велика кількість дітей сьогодні, очевидно з дозволу батьків, займається цим і це також впливає на якість їхнього навчання. Більше того, він говорить, що можливо і з дозволу і батьки прямо залучають дітей до цього, такі факти можуть бути абсолютно. Але це вже компетенція інших органів. Втім, попри свідчення місцевих, спецпризначенців та, в решті решт, самих неповнолітніх копанців, місцеві правоохоронці запевняють – діти не мують разом з дорослими. Більше того, вони переконують, що на протязі 2015-16 років не виявлено жодного факту втягнення дорослими неповнолітніх у злочинну діяльність. Тобто жодного разу поліція не виявляла неповнолітніх з батьками чи з дорослими при незаконному бурштиновидобутку [10]. Тому, якби того не хотілося, висновки з наведеного здаються очевидними та плачевними.

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

2. Trafficking in Persons Report (june, 2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.state.gov/j/tip.

3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_795.

4. Миколук О. «Війна – це найбрутальніше порушення прав дитини» [Електронний документ] // День. – №157, 27.08.2014 – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/viyna-ce-naybrutalnisheporushennya-prav-ditini>

5. Поляк С.П. Правові основи діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. №2. С. 87-94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_16

6. Валерія Лутковська: «Чинне законодавство розраховане на мирний час, й до цього часу не прийнято жодного нормативного акта, спрямованого на захист прав дітей в умовах проведення АТО» [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www1.ombudsman.gov.ua/2014-10-03-06-39-09&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75>

7. Поліція затримала адміністратора «Синього кита» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/np/_policiya-zatrimala-administratora-sinogo-kita/755235

8. У Росії засудили до 3 років творця «Синього кита» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espreso.tv/news/2017/07/18/u_rosiyi_zasudyly_do_3_rokiv_tvorcyu_quotsynogo_kytaquot

9. Студенти запустили альтернативу «Синьому киту» – інтернет-гру «Білий ведмідь» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2017/02/20/222691/>.

10. Бурштинові діти: поліція не зважає на втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. ІА «Рівненське агентство журналістських розслідувань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://4vlada.com/rivne/50268>

І. М. Проць

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

М. В. Баран

здобувач вищої освіти 4 курсу факультету № 6
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Тіньова економіка явище реальної дійсності, економічний феномен, який як показує світова практика, властивий усім країнам незалежно від рівня та моделі економічного розвитку. Особливого забарвлення дана категорія набуває в умовах глобальних трансформацій сучасної світової економіки,

євроінтеграційних процесів становлення України як частини європейського співтовариства. Поширення процесу глобалізації економіки призводить до необхідності перегляду існуючих в країні правових інститутів, зокрема у сфері фінансового контролю, як основи наповнення бюджету країни. І не останню роль в даному питанні відіграє проблема боротьби з легалізацією коштів отриманих злочинним шляхом, а особливо, зважаючи на високий ступінь загрози використання даних фінансових активів у сфері фінансування тероризму та зброї масового ураження.

Дослідженню проблеми ефективності протидії легалізації коштів одержаних злочинним шляхом, дієвості законодавства у сфері фінансового моніторингу в Україні, присвячено наукові праці Л. М. Бабія, С. А. Буткевича, Н. М. Голованова, М. В. Колдовського. Питаннями різних аспектів подолання цього небезпечного для економіки держави явища займалися також відомі юристи, аналітики, економісти О. Є. Користін, В. Є. Перекислов, О. О. Чаричанський. Однак слід зауважити, що чималу роль в даному контексті відіграє зарубіжний досвід країн-лідерів у боротьбі з відмивання коштів одержаних незаконним шляхом.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14. 10. 2014 р. до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, слід відносити будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок вчинення злочину [2]. Під «відмиванням» доходів у загальній юридичній практиці розуміють легалізацію протиправно отриманих грошових коштів та майна, що здійснюється шляхом різних маніпуляцій з незаконним капіталом, внаслідок чого останній набуває статусу законного (легального). Тобто маються на увазі лише методи і процедури, що дозволяють отримані в результаті незаконної діяльності кошти переводити в інші активи для приховування їх правдивого походження, дійсних власників або інших аспектів, що могли засвідчити порушення законодавства [3, с. 200]. І не останню роль в цьому плані відіграє фінансова система країни як основний механізм реалізації злочинних намірів. Організовані злочинні групи, використовуючи слабкість національних систем регулювання фінансової системи, здійснюють численні гнучкі і швидкі операції з переведення та переміщення активів через національні кордони, вміло використовують розбіжності в режимах регулювання підприємницької діяльності в межах національних юрисдикцій з головною метою маскуванню джерел походження коштів, їх власників та механізмів контролю над ними. Саме тому в більшості країн світу створені та діють, як ключовий елемент у загальній системі боротьби з легалізацією коштів одержаних злочинним шляхом, органи фінансового моніторингу.

Організація ефективної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового ураження як у національному, так і в міжнародному масштабах здатна істотно понизити мотивацію в отриманні таких доходів, і, відповідно, скоротити кількість здійснюваних протиправних дій, виявляти і знищувати джерела незаконних грошей, а також позбавляти терористичні і злочинні групи необхідного фінансування. Міжнародний досвід дає змогу виділити низку пріоритетних напрямів діяльності з протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом:

- посилення контролю за валютними операціями;
- удосконалення механізмів взаємодії банків, правоохоронних органів і спеціалізованих міжнародних організацій;
- розвиток системи спеціалізації і координації діяльності органів влади з вироблення і реалізації стратегії боротьби з транснаціональною організованою злочинністю;
- розробка нових механізмів моніторингу й ідентифікації осіб, помічених у зв'язках з організованими злочинними співтовариствами;
- розвиток нормативно-правової бази як основи для взаємодії правоохоронних органів із зарубіжними і спеціалізованими міжнародними організаціями [1, с. 35]. На даний час вітчизняне законодавство застосовує систему змішаного типу, яка дозволяє суб'єктам фінансового моніторингу здійснювати свою діяльність у сфері боротьби з легалізацією доходів одержаних злочинним шляхом на основі зобов'язань відповідних суб'єктів а саме:
 - припиняти фінансові операції і випадку підозри їх у здійсненні діяльності терористичного спрямування відповідно до затвердженого уповноваженим органом переліком осіб пов'язаних з терористичною діяльністю;
 - повідомляти уповноважений орган про фінансові операції, що підлягають під встановлені критерії при перевищенні їх суми певної межі;

– контролювати на власний розсуд фінансові операції відповідно до встановлених критеріїв, незалежно від їх суми, та за наявності вмотивованої підозри в їх зв'язку з відмиванням коштів одержаних злочинним шляхом повідомляти уповноважений орган. Отже, простежується певна самостійність суб'єктів фінансового моніторингу в сфері фінансового контролю.

Реалії сьогодення спонукають постійно і глибше досліджувати проблему щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Значення такої протидії для України важко переоцінити, оскільки дана категорія впливає не стільки на наповнення бюджету країни, скільки на національну безпеку в цілому, на авторитет держави в очах світової спільноти, на міжнародне співробітництво нашої держави, що сьогодні як ніколи необхідне для майбутнього України.

1. Баранов Р.О. Світова емпірика впровадження політики протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом / Баранов Р.О. // Вісник НАДУ – 2015 – №3 – С. 33-39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/10/06-3-2015.pdf>

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

3. Полторацький О. Б. Дослідження гносеологічної природи легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом // Кримський юридичний вісник / О. Б. Полторацький. – Сімферополь, 2010. – Вип. 3 (10), Ч. 1. – С. 196–203.

Є. В. Пряхін

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ У СВІТЛІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ ДО 2020 РОКУ

Зараз в Україні спостерігається достатньо серйозна тенденція до збільшення кількості як кримінальних, так і адміністративних правопорушень. У зв'язку з цим, набуває актуальності питання розуміння сутності та ефективних видів профілактичних заходів, які можна використати для протидії негативним суспільно небезпечним явищам. Це ж саме стосується і поступового та логічного використання цих понять у нормативно-правових актах. Існує цілий спектр різноманітних теоретичних інтерпретацій поняття «профілактика», «попередження», «запобігання», в яких одні науковці означені поняття прирівнюють та вважають синонімами, а інші – одне з понять виокремлюють як основне, а інші відносять до його складових.

Значну кількість наукових праць, де досліджується проблематика профілактики, належить представникам науки кримінології. Зараз профілактика злочинів розуміється як предметно існуюча система соціального регулювання, що охоплює спеціалізовані органи і формування громадськості, які застосовуючи досягнення науки, намагаються забезпечити виконання чинних законів. Доцільно з цього приводу навести позицію А. Ф. Зелінського, який вважає, що профілактика не має на увазі конкретний злочин, а забезпечується через попередження криміногенних ситуацій, їх усунення, послаблення дії криміногенних факторів, захисту об'єктів від посягання тощо. Профілактика (попередження) злочинів є особливим видом управління, який покликаний забезпечити безпеку правоохоронних цінностей і полягає у розробці та здійсненні спеціальних заходів щодо виявлення й усунення детермінант злочинності, а також справляння запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки. Профілактична діяльність, на думку О. М. Яковлева, здійснюється на трьох рівнях: 1) загальносоціальна профілактика; 2) профілактика у соціальних групах і колективах; 3) індивідуальна профілактика (рання і безпосередня) [1, с. 107–108, 111]. Головним критерієм оцінки елементів поняття профілактики злочинів, на переконання О. М. Джужи, мають бути критерії нормативного характеру або власне кримінологічні. Наприклад, якщо говорити про осіб, які підлягають профілактичному впливу, то визначення їх статусу – «особа, схильна до вчинення злочинів» або «особа, від якої можна очікувати вчинення злочинів», повинно проводитися за такими критеріями, що вказують на протиправну їх поведінку. В якості подібного роду критеріїв слід насамперед назвати: порушення громадського порядку; ігнорування офіційного за-

стереження; ухилення від батьківських обов'язків; умовне засудження; вчинення суспільно небезпечних дій у ранньому віці неповнолітнім; зловживання спиртним; заняття проституцією тощо. Головною ж відмінною ознакою в цьому випадку буде юридична ознака – накладення стягнення, привід, відстрочка виконання вироку, умовне засудження, умовно-дострокове звільнення [2, с. 22].

Якщо говорити про сучасні погляди криміналістів на профілактику, то варто навести думку А. В. Іщенка та Д. А. Ляшенка, які провели ґрунтовний аналіз українських кандидатських дисертацій з криміналістики та судової експертизи за період 1941–2014 роки. На їх думку, саме криміналістична профілактика є перспективним напрямом подальшого вдосконалення методики розслідування злочинів. У сучасних умовах спостерігається своєрідне відновлення наукових досліджень у цій царині. Криміналістична профілактика науковцями розглядається як структурний елемент методики розслідування злочинів і вони намагаються показати її можливості у протидії конкретним правопорушенням [3, с. 76, 82].

У чинних нормативно-правових актах, які становлять правову основу для профілактичної діяльності, також спостерігається тенденція до вживання схожих за змістом понять без їх розмежування. Так, у ст. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення вказано, що завданням цього Кодексу є «... запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» [4]. Наказом МВС України від 25.05.2012 р. № 452 встановлюються правові засади, завдання, порядок, вимоги, основні форми та методи організації та ведення роботи щодо профілактики правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками Державної міграційної служби України. Сама ж профілактика правопорушень визначається як система організаційних, правових і виховних заходів, спрямованих на попередження та усунення причин і умов, що сприяють учиненню працівниками ДМС України протиправних дій, пов'язаних із здійсненням їх службової діяльності [5]. У цьому Положенні визначено два види профілактики – загальна та індивідуальна, а основними методами індивідуальної профілактики визначено переконання та правозастосування. Відповідно до покладених на Національну поліцію України завдань, вона провадить превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [6].

З наведеного можна зробити висновок, що види, форми та методи профілактики отримали свої нормативно-правове закріплення та повинні впроваджуватися в практичну діяльність.

Слід погодитися, що в сучасних умовах серед чинників, які зумовлюють існування правопорушень, перше місце варто віддати суб'єктивним причинам (недоліки у сфері виховання, планування та управління, в організаційній роботі), а друге – об'єктивним умовам (безробіття, погіршення стандартів життя, життя в умовах війни, стан свідомості громадян тощо). Тому в обов'язковому порядку при розробці різноманітних програм, пов'язаних з профілактикою, такі об'єктивні та суб'єктивні чинники слід виокремлювати та передбачати можливі конкретні заходи впливу на них.

У Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. № 1118-р зазначалося, що правоохоронні органи, виконуючи їх основне завдання з охорони правопорядку, повинні у своїй діяльності надавати перевагу роботі з населенням, оскільки без активної та заінтересованої підтримки громадян розкриття і профілактика злочинів та інших правопорушень є малоефективними [7]. Нажаль, окрім цієї загальної фрази про профілактичну діяльність у вищевказаному документі конкретно мова не ведеться. Нещодавно було презентована Стратегія розвитку системи МВС України до 2020 року. У ній зазначається, що стратегічними пріоритетами діяльності системи МВС України є: безпечне середовище; протидія злочинності; дотримання та забезпечення прав людини органами системи МВС України; ефективне інтегроване управління кордонами і збалансована міграційна політика; якість і доступність послуг; ефективне врядування, прозорість і підзвітність; розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників [8]. Аналізуючи цю Стратегію, неможливо чітко виокремити заходи, які б мали відношення до профілактичної діяльності. Більше того, взявши в пошуку за ключовим словом «профілактика», ми натрапляємо на вживання цього поняття лише у випадках «профілактики пожеж». Зважаючи на те, що переважна більшість науковців підтримують позицію про те, що профілактика правопорушень (злочинів) є невід'ємним і потрібним атрибутом громадянського суспільства, у Стратегії, як загальному документі, передбачення заходів вирішення цієї проблеми потрібно було б приділити більше уваги.

Варто відзначити, що профілактика не повинна обмежуватися лише діяльністю правоохоронних органів, але й включати комплекс заходів за участю інших соціально-правових інститутів. Держава повинна завжди тримати в полі зору таку багатоаспектну проблему і завжди передбачати заходи з виявлення причин, що породжують правопорушення, та умов, що сприяють їх вчиненню. Нажаль, правова система України ще не в повній мірі відповідає новим умовам життя суспільства та не в змозі надійно забезпечувати захист усіх суб'єктів суспільних відносин. Певної складності у цьому випа-

дку додає і специфічний статус Національної поліції України, оскільки з одного боку він виступає суб'єктом профілактичної діяльності, а з іншого – її об'єктом.

1. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, Ю. Я. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
2. Джужа О. М. Тлумачення кримінологічних понять / О. М. Джужа // Юридичний часопис НАВС. – 2014. – № 1. – С. 14–23.
3. Іщенко А. В. Зміст та форми дисертацій з методики розслідування злочинів / А. В. Іщенко, Д. А. Ляшенко // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2015. – Вип. 60. – С. 76–85.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
5. Про затвердження Положення про профілактику правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками Державної міграційної служби України: Наказ МВС України від 25.05.2012 р. № 452 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0944-12>.
6. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 877 (зі змін.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2015>.
7. Питання реформування органів внутрішніх справ України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. № 1118-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://police-reform.org/library/rozporядzhennya-kmu-v-d-22.10.2014-1118-r-schodo-pitannya-reform>.
8. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm.

А. В. Ратнова

ад'юнкт 1 курсу кафедри кримінального процесу
факультету № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОКАЗУВАННЯ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ WEBMONEY, ЩО ПРИЗВЕЛО ДО ВИТОКУ ІНФОРМАЦІЇ

На сьогодні WebMoney Transfer (далі – WebMoney) є найбільш популяризованою системою, що використовується для онлайн розрахунків у всьому світу. Тільки за вересень 2017 року (з 01.09.2017 по 26.09.2017) проведено 7 956 220 транзакцій. Усього у системі зареєстровано 35105297 учасників та щодня реєструється ще близько 6000 учасників. Даною системою можуть користуватись не тільки фізичні особи, але і юридичні особи різного роду діяльності, при цьому використовувати різні спеціалізовані версії програми призначені для бізнесу.

Власником та адміністратором даної компанії являється компанія WM Transfer Ltd. Керуюча компанія – Міжнародна адвокатська компанія UAB «DEED BALTIC» що розташована у м. Вільнюс, Литва [1].

Чому WebMoney є настільки поширеною системою? А тому, що вона використовує титульні знаки, що фактично прирівнюється у співвідношенні до грошових коштів, але ними не є. Також WebMoney стягує відносно незначну комісію за проведені операції та має велику кількість версій, розрахованих на ту чи іншу сферу використання користувачами.

Для конвертації титульних знаків у грошові кошти, власнику облікового запису WebMoney необхідно ввести у систему свої персональні дані, а також надати сканкопію свого паспорту. Після проведення перевірки, система надає так званий «формальний атестат» та дає можливість проведення дії з виведення коштів на банківську картку, через термінал чи іншими можливими способами.

Згідно Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», автоматизована система – організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів [2].

Відповідно, до Кодексу, система WebMoney є сукупністю автоматичного програмно-апаратного комплексу, центру сертифікації транзакцій, автоматичних сервісів системи, клієнтських програмних модулів Системи (WebMoney Кеерер), якими самостійно керують фізичні або юридичні особи (учасники Системи), а також взаємовідносин і процедур, які виникають між вказаним структурними елементами з приводу емісії та обліку універсальних титульних знаків, обсягу майнових прав у цифровому вигляді – WM. Таким чином, WebMoney є автоматизованою системою [1].

У зв'язку з тим, що WebMoney не є банківською платіжною системою та не відповідає деяким законодавчим актам України, то це спричиняє використання даної системи шахраями та злодіями у власних цілях.

Несанкціоноване втручання в роботу WebMoney, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачені ч. 1 ст. 361 КК України.

Відповідно до коментаря ст.361 КК України несанкціоноване втручання у роботу ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку слід розуміти вплив на інформаційні процеси за умови, що він є несанкціонованим. Несанкціонованими є дії, що провадяться з порушенням порядку доступу до інформації, встановленого відповідно до законодавства.

Витік інформації має місце у випадках, коли вона стає відомою хоча б одній особі, яка не має права доступу до неї [3, с. 831–832].

Таким чином, лише отримання доступу (дія) без попередньої згоди власника до особистого кабінету та електронного гаманця WebMoney є складом злочину ч.1 ст. 361 КК України так як стороння особа дізналася інформацію, до якої не могла мати вільного доступу, таким чином стався витік інформації (наслідок).

Як приклад, для зручності користування системою WebMoney можна завантажити на свій мобільний телефон мобільний додаток Keeper Mobile, який дозволяє управляти гаманцями WebMoney. Для активації додатку необхідно використати номер телефону і ввести пароль облікового запису, потім ввести пароль-підтвердження, який приходить за вказаним номером. Провівши усі вказані дії, якщо більше з даного мобільного додатку не виходить то система автоматично збереже введені дані і дозволяє без повторної авторизації вільно заходити у обліковий запис та проводити інші можливі операції облікового запису. При цьому можна відключити опцію підтвердження у будь-який спосіб переведення титульних знаків у мобільному додатку Keeper Mobile.

Таким чином, у випадку втрати/крадіжки мобільного телефону, особа яка знайшла/викрала мобільний телефон може отримати несанкціонований доступ до інформації, що знаходиться у додатку Keeper Mobile автоматизованої системи WebMoney. Будь-які інші дії, які вчиняє така особа з отриманою інформацією утворює іншу об'єктивну сторону даного складу злочину, наприклад блокування (дії, внаслідок яких унеможливується доступ до інформації в системі) чи підробка інформації (викривлення змісту існуючої або створення нової інформації, що за змістом не відповідає дійсності) [3, с. 833].

Важливим є встановлення знарядь та засобів вчинення даного кримінального правопорушення, IP-адрес з яких здійснювалось вхід до системи, встановлення інформаційних мереж (провайдерів телекомунікацій), що надають послуги Інтернету абонентам та інше.

Складність доказування такого виду злочину полягає у тому, що під час збирання доказів (ст.93 КПК України) виникають труднощі у витребуванні та отриманні від WebMoney копій документів та відомостей у зв'язку з місцезнаходженням держателя даної системи у Литві. В такому випадку отримання будь-якої інформації потребує форми міжнародного співробітництва, що затягує строки досудового розслідування [4].

Таким чином необхідно звертати увагу на правильну кваліфікацію даного діяння, повний і всебічний аналіз та оцінку доказів у кримінальному провадженні. А сама система WebMoney, порядок розрахунків, виведення коштів та інші супутні дії потребують законодавчого врегулювання у зв'язку з масштабами використання її у повсякденному житті людей.

1. Офіційний сайт WebMoney Transfer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wmtransfer.com

2. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К.Гришук, А.В.Савченко та ін.; заг.ред. О.М. Джужі, А.В.Савченка, В.В. Черня. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

І. О. Ревак

завідувач кафедри соціальних дисциплін факультету № 3,
доктор економічних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕДЕРЖАВНА СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ СФЕРІ

Політика національної економічної безпеки й інтелектуальної зокрема передбачає створення на загально визначених принципах дієвої системи захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. У ст. 17 Конституції України зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і

справою всього українського народу. Це вимагає побудови ефективної моделі управління системою економічної безпеки держави, в якій ключова роль належить інтелектуальній безпеці.

Вочевидь від держави як головного інституту забезпечення інтелектуальної безпеки вимагається вдосконалення та розробка інституціональних та правових механізмів регулювання відповідних реорганізаційних процесів.

Окрім державних та міжнародних суб'єктів зміцнення інтелектуальної безпеки, важливі функції із захисту об'єктів безпеки виконують недержавні організації в особі приватних охоронних підприємств, комерційних служб безпеки, інформаційних та навчальних центрів, вищих навчальних закладів, громадських організацій, технічних підприємств та ін. На думку В. Крутова та Г. Новицького, держава повинна поступово передавати недержавному сектору безпеки ті функції, які вона не в змозі виконувати ефективно, адже цей сектор безпеки, поряд з правоохоронною системою, є важливим фактором запобігання злочинності, тероризму, забезпечення суспільної безпеки [3].

Дослідники національної безпеки переконані, що діяльність недержавної системи забезпечення національної безпеки має базуватися на таких засадах, як: дотримання Конституції й законодавства України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права; відкритість у реалізації функцій недержавних суб'єктів, яка передбачає інформування суспільства про свою діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законодавством України; правова рівність усіх учасників процесу забезпечення національної безпеки, незалежно від їх політичного, соціального і економічного статусу; пріоритетний розвиток вітчизняних сучасних технологій та систем безпеки [1].

На нашу думку, одночасне функціонування державної та недержавної систем забезпечення національної безпеки в єдиному правовому полі забезпечує синергетичний ефект внаслідок поєднання заходів безпеки з боку держави та окремих суб'єктів при дотриманні ключових принципів системної взаємодії, а саме: системності; комплексності; узгодженості; надійності; повноти; колегіальності; відповідальності. Усвідомлюючи роль самоорганізації та відповідальності перед певною особою, суспільством та державою, в Україні зароджуються структури, здатні захищати як особисті, суспільні, так і національні інтереси в узгодженій «системі координат» вправно та ефективно.

Функції недержавної системи забезпечення національної безпеки в інтелектуальній сфері та напрями співпраці з державними структурами наведено на рис. 1 та 2.

Рис. 1. Функції недержавної системи забезпечення національної безпеки в інтелектуальній сфері

Джерело: складено автором

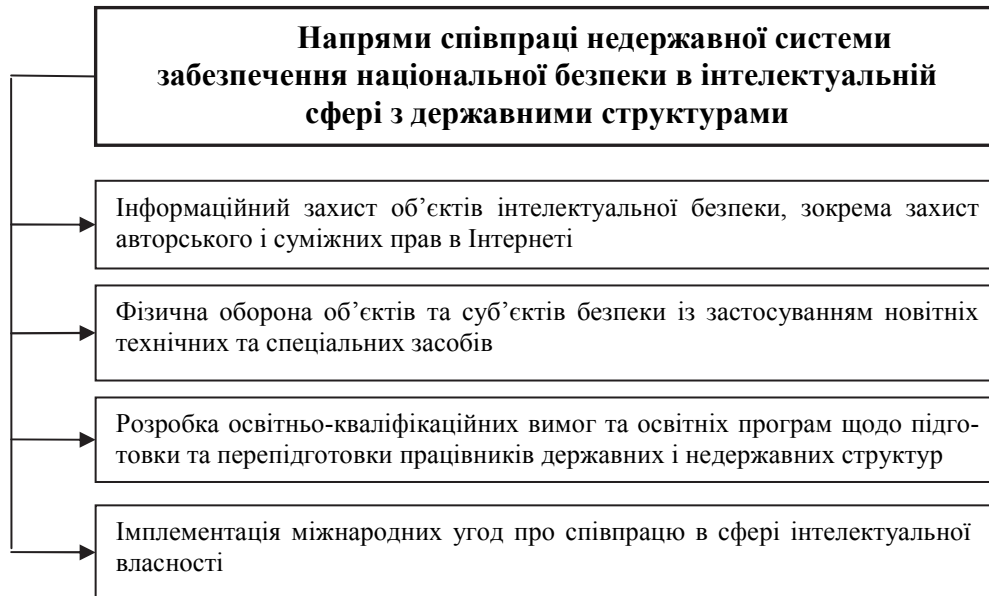

Рис. 2. Напрями співпраці недержавної системи забезпечення національної безпеки в інтелектуальній сфері з державними структурами

Джерело: складено автором

Варто зауважити, що рішучі кроки в напрямку співпраці державних та недержавних суб'єктів в окремих сферах національної економіки вже зроблено. Так, діяльність утвореної в публічний та прозорий спосіб нової недержавної організації колективного управління буде скеровуватися через призначення органів управління згідно із статутом та контролю її роботи виключно членами такої організації, авторами, виконавцями та продюсерами відповідно. Іноземні правовласники та організації колективного управління будуть отримувати роялті в Україні у визначених законом сферах через зазначену організацію колективного управління [2]. Такий урядовий крок, на наш погляд, повинен забезпечити прозорість механізму збору, розподілу та виплати винагороди суб'єктам авторського права та суміжних прав, процедури набуття та розпорядження правами інтелектуальної власності, підвищить якість охоронних документів в інтелектуальній сфері тощо.

Грунтовний аналіз інституціонального забезпечення інтелектуальної безпеки України за об'єктно-цільовим і суб'єктно-організаційним критерієм дав можливість прийти до висновку, що в Україні на законодавчому рівні прийнято достатньо документів стратегічного призначення і в цьому напрямку надалі робляться позитивні зміни, а щодо суб'єктів зміцнення інтелектуальної безпеки за їх правовим статусом, принципами організації та закріпленими за ними функціями, то в рамках законодавчого поля України функціонує чимало вітчизняних та міжнародних структур з питань зміцнення інтелектуальної безпеки України.

Реформування окремих міністерств і відомств, створення якісної системи правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, напрацювання й узгодження стратегічних напрямів розвитку національної економіки є, на наш погляд, реальними кроками до утвердження ринкових принципів і механізмів господарювання. Актуальними залишаються питання розроблення та реалізації заходів державної політики в інтелектуальній сфері, розширення інституціональної бази з конкретизацією завдань, спрямованих на побудову національної інноваційної системи та формування конкурентного безпекового середовища.

Інституціональні пріоритети зміцнення інтелектуальної безпеки України наведено на рис. 3.

Реалізація інституціональних пріоритетів у сфері інтелектуальної безпеки сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки держави загалом та формуванню інноваційної економіки на засадах створення умов для збереження, розвитку й ефективного використання інтелектуального потенціалу, забезпечення тісної взаємодії науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери, залучення ринкових механізмів в інноваційну діяльність, підтримки підприємництва у науково-виробничій сфері тощо.

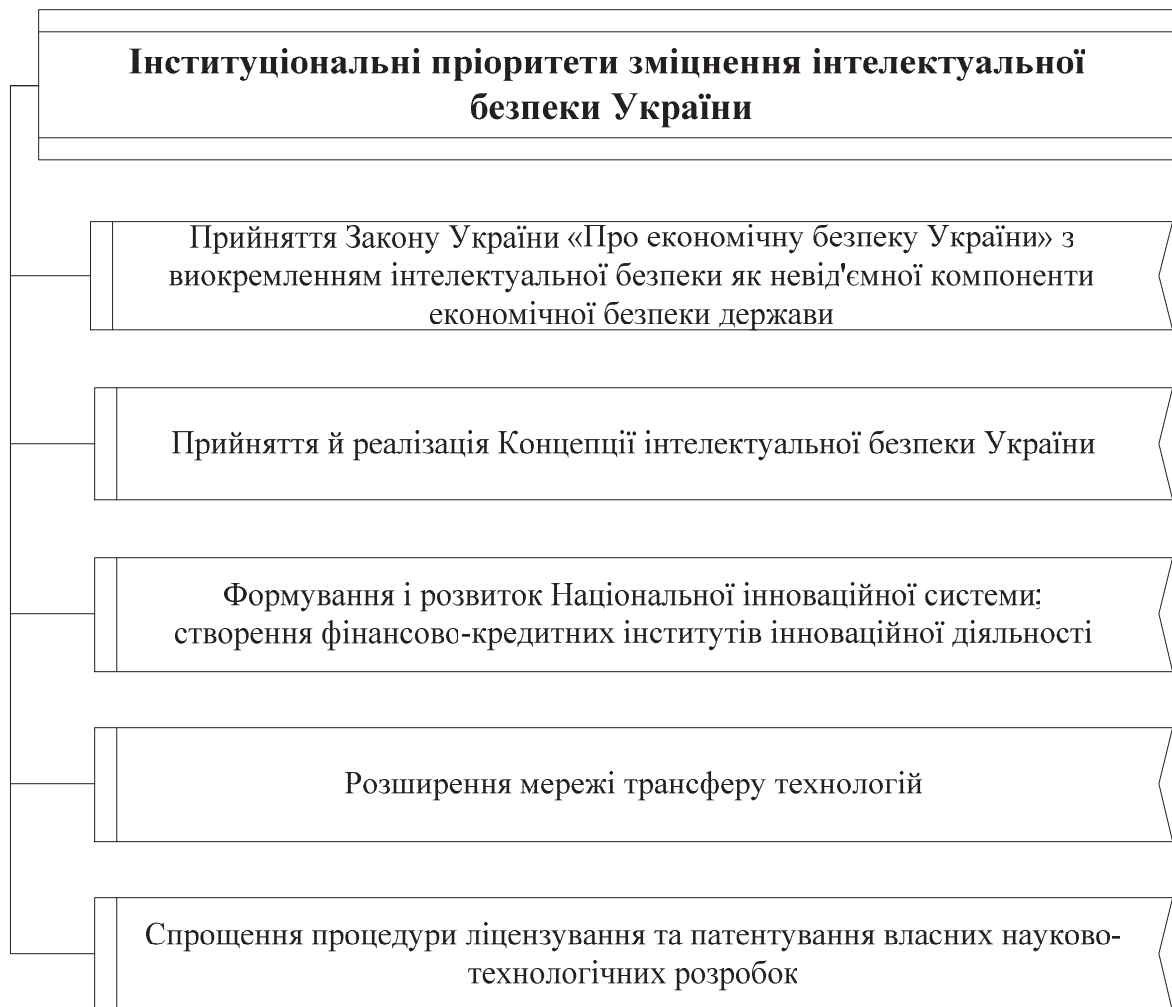

Рис. 3. Інституціональні пріоритети зміцнення інтелектуальної безпеки України

Джерело: розроблено автором

1. Доктрина недержавного забезпечення національної безпеки України: проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.antiterunity.org/ru/conferences/030409/speech/lipkan.php>
2. Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80/print1444629026318134>
3. Крутов В. Щодо правового статусу структур недержавного сектору національної безпеки України / В. Крутов, Г. Новицький // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – Т. 2. – С. 161–168.

В. О. Рибалко

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. О. Филистин

помічник судді
(Львівський апеляційний господарський суд)

ОБ'ЄДНАННЯ І ВИДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Процедура прийняття рішень про об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень на стадії судового розгляду залишається недостатньо врегульованою. Поза увагою законодавця залишилося ряд питань, що стосуються порядку прийняття рішень про об'єднання і виділення на цій

стадії провадження, зокрема не знайшли свого вирішення питання про те, як діяти, коли в суд одночасно надходять декілька проваджень і є підстави для їх об'єднання; не передбачена можливість прийняття таких рішень на підготовчому судовому засіданні; не регламентовано, чи можна об'єднувати матеріали кримінальних проваджень, які через різну територіальну підсудність надійшли на розгляд різних місцевих судів, але є взаємопов'язаними.

Рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень на стадії судового розгляду є важливим і до їх прийняття суду потрібно ставитися відповідально [1, с. 55; 2, с. 8; 3, с. 5; 4, с. 105; 5, с. 13; 6, с. 4, 138]. Неправильне визначення обсягу провадження по справі на стадії судового розгляду може призвести, зокрема до того, що поза увагою суду залишаться як обставини, які обтяжують становище обвинуваченого, так і обставини, що виключають злочинність діяння. Рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень відображаються як на ході процесу, так і на його результаті. Від їх обґрунтованості може залежити вирішення питань матеріального права, зокрема кваліфікація скоєного, призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності.

Рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень впливають також на суто процесуальні моменти, зокрема на підсудність; на необхідність дублювати ті ж процесуальні дії в різних провадженнях; на склад суду, що розглядатиме справу; на те в якому судовому засіданні – відкритому чи закритому здійснюватиметься провадження; на строки провадження; на обрання запобіжного заходу; на обсяг доказів, що підлягатимуть дослідженню; на фактичне набуття одним із судових рішень преюдиційного значення; на межі перегляду судових рішень в апеляційній/ касаційній інстанціях; на розмір і розподіл процесуальних витрат. Рішення про об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень можуть вплинути як на правову оцінку скоєного, так і на саму процедуру кримінального провадження, а тому, приймаючи їх, завжди потрібно враховувати їх наслідки. Не випадково у початковій редакції КПК Української РСР (п. 5 ч. 1 ст. 246) містилася така підстава для повернення справи на додаткове розслідування як *«неправильне роз'єднання або об'єднання кримінальних справ»*.

Отож, виникають питання: як має діяти суд у випадку, коли йому на розгляд надійшли матеріали кримінального провадження щодо особи, стосовно якої іншим місцевим судом вже здійснюється судове провадження? Чи повинно таке провадження передаватися доіншого суду для вирішення питання про їх об'єднання? Який із місцевих судів повинен приймати таке рішення?

Судова практика виходу із наведеної ситуації є різною, проте більшість суддів притримуються позиції, згідно якої матеріали кримінального провадження слід направити до того суду, який вже здійснює судовий розгляд справи відносно того ж підсудного для подальшого вирішення питання про їх об'єднання [7]. Хоча таке вирішення цього питання суперечить положенням КПК України про підсудність, склад суду та автоматизовану систему документообігу, воно дає можливість розглядати справу щодо однієї особи, яка підозрюється у вчиненні кількох злочинів в одному провадженні, що має ряд переваг.

По-перше, інколи лише розгляд в одному провадженні усіх злочинів, вчинених підсудним, дасть змогу правильно застосувати положення матеріального права. Це, зокрема випадки, коли постає питання про звільнення його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з тим, що спливали строків давності щодо одного із діянь. Наприклад, Переяслав-Хмельницьким міськрайонним судом Київської обл. 06.07.2014 ухвалено вирок, яким Особу 6 визнано винним у вчиненні низки умисних злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням чужим майном шляхом шахрайства, підробленням документів та використанням завідомо підроблених документів. Як зазначено у вирокі, засуджений підробляв документи і під приводом передачі покупцям у власність земельних ділянок заволодівав їхніми коштами. Потерпілими від дій шахрая у різний час стали понад 20 осіб. Під час судового розгляду захисником обвинуваченого заявлено клопотання про звільнення Особи 6 від КВ за вчинення перших злочинних епізодів у зв'язку із закінченням по них строків давності. Суд у цій справі правомірно відмовив у задоволенні такого клопотання, зазначивши, що обвинувачений ухилявся від досудового слідства, відповідно, було зупинення перебігу давності (ч. 2 ст. 49 КК України) [8]. Якби ж провадження про злочини, вчинені Особою 6, здійснювалося б окремо, то суд не мав би інформації про наявність підстав для зупинення перебігу строків давності і, можливо, що клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення перших злочинів було би задоволене.

По-друге, ухвалення одного обвинувального вироку, яким обвинувачений визнається винним у вчиненні кількох злочинів, є більш вигідним для нього, ніж винесення кількох вироків у різний час. У цьому випадку він не буде проходити по інших справах як такий, що має одну, дві і більше судимостей. Не буде переривання перебігу строку погашення судимості, яка, відповідно, враховується у разі визнання злочину повторним, обмежує застосування амністії, виступає кваліфікуючою ознакою де-

яких складів злочинів, враховується під час призначення покарання та його виконання, є перешкодою для обіймання певних посад та зумовлює інші обмеження, встановлені законом, може бути врахована під час обрання запобіжних заходів.

По-третє, окреме провадження щодо злочинів, вчинених однією особою, може призвести до застосування до підсудного кількох запобіжних заходів, причому не виключено, що такі виключатимуть один одного.

Окреме провадження для підсудного, який обвинувачується у вчиненні декількох злочинів, вигідне лише у випадку, якщо він має намір приховати певні обставини справи або окремі злочинні епізоди від правоохоронних органів (чи розраховує на те, що їм ця інформація не стане відомою). Однак, якщо всі злочинні діяння і обставини справи відомі, окреме провадження суперечить його інтересам. У зв'язку з цим вбачається необхідність у внесенні доповнень до ст. 334 КПК України, які б дозволяли суду направляти провадження щодо особи, стосовно якої іншим місцевим судом вже здійснюється судове провадження, до такого суду для вирішення питання про їх об'єднання.

1. Дробинин Д. В. Соединение и выделение уголовных дел, как гарантия их всестороннего, полного и объективного исследования: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 / Дробинин Дмитрий Владимирович. – Самара, 1999. – 221 с.

2. Быховский И. Е. Соединение и выделение уголовных дел в советском уголовном процессе / И. Е. Быховский. – М.: Госюриздат., 1961. – 77 с.

3. Тумашов С. А. Проблемы соединения и выделения уголовных дел на предварительном расследовании: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 / Тумашов Сергей Анатольевич. – Волгоград, 1998. – 244 с.

4. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія] / В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

5. Кадацкий С. Н. Соединение и выделение уголовных дел в стадии предварительного расследования: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / С. Н. Кадацкий. – Караганда, 2009. – 29 с.

6. Козій В. В. Об'єднання і виділення кримінальних проваджень за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 / Козій Василь Васильович. – Київ, 2016. – 241 с.

7. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 27 жовтня 2016 року (справа № 200/13769/16-к, провадження № 1-кп/200/534/16) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62360682>.

8. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06.07.2014 (№ справи 1019/1500/12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40048538>.

В. О. Рибалко

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Х. Л. Беркій

студент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут медіації у кримінальному процесі прийшов довгий шлях становлення та розвитку: від перших згадок про примирення сторін у римському праві до закріплення на законодавчому рівні можливості укладання угоди про примирення сторін, як один із способів закінчення кримінального провадження.

Під медіацією розуміють метод вирішення спорів із застосуванням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації та проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли вибрати той варіант рішення, який відповідає їхнім інтересам та задовольняє їхні потреби [2, с. 83].

За часів римського права «правосуддя» здійснювалось за принципом «око за око, зуб за зуб». Наприклад, діяло правило, згідно з яким, якщо вільну людину спіймали на місці злочину під час крадіжки, то злочинця піддавали тілесному покаранню та видавали потерпілому. Водночас, якщо крадіжка було

вчинена неповнолітнім, то його на вибір претора (державного службовця у Стародавньому Римі) або піддавали тілесному ушкодженню, або ж стягали з нього відшкодування шкоди [4, с. 236]. У зв'язку з розвитком ринкових відносин, держава починає втручатись у відносини між злочинцем та потерпілим. Саме в цей період починається застосовуватись штраф як вид покарання. Таке покарання було більш вигідне як для винного, який уникав тілесного покарання, так і для потерпілого, який за рахунок такого покарання міг оплатити лікування, відремонтувати пошкоджене злочином майно тощо.

Поступово виникають компромісні відносини, які стали наслідком застосування альтернативних способів покарання. Зокрема, у Руській правді передбачалась можливість примирення сторін. Так, особа, яка незаконно розтратила чужі гроші або товари, могла бути звільнена від відповідальності, якщо вона відшкодувала завдані збитки. При цьому така виплата могла здійснюватися і в розстрочку [4, с. 237].

Компромісні правовідносини були передбачені і в «Судебнику Великого князя Казимира» (1468 р.). Стаття 14 цього Судебника передбачала, що винний не піддавався покаранню за крадіжку речей невеликої вартості, якщо він відшкодував завдані збитки і злочин було вчинено вперше [8, с. 46]. У Литовському статуті від 1588 року гвалтівник звільнявся від відповідальності, якщо потерпіла давала згоду вийти за нього заміж [8, с. 237].

За часів панування на території України Московського царства, а згодом Російської імперії, було прийнято чимало нормативних актів, які передбачали випадки призначення більш м'якого покарання чи взагалі звільнення від відповідальності. Наприклад, у Соборному уложенні 1649 року передбачалось призначення більш м'якого покарання винному, який покинув території Московського царства з метою ухилитись від смертної кари за вчинення державного злочину, проте згодом повернувся [7]. Уложення про покарання кримінальні і виховні 1845 року передбачало звільнення від покарання у разі примирення винного з потерпілим [9, ст. 58].

У період перебування України в складі РРФСР, а з 1922 року – СРСР, на території України діяло три кримінально-процесуальних кодекси від 1922 р., 1927 р. та 1960 р. Ці кодекси передбачали припинення кримінального провадження у разі примирення потерпілого з обвинуваченим. Кримінально-процесуальні кодекси УРСР від 1927 р. та 1960 р. передбачали, що кримінальне провадження не порушується, а порушене підлягає закриттю у тому випадку, коли потерпілий та обвинувачений примирились.

Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 року діяв в Україні аж до 2012 року. Прийняття чинного КПК України передувала тривала робота над не одним проектом КПК України. Так, проекти КПК України від 2005 р. та 2007 р. передбачали провадження по примиренню (медіацію), ініціатором якого могли бути потерпілі, підозрюваний чи обвинувачений, суд, прокурор чи слідчий [5, ч. 9 ст. 20; 6, ч. 10 ст. 20]. У 2006 році були спроби провести реформу стосовно впровадження в Україні спрощеного кримінального судочинства. Зокрема, впродовж 2006 року проводилась робота над проектами законів «Про медіацію» та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації». Однак дана реформа провалилась, а вищезгадані закони так і не були прийняті [4, с. 147]. Вперше угода про примирення була передбачена лише у проекті КПК від 2009 р. Даний проект був доопрацьований і 13 квітня 2012 року було прийнято чинний КПК України, в якому серед особливих порядків у кримінальному провадженні законодавець виділяє провадження на підставі угоди про примирення [1, ст. 468]. Водночас, Верховна Рада України повернулась до роботи над новим проектом закону «Про медіацію», який був зареєстрований 17 грудня 2015 року. 3 листопада 2016 року даний проект було прийнято у першому читанні. Надіємось, що цього разу Україна все-таки розробить та прийме закон, який би належним чином врегульовував інститут медіації в кримінальному процесі, і відповідав би всім міжнародним вимогам та стандартам.

Отож, історія становлення медіації у кримінальному процесі пройшла довгий шлях. Звичайно примирення, наприклад, за часів римського права та угода про примирення, передбачена в КПК України, мають чимало відмінностей, однак їх суть зводиться до одного – врегулювання конфлікту між винним та потерпілим на основі взаємних поступок з метою задоволення інтересів обох сторін.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Запара С. І. Поняття медіації та особливості її становлення в Україні та світі / С. І. Запара. // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – №3. – С. 83–85.

3. Іксендерова Г. Т. Історичні передумови запровадження угод у кримінальному провадженні / Г. Т. Іксендерова. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – №10. – С. 146–148.

4. Меркулова Ю. В. Історія та сучасний стан кримінального провадження на підставі угод // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 236–239.
5. Проект Кримінально-процесуального кодексу України від 18.11.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/w ebproc4_2?id=&pf3516=3456-%E4&skl=5.
6. Проект Кримінально-процесуального кодексу України від 13.12.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1233&skl=7.
7. Соборное уложение 1649 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hrono.info/dokum/1600d ok/1649_00.php.
8. Судебник Великого Князя Казимира (текст давньоруською мовою). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/3_3/7.pdf.
9. Уложения про покарання кримінальні та виховні 1845 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dlib.rsl.ru/viewer/0100288966#?page=61.

З. Є. Романівка

аспірант кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗНАРЯДЬ ТА ЗАСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Протягом тривалого часу законодавець надає вагомому кримінально-правового значення знаряддям та засобам вчинення злочину. Під час вчинення злочинів особами, що їх вчиняють використовуються різноманітні знаряддя та засоби. У залежності від опису законом об'єктивної сторони конкретного складу злочину знаряддя та засоби вчинення злочину може виконувати роль обов'язкових або кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак. Кожен конкретний злочин має багато ознак які його індивідуалізують, в тому числі і об'єктивних, які характеризують діяння суб'єкта (дію або бездіяльність), шкоду, яка заподіяна діянням, а також і ті зовнішні умови в яких вчиняються суспільно-небезпечне посягання. Об'єктивну сторону складу злочину утворюють зовнішні його ознаки, встановлені законом. Під об'єктивною стороною складу злочину слід розуміти зовнішній прояв злочинної діяльності який характеризується суспільно-небезпечним діянням, суспільно-небезпечним наслідком, причинним зв'язком між ними, а також місцем, часом, способом, обстановкою, знаряддям та засобами вчинення злочину [1, с.630].

Будь-яка класифікація характеризується наявністю певних властивостей. У першу чергу цей розподіл або система послідовних розподілів, які зроблені з погляду характеристик, зокрема ознак, істотних для розв'язку теоретичних і практичних завдань. Ознаки можуть бути безвідносно істотними й істотними в деякому відношенні. Основні труднощі при побудові класифікації найчастіше виражаються саме в неправильному знаходженні підстави розподілу. По-друге, цей розподіл предметів по групах, щоб по місці в класифікації можна було судити про їхні властивості. І, нарешті, у третіх, результати класифікацій можуть бути представлені у вигляді схем.

У кримінальному праві не існує якого-небудь вичерпного списку знарядь і засобів вчинення злочину або хоча б загальноприйнятого їхнього переліку. У рамках криміналістики є різні спроби класифікацій окремих видів знарядь, зокрема зброї. Даних типологій і класифікацій налічується більш тридцяти. Таке положення зрозуміло, тому що з розвитком інших наук з'являються нові види знарядь (атомна зброя і т.д.) і засобів (нові отрути, наркотичні речовини). Зрозуміло, багато хто з них створюються в суспільно корисних цілях, але потім включаються суб'єктами кримінальної діяльності в процес заподіяння збитку суспільним відносинам.

Наявність однорідних об'єктивних властивостей у всіляких формах матерії пояснює різноманіття знарядь і засобів вчинення злочину. Наприклад, камінь, вогнепальна зброя, радіація виявляються однаково придатними для здійснення вбивства. Отже, предмет або явище одержують «призначення» знаряддя або засобу «у силу безліч властивих їм властивостей, які суб'єкт злочину може застосувати в процесі заподіяння шкоди». Суб'єкт складу злочину нічим не обмежений у виборі знарядь і засобів вчинення злочину, і згодом будуть з'являтися всі нові види. Тому необхідно провести класифікації знарядь і засобів злочину, виходячи не з якого-небудь предметної ознаки, а використовуючи інші критерії.

Незважаючи на різноманіття різних класифікацій, не можна сказати, що вони цілком відповідають пропонованим вимогам формально-логічної теорії класифікацій. Допускаються погрішності у виборі підстави підрозділу об'єктів, не дотримуються правила домірності і єдності підстави або ж порушується вимога безперервності розподілу.

Знаряддя й засоби вчинення злочину є складними системними утворами. У процесі класифікації необхідно охарактеризувати їх з різних позицій, відмежувати всі існуючі зв'язки й взаємини, що мають значення не тільки для теорії, але й для практичної діяльності. В основу повинні бути покладені єдині, вихідні (базові) ознаки, властиві всім видам знарядь і засобів вчинення злочину. У цьому випадку можлива побудова багаторівневої системи, відповідної до рядів класифікації. Стане можливим розгляд класифікації й окремих знарядь і засобів, і їх груп за ознаками, що визначають їхню специфіку й відносну самостійність. Подібний підхід дозволяє побудувати систему, що полягає із двох підвидів:

- 1) загальна класифікація знарядь і засобів вчинення злочину;
- 2) приватна класифікація окремих видів знарядь і окремих видів засобів вчинення злочину.

Як правило, класифікації мають практичне значення для правозастосування, дозволяючи вірно розібратися в тих або інших властивостях досліджуваного об'єкта, оскільки в логічній їхній основі повинен бути покладений єдиний критерій розмежування, залежно від якого буде побудована вся система.

Науковообґрунтована класифікація забезпечує системний підхід до інших логічних операцій - обмеження поняття, тобто переходу від поняття з більшим обсягом до поняття з меншим змістом, що характеризує ті підмножини, групи та інше, які розглядаються в якості одиниць (елементів, складових частин) поняття. Виходячи з даних положень, безумовно велике значення вірне побудованої кримінально-правової класифікації. Вона буде необхідною передумовою достовірного розуміння сутності досліджуваного явища, ефективності пізнання його правової природи й виявлення закономірностей розвитку, які необхідні для його практичного застосування.

Розробки теорії кримінального права й криміналістики, положення формально-логічної теорії дозволяють визначити види класифікацій, досліджуваних об'єктів. Основною можна вважати класифікацію знарядь і засобів, виходячи з їхніх кримінально-правових характеристик. Залежно від того, як вони закріплені в нормах кримінального законодавства, визначається роль знарядь і засобів як конструктивних ознак об'єктивної сторони основного складу злочину, що характеризують його об'єктивну сторону; як факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину, що впливають на кваліфікацію; як обставин, що впливають на ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння; що виявляють вплив на визначення виду та строку покарання; виступаючих у ролі пом'якшуючих і обтяжуючих обставин.

Дана класифікація має не тільки загальнотеоретичне значення, але й практичне. Безумовно, що максимальне кримінально-правове значення знарядь та засобів вчинення злочину здобувають при включенні їх у диспозицію статті Особливої частини. У цьому випадку наявність даних знарядь і засобів є обов'язковою ознакою складу злочину й впливає на кваліфікацію діяння.

В іншому випадку використання знарядь і засобів вчинення злочину також впливає на кваліфікацію, перетворюючи склад у кваліфікований або особливо кваліфікований. Законодавець особливо виділив наступні види знарядь і засобів вчинення злочину: зброя, вогнепальна зброя, предмети, що використовуються в якості зброї, підроблені документи, транспортні засоби, вибухові речовини, хімічні речовини, електрострум, повітряне судно, різні механічні транспортні засоби, тощо.

Лінгвістичний і логічний аналіз тексту диспозицій статей Особливою частини КК України дозволяє зробити висновок, що більшість статей опосередковано припускає застосування різних знарядь і засобів у процесі здійснення об'єктивної сторони складу злочину.

Відсутність у диспозиції норми про вбивство вказівки на використання знарядь або засобів як обов'язкової ознаки цілком виправдане, тому що нема рації захарашувати норму зайвими описами, до того ж практично нереально вказати всі можливі варіації знарядь і засобів, використовуваних злочинцем. Проте очевидно, що використання знарядь і засобів вчинення злочину в цьому випадку підвищує суспільну небезпеку діяння й впливає на призначення покарання.

Статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України передбачено обставини, які підлягають доказуванню, а саме: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання тощо.

Отже, у числі обставин, що характеризують подію злочину, важливе місце займають знаряддя й засоби його вчинення. Вони відіграють суттєву роль у процесі доведення, визначаючи характер і ступінь суспільної небезпеки, і впливають на вид і розмір покарання.

Підсумовуючи викладене слід відзначити, що залежно від того, як знаряддя та засоби закріплені в нормах кримінального законодавства, визначається роль знарядь і засобів як ознак об'єктивної сторони основного складу злочину, що характеризують його об'єктивну сторону; як факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину, що впливають на кваліфікацію; як обставин, що вплива-

ють на ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння; що виявляють вплив на визначення виду та строку покарання; виступаючих у якості обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання.

1. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / Переднє слово д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 952.

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 22 лютого 2016 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2016. – 202 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 18 січня 2013 року: (Відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, 2013. – 270 с.

К. В. Ростовська

доцент кафедри

(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

ДО ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Успішна протидія корупції в Україні потребує не тільки належного законодавчого забезпечення, формування дієвої антикорупційної політики, створення спеціальної системи державних органів, забезпечення належного їх координування, впровадження превентивних та репресивних заходів запобігання корупції. Розбудова такого механізму протидії корупції має ґрунтуватися на досвіді інших країн у цій сфері, повинна відповідати міжнародним стандартам і передовій світовій практиці.

Дійсно, корупція представляє собою глобальне наддержавне явище, боротьба з яким можлива лише у рамках тісної співпраці та взаємодії між державами. Світовий досвід протидії корупції показує, що якихось універсальних методів проти її ній не існує. Кожна країна обирає свій шлях державної антикорупційної політики ґрунтуючись на міжнародних стандартах у цій сфері. Ефективність та впровадження у життя досвіду протидії корупції інших країн залежить від багатьох факторів.

Як зазначає В. М. Трепак, серед основних факторів, що заважають зрушити антикорупційну діяльність у напрямі мінімізації рівня корупції в Україні, є такі:

1) соціально-економічний розвиток, який передбачає безпосереднє формування умов для поширення такого явища, як корупція;

2) культурно-історичний розвиток держави, зокрема дотримання традицій і етичних норм поведінки, особливості менталітету населення (у державах, яким притаманний патерналізм, населення переважно вірить у те, що високопосадовці самостійно вирішують усі проблеми, а також не вважає за доцільне втручатись у політичне та правове життя); 3) традиційне сприйняття представників влади як престижної привілейованої групи осіб з великими можливостями й імунітетом до відповідальності, які дбають про вузькокорпоративні та сімейні інтереси на противагу загальним інтересам громадян¹. Тому ефективність впровадження зарубіжного досвіду багато в чому залежить від розвитку країни, зрілості суспільства, політичної волі, з одного боку, а з іншого від економічних, соціальних, політичних змін, ментальних та культурних особливостей розвитку нашого суспільства.

Більшість заходів з протидії корупції, про які ми зазначали вище у той чи інший спосіб присутні в Україні через систему новостворених антикорупційних органів, законів та підзаконних правових актів.

Створюючи національну систему антикорупційних органів, в Україні враховано зарубіжні практики і запроваджено три відомі моделі спеціальних антикорупційних органів (багатоцільовий спеціалізований орган, наділений правоохоронними повноваженнями та превентивними функціями – НАБУ; орган протидії корупції в структурі діючого правоохоронного органу – Спеціалізована антикорупційна прокуратура у структурі Генеральної прокуратури України; інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій – Національне агентство з питань запобігання корупції), але при цьому обрано власний шлях, об'єднавши новостворені антикорупційні інституції з реформованими правоохоронними органами, зокрема шляхом розподілу повноважень між НАБУ та ДБР в

¹ Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості / Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – №2 (10). – 2015. – С. 233–246.

частині кримінального переслідування корупціонерів; залишення за прокуратурою координаційних та наглядових повноважень у сфері протидії корупції¹, с.155].

Дієвість такого підходу має пройти перевірку часом.

Слід також зазначити, що ефективність державної антикорупційної політики в інших державах має високу ефективність, адже вона базується на базових засадах, серед яких варто виділити такі: сильна політична воля вищого керівництва в державі у протидії корупції. Як показує світовий досвід, ніякі кроки протидії корупції не будуть ефективними, якщо не буде політичної волі на всіх рівнях влади. Наявність політичної волі обумовлює ефективну дію принципу – у боротьбі з корупцією недоторканих осіб не має. У протидію корупції задіяні не лише спеціалізовані антикорупційні органи, але й громадянське суспільство. В інших країнах організований спеціальний контроль громадськості за системою органів державної влади. Інформація про антикорупційну діяльність в державі є прозорою, відкритою і доступно. Крім того, державні службовці в інших державах є підзвітними та підконтрольними незалежному антикорупційному органу, який здійснює моніторинг за чистотою діяльності державних службовців.

Отже, наведені положення можуть стати дієвим підґрунтям для побудови в Україні успішної антикорупційної політики.

1. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості / Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, №2 (10), 2015. – с.233 – 246.

2. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель Науковий часопис Національної академії прокуратури України, №2. – 2015. с. 144-155.

Т. В. Руденко

аспірант

(Донецький юридичний інститут МВС України)

спеціаліст виконкому Металургійної районної ради

(м. Кривий Ріг)

А. П. Руденко

випускник-спеціаліст

(Донецький юридичний інститут МВС України)

правозахисник, фігурант справи

«Анатолій Руденко проти України»

«КАРАЛЬНА ПСИХІАТРІЯ» ЯК СИСТЕМА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВИКОРІНЕННЯ ЇЇ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Україна вибрала вектор європейської інтеграції. Україна ратифікувала Конвенцію Про захист прав і основних свобод людини, відому як Європейську Конвенцію Про захист прав і основних свобод людини.

На європейському континенті найбільшу увагу захисту прав людини приділяє Рада Європи, яка з моменту свого заснування сприяє «досягненню більшого єднання між державами-членами... та їх соціальному прогресу» та в рамках якої було створено дієву систему захисту прав людини [1, 1].

Основним фундаментальним документом Ради Європи у сфері захисту прав людини є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [2].

Конвенція була спрямована на реалізацію одного з трьох базових принципів Ради Європи, відображених домовленостях на історичному Конгресі у Гаазі у 1948 р. та європейською відповіддю на Загальну декларацію прав людини 1948 р. [3, 241-252].

Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінально-процесуального кодексу України та інших законів України [4].

На даний час в Україні діють норми, закріплені в КПК редакції 2012 року, та по справам, що передані до суду до набрання чинності «новим» КПК, діють норми КПК редакції 1960 року. На нашу думку, «новий» КПК містить більший нормативний ресурс для захисту і самозахисту прав людини

¹ О. Ярмиш, Р. Мельник Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель Науковий часопис Національної академії прокуратури України, №2. – 2015. с. 144-155.

учасників кримінального провадження у відповідності з європейськими стандартами дотримання прав людини відповідно до норм Європейської Конвенції та практики Європейського Суду з прав людини та гарантій Конституції України.

Але узурпація за адвокатурою функцій захисника в кримінальному процесі, що закріплена статті 45 «нового» КПК [4], є значним кроком назад в забезпеченні права на захист згідно статті 6 Європейської Конвенції [2] та на свободу у виборі своїх прав згідно гарантій статті 59 Конституції України [5].

З аналізу кримінально-процесуальних кодексів європейських країн видно, що монополізація права на захист лише за адвокатами, відомості про яких внесено до Єдиного реєстру адвокатів України [ч. 2 ст. 45, 4], закріплена лише в Україні. Наприклад, § 138. КПК ФРН визначено, що в якості захисника за вибором можуть бути вибрані адвокати, які допущені при одному з німецьких судів, а також викладачі права в німецьких вищих навчальних закладах – інші ж особи можуть бути допущені в якості захисника за вибором тільки з дозволу суду і, якщо йдеться про випадок обов'язкового захисту і вибрана особа не входить до числа осіб, які можуть бути призначені захисниками, – тільки разом з однією із цих осіб [6].

Ця норма ст. 45 «нового» КПК, що «Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію)», знаходиться в повному протиріччі з офіційними тлумаченнями частини першої статті 59 Конституції України в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.00 [7] та в Рішенні Конституційного Суду № 23-рп/2009 від 30.09.2009 [8]. Така норма визнана порушенням прав людини в рішенні Європейського Суду у справі «Загородній проти України» [9].

Частина третя статті 22 Конституції України встановлює, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [5].

Така європейська норма вільного вибору захисника своїх прав в кримінальному судочинстві в ст. 44 «старого» КПК 1960 року знаходила часткову реалізацію за рахунок статусу законних представників як захисників. «Новий» КПК в Розділі XI ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ лише частково залишає цю гуманну норму в силі – «Особі, які на день набрання чинності цим Кодексом беруть участь у кримінальному провадженні в якості захисників і не мають статусу адвоката, продовжують здійснювати повноваження захисника в такому кримінальному провадженні під час досудового розслідування, а також судового провадження у судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій та Верховному Суді України» [4].

Саме ця норма врятувала життя співавтору Руденку Анатолію від свавілля примусової госпіталізації в психіатричну «лікарню».

Для прийняття скарги на порушення прав людини Європейським Судом необхідно вичерпати всі національні засоби правового захисту, як те передбачено в статті 35 Європейської Конвенції [2]. Для цього необхідно пройти апеляційну і касаційну інстанції. В рішенні по справі «Анатолій Руденко проти України» вказано: «1. Насамкінець, він (Руденко) скаржився, що йому без жодної поважної причини відмовили у праві бути присутнім на судових засіданнях та брати в них участь» [10]. Фігурант справи кілька років провів фактично безвиїзною в одиночній камері і не мав можливості подавати апеляційні та касаційні скарги. Підставні адвокати не подавали скарг. Лише наполегливість синів – законних представників по «старому» КПК дала можливість отримати неправосудне рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Передача скарг в Європейський Суд нагадує сюжет з нацистських концтаборів, так як скарги інші арештанти виносили на «свободу» в спідній білизні, а фігурант отримував карцер.

На підставі емпіричного досвіду і з юридичної практики ми стверджуємо, що норми КПК про призначення захисника органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги (частина четверта статті 213 КПК) приносить лише шкоду затриманим та підсудним так як створює ілюзію виконання вимог статті 6 Європейської Конвенції. А в випадках про призначення судово-психіатричної експертизи та примусових заходів медичного характеру ці «безоплатні захисники» взагалі працюють на «каральну психіатрію».

Статтею 507 КПК передбачено, що у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру участь захисника є обов'язковою. Тут виходить конфлікт між правом вільного вибору захисника особою, яку хочуть помістити в психушку, і відбирання цих прав людини безоплатним адвокатом, який ні матеріально, ні процесуально не зацікавлений в реальному захисті жертв «каральної психіатрії». З емпіричного досвіду ми стверджуємо, що у всіх 100% контак-

тів з особами, до яких застосовувались примусові заходи медичного характеру, а це виключно поміщення жертв в психушки, ці особи або були психічно здоровими, або психічно хворі відповідали за злочини інших осіб.

Слідчі з метою фальсифікації кримінальних злочинів за замовленням або з метою провадження, що не піддаються розслідуванню («глухарі») використовують лже-норми Глави 39. КПК»Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру».

«Каральна психіатрія» дісталася Україні з часів тоталітарного режиму Радянського Союзу і має аналоги у всіх пост-радянських країнах, що не орієнтуються на інтеграцію в Європу. «Каральна психіатрія» в тоталітарних країнах використовується для заміни кримінального процесу, коли політичних, релігійних, ідеологічних чи бізнесових опонентів без суду видаляють з нормального життя, часто їх життя закінчується смертю через примусове «лікування». Після виходу з психушки жертви не сприймаються суспільством і будь-які спроби реабілітуватися призводять до нових заточень в психушки, інколи – довічно.

Проблема «каральної психіатрії» в Україні взагалі не досліджується і знаходиться під табу. Визначення «каральної психіатрії» беремо з Вікіпедії: «Репресивна психіатрія (також каральна психіатрія) – форма боротьби з політичними супротивниками, ізоляція та ув'язнення дисидентів» [11]. Наукових та юридичних визначень «каральної психіатрії» ми не знайшли.

Ми пропонуємо ввести в наукову лексику «каральна психіатрія» так як це послужить не лише для розкриття причин та наслідків порушення прав людини, а й буде використано при розробці нормативних документів щодо захисту прав людини від свавілля держави саме цього сегменту суб'єктів захисту прав людини в європейському підході. Що не перечить Загальній декларації прав людини. І впевнені, що ці напрацювання будуть використані Радою Європи для закріплення в протоколах до Європейської Конвенції. І розширити діапазон порушень прав людини, що підпадають під визначення «каральна психіатрія».

З метою розкриття, зокрема, поняття «каральна психіатрія» ми пропонуємо таке визначення: «Каральна психіатрія – це зловживання можливістю примусової ізоляції осіб завідомо психічно здорових чи з психічними відхиленнями з мотивів усунення від громадської активності політичних опонентів (політиків визнаних і невизнаних партій, профспілкових діячів, правозахисників, громадських діячів, журналістів), ідеологічних та світоглядних активістів (філософів, письменників, художників, релігійних проповідників, прихильників особливого способу життя), учасників кримінальних проваджень (реальних та помилкових чи свідомо сфабрикованих), суб'єктів корисливих зазіхань, суб'єктів цивільно-правових та сімейно-правових відносин». Зрозуміло, що це визначення не є остаточним, але ми перші, хто піднімає цю проблему в науковій та юридичній площині.

Якщо для зловживань по всім іншим використовуються норми Цивільного, Сімейного, Кодексу законів про працю, то в кримінальних провадженнях функції «каральної психіатрії» реалізуються через норми Глава 39 КПК»Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру» [4].

Стаття 504 КПК повністю розв'язує руки слідчим з метою фабрикати справу чи не розслідувати злочин.

На нашу думку, главу 39 слід повністю виключити з КПК, норми Кримінально-процесуального і Кримінального кодексів України щодо примусових заходів медичного характеру привести у відповідність з вимогами міжнародного права щодо психіатрії в кримінальному процесі і невідкладно прийняти закони «Про психіатрію», «Про соціальну психіатрію», «Про пенітенціарну психіатрію», «Про судову психіатрію і судово-психіатричну експертизу».

Спробу класифікувати психіатрію в таких аспектах ми знайшли в підручнику «Судова психіатрія» [12].

Всі ці абсолютно непов'язані сфери життя в Україні регулюються Законом України «Про психіатричну допомогу» 2000 року. Це єдиний документ, де закріплена презумпція психічного здоров'я – Статтею 3 Закону передбачено, що кожна особа повинна вважатися такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах, передбачених законодавством, та відповідно до встановленого порядку [13].

Це єдина норма, яка передбачає зв'язок виконання судового рішення в кримінальному процесі в закладі охорони здоров'я пенітенціарних функцій. Статтею 19 визначено, що примусові заходи медичного характеру застосовуються за рішенням суду у встановленому законодавством порядку. Застосовані заходи можуть продовжуватися, змінюватися або припинятися судом за заявою психіатричного закладу, у якому особа лікується, на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів. Особи, до яких застосовані такі заходи, повинні проходити періодичні огляди комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на шість місяців для вирішення питання, чи такі заходи залишаються виправданими.

Така норма антигуманна по своїй суті, коли «каральні примусові заходи» обзивають «медичною допомогою». В Кримінальному кодексі ФРН такі примусові заходи на стадії досудового слідства для психічно хворих осіб називаються «ізоляцією» і визначений термін один рік [14, § 61, § 67].

В Україні однакові норми застосовуються і для умов проведення судово-психіатричної експертизи (ст. 115), і для умов «лікування» під час зупинення досудового слідства (ст. 280), і для умов зупинення судового провадження (ст. 335). Всі ці умови не деталізуються і покриваються одним поняттям «запобіжні заходи» (ст. 508) [4]. Всі особи, які утримуються в рамках «запобіжних заходів» утримуються в одних камерах не пенітенціарної служби (де йде якийсь контроль з боку держави за дотриманням прав людини в умовах СІЗО чи місць ув'язнення), а закладах охорони здоров'я (де відсутній будь-який контроль за правами людини і де злочинці, підозрювані і хворі утримуються в одних камерах). В Україні є лише одна психіатрична лікарня в пенітенціарній системі в місті Вольнянськ Запорізької області, але вона обслуговує лише засуджених.

Статтею 267 КПК визначено, що «Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних». А приміщення, де особи проходять «примусову допомогу» закриті для контролю, навіть, для Міністра охорони здоров'я і Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

При всіх недоліках «реформ» Міністра Охорони Здоров'я України Уляни Супрун, вона вчинила дію, яка зруйнує «каральну психіатрію» в Україні і змусить законодавця привести психіатрію взагалі і кримінально-судову психіатрію в ті норми, що ми пропонуємо в цьому докладі: вона припинила фінансування Державному Закладу «Українська психіатрична лікарня з суворим наглядом МОЗ України» в Дніпрі і, фактично, ліквідувала єдиний заклад, який визначений для «покарання» в статті 94 Кримінального кодексу України «Види примусових заходів медичного характеру»:

«1. Залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру:

- (1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- (2) госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом;
- (3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;
- (4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом» [15].

Фактично, Супрун без узгодження з законодавцем скасувала частину кримінального законодавства і виводить охорону здоров'я з неприродних їй функцій поліцейської і пенітенціарної систем. Але не пропонує юридичного шляху розв'язання проблеми і законодавчого закріплення шляху України до стану захисту прав людини, коли Європа буде вводити наші норми в своє законодавство.

Окремою темою наших досліджень будуть основи судово-психіатричної експертизи в кримінальному процесі в плані гарантій захисту прав людини. Сьогодні норми судово-психіатричної експертизи не можуть регулюватися нормами Закону України «Про судову експертизу» [16].

Сам Закон виключає судово-психіатричну експертизу з гарантій допустимості і належності доказової бази – «Методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України». В судово-психіатричній експертизі немає жодних нормативних чи методичних документів. В розділі спеціальності 12.00.09 ми не знайшли жодної наукової роботи по темі судово-психіатричної експертизи в кримінальному процесі.

Отже, підсумок доповіді такий:

– Україні необхідно невідкладно ввести закони «Про психіатрію», яким розділити поняття і функції «Клінічної психіатрії», «Соціальної психіатрії», «Пенітенціарної психіатрії», «Судової психіатрії», реалізацію яких покласти на заклади різних відомств;

– судово-психіатричні експертизи віднести до «Судової психіатрії», яку вивести з підпорядкування Міністерства охорони здоров'я, а заклади та організації судово-психіатричної експертизи підпорядкувати спеціальному департаменту Міністерства юстиції;

– судово-психіатричну експертизу виключити з поля охоплення Закону України «Про судову експертизу» і охопити спеціальним самостійним законом «Про судово-психіатричну і судово-психологічну експертизи»;

– судово-психіатричну експертизу проводити згідно методик, зареєстрованих в Міністерстві юстиції;

– внести зміни до Кримінального кодексу України, якими виключити поняття «неосудність» та «обмежена осудність» та ввести норму призначення строку примусової ізоляції психічно хворих осіб, що вчинили кримінальне правопорушення;

– внести зміни до Кримінально-процесуального кодексу України, яким виключити зупинення кримінального процесу для застосування примусових заходів медичного характеру.

1. Статут Ради Європи // Зібрання актів європейського права / упор. А.Л. Федорова; за заг. ред. В.Г. Буткевича. – К.: Ред. журн. «Право України». – 2012. – Вип. – 1–2. – Ст. 1.
2. Конвенція Про захист прав і основних свобод людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf
3. Федорова А. Захист соціальних прав в рамках Європейської конвенції з прав людини. Значення для України// Право України. – 2012. – № 11-12, с. 241-252
4. Кримінально-процесуальний кодекс України, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Strafgesetzbuch (StGB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>
7. Рішення Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.00[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Рішення Конституційного Суду № 23-рп/2009 від 30.09.2009[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09/paran54#n54>
9. Рішення – Справа «Загородній проти України» (Заява N 27004/06), Страсбург, 24 листопада 2011 року, [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_739
10. Рішення – Справа «Анатолій Руденко проти України» (Заява N 50264/08), Страсбург, 17 липня 2014 року, [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_a10
11. Репресивна психіатрія – Вікіпедія, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%D0%B2%D0%BDD0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D1%96%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D1%8F>
12. С.В. Жабокрицький, А.П. Чуприков. Судова психіатрія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/4453/38/>
13. Закон України «Про психіатричну допомогу» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>
14. Strafgesetzbuch (StGB), [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>
15. Кримінальний кодекс України, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
16. Закон України «Про судову експертизу», [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Т. В. Рудий

професор кафедри інформатики,
кандидат технічних наук, доцент

З. Б. Живко

завідувач кафедри менеджменту факультету № 8,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. Т. Рудий

військовослужбовець

СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Система менеджменту інформаційною безпекою (СМІБ) повинна забезпечувати безпечність та надійність функціонування інформаційних систем (ІС) спеціального призначення і, на переконання авторів, проектуватися, впроваджуватися, функціонувати на засадничих принципах законодавства України та міжнародних угод, міжнародних стандартів.

Аналіз наявних матеріалів стосовно проблеми захисту інформаційних активів ІС дає змогу виявити недоліки як у методології проектування та функціонування комплексних систем захисту інформації (КСЗІ), так і СМІБ, які суттєво впливають на ефективність функціонування усієї системи без-

пеки ІС. Серед головних відзначимо: КСЗІ у ІС не враховує динаміки зміни загроз; не забезпечує достатній рівень стійкості системи захисту до відмов та відновлення після збоїв; відсутність методик оцінювання ефективності СМІБ; ігнорування вимогами міжнародних стандартів у галузі захисту інформації (ЗІ) при проектуванні СМІБ.

Метою даного дослідження є обґрунтування пріоритету створення СМІБ в контексті забезпечення захисту інформаційних активів ІС та означити організаційні принципи на основі вимог міжнародних стандартів.

Отже, розвиток і впровадження ІТ у функціонування державних органів влади і, зокрема, Національної поліції України вимагають розв'язання питань захисту інформаційних активів ІС на підставі: Конституції України; Законів України; указів та розпоряджень Президента України; постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України; нормативно-правових актів Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації (ДССЗТЗІ) України; міжнародних угод України з питань ЗІ, згода на обов'язковість виконання яких надана Верховною Радою України.

В Україні розроблено серію нормативних документів з ЗІ, основним з яких є НД ТЗІ 2.5-004-99 «Критерії оцінки захищеності інформації комп'ютерних систем від несанкціонованого доступу», які на вимогу сьогодення є безнадійно застарілими.

Тому, довільна використовувана методологія при проектуванні СМІБ повинна бути сумісною з основними стандартами ISO/IEC серії 27000: ISO/IEC 27001:2013 Інформаційні технології. Методи захисту. Системи менеджменту інформаційною безпекою; ISO/IEC 27002:2005 Інформаційні технології. Методи захисту. Кодекс практики для управління інформаційною безпекою; ISO/IEC 27003:2010 Інформаційні технології. Методи захисту. Керівництво з застосування системи менеджменту захисту інформації; ISO/IEC 27004:2009 Інформаційні технології. Методи захисту. Вимірювання; ISO/IEC 27005:2008 Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Управління ризиками інформаційної безпеки; ISO/IEC 27006:2007 Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Вимоги до органів аудиту і сертифікування систем менеджменту інформаційною безпекою [1].

Основним стандартом, на підставі якого можна провести роботи з створення СМІБ є оновлений ISO/IEC 27001:2013, причому це не технічний стандарт, а управлінський. Використання міжнародних стандартів ISO/IEC серії 27000 у СМІБ інформаційних систем подано на рис. 1.

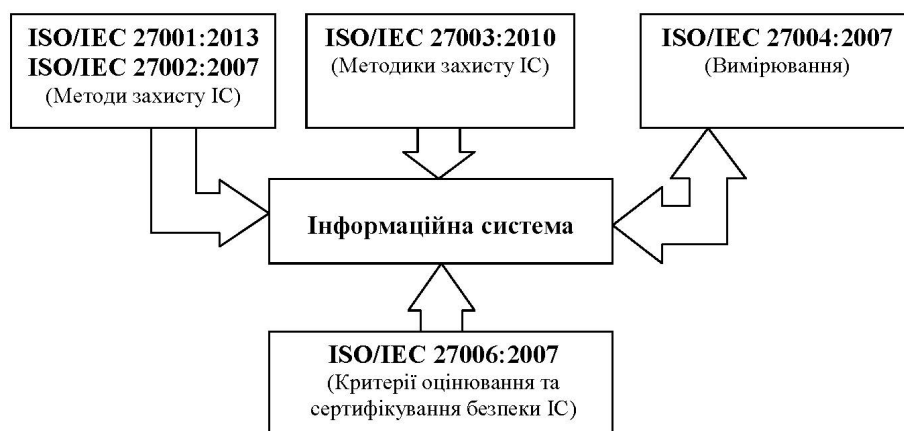

Рис. 1. Використання міжнародних стандартів ISO/IEC серії 27000 у СМІБ інформаційних систем

У відповідності до вимог міжнародних стандартів процес розроблення СМІБ містить такі етапи: планування – забезпечує правильне завдання масштабу СМІБ, оцінює ризики, пропонує відповідний план оброблення цих ризиків; реалізування – впроваджує ухвалені рішення, які були визначені на етапі планування; аналіз захищеності – оцінювання ефективності та надійності функціонування створеної СМІБ, проведення аудиту ІБ, виявлення недоліків; реагування – виконання коригувальних дій з покращення функціонування СМІБ і вимагає первісного інвестування, документування діяльності, формалізування підходу до управління ризиками, визначення методів аналізу.

У процесі розроблення і впровадження СМІБ необхідно виконати: ухвалити рішення про створення СМІБ і визначити межі відповідальності посадових осіб; провести інвентаризування активів ІС; виконати категоріювання активів ІС; виконати аудит захищеності ІС з виявленням загроз; оцінити інформаційні ризики; розробити систему управління інформаційними ризиками; розробити бази нормативних документів з ІБ і домогтися їх виконання у повному обсязі.

Для процесів СМІБ застосована модель циклічного процесу з використанням принципу управління ІБ, ядро якої становить централізоване адміністрування (враховує специфіку функціонування ІС спеціального призначення – дотримання режиму таємності). Організаційні принципи реалізування СМІБ подано на рис. 2.

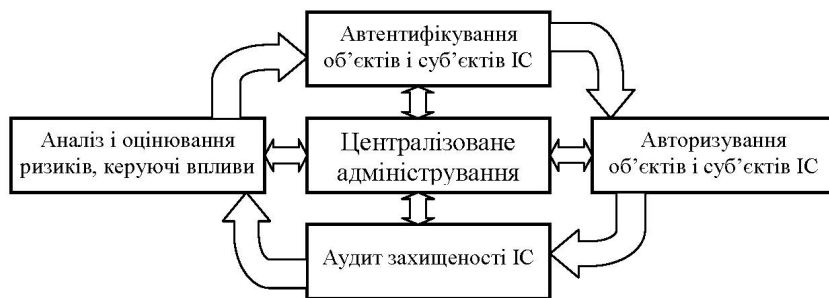

Рис. 2. Організаційні принципи реалізування системи управління інформаційною безпекою

Аналіз і оцінювання ризиків, на думку авторів, провадитися за чотирма основними критеріями безпеки: доступність – забезпечення безперервного доступу до інформаційних та апаратних активів ІС, сервісів згідно з наданими працівникам повноваженнями та правами у необхідному обсязі; цілісність – захист точності/коректності та повноти інформаційних активів ІС і методів оброблення інформації; конфіденційність – доступність до інформаційних активів винятково для офіційно авторизованих працівників у мінімально необхідному обсязі; спостережність – забезпечення принципу невідомості від вчинених дій. Тобто, у СМІБ реалізоване жорстке адміністративне керування доступом.

Сформульовані правила фіксуються у відповідних документах (документування процедур – одне з основних вимог стандарту ISO 27001).

Для зменшення ризиків виникнення інцидентів ІБ, пов'язаних з зовнішніми і внутрішніми, навмисними та ненавмисними впливами, елементарною необізнаністю працівників у галузі ІТ необхідно розробити та запровадити систему управління інцидентами інформаційної безпеки (СУІБ), яка є базовою частиною загальної СМІБ.

Основна задача СУІБ – якомога швидше відновити роботу сервісів і звести до мінімуму негативний вплив інциденту на роботу ІС для підтримки якості і доступності сервісів на максимально можливому рівні. Штатною вважається робота сервісів, що не виходить за рамки угоди про рівень обслуговування. Згідно з [3] цілі, які ставлять перед СУІБ є такими: відновлення штатної роботи сервісів у найкоротші терміни; зведення до мінімуму впливу інцидентів на функціонування ІС; забезпечення оброблення всіх інцидентів і запитів обслуговування; зосередження ресурсів підтримки ІБ на найбільш важливих напрямках; надання відомостей, які дозволяють оптимізувати процеси підтримки, зменшити кількість інцидентів і запланувати управління. Процес управління інцидентами інформаційної безпеки подано на рис. 3.

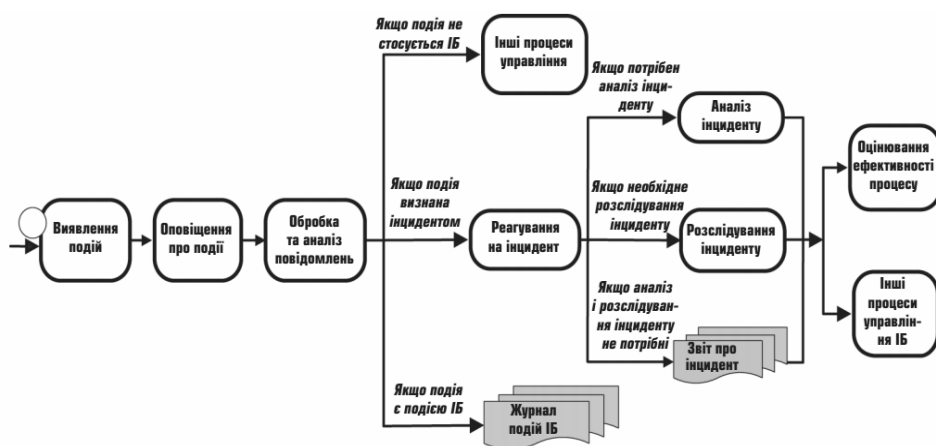

Рис. 3. Процес управління інцидентами інформаційної безпеки

Висновки. Впровадження СМІБ дозволить зменшити інформаційні ризики, порушення роботи ІС за рахунок розмежування фізичного доступу та впровадження механізму моніторингу (аудиту) стану ІБ.

Процес управління інцидентами є одним з найважливіших у постачанні даних для аналізу функціонування СМІБ, оцінювання ефективності використовуваних заходів, зниження ризиків і удосконалення захисту ІС.

1. Рудий Т. В. Організаційно-правовий супровід захисту інформаційних систем підрозділів Національної поліції України на основі міжнародних стандартів / Т. В. Рудий, О. В. Захарова, В. В. Сенік, С. В. Сенік, М. І. Ізю / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / головний редактор Р. І. Благута. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – Вип. 2. – С. 213-225.

2. Рудий Т. В. Політика інформаційної безпеки в інформаційних системах спеціального призначення / Т. В. Рудий, О. В. Захарова, А. Т. Рудий / Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС та навчальному процесі: збірник наукових статей за матеріалами доповідей науково-практичної конференції 27 грудня 2013 року. Львів: ЛьвДУВС, 2014. – С. 21-26.

3. Бурячок В. Л. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник / В. Л. Бурячок, В. Б. Толубко, В. О. Хорошко, С. В., Толюпа; за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. – К.: ДУТ, 2015. – 288 с.

О. В. Ряшко

доцент кафедри кримінального процесу факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВПІЗНАННЯ ОСІБ ЧИ РЕЧЕЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України можливості слідчого, прокурора у розслідуванні кримінальних правопорушень значно розширились. Зокрема, це стосується і можливості проведення слідчим, прокурором впізнання осіб чи речей у режимі відео конференції. Особливість полягає в тому, що приймаючи рішення про проведення впізнання осіб чи речей слідчий, прокурор повинен забезпечити загальні вимоги ст. 2 КПК України, що раніше не практикувалось у діяльності правоохоронних органів України, а тому пов'язано з певними труднощами.

Під проведенням процесуальної дії з використанням відео конференції в порядку надання правової допомоги необхідно розуміти особливу процедуру, при якій посадова особа (суддя, прокурор, слідчий) компетентного органу сторони, яка запитує та домовляється, знаходиться на місці основного провадження, а учасник процесуальної дії знаходиться на території сторони, яку запитували та спілкування між ними відбувається в режимі реального часу з використанням технічних засобів за допомогою аудіовізуальної взаємодії. [1, с. 64]

Згідно з ч. 1 ст. 232 КПК України допит осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відео конференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності забезпечення безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Під відеоконференцією в кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що виконується за посередництвом телекомунікаційних технологій, за якої спілкування у вигляді обміну аудіо і відеоінформацією між віддаленими учасниками слідчої (розшукової) дії відбувається на відстані (дистанційно), але в режимі реального часу. [2, с. 235]

Основним завданням пред'явлення для впізнання осіб чи речей у дистанційному судовому провадженні є встановлення тотожності конкретного об'єкта або його групової належності.

Використовувані (застосовувані) під час слідчої (розшукової) дії технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку. Учасникам слідчої (розшукової) дії має бути забезпечена можливість чути та бачити її хід, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші процесуальні права та обов'язки.

Для якісної організації запису всі учасники слідчої (розшукової) дії повинні висловлюватись голосно, чітко і виразно. За необхідності слідчий має звернутися до учасників з проханням говорити голосніше чи змінити місце розташування у разі нечіткого зображення.

При виявленні технічних неполадок, що перешкоджають проведенню процесуальної дії в ході підготовки системи та під час її проведення слідчий повинен зупинити проведення слідчої (розшукової) дії до відновлення працездатності технічних засобів відеозапису, зазначивши про це у протоколі.

Після закінчення процесуальної дії у режимі відео конференції слідчий або за його дорученням спеціаліст зобов'язаний техніку відеозапису або вийти з відповідної програми. Резервна копія зберігається в наглядovому провадженні.

Враховуючи специфіку проведення слідчої (розшукової) дії в умовах відео конференції слід зазначити, що особа яка її проводить сама ознайомлює учасників слідчої (розшукової) дії зі змістом протоколу та дає можливість його підписати. У такому ж порядку фіксуються зауваження та доповнення учасників слідчої (розшукової) дії. Особа, яка проводить процесуальну дію до протоколу долучає додатки. Додатки до протоколу повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні або вилученні таких додатків.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти цього заперечує.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом. Хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відео конференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відео конференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати. Про регламентацію такої можливості та необхідності також йдеться у низці міжнародно-правових документів (Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (20 квітня 1959 р.); Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (17 березня 1978 р.) (ратифікований Законом України від 16 січня 1998 р.); Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (8 листопада 2001 р.) та ін.

Головним елементом підготовки до пред'явлення для впізнання в режимі відео конференції є проведення попереднього допиту особи, яка буде впізнавати, підбір учасників слідчої (розшукової) дії, визначення місця, часу та умов пред'явлення для впізнання, наладження зв'язку або запрошення спеціалістів, які налагодять канали зв'язку та забезпечать установку обладнання, належна якість зображення та звуку в кабінеті або спеціально прилаштованому приміщенні та приміщенні, в якому знаходиться особа, яка буде приймати участь в слідчій (розшуковій) дії дистанційно.

Після проведення вказаних дій слідчий приступає до фіксації проведення та результатів слідчої (розшукової) дії, яка фіксується за допомогою технічних засобів відеозапису та в протоколі слідчої (розшукової) дії. В матеріалах кримінального судочинства обов'язково зберігаються оригінальні екземпляри технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Чинним законодавством України до сих пір чітко не визначені критерії належності інформаційних ресурсів до категорій державних та недержавних. Розробники законодавства в Інформаційній сфері та інформаційній політиці держави не зовсім компетентні в сучасних технічних, апаратних, математичних (криптографічних методах та технологій захисту інформації) засобах інформаційних технологій, і як наслідок, орієнтуються на зовнішні запозичення, які, теж, в свою чергу, далекі від досконалості.

Відносно іншої проблеми можна виділити наступні перешкоди: недостатність організаційної та технологічної культури, неприйняття користувачами нововведень, складність створення та обслуговування програмного забезпечення, пов'язане з великою кількістю важко передбачуваних слідчих та судових ситуацій.

1. Бортун М. Актуальні питання проведення допиту у режимі відео конференції. – Вісник Національної академії прокуратури України. – № 134. – 2014. – С. 64-70.

2. Мурадов В. Проблемы использования видеоконференцсвязи на современном этапе развития технико-криминалистического обеспечения судебного разбирательства уголовных дел // Право Украины. – 2011. – № 7. – С. 235-240.

3. Желтухин С. Е. Видеоконференцсвязь: Требование времени или повод для злоупотреблений / С.Е. Желтухин // Судебно-юридическая газета. – 2012. – № 32 (150). – С. 5.

4. Захарова О.В., Марко С.І. Проведение опознания лица в режиме видеоконференции во время досудебного расследования по уголовному процессуальному кодексу Украины // Thematic conference proceedings of international significance «Archibald reiss days». – Т. 3. – Vol. 3. – Belgrade 2014. – P. 231-239.

5. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 року № 223–558/0/4–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nkm.ks.court.gov.ua/sud2117/cit_inf/cpc_2012/7192

М. В. Самарчук

ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ПРИ КОНКУРЕНЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Злочини проти життя особи вважаються одними з найбільш тяжких злочинів, оскільки вони посягають на найвищу соціальну цінність – життя людини, тобто на благо, яке дається людині один раз. Вбивства спричиняють непоправну шкоду і, як свідчить судова практика, відносяться до злочинів, що викликають найбільші труднощі при їх кваліфікації.

Під конкуренцією норм розуміють випадки, коли одне злочинне діяння одночасно охоплюється кількома злочинами Особливої частини КК України, тобто на застосування кваліфікації скоєного претендують мінімум дві норми, але тільки одна з них має ознаки, відсутні в іншій. У теорії кримінального права виділяються: конкуренцію загальної та спеціальної кримінально-правових норм; конкуренцію спеціальних правових норм; конкуренцію частин і цілого [1, с.454], про які йтиме мова на прикладі вбивства.

П. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 10 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» передбачено, що: «При вчиненні декількох умисних убивств за обтяжуючих обставин, передбачених різними пунктами ч. 2 ст. 115 КК, дії винного кваліфікуються за цими пунктами та за п. 13 ч. 2 зазначеної статті з урахуванням повторності». Вважаю, що з таким категоричним формулюванням погодитися не можна за нижченаведеними мотивами.

У ч. 2 ст. 115 КК України кваліфікуючі ознаки вбивства розташовуються в порядку в залежності від їх зв'язку з єдиними елементами складу злочину. Зокрема, до кваліфікуючих ознак, які відносяться до об'єкта складу злочину, відносяться п.п. «1», «2», «3», «8» ч. 2 ст. 115 КК України; до кваліфікуючих ознак, які належать до об'єктивної сторони складу злочину, відносяться п.п. «4», «5», «11», «12», «13» ч. 2 ст. 115 КК України; до кваліфікуючих ознак, які належать до суб'єктивної сторони складу злочину, відносяться п.п. «6», «7», «9», «10», «14» ч. 2 ст. 115 КК України.

Слід зазначити, що в науці та правозастосовній діяльності виникає питання про можливість поєднання кваліфікуючих ознак ч. 2 ст. 115 КК України з іншими складами або про їх конкуренції, який вирішується по-різному стосовно до конкретного випадку. Наприклад, при співвідношенні кваліфікуючих ознак, передбачених п. «8» (вбивство в зв'язку з виконанням потерпілим своїх службових обов'язків або громадського обов'язку) та п. «7» (вбивство з хуліганських мотивів) ч. 2 ст. 115 КК України, нерідко вирішальне значення має правильна оцінка мотиву злочину. Якщо домінуючим був хуліганський мотив, застосування п. «8» виключається. Іноді в скоєному злочині є різні кваліфікуючі обставини, з яких одна, припустимо, відноситься до мотиву або мети вбивства, а інша до способу вчинення злочину. У таких випадках при кваліфікації вбивства враховуються всі кваліфікуючі ознаки, оскільки вони не конкурують між собою. Суміщення різних мотивів неможливе особливо при вчиненні злочинів, що можуть співвідноситися в різноманітних варіантах між собою і бути при цьому несумісними з тими, що не торкаються особистих інтересів і не пов'язані з ними. Такими є хуліганські спонування у вигляді протидії законній діяльності осіб, що виконують службовий або громадський обов'язок, тощо.

В той же час, мотиви вчинення умисних вбивств у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського або службового обов'язку можуть мати різний зміст, хоча вони викликаються його суспільно-корисною діяльністю або пов'язані з її виконанням. Співвідношення таких мотивів із хуліганськими здебільш відбивається під час зазіхання на життя працівника правоохоронного органа або народного дружинника в зв'язку з їх діяльністю по охороні громадського порядку. Відповідальність за

такий злочин передбачена в ст. 342 КК України. В зв'язку з цим слід зазначити, що згадані злочини мають власний мотив у вигляді прагнення протидіяти законній діяльності потерпілих по охороні громадського порядку або помститися за таку діяльність. Цей злочин співвідноситься з хуліганськими мотивами як при переростанні хуліганства в більш небезпечний злочин, так і при вчиненні двох самостійних злочинів, в яких здійснюється замах на два різноманітні безпосередні об'єкти – громадський порядок і порядок управління, що свідчить про сукупність або конкуренцію норм при якій питання про конкуренцію норм вирішується на користь більш небезпечного одиночного злочину, що на мій погляд не зовсім вірно, в таких випадках сукупність злочинів не повинна виключатись або замінюватись. У такому випадку буде порушуватись принцип відповідальності за вчинений злочин у повному обсязі. До того ж, такі норми можуть бути найбільш ефективними тільки тоді, коли їх диспозиції будуть містити в собі сукупність тих злочинних дій, що більше і частіше всього зустрічаються в практиці.

У правозастосовній діяльності виникає проблема кваліфікації вбивства, скоєного при кваліфікуючих ознаках, передбачених п. «б» ч. 2 ст. 115 КК України, тобто з корисливих мотивів. Якщо ж виходити з того, що вбивство вчинене під час розбою є окремим випадком вбивства з корисливих мотивів, то питання про кваліфікацію має вирішуватись за правилами конкуренції частин і цілого [2, с. 94], а саме: повинна застосовуватись та норма, яка з найбільшою повнотою охоплює всі фактичні ознаки вчиненого діяння. Виникнення конкуренції частин і цілого обумовлено відображенням в кримінальному законодавстві крім елементарних, тобто простих одиничних складів злочинів, що описують самостійні діяння, ще й складних складів (наприклад, бандитизм), конкуруючих з тими, які представляють окремі діяння, що входять в об'єктивну сторону складних складів злочину. Однак слід зазначити, що деякі склади злочинів побудовані законодавцем як складні і можуть бути невірно витлумачені працівниками правозастосовних органів. Зокрема, як правильно зазначив М.В. Короленко, в п. п. «2», «6», «9», «10» ч. 2 ст. 115 КК України «має місце підміна сукупності злочинів складними складами» [3, с. 190].

Слід також зазначити, що конструкція цієї норми призводить до наступного протиріччя. Так, вбивство в процесі розбою кваліфікується за п. «б» ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 187 КК України за сукупністю злочинів. При цьому вбивство не є частиною розбою, виходить за рамки його складу. Разом з тим в теорії і на практиці вкоренилася думка про те, що вбивство частково входить в розбій. Тому вбивство кваліфікується як би двічі: частково (в частині, що входить в розбій) як заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, і повністю (в частині, що виходить за межі розбою) – як вбивство. В результаті одна та сама потерпіла особа виявляється убитою і одночасно важко пораненою [3, с. 57]. Таким чином, в зв'язку з вищевикладеним слід відмовитися від такої кваліфікації.

Що стосується конкуренції спеціальних складів КК України, то як вказується в п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 10 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», необхідно відмежовувати вбивство від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, маючи на увазі, що при вбивстві умисел винного спрямований на позбавлення потерпілого життя, а при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, ставлення винного до настання смерті потерпілого виражається в злочинній необережності.

На закінчення хотілося б зробити висновок про те, що назріла нагальна потреба переглянути традиційний підхід до теорії кваліфікації злочинів, і науково обґрунтованими правилами кваліфікації злочинів, яке має відбуватися в єдності з побудовою закону, оскільки оперування недосконалими нормами кримінального закону за допомогою досконалих правил кваліфікації призводить до недосконалим висновків. Конкуренція норм за об'єктом як частини і цілого, співвідноситься з конкуренцією складів по об'єктивній стороні і зустрічається у двох варіантах: 1) коли дії, передбачені в одній нормі, розділяються між собою пунктами (ч. 2 ст. 115 КК України), кожна з яких є лише частиною дій, передбачених однією нормою, але за своєю суттю носить самостійний характер; 2) коли дії винної особи без їх зазначення в диспозиції статті, тільки відмежовуються від дій, що перераховані в іншій нормі шляхом посилання на цю норму (ч. 1 ст. 115 КК України).

Звісно ж необхідне законодавче закріплення теоретично обґрунтованих правил кваліфікації злочинів в самостійному розділі КК України в єдності з принципами побудови кримінального закону, які повинні будуть враховуватись при формулюванні нових кримінально-правових норм. Таким чином, тільки єдність зазначених правил і принципів в тісному зв'язку з досконалими нормами кримінального закону дозволить створити систему кримінально-правових норм, що буде містити в собі основні положення про порядок їх застосування.

1 Марін О. Причини виникнення та існування конкуренції кримінально-правових норм / О. Марін // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 36. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Фрака, 2001. – С. 454–460.

2. Марітчак Т. М. Наслідки неправильної кримінально-правової кваліфікації / Т. М. Марітчак // Митна справа. – 2002. – № 2. – С. 93 – 100.

3. Королекенко М.В. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Короленко Микола Павлович; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2002. – 203 с.

А. О. Сарат

курсант 416 навчальної групи

Науковий керівник:

М. В. Бурак

старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем кримінальної поліції,
кандидат юридичних наук

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Боротьба зі злочинами, пов'язаними з порушеннями бюджетного законодавства (ст. ст. 210, 211 КК України), є одним із пріоритетних напрямів роботи органів Національної поліції України. Аналіз слідчо-судової практики свідчить про те, що досудове розслідування у багатьох кримінальних провадженнях цієї категорії, не дивлячись на очевидність злочинів, триває понад півроку. До судів з обвинувальними висновками направляється менше третини кримінальних проваджень. Практичні працівники пояснюють таке становище: відсутністю методик розслідування злочинів у бюджетній сфері; протидією розслідуванню з боку службових осіб; труднощами в організації проведення документальних ревізій і судових експертиз; відсутністю досвіду по виявленню і розслідуванню таких злочинів; недосконалістю чинного законодавства, неналежною взаємодією органів державного фінансового контролю з правоохоронними органами, зокрема, з підрозділами Національної поліції України тощо.

Першочергово всі сили і засоби підрозділів поліції повинні бути спрямовані на протидію зловживанню з коштами державного і місцевого бюджетів, що виділяються для фінансування загальнодержавних і регіональних програм, підтримки пріоритетних галузей і секторів економіки, зазіханням на кошти державних цільових фондів, субвенції і дотації місцевим бюджетам, а також перерозподіл таких субвенцій між місцевими бюджетами для забезпечення обслуговування громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, видатки, призначені для компенсації витрат пільгових категорій громадян по сплаті платежів за воду, тепло, газ, пасажирські перевезення, при проведенні процедур державних закупівель та при поверненні з бюджету податку на додану вартість.

Відтак, у межах здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері бюджетного законодавства особливо актуальною є взаємодія слідчих підрозділів поліції з іншими органами державної влади, що виконують контролюючі функції. Їх працівники володіють глибокими знаннями, пов'язаними з тією чи іншою галуззю економіки та можуть надати суттєву допомогу у виявленні та розслідуванні злочинів у бюджетній сфері.

В багатьох випадках лише проведення ревізії дає можливість встановити істотні обставини справи.

Аналізуючи сучасне законодавство яким керуються нині слідчі та працівники органів державного фінансового контролю, можна констатувати його недосконалість, нелогічність і штучне ускладнення взаємодії між цими органами.

З прийняттям діючого Кримінального процесуального кодексу України у п. 6 ч. 2. ст. 36 та п. 4 ст. 40 КПК України було закріплено право слідчого/прокурора «призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом». Тобто у слідчих/прокурорів з'явилося нібито нове право на призначення перевірок [1].

Проте це була єдина згадка у кодексі про таке право, а порядок призначення перевірки органами досудового розслідування в КПК України так і не було визначено. Тобто фактично, не було порядку, визначеного законом, і, відповідно, не було способу, притримуючись якого відповідно до ст. 19 Конституції України міг діяти слідчий/прокурор.

При цьому з прийняттям Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, із КПК України було виключено п. 6 ч. 2. ст. 36 та п. 4 ст. 40. Це призвело до ускладнення процедури призначення позапланових ревізій внаслідок необхідності звернення до суду та затягування часу для визначення питань із перевірки бюджетного законодавства.

Таким чином, з 2014 року ані слідчі, ані прокурори не мають права на призначення податкових перевірок.

У свою чергу, норма пп. 78.1.11 Податкового кодексу України (далі – ПК України), яка передбачає проведення перевірок на підставі рішень слідчих/прокурорів та слідчих суддів, була введена в ПК України Законом України від 13 квітня 2012 року №4652-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» [2].

Тобто, норма пп. 78.1.11 ПК України була прийнята у зв'язку з прийняттям чинного КПК України у первісній редакції, де у п. 6 ч. 2. ст. 36 та п. 4 ст. 40 було закріплено право слідчого/прокурора призначати перевірки. Іншими словами, ця норма КПК України була фактично прив'язана до зазначених норм КПК України.

В чинному КПК України відсутні норми, які б передбачали звернення до слідчого судді з клопотанням про призначення ревізії та перевірки та підстави для такого звернення.

Нині за необхідності проведення ревізій слідчі звертаються до слідчого судді з клопотанням про призначення позапланової ревізії фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій, керуючись нормами Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» та спільного ГКРУ, МВС, СБУ, ГПУ «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» від 19 жовтня 2006 року № 346/1025/685/53. У пункті 2.12 наказу вказано, що у разі, якщо зазначені у зверненні правоохоронного органу питання за вказаний період були перевірені раніше проведеною органом ДКРС ревізією – повторна ревізія з тих самих питань не проводиться. Ініціатору ревізії надається копія акта раніше проведеної ревізії [3].

Ураховуючи викладене, слідчий позбавлений можливості перевірити шляхом ініціювання повторної позапланової ревізії ті відомості, які не були досліджені в межах раніше проведеної ревізії.

Крім того, у ч. 11-12 ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» визначено тривалість позапланової виїзної ревізії, яка не повинна перевищувати 15 робочих днів. Продовження термінів проведення позапланової виїзної ревізії можливе лише за рішенням суду на термін, що не перевищує п'ять робочих днів. Водночас слідчі, звертаючись до слідчого судді з клопотанням про призначення позапланової виїзної ревізії, не можуть об'єктивно врахувати можливості працівників органів державного фінансового контролю розпочати проведення ревізії саме в день, зазначений в ухвалі слідчого судді, що призводить до втрати часу та скорочення терміну її проведення [4].

У практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень існують випадки, коли слідчі судді, посилаючись на відсутність у КПК України норми про призначення ревізії, відмовляють у задоволенні таких клопотань, що в окремих випадках унеможлиблює встановлення зловживань у бюджетній сфері.

Резюмуючи викладене вище, вважаємо, що у межах здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері бюджетного законодавства особливо актуальною є взаємодія слідчих підрозділів поліції з іншими органами державної влади, що виконують контролюючі функції.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1328 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України. [Електронний ресурс]: Закон України від 13 квіт. № 4652-VI р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4652-17>

3. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: Закон України від 19 жовт. 2006 р. № 346/1025/685/53. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06>

4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Закон України «Про Національну поліцію» зазначає, що один із напрямків діяльності Національної поліції України є інформаційно-аналітична діяльність. Вона полягає у тому що Національна поліція:

- формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;
- користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;
- здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;
- здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України [1].

Інформаційно-аналітична діяльність, окрім цього, є невід’ємною складовою управлінської діяльності на всіх рівнях функціонування підрозділів Національної поліції. Під нею розуміють дії на основі методів, концепцій, нормативно-методичних матеріалів для збору і засобів обробки, накопичення й аналізу даних з метою їх подальшого використання. У першу чергу це стосується боротьби зі злочинністю. Не маючи уявлення про реальний стан справ на місцях, не можливо попередити негативні тенденції, оперативно керувати силами та засобами, вчасно надавати підпорядкованим підрозділам необхідну допомогу, впливати на організацію та кінцевий результат їхньої діяльності. У зв’язку із цим, інформаційно-аналітична діяльність стала самостійною функцією управління підрозділами Національної поліції.

У своїй інформаційно-аналітичній діяльності підрозділи Національної поліції здійснюють ряд операцій над інформацією та її носіями. До таких операцій належить збір (включає фіксацію і передачу даних), підготовка (поеднує приймання, редагування, формалізацію даних) та обробка (складається із введення, збереження та обробки масивів даних). У зв’язку із цим, як складову інформаційно-аналітичної діяльності, можна виділити поняття *інформаційний процес*.

Інформаційний процес – це послідовна зміна стану та уявлення про інформацію в результаті дій, які з нею можна виконувати. Інформаційні процеси відбуваються під час передачі інформації від джерела до приймача за допомогою каналу передачі даних [2]. Однак з огляду на прогресивний науково-технічний прогрес, проблеми отримання та раціонального застосування інформації стали належати до числа найскладніших і ключових. Окрім того, злочинність, як і інші соціальні явища, швидко і безупинно розвивається, включаючи у себе нові світові наукові досягнення. Ці факти зумовлюють потребу аналізу та подальшого розвитку не лише інформаційно-методичного, інформаційно-аналітичного забезпечення підрозділів Національної поліції, а й дослідження інформаційних процесів, з врахуванням розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних засобів.

Враховуючи вищевикладене та попередні дослідження можна виділити наступні інформаційні процеси в інформаційно-аналітичній діяльності Національної поліції: *збирання; зберігання; передавання; використання; захист інформації*. Дані інформаційні процеси проявляються в наступному:

- *збирання* полягає в тому, що Національна поліція вносить у бази даних інформацію про: осіб які розшукуються, відбитки пальців, зброю, автомобілі, які перебувають у розшуку тощо;
- *зберігання* виявляється у тому, що ці бази заповнюються інформацією необхідною для забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції, а згодом може бути видалена з цих баз даних, наприклад, зняття автомобіля з розшуку означає, що інформацію про цей автомобіль видаляють із відповідних баз даних;
- *передавання* проявляється у тому, що інформація із баз даних може передаватись іншим правоохоронним органам або органам державної влади чи міжнародних організацій у рамках співпраці;
- *використання* полягає у тому, що інформація, яка є у відповідних реєстрах чи базах даних, може використовуватись як докази у кримінальних провадженнях;
- *захист інформації* застосовується з метою недопущення доступу до інформаційних ресурсів сторонніх осіб.

З метою удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції України пропонуємо проводити подальші дослідження та розвивати усі її складові, у першу чергу, перелічені вище

інформаційні процеси з урахуванням сучасних наукових досягнень, насамперед, в галузі інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних технологій. А це, без сумніву, призведе до подальшого розвитку інформаційно-пошукових систем; удосконалення форм та методів управління системами інформаційного забезпечення Національної поліції; централізації та інтеграції комп'ютерних банків даних; впровадження новітніх інформаційних технологій для ведення кримінологічних та криміналістичних обліків; широкого використання комп'ютерних мереж; застосування спеціалізованих засобів захисту інформації; налагодження ефективного обміну інформацією на міждержавному рівні.

1. Про Національну поліцію: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. / В. М. Варенко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с.

В. В. Сеник

завідувач кафедри інформатики,
кандидат технічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ DATA MINING ДЛЯ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ

Важливу роль у діяльності Національної поліції України займає аналітична діяльність у тому числі аналіз і оцінка оперативної обстановки, яка складається на території обслуговування. Призначення цієї роботи полягає у вивченні закономірностей практично усіх процесів та явищ, які тією чи іншою мірою впливають на діяльність Національної поліції України, а також у використанні здобутих відомостей для забезпечення ефективної діяльності. До кінця минулого століття для проведення аналітичної діяльності використовувались практично лише методи математичної статистики. Однак, у зв'язку із розвитком інформаційних технологій, а також у зв'язку із удосконаленням технології запису і зберігання даних у правоохоронній системі посипалися великі потоки інформаційних даних. Діяльність будь-якого підрозділу на сьогоднішній день супроводжується реєстрацією і записом усіх подробиць його діяльності. Зрозуміло, що без продуктивної переробки потоки сирих даних утворюють не потрібне «звалище». Таким чином актуальним постає питання переробки інформаційних ресурсів. Сучасні вимоги до переробки потоків інформації наступні:

- дані, які підлягають аналізу, можуть мати необмежений обсяг;
- дані можуть бути різнотипними (кількісними, якісними, текстовими);
- результати опрацювання даних повинні бути конкретними і зрозумілими;
- інструменти для обробки даних мають бути прості у використанні.

Традиційна математична статистика відверто не задовольняє сучасних вимогам. Основною причиною цього стала концепція середнього по вибірці, яка призвела до операцій над фіктивними величинами. Методи математичної статистики стали корисними, основним чином, для перевірки раніше сформульованих гіпотез і для поверхневого аналізу, який складає основу оперативної аналітичної обробки даних. У зв'язку із викладеним, актуальним стає питання запровадження в систему сучасної аналітичної діяльності Національної поліції України нових інформаційних технологій обробки статистичних та аналітичних даних, зокрема технології Data Mining.

В основу сучасної технології Data Mining (discovery-drivendatamining) покладена концепція шаблонів, які відображають фрагменти багатоаспектних взаємовідносин у даних. Ці шаблони представляють собою закономірності, які властиві вибіркам даних, що можуть бути компактно представлені у зрозумілій формі. Пошук шаблонів здійснюється методами, які не обмежуються рамками апріорних пропозицій про структуру вибірки у вигляді розподілу значень, показників, що аналізуються. Приклад, завдання на такий пошук під час використання Data Mining приведено у таблиці.

Таблиця

Приклад формулювання завдань під час використання методів математичної статистики і Data Mining

Математична статистика	Data Mining
Яка середня величина щоденних закупівель за викраденою і невикраденою кредитною картою?	Чи існують стереотипні схеми закупівель для випадків шахрайства з кредитними картками?

Важливе положення Data Mining – нетривіальність шаблонів, що використовуються і розшукуються. Це означає, що знайдені шаблони повинні відображати неочевидні та несподівані регулярності у даних, які складають так звані приховані знання.

Суть і мета технології Data Mining полягає у пошуку у великих обсягах даних неочевидних, об'єктивних і корисних на практиці закономірностей. Неочевидні – це значить, що знайдені закономірності не виявляються стандартними методами обробки інформації або експертним шляхом. Об'єктивних – це значить, що виявлені закономірності будуть повністю відповідати дійсності, на відміну від експертної думки, яка завжди є суб'єктивною. Корисних на практиці – це означає, що висновки мають конкретне значення, якому можна знайти практичне застосування().

Основні завдання, які вирішуються з використанням технології Data Mining:

- *класифікація* – під час якої визначаються ознаки, що характеризують групи об'єктів набору даних, які досліджуються;
- *асоціація* – пошук асоціативних правил, на основі яких відшукуються закономірності між зв'язаними подіями у сукупності даних;
- *послідовність* – пошук тимчасових закономірностей між транзакціями (встановлення закономірностей між подіями, що відбуваються з певним інтервалом часу);
- *прогнозування* – оцінювання пропущених або майбутніх значень цільових числових показників;
- *визначення відхилень* – виявлення і аналіз даних, які найбільше відрізняються від загальної кількості даних; виявлення так званих нехарактерних шаблонів;
- *оцінювання* – зводиться до передбачення неперервних значень признаку;
- *аналіз зв'язків* – пошук закономірностей у наборі даних;
- *візуалізація* – створення графічного відображення даних, що аналізуються;
- *підведення підсумків* – опис конкретних груп об'єктів з набору даних, що аналізуються.

Не дивлячись на те, що на даному етапі розвитку суспільства для аналізу і прогнозування технологію Data Mining використовують переважно комерційні структури її запровадження у діяльність Національної поліції України дозволить створити передумову для: об'єктивного визначення рівня та динаміки злочинності; сукупності чинників, що впливають на криміногенну обстановку на території обслуговування органу Національної поліції та в державі загалом; узагальнення результатів діяльності підрозділів Національної поліції щодо виконання поставлених перед ними завдань тощо.

І. Р. Серкевич

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

Н. Є. Маковецька

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРИЗМ» І «ТЕРОР»

Перед ученими різних галузей знань вже давно постало кардинальне запитання: «що таке тероризм?». Термін «тероризм» походить від лат. *terror* – страх, жах. Уперше терор як метод політичної дії з'явився під час Великої французької революції й використовувався радикальними революціонерами для репресій проти політичних супротивників. Таким чином, терор (тероризм) – спосіб вирішення політичних проблем методом насильства. Застосування насильницьких методів у політиці здійснюється як державами відносно політичної опозиції, так і різними підпільними групами проти панівних класів і державних інститутів, тому треба розглядати ці явища окремо.

Під терором розуміється здійснення репресій державою відносно своїх громадян і політичної опозиції з метою паралізувати волю до опору й затвердити своє панування. Тероризм розглядається як властива опозиційним політичним групам діяльність. Опозиціонери застосовують насильство (або загрожують застосувати таке) стосовно громадян (у тому числі іноземців) або майну, з метою домогтися політичних поступок з боку держави. Ціль терористичних дій – досягти зміни політики, впливаючи на владу, групи населення, представників іноземних держав і міжнародних організацій [1, с. 8].

Існують три основних погляди на природу тероризму: виходячи з бойових проявів терористичної діяльності, кримінальних і соціально-політичних. Відповідно до першої позиції тероризм розгля-

дається як специфічний вид збройних дій і визначається як «збройний конфлікт низької інтенсивності». Друга точка зору наголошує на кримінальній складовій і класифікує тероризм як вид кримінальної злочинності. Третя – вважає тероризм видом політичної боротьби, що формується на основі соціально-політичного протесту [2, с. 9].

У тлумачному словнику сучасної української мови дається таке трактування: тероризм – найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; надмірна жорстокість стосовно кого-небудь, залякування насильницькими діями; здійснювання, застосування терору, діяльність і тактика терористів [3, с. 1242]. Подібного змісту тлумачення знаходило і в суспільно-політичній, у т.ч. юридичній літературі. Однак чи можна його (тобто таке тлумачення) сприймати як визначення поняття тероризму, оскільки ще досі, незважаючи на багаточисельні спроби науковців, такої загальноприйнятої дефініції цього феномена не вироблено, – відповідь може бути не однозначною. Ще й нині доводиться визнавати слушними зауваження одного з учасників авторитетної міжнародної конференції, яка проходила в Італії на початку 70-х рр. XX ст. «Досить ймовірно, що ми ніколи не знайдемо критерію для тероризму, як не знайшли його для хуліганства. Існує крадіжка, вбивство, підпал, викрадення, тероризм же з точки зору юриста – тавтологія» [4, с. 27].

Варто зауважити, що навіть у сучасній науковій літературі такі поняття як «терор», і «тероризм» нерідко плутають, при цьому деякі автори звичайні злочини терористичної спрямованості називають терором, інші – до різновидів тероризму відносять диктаторські та фашистські режими, релігійні та громадські війни, партизанські й національно-визвольні рухи. Проте останнім часом така позиція в багатьох працях, присвячених проблемам боротьби з тероризмом, зазнала справедливої критики [5, с. 25–43]. Зокрема, ученими проводиться відмежування терору від тероризму на підставі притаманних їм сутнісних ознак.

Важливо проаналізувати співвідношення понять «терор» і «тероризм», чітко розмежувати їх тлумачення, виходячи із змістовного наповнення, адже у юридичній літературі ці поняття вживаються як синоніми. Ті з авторів, хто бачить відмінність між цими поняттями, розрізняють їх за різними критеріями. Наприклад, вважають, що терор – це відкриті, демонстративні дії, а тероризм реалізується в конспіративних, нелегальних діях [6]; на думку польського вченого А. Бернарда терор є насильством і залякуванням, яке об'єктивно використовується сильнішим стосовно слабшого; тероризм – це насильство і залякування, яке використовується слабшим стосовно сильнішого [7].

Авторитетний вітчизняний фахівець з цих проблем В. П. Смелянов, відмежовуючи тероризм від терору, чітко зазначає: «По-перше, тероризм – це одноразово здійснюваний акт або серія подібних актів, тоді як терор має тотальний, масовий, безперервний характер. По-друге, суб'єкти тероризму, на відміну від суб'єктів терору, не те що безмежної, а взагалі ніякої офіційно встановленої (виборним шляхом, внаслідок військової інтервенції і т.п.) влади над соціальним контингентом тієї місцевості, де розгортаються їх дії, не мають. По-третє, суб'єктами терору виступають суспільно-політичні структури, а суб'єктами тероризму – фізичні осудні особи, які досягли віку кримінальної відповідальності. По-четверте, якщо терор – соціально-політичний фактор дійсності, то тероризм – явище кримінально-правової властивості, і насильство при тероризмі має не загальне, а локальне застосування» [8, с. 108].

На основі аналізу різних підходів до розмежування понять «терор» та «тероризм» відстеження оптимально обґрунтованих доказів видається, що це розмежування має базуватися на такій константі тероризм – це збірне позначення суспільно небезпечних діянь, які відповідною державою чи міжнародним співтовариством визнаються злочинними (злочин чи сукупність злочинів); терор – характерна ознака певного виду діяльності (надмірна жорстокість стосовно кого-небудь, створення атмосфери страху тощо).

На переконливу думку українського вченого В. М. Євдокимова, «терор поділяється на внутрішній та зовнішній і характеризується особливо репресивною, жорстокою діяльністю державної влади стосовно політичних противників як усередині країни, так і поза її межами. Проте це не означає, що крім державної влади, ніякі інші сили не в змозі насаджувати повсюдний терор, викликаючи страх і жах не лише в політичних супротивників, а практично у всіх і кожного. Суб'єктом терору може бути не лише державна влада, але й потужні позадержавні утворення або сильна опозиція, що вдалася до відвертого військового конфлікту з державною владою і прагне саме стати до керма держави» [9, с. 94–95].

Зовнішній терор, як вважає цей автор, асоціюється з агресивною або колоніальною політикою держави за її межами. Внутрішній державний терор можна поділити на судовий та позасудовий. Судовий терор виявляється головним чином у кримінальному переслідуванні політичних противників і масштабах застосування до них смертної кари. Позасудовий внутрішній державний терор може

виявлятися як терор військового, адміністративного та ідеологічного характеру. Іншими словами, поняття «терор» означає масове фізичне, психологічне, ідеологічне насильство, що здійснюється суспільно-політичними структурами, наділеними необмеженою владою над соціальним контингентом, який перебуває в полі їх діяльності, натомість «тероризм» – це суспільно небезпечні діяння, що посягають на ті чи інші сфери життєдіяльності людей, вчинені фізичними, осудними особами, котрі досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність [9, с. 95].

На підставі вищевикладеного, можна погодитись з виокремленням наступних ознак, які відрізняють тероризм від терору:

1) тероризм – це одноразово здійснюваний акт або серія подібних актів, тоді як терор має тотальний, масовий, постійний, систематичний і неперервний характер;

2) суб'єкти тероризму, на відміну від суб'єктів терору, не те що необмеженої, а взагалі ніякої офіційно встановленої (виборним шляхом, унаслідок військової інтервенції тощо) влади над населенням тієї місцевості, де розгортаються їхні дії, не мають;

3) суб'єктами терору виступають соціально-політичні структури, а суб'єктами тероризму – фізичні особи, які досягли віку кримінальної відповідальності;

4) суб'єкти терору залякують жителів певної території з метою спонукання їх до певної поведінки, тоді як суб'єкти тероризму здійснюють залякування населення з метою спонукання до певної поведінки конкретних органів державної влади, міжнародних організацій, фізичних чи юридичних осіб;

5) якщо терор – фактор соціально-політичної діяльності, то тероризм – явище, кримінально-правового характеру.

1. Бодрийяр Ж. Дух тероризма. Войни в Заливе не было: сборник / Жан Бодрийяр; пер. с франц. А. Качалова. – М.: РИПОЛ классик, 2016. – 222 с.

2. Боротьба з тероризмом: навч. посіб. / за заг. редакцією проф. В. В. Коваленка / О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, В. М. Комарницький та ін.. – К.: Видавничий дім «Скіф», 2013. – 584 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.

4. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навч. посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Гришука. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.

5. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України: монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін.; за заг. ред. В. С. Зеленецького, В. П. Ємельянова. – Х.: Право, 2008. – 96 с.

6. Эфиров С. А. Покушение на будущее / С. А. Эфиров. – Москва: Молодая гвардия, 1984. – 204 с.

7. Bernard A. Strategia terroryzmu / Andrzej Bernard. – Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1978. – 221, [3] s. – (IPO Ideologia, Polityka, Obronność).

8. Ємельянов В. П. Злочини терористичної спрямованості / В. П. Ємельянов. – Х.: Рубікон, 1997. – 160 с.

9. Євдокимов В. М. Кримінально-правова протидія терористичним злочинам в Україні: стан, шляхи вдосконалення, відмежування від суміжних складів злочинів та загальносоціальних категорій / В. М. Євдокимов // Європейські перспективи. – № 4. – 2014. – С. 91–96.

Р. І. Сибірня

професор кафедри психології діяльності в особливих умовах,
доктор біологічних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. В. Сибірний

доцент кафедри загальної гігієни з екологією,
кандидат біологічних наук, доцент
(Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНИХ ВИМОГ ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Однією із форм злочинності у наш час є реалізація на споживчому ринку України неякісних та небезпечних для життя харчових продуктів та продовольчої сировини. Споживання громадянами такої продукції призводить до погіршення стану їх здоров'я, а часом, до летальних наслідків. У зв'язку

з цим, вимагають підвищеної уваги питання регулювання на державному рівні належної якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини в Україні.

Державне регулювання належної якості та безпечності харчових продуктів і продовольчої сировини здійснюється з метою забезпечення гарантій щодо: безпечності життя і здоров'я людини у разі їх споживання і використання; їх виробництва в умовах, що відповідають установленим вимогам технології, санітарних норм та правил, безпечності та збереження навколишнього природного середовища; їх виробництва із застосуванням дозволених продовольчої сировини і супутніх матеріалів; повноти і достовірності інформації про їх властивості; їх відповідності вимогам нормативних документів щодо якості та безпечності; їх реалізації відповідно до правил торгівлі [2, 4].

Державне регулювання належної якості та безпечності харчових продуктів і продовольчої сировини здійснюється Кабінетом Міністрів України та уповноваженими центральними органами виконавчої влади такими способами: державного нормування показників якості та безпеки харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів; державної реєстрації харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів; державної реєстрації нормативних документів на харчові продукти, продовольчу сировину і супутні матеріали; обов'язкової сертифікації харчових продуктів, продовольчої сировини, супутніх матеріалів, послуг у сфері громадського харчування та сертифікації систем якості виробництва цих продуктів, сировини, матеріалів і надання послуг; встановлення та додержання порядку ввезення в Україну харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів; здійснення контролю за додержанням порядку ввезення харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів [1].

Державне нормування показників якості харчових продуктів та продовольчої сировини полягає у встановленні норм цих показників у стандартах та в інших нормативних документах на продукцію під час їх розроблення.

Державне нормування показників безпечності харчових продуктів, продовольчої сировини здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі охорони здоров'я через встановлення гранично допустимих рівнів вмісту у них забруднювачів та інших речовин хімічного, біологічного чи іншого походження, а також систематичного публікування в засобах масової інформації переліку матеріалів, дозволених для використання у виробництві харчових продуктів або у виготовленні технологічного устаткування [2, 3].

Виробництво харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів в Україні проводиться відповідно до вимог нормативних документів на ці продукти, сировину і матеріали, які погоджено, затверджено і зареєстровано у порядку, встановленому державним підприємством «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»), що є національним органом стандартизації.

Порядок державної реєстрації нормативних документів на виробництво харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів установлюється ДП «УкрНДНЦ» та ДП «Укрметртестстандарт», які забезпечують систематичну публікацію в засобах масової інформації зареєстрованих в Україні нормативних документів.

Державний контроль і нагляд за якістю та безпечністю харчових продуктів і продовольчої сировини під час їх виробництва, зберігання, транспортування, реалізації, використання, утилізації чи знищення здійснюють спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади у галузі охорони здоров'я, захисту прав споживачів, стандартизації, метрології та сертифікації, ветеринарної медицини, карантину рослин, у межах їх компетенції [1].

З метою створення ефективної системи державного контролю за якістю та безпечністю продуктів харчування, лікарських засобів та виробів медичного призначення, поліпшення їх якості, захисту здоров'я громадян, створено при Міністерстві охорони здоров'я України Національне агентство з контролю за якістю та безпекою продуктів харчування, лікарських засобів та виробів медичного призначення.

На Національне агентство покладено завдання забезпечення державного контролю за дотриманням законодавства щодо виробництва, експорту, імпорту, оптової та роздрібною торгівлі окремими видами продуктів харчування, лікарськими засобами, виробами медичного призначення та проведення державної політики у цій сфері.

Суб'єкти підприємницької діяльності – фізичні та юридичні особи усіх форм власності, які займаються розробленням, виробництвом, зберіганням, транспортуванням, ввезенням в Україну, використанням, а також реалізацією харчових продуктів і продовольчої сировини, мають право: одержувати в установленний строк необхідну, доступну та достовірну інформацію від відповідних органів виконавчої влади про можливість реалізації, використання і споживання харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів в Україні; звертатися за захистом своїх прав до суду.

Реалізація товарів фізичними та юридичними особами має здійснюватися відповідно до правил торгівлі окремими групами товарів в Україні.

Особи, винні у порушенні вимог, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України.

Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» передбачає різні види накладання штрафів за правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції та сертифікації відповідно до статей 167, 168, 168-1, 169, 170, 170-1, 172-1, 164-3, 164-5.

Кримінальна відповідальність за порушення санітарно-гігієнічних вимог щодо якості харчових продуктів, а також недотримання правил стандартизації, сертифікації та якості продуктів, передбачається статтями Кримінального кодексу України 201, 204, 227, 229, 251.

Харчові продукти та продовольча сировина, які ввозяться в Україну і перебувають під митним контролем, повинні бути вивезені за межі України, якщо їм було відмовлено у документальному підтвердженні їхньої якості та безпеки.

Контроль за дотриманням порядку ввезення харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів на митну територію України здійснюється митною службою. Митне оформлення для вільного використання на території України імпортованих харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів дозволяється лише за наявності: сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання в Україні іноземного сертифіката, виданого в державній системі сертифікації органом, уповноваженим (акредитованим) ДП «Укрметртестстандарт»; ветеринарного дозволу на харчові продукти і сировину тваринного походження; карантинного дозволу на харчові продукти і сировину рослинного походження; маркування харчових продуктів і продовольчої сировини згідно з законодавством України.

Фізичним особам дозволяється ввозити імпортовані харчові продукти для особистого споживання (крім сировини тваринного походження), загальна кількість яких не перевищує норм, Установлених законодавством України, без подання митним органам країни висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи, сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання в Україні іноземного сертифіката.

Таким чином, перспективним напрямом правового забезпечення санітарно-гігієнічних вимог якості харчових продуктів з метою протидії злочинності на споживчому ринку України має стати механізм гарантування дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил та приведення їх у відповідність до європейських шляхом внесення змін у нормативні акти щодо запровадження дієвих штрафних санкцій за їх порушення, створення нового державного інституту, який би контролював дотримання санітарних норм і правил щодо продуктів харчування.

1. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>

2. Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки, 2012.- №3 (69).- Том 2.-298 с.

3. Коломієць Т.М. Експертиза товарів: підручник / Т.М. Коломієць, Н.В. Пристольська, О.Л. Романенко. – К.: КНТЕУ, 2007. – 274 с.

4. Назаренко Л.О. Експертиза товарів: навч. пос. / Л.О. Назаренко. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 312 с.

М. Я. Сидор

доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу, кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

З огляду на становище сучасної правоохоронної діяльності в Україні, можемо зазначити, що протидія злочинності – досі актуальне питання, адже рівень правопорушень, скоєних упродовж 2016–2017 рр., на жаль, доволі високий. Тому варто підкреслити те, що практична складова запобігання поширенню злочинності в нашій державі потребує удосконалення. Однак означене неможливо без розроблення цієї проблеми у теоретичному вимірі. Роль сучасної науки у цьому контексті виконує засадничу роль.

Питання боротьби зі злочинністю вивчали чимало українських учених. Серед них виокремимо М. Бесчастного, В. Голіну, В. Грищука, Н. Гурову, І. Даньшина, О. Джужу, Я. Кондратьєва, В. Нора,

В. Сташиса, В. Тація, В. Шакуна та ін. Однак наукові дослідження у сучасну практичну складову правоохоронної діяльності упроваджуються ще не на достатньому рівні. Часто наукове обґрунтування важливих питань протидії злочинності в Україні значною мірою залишається поза увагою практичних працівників правоохоронної сфери. Вважаємо, що цю ситуацію потрібно виправляти і активніше вводити у практичну діяльність сучасних правоохоронних органів науковий компонент.

На думку доктора юридичних наук В. М. Бесчастного, «найважливішим недоліком сучасного підходу до забезпечення правоохоронної діяльності, який вимагає якнайшвидшого виправлення, є недооцінка ролі науки» [1]. Адже саме науковий підхід слугує запорукою детального й глибинного вивчення низки чинників, які зумовлюють поширення злочинності серед наших співгромадян. Розширений аналіз окресленого питання, упровадження результатів, досягнутих науковцями у площині дисертаційних досліджень, сприяють поглибленому розумінню детермінант запобігання злочинності в умовах сьогодення.

На думку Олександра Костенка, «сьогодні є підстави вважати, що наукові досягнення ще недостатньо використовуються у практиці протидії злочинності. І це одна з причин її неефективності» [2]. Погоджуємося з позицією ученого, активно наголошуючи на потребі поєднання співпраці представників науки й практики.

Нині особливо важливо поєднувати науку і практику, аби забезпечити якомога успішніше протистояння поширенню злочинності серед громадян. Проведення науково-практичних заходів, укладання наукових збірників праць дослідників, міцна співпраця науковців і практиків задля об'єднання зусиль у протидії злочинності неодмінно будуть результативними. Але основним у такій взаємодії є упровадження наукових досліджень у практичну площину. Щоби практики дослухалися до рекомендацій та пропозицій правоохоронців, методичних рекомендацій у протидії злочинності в Україні.

Водночас науковий вимір боротьби зі злочинністю охоплює і освітній компонент. Як вважає доктор юридичних наук В. Г. Лукашевич, «розбудову діючої системи підготовки юридичних кадрів для правоохоронних органів, на наш погляд, доцільно здійснювати шляхом прикладної (профільної) спеціалізації навчання з урахуванням існуючих потреб практики боротьби зі злочинністю й професійних запитів конкретних замовників кадрів» [3]. Без наукового компоненту у цьому не обійтися. Поєднання освітніх і прикладних знань на етапі становлення фахівців правоохоронної сфери – один із ефективних методів зближення науки й практики.

Отже, зазначимо, що наука й практична площина правоохоронної діяльності потребують активного поєднання з метою досягнення високих результатів у протидії злочинності в Україні.

1. Бесчастний В. М. Удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності / В. М. Бесчастний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_2/20.pdf

2. Костенко О. Наука проти злочинності / Олександр Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/LAW/nauka_proti_zlochinnosti_kontseptsiya_aktivnoyi_yustitsiyi.html

3. Лукашевич В. Г. Наукове забезпечення боротьби зі злочинністю / В. Г. Лукашевич / Вісник Запорізького державного університету. – № 1. – 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2727.pdf>

В. М. Синенький

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3

кандидат історичних наук, полковник поліції

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Разом з тим права людини, незважаючи на їх безперечну найвищу цінність у правовій демократичній державі, не можуть бути зведені в абсолют і бути завжди і в усіх випадках недоторканими, адже в сучасних умовах розвитку будь-якої держави практична діяльність осіб і органів, які ведуть боротьбу із злочинністю, неможлива без обмеження конституційних прав людини.

Згідно з основоположним міжнародним актом про права людини – Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, кожна людина має

обов'язки перед суспільством, у якому можливий вільний і повний розвиток її особи. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ст. 29) [3, с. 16]. В Основному законі України зазначається, що конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ч. 1 ст. 64).

Враховуючи короткотривалий процес навчання кандидатів на поліцейських зустрічаються сумні випадки непрофесійності в діях затримання поліцейськими осіб за скоєння того чи іншого правопорушення.

Розглянемо підстави та порядок адміністративного затримання.

Адміністративне затримання – це захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, який полягає у тимчасовому обмеженні свободи пересування і місцезнаходження і застосовується в разі, коли інші заходи адміністративного припинення неефективні для забезпечення належного виконання провадження в справі про адміністративне правопорушення і забезпечення притягнення правопорушника до відповідальності.

Підстави адміністративного затримання зазначені у ст. 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП). У випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення допускаються адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.[2].

Порядок адміністративного затримання визначений уст. 261 КУпАП, згідно якої про адміністративне затримання складається протокол, в якому повинно бути зазначено:

- дата і місце його складення;
- посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол;
- відомості про особу затриманого;
- час і мотиви затримання.

Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, яку було затримано повинно бути негайно повідомлено її родичам, а на прохання особи також власник відповідного підприємства, установи, організації.

Відповідно до ч. 1 ст. 263 КУпАП, адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години. Адміністративне затримання більше ніж на три години здійснюється на підставах визначених ч. 2, 3 ст. 263 КУпАП. [2].

Порядок затримання в порядку Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) визначений ст. 188–192, 207–213 КПК України.

Аналіз норм дозволяє виокремити такі види затримання:

1) на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 187–191);

2) без ухвали слідчого судді, суду (ст. 207, 208).

Вищевказані види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування. КПК України у ст. 209 чітко визначає момент, з якого особа вважається затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу відрізняється від інших його видів за своєю метою (забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), строком (до 36 годин), а також юридичною підставою (ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу).

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом негайно після його одержання. Розгляд клопотання здійснюється в

закритому судовому засіданні за участю прокурора. Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу складається з дотриманням вимог, закріплених у ч. 1, 2 ст. 190 КПК України.

Затримання без ухвали слідчого судді, суду. За загальним правилом, ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду (ч. 1 ст. 207 КПК України). Утім, затримання допускається без такої ухвали уповноваженою на те службовою особою (ст. 208 КПК України) та будь-якою іншою особою (ст. 207 КПК України) при наявності визначених в законі підстав.

Законне затримання – відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України, кожний громадянин (включаючи іноземців і осіб без громадянства) має право затримати будь-яку особу (за винятком судді й народно-го депутата), яку застали під час вчинення кримінального правопорушення або спроби його вчинити, коли вона навмисне вдавалася до дій чи бездіяльності, безпосередньо спрямованих на досягнення протиправної мети, однак не досягла задуманого з причин, що не залежали від її волі, а також безпосередньо після вчинення особою кримінального правопорушення або в разі безперервного переслідування підозрюваного (ч.2 ст.207 КПК України)[1].

Це затримання відрізняється від процесуального затримання тим, що його можна здійснити як за вчинення кримінального проступку, так і злочину (на відміну від затримання службовою особою). Затримання уповноваженою службовою особою. На відміну від звичайних осіб, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, лише у випадках: якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (ці ознаки підлягають обов'язковій фіксації в протоколі затримання, а їх виявлення, вивчення та закріплення створюють невід'ємний елемент такої процесуальної дії) – ч. 1 ст. 208 КПК України. За кожним фактом затримання підозрюваного в учиненні злочину службова особа зобов'язана скласти відповідний протокол із зазначенням: місця, дати, точного часу його проведення, повного переліку процесуальних прав і обов'язків затриманого, підстав затримання, інформації про присутніх під час цієї процесуальної дії осіб (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання) та про те, що їх заздалегідь повідомили про застосування технічних засобів фіксації, вказуючи характеристики таких засобів та носіїв інформації, умов і порядку їх використання, виявлені й вилучені під час особистого обшуку речі та документи. Вказують тут і спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу, зауваження та доповнення до нього від учасників процесуальної дії. Не менш важливо, що цей протокол підписують особа, яка його склала, і затриманий, копію ж документа негайно вручають під розпис останньому й надсилають прокурору (ч.5 ст.208 КПК України).

Час затримання зазначають із моменту, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженим службовцем чи у визначеному ним приміщенні. У випадку відмови затриманого підписати такий документ, про те вказують у протоколі. Затриманий може дати письмові пояснення щодо причин згаданого рішення й занести їх у цей акт, що засвідчує його захисник (законний представник) або ж поняті.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин з моменту затримання. Затримана без ухвали слідчого судді або суду особа не пізніше 60 годин з моменту затримання повинна бути звільнена або ж доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК України). Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше 24 годин з моменту затримання, інакше вона також підлягає негайному звільненню (ч. 2, 3 ст. 278 КПК України). Момент затримання – це момент, з якого особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Якщо ж особа затримана не уповноваженою на затримання особою, відповідно до вимог ст. 207 КПК України, то моментом затримання такої особи є той момент, коли фактично затримана особа переходить у розпорядження уповноваженої службової особи.[1].

Таким чином, підводячи підсумок розглянутої тематики, слід наголосити, що суворе та чітке дотримання норм чинного законодавства, правомірності затримання осіб працівниками Національної поліції дасть можливість уникнути небажаних ситуацій, що підривають авторитет і довіру населення до поліції, притягнення поліцейського до відповідальності, котра передбачена законодавством України.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/page>.

3. Международные и внутригосударственные акты о правах человека: сб. док. / сост. Р. М. Валеев, Р. Г. Вагизов. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2006. – 638 с.

4. Кириченко І. Г. Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку / І. Г. Кириченко, Я. Ю. Кондратьєв, Ю. Л. Римаренко // Документально-джерелознавчий довідник. – К., 2002. – С. 38-39.

І. Ю. Сковронська

завідувач кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення,
кандидат філологічних наук, доцент

Б. М. Юськів

старший викладач іноземних мов та культури фахового мовлення
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНЦЕПТ «ЗАКОН» У КОНЦЕПТОСФЕРІ ПРАВА

Концептосфера права містить концепти зі сфери правознавства, до яких передусім відносимо концепт *право, закон, правосуддя, судочинство*.

Мову справедливо називають тим засобом, що допомагає пояснити духовність людини, системі її цінностей, ментальність, тобто спосіб мислення, процес породження думки, світогляд, поведінку. Мова визначає спосіб членування світу у тій чи іншій культурі, спосіб його опису, інтерпретації. за допомогою мови людина описує категорії права, інтерпретує закон. Мова у праві – це не тільки питання юридичної техніки та стилістики, це конструктивна основа існування самого права як своєрідного соціального феномена. Юридичні норми закріплені словесно, тому поглиблені знання про властивості слова дають змогу осягнути логіку юридичного мислення, більш глибоко розібратися у системній побудові права і механізмах її дії на свідомість і поведінку людей.

Поняття *закон* обґрунтовувалося в науці протягом кількох тисячоліть. Був час, коли в це поняття включали всі джерела права або ж якогось одного з них. У XIX ст. пропонували навіть розрізняти формальний (прийнятий за встановленою процедурою законодавчим органом) та матеріальний як синонім до терміна *джерело права* закони [1, с. 162].

На думку Ю. Ф. Прадіда, викладену у статті «Зміст понять та значення термінів *закон* і *законність* в сучасній юридичній літературі», визначення поняття *закону*, що подаються у енциклопедичних словниках, є неповними, потребують відповідних уточнень. Учений пропонує таке визначення: *закон* – це «нормативно-правовий акт, прийнятий найвищим органом державної влади, який регулює найважливіші суспільні відносини і має вищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів» [1, с. 163]. Якщо ж ідеться про *закон* як термін, то Ю. Ф. Прадід, опираючись на визначення, що містяться у тлумачних словниках, пропонує наступне поняття: «закон – юридичний акт, прийнятий найвищим органом державної влади» [1, с. 163]. Отже, у наведених визначеннях маємо смисли: «акт», «влада», «орган», «відносини», «сила», «правовий», «нормативний», «державний», «суспільний», «найвищий», «регулювання», «інший».

Концепт *закон* схарактеризований Ю. Степановим у його словнику концептів, де справедливо наголошено, що концепт *закон* можна розглядати у таких аспектах, як: 1) юридичний, 2) божий, 3) науковий [3, с. 571-600].

На базі аналізу словникової статті зі словника української мови можна виокремити такі основні смисли концепту *закон*, що характеризують концептосферу *права*, як-от: «звичай», «обряд», «правило», «постанова», «веління», «розпорядження», «влада», «сила», «держава», «суспільство», «виявлення», «виконання», «втілення», «усталеність», «норма», «причина», «наслідок», «сукупність», «зв'язок», «діяльність», «справа», «суть», «сутність», «загальнообов'язковість», «загальноприйнятність», «неухильність», «відносини», «громадянин», «людина», «співжиття», «поведінка», «найвищий», «незаперечний», «закономірний», «встановлений», «об'єктивний», «необхідний», «існуючий», «основний».

У словниковій статті СУМу до слова *закон* подано і низку фразеологізмів, що доповнюють значення концепту деякими смислами, порівн.: *іменем закону*, тобто владою, наданою діючим законодавством; *бути поза законом* (*перебувати, стояти і т. ін.*) – бути позбавленим громадянських прав, заступництва з боку державних органів; *ставити* (*оголошувати і т. ін.*) *поза законом* кого – позбавляти кого-небудь громадянських прав, заступництва з боку державних органів (...); *сухий закон* – заборона вживати алкогольні напої [2, т. 3, с. 154–155]; *вовчий закон* – про відносини у суспільстві, де панує сваволя сильних (...) [2, т. 1, с. 713]. Отже, звідси виокремлюємо такі додаткові смисли: «законодавство», «державний орган», «заступництво», «позбавлений», «громадянський», «заборона», «сваволя», «сильний».

Зі зміною принципів, що конституують розуміння права, змінюється й правова мова, а також спостерігається поява певних лексико-граматичних варіацій, оскільки нові ключові слова мають своє специфічне значення, інші можливості синтаксичної сполучуваності. Сучасна дійсність, як відомо, знову активізує проблему трансформації юридичної мови. Чинне законодавство, юридична наука та практика застосування права оперують поняттями «пріоритет прав та свобод людини і громадянина», «розподіл влади», «підприємницька діяльність» тощо. У той же час юридична мова здатна здійснювати і зворотний вплив на правову систему суспільства. Справа в тому, що слова, які використовують у процесі конструювання права та його інститутів, задають ті чи інші схеми сприйняття довкілля, наприклад: *право – справедливість – революційна доцільність*; *право – справедливість – дотримання прав людини*; *покарання – відшкодування за збиток, помста*; *покарання – страх перед відповідальністю*; *покарання – поновлення соціальної несправедливості* тощо. Такі концептуальні схеми стають невід’ємною частиною суспільної свідомості. Вони відіграють роль своєрідного «культурного реформатора» соціального життя і тією чи іншою мірою впливають на прийняття різних нормотворчих та правозастосовчих рішень.

1. Прадід Ю. Ф. Зміст понять та значення термінів *закон і законність* в сучасній юридичній літературі // У царині лінгвістики і права: Сімферополь: Еліньо, 2006. – С. 163–165.

2. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка. – Т. 1, 1970. – 800 с.; Т. 3, 1972. – 746 с.

3. Степанов Ю. Константы: словарь русской культуры: изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с.

Д. М. Сковронський

асистент кафедри теорії та філософії права,
кандидат юридичних наук

(Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)

ЕТИЧНА СКЛАДОВА СУДОВОЇ ПРОМОВИ ПРОКУРОРА

Судова етика містить ряд моральних норм, які стосуються заборон і дозволів, що виникають у процесі і становлять специфічні особливості розгляду у судових засіданнях адміністративних. Цивільних і кримінальних справ. Дотримання етичних норм сприяє більш повному і результативному виконанню учасниками судових дебатів їх обов’язків. Підвищує загальний рівень ефективності їх діяльності. Етичні засади вимагають від прокурора індивідуального підходу до кожної справи, а також урахування особливостей усіх учасників справи. Припинення людської гідності, односторонність, упередженість висвітлення справи у контексті судових дебатів і виголошення промов є неприпустимими.

Розвиток прокурорської риторики сьогодні, її сучасний стан характеризується поділом на судову та позасудову. Предметом судової риторики є промова, яка виступає інструментом та засобом правозастосовчої діяльності. Судова промова – це промова, звернена до суду та інших учасників судочинства і присутніх при розгляді різного роду справ, у якій містяться висновки щодо тієї чи іншої справи. Безперечно, виступ у суді – найскладніший і найвідповідальніший момент участі прокурора чи захисника, тому його успіх неможливий без достатнього рівня юридичних знань та умінь публічних виступів, адже цьому процесу передують значна і тривала підготовка [1, с. 37].

Використання незаконних методів і засобів у процесі відстоювання власної позиції, наполягання на твердженнях, які не підкріплені матеріалами справи, для судового ратора є неприпустимим. Неправомірним є свідоме і навмисне затягування судового розгляду справи, свідоме введення суд і осіб, які присутні в залі судового засідання, в оману. Моральні засади є виключно тим чинником, який здатен забезпечити досягнення мети встановлення істини.

Результативність фахової діяльності юриста, в тому числі й прокурора, залежить від низки чинників. Окрім наявності у фахівця якісної правової освіти та знань норм права, він повинен мати обов’язкові моральні та професійні якості, організаторські здібності, визначатися вмінням працювати з людьми, володіти почуттям обов’язку, справедливістю та відповідальністю, володіти ораторським мистецтвом та відзначатися загальнолюдською та правовою культурою.

Івакіна Н. вважає, що ораторське мистецтво – це комплекс знань та вмінь юриста з підготовки та виголошення публічної судової промови згідно з вимогами закону; вміння побудувати об’єктивно аргументоване міркування, що формує науково-правові переконання; вміння впливати на правосвідомість людей [2, с. 38].

Основним завданням прокурора на суді є підтримання обвинувачення, яке в межах правової лінгвістики розуміють як зроблене в передбаченому порядку твердження про скоєне певною особою діяння, заборонене законом; а також процесуальну діяльність зі встановленням в межах належної правової процедури діяння, забороненого кримінальним законом, особи, яка його вчинила та її невинуватості чи винуватості.

Варто звернути увагу на етичну культуру мовлення прокурора, оскільки вона є специфічною. В ній присутні багато термінів з особливим трактуванням, наприклад: контрабанда, кодекс, угода, вирок, алібі, доказ, амністія та інші. В якості термінів використовують багато повсякденних слів таких, як жебрацтво, обмова. Присутні терміни, які не притаманні щоденному мовленню: юридична особа, позивач, відповідач, прокурор, зобов'язання та інші.

Прокурорська діяльність є самостійним суспільно необхідним видом соціальної діяльності, яка здійснюється в межах соціальної системи, яка є чітко регламентована законом, виконує властиві лише їй функції та є унормована у праві способом поведінки прокурора в професійних умовах. Крім того, прокурор як суб'єкт комунікації, посідає особливе місце у соціальній групі, визначене межами його професійної компетенції.

Етична культура судової промови полягає у культурі доказування. Учасники судових дебатів, зважаючи на обставини, можуть апелювати як до аргументів, що підтверджують їх висновки, так і до фактичних даних, які ставлять під сумнів або ж спростовують висновки інших учасників процесу. Обсяг промови залежить від багатьох чинників: матеріалів справи, епізодів злочину, кількості підсудних, аудиторії, кваліфікації прокурора тощо.

Отже, судова промова прокурора містить виховний аспект. Вона не обмежується лише тлумаченням та роз'ясненням правових норм, але несе у собі переконання та сприяння формуванню правосвідомості, особливо у молоді.

1. Сухонос В.В. Мистецтво обвинувальної промови прокурора / В.В. Сухонос, О. Звірко // Вісник Національної академії прокуратури України, 2012. – №3. – 42 с.

2. Ивакина Н. Основы судебного красноречия (Риторика для юристов): учебное пособие / Н.Н. Ивакина. – 2-е издание. – М.: Норма: ИНФРА-М., 2011. – 592 с.

3. Збірник промов державних обвинувачів: методичне видання упоряд.: С.М. Малихіна, І.П. Ковтун, та ін. відпов. ред. В.В. Кудрявцев. – К.: 2010. – 22 с.

В. Д. Смичок

начальник відділу аерологічних спостережень,
кандидат технічних наук

(Львівський регіональний центр з гідрометеорології ДСНС)

О. Й. Хомин

професор кафедри соціальних дисциплін,
кандидат економічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗРОБКА АЛГОРИТМІЧНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ ВИЯВЛЕННЯ ЗАМІНУВАННЯ АВТОМОБІЛЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

За останні роки в Україні та в світі часто можна почути про злочини несанкціонованого використання зброї, зокрема, вибухових пристроїв. Злочинці використовують як відомі, так і нові та перспективні матеріали і технології в якості вибухових речовин і методів їх приведення в дію «активації».

Правоохоронні органи як в Україні, так і закордоном мають добрий і багатий досвід боротьби із класичними видами замінування. Так, наприклад, існують сотні типів міношукачів (металодетекторів), сигналізацій та методів пошуку вибухівки. Актуальним залишається питання виявлення і нейтралізація методу активації (детонації) вибухових речовин. Використання злочинцями сучасних технологій вимагає від правоохоронних органів все глибшого знання принципу роботи електронних засобів, які можуть використовуватись терористами та вдосконалення існуючих і розробки нових невідомих (терористам) систем боротьби із вибуховими технологіями.

У зв'язку з актуальністю теми, автори пропонують теоретичну розробку алгоритмічного електронного засобу виявлення несанкціонованого замінування автомобіля.

Аналізуючи існуючі методи детектування вибухових речовин в залежності від призначення їх можна класифікувати як: міношукачі і побутові металошукачі (грунтові), промислові, стаціонарні, доглядові, військового використання та інші. За принципом роботи їх класифікують на: 1. індукційні, які реагують на предмет що появляється поблизу охоронного об'єкта і призводять до зміни магнітного поля та індуктивності (Рис. 1). Енергія магнітного поля в котушці дорівнює $E=1/2LI^2$ [1].

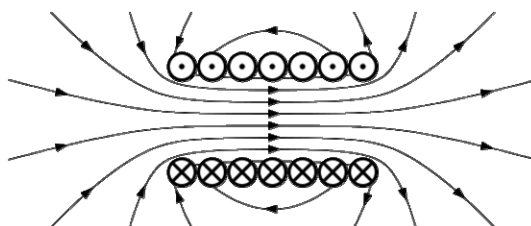

Рис. 1. Принцип роботи сенсора індукційного металошукача.

2. Частотні за принципом дії зміни частоти LC – генератора, який змінює генеровану частоту в момент наближення до появи сторонніх (металевих) предметів (Рис.2).

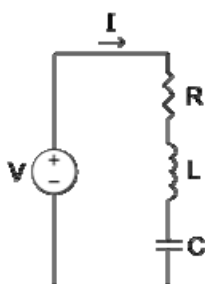

Рис.2. Еквівалент послідовного R, L, C коливального контуру частотного міношукача, де:

V – напруга в контурі, I – сила струму в контурі, R – внутрішній опір провідника,

L – котушка індуктивності, C – конденсатор

3. Добротні, які реагують на добротність коливального контуру, який є в складі LC .

4. Ємнісні – які зміною електричної ємності C, Φ реагують на предмети. $C = \epsilon \epsilon_0 S/d$ [2]. Де: S – площа пластини (кожної), d – відстань, ϵ – відносна діелектрична проникність.

5. Електромагнітні – зміною електричного і магнітного полів реагують на предмети.

Пропонуємо принцип функціонування розробленого алгоритмічного електронного засобу виявлення вибухівки і засобу її активації. Пропонований принцип базується на законах нелінійної радіолокації. По периметру днища автомобіля встановлюється контур нелінійного радіолокатора.

З певним визначенням періодом часу передавачем нелінійного радіолокатора генеруються потужні надвисокочастотні зондуючі короткочасні імпульси. За кожним імпульсом іде тривала пауза. Імпульси опромінюють днище автомобіля. Тривалість паузи підбирається в залежності від необхідної роздільної здатності. Передавач випромінює імпульси не безперервно, а строго періодично. В періоді між паузами випромінювання відбувається прийом відбитих імпульсів на приймальний контур тієї ж (радіолокаційної) системи. Пропонована схема дає можливість розділити потужний зондуючий імпульс і відбиті ехо-імпульси. Як відомо усі без винятку дистанційні системи керування, сигналізації і т. д. включають у своїй схемі нелінійні напівпровідникові елементи і різного роду з'єднання. У випадку появи «нового» нелінійного елемента при його опроміненні на ньому виникає від'ємний диференційний опір Воль-Амперної характеристики напівпровідникової структури. В результаті перевипромінюються кратні, або комбінаційні частотні характеристики. Порівнюючи частоту зондуючого імпульсу і нових гармонік сигналів відбитих від нелінійних елементів – можна робити висновок про наявність під днищем автомобіля встановленого стороннього електронного пристрою.

Алгоритм експлуатації теоретично розробленого пристрою полягає у наступному: фіксується на цифровий аналізатор спектр стану відбитого сигналу перед постановкою автомобіля на стоянку, який порівнюється з відбитим сигналом перед тим як почати експлуатувати автомобіль – різниця у спектральному аналізі на часовій і частотній характеристиках сигналу буде свідчити про велику ймовірність стороннього предмету на днищі автомобіля. При цифровій обробці сигналів пристрій керування можна буде виконати у портативному варіанті.

Автори теоретично дослідили, з певною ймовірністю, можливість генерації опромінюваним об'єктом (нелінійними елементами) власних коливань. Це в свою чергу дозволяє розробити додатко-

вий режим ідентифікації закладених пристроїв, які можна виявити по ознаці некротної гармоніки нелінійної радіолокації.

Автори дослідження провели аналіз сенсорів існуючих міношукачів та методи виявлення замінувань. Це дозволило зробити висновок, що на сьогоднішній день актуальною є проблема створення стаціонарного автомобільного детектора наявності несанкціонованого встановлення вибухових пристроїв та пристрою для її часової, або дистанційної активації. Особливістю даної теоретичної розробки є те, що вона реагує не тільки на метали, але й на будь-які зміни (переходи від одного типу матеріалу до іншого).

1. Хорев А. А. Методы и средства поиска электронных устройств перехвата информации / А. А. Хорев. – М.: МО. – 1998. – 224 с.

2. Горбачев А. А. Признаки распознавания нелинейных рассеивателей электромагнитных волн / А. А. Горбачев, А. П. Колбанов, С. П. Тараканов, С. В. Ларцов, Е. П. Чигин // Нелинейный мир. – 2004. – № 5–6. – С. 301–309.

Д. В. Смотрич

начальник відділу претензійно-позовної
та договірної роботи юридичного управління апарату
(Львівська обласна державна адміністрація)
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
юридичного факультету
(Львівський національний університет ім. Івана Франка)

ОСНОВНІ ФОРМИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СПОРІ

Однією з перешкод до створення ефективної правової системи в Україні є незадовільний рівень розвиненості системи виконання судових рішень. Серед усіх судових рішень, прийнятих органами судової влади, на практиці виконується не більше 54%. Про це яскраво свідчить і статистика у справах, розглянутих Європейським судом з прав людини проти України, в рішеннях, за якими визнається щонайменше одне порушення прав людини. Левова частка цих рішень вказує на порушення Україною своїх зобов'язань згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., яку було ратифіковано Верховною Радою України 17.07.1997 р., щодо гарантування дотримання права особи на здійснення виконавчого провадження протягом розумного строку. Виплати справедливої сатисфакції за кожне таке порушення коштують державі тисячі євро. Разом із тим, навіть здійснення зазначеної виплати не завжди гарантує можливість відновити порушене право внаслідок несвоєчасного виконання рішення суду [1].

Україна займає одне з перших місць за зверненнями до Європейського суду з прав людини у зв'язку з порушеннями прав людини на стадії виконання судових рішень [2].

До головних чинників, які впливають на вкрай негативну ситуацію з виконання судових рішень, можна віднести: перевантаженість державних виконавців; недостатній рівень матеріально – технічного забезпечення; корупційна складова, обумовлена, зокрема тим, що середня заробітна плата державного виконавця не перевищує 3 тисячі гривень [3].

Відповідно до статті 124 Конституції України, статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та частини 2 статті 14 КАС України, судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України. Органи державної влади в цілому та державний службовець, зокрема, зобов'язані безумовно виконувати закони, а рішення суду має силу закону, тому підлягає виконанню негайно й не потребує виконання в примусовому порядку.

Стаття 267 КАС України передбачає дві процесуальні форми контролю адміністративного суду за виконанням судових рішень в адміністративних справах:

1) судовий контроль за ініціативою суду, що ухвалив відповідне судове рішення (частини перша – друга);

2) судовий контроль за ініціативою осіб, які беруть участь у справі, чи інших заінтересованих осіб (частина третя).

Ці форми контролю відрізняються як ініціатором, так і предметом контролю і процесуальним інструментарієм.

У силу принципу офіційності суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, у тому ж кількісному і, якщо це можливо, персональному складі має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, який програв справу і на якого покладено певні обов'язки, подати у встановлений

судом строк звіт про виконання судового рішення. Це може бути зроблено у тому ж самому судовому рішенні (у резолютивній частині) або в письмовій ухвалі [4].

Суд, встановлюючи строк для подання звіту, повинен враховувати особливості покладених обов'язків згідно із судовим рішенням та можливості суб'єкта владних повноважень їх виконати.

У судовій практиці трапляються випадки, коли суди по-різному застосовують строк, у який суд може реалізувати таке право.

Прикладом розгляду судом цього питання є ухвала Вищого адміністративного суду України від 25 вересня 2014 року № К/800/18471/14.

Установити судовий контроль за виконанням рішення суб'єктом владних повноважень – відповідачем у справі суд може під час прийняття постанови у справі.

Щодо вимог позивача про зобов'язання Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області подати суду звіт про виконання судового рішення протягом 10 днів з дня набрання судовим рішенням законної сили, Вищий адміністративний суд України зазначив таке.

Відповідно до частини першої статті 267 КАС України суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

Указаній нормі кореспондують положення абзацу сьомого пункту 4 частини першої статті 163, абзацу п'ятого пункту 4 частини першої статті 207 КАС України, згідно з якими у резолютивній частині постанови суду першої чи апеляційної може бути встановлений судом строк для подання суб'єктом владних повноважень – відповідачем до суду першої інстанції звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій.

Отже, встановити судовий контроль за виконанням рішення суб'єктом владних повноважень – відповідачем у справі суд першої чи апеляційної інстанції може під час прийняття постанови у справі. Такий контроль здійснюється судом першої інстанції шляхом зобов'язання надати звіт про виконання судового рішення, розгляду поданого звіту на виконання постанови суду першої, апеляційної чи касаційної інстанцій, а в разі неподання такого звіту – шляхом встановлення нового строку для подання звіту та накладення штрафу.

Аналізуючи наведені законодавчі приписи, Вищий адміністративний суд України дійшов висновку, що зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання постанови, є правовим наслідком судового рішення і саме в його резолютивній частині повинно бути визначено обов'язок подати звіт, оскільки встановити судовий контроль за невиконанням рішення суб'єктом владних повноважень – відповідачем у справі суд першої чи апеляційної інстанції може лише під час прийняття постанови у справі.

Разом із цим суд зазначив, що вказаною статтею КАС України встановлено право, а не обов'язок суду, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, зобов'язати суб'єкта владних повноважень, проти якого ухвалено судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

(Ухвала Вищого адміністративного суду України від 2 березня 2016 року, реєстраційний номер судового рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень –56279238).

За наслідками розгляду звіту або в разі його ненадходження у встановлений строк суд може постановити окрему ухвалу (див. статтю 166 *КАС України*). Окрема ухвала може бути направлена судом як до суб'єкта владних повноважень, що не виконав рішення, так і до суб'єкта владних повноважень вищого рівня для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли невиконанню судового рішення. В окремій ухвалі також може бути вказано на підстави для притягнення до юридичної відповідальності осіб, які не виконали або не забезпечили виконання судового рішення. Відповідно до частини третьої статті 166 *КАС України* особи, інтересів яких стосується окрема ухвала, можуть її оскаржити.

Аналіз вище зазначених судових рішень, ухвалених за результатом розгляду таких заяв, показав, що у багатьох випадках і заявникам, і судам важко було визначитися із характером спірних відносин, а саме: чи пов'язані спірні відносини з неналежним виконанням рішення суду, чи є самостійними позовними вимогами.

Пленум Вищого адміністративного суду узагальнив практику застосування судами ст. 267 КАСУ. Суд першої інстанції може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, який програв суперечку, надати у встановлений термін звіт про виконання постанови. Таке зобов'язання є правовим наслідком постанови і має зазначатися в його резолютивній частині. При цьому можливість зобов'язати сторону надати звіт є правом суду, а не його обов'язком.

За неподання звіту про виконання постанови на суб'єкта владних повноважень може бути накладено штраф від 10 до 30 МЗП. З вимогою оштрафувати відповідача за ненадання звіту може звер-

нутися позивач по справі. Ухвала суду про відмову в задоволенні клопотання про накладення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку.

Ще однією формою судового контролю є подача позивачем, на користь якого ухвалено рішення, заяви про визнання протиправним рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, скоєних на виконання постанови суду. Розгляд такої заяви має проводитися виключно в порядку ч. 9 ст. 267 КАСУ, а не в порядку позовного провадження.

Крім того, суб'єкта владних повноважень не можуть зобов'язати виконати судові рішення шляхом прийняття іншого рішення, оскільки це порушує процесуальні норми КАСУ. Примусове виконання постанови адміністративного суду проводиться в порядку виконавчого провадження, передбаченому Законом № 1404-VIII.

1. Деякі проблеми виконавчого провадження та можливі шляхи їх вирішення / Руденко М. // Юридична Україна. – 2014. – № 5.

2. Концепція запровадження інституту приватних виконавців в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/bmalyshev/article/15018.aspx>

3. Приватні судові виконавці в Україні: примарні ілюзії чи реальні перспективи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=1211>

4. Адміністративне право України: навч. посіб. / І. Б. Тацишин. Львів: Новий Світ-2000, 2012. – С. 134.

Ф. М. Сокиран

професор кафедри криміналістики та судової медицини,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ РЕФОРМУВАННЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Реформи, що проводяться в Україні, торкнулися практично усіх сторін економічного, суспільно-політичного і соціально-правового життя суспільства. В умовах вдосконалення української державності особливо важливу роль набуває формування правової держави і громадянського суспільства. Практика громадського життя свідчить, що вдосконалення системи державного управління в правоохоронній сфері повинне базуватися, передусім, на правовому механізмі регулювання діяльності, що включає як правове забезпечення, так і формування організаційних структур управління в системі органів охорона правопорядку і боротьби із злочинністю.

Особливості реалізації функцій слідчих підрозділів Міністерства внутрішніх справ формують специфіку управління цим державним органом. Багато в чому управління цією діяльністю не має аналогів в інших видах соціальної практики. Слідчий апарат МВС України є невід'ємною частиною правоохоронної системи і своєю діяльністю активно впливає на соціально-політичний і соціально-психологічний клімат в сучасному українському суспільстві.

Досягнутий нині рівень розвитку теорії управління у сфері правоохоронної діяльності дозволяє виділити проблему соціального наповнення правоохоронної діяльності. Ця проблематика завжди знаходилася в центрі уваги дослідників, проте підходи до її вивчення, очевидно, ніколи не будуть вичерпані. Кожен етап розвитку суспільства розвиває все нові сторони дійсності, по відношенню до яких питання індивідуального, групового, громадського характеру перетинаються, взаємопроникають і породжують нові проблеми.

За більш ніж сімдесятирічну історію розвитку вітчизняної юридичної психології накопичений величезний масив теоретичних і емпіричних даних про генезис і структуру функціонування правоохоронної системи. Зібрано великий матеріал, присвячений проблемам вдосконалення професійної діяльності фахівців правоохоронних органів і інших державних структур; проаналізовано психолого-педагогічні аспекти роботи слідчого, оперуповноваженого, дільничного інспектора, співробітників патрульної поліції, особового складу підрозділів поліції особливого призначення.

Проте за межами наукових досліджень залишається цілий спектр проблем, вивчення яких могло б позитивно позначитися на рішенні ряду практичних завдань в області підвищення ефективності і якості слідчої практики.

На сучасному етапі теорія управління у сфері правоохоронної діяльності, в предметі якої можна виділити такий компонент, як комунікативна компетентність, набуває усе більш чіткий зміст.

Метою вивчення управління в слідчих підрозділах є цілеспрямована підготовка професіоналів, зайнятих управлінням в цій структурі. У сучасний період розвитку суспільства управлінська діяль-

ність в правоохоронних органах, заснована лише на досвіді та інтуїції керівників, вже не може гарантувати досягнення успіхів в службовій діяльності як їх самих, так і підлеглих ним виконавців.

Нині виявилася наполеглива потреба в підготовці керівників, що відповідають вимогам сучасного суспільства. Особливу роль відіграє рівень сформованості тих професійно-значущих якостей, що впливають на успішність професійної управлінської діяльності. Через це майбутні керівники обов'язково повинні своєчасно набувати необхідний обсяг сучасних управлінських знань, умінь і навичок, а діючі – постійно підвищувати рівень своїх теоретичних знань і удосконалювати наявні уміння і навички в області соціальної і юридичної психології.

Вивчення основ управління повинно, сприяти тому, щоб у керівників виникло усвідомлене розуміння і стійка внутрішня потреба в постійному самостійному набутті управлінських знань, умінь і навичок; раціоналізації функцій управління в межах компетенції; у аналізі практики управління; вивченні і поширенні передового досвіду.

Управлінська і учбово-виховна практика сьогодні як ніколи потребують нових високоефективних технологій і рекомендацій по роботі з кадрами. Вивчення цих проблем і впровадження їх в практичну діяльність дозволить перетворити виховну роботу, морально-психологічне забезпечення на високотехнологічний процес, спрямований зрештою на якісне виконання вирішуваних слідчими підрозділами завдань, підвищення рівня професійної діяльності.

Як відомо, правоохоронна діяльність відноситься до такого виду діяльності, в якому без організованого, цілеспрямованого і ефективного спілкування співробітника слідчих органів неможливе вирішення поставлених завдань.

Значну частину в діяльності керівника слідчим органом займають організаційно-управлінські питання, від правильного вирішення яких залежить ефективність його праці в цілому.

Завдання управління в такому юридичному органі, полягає в тому, щоб створити організаційні соціально-психологічні умови, які чинитимуть мобілізуючий, стимулюючий і організуючий вплив на персонал в цілому і кожного співробітника окремо.

Діяльність, здійснювана керівниками слідчих підрозділів, виражається в здійсненні тих або інших управлінських дій і фіксується в адекватних їм формах. Сене такої діяльності полягає в здійсненні дій адміністративної властивості, у спрямованості її на виконання законів, в удосконаленню слідчої практики, в проведенні організаційних заходів. Такий підхід дозволяє бачити переважно зовнішнє в управлінні, регулювати його правовими актами, проводити безліч організаційних заходів. Проте він не розкриває соціальної і психологічної суті управління, його специфічного місця і ролі в службовій діяльності особового складу. Управлінський вплив, завжди містить в собі точну мету і напрями руху до неї. Окрема людина може управляти своєю соціальною активністю. Але для того, щоб група здійснювала ефективні скоординовані вчинки і дії, потрібне колективне визначення загальних цілей і шляхів їх реалізації, підпорядкування спільно наміченій поведінці кожного з членів групи. Це означає, що управлінський вплив, повинен містити в собі організаційний момент для напряму і практичного здійснення взаємодії людей. У управлінні також розвиваються психоаналітичні процеси самовизначення – самовираження – самоствердження – самореалізації – саморегуляції.

Ефективна управлінська діяльність припускає у своєму складі наявність мотивуючих і контрольних дій, спрямованих на підвищення надійності виконання поставлених завдань. Як у процесі, так і після закінчення яких-небудь видів робіт, керівникові необхідно дати адекватну оцінку фактично виконаному, виявити несприятливі відхилення від мети і пов'язані з цим негативні наслідки, виявити нові, раніше невраховані можливості і резерви.

Виконуючи свої повсякденні обов'язки, керівник звертається до різних категорій посадовців, начальників різного рангу, співробітників. Крім того, у керівників слідчих управлінь додалася безліч зовнішніх функцій, у тому числі, взаємодія з іншими службами, правоохоронними органами, фондами, громадськими організаціями, державними і політичними діячами. Аналіз показує, що усі дії з виконання цих функцій характеризуються високою різноманітністю, супроводжуються безліччю ділових і міжособових контактів з людьми як усередині, так і поза організаційною системою, характеризуються швидкою зміною подій, різноманітним виконуваним діям. Це обумовлює необхідність наявності у керівника розвинених комунікативних здібностей і знань основ ефективного спілкування.

Під комунікативною компетентністю розуміються знання і можливості особи встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, у тому числі і з підлеглими. Найяскравіше комунікативні здібності проявляються при вирішенні службових питань, при вирішенні міжособових конфліктів, в інших особово-значущих ситуаціях спілкування. Невдачі в процесі комунікації формують негативний досвід, який породжує прагнення уникати подібних ситуацій в майбутньому, проте специфіка діяльності керівника слідчого органу і полягає в тому, що вона щодня демонструє подібні стресові, конфліктні ситуації.

Управлінська діяльність у своїх проявах багатогранна. Це і люди з їх волею і інтелектом, і знання, і інформація, і технічні засоби. Усе це утворює комплексне соціально-психологічне явище. Можна отримувати великий об'єм інформації, але не уміти через відсутність знань і технічних засобів її обробляти. Тільки зважене, збалансоване введення в дію усіх елементів управлінської діяльності здатне надавати їй раціональність і ефективність.

Акцент на психологічні аспекти управлінської діяльності дозволяє підійти до розуміння управління як складного механізму психологічної взаємодії між людьми. Виходячи з цього, сформувалися різні по початкових посилках концепції людських відносин, облік яких важливий в процесі управлінської діяльності. Тільки знання і облік в службовій діяльності особливостей психології спілкування, індивідуально-психологічних характеристик співробітників, психотехніки і прийомів, створюють умови для раціонального і ефективного управління.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] // Голос України. – 2012. – № 90-91. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Репринтное издание 1908 года / Г. Гросс; Науч. ред.: Крылов В. В. – М.: ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

3. Коновалова В.О. Юридична психологія: Акад. курс: (підруч.) / В.О. Коновалова, Ю.В. Шепітько. – К.: Ін Юре, 2004. – 424 с.

О. А. Солдатенко

доцент кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Проведені в Україні реформи судових та правоохоронних органів носять незавершений характер, оскільки досягнення проголошених державою цілей реформ уявляється скрутним без системних, структурних змін, що стосуються в тому числі організаційних і функціональних основ діяльності слідчих органів, які дісталися у спадок від радянської системи.

Реформування органів досудового слідства повинно супроводжуватися організаційно-правовими змінами системи кримінального судочинства та правоохоронної системи України в цілому. З кінця 80-х років ХХ ст. активно обговорюється питання про місце і функції органів досудового слідства в правоохоронній системі держави. Розглядалися різні моделі організації досудового провадження. Ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) призвело до появи багатьох прогресивних ідей, однак практично не торкнулося питань організації органів досудового розслідування [1]. Навіть прогресивне процесуальне законодавство, усунувши багато проблем, було не в змозі кардинально вплинути на зміст діяльності органів досудового розслідування.

Цілком очевидно, що така безсистемна нормотворчість не тільки не вносить ясності, а, навпаки, загострює дискусію про правове, організаційне і функціональне забезпечення діяльності органів досудового розслідування.

По суті, нині діє модель, яка склалася і отримала своє правове закріплення в середині минулого століття і розрахована була для зовсім інших економічних, політичних і соціальних умов.

У такій ситуації неможливо розраховувати на ефективність досудового провадження, здійснюваного органами досудового розслідування, організаційно-правові форми і зміст діяльності яких не відповідають реаліям. Прийнята у 1992 році Концепція судово-правової реформи закріплювала реальну процесуальну самостійність слідчого, його права і обов'язки, диференціювала форми розслідування. Чітко розмежовувала функції органів попереднього розслідування і органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність як у процесуальному, так і організаційному плані. Передбачала створення єдиного слідчого апарату. Визначалися науково обґрунтовані критерії навантаження слідчих та забезпечення їх технічними засобами [2]. З жальцем доводиться констатувати, що з часів схвалення цієї Концепції слідчий не тільки не набув справжньої процесуальної самостійності, але й опинився в ще більш залежному становищі. Ці установки не тільки не втратили своєї актуальності в даний час, а й отримали новий сенс.

Уразливим з точки зору забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, на наш погляд, вбачається віднесення слідчого за новим КПК України разом з прокурором до учасників кримінального провадження з боку обвинувачення. Обвинувальний нахил слідства та прокуратури робить їх у тій чи іншій мірі союзниками і не сприяє захисту ними прав особи в кримінальному процесі.

При трактуванні обвинувачення як твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (п.13 ст.3 КПК України), від слідчих нелогічно вимагати, щоб вони під час досудового розслідування встановлювали все те, що протистойть обвинуваченню, у тому числі обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання підозрюваного і навіть ті, що виправдовують його (ч.2 ст.9 КПК України). Але закон (ст. 9 КПК України) зобов'язує слідчого всебічно, повно і неупереджено дослідити вищевказані обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч.2 ст.9 КПК України).

Також під час досудового розслідування слідчий повною мірою реалізує повноцінну, врегульовану нормами доказового права, процедуру доказування у кримінальному провадженні. Від його результатів багато в чому залежить якість правосуддя у кримінальному провадженні. Ефективність доказування, здійснюваного слідчими під час досудового розслідування, обумовлена, насамперед, якістю правових приписів, що характеризують слідчого як учасника кримінального процесу і суб'єкта доказування.

У слідчій практиці, на жаль, відзначається тривожна тенденція, яка полягає в тому, що в ході доказування багато слідчих заздалегідь встають тільки на позицію обвинувачення. Вони в основному збирають докази, що свідчать на користь обвинувачення, а пропозиції сторони захисту, інші версії обставин вчинення злочину відкидають. О. Баганець справедливо вважає, що на досудовому розслідуванні вирішення питання про обґрунтованість клопотань захисту цілком довіряється органу розслідування, тобто стороні обвинувачення, що свідчить про закладену в нормах нового КПК України нерівність сторін у кримінальному процесі (сторони обвинувачення і сторони захисту) [3].

Слідчий, який шляхом доказування тільки формує предмет судового спору, не може вважатися стороною обвинувачення в кримінальному процесі, він повинен бути гранично об'єктивним, щоб успішно вирішити найважливіше завдання: забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування з тим, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

З урахуванням вищевикладеного необхідно, насамперед, позбутися приписів, що характеризують слідчого як сторону в кримінальному процесі з боку обвинувачення.

Згідно з вимогами нового КПК України, слідчий у свою чергу позбавлений права на самостійне прийняття процесуальних рішень і провадження процесуальних дій майже за 40 основними питаннями провадження досудового розслідування і віднині, на думку Л. Черчукіної, більше нагадує технічного секретаря або хлопчика на побігеньках у керівника органу досудового розслідування, прокурора і слідчого судді [4].

І тому не випадково у всьому різноманітті поглядів, пропозицій, аргументів, пропонованих різними дослідниками, ідеєю, що об'єднує практично всіх, є забезпечення процесуальної самостійності слідчого. Показово, що серед керівників територіальних органів досудового слідства достатньо тих, хто вважає за необхідне реалізацію цього положення. Про це також свідчить проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих процесуальних дій та оптимізації діяльності органів досудового розслідування» [5].

Необхідно створити механізми поетапної правової реалізації принципу процесуальної самостійності слідчого. Можливо, на початковому етапі необхідно наділити слідчого процесуальним статусом, порівнюваним хоча б зі статусом, який передбачався КПК України 1960 р. Разом з тим процесуальна самостійність слідчого – це не самоціль, а необхідний засіб реалізації призначення кримінального судочинства.

Пріоритети слідчої діяльності підчас орієнтовані на вузьковідомчі інтереси, далекі від призначення кримінального судочинства. Серед організаційних чинників, що знижують ефективність органів досудового слідства з точки зору призначення кримінального судочинства, слід виділити такий, як відсутність цілісності системи.

Сучасна система органів досудового слідства, яка складається з органів, що є складовими елементами різних правоохоронних відомств, не володіє необхідними функціональними та організаційними зв'язками. Такий стан органів досудового слідства породжує їх роз'єднаність, самоізолюваність, перешкоджає формуванню загальних інтеграційних якісних властивостей цілісної системи. Тому необхідність реорганізації слідчих органів є неминучою. У той же час неприпустимим є вирішення такого складного питання наскоком на основі спрощеного до нього підходу.

Реформування системи органів досудового слідства має бути засноване на розумінні того, що система є безліччю пов'язаних між собою елементів, впорядкована з відносин, володіє цілком визначеними властивостями, взаємодія яких породжує нові інтегративні (системні) якості, не властиві окремо елементам, що її створюють.

Необхідно також враховувати об'єктивні передумови і реальні ресурсні можливості для успішного втілення в життя відповідних змін, половинчастість, незабезпечена декларативність яких замість бажаних може спричинити досить серйозні негативні наслідки, які ми маємо зараз. У зв'язку з тим, що такого роду організаційні зміни породжують необхідність змін великої багатоскладової правоохоронної системи держави, що складається з великого числа підсистем, включаючи органи досудового слідства, що складним чином взаємодіють між собою, спроби надати системі органів досудового слідства необхідний оптимальний стан шляхом радикальної ломки можуть спричинити досить небезпечні соціальні наслідки, а штучно нав'язувати цій системі необхідні характеристики вельми складно.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне із змінами та допов. станом на 21 серпня 2017 р.: відповідає офіц. текстові. – К.: Правова Єдність; Алерта, 2017. – 292 с.

2. Про концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №30. – С. 426.

3. Баганець О. Очистити новий КПК від декларативних норм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bagane.com/public/ochistiti-novii-kpk-v-d-deklarativnih-norm.html>

4. Черечукіна Л.В. Теперішні враження бувалою слідчою на окремі положення нового КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130101.html>

5. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих процесуальних дій та оптимізації діяльності органів досудового розслідування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50390

Н. Т. Стукаліна

доцент кафедри управління повсякденною діяльністю військ
та тилового забезпечення,
кандидат історичних наук, доцент
(Національна академія сухопутних військ)

НЕЗАКОННИЙ ВИДОБУТОК БУРШТИНУ НА ПОЛІССІ: ПРИЧИНИ, ПРОБЛЕМИ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Боротьба з незаконним видобутком бурштину на Поліссі зберігає свою актуальність понад 10 років, проте так звана «бурштинова проблема» так і не вирішена. Загострення ситуації виникло в останні роки, коли середня ціна бурштину стала близько 10 тис. дол. за кілограм. І хоча десятки років в Україні говорять про необхідність легалізації видобутку бурштину, відповідний закон досі не ухвалено.

Проблема обговорювалися не лише на рівні влади, але й на рівні громадськості. Ще у вересні 2015 р. у Києві відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми легалізації видобутку бурштину місцевими жителями», у якій взяли участь науковці, представники Державної фіскальної служби України, Державної служби геології і надр України, Міністерства внутрішніх справ України [1]. На цій конференції було прийнято рішення про підтримання проекту Закону України від 26 грудня 2014 р. №1351-І «Про видобування та реалізацію бурштину» [2].

Загальновідомо, що бурштин – красиве каміння, яке цінується у всьому світі. Значні його запаси є на території українського Полісся (Рівненська, Волинська і Житомирська області). При правильному підході до вирішення питання видобування бурштину українське Полісся могло б розбагатіти, створити «українське бурштинове диво» і вигідно відрізнитися від інших регіонів України, яким із таким природнім багатством не пощастило. Проте статистичні дані щодо основних показників соціально-економічного становища цих областей свідчать про перебування їх серед інших областей на найнижчому по Україні місці за рівнем середньої заробітної плати, оборотом роздрібної торгівлі, темпами зростання (зниження) експорту товарів, індексами фізичного обсягу роздрібної торгівлі, промислової продукції та ін. [3;4].

Для реального зростання соціального-економічного становища Полісся, підвищення добробуту населення цих територій, недопущення екологічної катастрофи, зниження обсягів незаконного видобутку бурштину необхідно, на нашу думку, узаконити методи добування бурштину. Чинний Закон «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними від 18.11.1997 р. № 637/97-ВР не вирішує цю про-

блему [5]. Він визначає правові основи і принципи державного регулювання цієї сфери та містить загальні положення щодо видобутку, виробництва, обліку операцій з дорогоцінним камінням, звітністю всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності (ч. 2 ст. 4 Закону).

Основою для правового регулювання вирішення проблеми узаконення добування бурштину, на нашу думку, має стати старательський метод добування бурштину, врегульований на законодавчому рівні. Це, на думку фахівців, єдиний варіант, який вигідний усім – людині-добувачу, місцевій громаді і державі. Для бурштинокопача старательський метод вигідний тим, що весь бурштин, який він добуває, є його власністю, а гроші від продажу – офіційним доходом. У вартість старательського квитка мають бути закладені дві суми: 1) внесок у бюджет розвитку місцевої громади, що має визначатися відповідно до розрахункової вартості майбутньої рекультивації земельної ділянки з врахуванням певного коефіцієнта (одержані кошти громада може використовувати на будівництво доріг, ремонт освітніх закладів, охорону здоров'я і власне на рекультивацію земельної ділянки); 2) сума, яку бурштинокопач сплачує до державного бюджету України як частина розрахункової вартості земельної ділянки із очікуваним вмістом бурштину. Людина отримає можливість легально працювати, сплачуючи при цьому місцевій громаді і державі. Проте проект Закону про видобування та реалізацію бурштину від 26.12.2014 р. № 1351-1 та про узаконення діяльності старателів так і не був ухвалений остаточно. Верховна Рада України в першому читанні ухвалила законопроект про видобування та реалізацію бурштину, але 07.02.2017 року у другому читанні проект не прийнято. Цей закон покликаний запровадити прозорі правила видобутку та реалізації бурштину. Нагадаємо, в пояснювальній записці до законопроекту вказано, що прийняття закону знизить криміногенну обстановку в поліських районах Житомирської, Рівненської та Волинської областей, сприятиме скороченню незаконного видобутку бурштину.

Екологи вважають, що в лісі, де вже побували бурштинокопачі, через кілька років повсихають всі дерева, бо гідрологічний режим порушений ямами та помпами. Проблеми будуть і у тварин, які потрапляють в ями і не можуть звідти вибратись. Дуже часто бурштин добувають у цінних природних територіях. Наприклад, на Житомирщині нелегальний видобуток відбувався в унікальному заповідному лісі, де більше 80 років не було жодних рубок. На Волині – на території національного природного парку «Прип'ять-Стохід». Коли добувають бурштин, копачі не зважають на режим територій, що призводить до неможливості існування багатьох рідкісних видів тварин з Червоної книги, які не люблять, коли їх турбує людина. Наприклад, рись чи чорний лелека.

Як зазначають фахівці з Держлісагентства України, у цьому регіоні через нелегальний видобуток бурштину вже пошкоджено 3,5 тис. га лісу. Це призводить до катастрофічних наслідків, до повного знищення можливості циркуляції підземних вод і як наслідок мікрокліматичні зміни в цих регіонах. Через відсутність контролю з боку держави геолого-розвідувальні роботи покладів бурштину не ведуться, а територію, де є ймовірні запаси цього мінералу, хаотично переривають нелегальні копачі [6].

Варто зазначити, що в чинному правовому полі існують чіткі правила для отримання спеціальних дозволів на користування надрами, які, до речі, нічим не відрізняються від процедури отримання спецдозволу на видобуток піску, глини, щебеню, торфу чи будь-якої іншої корисної копалини. Вкладені інвестиції дадуть можливості вирішення екологічних проблем регіону. Наприклад, Волинська обласна рада створила групу, яка досліджувала наслідки незаконного видобутку бурштину. Разом з комунальним підприємством «Волиньприродресурс» спеціалісти провели оцінку збитків та розробили заходи відновлення територій, порушених старателями. Для регіону це означатиме в першу чергу припинення руйнації екосистему. Адже вже зараз чимало екологів говорять про посуху, яка була обумовлена серйозними порушеннями гідробалансу і фактично є причиною занепаду сільського господарства регіону. 2017 рік насправді міг би стати для Волині значущим роком для зміни правил гри на українському ринку корисних копалин. Створення комунального підприємства стало компромісом влади і місцевих мешканців. Зважена державницька позиція дозволяє говорити про те, що надалі будуть працювати на благополуччя народу – людей, які згідно Конституції мають на це повне право. Виявляється, в Україні можна створити сприятливий мікроклімат для бізнесу, зробити регіон прибутковим.

Представники місцевих органів влади наголошують на необхідності комплексної роботи всієї правоохоронної системи, органів місцевої влади щодо запобігання і протидії злочинності, яка виникла в результаті цієї незаконної діяльності. Проте розв'язати всі ці проблеми буде дуже важко, адже в системі незаконного видобутку бурштину задіяні впливові сили. Про це говорять активісти, журналісти, правоохоронці, представники місцевого самоврядування, але ситуація залишається складною, і потрібні рішучі дії влади на всіх рівнях. Знайти того, хто «кришує», дуже важко. Відшукати «кришу» – це робота спецслужб.

Загалом значна частина політиків, представників силових структур і громадських активістів значають, що за процесом нелегального видобутку бурштину досить часто стоять влада та силові структури, оскільки розв'язувати цю проблему не поспішають. А тим часом відсутність відповідного законодавства та багаторічний нелегальний видобуток уже завдали достатньо шкоди українським лісам. Тому необхідно запровадити всім зрозумілі та чіткі правила гри, врахувати інтереси місцевих жителів, інтереси обласної громади та інтереси держави, яка отримуватиме прибутки [7].

1. Проблеми легалізації видобутку бурштину місцевими жителями: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 11 вересня 2015 р. [Електронний ресурс] / Ред. кол. В. В. Галушко, І. В. Гиренко, О. Ю. Дрозд, С. О. Короед та ін. – К.: «МП Леся», 2015. 136 с. – Режим доступу: <http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2015/09/>

2. Офіційний портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53194

3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/average/>

4. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Волинській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

5. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними. Закон України від 18.11.1997р. № 637/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/637/97>.

6. Потіха А. Проблема видобутку бурштину: сучасний стан та перспективи вирішення [Електронний ресурс] / А. Потіха // Україна: події, факти, коментарі. – 2016. – № 5. – С. 36–44. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr5.pdf>.

7. Інформаційно-аналітичний портал «Четверта влада» 22.05.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://4vlada.com/projects/40332> Ін

Л. М. Сукмановська

старший викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ФОРМА БОРОТБЫ З ПРОЯВАМИ ТЕРОРИЗМУ

Боротьба з тероризмом сьогодні є надзвичайно актуальною і гострою проблемою в українському суспільстві. Результати її вирішення все ще малоефективні. Світовій спільноті поки що не вдається зупинити наростання динаміки тероризму. Особливу тривогу викликають злочини терористичного характеру, ступінь суспільної небезпеки яких високий. Їх кількість постійно збільшується, до того ж, спостерігається тісний зв'язок з організованою злочинністю, кримінальним професіоналізмом, з різними екстремістськими угрупованнями, корупцією. Взаємозв'язок тероризму з іншими злочинами, як правило, особливо тяжкими, стає загрозою для суспільства. Тероризм став справді антинародним явищем, адже від нього страждають чоловіки і жінки, діти і особи похилого віку, люди, які не мають жодного стосунку до вимог терористів, їх амбіцій. Низька ефективність протидії тероризму пов'язана також із тим, що до недавнього часу, не зважаючи на заходи, що вживаються світовим співтовариством, не вдавалося створити надійну систему протидії [1].

Спеціальні заходи допускають здійснення правоохоронними органами, зокрема органами поліції, безпосередньої роботи, спрямованої на усунення, послаблення і нейтралізацію чинників, що впливають на зростання тероризму. Проте перемогти цю злочинність за допомогою таких заходів найближчим часом навряд чи вдасться. Вирішення цього завдання залежить більшою мірою не від реалізації переважно репресивних, «силових» заходів, а від успішного проведення загальносоціальних заходів, створення цивілізованої правової держави і громадянського суспільства, здорової ринкової економіки. Особливий характер цього виду злочинності зумовлений складним переплетінням і загальносоціальних (соціально-економічних, політичних, правових), і спеціальних заходів попередження [2].

Спеціальне попередження правоохоронними органами проявів тероризму великою мірою залежить від створення чинних на довгостроковій основі груп правоохоронних і контролюючих служб на загальнодержавному і регіональному рівнях для реалізації спільних комплексних програм. Разом

із безпосередньою боротьбою правоохоронних органів з тероризмом, особливе значення мають контроль і нагляд органів поліції, СБУ за обігом зброї, перевірки фактів порушення законодавства про господарську, підприємницьку, фінансову, торговельну діяльність тощо. Ця робота повинна проводитися повсякчас і особливо ретельно – під час великомасштабних цільових антитерористичних операцій. Профілактичне значення має взяття під охорону комерційних і банківських структур, забезпечення надійності перевезення грошових коштів, постійний контроль за недержавними охоронними службами, отриманням і використанням ними вогнепальної зброї тощо.

Для попередження терористичних акцій найчастіше проводяться такі заходи:

- патрулювання вулиць міст і селищ працівниками поліції і військовослужбовцями;
- перевірка у підозрілих осіб документів; огляд транспортних засобів і водіїв на дорогах працівниками патрульної поліції з метою виявлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотиків;
- огляд співробітників та інших осіб, які відвідують режимні об'єкти державних підприємств, установ і організацій, працівниками воєнізованої охорони;
- перевірка (співробітниками СБУ, органів поліції, членами громадських формувань) приміщень і територій парків, стадіонів, житлових будівель, кіноконцертних залів, театрів та інших місць масового зкупчення людей при проведенні там заходів.

Попередження тероризму здійснюється також у процесі співпраці правоохоронних органів України і закордонних країн, що включає правову взаємодопомогу, проведення узгоджених заходів проти терористів і терористичних груп, контролю над тероризмом.

Досягнуті результати багато в чому визначаються організаційними заходами – створенням спеціалізованих підрозділів боротьби з тероризмом.

Подібні підрозділи і служби достатньо давно функціонують в інших країнах. У США боротьбу з тероризмом очолює міністерство внутрішніх справ, яке розробляє загальну стратегію і здійснює методичне керівництво всіма правоохоронними органами. Основним підрозділом, на який безпосередньо покладено боротьбу з тероризмом – Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Разом із ним в міністерстві внутрішніх справ діє Служба імміграції і натуралізації. Значну роль в боротьбі з тероризмом виконує міністерство фінансів США, зокрема такі його структурні підрозділи, як секретна служба; служба внутрішніх доходів; бюро з алкоголю, тютюну і вогнепальної зброї. Питаннями боротьби з тероризмом певною мірою займається митна і поштова служби, міністерство праці, комісія з цінних паперів і бірж. На місцях боротьба з тероризмом здійснюється безпосередньо федеральними поліцейськими підрозділами, територіальна юрисдикція яких розподілена так, щоб в сукупності охопити контролем всю країну. Ці підрозділи діють у тісному контакті з іншими правоохоронними органами. Важливе значення має і створення в міських поліцейських управліннях спеціалізованих підрозділів.

Світовим співтовариством розроблено і концепцію боротьби з тероризмом, що передбачає вирішення наступних основних завдань:

- проведення розвідувально-пошукових заходів, спрямованих на отримання, збір і аналіз відомостей про терористичні співтовариства, оперативно-розшукове проникнення в їх структури, вироблення заходів попередження, припинення і документування злочинної діяльності терористичних груп і окремих терористів;
- боротьба зі стійкими терористичними співтовариствами та їх злочинними зв'язками;
- спрямування відповідної інформації в апарати кримінального розшуку, управління по боротьбі з організованою злочинністю, спільне проведення великомасштабних операцій з викриття злочинних терористичних угруповань;
- інформування органів влади про стан і тенденції розвитку терористичної злочинності.

Головна мета усіх організаційно-профілактичних заходів – вдосконалення системи боротьби з тероризмом, приведення її в стан, що дозволяє своєчасно, адекватно і цілеспрямовано реагувати на зміну характеру злочинності, виникнення нових видів злочинів, на дії лідерів і авторитетів злочинного терористичного середовища; використання всього потенціалу системи для нейтралізації і ефективної боротьби з тероризмом, для забезпечення реального захисту особи, суспільства і держави від будь-яких злочинних посягань [3].

Важливу роль у попередженні злочинності відіграє інформаційно-аналітичне забезпечення, створення банку даних, що включає відомості про злочинні структури, напрями їх діяльності, лідерів і кримінальних авторитетів, про відносини, що складаються між ними. При цьому слід враховувати, що основні прагнення злочинних терористичних формувань спрямовані на захоплення ключових позицій у найбільш прибуткових сферах економіки, на проникнення у владні структури, перш за все, на регіональному рівні.

Особливе значення має виявлення терористичних груп, їх роз'єднання, ліквідація. Слід виділяти і такі злочинні групи, які через свою кримінальну діяльність схильні до терористичних злочи-

нів, контактують із терористичними організаціями і окремими терористами, надають їм сприяння, допомогу.

На індивідуальному рівні діяльність щодо боротьби з тероризмом ще більше конкретизується, персоналізується, тобто полягає у виявленні окремих терористів, організаторів, координаторів, виконавців, проведення з ними необхідних профілактичних заходів тощо.

Успіх у боротьбі з тероризмом хоча і проблематичний, але цілком можливий. Навіть коли вдалося запобігти хоча б одному терористичному акту, зберігаються десятки, сотні доль і життів людей [4].

1. Аненко С. В. Современные тенденции терроризма и пути его предупреждения / С. В. Аненко // Антитеррор (комплексный подход). – М., 2006. – С. 217–225.

2. Энтин М. Л. Международное сотрудничество в борьбе с терроризмом: причины низкой эффективности международно-правового регулирования, пути и перспективы ее повышения / М. Л. Энтин // Сов. ежегодник междунар. Права. – 1989. – С. 118–133.

3. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования (уголовно-правовое исследование) / Вячеслав Павлович Емельянов. – СПб., 2002. – 320 с.

4. Бекмурзин С. Некоторые вопросы борьбы с терроризмом / С. Бекмурзин // 200 лет МВД России. – Руза, 2002. – С. 124.

В. Г. Сюрачик

науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем забезпечення публічної безпеки
і порядку навчально-наукового інституту № 3,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Реформа Національної поліції України – це комплексний проект національного масштабу, в якому вперше поєдналися тверда політична воля, нова професійна команда, нове законодавство, повноцінна підтримка міжнародних партнерів і рішуче прагнення населення до реальних змін. У цьому контексті важливо також зазначити, що поряд з вирішенням великого кола проблем, пов'язаних з трансформуванням суспільно-економічних та політичних відносин країни, суттєвого значення набиратиме процес розроблення та впровадження у життя пропозицій щодо реформування та удосконалення організації діяльності Національної поліції, визначення структури підрозділів поліції, їх повноважень та порядку взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськостю.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність Національної поліції, є: Конституція України [1]; Закони України «Про Національну поліцію» [2]; Положення про Національну поліцію: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877 [3]; Положення про патрульну службу МВС: затверджене наказом МВС України від 02 лип. 2015 р. № 796 [4]; Положення про Департамент патрульної поліції, затверджене наказом Національної поліції України від 06 лист. 2015 р. № 73 [5]; Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України: затверджене наказом Національної поліції України 27 листоп. 2015 року № 123 [6]; Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: затверджене наказом МВС України 11 листоп. 2010 № 550 (станом на 08.06.2012 р.) [7]; Кодекс України про адміністративні правопорушення [8]; Кримінальний кодекс України [9] ін.

Ми вважаємо, що, незважаючи на велику кількість прийнятих нормативно-правових актів щодо організації діяльності підрозділів Національної поліції, залишаються не врегульованими значущі у даній сфері напрями. Зокрема, щодо реформування та удосконалення організації діяльності Національної поліції ми пропонуємо прийняти відповідні нормативно-правові акти.

1. Положення про організацію діяльності підрозділів патрульної поліції, в якому чітко закріпити організаційні та тактичні дії патрульної поліції щодо забезпечення безпеки та охорони публічного порядку, запобігання правопорушенням та злочинам, затримання правопорушників, а також

порядок взаємодії підрозділів патрульної поліції у межах наданих їм повноважень з іншими підрозділами поліції, а також з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю.

Нині ж існує лише Положення про Департамент патрульної поліції, де йдеться лише про завдання та функції підрозділів Департаменту патрульної поліції, а також Положення про патрульну службу МВС, якої не існує.

2. Положення про створення та організацію діяльності дорожньої поліції.

Потрібно відмітити, що реформа правоохоронних органів України – дуже болючий, складний процес, який може мати вкрай небезпечні наслідки для суспільства, держави і громадян у разі допущення помилок. На наш погляд, під час реформування МВС України помилково знищено старі служби і підрозділи, зокрема Державтоінспекцію і дорожньо-патрульну службу. У вересні 2017 р. ліквідовано Управління безпеки дорожнього руху [10]. Управління безпеки дорожнього руху було створено в 2015 році, після скасування ДАІ. На підрозділ було покладено забезпечення превентивної та профілактичної діяльності, організація дозвільної системи, підготовка нормативних актів та інші питання, пов'язані із забезпеченням безпеки дорожнього руху. З цього моменту контроль безпеки вантажних і пасажирських перевезень, їх супроводження та оформлення необхідних документів здійснюватиме патрульна поліція. До юрисдикції патрульної поліції перейшов і контроль за транспортуванням небезпечних вантажів, затвердження маршрутів і видача дозвільних документів.

Підрозділи патрульної поліції, що покликані виконувати функції, пов'язані із забезпеченням безпеки дорожнього руху, на жаль, за браком часу не в змозі, наприклад, разом з оформленням дорожньо-транспортної пригоди (ДТП), виконувати більш значущі функції насамперед із запобігання злочинам та правопорушенням.

Адже на групи швидкого реагування – нові структурні підрозділи патрульної поліції, до складу яких входять два спеціально підготовлені працівники, покладено занадто багато функціональних обов'язків. Зокрема вони зобов'язані оперативно реагувати на виклики та забезпечувати порядок у місті, цілодобово оперативно реагувати на повідомлення, прибувати на місце події у найкоротший термін, запобігати злочинам та адміністративним правопорушенням, надавати допомогу громадянам, в тому числі й медичну, активно співпрацювати з населенням та вивчати їх проблемні питання, проводити профілактичну роботу з раніше судимими та іншими особами, які перебувають на спеціальних обліках, забезпечувати безпеку дорожнього руху та нагляд за дотриманням Правил дорожнього руху, а також здійснювати оформлення ДТП.

Зазначимо, що створені нині підрозділи дорожньої поліції на базі підрозділів Департаменту патрульної поліції, на наш погляд, не відповідають викликам сьогодення, адже до їх функцій належить лише – забезпечення безпеки дорожнього руху на великих автомагістралях. А у великих містах, де за статистикою ДТП вчиняються набагато більше, ніж на трасах, функції з безпеки дорожнього руху покладені патрульну поліцію.

Отже, на наше переконання, у структурі Національної поліції потрібно створити окремі підрозділи дорожньої поліції, передбачивши їх основними завданнями:

- запобігання злочинам та правопорушенням;
- забезпечення безпеки дорожнього руху на автомагістралях та інших дорогах;
- забезпечення публічної безпеки та порядку на вулицях населених пунктів та за їх межами;
- застосування превентивних заходів адміністративного впливу та примусу до правопорушників серед учасників дорожнього руху;
- оформлення ДТП (оформлення необхідних документів та організація заходів безпеки на місці ДТП).
- надання первинної медичної та невідкладної допомоги громадянам під час ДТП, а також у разі потреби в інших випадках.

У зв'язку зі створенням дорожньої поліції, потрібно у нормативно-правових актах щодо діяльності підрозділів патрульної поліції відмінити їх функції, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху та оформлення ДТП, а також обов'язково передбачити у зазначених нових *Положеннях* організацію взаємодії підрозділів патрульної та дорожньої поліції у запобіганні злочинам та правопорушенням, забезпеченні публічної безпеки та порядку.

3. Положення про організацію превентивної діяльності підрозділів Національної поліції, адже існує лише Положення про Департамент превентивної діяльності.

Зазначимо, що серед нормативно-правової бази забезпечення організації діяльності підрозділів превентивної служби Національної поліції України на сьогодні взагалі відсутнє Положення про організацію превентивної діяльності підрозділів Національної поліції, яке б передбачало чітку інструкцію з організації діяльності превентивної служби Національної поліції, їх взаємодії з іншими державними та громадськими органами, завдання, функції та тактику дій підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України у різних ситуаціях.

4. Положення про створення та організацію діяльності ювенальної поліції.

У цьому контексті важливо зазначити, що поряд з вирішенням великого кола проблем, пов'язаних з трансформуванням суспільно-економічних та політичних відносин країни, суттєвого значення набиратиме процес розроблення та впровадження у життя рекомендацій щодо реформування та удосконалення ювенальної превентивної діяльності Національної поліції України, адже на сьогодні у її структурі відсутній окремий підрозділ, який би безпосередньо займався запобіганням злочинам та правопорушенням, що вчиняють діти, а також злочинів і насильству щодо дітей (на зразок колишньої кримінальної міліції у справах дітей). Нині ці повноваження покладено на відділи ювенальної превенції при Головних управліннях Національної поліції [11, с. 95].

Нині роботу з запобігання злочинам серед дітей виконують відділи ювенальної превенції Управлінь превентивної діяльності Головних управлінь Національної поліції, у якому значну увагу приділяють усуненню причин й умов, що сприяють негативним явищам у дитячому середовищі, та здійсненню запобігання злочинам, що вчиняють діти. Працівники цього підрозділу вживають низку запобіжних заходів, а саме: здійснення профілактичних рейдів з метою протидії поширенню пияцтва серед молоді; проведення профілактичних бесід з дітьми, схильними до вчинення правопорушень; постановка на превентивний облік за вчинення злочинів та правопорушень; робота з батьками, які вчиняють насильство в сім'ї або ухиляються від виховання своїх дітей [12, с. 56].

Отже, вважаємо за потрібне створити у структурі Департаменту превентивної діяльності Національної поліції окремий підрозділ – Управління ювенальної превентивної діяльності, на який покласти безпосередні обов'язки із запобіганням злочинам та правопорушенням, що вчиняють діти, а також злочинів і насильству щодо дітей, передбачивши її основними завданнями:

- запобігання злочинам та правопорушенням, що вчиняють діти, та у відношенні дітей;
- запобігання втягненню дітей у злочинну діяльність;
- запобігання втягненню дітей у маргінальне середовище (наркоманія, проституція, алкоголізм, жебрацтво);
- запобігання насильству щодо дітей;
- організацію профілактичних занять (бесід) у навчальних та дитячих закладах насамперед щодо ювенальної віктимології (забезпечення захисту дітей від злочинів та небезпечних випадків у житті (безпека життєдіяльності), а також щодо недопущення вчинення дітьми правопорушень;
- здійснення превентивного (профілактичного) впливу на дітей-правопорушників, і що саме головне, на їх батьків чи піклувальників;
- взаємодію з іншими державними органами та громадськими організаціями у наданні допомоги дітям, особливо безпритульним та дітям-сиротам, які ймовірно можуть стати жертвами чи правопорушниками.

5. Положення «Про участь громадських формувань і громадян, їх взаємодію з Національною поліцією та іншими державними органами у забезпеченні публічної безпеки та охороні громадського (публічного) порядку», де передбачити організацію взаємодії підрозділів Національної поліції з громадськими формуваннями та населенням у боротьбі зі злочинністю, іншими правопорушеннями, а також для забезпечення публічної безпеки та охорони публічного (громадського) порядку та. Адже, окрім Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р. [13] на законодавчому рівні не прийнято жодного нормативно-правового акту.

6. Положення про організацію служби дільничних офіцерів поліції, адже нині діє Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС України 11 листоп. 2010 № 550 (станом на 08.06.2012 р.) [7].

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. (зі змін. та доповн.; ред. від 30 вер. 2016 р.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580 // Відомості Верховної Ради. 2015. № 40–41. Ст. 379 (із змін. та доповн.; ред. від 12 лип. 2017 р.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінет Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-2015>.

4. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 02 лип. 2015 р. № 796 (Зар. в Мініюсті України 3 лип. 2015 р. за № 777/27222). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>.

5. Положення про Департамент патрульної поліції: затв. наказом Національної поліції України від 06 лист. 2015 р. № 73 (станом на 31 жовт. 2016 р.). URL: <http://patrol.police.gov.ua/ru/faq/normatyvno-pravova-baza-diyalnosti-patrulnoyi-politsiyi/>.

6. Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України: затв. наказом Національної поліції України 27 листоп. 2015 року № 123.

7. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України 11 листоп. 2010 № 550 (станом на 08.06.2012 р.).

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122 (станом на 11 черв. 2017 р.) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

9. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. (станом на 5 вер. 2017 р.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

10. Управління безпеки дорожнього руху. URL: <https://www.facebook.com/UBDRUA/posts/1581395835214656>.

11. Адміністративна діяльність Національної поліції: навч. посіб. / О. М. Калюк, С. Ф. Константинов, В. А. Куліков та ін.; за заг. ред. В. А. Кулікова. – Київ: «Освіта України», 2016. 230 с.

12. Джужа А. О. Основні напрями удосконалення віктимологічного запобігання правопорушенням в Україні: монографія. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 304 с.

13. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 р. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 40. ст. 338 (станом на 01 січ. 2016 р.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

І. І. Татарин

старший викладач кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИПОВІ ВИПАДКИ ЗМІНИ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ

Протягом досудового розслідування після повідомлення особі про підозру бувають випадки, у яких отримують нові докази, що викликають необхідність змінити повідомлення про підозру. Процесуальний порядок зміни підозри є тотожним тому порядку, у якому здійснювалось повідомлення про первинну підозру (ст.279 КПК)[4, с. 249].

У разі виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор повинен вчинити дії щодо вручення письмового повідомлення особі про підозру, передбачені ст.278 КПК України. Якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право тільки прокурор [3].

До випадків зміни повідомлення про підозру належать :

- 1) непідтвердження частини повідомлення про підозру;
- 2) необхідність доповнення раніше врученого повідомлення про підозру;
- 3) необхідність повної зміни раніше врученого повідомлення про підозру.

Непідтвердження частини повідомлення про підозру означає, що:

– повідомлення про підозру за окремою частиною чи самостійним діянням не знайшло підтвердження;

– спростування кваліфікуючої ознаки;

– не підтвердилась кваліфікація за сукупністю кримінально – караних діянь.

Через непідтвердження частини повідомлення про підозру можуть виникати такі ситуації:

– змінювати кваліфікацію не потрібно;

– наявна необхідність зміни попередньої кваліфікації.

Доповнити повідомлення про підозру необхідно у тих випадках, коли в процесі розслідування, з'являються нові факти що стосуються кримінально-караного діяння особи. Нові обставини можуть слугувати підставою для підозри особи у новому злочині або заміну підозри в одному кримінальному правопорушенні на підозру в іншому [1, с. 17].

Варто зауважити, що такі доповнення повідомлення про підозру можуть змінити попередню кваліфікацію. Через це, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор, при доповненні повідомлення про підозру, повинні скласти нове повідомлення про підозру і вручити їй цей процесуальний документ.

Нове повідомлення про підозру – це одночасне ставлення у підозру особі первинного повідомлення про підозру та у вчиненні іншого, самостійного кримінального правопорушення, яке повинно мати назву «повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри» [5, с. 465]. Доповнювати повідомлення про підозру необхідно у тих випадках, коли в процесі розслідування з'являються нові

факти, що стосуються кримінально-караного діяння особи. Нові обставини можуть слугувати підставою для підозри особи у новому злочині або заміни підозри з одного кримінального правопорушення на підозру в іншому.

Тобто, провівши аналіз можливих причин зміни підозри та відповідно узагальнивши отримані дані, можна прийти до висновку, що по суті є три класифікації форм зміни повідомлення про підозру:

- у результаті якої кваліфікація діяння залишається незмінною, а новим повідомлення про підозру лише уточнюються певні деталі щодо скоєного кримінального правопорушення;
- у результаті якої відбувається зміна кваліфікації діяння в межах однієї статті КК України;
- у результаті якої відбувається зміна кваліфікації діяння і підозрюваному інкримінується скоєння зовсім іншого злочину.

Необхідність зміни повідомлення про підозру може обумовлюватися встановленням обставин, які суттєво змінюють характер доказів, вказаних у первинному повідомленні про підозру, або ж уточненням фактичних даних вчиненого злочину (його місця, часу, способу діяння, характеру і розміру шкоди), виправленням раніше допущеної помилки або неточності формулювання підозри.

У разі потреби зміни або доповнення повідомлення про підозру необхідно знати, що нове повідомлення про підозру має бути узагальненим і виноситися не в доповнення до попереднього повідомлення, а замість раніше складеного повідомлення про підозру. В такому разі попереднє повідомлення про підозру, яке залишиться в матеріалах досудового розслідування втрачає законної сили. І знову ж таки виникає запитання, який правовий статус має повідомлення про підозру, яке пред'явлене раніше і додане до матеріалів кримінального провадження? Чи втрачає воно свою силу автоматично чи ні? Адже виходячи із простого логічного мислення просто так воно з матеріалів кримінального провадження зникнути не може [6, с. 404]. Приблизне вирішення цієї проблеми, вираховується на такому рівні, щоб слідчий у випадку виникнення необхідності змінити повідомлення про підозру складав мотивовану постанову, у якій би виклав усі підстави для прийняття такого рішення. В подальшому така постанова долучалась би до матеріалів кримінального провадження, яка би і вносила ясність у цьому напрямку. Такий документ в обов'язковому порядку має бути долучено до матеріалів кримінального провадження, а необхідність цього обґрунтовується одразу декількома аргументами:

1) на етапі досудового розслідування цей документ дає всім учасникам процесу розуміння питання «чим саме користувався слідчий, приймаючи таке рішення», адже воно може докорінно змінити напрямки кримінального провадження і правову позицію захисту;

2) на етапі судового розгляду:

– державне обвинувачення в суді підтримує прокурор і відсутність цього документу ускладнить судовий процес, адже з'ясування причин такого рішення можливо буде лише зі слів прокурора, а не від самого слідчого;

– судовий розгляд відбувається через певний проміжок часу після прийняття такого рішення (іноді дуже значний, місяці і навіть роки) і звісно, що в такому випадку навіть сам слідчий може не згадати мотиви, що спонукали його до цього рішення;

3) відсутність обґрунтування такого рішення шляхом оформлення відповідної постанови дає значне поле для зловживання слідчим своїм становищем, оскільки дає можливість в подальшому кожний раз або різними учасниками процесу (прокурору, підозрюваному, захиснику, потерпілому, тощо) називати різні обґрунтування свого рішення.

Тобто, узагальнюючи вищесказане, вважаю, що визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для зміни підозри і вручення у зв'язку із цим нової підозри сторона обвинувачення повинна:

1. Скласти обґрунтовану постанову, в якій викласти відомості щодо підстав для зміни підозри;
2. Прийняти постанову про закриття кримінального провадження по факту, за яким було пред'явлено повідомлення про підозру раніше;
3. Скласти нове повідомлення про підозру та погодити його із прокурором, якщо її складає слідчий;
4. Здійснити вручення повідомлення про підозру відповідно до процедури передбаченої у Кримінальному процесуальному кодексі України;

Цей порядок дозволяє підозрюваному краще реалізовувати право на захист. Ознайомившись з повідомленням про підозру, яке містить обставини і підстави підозри у повному обсязі, підозрюваний матиме можливість у повній мірі усвідомити суть підозри, яку важко було б зрозуміти, якби підозра була викладена в окремих актах (повідомленнях про підозру).

Наявність у провадженні кількох повідомлень про підозру щодо однієї особи може дезорієнтувати самого підозрюваного, а також прокурора і суд. Щоб такого не сталось, нове повідомлення про

підозру повинне бути вмотивованим, тобто таким, що міститиме обґрунтування потреби складення нового узагальнюючого повідомлення про підозру.

Оскільки у статті 21 Конституції України вказано, що права і свободи людини є непорушними, – дії, що пов'язані зі зміною повідомлення про підозру повинні відбуватися виключно у рамках закону [2, с. 22].

В силу того, що у ст. 279 КПК України не передбачено виключних підстав для зміни повідомлення про підозру, вважали б за необхідне, для уникнення колізій під час застосування норм Кримінального процесуального Кодексу України та порушення конституційних прав людини, доповнити ст. 279 додатковою частиною, у якій би вказувались конкретні підстави для зміни раніше повідомленої підозри.

Також необхідно звернути увагу на те, що на практиці бувають різноманітні випадки, у яких необхідно змінити повідомлення про підозру, й вищенаведений перелік не є вичерпний. Крім цього, варто зазначити, що у чинному КПК України не вказано конкретних підстав щодо зміни повідомлення про підозру, а лише зазначено загальний порядок його зміни.

1. Андрушко П. П. Зміна кримінально-правової кваліфікації (правової кваліфікації кримінального правопорушення) у кримінальному провадженні / П. П. Андрушко // Фаховий журнал адвокат. – 2013. – № 6 (153). – С. 3–19.

2. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – с. 61.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. – К.: Істина, 2014. – 432 с.

5. Тацій В. Я., Туманянц А. Р., Грошевий Ю. М. та ін. Кримінальний процес: підручник; за ред. В.Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

6. Фараон О. В. Зміна повідомлення про підозру в аспекті ст. 279 кримінального процесуального кодексу України / О. В. Фараон // Юридичний вісник. – 2014. – № 6 – С. 402 – 406.

Н. М. Татарин

фахівець відділу режимно-секретного
та документального забезпечення,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИПОВІ МІСЦЕ ТА ЧАС ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ САМОВІЛЬНИМ ЗАЙНЯТТЯМ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНИМ БУДІВНИЦТВОМ

Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дає змогу відповісти на запитання: «Де саме вчинено злочин?». Під час розслідування будь-якого злочину слід врахувати: а) місце, де відбувалися підготовчі дії до злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди злочинного посягання; г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного посягання. Ознаки місця злочину визначаються видом посягання та його способом.

Відповідно до положень ЗК України місцем вчинення самовільного зайняття ЗД та самовільного будівництва можуть бути різні види земель, а саме:

– землі сільськогосподарського призначення (це землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури);

– землі житлової та громадської забудови (до них належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування);

– землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення (це ділянки суші та водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову цінність);

– землі водного фонду (до них належать землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами);

– землі промисловості (це землі, надані для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств);

– землі лісогосподарського призначення (це землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства);

– землі історико-культурного призначення (це землі, на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини, їх комплекси (ансамблі), історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби);

– землі рекреаційного призначення (це землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів);

– землі оздоровчого призначення (це землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей);

– землі транспорту (це землі, надані підприємствам, установам та організаціям залізничного, автомобільного транспорту і дорожнього господарства, морського, річкового, авіаційного, трубопроводного транспорту);

– землі зв'язку (це земельні ділянки, надані під повітряні та кабельні телефонно-телеграфні лінії та супутникові засоби зв'язку);

– землі оборони (це землі, надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України);

– землі енергетичної системи (це землі, надані під електрогенеруючі об'єкти, об'єкти транспортування електроенергії до користувача) [1].

Час впливає на всі етапи виникнення та існування доказової інформації. Урахування впливу часового фактора у процесі розслідування дає змогу: визначити час події злочину, встановити часові зв'язки між фактами, з'ясувати черговість подій, дій або фактів, обчислити тривалість різних подій та інше. Дії злочинців характеризуються певною вибірковістю у часі. Обрання часу вчинення злочину пов'язано з тим, що в певний час об'єкт менше охороняється, відсутні власники, існує мала ймовірність бути поміченим тощо [2, с. 184].

Самовільне зайняття ЗД є злочином із матеріальним складом, який вважається закінченим з того моменту, коли особа фактично заволоділа ЗД або розпочала її протиправну експлуатацію (освоєння), завдавши цим власнику ЗД або її законному володільцю значної шкоди. Самовільне будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці, визнається закінченим не з моменту зведення вже готової будівлі або споруди, а з початку ведення будівельних робіт на самовільно зайнятій ЗД [3, с. 537].

Для визначення дій кримінально карними важливе значення має також момент виникнення права власності на ЗД. За чинним земельним законодавством право власності та право постійного користування ЗД виникає після отримання її власником або користувачем документа, що посвідчує право власності чи право постійного користування ЗД, та його державної реєстрації.

Право на оренду ЗД виникає після укладення договору оренди та державної реєстрації. Отже, зараз ЗК України забороняє використовувати земельну ділянку до: 1) встановлення її меж у натурі (на місцевості); 2) отримання документа, що підтверджує право власності на неї (Державний акт); 3) державної реєстрації державним реєстратором у Державному земельному кадастрі [4, с. 94]. Крім того, фактор часу виконує роль і в тому разі, коли законний власник земельної ділянки тривалий час нічого на ній нічого не робив та вона виглядає як покинута. Це, своєю чергою, може бути сприйнято злочинцем як факт того, що земельна ділянка нікому не належить, за нею ніхто не бути стежити та скаржитися на її використання іншими.

Для правильної орієнтації у часових показниках під час розслідування самовільного зайняття ЗД і самовільного будівництва слідчому необхідно в загальному знати процедуру отримання ЗД у власність та отримання дозволу на будівництво.

Аналіз нормативно-правових документів дав нам можливість виокремити чотири етапи, що по-слідовно змінюють один одного у разі оформлення ЗД у власність:

1) визначення місця розташування бажаної ЗД, підготовки повного пакету документів та подання письмового клопотання у відповідний орган місцевого самоврядування з метою отримання дозволу на розробку проекту землевідведення. Якщо впродовж місяця відповідний орган не надав на клопотання заявника відповідь (позитивну чи негативну), такий дозвіл надається автоматично;

2) відведення ділянки землі (визначення розмірів, межі та цільового призначення). Підтвердженням цього є Проект відведення ЗД, який готують сертифіковані організації після укладення відповідного договору, його підписання та оплати послуг. Цей Проект подається на розгляд спеціальної комісії при органі місцевого самоврядування;

3) подання Проекту відведення ЗД з позитивним висновком на затвердження місцевого органу самоврядування. Результатом цього є Рішення про затвердження проекту землевідведення та передавання його у власність;

4) реєстрація ЗД і права власності у Державному земельному кадастрі. Для цього подаються такі документи: заява; документ на землю; документ, що підтверджує особу власника; XML-файл; документ про оплату. Після реєстрації ЗД присвоюється кадастровий номер, а власнику (за бажанням) надається витяг з Державного реєстру прав.

Для того, щоб розпочати будівельні роботи, необхідно отримати дозвіл на будівництво та надіслати повідомлення або декларацію про початок будівельних робіт. Отримання такого дозволу може відбуватися за спрощеною чи загальною процедурою. Спрощена процедура стосується будівель 1, 2 і 3 категорії складності, зокрема й індивідуальних житлових будинків площею не більше 300 квадратних метрів. Основними етапами цієї процедури є: 1) проведення топознімання М 1:500 (його здійснює ліцензована організація); 2) розробка проекту (його розробляє проектна організація); 3) оформлення будівельного паспорта (його оформляє Департамент містобудування та архітектури); 4) отримання містобудівних обмежень (їх видає Департамент містобудування та архітектури); 5) отримання технічних умов (їх видають водоканал, обленерго); 6) отримання дозволу на підготовчі роботи (його видає підрозділ Державної архітектурно-будівельної інспекції, далі – ДАБІ); 7) повідомлення про початок виконання робіт (подається в підрозділ ДАБІ) [5].

Для загальної процедури, яка застосовується для будівель 4 і 5 категорії складності, окрім зазначеного, потрібно провести експертизу проекту (це здійснює ліцензована організація) та подати декларацію про початок робіт. У будь-якому разі будівельні роботи можуть виконувалися лише після отримання суб'єктом будівництва від замовника документа, що підтверджує його право власності або користування ЗД. Наведена інформація прямо стосується документів, у яких можуть міститися сліди злочину.

1. Земельний кодекс України від 18.12.1990 р. (зі змінами). URL: www.zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 23.03.2017).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та допов. К.: Юридична думка. – 2010. – 1288 с.

4. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 324 с.

5. Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 466. (зі змінами та доповненнями). URL: www.zakon.rada.gov.ua.

Т. М. Тимчишин

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ

Недопущення виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідація їх наслідків є одним з провідних завдань сучасної демократичної, соціально-зорієнтованої держави.

Особливе місце в державно-управлінській діяльності посідають адміністративні методи, що містять у собі способи та прийоми обов'язкового визначення поведінки і діяльності людей з боку відповідних управлінських компонентів держави. Саме тому примус, який здійснює держава в межах та засадах, чітко визначених законом, можна вважати засобом забезпечення правопорядку, дотримання вимог, визначених нормами права [1, с. 64]

В ст. 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» визначається поняття надзвичайного стану. Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає на-

дання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Також вищевказаний закон називає заходи адміністративного примусу, можуть застосовуватися в разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Найзастосованішим із засобів, щодо забезпечення громадського порядку в зоні дії надзвичайного стану є комендантська година.

Комендантська година – це заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби. Суть цього заходу залежить від деяких «зовнішніх» чинників, таких як: підстави введення; напруженість ситуації і де запроваджено режим надзвичайного стану. Метою запровадження цього заходу є ускладнення або взагалі виключення можливості скоєння правопорушень. Такий захід, як комендантська година, встановлюється у вечірній і нічний час, оскільки саме в цей період об'єктивно може зростати кількість правопорушень за ваги контролю території.

Про введення комендантської години, повідомляється через засоби масової інформації особам, що проживає на цій території, з обов'язковим роз'ясненням порядку виконання цього заходу.

Перевірка документів у громадян. Цей захід здійснюється відповідно до Законів України «Про Національну поліцію» [3].

Так згідно із зазначеними законами працівники поліції мають право перевіряти у громадян документи, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи; якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення; якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю; якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежено або заборонено, або для зберігання, використання або перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо; якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної ситуації; якщо зовнішні ознаки особи або транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям або об'єктом скоєння правопорушення.

До таких предметів і речовин законодавством віднесено: зброю, боєприпаси, отруйні та сильнотоксичні хімічні речовини, навчальну військову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, а також алкогольні напої та речовини, що виробляються на спиртовій основі. Більшість з названих засобів, предметів і речовин відносяться до обмеження в цивільному обороті і безконтрольне використання їх може викликати ускладнення ситуації [4].

Для вдосконалення та усунення існуючих недоліків в роботі національної поліції під час можливих надзвичайних ситуацій необхідно чітко і точно сформулювати, визначити та нормативно закріпити шляхом прийняття відомчого нормативного акту коло завдань і меж діяльності органів внутрішніх справ при виникненні надзвичайної ситуації, що зумовило введення режиму надзвичайного стану.

Точне і чітке визначення, формулювання і закріплення кола завдань і функцій, меж діяльності органів внутрішніх справ має важливе значення для визначення компетенції органів внутрішніх справ, а також для вдосконалення організаційних основ забезпечення громадського порядку і громадської безпеки в розглянутих умовах.

Усунути цю прогалину можна тільки шляхом прийняття нового кодифікованого нормативного правового акта, затвердженого на рівні міністерства внутрішніх справ України, який би закріпив основні правові принципи, функції, завдання та норми, що стосуються діяльності органів внутрішніх справ під час дії режиму надзвичайного стану.

1. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: [моногр.] / Коломієць Е.О. Запоріжжя. Поліграф. – 2004. – 404с.

2. Про правовий режим надзвичайного стану Верховна Рада України; Закон від 16.03.2000 № 1550-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>

3. Про Національну поліцію. Верховна Рада України; Закон від 02.07.2015 № 580-VIII // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

4. Кузніченко С.О. Роль внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ у забезпеченні адміністративно-правового режиму надзвичайного стану / С.О. Кузніченко, А.В. Басов // Честь і закон. – 2005. – № 4. – С. 39–43.

Н. Д. Туз
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3,
кандидат юридичних наук,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ФАКТОР НЕЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

02 липня 2015 року в Україні було прийнято Закон України «Про Національну поліцію», який вступив в законну силу 07 листопада 2015 року. Вищевказаний Закон змінив правоохоронну систему в Україні, оскільки українська міліція перетворилася на європейську поліцію. Девізом новоствореної Національної поліції України стали слова «Служити та захищати», і ця фраза насправді втілює філософію поліції в громадянському суспільстві.

Мета вищевказаної реформи – зробити поліцію захисником прав та свобод людини і громадянина, як це і повинно бути. Це було неможливим на основі старої радянської системи, тому й були набрані нові люди, які пройшли навчання за новими методиками з використанням американського і грузинського досвіду.

Одним з успіхів реформи правоохоронної системи України є створення та функціонування в складі Національної поліції України патрульної поліції. Незважаючи на велику кількість проблем, зокрема: з вмінням керувати транспортні засоби, знанням чинного законодавства у сфері кримінального та адміністративного права, чітким виконанням службових інструкцій – рівень симпатій суспільства до патрульних поліцейських, за даними більшості соціологічних центрів, є достатньо високим. Працівники патрульної поліції дуже ввічливі, виховані, толерантні, принципові під час виконання ними своїх службових обов’язків, патріотичні та прагнуть до змін у країні в цілому.

Однак, незважаючи на відповідні позитивні зміни в діяльності Національної поліції України, в процесі виконання своїх професійних обов’язків патрульні поліцейські все частіше зустрічаються із багатьма проблемами, в першу чергу із проблемами правового забезпечення своєї діяльності, а саме змін, внесених у законодавство, яке регулює діяльність патрульної поліції або яке застосовують у своїй діяльності патрульні поліцейські.

Як свідчить п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліція відповідно до покладених на неї завдань доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення [1].

Однак, чіткого визначення куди саме поліцейський має доставити затриманих чи підозрюваних осіб: в суд, до поліції, до слідчого судді, оскільки КПК України також містить цілий ряд норм, якими передбачений порядок затримання і доставлення таких осіб. Таких прогалин у чинному законодавстві досить багато, через що у роботі поліції може виникати ряд недоліків і суттєвих проблем.

Працівники нової патрульної поліції, в своїй повсякденній діяльності, далі продовжують керуватися основними положеннями Наказу МВС № 404 від 28.07.1994 року «Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України. Як зазначає стаття 1 вищевказаного нормативного акту, патрульно-постова служба міліції – це діяльність спеціальних нарядів міліції по охороні громадського порядку, безпеці і боротьбі з правопорушеннями на вулицях, площах, в парках, на транспортних магістралях, портах, в аеропортах та інших громадських місцях, а також при проведенні масових заходів, ліквідації наслідків аварії, катастрофи, стихійного лиха [2].

Видається, що в період реформування, зміни норм чинного законодавства, обов’язковим та важливим є прийняття нового статуту патрульної поліції України, який має чітко та детально описувати основи управління підрозділами патрульної поліції, форми організації охорони громадського порядку, планування заходів по організації діяльності патрульної служби, підготовку та проведення інструктажів, контроль за організацією і несенням патрульної служби тощо.

Частина 2, статті 19 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень, що визначається Дисциплінарним статутом Національної поліції України [1]. Однак, станом на сьогоднішній день працівників патрульної поліції притягають до дисциплінарної відповідальності згідно Дисциплінарного статуту ОВС України, що є неправильним.

Стаття 34 Закону України «Про дорожній рух» зазначає, що державній реєстрації та обліку підлягають призначені для експлуатації на вулично-дорожній мережі загального користування транспортні засоби усіх типів: автомобілі, автобуси, мотоцикли всіх типів, марок і моделей, самохідні машини, причеми та напівпричеми до них, мотоколяски, інші прирівняні до них транспортні засоби

та мопеди, що використовуються на автомобільних дорогах державного значення[3]. Тобто, якщо транспортний засіб їде у межах міста, він може не реєструватись. Доцільним є доповнити даний законодавчий акт поняттям «дороги загального користування», що полегшить роботу патрульним та порядок оскарження їхніх дій у судах різних інстанцій.

Підсумовуючи вищесказане, слід наголосити на тому, що реформа поліції продовжує реалізовуватись і всі законодавчі неузгодженості та колізії, котрі створюють перепони у повсякденній діяльності поліції в Україні незабаром будуть вирішені на законодавчому рівні.

1. Закон України «Про Національну поліцію», Положення про патрульну службу МВС: чинне законодавство станом на 07 серпня 2015 р.: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 92 с.

2. Наказ МВС України від 28.07.1994 року № 404 «Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>.

3. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 року // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 31, Ст. 338.

Ю. А. Турлова

головний науковий співробітник

відділу науково-методичного забезпечення

прокурорської діяльності поза сферою кримінальної юстиції

Науково-дослідного інституту, кандидат юридичних наук

(Національна академія прокуратури України)

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ У СТРУКТУРІ ДЕТЕРМІНАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Наявна кризова екологічна ситуація в Україні істотно зумовлена наслідками масштабної екологічної злочинності, небезпечність якої пов'язана не тільки з існуванням доволі високого рівня екологічних злочинів, до яких належать різноманітні форми злочинних посягань на навколишнє середовище та його окремі елементи, але й зміни характеру екологічної злочинності. Очевидно, що для ефективної протидії цьому феномену насамперед необхідно мати чіткі уявлення щодо його сучасного стану та детермінуючих чинників.

Детермінанти екологічної злочинності доцільно розглядати залежно від рівнів узагальнення. Так, у кримінологічній літературі виділяють як загальні, так і специфічні детермінанти екологічної злочинності. Загальні детермінанти екологічної злочинності являють собою соціальні процеси, які в умовах несприятливого (екстенсивного) економічного розвитку створюють стійкі передумови для неправомірної, зокрема і злочинної екологічно значущої поведінки [1, с. 93–94]. Специфічні детермінанти екологічної злочинності визначаються особливостями суб'єктивних факторів, типу і характеру екологічного злочину.

О. Л. Дубовик і А. Е. Жалінський вважають, що загальні причини екологічної злочинності коріняються у сфері суперечностей, що виникають при взаємодії людини і природи. Ці суперечності існують між людиною як частиною природи і природою як цілим; між можливостями суспільства, держави, регіону з використання навколишнього середовища, його пізнання й соціальними потребами; між соціальним становищем природних ресурсів (їх форм власності) та сформованими способами їх освоєння; між суспільством, соціальною групою та індивідом як самостійними суб'єктами природокористування і природоохорони; між різними цілями окремих суб'єктів природокористування і природоохорони [1, с. 93–94].

Враховуючи те, що злочинна поведінка має, на думку О. М. Костенка, детермінаційно-регулятивний механізм і детермінується «предметним буттям людини» [2, с. 20–21], основну причину екологічної злочинності слід шукати в суперечностях взаємовідносин навколишнього середовища з людиною, яка не завжди усвідомлює, що є лише її часткою. Зауважимо, що повне усунення зазначених суперечностей у найближчій перспективі є утопічним і практично неможливим. Реальною і бажаною є лише мінімізація таких протиріч, а відтак і негативного впливу людини та суспільства на довкілля до прийнятної рівня, що характеризувався б можливістю самовідновлення екосистем.

Детермінанти екологічної злочинності зумовлені дією об'єктивних чинників, що є такими не лише для екологічних посягань, а й щодо злочинів інших категорій. Такі чинники відображаються у свідомості людини або соціальної групи, трансформуючись під впливом особистісних рис і регулюють людську поведінку. Однією з категорій таких чинників є економічні, до основних з яких варто віднести надмірне оподаткування, слабе державне регулювання економіки, наявність значного сектору тіньової економіки, відсутність конкуренції у сфері державних закупівель, методи здійснення приватизації, орієнтованість владної верхівки лише на збір ренти тощо.

Однією з найбільш вагомих детермінант даної категорії є олігархічний характер побудови економіки в Україні, що призвело до загострення протиріч між економічними інтересами кланово-корпоративних груп та екологічними інтересами суспільства та, у свою чергу, прискорило процеси деградації навколишнього середовища та створило стимули для екологічно-небезпечної поведінки.

Найяскравішим підтвердженням цього є ситуація у сфері екологічної безпеки, забруднення довкілля, адже робота найбільших забруднювачів навколишнього середовища – підприємств хімічної, енергетичної, металургійної промисловості – вимагає значних витрат на проведення природоохоронних заходів. Наприклад, витрати на газо-пилоочисне обладнання складають більше 20% вартості основного технічного обладнання. Тому такі витрати для власників, якими є представники кланово-корпоративних груп, є вкрай обтяжливі. Відтак, саме на таких підприємствах найбільше заощаджують на природоохоронних заходах. В основі такої поведінки лежить установка максимального збагачення у найкоротші терміни.

Так, за інформацією міністра екології та природних ресурсів, першу трійку найбільших забруднювачів атмосферного повітря в Україні утворюють ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча та Бурштинська ТЕС [3].

Олігархічна економічна модель у свою чергу зумовлює монополізацію та тінізацію економіки, рівень якої, за оцінками експертів, є найвищим серед країн Європи та становить у різні періоди до 50% [4, 5]. Тінізація економіки України є відображенням активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади та низької правової і податкової культури юридичних та фізичних осіб.

На думку А. М. Бойка [6, с. 25], негативні соціально-економічні наслідки від поширення тіньової економіки зводяться до таких аспектів: ускладнення процесу запровадження і функціонування ринкових механізмів господарювання й ефективного державного регулювання економіки; деформація бюджетної та фінансової політики держави; сприяння формуванню невинуватих та неконтрольованої державою соціальної нерівності громадян, яка руйнує стимули до суспільно корисної праці.

Водночас, зазначені економічні чинники здійснюють детермінуючий вплив не тільки на злочинність, зокрема й екологічну, а і на інші складові детермінаційного комплексу, що являє собою не лише сукупність чинників як складових елементів, а характеризується структурною цілісністю. Так, доходи від господарської діяльності, яка розвивається поза державним обліком та соціальним контролем, детермінують різку соціальну нерівність громадян. Можливість збагачення таким способом суттєво знижує мотивацію людей до чесного та законного господарювання, унаслідок чого нівелюються такі цінності як компетентність, професійний рівень і досвід, знання, порядність та ін. Відтак, суспільство руйнує соціально-психологічні основи зростання ефективності праці.

Панування олігархічної моделі економічних відносин не тільки супроводжується такими криміногенними явищами як тінізація та монополізація економіки, поглиблення економічної нерівності, але й породжує соціальну напруженість, що виникає як результат несправдження колективних очікувань щодо гарантованості певного набору благ, які можна вважати соціально-економічними детермінантами соціальної злагоди [7].

Отже, дослідження криміногенних чинників екологічної злочинності з позицій системного підходу дозволило зробити загальний висновок про взаємозалежний і взаємозумовлюючий характер детермінуючого впливу процесів в економічній, соціальній, політичній, організаційно-управлінській та гуманітарній сферах суспільного життя. Зазначені детермінанти являють собою не сукупність автономних чинників як складових елементів детермінаційного комплексу, а змістовно та функціонально перетинаючись характеризуються структурною цілісністю. Зважаючи на це у структурі детермінаційного комплексу екологічної злочинності охарактеризовано економічні детермінанти, серед яких акцентовано увагу на криміногенному потенціалі в кланово-корпоративної, олігархічної моделі економіки України, її монополізації та тінізації, орієнтованість владної верхівки лише на збір ренти тощо.

1. Дубовик О. Л. Причини екологических преступлений / О. Л. Дубовик, А. Э. Жалинский. – М.: Наука, 1988. – 240 с.

2. Костенко А. Н. Принцип отражения в криминологии (системное исследование психологического механизма криминального поведения) / Костенко А. Н. – К.: Наук. думка, 1987. – 124 с.

3. Два підприємства Ахметова – серед найбільших забруднювачів повітря URL <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/4/7148681/> (дата звернення: 16.07.2017).

4. Корреспондент: Куди йдуть гроші. За обсягом тіньової економіки Україна вибилась у лідери Європи URL <http://ua.korrespondent.net/journal/1429598-korrespondent-kudi-jdut-groshi-za-obsyagom-tinovoyi-ekonomiki-ukrayina-vibilas-u-lideri-evropi>. (дата звернення: 24.06.2017).

5. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання URL http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf (дата звернення: 24.06.2017).

6. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / А. М. Бойко. – Львів, 2010. – 39 с.

В. М. Тюн
провідний фахівець факультету № 2,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАГЛЯДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА ДОВКІЛЛЯМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Сьогодні, коли триває війна, дуже важко вести публічні дискусії про екологічні наслідки, які вона приносить країні. Щоденні повідомлення про загиблих військових та мирних жителів, звісно, виглядають питанням №1 сьогоднішнього дня, а довгострокові екологічні наслідки – питанням, яке можна відкласти в дальню шухляду. Проте, достатньо уявити майбутнє бодай на день далі ніж реальне завершення бойових дій – як стане зрозумілим невтішний прогноз. Адже екологічна складова розтягне слід війни на довгі десятиліття [1].

Екологічні наслідки військових дій на Донбасі, такі ж як економічні, соціальні і людські втрати, є катастрофічними. Це – друга за масштабами (після Чорнобильської техногенно-ядерної катастрофи) військово-техногенна екологічна катастрофа в Україні [2].

Під час військового конфлікту на сході України знищуються природно-заповідні території, ліси, родючі землі (грунти), забруднюються водні ресурси та атмосферне повітря тощо. Окрім того, забруднення довкілля, яке відбувається під час військових дій, поширюється на значно більшу територію, ніж територія конфлікту.

Такі фактори, як-от відсутність органів, уповноважених законом здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері охорони природи, заміновані території, постійні обстріли, велика кількість загорянь та вибухи не дають можливості об'єктивно оцінити шкоду, завдану довкіллю за період збройного конфлікту.

Правове врегулювання охорони довкілля під час воєнних дій у національному законодавстві є фрагментарним, і, на жаль, чітко не прописує поведінки водночас і Міноборони, й інших центральних органів влади щодо здійснення екологічного моніторингу та забезпечення екологічної безпеки під час воєнних дій у воєнний час [3, с. 10].

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації у Автономній Республіці Крим та східних областях України – з'явилися нові загрози та виклики і екологічній безпеці України.

Законодавче визначення існуючої в Україні ситуації на сході України закріплене Указом Президента від 14 квітня 2014 року № 405/2014 [4]. Цим Указом уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України».

Відтак, 15 квітня 2014 р. був прийнятий Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5]. Ним визначено статус території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлено особливий правовий режим на цій території, визначено особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.

Відповідно до ст. 3 цього Закону, тимчасово окупованою територією визначається:

1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій;

2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) повітряний простір над цими територіями.

Згідно з чинними нормами і принципами міжнародних конвенцій, відповідальність за окупацію території несе сторона-окупант. Тобто, відповідальність за порушення прав і свобод людини і громадянина, які визначені Конституцією та законами України, на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта.

Після окупації Російською Федерацією Криму, виникла загроза окупації нею ще й східних областей України. Однак, в Україні розпочалася великомасштабна антитерористична операція, яка триває до цих пір.

Згодом, Верховна Рада України прийняла Закон України від 2 вересня 2014 р. № 1669-VII «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» [6]. Він визначив тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї під час її проведення.

У ст. 1 цього Закону дано роз'яснення термінів «період проведення антитерористичної операції» та «територія проведення антитерористичної операції».

Як цілком слушно зазначається в літературі, у законі врегульовуються питання оренди, іпотеки, повернення кредитів і, на жаль, жодним чином не згадується питання екологічної безпеки, моніторингу за станом довкілля та здоров'я людей [3, с. 48].

Крім того, ст. 3 закону передбачає мораторій на проведення перевірок органами і посадовими особами, уповноваженими законами здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності. Так, органам і посадовим особам, уповноваженим законами здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності, у період та на території проведення антитерористичної операції тимчасово забороняється проведення планових та позапланових перевірок суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у зоні проведення антитерористичної операції, крім позапланових перевірок суб'єктів господарювання, що відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України критеріїв оцінки ступеня ризику від провадження господарської діяльності віднесені до суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику.

Важливим та необхідним, з огляду на своє і природоохоронне значення, стало прийняття Верховною Радою України Закону України від 14 серпня 2014 р. «Про санкції» [7]. Відзначимо, що суттєвими санкціями, які спрямовані на охорону довкілля та передбачені вищезазначеним Законом, є запровадження додаткових заходів у сфері екологічного, санітарного, фітосанітарного та ветеринарного контролю.

Як виходить, сьогодні антитерористична операція на сході України переросла у затяжний збройний конфлікт. Кожного дня цей конфлікт наносить значну шкоду довкіллю цього регіону.

На превеликий жаль, дотепер тривають дискусії як законодавчо правильно сформулювати відмінності між режимом окупації на Донбасі та режимом окупації у Криму. Окупація на Донбасі юридично відрізняється від окупації у Криму, хоча і там, і там реально окуповані території.

Слід відзначити і те, що під час даного військового конфлікту суттєво зростає негативний вплив на довкілля від діяльності Збройних Сил України. Адже їх діяльність продукує ризик виникнення та, власне, саме виникнення еколого-небезпечних факторів, що в свою чергу негативно впливає на організм людини та зумовлює погіршення стану навколишнього природного середовища як середовища її існування.

Отже, одним із основних завдань нагляду правоохоронних органів під час військового конфлікту на сході України є забезпечення екологічно безпечної діяльності Збройних сил України як на підконтрольній території України, так і на території, де ведуться бойові дії.

З метою подолання негативних наслідків впливу на довкілля, організаційно-правове забезпечення дотримання екологічної безпеки в діяльності Збройних Сил України має здійснюватися у тісній співпраці військового відомства разом із уповноваженими державними органами нагляду (контролю) в сфері екології.

Водночас, завданням вищого керівництва держави є спонукання міжнародних партнерів до підтримки України, щоб спільно змусити державу-агресора припинити агресію і, очевидно, збройні дії та дотримуватися міжнародно-правових вимог щодо забезпечення охорони довкілля.

1. Василюк О. Війна і довкілля. Ліси у вогні / О. Василюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pryroda.in.ua/blog/viyna-y-dovkillya-lisy-u-vohni/>.

2. Війна на Донбасі – це друга після Чорнобиля військово-техногенна катастрофа в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrpryroda.org/2014/11/blog-post_8.html.

3. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству / Львів: ЕПЛ, 2015. – 136 с.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14 квітня 2014 року № 405/2014 // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 14. – Ст. 745.

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

6. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 2 вересня 2014 року № 1669-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2040.

7. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2018.

О. І. Тьорло

професор кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ СКЛАДОВІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА»

Сьогодення висуває доволі високі вимоги до підготовки майбутніх працівників Національної поліції. Протягом останніх двох років є дискусійним питання щодо терміну підготовки майбутніх працівників Національної поліції. І в перш за все чи потрібна їм підготовка на рівні освітнього ступеня «бакалавр» чи достатньо набуття первинної професійної підготовки протягом декількох місяців. Незалежно від терміну підготовки майбутніх поліцейських, одним із пріоритетних напрямків підготовки майбутнього поліцейського є формування професійних навичок.

Освоєнню практичних навиків має передувати теоретична підготовка, яка включає в себе не тільки правову фахову основу, але освоєння й освідомлення психології ввічливого спілкування з громадянами, вміння їх вислухати, провести опитування потерпілої особи, складання відповідних процесуальних документів тощо. Тобто працівник поліції має бути соціально компетентний. Як показує практика, поліцейський виконує свої службові повноваження не тільки із напруженням фізичних можливостей, але й на фоні емоційного напруження.

Робота поліцейського характеризується надмірним емоційним фоном, як зі сторони громадян, так і з напруженням психологічного характеру у самих поліцейських. В таких умовах поліцейський має бути стресостійким, здатним урегулювати конфлікт та всі його офіційні дії мають бути направлені на безпеку своїх дій та позитивний результат вирішення тої чи іншої службової ситуації. Тобто поліцейський має не тільки виконувати вірно свої офіційні дії, але й вважати на думки інших людей та ввічливе спілкування з громадянами.

Варто поставити, чи не на перше місце, їхнє вміння розбиратися в психології людей, уміння встановлювати ефективний психологічний контакт, здатність психологічного аналізу причин неправомірної поведінки громадян, уміння в припустимих рамках впливати на них. Для цього необхідні знання психології, життєвий досвід. Від якості контакту працівника Національної поліції із різними групами населення залежить ефективність його діяльності.

Сучасний поліцейський повинен володіти знаннями про соціально-психологічні закономірності протікання, як міжособистісного контакту, так і динамічних процесів у малих групах, володіти навичками керування ними. Такі знання і комунікативні навички становлять професійну комунікативну компетентність поліцейського, що дозволяє швидко орієнтуватися в професійних контактах і підвищує ефективність професійної діяльності [1].

Науково-педагогічні працівники постійно вдосконалюють свої методики викладання, щоб забезпечити високий рівень підготовки майбутніх працівників поліції. Як вже раніше зазначалося сьогодення вимагає робити акцент у проведенні навчальних занять з використанням інтерактивних методів навчання [2]. Безперечно, що це сучасні методи навчання, які, на сьогоднішній день, є найбільш ефективними та актуальними для втілення знань та вмінь науково-педагогічного працівника в освітній процес. Їх використання в процесі проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки уособлює в собі ефективне поєднання набуття теоретичних знань та практичних навиків. Перевагою застосування у освітньому процесі інтерактивних методів навчання є те, що вони базуються на активній взаємодії учасників практичного заняття. Основна увага приділяється, при впровадженні даної методики, взаємодії всіх учасників та слухачів між собою. Такий підхід дозволяє зацікавити та активізувати максимальну кількість учасників освітнього процесу. Також однією з переваг є й те, що більше часу дозволяє утримувати увагу під час освітнього процесу. Також інтерактивні методи навчання дозволяють із нецікавих та пасивних навчальних занять перетворити їх на динамічні та жваві відпрацювання ситуаційних завдань. Дана методика дозволяє не тільки забезпечити взаємодію тих хто навчається з викладачем, але й активно співпрацювати в середині групи, тобто між учасниками

ситуаційного завдання. Основною рисою інтерактивного навчання – є діалог між науково-педагогічним працівником та слухачем [3].

Однією із форм інтерактивного навчання є тренінг. Тренінгове заняття одна з форм проведення групового методу навчання. Тренінг уособлює в собі такі поєднання, як вправи та прийоми, які направлені на розвиток пізнавальних процесів; формування спеціальних навиків у майбутніх поліцейських; встановлення взаємовідносин та спільної взаємодії між учасниками групи. Також під час проведення тренінгу викладач спонукає курсантів до жвавого обговорення дискусійних питань, аналізу виконаних практичних вправ, вирішенню тактичних завдань, доцільність прийнятого рішення тощо. Дана методика має переваги в тому, що курсанти навчаються спеціальним навичкам, що необхідні їм, як членам команди. Крім того досягаються відповідні інтерактивні цілі, а саме: соціальні, комунікативні і управлінські [4].

Умовою проведення тренінгу з будь-якої теми навчальної дисципліни «тактико-спеціальної підготовки» є відповідний рівень теоретичних та практичних знань. Тобто перш ніж приступати до відпрацювання тої чи іншої модельної ситуації слід ознайомитися з теоретичною основою, яка включає в себе: правову, комунікативну, тактичну, вміння складати службові документи тощо. Попередні знання дають можливість учасникам тренінгу діяти правомірно та виражено із ґрунтовними поясненнями своїх дій в тій чи іншій ситуації. Тренінгові заняття дозволяє поєднувати вузькоспеціалізовані елементи в єдиний підхід до вирішення службової ситуації. Під час таких занять учасники навчаються: застосовувати тактичні навички, професійно грамотно висловлювати свою думку, проводити груповий самоаналіз, діяти враховуючи права людини, детально та професійно грамотно документувати свої офіційні дії.

Отже, при підготовці майбутніх поліцейських незалежно від терміну навчання має передувати теоретична основа. Теоретична основа складається не тільки з правової фахової підготовки, але й так званої професійної компетентності. Якщо проаналізувати підготовку майбутніх поліцейських у ВНЗ МВС України то однією із проблем впровадження в освітній процес тренінгового заняття є невідповідність програм з різних дисциплін. Так, наприклад, тактико-спеціальна підготовка у відповідності до навчальних планів викладається з першого семестру, а от викладення таких навчальних дисциплін «адміністративне право», «кримінальне право» та інших юридичних дисциплін курсанти починають вивчати тільки з третього семестру. Тобто курсанти спочатку вивчають тему з тактико-спеціальної підготовки «Тактика затримання працівниками НП України осіб за скоєння адміністративного правопорушення або кримінального проступку», а вже потім ознайомлюються з визначенням адміністративне правопорушення, кримінальне правопорушення, що є не логічним. Тому тренінгові заняття доцільно впроваджувати в кінці четвертого семестру освітнього процесу у ВНЗ МВС України.

Отже поєднання теоретичної та практичної складових підготовки майбутніх поліцейських в межах проведення тренінгового заняття сприяє самостійному засвоєнню правових норм застосування, вдосконаленню персональних навичок при відпрацюванні службових дій у конкретній ситуації, внаслідок чого досягається вдосконалення соціально-комунікативних навичок.

1. Булачек В. Р. Тактико-спеціальна та психологічна підготовка працівників ОВС в системі службової підготовки: методичні рекомендації / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, Н. О. Пряхіна, В. М. Синенький. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 158 с.

2. Тьорло О. І. Деякі питання вдосконалення методики викладання тактико-спеціальної підготовки в аспекті реформування правоохоронної системи в Україні / О. І. Тьорло // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. – Харків: ХНУВС, 2017. С. 130–135.

3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, А. В. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

4. Ревенко В. Інтерактивні технології навчання на сучасному етапі. Теорія і практика / В. Ревенко // Наукові записки. – 2005. – Випуск 88. – С. 206–209.

Н. І. Устрицька

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУДИМІСТЬ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Розглядаючи поняття судимості, слід відмітити, що в КК України самої її дефініції не закріплено. Зокрема, у ст. 88 КК України передбачено правові наслідки судимості, у ст. 89 КК України – строки погашення судимості, ст. 90 КК України регламентує обчислення строків погашення судимості, а у ст. 91 КК

України передбачено умови дострокового зняття судимості. Окрім цього, у ст. 180 КК України зазначено особливості зняття і погашення судимості неповнолітніх осіб. Однак, саме ці положення дають можливість виділити ознаки судимості і на основі їх сформулювати поняття судимості.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України судимість виникає з дня набрання обвинувальним вироком законної сили і триває до погашення або зняття судимості. Отже, судимість передбачає наявність початкового і кінцевого моментів, а тому носить строковий характер. У літературі зазначається, що обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили визнає особу винною у вчиненні злочину та індивідуалізує кримінальну відповідальність [2, с. 150]. Судимість виникає у зв'язку з притягненням особи до кримінальної відповідальності, а тому є однією із форм її реалізації. Слід відмітити, що кримінальна відповідальність може бути реалізована і без судимості, якщо засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, не пов'язане з призначенням покарання. Тому судимість не є обов'язковим елементом кримінальної відповідальності.

В свою чергу із ч.3 ст. 88 КК України випливає, що судимість тісно пов'язана із покаранням. Судимість може виникнути лише з моменту набрання обвинувальним вироком з призначенням покарання законної сили (ст. 532 КПК України). Положення закону про судимість поширюються на весь строк відбування як основного, так і додаткового покарання, а у випадках, передбачених пунктами 5–9 ст. 89, пунктами 2–4 ч. 2 ст. 108 КК України, – і на певний строк після відбуття покарання. Судимість і покарання виражається в тих чи інших позбавленнях і обмеженнях прав і свобод засудженого. Такий нерозривний зв'язок, на думку Є. О. Письменського, може бути пояснений тим, що покарання та судимість виражають одне й те ж ставлення – ставлення держави до особи, винної у скоєнні злочину. Разом із тим, правова природа покарання відмінна від правової природи судимості, яка насамперед не є продовженням покарання, а більше пов'язана із засудженням особи за вчинений злочин [1, с. 12].

Згідно ч. 2 ст. 88 КК України судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України. Відповідно до цього положення у літературі виокремлено кримінально-правові та загально-правові наслідки.

Кримінально-правові наслідки судимості охоплюють випадки, коли особа, маючи судимість за раніше вчинений злочин, вчиняє новий злочин, у зв'язку з чим:

1) наявність судимості у громадянина України, іноземця або особи без громадянства за раніше вчинений за межами України злочин може враховуватися при кваліфікації нового злочину, вчиненого на території України, призначенні покарання за такий злочин та звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК України);

2) наявність незнятої і непогашеної судимості за раніше вчинений злочин визнається обов'язковою ознакою повторності злочинів (ч. 4 ст. 32 КК ст. 9 КК України) і у передбачених КК випадках може впливати на кваліфікацію злочину, вчиненого повторно (ст. 35 КК України), та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України);

3) судимість за раніше вчинений умисний злочин (у разі вчинення особою нового умисного злочину) є обов'язковою ознакою рецидиву злочинів (ст. 34 КК України) і у випадках, визначених КК, впливає на кваліфікацію вчиненого (ст. 35 КК України) та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України);

4) судимість за раніше вчинений злочин (злочини) впливає на утворення кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу злочину;

5) наявність у особи судимості за раніше вчинений злочин у певних випадках виступає перешкодою для звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки при «побудові» юридичних конструкцій окремих різновидів звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема передбачених статтями 45–48 КК України) законодавець застосовує формулювання «особа, яка вперше вчинила злочин...»;

7) наявність у особи незнятої чи непогашеної судимості за раніше вчинений злочин певного виду у поєднанні з іншими, передбаченими у законі, обставинами враховується при визначенні змісту та застосуванні окремих різновидів звільнення від відбування покарання;

8) наявність у особи судимості за раніше вчинений злочин у певному випадку виступає перешкодою для застосування (подальшого застосування) до неї звільнення від відбування покарання; наприклад унеможливорює звільнення засудженого від відбування призначеного судом покарання за вчинення ним нового злочину (ч. 2 ст. 75 КК України) [2, с. 645].

Наслідки кримінально-правового характеру є потенційними, тобто настають тільки у разі, якщо особа, перебуваючи у стані судимості, вчинить новий злочин.

Під загальноправовими наслідками судимості пропонується розуміти певні правові обмеження, що діють стосовно судимих осіб, які передбачені нормами різних галузей права (крім кримінального) і застосовуються протягом усього або частини строку судимості, але не пов'язані із призначенням по-

каранням [1, с. 13]. Зазначені наслідки судимості різноманітні за своїм змістом, не всі мають імперативний характер, однакове коло осіб, на яких вони поширюються, строк, протягом якого діють. Загальноправові наслідки судимості встановлені не КК, а іншими нормативно-правовими актами. При цьому єдиного нормативного акта, який би регламентував це питання, не існує. Сутність загальноправових наслідків судимості полягає у тому, що вона виступає перепорою для обіймання особою певних посад, зайняття певними видами діяльності (професійної діяльності), а також враховується при встановленні інших обмежень.

Отже, з урахуванням викладеного можна виділити такі важливі моменти. По-перше, судимість обумовлюється вчиненням злочину, тому матеріальною підставою виникнення судимості як заходу кримінально-правового характеру є вчинення злочину. По-друге, процесуальною підставою виникнення судимості є набрання обвинувальним вироком з призначенням покарання законної сили. Звідси випливає, що судимість це захід кримінально-правового характеру, який реалізується в межах кримінальної відповідальності і тісно пов'язаний із покаранням. По-третє, можливість настання кримінально-правових та загально-правових наслідків є важливим запобіжним заходом для впливу на особу, що має судимість. Судимість несе зміни правового статусу особи, покликані забезпечити ефективну боротьбу із злочинністю осіб, які раніше засуджувались.

1. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є. О. Письменський. – К., 2009. – 20с.

2. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

І. М. Федулова

аспірант кафедри кримінального права та кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 206-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЇЇ СКЛАДОВІ ТА ЗМІСТ

Зовнішня сторона злочинів дуже складна, має багатоаспектний характер та істотні дискусійні моменти, які так чи інакше впливають на застосування норм і законотворчу діяльність [1, 163].

Вона є одним із найскладніших та об'ємніших елементів складу злочину, без якого відсутнє посягання на об'єкт злочину, що відповідно виключає кримінальну відповідальність.

Правильним, видається, є визначення об'єктивної сторони злочину як зовнішньої сторони (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням та суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину [2, 78].

Дане визначення містить фактично всі ознаки об'єктивної сторони, які загально прийнято поділяти на обов'язкові та факультативні.

Предметом мого дослідження є основний склад злочину, що передбачений ст.206-2 КК України, а саме протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Згідно своєї законодавчої конструкції дана стаття має матеріальний склад та її об'єктивна сторона характеризується такими обов'язковими ознаками:

- 1) суспільно небезпечне діяння – вчинення правочинів;
- 2) засіб вчинення злочину – шляхом використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів юридичної особи;
- 3) суспільно небезпечний наслідок – протиправне вилучення з володіння майна;
- 4) причинно-наслідковий зв'язок – вчинення правочину призводить до протиправного вилучення з володіння майна.

Досліджуючи суспільно небезпечне діяння як складову об'єктивної сторони В.К. Гришук зазначив, що це обов'язкова ознака кожного складу злочину, що являє собою суспільно небезпечну, кримінально-протиправну, винну (усвідомлену, вольову) дію або бездіяльність суб'єкта злочину, яка

безпосередньо чи опосередковано заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння істотної шкоди об'єктові кримінально-правової охорони [3, 224].

З диспозиції ч.1 ст.206-2 КК України видається, що суспільно небезпечне діяння має зовнішній прояв у вигляді здійснення усвідомлених, вольових та активних дій у вигляді вчинення правочинів, тому прояв цього діяння у формі бездіяльності виключається.

Згідно ст.202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [4].

Викликає зауваження зміст диспозиції в частині вжиття поняття «правочинів» у множині. Вказане є не зовсім вдалим, оскільки в буквальному розумінні вказує на те, що злочин буде закінченим після вчинення двох або більше правочинів. На мою думку, достатньо одного правочину з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів юридичної особи для настання суспільно небезпечного наслідку, тому в цій частині стаття, видається, підлягає змінам.

Слід зазначити, що конкретний перелік правочинів, вчинення яких дозволяє кваліфікувати діяння за ст.206-2 КК України, законодавець не наводить, а тому він фактично не обмежений.

Таким чином, суспільно небезпечне діяння як складова об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, полягає у вчиненні правочинів, які за зовнішніми ознаками є законними та за результатами яких настають відповідні юридичні наслідки.

Крім того, обов'язковим елементом об'єктивної сторони даного злочину є засіб його вчинення – підроблені або викрадені документи, печатки, штампи юридичної особи.

Засобами вчинення злочину називаються ті предмети, речі, за допомогою яких злочин було вчинено, які використовувались для полегшення вчинення злочину, але безпосереднього впливу не заподіяли (підроблені документи, формений одяг) [5, 119].

Засіб вчинення злочину, тобто використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів відіграє визначальну роль при інкримінуванні даного злочину, оскільки саме по собі вчинення правочину з використанням документів, печаток, штампів з метою заволодіння майном юридичної особи не є протиправним, тим більше кримінально караним.

Невід'ємною ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є суспільно небезпечний наслідок.

В теорії кримінального права суспільно небезпечні наслідки можна визначати як шкоду (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди [6, 124].

Суспільно небезпечний наслідок в досліджуваному злочині полягає у настанні фактичної шкоди – вилучення з володіння.

Поняття «заволодіння» широко застосовується в диспозиціях злочинів, родовим об'єктом яких є власність, до прикладу статті 187, 190, 191 КК України.

Пленум Верховного Суду України в постанові від 06.11.2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» надав роз'яснення поняттю заволодіння як умисне протиправне і безоплатне одержання чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи [7].

При цьому, поняття «заволодіння» являється похідним від слова «володіння», що є категорією цивільного права та являє собою однією із форм реалізації права власності, поряд з користуванням та розпорядженням (ст. 137 ЦК України).

Тому, суспільні відносини у сфері власності є обов'язковим додатковим об'єктом даного злочину, а відтак завдання шкоди у цій сфері є обов'язковим додатковим суспільно небезпечним наслідком.

Крім того, обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст.206-2 КК України, є причинний зв'язок.

Під причинним зв'язком у кримінальному праві слід розуміти об'єктивно існуючий зв'язок між діянням – дією або бездіяльністю (причиною) – і суспільно небезпечними наслідками (наслідком), коли дія або бездіяльність викликає (породжує) настання суспільно небезпечного наслідку [6, 130].

У науці розроблено низку підходів до визначення юридично значимого причинного зв'язку, необхідного для притягнення винної особи до відповідальності.

Панівною в сучасній теорії кримінального права України є теорія необхідного спричинення. Згідно даної теорії причинно-наслідковий зв'язок характеризується наступними умовами: діяння суб'єкта заподіяло суспільно небезпечний (злочинний) наслідок; діяння суб'єкта передуює суспільно небезпечному (злочинному) наслідкові; діяння суб'єкта містить у собі неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечного наслідку; суспільно небезпечний наслідок закономірно породжується в конкретних умовах місця, часу та обстановки саме цим діянням суб'єкта, а не діянням інших осіб чи інших зовнішніх сил; суспільно небезпечний наслідок настає вслід за діянням суб'єкта [3, 244–245].

З аналізу диспозиції ст. 206-2 КК України видається існування зв'язку між вчиненням правочинів та заволодінням майна юридичної особи. Це зумовлено тим, що правочин, як суспільно небезпечне діяння заподіяло наслідок – заволодіння майном. Разом з тим, правочин як дія в часі, передувала наслідку та спричинила його. При цьому, наслідок – заволодіння, без вчинення правочину не можливий і неминуче настає при наявності всіх інших ознак об'єктивної сторони даного складу злочину.

Підсумовуючи елемент об'єктивної сторони складу злочину у вигляді суспільно небезпечних наслідків слід зазначити, що вони полягають у завданні фактичної шкоди юридичній особі чи її учаснику шляхом протиправного вилучення з її володіння майна.

1. В.К. Матвійчук Об'єктивна сторона: її складові та зміст Серія: Право, 2013, №1 (39) Ст. 163-168.
2. Кримінальне право (Загальна частина): навч. посібн. / укл. Сосніна О.В.І. – Львів:Видавництво Львівської комерційної академії, 2015 – 288с.
3. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина. Навчальний посібник // В.К. Гришук. – Хмельницький 2005. – 574 с .
4. Цивільний кодекс України/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page4>
5. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб./ за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2011-375с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за редакцією проф. Сташиса В. В., Тація В.Я., Борисова В.І., Тютюгіна В.І. – 4-те видання перероб. і доповн. – Х.: Право, 2010, 456с.
7. Про судову практику у справах про злочини проти власності Верховний Суд; Постанова від 06.11.2009 № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>

В. М. Федченко

професор кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінальним процесуальним законодавством України чітко передбачено, що після надходження заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та розпочати розслідування. Сам початок досудового розслідування визначається моментом внесення відомостей до ЄРДР.

Крім того, слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (ст. 214).

Далі законодавець у п. 5 ч. 5 вказаної норми серед відомостей, які вносяться до ЄРДР визначає і внесення відомостей про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Тобто, на момент внесення відомостей до ЄРДР, закон прямо наголошує, що правова кваліфікація кримінального правопорушення, відомість про яке міститься у заяві, повідомленні є попередньою. До речі, вимога саме про попередню правову кваліфікацію міститься і у наказі Генеральної прокуратури України № 139 «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 06.04. 2016 року, а саме, у п. 2 «Порядок внесення відомостей до Реєстру».

Але, на практиці часто уповноважені на внесення відомостей до ЄРДР службові особи ігнорують вимоги закону про обов'язок невідкладності у всякому разі не пізніше 24 годин внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1, с.45]. У зв'язку з чим, кількість скарг до слідчого судді у порядку ст. 303 КПК на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення має динаміку до збільшення. Часто підставами невнесення відомостей до ЄРДР є відсутність можливості на момент надхо-

дження заяви чи повідомлення, надати правову кваліфікацію кримінальному правопорушенню. Наприклад щодо завдання особі тілесних ушкоджень, коли їх тяжкість прямо впливає на кваліфікацію, або по злочинах проти власності, коли від суми завданої майнової шкоди також залежить правова кваліфікація, або коли неможливо одразу розмежувати крадіжка це чи грабіж тощо [2].

Хоча, знову таки, якщо уважно проаналізувати вище згадані законодавчі акти, то видно, що правова кваліфікація кримінального правопорушення, відомість про яке міститься у заяві, повідомленні є попередньою.

Більш того, до причин невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР можна віднести і положення п. 2 «Облік кримінальних правопорушень» вище згаданого наказу Генеральної прокуратури, у якому прямо зазначено: «Керівник прокуратури, органу досудового розслідування після перевірки внесених до Реєстру відомостей реєструє кримінальне провадження. У Реєстрі автоматично фіксується дата обліку інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Факт реєстрації кримінального правопорушення (провадження) настає з моменту підтвердження керівником прокуратури або органу досудового розслідування таких відомостей».

Як бачимо, факт реєстрації кримінального правопорушення починається не з моменту надходження заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, і не в межах 24 годин, як цього вимагає закон, а в межах, коли керівник прокуратури або органу досудового розслідування підтвердить у Реєстрі відповідною позначкою факт такої реєстрації. Саме з цього моменту, слідчий має всі юридичні підстави і технічні можливості у випадках передбачених законом за вимогою надати витяг з ЄРДР певному учаснику кримінального процесу. Або, з метою проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій взяти витяг з Реєстру досудових розслідувань з відповідним реєстраційним номером та надати слідчому судді чи використати такий витяг як додаток у випадках, коли його наявність прямо передбачена законом.

До речі, у попередньому наказі Генеральної прокуратури № 69 «Про єдиний реєстр досудових розслідувань» від 17 серпня 2012 року, який втратив чинність. Норми про те, що факт реєстрації кримінального правопорушення (провадження) настає з моменту підтвердження керівником прокуратури або органу досудового розслідування таких відомостей – не було. Лише наголошувалося, що після внесення та перевірки цих даних керівником прокуратури або органу досудового розслідування у Реєстрі автоматично фіксується дата обліку інформації та присвоюється номер кримінального провадження (п. 2.1).

Слід зазначити, що відповідно до ст. 304 КПК особа заявник, лише у термін до 10 днів з моменту подачі заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення має право звернутися зі скаргою до слідчого судді на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. І якщо, у зазначений строк не звернеться зі скаргою до слідчого судді, то поновити свої порушенні права у межах національного законодавства він можливості вже не має. А злочин стає латентним і не впливає на статистику.

Але навіть за такої редакції, у порівнянні з 2015 роком, у 2016 році кількість скарг на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань значно виросла. Так, згідно статистичних даних Верховного Суду України у 2015 році таких скарг до слідчого судді надійшло 45 117 із них задоволено 15 251. Відповідно у 2016 році таких скарг вже надійшло 67 114 із них задоволено 23 213 [3].

Окрім того, слід зазначити, що позиція законодавця, яка не передбачає можливості оскарження рішення про внесення відомостей до ЄРДР, також викликала справедливую критику з боку науковців. З цього питання зазначається, що відсутність процесуального оформлення початку кримінального провадження у формі постанови робить неможливим оскарження факту його порушення. Вказаний порядок не передбачає і здійснення за ним судового контролю. Навряд чи буде правильним починати проведення слідчих (розшукових) дій, здійснювати застосування заходів процесуального примусу «в обхід прийняття» законного і обґрунтованого рішення про початок кримінального провадження [4, с.425].

У рамках проблемних питань оскарження рішень щодо початку досудового розслідування, зазначається на увагу і не визначення законодавцем процесуального положення особи (скаржника), яка подала скаргу. Так згідно ч.3 ст. 306 КПК розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Між тим, повноваження представника особи, яка подала скаргу законом не регламентовані [5, с. 143].

Зазначені окремі проблемні питання оскарження рішень щодо початку досудового розслідування дозволяють констатувати, що наведений перелік недоліків, протиріч та практика його застосування вимагають більш ґрунтовного комплексного дослідження інституту оскарження рішень дій чи бездіяльності органів досудового розслідування, прокурора на стадії досудового розслідування, а та-

кож внесення відповідних змін до діючого КПК України з метою надання більших гарантій та можливості реалізації своїх прав кожною особою (заявником), яка звернулася до правоохоронного органу із заявою чи повідомлення про кримінальне правопорушення, з метою поновити свої порушенні права у межах національного законодавства.

1. Шаренко Л. С. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – № 5 (14) 2015 – С. 45.

2. Ухвала слідчого судді (справа № 563/1106/15-к; №136/146/15-к; № 557/692/15-к.) – Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>.

3. Статистичні дані Верховного суду України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/E099D00A118D129AC22580E40048EBA9>.

4. Аленін Ю. П. Коментар глави 19 «Загальні положення досудового розслідування» (статті 214–222 КПК) [Текст] / Ю.П. Аленін // Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одісей, 2013. – С. 422–440.

5. Туманянц А.Р. Окремі проблеми реалізації права на оскарження рішень дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 12. – Т. 2. – С. 143.

А. С. Філіпенко

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Система цивільного захисту є складною динамічною системою, що складається із взаємозалежних і взаємодіючих суб'єктів. Успішне функціонування будь-якої системи можливе тільки за умови встановлення між складовими її елементами стійких, постійно діючих зв'язків. Без цих зв'язків, без взаємодії частин, система під впливом зовнішніх і внутрішніх впливів, які перешкоджають її розвитку, зруйнується.

Взаємодія спрямована на подолання роз'єднаності дій суб'єктів забезпечення і передбачає поєднання їх зусиль шляхом правильного використання різноманітних форм, методів та засобів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (далі – НС) на об'єктах забезпечення.

При взаємодії об'єктів і суб'єктів системи цивільного захисту суттєвим є те, що на державу в особі її органів покладається обов'язок щодо захисту пріоритетних інтересів людини, суспільства та держави, а громадським об'єднанням та окремій особі надаються права щодо захисту своїх інтересів. Таким чином, суб'єкти системи цивільного захисту тісно взаємодіють між собою, але кожен з них спеціалізується на вирішенні конкретних завдань відповідно до своєї предметної компетенції. В результаті такої взаємодії зазначені суб'єкти доповнюють один одного, внаслідок чого утворюють стійку організаційну систему, яка виступає ядром організаційного забезпечення реалізації життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави при забезпеченні захисту населення і територій від НС.

Відповідно до чинного законодавства Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків НС, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [1, п. 1].

Отже, головна роль у визначенні принципів побудови, складу сил і засобів, порядку виконання завдань і взаємодії елементів Єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДС ЦЗ) відводиться ДСНС України. Але досвід участі у реагуванні та ліквідації НС в останні роки свідчить про зростання ролі МВС України, яке є відповідно до Кодексу цивільного захисту України частиною ЄДС ЦЗ.

Слушною є думка В. П. Полуянова та С. О. Кузніченко, що при проведенні заходів щодо локалізації і ліквідації наслідків НС необхідне швидке реагування у складній обстановці. Швидке, оперативне і, головне, ефективне реагування на НС техногенного, природного та іншого характеру неможливе без тісної взаємодії і координації зусиль всіх органів і структур виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, перш за все взаємодії підрозділів Національної поліції з ДСНС [2, с. 40].

Через специфіку діяльності підрозділів Національної поліції вони одними з перших розпочинають працювати в умовах НС, і від їх професійних дій залежить дуже багато. Перелік завдань і функцій Національної поліції у НС природного та техногенного характеру, в умовах надзвичайного й воєнного станів змінюється залежно від підстав їх впровадження.

Заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій на території України здійснюються силами цивільного захисту, у тому числі підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, із залученням органів Національної поліції України та підрозділів Національної гвардії України відповідно до покладених на них завдань [3, п.2.1].

Відповідно до інструкції організація спільних заходів складається з етапів попередньої підготовки та оперативної підготовки.

На етапі попередньої підготовки сторонами, що взаємодіють, здійснюється:

- розроблення планів взаємодії на регіональному та місцевому рівнях;
- взаємне інформування;
- визначення обсягів і послідовності спільних дій при ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, пожежі та небезпечної події;
- узгодження порядку управління і взаємодії підрозділів при виконанні спільних завдань, а також питань матеріально-технічного забезпечення.

На етапі оперативної підготовки здійснюється:

- спільне визначення місць розташування, зустрічі особового складу й порядку здійснення спільних заходів, пов'язаних із запобіганням виникненню та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та небезпечних подій;
- оцінка обстановки на місці загрози або виникнення надзвичайної ситуації, пожежі або небезпечної події, стану і можливостей наявних сил і засобів;
- визначення керівника спільних заходів за погодженням з керівниками сторін, що взаємодіють;
- визначення необхідності залучення інших додаткових сил і засобів Національної поліції України та Національної гвардії України до проведення дій із запобігання виникненню та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, пожежі та небезпечної події, послідовності здійснення спільних заходів;
- залучення сил та засобів, необхідних для здійснення спільних заходів.

Якщо можна спрогнозувати настання і розвиток особливих умов або вони є очікуваними, то розробляються типові спеціальні плани, відповідно до яких здійснюється підготовка особового складу. Типові спеціальні плани розробляють під конкретні цілі, наприклад, «Повінь» – в місцевостях, де вони регулярно мають місце, «Визволення» – на випадок захоплення заручників або захоплення особливо важливого об'єкта.

Розглядаючи роль, яку виконують підрозділи Національної поліції України, ми диференціюємо їх завдання залежно від стадії (етапу) розвитку НС.

Так, на стадії нагромадження відхилень від нормального стану чи процесу (природного або соціально-політичного характеру) підрозділи Національної поліції повинні виконувати такі завдання:

- збирати, аналізувати та оцінювати інформацію про причини виникнення надзвичайної ситуації, сили й засоби врегулювання НС;
- розробляти плани взаємодії з іншими правоохоронними органами та органами державної влади, у разі введення режиму надзвичайного стану;
- проводити профілактичну (роз'яснювальну) роботу серед населення, лідерів та членів громадських об'єднань;
- посилювати охорону публічного порядку, забезпечувати публічний порядок під час проведення масових заходів;
- здійснювати інші профілактичні заходи.

На стадії загострення надзвичайної ситуації:

- мобілізувати усі сили та засоби Національної поліції;
- забезпечувати особовий склад необхідними матеріально-технічними та фінансовими ресурсами;
- організовувати управління й нормальне функціонування підрозділів та сил Національної поліції, що прибули з інших регіонів країни;
- притягувати до кримінальної відповідальності організаторів, підбурювачів та активних учасників протиправних дій;
- проводити інші заходи, що спрямовані на припинення протиправних дій та нормалізацію обстановки.

На стадії ліквідації НС та негативних наслідків:

- надавати необхідну допомогу постраждалим;
- здійснювати охорону майна підприємств, установ, організацій та громадян, що залишилося без нагляду;

- надавати допомогу органам державної влади під час ліквідації наслідків НС;
- проводити розшук осіб, що зникли безвісті;
- аналізувати недоліки у роботі підрозділів Національної поліції під час НС;
- здійснювати інші заходи, спрямовані на нормалізацію обстановки.

Місце і роль підрозділів Національної поліції в ЄДС ЦЗ з точки зору адміністративно-правової науки визначає компетенція Національної поліції в умовах виникнення НС техногенного та природного характеру. До того ж розв'язання проблеми підвищення ефективності діяльності вищезазначених підрозділів в умовах виникнення НС будь-якого характеру пов'язане з уточненням особливостей компетенції органу і її науковим обґрунтуванням у цих умовах. Адже саме компетенція визначає сукупність основних напрямів діяльності як всієї системи підрозділів Національної поліції, так і її окремих підсистем, а це значить, що вона визначає зміст і обсяг їх роботи.

Для того щоб не було дублювання і непорозуміння, а була взаємодія, компетенційні суперечки можна також вирішувати позаправовими методами: на різних нарадах, у спільно створюваних комісіях, шляхом особистих контактів представників різних суб'єктів адміністративно-правового регулювання ЄДС ЦЗ. Де немає дріб'язкового перетягування повноважень між першими керівниками, а є злагоджена співпраця, взаємозаміна і взаємодоповнення, там голови органів вводять в систему своєї роботи узгодження планів (коли проводити колегії, які питання розглядати); спільні розпорядження з важливіших питань; погодження особистої участі у різних заходах; контроль за виконанням різних рішень, розпоряджень.

Отже, ефективна координація та взаємодія підрозділів ДСНС України та Національної поліції повинна базуватися на всебічному врахуванні їх специфічного характеру.

1. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052 // Офіційний вісник України – 2015. – № 102. – Ст. 3514.

2. Полуянов В. П. Місце та роль органів внутрішніх справ у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру (На прикладі катастрофічного паводка 1998 року в Закарпатській області) / В.П. Полуянов, С.О. Кузнichenko // Вісник Університету внутрішніх справ. – Х., 1999. – № 5. – С. 37-46.

3. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: Наказ МВС України від 22.08.2016 № 859 // Офіційний вісник України – 2016. – № 77. – Ст. 2583.

М. В. Фоменко

ад'юнкт кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 170 КК УКРАЇНИ, ІЗ ДЕЯКИМИ СУМІЖНИМИ СКЛАДАМИ ЗЛОЧИНІВ

Потреба у розмежуванні різних складів злочинів постає в процесі кримінально-правової кваліфікації у тих випадках, коли фактично вчинене діяння може бути описане за допомогою ознак юридичних складів, зафіксованих в різних статтях Особливої частини КК. При цьому у доктрині кримінального права не склалося єдиного підходу до визначення співвідношення таких складів злочинів. Слушною з цього питання є позиція Л. П. Брич, яка вказує, що поняття «злочини зі спільними ознаками» є родовим по відношенню до однорідних та суміжних. Іншими словами – це склади злочинів, що мають одну або кілька збіжних за змістом (спільних) ознак та характеризуються наявністю розмежувальних ознак [1, с. 222–223].

Погоджуючись в цілому із вченою та приймаючи викладену позицію за базову в цій роботі, віділимо деякі склади злочинів, які є суміжними перешкоджанню законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, а також сформуємо і перелік розмежувальних ознак. Так, ч. 1 ст. 157 КК України (перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з питань референдуму чи діяльності офіційного спостерігача) передбачає низку альтернативних діянь, які спрямовані щодо різних категорій потерпілих, можуть вчинятися різними суб'єктами. Тож цілком закономірно, що у зіставленні зі складом злочину, передбаченого ст. 170 КК України, варто вести мову про спільність деяких комбінацій ознак юридичних складів. Ці комбінації формуються за ознаками діяння щодо перешкоджання. До розмежувальних ознак складів зло-

чинів, передбачених ч. 1 ст. 157 та ст. 170 КК України можливо віднести такі: 1) основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 170 КК України, який охоплює також й ті суспільні відносини, змістом яких є реалізація інших, окрім виборчих, прав політичної партії, а також прав профспілок та громадських організацій; 2) потерпілий, який при вчиненні злочину, передбаченого ст. 170 КК України, може й не мати статусу суб'єкта виборчого процесу, а саме: політичні партії, які не беруть в ньому участі, а також професійні спілки, громадські організації, їх органи; 3) суспільно небезпечне діяння, перешкоджання, яке у випадку вчинення злочину, передбаченому ст. 170 КК України, може вчинятися: а) у формі бездіяльності, що цілком виключається при перешкодженні діяльності політичної партії як суб'єкта виборчого процесу (ч. 1 ст. 157 КК України); б) у будь-який спосіб, а не тільки шляхом обману або примусу, як цього вимагає диспозиція ч. 1 ст. 157 КК України. Крім того, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони юридичного складу перешкоджання здійсненню виборчого права політичної партії є обстановка вчинення злочину. В диспозиції ч. 1 ст. 157 КК України вона вказана як «при виконанні ними своїх повноважень». Ці повноваження формуються в орбіті статутної діяльності політичної партії як суб'єкта виборчого процесу. Таким чином, цей злочин може бути вчинений виключно в обстановці реалізації політичною партією своїх прав (повноважень) як суб'єкта виборчого процесу. Для складу ж злочину, передбаченого ст. 170 КК України, обстановка злочину не є обов'язковою об'єктивною ознакою; 4) інтелектуальний момент умислу винного при вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 157 КК України, змістовно є більш насиченим: окрім усвідомлення й передбачення перешкоджаючої властивості свого діяння, винний повинне також усвідомлювати додатковий правовий статус політичної партії як суб'єкту виборчого процесу.

Отже, можна стверджувати, що в окремих своїх частинах, кримінально-правові норми, передбачені ст. 170 та ч.ч. 1–3 ст. 157 КК України співвідносяться як загальна та спеціальна. Згідно ж з відомими правилами кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної норми застосуванню підлягає саме остання.

Відповідно до ст. 340 КК України кримінальну відповідальність за собою тягне незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства [2]. Необхідність у розмежуванні цих складів зумовлена тим, що заходи масового характеру, такі як мітинги, вуличні походи, демонстрації, тощо досить часто організовуються політичними партіями, рідше громадськими організаціями чи профспілками. До розмежувальних ознак можливо віднести: 1) основний безпосередній об'єкт, яким у складі злочину, передбаченому ст. 340 КК України, виступають суспільні відносини, що підтримують, забезпечують авторитет органів державної влади чи місцевого самоврядування в частині дотримання встановленого законом порядку організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій [3, с. 314]. При вчиненні ж злочину, передбаченого ст. 170 КК України авторитет об'єднань, як правило, не страждає; 2) спрямованість суспільно небезпечного діяння. Перешкоджання законній (статутній) діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій не обмежується виключно перешкодженням їх участі в організації та проведенні масових заходів. Це лише один з можливих різновидів їх діяльності. Тож з об'єктивної сторони склад злочину, передбачений ст. 170 КК України є більш варіативним; 3) суб'єкт злочину, який у юридичному складі ст. 340 КК України може бути або спеціальним (службовою особою), або ж загальним, але який має застосовувати насильство як спосіб вчинення злочину. Для складу злочину, передбаченому ст. 170 КК України ці умови не є юридично значимими; 4) умисел у складі злочину, передбаченого ст. 170 КК України, обов'язково передбачає усвідомлення перешкоджаючої властивості діянь щодо порушення прав профспілки, політичної партії, громадської організації чи їх органів. Для умислу на вчинення злочину, передбаченого ст. 340 КК України цього не вимагається; достатньо аби винний усвідомлював незаконний характер своїх дій щодо перешкодженню організації або проведенню відповідних масових заходів.

Визначення розмежувальних ознак не знімає, однак, питання про співвідношення аналізованих складів злочинів і кваліфікації вчиненого чи-то на підставі правил вирішення конкуренції, чи-то як ідеальної сукупності.

Погоджуємось з О. М. Готіним, який розглядає незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій як окремий спосіб перешкоджання законній діяльності політичних партій, громадських організацій, що тягне за собою необхідність кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 170 та 340 КК України [4, с. 282].

В кримінально-правовій доктрині вироблене правило, згідно з яким ідеальна сукупність відсутня у тих випадках, коли вчиненим діянням виконуються злочини, які є обов'язковою (конститутивною) ознакою посягання, передбаченого однією статтею Особливої частини КК [5, с. 319]. Разом з тим, перешкоджання законній діяльності профспілки, політичної партії, громадської організації не є конститутивною (іманентною) ознакою юридичного складу незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Цілком очевидно, що останнє може вчиня-

тися й без перешкоджання діяльності вказаних об'єднань. Ба більше: навіть коли у масових заходах приймають участь політичні партії, чи-то громадські організації, профспілки або ж вони їх організують, усвідомлення винним цієї обставини для наявності складу злочину, передбаченого ст. 340 КК України, зовсім не вимагається. Саме тому немає достатньо підстав для твердження про те, що діяння у складі одного з досліджуваних злочинів є конститутивною ознакою складу іншого.

Отже, незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій в низці випадків варто розглядати як особливий, передбачений ознаками окремого складу злочину, спосіб перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій. У відповідності до цього вчинювані за таких умов діяння особи необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 170 та відповідною частиною ст. 340 КК України, тобто як ідеальної сукупності. В усіх інших випадках застосуванню підлягає одна з цих статей у відповідності до відображення у юридичному складі ознак фактично вчиненого.

1. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. // База даних [БД] «Законодавство України» / Верховна Рада [ВР] України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.03.2017).

3. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ: видавництво «Елтон-2», 2012. – 704 с.

4. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: видавництво «Елтон-2», 2012. – 780 с.

5. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

А. Я. Хитра

завідувач кафедри кримінального процесу факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Засада гарантування недоторканості права власності визначена у Конституції України та продубльовано у ст. 16 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), де визначено, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК [1]. Приймаючи до уваги нормативне закріплення основної гарантії захисту права власності, можна зробити висновок, що держава визначає та гарантує недоторканість права власності в кримінальному процесі.

Заразом, не зважаючи на впровадження європейських стандартів під час правозастосовної практики виникають складнощі щодо порядку накладення та зняття арешту на майно, як однієї з підстав порушення недоторканості права власності, зокрема, у разі прийняття рішення про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування.

Відповідно до кримінального процесуального законодавства, арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна (ч. 1 ст. 174 КПК).

Підстави закриття кримінального провадження під час досудового розслідування визначені у ст. 284 КПК. Так, відповідно до ч. 4 вказаної статті, про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК. Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п.п. 1 (встановлена відсутність події кримінального правопорушення), 2 (встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення), 4 (набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою), 9 (стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 92 Роз-

ділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України ч. 1 цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Водночас, на практиці виникають випадки, коли у кримінальних провадженнях, навіть у разі не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, тобто відсутнє повідомлення про підозру, застосовується арешт майна. В подальшому такі окремі провадження закриваються чи можуть бути закритими слідчими органів досудового розслідування. Проте рішення про скасування арешту майна слідчий при закритті кримінального провадження прийняти не може, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 174 КПК такий обов'язок покладений на прокурора, який одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. Це своєю чергою позбавляє можливості законних власників вільно розпоряджатись майном, на яке накладено арешт. Подальші намагання власників арештованого майна оскаржити ухвалу слідчого судді про арешт майна приречені на невдачу. Як приклад, можемо навести рішення одного із судів, в якому розгляд клопотання заявника про скасування арешту майна у кримінальному провадженні був відхилений з тих мотивів, що досудове розслідування закінчене і його вирішення виходить за межі компетенції слідчого судді [2].

Цю ситуацію можна зараз вирішити тільки у порядку цивільного судочинства. Зокрема, Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановою № 5 від 03 червня 2016 року «Про судову практику в справах про зняття арешту з майна» надав судам низку роз'яснень стосовно застосування законодавства при розгляді позовів про зняття арешту з майна. Відповідно до п. 1 цієї постанови, у порядку цивільного судочинства захист майнових прав здійснюється у позовному провадженні. Спори про право цивільне, пов'язані з належністю майна, на яке накладено арешт, відповідно до ст.ст. 15, 16 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) розглядаються в порядку цивільного судочинства у позовному провадженні, якщо однією зі сторін відповідного спору є фізична особа.

Позов про зняття арешту з майна може бути пред'явлений власником, а також особою, яка володіє на підставі закону чи договору або іншій законній підставі майном, що не належить боржнику (речове право на чуже майно). Позови на захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх дітей боржника (за судженого) можуть бути пред'явлені їхніми законними представниками, а у випадках, встановлених законом, органами та особами, яким надано право захищати права, свободи чи інтереси інших осіб (ст.ст. 3, 45 ЦПК). Відповідно до ч. 2 ст. 114 ЦПК позови про зняття арешту з нерухомого майна пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини (виключна підсудність) [3].

Проте, такий спосіб поновлення права власності щодо вільного розпорядження майном, на нашу думку, є не зовсім вдалий, оскільки створює громадянам додаткові труднощі. Натомість, нами пропонується внести зміни та доповнення до КПК в частині надання можливості слідчому також вирішувати питання про скасування арешту майна у разі закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від № 4651-VI 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Ухвала Галицького районного суду м. Львова від 23 січня 2015 року: Справа № 461/863/15-к. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47210413>

3. Про судову практику в справах про зняття арешту з майна: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5 від 03 червня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua>

О. Й. Хомин

професор кафедри соціальних дисциплін,
кандидат економічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

О. І. Бутрин

слідчий

(Франківський ВП ГУ НП у Львівській області)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ СЬОГОДЕННЯ

Понад два роки в Україні діє новостворена «Національна поліція». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну поліцію» – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспі-

льству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]. У вказаному Законі визначено ряд завдань, які повинні виконувати поліція, на поліцейських покладено чимало обов'язків. Для їх ефективного виконання працівники поліції потребують певних гарантій, зокрема у сфері соціального захисту та належного рівня матеріально-технічного забезпечення.

Державою визначено спеціальні заходи соціального захисту та підтримки поліцейських. Соціальний захист поліцейських в основному пов'язаний із престижністю служби, ефективним виконанням покладених на них завдань і функцій. Заходи соціального захисту повинні компенсувати поліцейським складність служби в поліції, стимулювати до покращення результатів роботи, мінімізувати напруженість в службі, зменшити кількість корупційних правопорушень у діяльності національної поліції.

К. Мельник під соціальним захистом розуміє діяльність держави щодо встановлення та реалізації гарантій соціально-економічних і соціально-культурних прав, що спрямовано на забезпечення процесу формування та розвитку професійних якостей і задоволення матеріальних та моральних потреб громадян у відповідності з тим соціально-правовим статусом, який вони мають у суспільстві [2].

Соціальне забезпечення працівників поліції, за висловом українського вченого М. І. Іншина, – це сукупність юридичних норм і гарантій, спрямованих на регламентацію професійної діяльності національної поліції за рахунок коштів Державного бюджету в напрямках соціальної та матеріальної підтримки працівників поліції у зв'язку із втратою ними працездатності, інвалідністю, настанням пенсійного віку, професійними захворюваннями та іншими обставинами, передбаченими спеціальними законами [3].

На нашу думку, соціальний захист поліцейських – це система заходів, соціальних пільг та гарантій наданих державою поліцейським для забезпечення їх матеріальних та духовних потреб.

Законом України «Про національну поліцію» гарантується ряд заходів соціального захисту, однак багато із них не дотримуються, що є досить вагомою проблемою сьогодення.

Державою для створення Національної поліції було затрачено велику суму грошових коштів, а саме: для відбору та навчання поліцейських, для проведення переатестації, для забезпечення працівників одностроєм, засобами особистого захисту, автомобілями, тощо. Вагомим було і питання виплати заробітної плати поліцейським. Однак за період існування новоствореної поліції, всі ці чинники знову стають проблемними питаннями в діяльності поліції.

На момент створення поліції розмір зарплати поліцейського майже вдвічі перевищував розмір середньої зарплати по Україні, однак із плином часу розмір середньої зарплати зростає дещо швидше, ніж розмір зарплати поліцейських. Також необхідно враховувати і зростання цін на продукти, паливо, електроенергію, газопостачання, тощо. Проблемним є і питання різного роду грошових виплат, компенсацій, тощо.

В системі поліції також гостро постає питання і матеріально-технічного забезпечення, адже як тільки поліція приступила до виконання покладених на них обов'язків, рівень матеріального забезпечення був значно кращим ніж сьогодні. Маємо на увазі забезпечення автомобілями, грошовими коштами на обслуговування службових авто, паливно-мастильними матеріалами так і одностроєм, оргтехнікою, канцелярськими засобами, тощо.

Щодо забезпечення автомобілями, автомобільними деталями, паливно-мастильними матеріалами чи грошовими коштами на утримання та обслуговування автомобілів, то це напевно найбільш поширена проблема не лише у Львівській області, але і в інших областях. Кількість службових автомобілів по відділах є досить малою, а ті які є в наявності часто ламаються та потребують проведення ремонту. У відділах працівники самостійно дбають про автомобілі. Вони їх ремонтують та заправляють паливом за власні кошти.

Працівники поліції повинні думати як забезпечувати себе оргтехнікою, де зберігати документи, тощо. Така ситуація виникає тому, що термін експлуатації меблів, оргтехніки та інших предметів необхідних для виконання покладених на працівників поліції функцій, є досить тривалим і те, що є в наявності у відділах важко назвати «придатними для використання».

Виникають проблеми із забезпеченням одностроєм. На даний час не всі працівники поліції забезпечені форменим одягом, багато хто купляє однострій за власні кошти, деякі носять стару форму міліції.

Таким чином, перелічені умови перешкоджають працівнику поліції виконувати свої професійні обов'язки і можуть сприяти вчиненню корупційних дій. Така ситуація не характерна для європейських країн. Ніде не використовується механізм забезпечення матеріально-технічних потреб поліції за рахунок як юридичних так і фізичних осіб. Оскільки в подальшому надання такої допомоги підприємцями, деякими органами місцевого самоврядування чи владними структурами призводить до упередженого ставлення до певної категорії осіб та безкарності інших. Всі перелічені нами чинники мо-

жуть впливають на зменшення престижності служби в поліції та в подальшому можуть призвести до того, що поліцейські почнуть масово звільнятися зі служби та шукати кращих умов праці.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379.

2. Мельник К. Ю. Проблеми соціального захисту працівників органів внутрішніх справ // Право і безпека. – 2002. – № 2. – С. 97–101.

3. Іншин М.І. Сутність і значення соціального забезпечення працівників поліції в сучасних умовах / М.І. Іншин // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – №4. – С. 269-277.

О. В. Хомів

доцент кафедри економіки та економічної безпеки,
кандидат економічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МИТНА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

На сьогоднішній день при зростанні криміногенної напруженості контрабанда та інші порушення митних правил стали одними із найзагрозливіших явищ з точки зору безпеки держави. У зв'язку з цим, у прикордонних зонах підвищена відповідальність лежить на органах митної та прикордонної служби. Сучасні способи вчинення транскордонних правопорушень є результатом реалізації високоінтелектуальних технологій, зокрема, з використанням сучасних нових методів у підробці та виготовленні фальшивих митних документів. Усе це підвищує роль таких доказів у провадженнях про митні правопорушення, як висновок експерта, оскільки без використання спеціальних знань неможливо розібратися у визначенні країни походження товару, його реальної вартості, істинності товарно-транспортних документів, історичної і культурної цінності предметів та інше. Значної уваги та пильності вимагає вивчення питань щодо перевезення через державний кордон наркотичних речовин.

Експертиза призначається, як зазначено у статті 380 Митного кодексу України, якщо для з'ясування питань, що виникають у справі про порушення митних правил, виникла потреба у спеціальних знаннях з окремих галузей науки, техніки, мистецтва, релігії тощо [1, 4].

Митна експертиза, на відміну від інших видів експертиз, має притаманні певні характерні ознаки. Так, її об'єктами виступають матеріальні джерела інформації:

- товари і предмети, що переміщуються через кордон, а також їх проби, відібрані для дослідження;
- об'єкти контрабанди;
- товаросупровідні документи (митні, нормативні, фінансові), що використовують при митному оформленні та контролі.

Предметом митної експертизи є не тільки загальні проблеми митної справи, а й конкретні факти і обставини процедури митного контролю. Найголовнішими серед них є:

- визначення виду, стану, призначення об'єкта митного контролю;
- класифікація товару згідно Українського класифікатора товарів;
- визначення митної вартості;
- оцінка ринкової вартості відповідно до сорту, марки, виду;
- ідентифікація достовірності митних печаток, штампів та інших засобів митного забезпечення;
- визначення екологічної та експлуатаційної безпеки товарів;
- визначення хімічного складу;
- ідентифікація наркотичних та психотропних речовин;
- визначення країни походження;
- визначення норми виходу готової продукції та її ідентифікація;
- діагностика коштовностей, антикваріату, музейних цінностей.

Крім цього, предметом можуть стати окремі питання, що висувуються оперативними працівниками у процесі боротьби із порушенням митних правил і які є основним предметом інших видів експертиз: криміналістичної, економічної, товарознавчої, гемологічної, технічної, екологічної та ін. [2].

Центральна митна лабораторія є спеціалізованою державною митною установою, і має відділення, що є структурними підрозділами регіональних митниць. Вона здійснює методичне керівництво митними лабораторіями. Центральній митній лабораторії та її підрозділам (митним лабораторіям)

надається право на здійснення експертної діяльності в межах питань, віднесених до компетенції митної служби України.

Митними лабораторіями проводяться наступні види експертиз:

- ідентифікаційна – проводиться з метою визначення приналежності товару до однорідної групи товарів або до контрольованого переліку товарів, встановлення індивідуальних ознак товару, відповідності товару зазначеним якісним характеристикам і технічному опису;
- хімічна – проводиться з метою визначення хімічного складу, кількісного співвідношення різних хімічних сполук спрямованого на дослідження об'єкта;
- технологічна – проводиться з метою визначення можливості надання товару митного режиму переробки на митній території України чи поза її межами та під митним контролем;
- сертифікаційна – проводиться з метою визначення якісних характеристик товару;
- матеріалознавча – проводиться з метою визначення належності товару до конкретного класу речовин, виробів або матеріалів;
- товарознавча вартісна – проводиться з метою визначення вартості товару на підставі його якісних показників основних властивостей і факторів. Вона дає можливість визначити якість виробів та фактори, що забезпечують збереження відповідної якості продукції;
- оціночна – проводиться з метою визначення споживчої вартості товарів;
- екологічна експертиза – проводиться з метою визначення можливості ввезення чи вивезення товару або надання товару особливого митного режиму;
- мінералогічна, або гемологічна – проводиться з метою визначення природи дорогоцінних каменів, категорії їх якості та вартості;
- криміналістична – проводиться з метою визначення автентичності митних та інших документів, що мають значення під час проведення митного контролю, цінних паперів, а також митних засобів ідентифікації;
- мистецтвознавча – проводиться для визначення історичної, художньо-культурної та наукової цінності творів мистецтва, а також предметів антикваріату [3, 4].

Митна експертиза повинна проводитись висококваліфікованими працівниками, які мають відповідні фахові знання та досвід роботи у галузях народного господарства та виробництва.

У митній службі України експертиза товарів і предметів, що переміщуються через кордон, товаро-супровідних документів та об'єктів контрабанди має важливе значення. Усі товари, які ввозяться з-за кордону, чи вивозяться за кордон, повинні проходити ретельне експертне дослідження з метою виключення випадків ввезення в країну, а також вивезення з неї товарів невідповідної якості, для запобігання проникнення в Україну нелегально транспортованих, небезпечних для життя та здоров'я громадян товарів.

Таким чином, митна експертиза повинна займати одне з головних місць у митній службі України, оскільки вона у значній мірі сприяє протидії транснаціональній злочинності. Необхідно забезпечити на державному рівні її належне фінансування та можливість використання у своїй діяльності найсучасніших досягнень науки і техніки.

1. Батутіна А.П., Ємченко І.В. «Експертиза товарів». Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004 – С. 154-163.

2. Бараняк В.М. Судові експертизи / В.М. Бараняк, Р.І. Сибірна. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 99–114.

3. Благута Р.І. Криміналістика: навч. посібник / Р.І. Благута, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.; за заг. ред. С.В. Пряхіна. – К.: Атіка, 2012. – С. 357-372.

4. Варфоломєєва Т.В. Експертиза у судовій практиці / за ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 265 с.

Л. В. Церкуник

асистент кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету

(ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»)

ПРО ДЕЯКІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ

Права людини в сучасному суспільстві є одним з найважливіших інститутів, за допомогою якого регулюється правовий статус особи, визначаються способи і заходи впливу на неї, межі вторгнення в особисту сферу, можливості участі громадян у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства, включаючи права потерпілих від злочинів [1, с. 2]. Одночасно права людини як вища основоположна цінність, загальне мірило права і безправ'я виступають у ролі чинника, який обмежує і зобов'язує державу в її законодавчій, правозастосовній і судовій діяльності [2, с. 3]. Саме тому, як

член міжнародної системи захисту прав людини Україна зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів щодо прав людини та забезпечувати колективні права, серед яких права національних меншин, корінних народів та інші права, зокрема прав жертв злочинів, через імплементацію міжнародних норм з прав людини у внутрішній правопорядок, реалізацію цих норм та контроль за їхнім дотриманням, а у випадку порушення прав людини – через забезпечення справедливого відшкодування. Проте, з врахуванням спадщини, яка дісталась нам від тоталітарної держави, через труднощі перехідного періоду – як об'єктивні, так і суб'єктивні, процес реального входження України до міжнародної системи прав людини йде повільно. При цьому однією з обставин, що негативно впливає на цей процес, є недостатній рівень наукової розробки зазначеної проблематики дослідження.

На наш погляд, концептуальне значення для запобігання злочинності має Статут ООН, який є загальним багатостороннім міжнародним договором, що заклав фундамент сучасного міжнародного правопорядку, встановив основні міжнародно-правові принципи та визначив норми поведінки держав та інших суб'єктів міжнародного права на світовій арені. У зв'язку з цим, слід зазначити, що один із напрямків діяльності Організації Об'єднаних Націй пов'язаний зі сприянням укладанню міжнародних договорів та угод щодо боротьби з міжнародною злочинністю. На сьогодні міжнародна спільнота має систему міжнародних договорів, що були підготовлені та укладені у рамках ООН та інших міжнародних організацій [3, с. 165]. Зокрема, це Конвенція 1948 р. про попередження геноциду та покарання за нього, Міжнародна конвенція 1965 р. про ліквідування усіх форм расової дискримінації, Міжнародна конвенція 1973 р. про припинення злочину апартеїду та покарання за нього, Конвенція 1968 р. про незастосування строків давності до військових злочинів та злочинів проти людства, Додаткова конвенція 1956 р. про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства, Єдина конвенція 1961 р. про наркотичні засоби та ін. [4, с. 332–333].

1. Джужа А. О Реституція та компенсація як особливі форми віктимологічного запобігання злочинам: досвід країн Західної Європи та США. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1 (102). С. 312–322.

2. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис...на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук за спец. 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 557 с.

3. Леженіна О. І. Міжнародна правоохоронна діяльність: поняття, цілі, завдання, принципи / О. І. Леженіна // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – № 21. – Ч. 1. – С. 164–170

4. Юрченко О. Ю. Проблеми захисту жертв злочинів у європейських країнах та США. Порівняльно-аналітичне право: електрон. фахове наук. видання. – 2013. – № 2-3. – С. 332–335. URL: http://pap.in.ua/3-2_2013/9/Yurchenko%20O.Yu.pdf.

А. В. Червінчук

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблемних питань
правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЗАФІКСОВАНІ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ

Положення статті 14-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення презумують відповідальність юридичних та фізичних осіб, за якими зареєстровано транспортний засіб, за вчинення порушень правил дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі. Це викликає певні дискусії серед науковців та практиків, адже відповідно до статті 62 Конституції України, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Цілком логічним було б застосувати аналогію права та скористатися положеннями Основного закону і стосовно адміністративних правопорушень. З цією метою спробуємо дослідити феномени цих протиправних діянь в контексті застосування конституційної презумпції невинуватості.

Кримінальний кодекс України [1] визначає злочином передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Тоді як адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Судячи із згаданих дефініцій, кримінальне законодавство визначає як злочинні тільки суспільно небезпечні вчинки, тобто відносить суспільну небезпеку до об'єктивних властивостей злочину.

Поняття ж адміністративного правопорушення на відміну від злочину не вказує на його суспільну небезпеку. Таким чином, суспільна небезпека не визнана універсальною властивістю усіх адміністративних правопорушень (проступків), а матеріальною, загальною їх ознакою є те, що вони завдають збитків (заподіюють шкоду) державному і громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління. Водночас підстав для ствердження, що адміністративні правопорушення не належать до діянь суспільно небезпечних, не так багато, як для того, щоб зробити протилежні висновки. На теперішній час теоретики права не мають з цього приводу єдиної позиції.

Вирішальними у згаданому контексті можуть стати положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. (далі – Конвенція) та практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд), рішення якого визнані в Україні джерелом права [4] та мають пріоритет над національним законодавством [5].

Так, відповідно до пункту 2 статті 6 Конвенції, кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку. На відміну від Конституції України, Конвенція поширює сферу захисту осіб, які вчинили не лише злочини, а й інші кримінальні правопорушення. Ґрунтовний аналіз таких правопорушень провів Д. С. Азаров [6]. За змістом Конвенції поняття «кримінальне правопорушення» є значно ширшим за поняття «злочин». Воно охоплює і злочини, як найбільш серйозні правопорушення (most serious offences (crimes)), і менш небезпечні правопорушення (lesser offences (delits)), і дрібні правопорушення (petty offences (contraventions)) (див. п. 53 рішення у справі *Öztürk v. Germany* [7]). Таким чином, гарантії, передбачені у статтях 6 та 7 Конвенції, мають забезпечуватися не лише особам, які вчинили діяння, що відповідно до національного законодавства є злочинами, а й особам, які скоїли правопорушення, що визнаються кримінальними у конвенційному значенні.

ЄСПЛ неодноразово підтверджував свою позицію про те, що на національному рівні певні правопорушення можуть вважатися адміністративними або дисциплінарними проступками, однак, з огляду на цілі Конвенції окремі з таких проступків слід визнавати «кримінальними правопорушеннями» в автономному, конвенційному значенні цього поняття.

Основоположним у цьому плані вважається рішення Суду у справі *Engel and Others v. the Netherlands* від 8 червня 1976 р. [8], у якому Суд прямо зазначає, що положення Конвенції, без сумніву, надають державам можливість зберігати чи встановлювати відмінність між кримінальним і дисциплінарним правом, а також проводити між ними розмежування, але з урахуванням певних умов.

ЄСПЛ сформулював критерії (їх називають «критеріями Енгеля» – див., наприклад, п. 30 рішення Суду у справі *Jussila v. Finland* [9]), за якими встановлюється наявність кримінального характеру правопорушення:

1) передусім потрібно встановити, до якого виду правопорушень віднесено певне діяння за національним правом;

2) визначити характер правопорушення;

3) визначити характер покарання (стягнення), яке може бути застосоване до правопорушника.

Ці критерії використовуються альтернативно, а не кумулятивно.

Отже, є підстави вважати, що кримінальний характер (у конвенційному значенні цього терміна) притаманний передбаченим у вітчизняному законодавстві адміністративним деліктам, які полягають у порушенні регулятивних правових норм, що не можуть бути визнані спеціальними (такими, що регламентують поведінку окремих категорій осіб). Водночас слід взяти до уваги неодноразові застереження Суду про те, що його практика тлумачення терміна «кримінальне правопорушення» жодним чином не ставить під сумнів підхід держав з розмежування правопорушень на кримінальні та адміністративні. Суд вважає, що враховуючи велику кількість незначних правопорушень, особливо порушень правил дорожнього руху, які є не настільки небезпечними, аби порушників піддавати кримінальній відповідальності, держави-учасники мають вагомі підстави для запровадження такої сис-

теми, яка розвантажує їх суди від більшості подібних справ. Переслідування за незначні правопорушення в адміністративному порядку не суперечить Конвенції за умови, що зацікавлені особи мають право на судові оскарження винесених проти них рішень, в процесі якого забезпечуються гарантії, передбачені ст. 6 Конвенції [10].

Слід погодитись з висновками Д.С. Азарова, що серед усіх адміністративних деліктів в силу свого характеру або ж вітчизняної кримінально-правової традиції не можуть вважатися кримінальними правопорушеннями ті, що є надзвичайно поширеними (наприклад, більшість порушень правил дорожнього руху), небезпека (шкідливість) яких не досягає рівня, традиційно притаманного кримінальному правопорушенню. При цьому сама лише поширеність посягань не може слугувати достатньою підставою для визнання делікту адміністративним чи кримінальним, однак її не можна не враховувати з точки зору завантаженості судів.

Відповідальність за такі правопорушення має наставати в адміністративному порядку за умови, що порушники матимуть змогу оскаржити рішення органу управління до суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України із забезпеченням гарантій, закріплених у статтях 6 і 7 Конвенції [11].

Адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, повною мірою відповідають деліктам, які не можуть бути віднесені до кримінальних правопорушень в розумінні Конвенції.

Суб'єктами адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі виступають юридичні та фізичні особи, за якими зареєстровано транспортний засіб. Такими особами можуть бути власники транспортних засобів та особи, які використовують їх на законних підставах. До останніх зокрема належать володарі транспортних засобів, тимчасово ввезених на митну територію України для власного користування більш як на два місяці [12].

Діяльність, пов'язану з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів національне законодавство України відносить до джерела підвищеної небезпеки. Ця небезпека полягає у самій суті використання транспортного засобу. Людина не може до кінця контролювати механізми під час їх експлуатації. Це пов'язано з рядом об'єктивних факторів, які потрібно відрізнити від внутрішнього ставлення людини до безпеки чи до ризику, оскільки ці категорії є оціночними, а у даному випадку мова йде саме про об'єктивно обумовлену можливість настання негативних наслідків від здійснення цього виду діяльності.

Тому навіть лише факт володіння транспортним засобом породжує певні права та обов'язки осіб, за якими зареєстрований транспортний засіб. Наявність зазначених додаткових ознак, характерних для фізичної або юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб вимагає віднесення їх до спеціальних суб'єктів адміністративного правопорушення.

1. Кримінальний кодекс України /Верховна Рада України/ Кодекс України/ Закон від 05.04.2001 № 2341-III / Офіційний вісник України від 08.06.2001 – 2001 р., № 21, стор. 1, стаття 920, код акту 18825/2001.

2. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод/ Рада Європи / Конвенція / Міжнародний документ від 04.11.1950 / Офіційний вісник України від 16.04.1998 1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 30. – Ст. 260.

5. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. – № 50. – Ст. 540.

6. Азаров Д.С. Трансформація адміністративних правопорушень у кримінальні проступки: концептуальні засади / Наука і правоохорона – 2013. – № 1(19). – ст. 146.

7. Öztürk judgment of 21 February 1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57553>.

8. Engel and Others judgment of 8 June 1976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57479>.

9. Jussila judgment of 23 November 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78135>.

10. Lutz judgment of 25 August 1987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57531>.

11. Азаров Д.С. Трансформація адміністративних правопорушень у кримінальні проступки: концептуальні засади / Наука і правоохорона – 2013. – № 1(19). – ст. 150.

12. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, Кабінет Міністрів України; Постанова, Правила від 07.09.1998 № 1388 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1388-98>.

Л. Г. Чистоклетов
професор кафедри адміністративного та інформаційного права,
доктор юридичних наук, професор
(Інститут права та психології НУ «Львівська політехніка»)

О. Л. Хитра
доцент кафедри адміністративного права,
та адміністративного процесу
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТЕРОРИЗМ В УКРАЇНІ: УМОВИ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВЧИНЕННЯ

Тероризм як одне з небезпечних та важко прогнозованих явищ сучасності, за останні десятиріччя за формами та методами вчинення набирає в світі все більш загрозливі масштаби. Тероризм перетворився на деструктивну силу, яка генерує політичну, соціальну нестабільність у міжнародному масштабі [1].

Серед більшості нормативних актів, які були спрямовані міжнародною спільнотою на протидію тероризму слід виділити Женевську Конвенцію по протидії тероризму 1937 р.; Вашингтонську Конвенцію про запобігання і покарання актів тероризму 1971 р.; Європейську Конвенцію про запобігання тероризму 1977 р.; Токійську конвенцію 1963 р., Гаазьку конвенцію 1970 р., Монреальську конвенцію 1971 р., спрямовані на боротьбу із злочинами терористів на повітряному транспорті; Нью-Йоркську конвенцію 1973 р. про запобігання злочинам і їх покарання проти осіб, що користуються міжнародним захистом; Нью-Йоркську конвенцію 1979 р. про боротьбу із захопленням заручників; Віденську конвенцію 1980 р., Монреальську конвенцію 1991 р. про маркірування пластичних вибухових речовин; Конвенцію з боротьби з актами ядерного тероризму, підписану учасниками саміту ООН 14-17 вересня 2005 р.

Вдаючись до історичного походження тероризму, слід відзначити, що основоположником ідеології тероризму, задовго до отримання своєї назви, був Хасан аль-Саббах, який заснував таємну секту, чия назва і досі вважається синонімом підступного вбивства. Стародавні терористичні формування існували і в Китаї, і в Індії та Далекому Сході.

Спираючись на латинсько-український словник Литвинова В.Д., термін «тероризм» походить від латинського слова «terror», що в перекладі означає «страх», «жах» [2]. Вперше цей термін було вжито у Франції в період правління короля Людовіка XVI, який вживався у політичному лексиконі жирондинцями та якобінцями, які об'єдналися для підготовки повстання й повалення «через залякування та помилування» кабінету міністрів. Наприкінці XVIII – поч. XIX ст. поняття «терор» сприймалося у найширшому значенні неподільно від його значення (La terreur – жах), мова йшла про відкриті насильницьку форму диктатури і практику одноразових політичних замахів [3].

В даний час Україна переживає складні часи. Події на сході України ще раз яскраво продемонструвала всю жахливу сутність тероризму, який посягає не тільки на суверенітет та територіальну цілісність України, які встановлені Конституцією України, але й на територіальну недоторканість держав Європейського Союзу, що може призвести до глобальної всесвітньої катастрофи.

Враховуючи заяву Служби безпеки України від 21 лютого 2014 року та інші повідомлення щодо спроб окремих політиків, представників органів місцевого самоврядування, лідерів об'єднань громадян, радикально налаштованих осіб створити ґрунт для ескалації громадянського конфлікту, поширення сепаратистських настроїв, що може призвести до виникнення загроз територіальній цілісності та недоторканності держави, Верховною Радою 22 лютого 2014 року була прийнята Постанова «Про запобігання проявам сепаратизму та іншим посяганням на основі національної безпеки України», яка категорично засудила прояви сепаратизму та будь-яких інших посягань на територіальну цілісність та недоторканність України [4].

Однією із особливостей посилення складності у протидії державному тероризму, політичної ситуації та економічного розвитку в Україні є те, що Російська Федерація (далі – РФ) у боротьбі проти України, через своїх терористичних послухників – так званих «ДНР» та «ЛНР» – застосувала новий вид агресії – «гібридну війну» і кваліфікувати це явище, на думку С.Г. Денисюка та В.О. Корнієнко можна як «терористичний сепаратизм» й визначається останній як особливу форму «соціального мутуалізму», яку слід вважати також сьогодні впливовою технологією, що змінює свідомість громадян, агресивно впливає на формування їх ідентичності та прийняття ними важливих політичних рішень [5].

Окрім комплексного застосування класичних прийомів ведення збройних дій, особлива увага надається «інформаційній війні», яка набула щодо України тотального характеру. Повною мірою це знайшло вияв у злочинних терористичних діях сепаратистських угруповань. При цьому РФ, вдаючись до фашистських методів агресії, цинічно демонструє всьому демократичному світу свою непричетність до підтримки

сепаратистів та веденні за останні три роки «гібридної війни». За словами провідного американського сенатора Джона Маккейна, які прозвучали на форумі Німецького Фонду Маршалла, який пройшов 25 березня 2017 року в Брюсселі, було сказано, що «Володимир Путін посилив свою агресію в Україні. Українці гинуть», також було закликано надати українцям зброю, щоб «вони могли себе захистити» [6].

Потужна антиукраїнська атака, аналогічна до періоду «помаранчевої революції», була розпочата з боку РФ наприкінці 2013 р., коли Євромайдан, Революція Гідності зображувалися інформаційно-пропагандистськими каналами РФ не інакше як «антидержавний переворот», «хаос», «розпад України». Вже тоді були створені умови для успішної експлуатації тез про необхідність захисту «росіян», «російськомовних громадян» України від «київської фашистської хунти» [7, с. 5].

Таким чином, як зазначає П. Шевчук «інформаційна війна Російської Федерації проти України перетворилася у повномасштабну пропагандистську кампанію і стала особливо руйнівною формою невійськової агресії. Фейкові новини, відверта брехня, різного роду маніпуляції, перекручення фактів, що поширювалися для виправдання агресії, пропаганда нетерпимості та насильства були явищами такого самого діапазону, які підривали принципи свободи. Найбільш вразливими до зовнішніх інформаційних впливів Російської Федерації виявилися південно-східні регіони на противагу населенню західних і центральних регіонів, які внаслідок своїх ціннісних орієнтацій не сприймали інформаційні навіювання або ставилися до них скептично» [8].

І, як було озвучено в американському журналі «The Wall Street Journal», сьогодні символом розриву між Сходом і Заходом є не стіна, а небезпечний статус-кво, що склався на Україні. Вина за це лягає головним чином на Росію, яка продовжує підтримувати нестабільність в Донбасі, при цьому відмовляючись брати на себе відповідальність. Але відколи ми приймаємо той факт, що краще, на що ми можемо розраховувати після підписання цих угод, – це крихкий заморожений конфлікт, який вигідний Москві і нікому іншому? Прийшов час прийняти новий підхід, в рамках якого Америка повинна взяти на себе роль лідера. Перш ніж зайнятися виробленням стратегії політичного врегулювання, Київ повинен побачити поліпшення в ситуації на сході країни. А це повинно включати в себе виведення російських військ і сил посередників, а також відновлення Україною контролю над своїм суверенним кордоном. Всі зацікавлені в тому, щоб розмінювати бомбу уповільненої дії на сході України і знайти нову формулу взаємодії. Києву це допоможе вирішити проблеми з безпекою, Москві – позбутися від економічних санкцій, а для президента Трампа це стане гамбітом, який нарешті втихомирить його російських демонів і покаже його як лідера-спадкоємця принципів Рейгана, яким він і хоче бути [9].

В останні роки тероризм став особливо вивертким та безжалісним. Прояви його пов'язані з вибухами, захопленнями державних установ та вбивствами в публічних місцях: в аеропортах, вокзалах, поїздах, кафе. Не виключенням із цього списку жорстоких злочинів є і Україна. В березня 2017 року в Україні було організовано вибух в Балаклії Харківської області. За констатацією міністра оборони Степана Полторака це була диверсія на складах боеприпасів, до якої можуть бути причетні військовослужбовці Росії, самопроголошених Донецької і Луганської народних республік. Також «Вести» дізналися, що вибух на військових складах – не перший. СБУ Харківської області розслідує ще одну спробу підірвати арсенал зброї. Тоді кримінальне провадження було відкрито за статтею «Терористичний акт» [10]. Вересень 2017 року так само був стривожений вибухами на військових складах у Калинівки Вінницької області. Прем'єр-міністр Володимир Гройсман та колишній міський голова Вінниці, вказали, стосовно цієї події, на «зовнішні чинники» [11].

Іншим прикладом вчинення терористичного акту є вбивство экс-депутата Державної думи РФ Дениса Вороненкова, який був застрілений в Києві 23 березня 2017 року. Антон Геращенко з цього приводу заявив, що Вороненкова убив російський агент, впроваджений в силові структури України [12].

Таким чином, на сучасному етапі причинами для поширення тероризму в Україні є: низький рівень діяльності ООН та інших міжнародних правозахисних організацій у вирішенні міжнародних конфліктів; протидія українській владі терористично-екстремістських груп за так званої «підтримки значної» частини населення на Сході України, з метою захисту доктрини «російського світу» та подальшим відокремленням зі складу держави території Донецької та Луганської областей; низький рівень ведення інформаційної пропаганди в окупованій території України; конфесійні конфлікти з приводу негативного та безпричинного впливу московського патріархату на національне релігійне середовище; відсутність високого рівня правової і політичної культур та професійних знань окремих високих державних посадовців у прийнятті вагомих рішень щодо забезпечення і протидії сучасному тероризму та сепаратизму в Україні.

1. Політичний тероризм як загроза стабільності сучасного суспільства: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Проноза Інна Іванівна; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – О., 2012. – 219 с.

2. Литвинов В.Д. Латинсько-український словник. – К.: Укр. пропілеї, 1998. – С. 644.
3. Токаревський Г. В. Міжнародний тероризм: сучасний стан та перспективи протидії / Г. В. Токаревський // Стратегічна панорама. – 2003. – №1. – С.85–92.
4. Про запобігання проявам сепаратизму та іншим посяганням на основі національної безпеки України: Постанова Верховна Рада України від 22.02.2014 № 756-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/756-vii>.
5. Денисюк С. Г., Корнієнко В. О. «Терористичний сепаратизм» в сучасній Україні: спроба теоретико-прикладного аналізу / С. Г. Денисюк, В. О. Корнієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kornienko.vk.vntu.edu.ua/file/564952c4f241a0d1c521b503844ddace.pdf>
6. Джон Маккейн. Путін посилив свою агресію в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/a/mccain-brussels-ukrayina/3782493.html>
7. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою / Аналітична доповідь. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 196 с.
8. Шевчук П. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти / П. Шевчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Shevchuk.pdf>.
9. Только Трамп может урегулировать кризис в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/tolko_tramp_mozhet_uregulirovat_krizis_v_ukraine_the_wall_street_journal_n797673
10. Пожежа в Балаклії: все, що відомо на даний момент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vesti-ukr.com/strana/231007-pod-kharkovom-vzryvajutsja-sklady-boeprirasov-idet-evakuatsija>.
11. Диверсію розглядають як можливу причину вибухів на військових складах в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/kalynivka-vybukhy/4046131.html>
12. Антон Геращенко. Вороненкова убил российский агент, внедренный в силовые структуры Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/politics/gerashchenko-voronenkova-ubil-rossiyskiy-agent-vnedrennyy-v-silovye-struktury-ukrainy-179884.html>.

М. Б. Шевців

заступник декана факультету № 3,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ОКРЕМИХ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У наш час Україна переживає період кардинальних змін у всіх сферах суспільства, кінцевою метою яких є побудова демократичної і правової держави, тому сучасний процес державотворення в Україні зумовлює значний інтерес не лише науковців та практиків, а й пересічних громадян до широкого кола питань, пов'язаних із здійсненням зосередженої та цілеспрямованої діяльності різних соціальних суб'єктів, в тому числі і органів місцевого самоврядування, щодо ефективного вирішення проблемних завдань на відповідній території (зміцнення законності і правопорядку в державі, утвердження, забезпечення і охорони прав і свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією та законами України, інших питань місцевого та, у кінцевому рахунку, загальнодержавного значення тощо).

Чинна система місцевого самоврядування не в змозі задовольнити навіть першочергові потреби суспільства, оскільки функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад неефективне внаслідок їхньої дрібномасштабності, спостерігається відсутність достатньої матеріально-фінансової бази, що виливається у неспроможність самоврядних структур повноцінно здійснювати навіть власні (самоврядні) повноваження. Від часу прийняття Конституції України та базового законодавства розвиток місцевого самоврядування в Україні здійснювався нерівномірно і, переважно, лише на рівні самозабезпечених територіальних громад у містах обласного значення.

У зв'язку з цим відчувається гостра необхідність розвитку сильного самостійного конституційно-політичного інституту – місцевого самоврядування на різних рівнях і проведення дослідження стосовно окремих суб'єктів його системи – представницьких та виконавчих органів.

Вирішити значну частку проблем, які потребують розв'язання у сфері місцевого самоврядування покликані заходи, реалізація яких передбачена Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (надалі – Концепція) [1].

Так, в Україні утворено близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менш як 500 осіб, у більшості з них не утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування

таких громад практично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження. Дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються за рахунок коштів державного бюджету [1].

З огляду на зазначене, актуальною залишається думка про те, що існуюча модель місцевого самоврядування не знімає з порядку денного необхідність подальшого осмислення місцевого самоврядування, а відтак і пошук більш досконалого варіанту місцевого самоврядування із врахуванням аналізу практики його функціонування в нашій країні та за її межами [2, 632].

Місцеве самоврядування – один з найважливіших демократичних інститутів держави, одна з основ її конституційного ладу. Згідно з ч.1 ст.5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [3].

Система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету [4].

Правовий статус органів місцевого самоврядування не дозволяє віднести їх в систему органів виконавчої влади, оскільки вони є органами, що створені для здійснення повноважень та організації місцевого самоврядування.

Реформуючи Розділ XI Конституції України (Місцеве самоврядування) необхідним вбачається, насамперед, чіткіше ніж зараз визначити статус районних і обласних рад, оскільки населення району та області громадами не визнаються, а відтак правом на самоврядування не наділені, вказані представницькі органи, таким чином, утворюють так званий вторинний (похідний) рівень самоврядування, який умовно можна назвати регіональним. Крім того, слід передбачити в Конституції України можливості створення районними та обласними радами власних виконавчих органів та ліквідувати районні державні адміністрації.

Реалізація вказаного безпосередньо впливає з Концепції [1] та курсу Уряду на децентралізацію влади в Україні, а необхідність відповідних змін обумовлена тим, що саме Основний закон держави визначає основи системи влади, і без відповідних змін провести реформу фактично неможливо.

Проект змін до Конституції України та Концепція [1] передбачає, зокрема, запровадження трьохрівневої системи адміністративно-територіального устрою України – область, район, громада з повсюдністю місцевого самоврядування та передачу функцій виконавчої влади від місцевих державних адміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня; розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності і наділення саме громад максимально широким колом повноважень.

У статті 132 Конституції України (розділ IX) проектом запропоновано закріпити принципи децентралізації у здійсненні державної влади, повсюдності та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць, у статті 133 (розділ IX) визначено трьохрівневу систему адміністративно-територіального устрою: регіони, райони, громади.

Проект нової редакції статті 140 Конституції (розділ XI) передбачає утворення виконавчих органів влади районними та обласними радами, а також закріплено принцип субсидіарності при розмежуванні повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів.

Стаття 144 Проекту змін до Конституції України зазначає – «Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції і законам України в порядку і строки, визначені законом, зупиняються головами відповідних державних представництв з одночасним зверненням до суду».

Разом із тим, зі створенням місцевих державних представництв, основною функцією яких є нагляд за дотриманням закону в регіонах, органи місцевого самоврядування залишаються відповідальними лише перед громадами та законом.

Отже, проаналізувавши окремі правові аспекти реформування системи місцевого самоврядування в Україні, можемо зазначити, що реформування органів місцевого самоврядування в Україні триває. Основним завданням держава ставить перед собою децентралізацію влади, розширення повноважень органів місцевого самоврядування. Зрозуміло, що цей процес є довготривалим, та багатоступінним, в процесі якого виникатимуть труднощі та перепони різного характеру, проте, на нашу думку, зміни, які вже досягнуті, і ще будуть досягнуті позитивно вплинуть на розвиток української держави та її євроінтеграційний курс.

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80/print1411549369482524>

2. Конституційне право України / за ред. В. Ф. Погорілка – К.: Наук, думка, 2002. – С. 632.
3. Конституція України (Основний Закон): Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

А. В. Шевчишен

старший слідчий в особливо важливих справах,
кандидат юридичних наук, доцент
(ГСУ НПУ України)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

У пункті 8 частини 2 статті 52 КПК України закріплено правило щодо обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення. Зовні виглядає все коректно. Законодавець встановив безумовність участі у кримінальному провадженні захисника як учасника, який забезпечує дотримання прав та інтересів підозрюваного користуючись відповідно до частини 4 статті 46 КПК України його процесуальними правами, крім тих, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним і не може бути доручена захиснику. Однак, правозастосовна практика показує, що насправді щодо участі захисника у здійсненні спеціального досудового розслідування необхідно використовувати умовне визначення – «може забезпечити». Найбільш повно з цього приводу висловився М. Луцок, який вважає, що оскільки клієнта немає, звичайний адвокат, що працює на підставі договору з клієнтом і за гонорар, отриманий від клієнта, вступити в справу все-одно не зможе. Тому захисника призначають від Центру безоплатної правової допомоги за державні кошти. І, навіть, при значному бажанні захисник в такій справі фактично позбавлений реальних способів захисту свого клієнта, хоча б через такі моменти: адвокат не спілкувався з клієнтом і не знає його позиції у справі; всю інформацію про час, місце, обставини вчинення злочину адвокат може отримати тільки від сторони обвинувачення; про всі докази, в кого вони знаходяться і де їх отримати, – адвокат позбавлений інформації, а тому не здатний самостійно збирати доказову базу на захист клієнта. Позиція клієнта (коли він з'явиться) може кардинально розходитись з позицією захисника, вже оприлюдненою в справі, що може унеможливити подальший ефективний захист особи. Тоді виникає питання: а як такий адвокат-захисник буде робити свою роботу? Адже, всім відомо, що не в походах в судові засідання і не в складанні клопотань полягає робота адвоката. Адвокат повинен максимально точно і детально виробити позицію захисту клієнта, діючи в правовому полі, але тільки в інтересах клієнта і тільки для досягнення бажаного клієнтом результату. І ніякі «державні» інтереси притягнення особи до відповідальності заочно в цьому жодної ролі відігравати не можуть [1].

Щодо причин наявного сприйняття ролі захисника в спеціальному досудовому розслідуванні як суто формальної є не визначеність у частині 4 статті 46 КПК України того, якими процесуальними правами підозрюваного може користуватися у кримінальному провадженні його захисник, а які носять виключний характер та реалізація яких здійснюється особисто підозрюваним. На це правознавцями справедливо звертається увага [2, с.10; 3, с. 111; 4, с. 4-5]. Для визначення процесуальних можливостей захисника під час спеціального досудового розслідування необхідно здійснити аналіз положень не тільки КПК України, а й Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року №5076-VI, а також Правил адвокатської етики, затверджених Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року. Системний аналіз частини 3 статті 42 КПК України у взаємозв'язку з положеннями статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», дозволяє визначити перелік прав підозрюваного, які за своїм змістом співвідносяться з професійними правами адвоката, а відтак, такі права підозрюваного не носять виключний характер та можуть бути реалізовані адвокатом. Зокрема, права перелічені у пунктах 13-16 частини 3 статті 42 КПК України та пунктами 2, 4 статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», пов'язані із забезпеченням дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, та права, перелічені у пунктах 8-12 частини 3 статті 42 КПК України та у пунктах 1, 3, 4, 7, 10 статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», пов'язані зі збиранням та поданням доказів стороною захисту під час досудового розслідування або участю у збиранні доказів стороною обвинувачення під час досудового розслідування через подання клопотань щодо проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Діяльність захисника у кримінальному провадженні полягає в наданні правової допомоги своєму клієнту, тобто позиція підзахисного є для дій захисника визначальною, своїми порадами він

може вплинути на неї, однак, остаточне її формування залишається за підозрюваним, який керується в цьому своїми інтересами. Однак, це не означає, що захисник приймаючи доручення щодо надання правової допомоги клієнту повинен сліпо слідувати його вимогам. Діяльність захисника переслідує дві цілі: з одного боку, він відстоює права підзахисного, з іншого боку – діє, при цьому, в суспільних інтересах, тому що виконує конституційний обов'язок здійснення захисту в кримінальному судочинстві [5, с. 38]. Розуміння змісту забезпечення захисту підозрюваного під час здійснення досудового розслідування в екстраординарному порядку, передбаченому главою 24-1 КПК України, повинно враховувати обставини: що підозрюваний переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду; у захисника, який був у цього підозрюваного, до того як він почав протидіяти досудовому розслідуванню в такий спосіб, або у призначеного йому відповідно до вимог пункту 8 частини 2 статті 52 КПК України, не має нормальної можливості узгодити та сформувати правову позицію, яка б відображала інтереси підозрюваного, які він висловив особисто. Як діяти захиснику в таких умовах? Чим він повинен керуватися у формуванні правової позиції захисту під час заочного кримінального провадження? Нормативні приписи з цих питань в чинному законодавстві відсутні. Аналогічно ї слідчі, прокурори, слідчі судді та суд клопотання захисника, щодо проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на отримання доказів, прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні тощо, можуть сприймати як не підтверджені волею клієнта, а, відтак, є такими, що можуть бути залишені без належного розгляду через те, що вони не виходять від підзахисного та його захисника, а є вираженням особистої позиції останнього.

На наше переконання роль захисника не повинна зводитися тільки до формального виконання вимог частини 2 статті 297-5 КПК України. Є невірною позиція, згідно з якою захисник у заочному кримінальному провадженні без свого клієнта по суті нічого вдіяти не може [1]. Таким чином нівелюється реалізація засади змагальності сторін як на досудовому розслідуванні, так і в судовому розгляді. За такого підходу жодне конкретне спеціальне досудове розслідування, спеціальний судовий розгляд і, відповідно, доказування як їх ключовий компонент, не відповідатимуть стандартам справедливого правосуддя.

Захисники під час спеціального досудового розслідування безсумнівно можуть самостійно на користь свого підзахисного заявляти клопотання слідчому щодо проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів. Відповідно до частини 6 статті 223 КПК України захисник як ініціатор проведення слідчої (розшукової) дії повинен бути присутній під час її проведення, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або він письмово відмовився від участі у ній.

Вважаємо, що є необхідність в оптимізації нормативно-правової регламентації повноважень захисника під час спеціального досудового розслідування та спеціального судового розгляду для недопущення, зокрема, формування практики відведення захиснику ролі одержувача копій процесуальних документів, які підлягають врученню підозрюваному. Для цього необхідно внести зміни та доповнення до Правил адвокатської етики. Адвокати в ситуаціях надання правової допомоги у заочному кримінальному провадженні повинні мати чітко визначені орієнтири моральної допустимості своїх дій при формуванні правової позиції сторони захисту без участі клієнта та її реалізації. В таких кримінальних провадженнях захисник зобов'язаний виходити зі своєї професійної компетентності з урахуванням особистого досвіду захисту клієнтів у кримінальних провадженнях, керуватися неупередженим та об'єктивним дослідженням ним обставин злочину для визначення необхідних і доступних йому законних засобів для здійснення захисту клієнта. У частині 4 статті 46 КПК України необхідно уточнити, що під час спеціального досудового розслідування (*in absentia*) та спеціального судового розгляду захисник самостійно на користь свого клієнта реалізовує його права, передбачені пунктами 8-16 частини 3 статті 42 КПК України.

1. Луцюк М. Заочне кримінальне провадження: за чи проти? [Електронний ресурс] / Микола Луцюк. – Режим доступу: <http://rivnepravo.com.ua/news/analitichni-ohliady/1575-zaochne-kryminalne-provadhennia-zachy-proty.html>

2. Удалова Л.Д. Кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката: монографія / Л.Д. Удалова, С.Л. Савицька. – К.: КНТ, 2014. – 170 с.

3. Єрохін В.В. Процесуальні особливості участі захисника як учасника кримінального провадження / В.В. Єрохін, О.О. Юхно // Право і безпека. – 2014. – № 4 (55). – С. 109-113;

4. Абламський С.Є. Сучасний стан регламентації повноважень захисника за КПК України 2012 року [Електронний ресурс] / С.Є. Абламський, О.О. Юхно // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія Право. – 2016. – №2 (14). – С. 1-16. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16asycur.pdf>

5. Корчева Т.В. Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Тетяна Всеволодівна Корчева; Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 208 с.

І. М. Шопіна

професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

Т. В. Коліда

здобувач вищої освіти 4 курсу факультету № 6
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ФІНАНСІВ

Керівники та інші посадові особи підприємств, установ, організацій, включаючи установи банків, громадяни, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності, в разі порушення норм податкового права можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності [4].

Адміністративна відповідальність – це різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку [2].

Фінансові правопорушення можна розглядати виключно як фінансово-правову відповідальність, оскільки здійснюються такі протиправні вчинки лише з грошима.

Для детального вивчення даного питання слід дати визначення поняттю «фінансове правопорушення». Отже, фінансове правопорушення – це суспільно шкідливе, винне, протиправне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що порушує врегульований правовими нормами порядок формування, розподілу та використання публічних фондів коштів, за яке законодавство встановило юридичну відповідальність [1].

Адміністративне правопорушення вчинюється у сфері загальнодержавних, а не приватноправових інтересів, тому що проступок посягає на правові інтереси держави з фінансових питань. Наслідком є адміністративна відповідальність, що виступає як засіб охорони встановленого державою правопорядку, нормативно визначена та полягає у застосуванні санкцій правових норм.

Розглядаючи дане питання, можна побачити, що відповідальність чітко проявляється у застосуванні санкцій: при адміністративній відповідальності відповідно до ст.164 Кодексу України про адміністративні правопорушення застосовується штраф, хоча при фінансово-правовій він може застосовуватися одночасно з іншими санкціями [3].

Фактичною підставою фінансово-правової відповідальності є склад фінансового правопорушення. До складу фінансового правопорушення входять: суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт і об'єктивна сторона [1].

Суб'єктом фінансового правопорушення може бути фізична або юридична особа – учасниця фінансових правовідносин. При цьому організаційно-правова форма та форма власності юридичної особи немає значення.

Суб'єктивна сторона фінансового правопорушення характеризується виною. Щоб притягнути особу до фінансової відповідальності, її мають визнати винною.

Об'єктивна сторона фінансового правопорушення виражена в протиправному діянні, що завдає шкоди публічним інтересам суспільства, держави, територіальної громади і призводить до причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням і його шкідливими наслідками. Складовими об'єктивної сторони є діяння (дія або бездіяльність суб'єкта фінансово-правових відносин), суспільна шкода (матеріального чи нематеріального характеру) та причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Об'єктом фінансового правопорушення є порушені права чи інтереси у сфері фінансових ресурсів, що мобілізуються, розподіляються чи використовуються з відповідних фондів коштів, утворених для задоволення публічних інтересів [3].

Чинне законодавство передбачає адміністративну відповідальність за окремі види фінансових правопорушень. До таких правопорушень, за які Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлено адміністративну відповідальність, належать, зокрема:

- порушення правил про валютні операції (ст. 162);
- порушення порядку подання декларації про доходи (ст. 164-1);
- порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2);
- несвочасне здавання виторгу (ст. 164-4);
- порушення бюджетного законодавства (ст. 164-12);
- порушення порядку формування та застосування цін і тарифів (ст. 165-2);

– протидія тимчасовій адміністрації або ліквідації банку (ст. 166-7);
– порушення порядку зайняття діяльністю з надання фінансових послуг (166-8);
– порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 166-9) [5].

Отже, адміністративна відповідальність у сфері фінансів – це реагування відповідних органів на протиправну поведінку осіб, які вчинили дію пов'язану з грошима, норми яких передбачені виключно Кодексом про адміністративні правопорушення. За такі вчинки суб'єкти повинні відповідати перед законом лише за наявності чотирьох ознак: суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної сторони, об'єктивної сторони. Також слід зауважити, що суб'єктом може бути як фізична та юридична особа. Але є деякі суперечності з приводу даного питання, оскільки юридична особа являється лише, так званим, приміщенням (установа, організація, підприємство), тобто не є живою фізичною особою, яка здатна свідомо мислити. І настає питання, як «приміщення» може відповідати за вчинені діяння. Відповісти все ж таки будуть особи, які порушили фінансове законодавство, оскільки юридична особа по суті не може нести ніякої відповідальності, хоча в законі виділений як окремий суб'єкт відповідальності.

1. Фінансове право України, навчальний посібник (у схемах, таблицях та коментарях) / О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 308 с.

2. Адміністративне право. Загальна частина, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/11570611/pravo/administrativne_pravo.

3. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. А.Т. Комзюка. – 2-е вид., виправ. і доп. – Харків, 2001. – С. 6.

4. О. П. Орлюк, навчальний підручник «Фінансове право» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/FPravo/11-20/11183.htm>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-21) Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

А. М. Шульга

професор кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

Україна вважається країною в якій економіка значною мірою спирається на аграрний сектор. З давніх давен Україну називали аграрною країною. Свій статус вона виправдовує і зараз. Завдяки сприятливим природним умовам та наявним родючим землям, на теперішній час, наша держава поки ще здатна забезпечувати себе продовольством та місцем розташування житла, промисловості, об'єктів інфраструктури тощо. Але ставлення членів суспільства до використання земельних ресурсів можна охарактеризувати як споживацьке – злочинно-споживацьке. Звісно, говорити про миттєві негативні наслідки через це для населення України та її території не можна. Існує якийсь час, протягом якого або можна усе втратити, або ж все виправити, відтворити, примножити та поліпшити.

Земельні ресурси часто використовуються з порушенням встановлених норм та правил їх охорони, використання та відтворення, що обумовлює нагальну потребу у їх охороні. Такі порушення можуть бути як суспільно шкідливими так і суспільно небезпечними. Вони можуть вчинюватись як умисно так і необережно; мати корисливий мотив або спричиняти шкоду земельним ресурсам через банальну лінь землекористувача тощо. Безумовно, найбільш небезпечними є посягання на земельні ресурси, що спричиняють шкоду природоохоронним та земельноохоронним правовідносинам, а також людині (її життю, здоров'ю, економічному благополуччю), окремим складовим навколишнього природного середовища і довкіллю в цілому.

Систему відповідальності за правопорушення у земельній сфері в Україні не можна назвати досконалою. Це пов'язано з помилковістю при розставлянні пріоритетів правової охорони основних суспільних відносин, благ, соціальних цінностей тощо. Вважається, що першочергово потрібно охороняти життя та здоров'я людини, її права та свободи, власність, державний устрій тощо. Але сучас-

ний стан земельних ресурсів в Україні змушують нас змінити своє ставлення до проблем пов'язаних із використанням земельних ресурсів. Україна, як учасник міжнародних відносин має певні міжнародні зобов'язання у сфері охорони довкілля в цілому та окремих його складових, у тому числі й земельних ресурсів. Так, Україна зобов'язалася реалізовувати Цілі сталого розвитку 2016–2030 р.р., що були прийняті у вересні 2015 року у рамках 70-ї сесії Генеральної асамблеї ООН у Нью-Йорку [1]; певні положення Угоди про асоціацію з ЄС, у якій закріплено питання щодо юридичної відповідальності за екологічні правопорушення [2]. Також, відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» однією з причин негативної ситуації зі станом довкілля в Україні є недотримання суб'єктами природоохоронного законодавства [3]. Вирішення цих питань покладено на законодавця та правозастосовця.

Основною проблемою, що існує у сфері охорони земельних ресурсів в Україні є реалізація норм чинного законодавства. Правоохоронні органи та суди не вбачають у посяганнях на земельні ресурси чогось «супер» кримінального. Правоохоронні органи в особі Національної поліції не використовують на повну потужність наявні правові заходи протидії злочинам проти земельних ресурсів. Це можна пояснити тим, що: по-перше, редакції статей Кримінального кодексу, якими передбачена відповідальність за ці злочинні діяння представляє певну складність для розуміння та об'єктивного встановлення усіх ознак того чи іншого суспільно небезпечного діяння; по-друге, санкції означених кримінально-правових норм вказують на невелику ступінь тяжкості таких злочинів. Судова практика свідчить про відносно незначну кількість обвинувальних вироків по кримінальним провадженням пов'язаних із посяганнями на земельні ресурси [4]. Ця проблема потребує найшвидшого вирішення у правовій площині.

Серед усіх злочинів закріплених в Особливій частині КК України, що посягають на земельні ресурси, умовно можна виділити лише п'ять складів: 1) самовільне зайняття земельної ділянки (ч.ч. 1, 2 ст. 197-1); 2) забруднення або псування земель (ст. 239); 3) незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1); 4) незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2); 5) безгосподарське використання земель (ст. 254) [5]. Чому запропоновано вважати злочинами проти земельних ресурсів саме ці склади? Тому що, критеріями віднесення цих складів до групи злочинів проти земельних ресурсів є: об'єкт кримінально-правової охорони та предмет злочину.

Якщо говорити про злочини пов'язані із земельними ресурсами, що розташовані у Розділі VIII «Злочини проти довкілля», то тут не виникає особливих проблем у визначенні об'єкта даних злочинів. Визначальною у даному випадку є природна функція земельних ресурсів. Інша ситуація виникає при віднесенні до групи злочинів проти земельних ресурсів самовільного зайняття земельної ділянки (ч.ч. 1, 2 ст. 197-1). По-перше, треба розмежувати самовільне зайняття земельної ділянки, як самостійне діяння (ч.ч. 1, 2 ст. 197-1) та самовільне будівництво (ч.ч. 3, 4 ст. 197-1). Безумовно, найбільший ступінь та характер суспільної небезпеки має саме самовільне зайняття земельної ділянки. Самовільне будівництво – це діяння, що може бути вчинене як на самовільно зайнятій земельній ділянці так і на законно отриманій ділянці (наприклад, у разі порушення цільового призначення земельної ділянки). Тому логічним є збереження кримінальної відповідальності за самовільне зайняття чужої земельної ділянки із зазначенням розміру шкоди та декриміналізація самовільного будівництва.

По-друге, на перший погляд самовільне зайняття земельної ділянки порушує право власності особи на цю земельну ділянку. Але треба тут враховувати, що загальне право власності суттєво відрізняється від права земельної власності. Це пов'язано із тим, що земля, згідно Конституції України, є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [6]. Право власності на землю гарантується. Таким чином, ми бачимо, що право земельної власності виділено із загального права власності. Саме тому потрібно об'єднати самовільне зайняття земельної ділянки з іншими злочинами проти земельних ресурсів.

Існують злочини, при вчиненні котрих може бути або ж заподіюється шкода земельним ресурсам. Це, наприклад, диверсія (ст. 113), порушення правил екологічної безпеки (ст. 236), невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237), умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252), проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253), терористичний акт (ст. 258), пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292), застосування зброї масового знищення (ст. 439), екоцид (ст. 441) та ін. Головним чинником, що не дозволяє нам відносити усі ці злочини до групи злочинів проти земельних ресурсів є опосередкованість заподіяння шкоди земельним ресурсам.

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене можна зазначити наступне. По-перше, до групи злочинів проти земельних ресурсів можна включити лише п'ять складів: 1) самовільне зайняття зе-

мельної ділянки (ч.ч. 1, 2 ст. 197-1); 2) забруднення або псування земель (ст. 239); 3) незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1); 4) незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2); 5) безгосподарське використання земель (ст. 254). По-друге, усі ці склади об'єднують один об'єкт та предмет кримінально-правової охорони. По-третє, задля оптимального застосування кримінально-правових норм, якими передбачена відповідальність за суспільно небезпечні посягання на земельні ресурси, необхідним є перегляд як диспозицій так і санкцій (видів та розмірів покарань) цих злочинів. Як вбачається, переведення даних злочинів у розряд злочинів середньої тяжкості або ж навіть тяжких злочинів зіграло б роль певного «запобіжника» від вчинення членами нашого суспільства злочинних посягань на земельні ресурси. По-четверте, потрібно «викорінити» з голів посадових осіб правоохоронних органів та суду страх, байдужість при розгляді проваджень у справах про злочини проти земельних ресурсів, а у деяких випадках нечесність та жадібність. По-п'яте, у разі виконання усієї сукупності умов, що називаються у цій роботі, забезпечення правової охорони земельних ресурсів буде на належному рівні, що обумовить поліпшення загальної екологічної, а рівно загальної економічної та загальної соціальної обстановки в Україні і, відповідно, покращення рівня та умов життя населення нашої країни в цілому та окремого громадянина конкретно.

1. Цілі сталого розвитку 2016-2030 р.р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення 21.09.2017).

2. Угода про Асоціацію з ЄС: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/association_agreement/guide.pdf (дата звернення 21.09.2017).

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: закон України від 21.12.2010 № 2818-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення 21.09.2017 р.).

4. Єдиний державний реєстр судових рішень: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 22.09.2017).

5. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page8> (дата звернення 22.09.2017 р.).

6. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 22.09.2017 р.).

Т. В. Яворська

професор кафедри банківського і страхового бізнесу,
доктор економічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ СТРАХОВОМУ ШАХРАЙСТВУ

Для протидії страховому шахрайству необхідні відповідні заходи на законодавчому рівні з метою зниження його проявів у масштабах усієї країни та усього страхового сектору. У Кримінальному кодексі України відсутні норми щодо відповідальності за здійснення страхового шахрайства. Відповідні органи влади зобов'язані розробляти правові норми щодо підвищення ефективності виявлення та зменшення наслідків зловживань через встановлення покарання за такі порушення. З цією метою обов'язковим є визначення у законодавстві поняття страхового шахрайства, способів його ідентифікації, елементів адміністративної та кримінальної відповідальності.

Страхові компанії власними силами мають запроваджувати заходи з виявлення шахрайських дій як з боку страхувальників, персоналу страхової компанії, так і страхових посередників. Спроби вітчизняних страхових компаній вести боротьбу зі страховим шахрайством є незначними через низьку обізнаність та кваліфікацію співробітників, а також відсутність певних законодавчих ініціатив.

На нашу думку, страховим компаніям для формування системи власної безпеки та захисту від шахрайських дій необхідно:

1. Запроваджувати системи контролю за структурними підрозділами (це може виконувати служба гарантування економічної безпеки), що здійснюють реалізацію страхових послуг, та підрозділами, які врегульовують збитки. Важливим аспектом врегулювання збитків є задоволеність страхувальника повнотою та строками виплати страхового відшкодування. Це потребує від страхових компаній дотримання правил формування страхових резервів, а також контролю за повнотою та достовір-

рністю інформації щодо збитків; контролю динаміки збитків у розрізі страхових послуг; контролю середнього часу врегулювання та середнього розміру виплат.

2. Підвищувати вимоги до якості, повноти та достовірності інформації, що надається страхувальниками, а також здійснювати обов'язковий огляд та оцінку предмету страхування, оцінку характеру та розміру збитку.

3. Створювати спеціальну базу даних, що містила б інформацію про всі укладені договори страхування, страхові випадки, факти шахрайських дій, розповсюджених способів шахрайства, несумлінних страхувальників, працівників страхових компаній, які підозрюються у вчиненні шахрайських дій, що приведе до мінімізації ризиків шахрайства. Подана інформація дасть змогу виявляти професійних страхових шахраїв, які заробляють гроші внаслідок взаємної закритості суб'єктів страхового підприємництва України.

Відтак дуже важливим є правильне формування єдиної інформаційної бази даних. Вона:

- має бути загальною для усіх недобросовісних страхувальників, тобто має формуватися не окремо за видами страхування (щодо ДТП чи у сфері страхування життя вигодонабувачів та ін.);

- страхова компанія надаватиме відомості щодо страхових випадків, обсягів страхового відшкодування конкретній особі та характеру збитку;

- користувачами даних інформаційної бази будуть усі страхові компанії, що її формуватимуть;

- ініціатива щодо створення такої бази даних має належати безпосередньо або страховим компаніям, або їх професійним об'єднанням. При Лізі страхових організацій України створено Комітет з питань правового захисту та протидії шахрайству, який би міг формувати таку інформаційну базу, але не всі страхові компанії є учасниками цього об'єднання.

У світовій практиці активно функціонують відповідні бюро страхових історій – централізовані бази даних, куди страхові компанії вміщують інформацію щодо укладених договорів страхування. За допомогою такої бази страхові компанії перевіряють сумнівного клієнта, а при використанні даних дотримуються етичних принципів.

Важливим також є міжнародний рівень спільної протидії страховому шахрайству. У цьому напрямі активно діє Міжнародна асоціація страхових наглядачів, у структурі якої функціонує спеціальний підкомітет IAIS (Insurance Fraud Subcommittee), що надає, за необхідності, відповідні консультації, готує доповіді та огляди з метою попередження й виявлення шахрайства у страхуванні. Основними чинниками, які сприяють страховому шахрайству, IAIS вважає такі: неадекватне управління ризиками, у тому числі прогалини з боку органів управління страховою компанією; недооцінювання внутрішнього контролю та аудиту; недосконалість у законодавстві; невиконання або неналежне виконання чинних законодавчих актів; комерційні інтереси, зумовлені бажанням залучити якомога більше клієнтів і в такий спосіб збільшити обсяги страхових премій; можливості, зумовлені безпосередньо технологіями страхової діяльності; толерантне відношення суспільства до проблем страхового шахрайства.

Отже, боротьба із страховим шахрайством не може бути самостійною ініціативою; вона має досягатися спільними зусиллями усіх суб'єктів страхового підприємництва та відповідних органів влади. Необхідною є співпраця між страховими компаніями та органами державної влади, інформаційний обмін між цими структурами з приводу порушень. У результаті така система протидії легалізації грошей та страховому шахрайству об'єднала традиційні організаційно-правові методи боротьби із такими зловживаннями з новими інститутами та інструментами фінансово-превентивного характеру. Внесення законодавчих ініціатив, реалізація конкретних заходів щодо співпраці з відповідними органами влади, запровадження сучасних інформаційних ресурсів є тими першочерговими кроками, які сприятимуть мінімізації тіньових схем у страховому підприємстві.

Я. Т. Яворський

прокурор відділу забезпечення представництва в суді
(Прокуратура Львівської області)

ОБРАННЯ ПРОКУРОРА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Процедура обрання Прокурора та вимоги яким повинен відповідати кандидат у Прокурори передбачені ст.42 Статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) та Порядком висування і виборів суддів, Прокурора і заступників Прокурора МКС. Їх аналіз дозволяє виділити дві основні стадії обрання Прокурора Міжнародного кримінального суду: висування кандидатури суді та безпосередньо самі вибори Прокурора.

Процедура висування кандидатур на посаду Прокурора МКС є кардинально відмінною від висування Прокурора у Міжнародному кримінальному трибуналі для колишньої Югославії (далі – МКТЮ) та Міжнародному кримінальному трибуналі для Руанди (далі – МКТР). Так, якщо у МКТЮ і МКТР, висування кандидатур Прокурора здійснюється Генеральним секретарем ООН (стаття 16(4) Статуту МКТЮ і стаття 15(4) Статуту МКТР), то висування кандидатур у МКС здійснюється самими державами-учасниками Римського статуту МКС.

Порядок висування кандидатур на посаду Прокурора розпочинається з направлення Секретаріатом Асамблеї держав-учасників по дипломатичних каналах запрошення висунути кандидатуру на посаду Прокурора Міжнародного кримінального суду. Висування кожної з кандидатур повинно супроводжуватися заявою, в якій державі потрібно в деталях підтвердити, що кандидат відповідає вимогам які пред'являються до Прокурора.

Висування кандидатів на посаду Прокурора МКС може проводитися тільки у встановлений строк. Відповідно до пункту 28 Порядку, процедури для висунення кандидатів на посади суддів, застосовуються з відповідними змінами до висунення прокурора. Тому, період висунення кандидатур на наступні вибори Прокурора буде тривати з 13 червня по 2 вересня 2011 року. До настання і після спливу зазначеного строку заявки Секретаріатом не розглядаються.

Після надходження заяв про висунення кандидатур, Секретаріат Асамблеї держав-учасниць складає у англійському алфавітному порядку список кандидатів. Якщо Прокурора не вдалося обрати консенсусом, він обирається шляхом таємного голосування абсолютною більшістю голосів членів Асамблеї держав-учасниць.

Для своєчасного завершення виборів за умови, що після трьох турів голосування жоден з кандидатів не отримує більшості, голосування призупиняється, з тим, щоб дати можливість зняти ті чи інші кандидатури. Перед такою зупинкою голосування Голова Асамблеї оголошує коли голосування відновиться. Після відновлення голосування, якщо жоден з кандидатів не отримує необхідної більшості у першому турі, проводиться додаткове голосування, яке обмежується двома кандидатами, які отримали найбільшу кількість голосів. Наступні вибори Прокурора МКС будуть проводитися на десятий сесії Асамблеї, яку планується провести в Нью-Йоркській Штаб-квартирі ООН з 12 по 21 грудня 2011 року.

Після обрання особи на посаду Прокурора, вона зобов'язана відповідно до ст.45 Статуту МКС прийняти на відкритому засіданні Суду присягу про те, що він буде виконувати свої обов'язки неупереджено і добросовісно. Текст присяги визначений правилом 5 (1)(b) Правил процедур та доказування: «Я урочисто зобов'язуюсь виконувати свої обов'язки і здійснювати свої повноваження в якості Прокурора Міжнародного кримінального суду чесно, неухильно, неупереджено і добросовісно та дотримуватись конфіденційності розслідування і судового переслідування».

У разі невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків, Прокурор та його заступник можуть бути усунені з посади. Передбачено дві підстави для усунення з посади:

- 1) вчинення серйозного проступку чи серйозного порушення своїх обов'язків за Статутом у відповідності до Правил процедури та доказування або
- 2) така особа не здатна виконувати функції покладені на неї в силу Статуту МКС.

Процедура усунення з посади Прокурора та його заступника регламентована головним чином Правилами процедур та доказування і Регламентом МКС. Їх аналіз дає можливість виділити такі стадії процедури усунення з посади Прокурора чи його заступника.

1. Ініціювання процедури усунення з посади Прокурора або його заступника. Ініціювання процедури усунення відбувається шляхом подання скарги на Прокурора чи його заступника до Президії МКС або з власної ініціативи Президією МКС. Скарга подана до Президії повинна містити обставини на яких вона ґрунтується, дані про особу скаржника і наявні докази. Після отримання Президією скарги, вона передається до Незалежного механізму нагляду. Останній – є одним з органів МКС, що створений 26 листопада 2009 року, з метою підвищення ефективності та економічності Суду при проведенні інспекцій, оцінок та розслідувань. Він є підзвітний виключно Асамблеї держав-учасниць. Однією з функцій цього органу є розслідування фактів проступку чи серйозного проступку посадових осіб МКС, включаючи можливі незаконні дії Прокурора чи його заступника. Висновки Незалежного механізму нагляду передаються до Президії, яка відповідно до п. 1 пр. 120 Регламенту МКС, Президія призначає на основі автоматичної ротації трьох суддів, які за посадою не входять до складу Президії. Такі судді роблять рекомендацію для Президії щодо того, чи є така скарга допустимою чи її слід відхилити (не розглядаються анонімні або необґрунтовані скарги).

2. Повідомлення Прокурора чи його заступника про надходження скарги та розгляду питання про усунення з посади. Відповідно до п. 1 пр. 27 ППД МКС, якщо розглядається питання про усунення з посади Прокурора чи його заступника, вони про це повідомляються у письмовому вигляді. Після

такого повідомлення, особі надається можливість для того, щоб пред'явити чи зібрати докази, зробити письмові подання і дати відповідь на будь-які задані їй питання.

3. Тимчасове усунення з посади. Якщо звинувачення щодо особи стосовно якої подана скарга носить достатньо серйозний характер, така особа тимчасово усувається від виконання своїх службових обов'язків до винесення остаточного рішення компетентного органу.

4. Прийняття рішення за результатами розгляду. Якщо Президія вважає що скарга проти Прокурора чи його заступника є обґрунтованою, вона передає скаргу проти прокурора до Бюро Асамблеї, а щодо заступника прокурора – до Прокурора, який у свою чергу письмово подає рекомендації до Бюро Асамблеї щодо звільнення свого заступника. Рішення щодо усунення з посади Прокурора МКС приймається таємним голосуванням абсолютною більшістю голосів держав-учасниць, а щодо заступника прокурора – абсолютною більшістю держав-учасниць за рекомендацією Прокурора. Таке рішення вступає в силу негайно після його оголошення та оскарженню не підлягає. Особа перестає виконувати свої обов'язки у складі Суду, в тому числі щодо справ, в розгляді яких вона приймала участь.

Отже, процедура усунення з посади Прокурора та його заступника є досить складною. Навіть якщо скарга щодо таких осіб буде передана до Бюро Асамблеї, зазначають враховуючи різні інтереси представників держав у Асамблеї держав-учасниць, рішення щодо усунення з посади досить проблематично буде прийняти. Хоча з іншої сторони, настільки складна процедура усунення з посади Прокурора та його заступника виступають додатковою гарантією забезпечення незалежності цих осіб.

О. Г. Ярема

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

І-Х. В. Сеньютович

здобувач вищої освіти 6 курсу факультету № 6
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

«Колись інформація була нашою здобиччю. Тепер ми – здобич інформації», так писала у своєму романі відома українська письменниця Ліна Костенко. В сучасних реаліях цей вислів надзвичайно актуальний, адже кожного дня ми стикаємося з одержанням інформації, її використанням, поширенням та зберіганням, а це в певному аспекті вже можна вважати інформаційними правовідносинами. Діяльність нашої держави на міжнародній арені відіграє важливе значення як для самого інформаційного права, так і для українського населення і захисту його прав у цій сфері. Тому необхідно з'ясувати, яке місце Україна посідає як суб'єкт міжнародних інформаційних правовідносин.

Цим питанням присвячені праці таких вчених, як М. Я. Швець, Р. А. Калюжний, В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, Кульчій О. О. Козаченко Ю. А. Петкова О. В., Маріц Д. О. Стасюк С. В. Кохановська та інші, однак із стрімким розвитком інформаційних процесів в Україні та світі, тема участі України у міжнародних інформаційних відносинах залишається актуальною та потребує дослідження.

В Україні законодавче врегулювання інформаційних правовідносин розпочалося з прийняттям Закону України «Про інформацію» 2 жовтня 1992 року, який визначає, що інформаційними є правовідносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації [1]. Укладення міжнародних договорів у цій сфері для України має велике значення, адже, по-перше згідно п.2 ст.19 Закону України «Про міжнародні договори України» встановлюється, якщо міжнародним договором України «укладення якого відбулось у формі закону», встановлені інші правила, ніж ті, які передбачені внутрішнім законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України [2].

По-друге Україні необхідне міжнародне співробітництво з провідними країнами в цій галузі для врегулювання міжнародних інформаційних відносин та упорядкування внутрішніх, які б відповідали певним міжнародним стандартам.

Міжнародна інформаційна діяльність полягає у забезпеченні громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій офіційною документованою або публічно оголошеною інформацією про зовнішньополітичну діяльність України, про події та явища в інших країнах, а

також у цілеспрямованому поширенні за межами України державними органами й об'єднаннями громадян, засобами масової інформації та громадянами всебічної інформації про Україну. Відповідно до законодавства України її громадяни мають право на вільний і безперешкодний доступ до інформації через зарубіжні джерела, включаючи пряме телевізійне мовлення, радіомовлення і пресу тощо [3, с.77].

Міжнародне співробітництво у сфері інформатизації спрямовується на підвищення економічної ефективності та науково-технічного рівня виконання Національної програми інформатизації. З цією метою до виконання окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації можуть залучатися іноземні юридичні та фізичні особи, іноземні інвестиції.

Участь України у міжнародних інформаційних відносинах визначається такими законодавчими актами, як:

- «Про ратифікацію Статуту і Конвенції Міжнародного союзу електрозв'язку» (від 15 липня 1994 р.);
- «Про ратифікацію Четвертого додаткового протоколу до Статуту Всесвітнього поштового союзу» (від 2 червня 1995 р.);
- «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» (від 31 жовтня 1995 р.);
- «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (від 17 липня 1997 р.);

В окремих сферах інформаційних відносин на міжнародному рівні прийнято спеціальні нормативні акти, які є міжнародними стандартами суспільних інформаційних відносин. Наприклад, нормативні акти щодо захисту персональних даних:

- Конвенція № 108 Ради Європи «Про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці даних» (від 28 січня 1981 р.);
- Директива 95/46/ЕС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільного обігу цих даних» (від 24 жовтня 1995 р.) [4, с. 196].

Між Україною та іншими країнами СНД, Європи й Америки були прийняті численні договори важливі в інформаційному міжнародному просторі. Серед них – Угода про обмін інформацією в галузі зовнішньоекономічної діяльності (СНД, 24 вересня 1993 р.); Угода про обмін правовою інформацією (СНД, 21 жовтня 1994р.); Декларація про принципи й основні напрями розвитку українсько-польських відносин (13 жовтня 1990 р.) та деякі інші [5, с. 17].

Особливим суб'єктом для вирішення важливих питань в міждержавних інформаційних питаннях виступають міжнародні організації. Зокрема Україна співпрацює з такими організаціями як ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, ОБСЄ, Міжнародний Союз електрозв'язку, Європейська конференція Адміністрацій поштового зв'язку, Європейський інститут телекомунікаційних стандартів та Регіональне співтовариство в галузі зв'язку, Всесвітній поштовий союз (ВПС) та інші.

Отже, можна зробити висновок, що Україна, як суб'єкт міжнародних інформаційних правовідносин займає далеко не останнє місце. За період незалежності було прийнято велику кількість нормативно-правових актів, які регулюють відносини в інформаційній сфері, а також підписано договори і угоди з іншими країнами та ведеться активна співпраця з міжнародними організаціями. Вважаємо, що необхідним на даному етапі є: проведення систематизації норм міжнародного та національного права; гармонізація українського законодавства з міжнародним, тобто приведення національних норм до міжнародних стандартів; а також вважаємо за потрібне, в законодавчих нормах більше уваги приділити інформаційній безпеці як самої держави, так і окремо кожного громадянина, і внести відповідні зміни до Кримінального кодексу України у галузі інформаційної безпеки.

1. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 651.

2. Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004р. // Відомості Верховної Ради України – 2004. – № 50/96-ВР.

3. Кульчій О.О. Інформаційне право: навчально-методичний посібник // О.О. Кульчій. – Полтава. – 2015. –193 с.

4. Основи інформаційного права України: навчальний посібник // В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калужного, П.В. Мельника, 2-ге видання переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 414 с.

5. Кохановська О.В. Джерела регулювання інформаційних відносин в Україні (Теоретико-правовий аспект) / О.В. Кохановська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. – 2005. – Вип. 67. – С. 15–19.

Г. З. Яремко

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

І. Ю. Гіщинський

здобувач освітнього ступеня «Магістр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ВИКРАДЕННЯ ТВАРИН, ЩО ВИЛУЧЕНІ ІЗ СТАНУ ПРИРОДНОЇ ВОЛІ

Тварини відповідно до ст. 180 Цивільного кодексу України є особливим об'єктом цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Втім, для царини кримінального права, якщо йдеться про дику тварину, має значення, чи така перебуває у стані природної волі чи у неволі (напіввільних умовах). Адже розмежувальною ознакою посягань на власність та зовні схожих посягань на довкілля є те, що предметом злочинів проти власності є майно, яке, поряд з фізичною та юридичною, має ще й соціальну ознаку. Остання свідчить, зокрема, що в такий предмет вкладено людську працю. На відміну від аналогічних предметів злочинів проти довкілля, які є частиною навколишнього середовища, перебувають поза людським втручанням, впливом.

Втім, вочевидь, предмети злочинів проти довкілля можуть «перетворюватися» у предмети злочинів проти власності. Скажімо, впольована здобич, виловлена риба, водні звірі, зрубані дерева лісу тощо. Однак неодмінною умовою такого «переходу» вказаних предметів з сфери відносин довкілля у сферу відносин власності є законність їх вилучення з природного середовища. Тобто набувач такого майна повинен бути добросовісним.

А тому слід уяснити, чи можуть та на яких на яких підставах дикі тварини перебувати у приватній власності. Слідом, чи охороняє кримінальний закон права осіб, які утримують у себе таких тварин, від викрадення.

Відповідно до Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року № 2894-III об'єкти тваринного світу, вилучені із стану природної волі, розведені (отримані) у напіввільних умовах чи в неволі або набуті іншим не забороненим законом шляхом, можуть перебувати у приватній власності юридичних та фізичних осіб. При цьому законність набуття у приватну власність об'єктів тваринного світу (крім добутих у порядку загального використання) повинна бути підтверджена відповідними документами, що засвідчують законність вилучення цих об'єктів з природного середовища, ввезення в Україну з інших країн, факту купівлі, обміну, отримання у спадок тощо, які видаються в установленому законодавством порядку (ст. 7). При цьому даний Закон (ст. 17) чітко відносить до спеціального використання об'єктів тваринного світу саме усі види використання тваринного світу (за винятком передбачених законодавством випадків безоплатного любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування), що здійснюються з їх вилученням (добуванням, збиранням тощо) із природного середовища. Спеціальне використання об'єктів тваринного світу в порядку ведення мисливського і рибного господарства здійснюється з наданням відповідно до закону підприємствам, установам, організаціям і громадянам права користування мисливськими угіддями та рибогосподарськими водними об'єктами. Спеціальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється лише за відповідними дозволами чи іншими документами, що видаються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Окрім цього, відповідно до ст. 18 цього Закону за спеціальне використання об'єктів тваринного, в тому числі за добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі світу справляється збір.

Отож, підставами законності набуття права власності на дику тварину, вилучену з природного середовища, є відповідний дозвіл на таке вилучення дикої тварини та сплата збору.

Врешті, ст. 31 Закону прямо вказує, що тварини, вилучені з природного середовища за відповідним дозволом чи іншим документом та за визначену у встановленому законодавством порядку плату, є власністю підприємств, установ, організацій та громадян, яким цей дозвіл чи інший документ було видано. А дикі тварини, що утримуються підприємствами, установами, організаціями та громадянами у напіввільних умовах чи в неволі без відповідного дозволу чи інших документів на право вилучення їх з природного середовища, що засвідчують законність їх набуття, вважаються незаконно набутими.

Окремі вимоги встановлено щодо розведення в неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин. Так, у ст. 45 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року № 2894-III зазначено, що розведення в неволі таких тварин може дозволятися з метою їх

збереження, охорони і відтворення насамперед, якщо цього неможливо досягнути в природних умовах, а також у науково-дослідних та інших цілях, які не мають наслідком скорочення чисельності цих тварин. При цьому дозволи на право займатися розведенням у напіввільних умовах чи в неволі видів тварин, які занесені до Червоної книги України, видає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Отож, передбачена ще й спеціальна мета вилучення таких тварин з стану природної волі, що є додатковою умовою законності таких дій.

Більш детально порядок утримання та розведення тварин, які перебувають у стані неволі або напіввільних умовах регламентується Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30 вересня 2010 року № 429.

Отож, законодавство чітко визначає правові підстави набуття права власності на диких тварин. А тому особа, яка здобула чи утримує таку тварину з порушенням встановленого порядку, не є її власником, а вважається недобросовісним набувачем. Логічно, що викрадення дикої тварини у недобросовісного набувача не може заподіяти шкоду його власності, оскільки він не має права володіння, користування чи розпорядження такою твариною. Однак, поряд з цим очевидним є і те, що тварина уже не перебуває у стані природної волі. А тому не є предметом злочинів проти довкілля. З огляду на наведене та керуючись принципом суб'єктивного ставлення у вину, викрадення такої тварини слід кваліфікувати як замах на відповідний злочин проти власності. При цьому вказівка на замах засвідчує факт того, що фактично шкоду власності не заподіяно, оскільки набувач недобросовісний. Тобто діє правило кваліфікації посягання при помилці в об'єкті.

Узагальнюючи проведений аналіз, видається можливим сформулювати загальні правила кримінально-правової кваліфікації викрадення диких тварин в осіб, які вилучили їх із стану природної волі:

- якщо попереднє вилучення набувачем об'єкта із стану природної волі було законним – такі дії кваліфікуються як закінчене посягання на власність;

- якщо попереднє вилучення набувачем об'єкта із стану природної волі незаконне – такі дії кваліфікуються як замах на відповідний злочин проти власності.

Врешті, наведені висновки можуть виступати алгоритмом кваліфікації викрадення не лише тварин, й будь-яких інших об'єктів довкілля, що вилучені із стану природної волі.

Marek Faldowski

Komendant-Rektor

doktor nauk humanistycznych, inspektor

(Wyższa Szkoła Policji w Szczepnie)

WYŻSZA SZKOŁA POLICJI W SZCZYTNI W ZWALCZANIU WSPÓŁCZESNYCH FORM PRZESTĘPCZOŚCI W CYBERPRZESTRZENI

Współczesny rozwój nowoczesnych technologii informatycznych jest niezwykle dynamicznym przejawem aktywności człowieka. Rozwój ten ma jednak dwa oblicza. Pierwsze to niezaprzeczalne korzyści dla państw, społeczności oraz indywidualnych osób, jakie płyną z rozwoju cywilizacyjnego, gospodarczego oraz kulturowego. Drugie – to zagrożenia występujące w cyberprzestrzeni, należą do nich: cyberchuligaństwo, cyberaktywizm, cyberprzestępczość, cyberterrorizm, cyberszpiegostwo i cyberwojna. Zjawiska te są ujawniane i obserwowane przez Policję, wojsko, służby specjalne, instytucje użyteczności publicznej, a także uczelnie zajmujące się bezpieczeństwem w cyberprzestrzeni [1, s. 309; s. 157; s. 259–277].

Według autorów ekspertyzy pt. *System bezpieczeństwa cyberprzestrzeni RP* dotyczącej rekomendowanego modelu organizacji systemu bezpieczeństwa cyberprzestrzeni w Polsce, wzrasta przestępczość opierająca się na nielegalnej działalności w cyberprzestrzeni (np. oszustwa z wykorzystaniem szkodliwego oprogramowania atakującego konta bankowości elektronicznej) [2].

Sektor naukowy i akademicki, pełni w wielu krajach kluczową rolę w kształtowaniu potencjału danego państwa w dziedzinie nowoczesnych technologii informacyjnych, w tym bezpieczeństwa cyberprzestrzeni. Zadaniem państwa powinno być stworzenie takiego modelu funkcjonowania systemu badań naukowych, edukacji akademickiej, aby kształcić coraz więcej ekspertów w tej dziedzinie, a następnie wykorzystywać ich potencjał w obszarze badań naukowych, jak również wdrażania rozwiązań komercyjnych. W obszarze bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni należy prowadzić nieustanne badania na

rzecz aktualizacji wiedzy na temat zagrożeń oraz nowych metod im przeciwdziałania. Państwo powinno wspierać także badania prowadzące do powstawania narzędzi, w kluczowych obszarach umożliwiających zaawansowane monitorowanie zagrożeń i skuteczną reakcję [3, s. 161–162].

Dziedzina teleinformatyki, w szczególności jej bezpieczeństwo powinno zatem być jednym z kluczowych obszarów kierunkowych strategii badawczych. Obecnie cyberprzestrzeń jest doskonałym laboratorium badawczym, wyposażonym w cały wachlarz narzędzi np. programistycznych czy wirtualnych przestrzeni obliczeniowych [4, s. 161–162].

Jak wynika ze «Strategii Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022», niezbędne jest zaangażowanie przedstawicieli organów ścigania, w tym Policji, w zakresie zwiększenia zdolności zwalczania cyberprzestępczości. Ważnym elementem jest zapewnienie wsparcia dla operatorów usług kluczowych, dostawców usług cyfrowych oraz operatorów infrastruktury krytycznej w wykrywaniu oraz zwalczaniu incydentów we wszystkich ich fazach. Wymagana jest współpraca oraz koordynacja działań organów ścigania. Ponadto istotnego znaczenia nabiera właściwe zabezpieczenie dowodów elektronicznych. Zwiększenia efektywności wymaga współdziałanie organów ścigania z innymi podmiotami, które mogą mieć wiedzę w zakresie istoty przestępstwa lub mogą przyczynić się do ustalenia jego sprawcy. Dotyczy to współpracy z krajowymi oraz międzynarodowymi podmiotami prywatnymi, szczególnie z sektora telekomunikacyjnego, energetycznego, bankowego oraz ubezpieczeniowego. Nowe metody popełniania przestępstw wymagają rozwijania badań naukowych w obszarze zwalczania cyberprzestępczości, których wyniki będą wykorzystywane w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości [5, s. 14–15].

Motywy podejmowania nielegalnych działań mają różne przyczyny. Do najczęstszych należą: możliwości związane z osiągnięciem korzyści majątkowych, unikanie płacenia podatków, konkurencja związana z działalnością gospodarczą, wpływy ideologiczne, czy też działania służb specjalnych. Przestępczość w wirtualnym świecie posiada sprzyjające warunki związane z zachowaniem anonimowości w sieci oraz łatwego zalegalizowania korzyści pochodzących z cyberprzestępstw.

Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu określa zasady, tryb przeciwdziałania oraz obowiązki podmiotów uczestniczących w obrocie finansowym w zakresie gromadzenia i przekazywania informacji [6]. Organami administracji rządowej właściwymi w sprawach przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu jest minister właściwy do spraw finansów publicznych, jako naczelny organ informacji finansowej oraz Szef Krajowej Administracji Skarbowej, jako Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF) [7].

System zapobiegania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu tworzą w Polsce GIIF; instytucje obowiązkowe, w szczególności banki, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, fundusze inwestycyjne, domy aukcyjne, kantory, lombardy, komisje, pośrednicy w obrocie nieruchomościami, notariusze, adwokaci, radcowie prawni, biegli rewidenty i doradcy podatkowi, stowarzyszenia posiadające osobowość prawną i przyjmujące płatności w gotówce o wartości równej lub przekraczającej równowartość 15 000 EUR [8]. Ważnym elementem systemu są jednostki współpracujące tj. organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz inne państwowe jednostki organizacyjne, a także Narodowy Bank Polski, Komisja Nadzoru Finansowego i Najwyższa Izba Kontroli [9].

Systemy płatności, posiadające stosowne licencje, używają programów umożliwiających analizowanie ryzyka oraz monitoring transakcji finansowych. Banki stosując procedury, mają możliwość identyfikacji klienta, rejestrowania, typowania, blokowania i raportowania do GIIF transakcji podejrzanych. Zatem GIIF bada i gromadzi informacje związane z przepływami finansowymi, a w uzasadnionych przypadkach przekazuje zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa uprawnionym organom [10].

Najbardziej powszechny podział zagrożeń bezpieczeństwa danych przechowywanych w elektronicznym systemie bankowym obejmuje trzy grupy:

1. Źródła zagrożeń wspólne dla serwera i klienta, związane z podsłuchiwaniami (sniffing), lub modyfikacją danych przesyłanych za pomocą sieci;
2. Zagrożenia serwera związane z atakami na zasoby serwera, np. poprzez wykorzystywanie specjalnych programów umożliwiających ingerencję w systemy informatyczne (np. wirusy, robaki, konie trojańskie, bomby logiczne) - ogólnie malware;
3. Zagrożenia klienta związane z procedurami logowania się do systemu oraz pracy z oprogramowaniem klienta-przejmowanie tożsamości [11, s. 317–325].

Wychodząc naprzeciw wymienionym oczekiwaniom w 2017 r. w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie, na Wydziale Bezpieczeństwa Wewnętrznego opracowano program i uruchomiono studia podyplomowe w zakresie rozpoznawania, zapobiegania i zwalczania cyberprzestępstw popełnianych na szkodę banków oraz ich klientów. [12]. Inicjatywa ta wpisuje się z misję i zadania uczelni tj. odkrywania i przekazywania prawdy z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, w szczególności dotyczącego bezpieczeństwa i porządku publicznego, poprzez prowadzenie badań, kształcenie kadr naukowych,

doktorantów, studentów, słuchaczy, uczestników kursów i szkoleń oraz jej upowszechnianie [13]. Ponadto jest świadectwem zaangażowania uczelni w szkolenie i doskonalenie służb oraz podmiotów związanych, w ramach swoich działań, z przeciwdziałaniem i zwalczaniem cyberprzestępczości, w szczególności cyberprzestępstw popełnianych na szkodę banków oraz ich klientów [14].

Adresatami prezentowanych studiów są funkcjonariusze policji, prokuratorzy oraz sędziowie prowadzący sprawy z zakresu cyberprzestępczości oraz pracownicy sektora finansowego, w szczególności banków zajmujących się obszarem: przeciwdziałania i zwalczania oszustw w bankowości internetowej (mobilnej i kartowej), bezpieczeństwem transakcji internetowych, a także bezpieczeństwem teleinformatycznym oraz pracownicy zatrudnieni w Security Operations Center.

Podstawowym celem kształcenia jest przygotowanie uczestników do skutecznego rozpoznawania, zapobiegania i zwalczania współczesnych zagrożeń przestępczością poprzez:

- a. doskonalenie umiejętności wykorzystania najnowszych osiągnięć kryminalistyki,
- b. poszerzenie wiedzy o aktualnych zagrożeniach przestępczością,
- c. przedstawienie prawidłowych rozwiązań prawnych metod pracy operacyjnej,
- d. zapoznanie z nowoczesnymi technologiami w obszarach pozyskiwania i badania dowodów cyfrowych,
- e. kształcenie umiejętności wykorzystania źródeł i rezultatów białego wywiadu.

Plan studiów składa się z dwunastu przedmiotów, których realizację przewidziano w ciągu dwóch semestrów obejmujących łącznie 180 godzin lekcyjnych. Ze względu na ramy opracowania poniżej przedstawiano tylko niektóre z nich.

Wprowadzeniem do studiów jest przedmiot – **bezpieczeństwo teleinformatyczne**, który zakłada omówienie modeli bezpieczeństwa informacji w systemach komputerowych oraz metody szacowania ryzyka na potrzeby bezpieczeństwa teleinformatycznego.

W zakresie umiejętności dotyczących **aspektów prawnych działania, współpracy banków i organów ścigania** słuchacze będą umieć formułować zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Treści przekazane przez wykładowcę zakładają znajomość ustawy o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, zakres przedmiotowy i podmiotowy dostępu do informacji objętych tajemnicą bankową oraz podstawy prawne blokowania środków na rachunkach bankowych.

Ciekawym z poznawczego punktu widzenia wydaje się materia dotycząca – **aspektów kryminologicznych cyberprzestępczości**. Zakłada ona omówienie podstaw działania Internetu, mechanizmów ukrywania tożsamości oraz trendów cyberprzestępczości. Dla funkcjonariuszy organów ścigania oraz pracowników wymiaru sprawiedliwości, istotne znaczenie będą miały zagadnienia dotyczące aspektów prawnych, metod zwalczania cyberprzestępczości, funkcjonowania organów ścigania, zespołów CERT-Computer Emergency Response Team, ISP-Internet Service Provider, ICP-Internet Content Provider, a także strategii cyberbezpieczeństwa. Założono również przekazanie wiedzy na temat języka podziemia internetowego oraz slangu internetowego.

W ramach przedmiotu **zagrożenia związane z instrumentami płatniczymi** niezbędnym jest przekazanie wiedzy m.in. na temat systemu płatności przy użyciu instrumentów płatniczych (bankowość internetowa, mobilna i kartowa), standardów EMV, płatności Chip and PIN oraz Chip and Signature i 3D Secure, trendów przestępczości związanej z instrumentami płatniczymi (globalne i lokalne) oraz współpracy sektora bankowego z organami ścigania.

Istotnym jest przedmiot związany ze stosowaniem **socjotechnik i manipulacji w bankowości**. Zakłada on przekazanie teoretycznej wiedzy w zakresie podstaw psychologii manipulacji, procesów poznawczych człowieka oraz jego podatności na manipulację. W efekcie słuchacze będą znali czynniki wpływające zarówno pozytywnie, jak i negatywnie na skuteczne prowadzenie rozmów z klientem. Nieodzownym elementem jest znajomość technik wywierania wpływu według Roberta Beno Cialdiniego [15].

Z punktu widzenia prawidłowego zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa niezwykle istotnym przedmiotem jest **informatyka śledcza**, która zakłada przekazanie wiedzy odnośnie charakterystyki oraz procedur zabezpieczanego sprzętu i nośników komputerowych, jak również analizy materiału dowodowego (organizacji danych na dysku twardym, narzędzia do badania nośników komputerowych, niszczenia oraz odzyskiwanie danych i ustalania aktywności użytkownika).

W ramach **analizy kryminalnej** słuchacze poznają techniki analityczne (diagramy powiązań, przepływu towarów i usług, wydarzeń i działalności), podstawowe zadania analizy kryminalnej i zakres jej stosowania, w efekcie czego będą umieć prawidłowo współpracować z analitykiem oraz praktycznie zastosować analizę kryminalną (dane ekonomiczne, bankowe, telekomunikacyjne).

Internet stanowi największe otwarte źródło informacji. Z tego powodu przedmiot **biały wywiad** musi stanowić istotny element procesu nauczania słuchaczy omawianych studiów podyplomowych. Zakłada on przekazanie wiedzy dotyczącej wiarygodności źródeł informacji i informacji pochodzących z białego

wywiadu, zwłaszcza niekonwencjonalnych, podstawowych technik analitycznych, rozpoznawania dezinformacji, mechanizmy ukrywania tożsamości w internecie (DarkNet, DeepWeb, TOR, I2P i inne sieci).

Zajęcia warsztatowe – **cyberataki na infrastrukturę IT banków** zakładają omówienie rodzajów złośliwego oprogramowania oraz jego przegląd w odniesieniu do bankowości internetowej w Polsce w latach 2004-2017 (malware, trojany bankowe, trojany RAT). Program uwzględnia także przekazanie wiedzy w zakresie mechanizmów wykorzystywanych do ataków na klientów korzystających z bankowości internetowej (ataki na klientów korzystających z SMS-kodów, z kodów jednorazowych, ataki typu «poczekalnia»). Analiza wybranych przypadków ma za zadanie wykształcić umiejętność zauważania symptomów ataków poprzez przejście routerów, działania exploitów.

Warsztaty – **cyberataki na infrastrukturę klientów banków** zakładają następujące tezy: współczesne zagrożenia dla bankowych systemów informatycznych, rodzaje zagrożeń i metody ich materializacji oraz sposoby działania przestępców, standardy, metody oraz narzędzia identyfikacji zagrożeń i analizy ryzyka; studia przypadków: – atak z wykorzystaniem szkodliwego oprogramowania typu APT/AVT, – atak na infrastrukturę Data Center. Praktyczny pokaz rzeczywistego ataku w kontrolowanym środowisku, z analizą poszczególnych etapów ataku oraz charakterystyką narzędzi do jego przeprowadzenia. Podsumowanie stanowi opis zarządzania zdarzeniami i incydentami bezpieczeństwa w organizacji, w szczególności metody i techniki analizy materiałów dowodowych i diagnostycznych po wystąpieniu incydentów naruszenia bezpieczeństwa.

Przedstawione w artykule działania edukacyjne Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie powinny przełożyć się na podniesienie poziomu cyberbezpieczeństwa usług bankowych poprzez wzajemne zrozumienie problemów i możliwości ich rozwiązania przez uczestników studiów-policjantów, prokuratorów, bankowców. Także temu celowi służą organizowane od dwudziestu lat specjalistyczne konferencje «Techniczne Aspekty Zwalczania Przestępczości Teleinformatycznej» [16].

1. Wiśniewski B., Szyłkowska M., Stany nadzwyczajne i zarządzanie kryzysowe w cyberprzestrzeni, [w:] Zarządzanie instytucjami publicznymi i prywatnymi w kontekście niepewności, zagrożeń kryzysów i ryzyka, red. nauk. J. Prońko, B. Wiśniewski, Szczytno 2017; Charatynowicz J., Ekonomiczne aspekty cyberprzestępczości. Zagrożenia związane z konwersją i transferem wirtualnych walut, [w:] Przestępczość teleinformatyczna 2016, pod red. J. Kosińskiego, Szczytno 2017; Zob. szerzej: Dziubek I. T., Media a współczesny terroryzm, [w:] Bezpieczeństwo państwa a zagrożenie terroryzmem. Terroryzm na przełomie XX i XXI wieku, t. 1, red. nauk. K. Jałoszyński, T. Aleksandrowicz, K. Wiciak.

2. System bezpieczeństwa cyberprzestrzeni RP. Ekspertyza dotycząca rekomendowanego modelu organizacji systemu bezpieczeństwa cyberprzestrzeni w Polsce, wykonana na zlecenie Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2015. Przedmiotem ekspertyzy jest rekomendacja modelu organizacji systemu bezpieczeństwa cyberprzestrzeni w Polsce. Dokument został opracowany przez ekspertów instytutu badawczego NASK i działającego w jego ramach zespołu CERT Polska. Autorzy założyli trzy warianty: zdecentralizowany – w maksymalnym stopniu wykorzystuje istniejące obecnie podmioty i kompetencje w dziedzinie ochrony cyberprzestrzeni; pośredni – zakłada pewien stopień centralizacji (instytucja koordynująca w postaci ministerstwa oraz organizacja reagująca w warstwie operacyjnej w postaci ABW); scentralizowany – zakłada z kolei powstanie nowej instytucji (agencji), która skupiałaby większość funkcji koordynujących i wykonawczych zapewniających odpowiedni poziom bezpieczeństwa na poziomie krajowym.

3. Tamże.

4. Tamże.

5. Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017 – 2022, Warszawa 2017, s. 14-15. <https://www.gov.pl/cyfryzacja/strategia-cyberbezpieczenstwa-rzeczypospolitej-polskiej-na-lata-2017-2022>, [dostęp 15.10.2017].

6. Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, (Dz.U. z 2017 r. poz. 1049).

7. Zob. art. 3 ust. 1 ustawy.

8. Pełne wyliczenie instytucji obowiązanych znajduje się w art. 2 pkt 1 ustawy.

9. Zob. art. 2 pkt 8 ustawy.

10. Uprawnione podmioty – głównie Prokuratura i organy ścigania – korzystają z posiadanych przez polską jednostkę analityki finansowej tj. centralną państwową agencję, odpowiedzialną za otrzymywanie, analizę i przekazywanie odpowiednim organom ujawnionych informacji finansowych dotyczących podejrzanych dochodów i potencjalnego finansowania terroryzmu.

11. M. Walczak, Bezpieczeństwo elektronicznych transakcji płatniczych z punktu widzenia jednostki, [w:] Zarządzanie instytucjami publicznymi i prywatnymi w kontekście niepewności, zagrożeń kryzysów i ryzyka, red. nauk. J. Prońko, B. Wiśniewski, Szczytno 2017.

12. Załącznik Nr 2 do Uchwały Nr 47/2017 Rady Wydziału Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wyższej Szkoły Policji Szczytnie z dnia 27 czerwca 2017 r.

13. Decyzja nr 203 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 29 września 2017 r. w sprawie zatwierdzenia statutu Wyższej szkoły Policji w Szczytnie. Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie nawiązuje do chlubnych tradycji Polskiej Policji, podkreślając rolę etosu w policyjnej służbie oraz przechowuje pamięć o poświęceniu polskich policjantów oraz ich zaangażowaniu w walkę o niepodległość Polski.

14. W październiku 2017 r. uruchomiono także kształcenie studentów na kierunku informatyka o specjalności informatyka w bezpieczeństwie. Kształcenie funkcjonariuszy na kierunku informatyka wpisuje się w priorytety Komendanta Głównego Policji na lata 2016-2018 dot. podniesienia skuteczności Policji w identyfikacji i zwalczaniu największych współczesnych zagrożeń, w tym cyberprzestępczości.

15. Cialdini R. B., Wywieranie wpływu na ludzi: teoria i praktyka, przekł. [z ang.] B. Wojciszke, Gdańsk 1994. Tytuł oryginału: Influence: science and practice, 1993; Wyd. 7, Sopot 2016.

16. Pomysłodawcą i organizatorem jest nauczyciel akademicki mł. insp. dr hab. Jerzy Kosiński-profesor Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.

Henryk Fedewicz

dr n.praw. - nadkom. w st. spocz.

rektor WSB Przemysł/PL

POSTAWY SPOŁECZNE WOBEC OCEN ZAUFANIA DO SŁUŻB POLICJI

Policja jest organem porządku prawnego najbardziej widocznym w życiu społeczeństwa, gdzie priorytetowym zadaniem jest bezpośrednia, codzienna ochrona prawa, porządku i bezpieczeństwa publicznego. Osiągnięcie takiego stanu służb porządkowych jest procesem niesłychanie skomplikowanym, uzależnionym od wielu różnych warunków, niekiedy trudnych do spełnienia. Policja, bowiem jest szczególnym rodzajem instytucji stosujących prawo, a ze względu na swe funkcje wpływa na życie obywateli, wkraczając czasem w bardzo intymne sfery życia, równie często występuje wobec obywateli z pozycji antagonisty, kontakt ma zmienny charakter, ale zawsze wymaga się od funkcjonariusza, aby jego postawa była jak najbardziej przyjazna. Na drodze do stworzenia odpowiednich, normalnych relacji między policją a społeczeństwem istnieje i będzie jeszcze przez długi czas istnieć wiele przeszkód. Nie zwalniają one od szukania dróg poprawy efektywności pracy policji. Niewątpliwie jedną z przeszkód jest uzyskanie zaufania społecznego.

Zaufanie to jedno z fundamentalnych doświadczeń i pojęć dla człowieka, opiera się na różnorodnych przesłankach, wśród których główną rolę przypisuje się czynnikom, takim jak: wiedza, wiara czy nawyk, a adresaci zaufania, to np. druga osoba, grupa społeczna, instytucja czy przedmiot materialny. Wieloaspektowe podejście do tematyki zaufania powoduje różne rozumienie i definiowanie tego terminu. Termin zaufanie oznacza w języku polskim całkowite zawierzenie komuś lub też wiarę w kogoś. Powiedzieć coś w zaufaniu oznacza przekazać komuś jakąś informację, licząc na jego dyskrecję. W zależności od dyscypliny naukowej pojęcie zaufania, można analizować jako cechę osobowości jednostkowego podmiotu jako regułę kulturową oraz cechę relacji społecznych. Ufając innym, ponosimy ryzyko, które to rośnie w miarę tego, jak nasi potencjalni partnerzy stają się coraz bardziej liczni, zróżnicowani, odlegli w przestrzeni, mniej widoczni - wzrasta więc niepomiernie w epoce globalizacji i rośnie w miarę rozszerzania się naszego środowiska społecznego. Decyzja o zaufaniu jest dobrowolna i wiąże się z określoną postawą wobec drugiej strony lub działaniem. W kształtowaniu przekonań i postaw wobec demokracji szczególną rolę odgrywa zaufanie do instytucji, poprzez które system demokratyczny przejawia się i działa na co dzień. Zaufanie instytucjonalne kierowane jest do złożonych bytów organizacyjnych, angażujących dużą liczbę anonimowych uczestników. Jak się łatwo domyślić, zaufanie wobec poszczególnych instytucji jest różne. Co więcej, te same instytucje mogą cieszyć się większym lub mniejszym zaufaniem poszczególnych grup społecznych. Pewne instytucje mogą awansować w hierarchii zaufania, a inne je tracić.

Zawód zaufania publicznego jest instytucją prawa konstytucyjnego, z którą polski ustawodawca łączy możliwość tworzenia samorządu zawodowego sprawującego pieczę nad należytym wykonywaniem zawodu, w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony, a także wymaga spełniania co najmniej takich kryteriów, jak: regulowany charakter, posiadanie zdolności do autoregulacji i do samoregulacji środowiskowej, określenie standardów postępowania, posiadanie kodeksu etycznego oraz rzeczywiste funkcjonowanie zawodu w praktyce, a mówiąc dokładniej – odgrywa rolę w realizacji interesu publicznego, tj. wyznacza kierunki działania państwa i obywatela, aby było ono zgodne z ideą dobra wspólnego. W przypadku Policji, kwestię zasad etycznych reguluje decyzja nr 121/99 KGP z dnia 14 lipca 1999 roku ustanawiająca «Zasady etyki zawodowej policjanta» ujęte w jedenastu punktach określają powinności etyki zawodowej policjanta.

Misją wszystkich organizacji publicznych jest świadczenie usług nie tylko zgodnie ze standardami prawnymi, ale i społecznymi oczekiwaniami. Równocześnie wyzwaniem dla organizacji publicznych stają się normy, standardy jakościowe, które coraz częściej traktowane są jako podstawowe kryteria oceny jakości świadczonych usług. Policjant to funkcjonariusz państwowy zatrudniony w policji albo członek sił policyjnych. Jakkolwiek wszyscy policjanci jako główny cel ich zawodu mają zapobieganie i zwalczanie przestępczości oraz ochronę porządku publicznego, to jednakże są bardzo różnicowani ze względu na wykonywane zadania, zajmowane stanowiska, ukształtowane na wzór hierarchii wojskowej i przez uwarunkowania kulturowe. Podstawowe zadania Policji dotyczą ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, gdzie na tą sferę składa się niezakłócone funkcjonowanie organów władzy, a sam porządek publiczny utożsamiać należy z płynną, legalną realizacją stosunków prawa publicznego. Granice bezpieczeństwa zakresłone są przepisami prawa i wszystko to, co zakłóca te granice, stanowi niebezpieczeństwo. W celu realizacji ustawowych zadań spoczywających na Policji koniecznym jest zatrudnianie osób na stanowiskach odpowiadających charakterowi realizowanych czynności. Wbrew ogólnemu przekonaniu Policja, to nie tylko funkcjonariusze, ale również cała rzesza osób zatrudnionych na stanowiskach pracowniczych. Stosunek służbowy ma charakter administracyjno-prawny i żeby zostać policjantem należy spełnić szereg kryteriów, jednocześnie sam nabór do służby w Policji składa się z kilku etapów.

Za bezpieczeństwo obywateli i utrzymanie porządku publicznego odpowiada policja na podstawie ustawy o Policji.. W myśl ustawy policja ma chronić życie, zdrowie i mienie ludzi przed bezprawnymi zamachami, które naruszają te dobra oraz chronić bezpieczeństwo i porządek publiczny, zapewniać spokój w miejscach publicznych.

Policja jest szczególnym organem stosującym prawo. Jest najbardziej widoczną dla przeciętnego mieszkańca organizacją formalnej kontroli społecznej, co jest efektem zarówno dużej liczby funkcjonariuszy zatrudnionych w policji, ale także wynika z metod realizowania przez nią zadań organizacyjnych. Działania na rzecz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego coraz częściej są przedmiotem zainteresowania różnych instytucji administracji publicznej i wspólnot lokalnych. Na społeczne poczucie bezpieczeństwa niewątpliwie wpływa przekonanie o sprawności policji i zaufanie do jej pracy. Postawy społeczne wobec policji uzależnione są od tego, jak społeczeństwo postrzega wykonywanie przez funkcjonariuszy różnych zadań, w tym także tych, które związane są z przeciwdziałaniem przestępczości. W literaturze, aby określić działania mające na celu przeciwdziałanie przestępczości, używa się wielu terminów, a mianowicie: profilaktyka, prewencja, zapobieganie, zwalczanie, kontrola przestępczości, prewencja kryminalna, prewencja lokalna, polityka karna, polityka kryminalna, profilaktyka społeczna.

Stosunek obywateli do policji jest dość złożony i nie ma prostej zależności między opiniami a zachowaniem w konkretnej sytuacji, co najlepiej widać na przykładzie gotowości do udzielania policji pomocy. Taka gotowość funkcjonuje w polskim społeczeństwie przede wszystkim na poziomie normatywnym, ale już w dużo mniejszym stopniu na poziomie faktycznym. Do realizacji skutecznej prewencji potrzebne jest społeczeństwo obywatelskie (*community policing*).

Współdziałanie i rozwijanie partnerskich relacji pomiędzy policją, lokalną władzą, obywatelami jest bardzo istotna i ma ogromny wpływ na tworzenie społeczeństwa obywatelskiego jak również poziom bezpieczeństwa i porządek publiczny. Czy policjanci w Polsce są cenieni? Źródłem informacji na temat stosunku społeczeństwa do policji są przede wszystkim badania prowadzone przez ośrodki badania opinii społecznej, w tym głównie przez CBOS oraz OBOP. Uznanie dla zawodu policjanta można określić na podstawie cyklicznych badań na temat prestiżu zawodów, gdzie opinie świadczą o szacunku i autorytecie, jakim cieszy się policja wśród społeczeństwa. Jednak obok tej dobrej strony jest zawsze «druga strona medalu». Niestety, na pracę policji napływa dużo skarg, pretensji i żalów związanych z nieudolnością i niekompetentnym jej działaniem, m.inn. zatrzymania, zakwestionowania mienia lub dokumentów, sposobu lub terminowości wykonywania czynności dochodzeniowo – śledczych, bezczynności, opieszałego załatwiania spraw (skarg), zasadności lub sposobu przeprowadzenia interwencji, użycia pałki służbowej lub ręcznego miotacza gazu, stosowania niedozwolonych metod fizycznych, ukarania mandatem karnym lub sporządzenia wniosku o ukaranie, informacji udzielanym sądom lub innym organom, niewłaściwego (niekulturalnego) stosunku do obywateli w czasie służby (pracy), czerpania korzyści majątkowej lub osobistej, postępowania poza służbą, inne skargi na funkcjonariuszy. Policja została powołana by służyć interesowi społecznemu, stąd też podnoszenie jakości pracy musi odbywać się przy udziale społeczeństwa. Policjant spotyka się z obywatelem w różnych sytuacjach, kontakt ma zmienny charakter, ale zawsze wymaga się od funkcjonariusza, aby jego postawa była jak najbardziej przyjazna. Badania społeczne dają szansę otrzymania przez policję wielu informacji na temat oczekiwań co do jej pracy. Dzięki uwagom, wskazówkom oraz informacjom z badań można doskonalić te elementy pracy, które nie spełniają wymogów akceptowanych społecznie. Diagnoza taka pozwala przygotować odpowiednie zmiany w zarządzaniu, zmodyfikować proces szkolenia i doskonalenia zawodowego policjantów. Jeśli pozyskana w wyniku współpracy wiedza zostanie przetworzona i wykorzystana oraz poparta rzetelną samooceną, wizerunek policji, jak również

akceptacja dla jej działań będzie utrzymywała się na wysokim poziomie, co pozwoli na należyte realizowanie ustawowych obowiązków.

Konieczność zapewnienia optymalnej sprawności i efektywności w zarządzaniu siłami i środkami w sytuacjach bezpieczeństwa publicznego w państwie wymaga szczególnych rozwiązań – odnoszących się do całej administracji oraz poszczególnych jej działów. Wymóg ten dotyczy wszystkich służb państwowych a Policji w szczególności, bowiem dysponuje ona największym potencjałem, zwłaszcza ludzkim. Jest także wyposażona w szerokie kompetencje i zakres obowiązków. Policja stanowi ważną sferę życia publicznego. Funkcjonuje zarówno w strukturze administracji rządowej, jak i samorządowej, wykonując zadania mające na celu ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Spośród instytucji formalnej kontroli społecznej jest dla obywateli najbardziej widoczna, posiada liczny personel wchodzący w nieustanne kontakty ze społeczeństwem.

Aby działalność Policji na rzecz bezpieczeństwa była skuteczna, formacja musi cieszyć się społecznym zaufaniem, które jest konieczne, by efektywnie realizować ustawowe zadania. Nie sposób stać na straży prawa i gwarantować bezpieczeństwo obywateli bez współpracy z tymi ostatnimi, bez znajomości ich potrzeb, oczekiwań, problemów. Budowanie zaufania i poparcia dla działań policji możliwe jest dzięki kreowaniu skutecznych kanałów przepływu informacji między społeczeństwem a formacją strzegącą jego bezpieczeństwa, każdy policjant tworzy społeczny wizerunek formacji, a od tego, jakie jest ich podejście do obywatela, zależy społeczna opinia.

Poprawa społecznego wizerunku policji sprzyja poprawie społecznego poczucia bezpieczeństwa. Poprawa ta następuje dzięki społecznym konsultacjom celów działań policji, otwartości wobec potrzeb obywateli, podniesieniu jakości ich obsługi oraz lepszemu przygotowaniu zawodowemu, profesjonalizmowi i kulturze osobistej policjantów w kontaktach z obywatelami. Rozwijane jest współdziałanie ze środkami masowego przekazu, organizacjami społecznymi, instytucjami państwowymi oraz osobami o uznanym autorytecie społecznym. W działaniach tych wykorzystywane są wyniki analiz i informacje na temat stopnia zadowolenia obywateli.

Na podstawie danych wynika, iż blisko $\frac{3}{4}$ mieszkańców graniczącego z Ukrainą województwa podkarpackiego czuje się bezpiecznie w miejscu swojego zamieszkania. Co czwarty badany stwierdził, iż czuje się w pełni bezpiecznie, a 50% – «raczej bezpiecznie». Co piąty mieszkaniec natomiast zadeklarował, iż «raczej nie» czuje się bezpiecznie w swojej okolicy. Zgodnie z danymi wynika, iż 54% ogółu badanych, uważa zawód policjanta za społecznie szanowany i poważany. O wysokim poziomie poszanowania zawodu policjanta wśród społeczeństwa jest przekonany blisko co piąty badany. Co trzeci badany natomiast jest przekonany, iż zawód policjanta w oczach obywateli raczej nie jest społecznie szanowany i poważany. Badani dobrze oceniają pracę Policji. Na podstawie danych wynika, iż spośród czterech instytucji: Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Pogotowia Ratunkowego i Straży Miejskiej – Policja cieszy się 68% skutecznością swojej pracy. Wyżej oceniono pracę jedynie Państwowej Straży Pożarnej, która zdobyła 98% ogółu poparcia. Podkarpacka policja jest skuteczna w walce z przestępczością – pogląd taki wyraziło ogółem 70% badanych, przy czym 13,8% badanych uważa, że podkarpacka Policja jest bardzo skuteczna. Dodatkowo znaczna większość, bo aż ponad 80% badanych dostrzega aktywność Policji na rzecz lokalnej społeczności, gdzie mieszkańcy są zdania, iż funkcjonariusze Policji należycie wypełniają swoje zadania, oraz blisko 64% ogółu badanych stwierdziło, iż ufa Policji.

Reasumując dotychczasowe rozważania, oraz wyniki opracowań z przeprowadzonych badań, można stwierdzić, iż poprawa społecznego wizerunku policji sprzyja poprawie społecznego poczucia bezpieczeństwa. Poprawa ta następuje dzięki społecznym konsultacjom celów działań policji, otwartości wobec potrzeb obywateli, podniesieniu jakości ich obsługi oraz lepszemu przygotowaniu zawodowemu, profesjonalizmowi i kulturze osobistej policjantów w kontaktach z obywatelami. Rozwijane jest współdziałanie ze środkami masowego przekazu, organizacjami społecznymi, instytucjami państwowymi oraz osobami o uznanym autorytecie społecznym.

W działaniach tych wykorzystywane są wyniki analiz i informacje na temat stopnia zadowolenia obywateli.

1. Cichorz T, Chmielewski R, Sokołowski R.M, Społeczny odbiór zagrożenia przestępczością i ocena pracy policji w świetle badań ankietowych, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno-2000

2. Droliński K, Mosio T, Prawa człowieka a Policja – skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich jako instrumenty ochrony prawa i wolności, [w:] Szymaniak A, Ciepiela W (red.), Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy, 2015

3. Hołyst B, Policja na świecie, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2011

4. Kotowski W, Ustawa o Policji. Komentarz, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2012

5. Policja. Opinie Polaków na temat bezpieczeństwa wewnętrznego, IPSOS, W-a 2015

6. Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce 2013, MSW, Warszawa 2014

<http://bip.kgp.policja.gov.pl/>, <http://info.policja.pl/inf/kierownictwo->

<http://isp.policja.pl/isp/aktualnosci/6780,34-Polakow-ma-zaufanie-do-Policji.html>;

KRAJOWA MAPA ZAGROŻEŃ JAKO ISTOTNE NARZĘDZIE KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA LOKALNEGO

Do najważniejszych obszarów działania administracji państwa należą troska o bezpieczeństwo obywateli oraz porządek publiczny. Administracja powinna podejmować przedsięwzięcia ukierunkowane na wzrost poczucia bezpieczeństwa obywateli jak i niwelujące zagrożenia, mające zasadniczy wpływ na jakość ich życia. Rozwiązywanie problemów nurtujących lokalną społeczność, które w konsekwencji przedkładają się na poczucie bezpieczeństwa, nie jest zadaniem prostym. Na poziom bezpieczeństwa ma wpływ każdorazowe złamanie normy społecznej, ale także agresywne zachowania czy niedostatecznie oświetlone, zaniedbane obszary. Architektura miast doprowadziła do osłabienia kontroli społecznej, która jest istotnym czynnikiem mającym wpływ na ograniczenie przestępczości oraz poczucia lęku przed przestępczością. Aby bezpieczeństwo i jego poczucie utrzymane było na wysokim poziomie, konieczna jest współpraca samorządu terytorialnego z lokalną społecznością oraz aktywne wspieranie działań policji [1, s. 58].

E. Moczuk zauważa, że małe samorządne społeczności lokalne, będące aktywnymi grupami ludzi, mogą skutecznie zapobiegać grożącym niebezpieczeństwom w środowisku lokalnym [2, s. 355]. Społeczeństwo i policja wspólnie powinny zajmować się sprawami istotnymi z punktu widzenia przeciwdziałania zagrożeniom czy poczucia bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo i jego poczucie zarówno w sytuacjach codziennych, jak i wyjątkowych należą do podstawowych i naturalnych potrzeb człowieka. Poczucie bezpieczeństwa nie ma stabilnego charakteru. Istotnym elementem rozwijania poczucia bezpieczeństwa jest kształtowanie postaw prospołecznych, czyli postaw polegających na niesieniu pomocy i dostrzegania potrzeb innych osób. Wśród czynników zagrażających poczuciu bezpieczeństwa wymienić należy «znieczulicę społeczną» czyli obojętność i brak zainteresowania innymi ludźmi [1, s. 58].

Zwiększenie efektywności działań policji na rzecz wzmocnienia współpracy ze społeczeństwem oraz wzmocnienie działań prospołecznych w ramach współpracy policji z organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami znalazły się wśród priorytetów Komendanta Głównego Policji na lata 2016-2018. W dniu 13 czerwca 2016r. w Pruszkowie odbyła się inauguracja ogólnopolskiego programu «Krajowa mapa zagrożeń bezpieczeństwa w Polsce».

Mapa zagrożeń opiera się o informacje skatalogowane w trzech płaszczyznach:

1. Informacje gromadzone w policyjnych systemach informatycznych.
2. Informacje pozyskiwane od społeczeństwa w trakcie:
 - bezpośrednich kontaktów z obywatelami, z przedstawicielami samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych itp.;
 - realizowanych debat społecznych poświęconych bezpieczeństwu publicznemu.

3. Informacje pozyskiwane od obywateli z wykorzystaniem platformy wymiany informacji [3].

Wdrożenie Krajowej mapy zagrożeń bezpieczeństwa poprzedzone było konsultacjami społecznymi organizowanymi przez policję. W okresie od 21 stycznia do 22 kwietnia 2016r. policja zorganizowała 11.990 konsultacji społecznych założeń Krajowej mapy zagrożeń bezpieczeństwa, w których wzięło udział 217.775 osób.

Tab. 1 Konsultacje społeczne Krajowej mapy zagrożeń bezpieczeństwa

Województwo	Liczba konsultacji	Liczba uczestników
Mazowieckie	2934	38219
Pomorskie	813	14942
Dolnośląskie	789	13330
Małopolskie	787	13687
Śląskie	677	18501
Kujawsko-pomorskie	647	14807
Zachodniopomorskie	610	11735
Łódzkie	606	14014
Podlaskie	589	11436
Wielkopolskie	587	11772
Lubelskie	576	9499
Podkarpackie	523	11434
Lubuskie	503	5565
Opolskie	486	7217

Warmińsko-mazurskie	434	9739
Świętokrzyskie	429	11878
Razem	11990	217775

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Głównej Policji.

Najwięcej konsultacji przeprowadzono na terenie województwa mazowieckiego - 2.934 (tj. 24,47% ogółu) i pomorskiego – 813 (tj. 6,78% ogółu). Najmniej konsultacji przeprowadzono na terenie województwa świętokrzyskiego – 429 (tj. 3,58% ogółu) i warmińsko-mazurskiego – 434 (tj. 3,62% ogółu). Największą liczbę uczestników konsultacji odnotowano na terenie województwa mazowieckiego – 38.219 osób (tj. 17,55% ogółu) i śląskiego – 18.501 osób (tj. 8,49% ogółu), a najmniejszą na terenie województwa lubuskiego – 5.565 osób (tj. 2,55% ogółu), i opolskiego – 7.217 osób (tj. 3,31% ogółu).

Zgłoszenie zagrożenia na mapie odbywa się w sposób anonimowy. Po otrzymaniu zgłoszenia policja ma dwa dni na jego podjęcie i pięć dni na weryfikację naniesionej informacji. W przypadku potwierdzenia informacji otrzymuje ona status «potwierdzone» i wówczas funkcjonariusze z odpowiednich komórek organizacyjnych policji podejmują działania ukierunkowane na usunięcie konkretnego zagrożenia. Należy zaznaczyć, że mapa zagrożeń nie służy do zgłaszania zagrożeń, które wymagają pilnych interwencji policji. W takich przypadkach należy korzystać z numerów alarmowych.

Naniesienie zagrożenia następuje poprzez wskazanie na interaktywnej mapie jednej spośród 25 prezentowanych tam kategorii zagrożeń. Są to zagrożenia, które mają duży wpływ na poziom naszego poczucia bezpieczeństwa. Należą do nich: akty wandalizmu; bezdomność; dzikie kąpieliska; dzikie wysypiska śmieci; kłusownictwo; miejsca grupowania się małoletnich; miejsca niebezpieczne na terenach wodnych; nielegalna wycinka drzew; nielegalne rajdy samochodowe; nieprawidłowe oznakowanie drogi; nieprawidłowe parkowanie; niestrzeżone przejście przez tory; niestrzeżony przejazd kolejowy; niewłaściwa infrastruktura drogowa; niszczenie zieleni; poruszanie się po terenach leśnych quadami; przekraczanie dozwolonej prędkości; spożywanie alkoholu w miejscach niedozwolonych; utonięcia; spożywanie środków odurzających; wypalanie traw; zdarzenia drogowe z udziałem zwierząt leśnych; znęcanie się nad zwierzętami; zła organizacja ruchu drogowego; żebractwo.

Tab. 2 Liczba zgłoszeń naniesionych na Krajową mapę zagrożeń bezpieczeństwa

Województwo	Ogółem	Zgłoszenia niepotwierdzone	Zgłoszenia potwierdzone	Potwierdzone (wyeliminowane)	Zgłoszenia nowe oraz weryfikowane	Żart lub pomyłka
Małopolskie	60103	30409	28238	829	466	161
Śląskie	54120	30670	22494	346	387	223
Mazowieckie	50829	27887	21385	355	775	427
Dolnośląskie	46616	28958	17099	128	304	127
Wielkopolskie	44229	25525	18078	201	312	113
Łódzkie	34643	21435	12745	89	282	92
Podlaskie	27706	10897	15843	6	443	517
Pomorskie	25060	16155	8354	198	280	73
Lubelskie	21685	11967	9376	8	265	69
Podkarpackie	21179	13591	7252	16	241	79
Kujawsko-pomorskie	20429	12864	6721	157	577	110
Zachodniopomorskie	18329	10078	7997	69	149	36
Warmińsko-mazurskie	15054	10868	3851	63	181	91
Lubuskie	13466	6901	6336	7	185	37
Świętokrzyskie	12128	6566	4857	451	131	123
Opolskie	11466	7138	4172	7	137	12
RAZEM	477042	271909	194798	2930	5115	2290

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Głównej Policji.

W okresie od 14 września 2016r. do 8 września 2017r. na Krajową mapę zagrożeń bezpieczeństwa naniesiono łącznie 477.042 zgłoszenia, z czego 271.909 zgłoszeń nie zostało potwierdzonych (tj. 56,99 ogółu), a 197.728 (w tym 2930 – ze statusem wyeliminowane) zgłoszeń potwierdziło się (tj. 41,45% ogółu). Najwięcej zgłoszeń na mapę nanieśli mieszkańcy województwa małopolskiego (60.103, tj. 12,60% ogółu) i śląskiego (54.120, tj. 11,34% ogółu). Najmniej zgłoszeń odnotowano na terenie województwa opolskiego (11.466, tj. 2,40% ogółu) i świętokrzyskiego (12.128, tj. 2,54% ogółu).

28 lipca br. po konsultacjach z użytkownikami do Krajowej mapy zagrożeń bezpieczeństwa wprowadzone zostały nowe funkcje, m. in.: możliwość wpisania krótkiego komentarza oraz dodania pliku

(JPG, PDF, 3gp, mov, doc, txt). Dodane został również nowe statusy: potwierdzone (wyeliminowane) oraz «żart lub pomyłka», które pozwalają użytkownikom widzieć co się dzieje z zagrożeniem.

Tab. 3 Procentowy udział zgłoszeń potwierdzonych i niepotwierdzonych w ogólnej liczbie zgłoszeń naniesionych na Krajową mapę zagrożeń bezpieczeństwa

Województwo	Ogółem	% zgłoszeń potwierdzonych (w tym ze statusem wyeliminowane)	% zgłoszeń niepotwierdzonych
Podlaskie	27706	57,20	56,67
Małopolskie	60103	48,36	39,33
Lubuskie	13466	47,10	64,46
Zachodniopomorskie	18329	44,01	62,25
Świętokrzyskie	12128	43,77	62,96
Lubelskie	21685	43,27	54,13
Mazowieckie	50829	42,77	50,59
Śląskie	54120	42,20	51,24
Wielkopolskie	44229	41,33	55,18
Łódzkie	34643	37,05	54,86
Dolnośląskie	46616	36,95	54,98
Opolskie	11466	36,45	72,19
Podkarpackie	21179	34,32	61,87
Pomorskie	25060	34,13	57,71
Kujawsko-pomorskie	20429	33,67	62,12
Warmińsko-mazurskie	15054	26,00	64,17
RAZEM	477042	41,45	56,99

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Głównej Policji.

Największy odsetek zgłoszeń potwierdzonych w stosunku do zgłoszeń naniesionych na mapę odnotowano na terenie województwa podlaskiego (57,20%), małopolskiego (48,36%) i lubuskiego (47,10%), a najmniejszy na terenie województwa warmińsko-mazurskiego (26,00%), kujawsko-pomorskiego (33,67%) i pomorskiego (34,13%).

Skala zgłoszeń niepotwierdzonych (271.909, tj. 56,99%) uzasadnia postawienie pytań, które wymagają głębszej analizy: Czy jako społeczeństwo nie potrafimy odpowiedzialnie włączyć się w działania zwiększające poziom oraz poczucie bezpieczeństwa, pomimo udostępnienia ze strony służb odpowiedzialnych za ochronę bezpieczeństwa narzędzi, które to umożliwiają? Czy policja, jako służba odpowiedzialna za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, dostatecznie wsłuchuje się i podejmuje adekwatne działania na zgłoszenia naniesione na Krajową mapę zagrożeń przez lokalne społeczności? Należy jednak zaznaczyć, że dzięki zgłoszeniom naniesionym na mapę policjanci zdiagnozowali 197.728 zagrożeń nurtujących lokalną społeczność, a przez podjęcie dalszych działań zmierzających do ich usunięcia przyczynili się nie tylko do poprawy poziomu i poczucia bezpieczeństwa, ale również do utwierdzenia lokalnej społeczności w tym, że ma ona realny wpływ na bezpieczeństwo w miejscu swojego zamieszkania.

Tab. 4 Najczęściej zgłaszane rodzaje zagrożeń

Rodzaj zagrożenia	Liczba zgłoszeń ogółem	Liczba zgłoszeń potwierdzonych	Potwierdzone (wyeliminowane)
Nieprawidłowe parkowanie	122786	611	266
Przekraczanie dozwolonej prędkości	116608	64278	349
Spożywanie alkoholu w miejscach nieodzwolonych	105574	36450	931
Niewłaściwa infrastruktura drogowa	28335	13842	330
Używanie środków odurzających	20678	2685	6
Zła organizacja ruchu drogowego	14599	3307	143

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Głównej Policji.

Najliczniej zaznaczanymi na mapie zagrożeniami są: nieprawidłowe parkowanie – 122.786 zgłoszeń (tj. 25,74% ogółu), przekraczanie dozwolonej prędkości – 116.608 zgłoszeń (tj. 24,44% ogółu) i spożywanie

alkoholu w miejscach niedozwolonych – 105.574 zgłoszenia (tj. 22,13% ogółu). Łącznie trzy najczęściej zgłaszane zagrożenia stanowią 72,31% ogółu zgłoszeń naniesionych na Krajową mapę zagrożeń bezpieczeństwa. Analiza powyższych danych wskazuje, że na mapie najczęściej zgłaszane są zagrożenia związane z bezpieczeństwem w ruchu drogowym. Stanowiły one 59,18% (282.328) wszystkich zgłoszeń naniesionych na mapę zagrożeń.

O potrzebie stworzenia map, na których znajdują się informacje dotyczące przestępczości mówił W. Bratton, który 2 grudnia 1993r. został przedstawiony przez burmistrza R. Giulianiego jako nowy szef Policji Nowojorskiej. W. Bratton na zastępcę do spraw strategii zwalczania przestępczości powołał J. Maple'a, który polecił stworzyć w każdej komendzie mapy z naniesionymi przestępstwami, na podstawie których będzie planowana dyslokacja służb. Szef Policji Nowojorskiej postanowił udowodnić, że teoria mówiąca o tym, iż przestępstwa są skutkiem określonej sytuacji społecznej, na którą policja nie ma wpływu, jest nieprawdziwa. Uważał, że policja może mieć duży wpływ na powstawanie i szerzenie się postaw, które sprzyjają łamaniu prawa, wskazując zarazem, że stworzenie odpowiedniej struktury policji pozwoli na skuteczną walkę z przestępczością i zwiększy poczucie bezpieczeństwa mieszkańców [4].

W dzisiejszym świecie żadna instytucja powołana do ochrony bezpieczeństwa nie jest w stanie sprawnie funkcjonować bez społecznego wsparcia, a najbardziej wymierne efekty w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości przynosi współdziałanie społeczeństwa z policją oraz tworzenie właściwego klimatu opartego na wzajemnym zaufaniu. Coraz częściej w aglomeracjach miejskich możemy zaobserwować zanik kontaktów sąsiedzkich, a w konsekwencji zanik zdolności do rozwiązywania problemów społecznych oraz brak odpowiedzialności za wspólne dobro.

Zauważalny obecnie wzrost zainteresowania debatami społecznymi zarówno ze strony policji jak i mieszkańców oraz liczba zagrożeń naniesionych na Krajową mapę zagrożeń bezpieczeństwa świadczy o rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Wydaje się, że Krajowa mapa zagrożeń bezpieczeństwa jest obecnie najlepszym narzędziem dzięki któremu policja i mieszkańcy mogą prowadzić wymianę informacji na temat zagrożeń, a także umożliwiającym każdej zainteresowanej osobie w sposób indywidualny przyczynić się do kształtowania poziomu i poczucia bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym. Potwierdzeniem tego jest fakt, że coraz więcej zgłoszeń naniesionych na mapę zostaje potwierdzonych przez policję. Według danych na dzień 17 marca 2017 r. skala zgłoszeń potwierdzonych wynosiła 34,24%, natomiast wg stanu na dzień 8 września 2017r. – 41,45%. Świadczy to zarówno o dobrej pracy samych policjantów, ale również o coraz rozbawniejszym korzystaniu z tego narzędzia przez samych obywateli.

1. Kawecki A., Community policing – partnerski udział policji i lokalnych społeczności w kształtowaniu bezpieczeństwa, [w:] Zagrożenia ładu społecznego oraz bezpieczeństwa narodowego. Wybrane aspekty. M. Gitling, I. Wojacek (red.), Przemyśl 2017.

2. Moczuk E., Rola Policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego w świetle badań, [w:] Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej, E. Ura, S. Pieprzny (red.) Rzeszów 2010.

3. <http://www.policja.pl/pol/mapa-zagrozen-bezpiecze/33880,dok.html>

4. Bratton W., Knobler P., Przełom. Jak szef Policji Nowojorskiej powstrzymał epidemię przestępstw, Poznań 2000.

Zbigniew Kazimierz Mikołajczyk

Zastępca Komendanta Prorektor

Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

doktora nauk humanistycznych w zakresie historii

ISTOTA ZWALCZANIA PRZESTĘPCZOŚCI NA POZIOMIE LOKALNYM – KONCEPCJA RUCHOMYCH PRZESTRZENI

Wstęp

Przestępczość należy do jednego ze zjawisk społecznych, które wywierają negatywny wpływ na poczucie bezpieczeństwa obywateli. Najsilniej da się zaobserwować takie oddziaływanie na poziomie lokalnym. Ówczesny świat wraz ze swym rozwojem niesie nowe zagrożenia związane rozwojem terroryzmu czy cyberprzestępczości. Są to nowe wyzwania dla państw i układów państwowych, jednak na poziomie lokalnym największy wpływ na poczucie bezpieczeństwa wywierają zagrożenia lokalne. Do takich zagrożeń bez wątpienia należy przestępczość. Niniejszą pracę poświęcono zjawisku przestępczości w Polsce na przestrzeni ostatnich trzech lat. Takie dane posłużyły za tło do analizy zjawiska na przykładzie powiatu

płockiego. Dodatkowy element stanowi prezentacja założeń Koncepcji Ruchomych Przestrzeni, która podpowiada kierunki działań zapobiegawczych.

1. Zjawisko przestępczości w Polsce

Samo zjawisko przestępczości definiowane jest jako liczba czynów zabronionych, popełnionych na danym terenie w danej jednostce czasu¹. Wielu naukowców podejmowało już się próby wyjaśnienia tego zjawiska. Brunon Hołyst scharakteryzował przestępczość w takich obszarach jak: geografia, struktura, dynamika. Samym procesem zapobiegania przestępczości zajmują się przedstawiciele kryminologii, kryminalistyki, socjologii, politologii, bezpieczeństwa². Skala przestępczości na terenie Polski na przestrzeni ostatnich trzech lat została zobrazowana w odniesieniu do przestępczości ujawnionej i stwierdzonej, zamieszczonej w statystykach policyjnych. Przestępczość stwierdzona jest to «ogół czynów, których charakter jako przestępstw został potwierdzony w wyniku postępowania przygotowawczego»³. Wszystkie przypadki, w których organa ścigania podjęły informację o przestępstwie określamy mianem przestępczości ujawnionej. Nie wszystkie te informacje posłużą jednak wszczęciu postępowania przygotowawczego a w dalszej kolejności potwierdzeniu zgłoszenia jako faktu przestępstwa. Nie to jednak ma znaczenie w zakresie budowania poczucia bezpieczeństwa przez społeczność. «Obecnie w badaniach kryminologicznych nad społecznymi kosztami przestępczości na pierwsze miejsce wysuwa się poczucie zagrożenia, strachu, życia w obawie przed stanieniem się ofiarą przestępstwa»⁴. Dlatego też każde zachowanie negatywnie odbierane przez obywateli musi spotykać się z szybką reakcją Policji. To ona jest formacją bezpośrednio przeznaczoną do zapobiegania, rozpoznawania i zwalczania przestępczości⁵. Zanim jednak przejdziemy do środowiska lokalnego zasadnym jest ukazanie zjawiska w całym kraju.

**Tabela nr 1. Przestępczość ujawniona i stwierdzona w Polsce
w latach 2014–2016**

ROK	UJAWNIONE	STWIERDZONE
2016	717 141	490 331
2015	787 968	522 546
2014	828 802	589 147

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

Na podstawie zamieszczonych danych możemy stwierdzić, że na przestrzeni ostatnich trzech lat liczba przestępstw, o których zawiadomiono organy ścigania znacznie zmalała. Różnica sięgnęła liczby 111661 czynów co stanowi spadek o 15,47% liczby przestępstw ujawnionych z 2014 roku. Nie da się natomiast określić wartości ciemnej liczby przestępstw, czyli przestępstw, które faktycznie zostały popełnione jednak Policja nie powzięła o nich informacji. Należy również pamiętać, że liczba zawiadomień złożonych do policji nie jest równa liczbie wszczętych postępowań przygotowawczych. W wielu przypadkach, o których zgłoszono Policji nie wszczęto postępowania przygotowawczego, gdyż na skutek podjętych wstępnych czynności i na podstawie zebranych dowodów odmówiono wszczęcia postępowania. Ma to swoją podstawę prawną w procedurze karnej: «Nie wszczynają się postępowania, a wszczęte umarzają, gdy:

¹ Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2009, s. 95.

² Por.: A. Bałandynowicz, *Zapobieganie przestępczości*, Warszawa 1998; B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2007; W. Chrzanowski, *Zapobieganie negatywnym zjawiskom społecznym w działaniach Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojakowej w Warszawie*, „Zeszyt Naukowy» Międzynarodowego Centrum Dialogu Międzykulturowego i Międzyreligijnego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, R. 2015, nr 3, s. 33-46; B. Hołyst, *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*. Warszawa 2014; B. Hołyst, *Zagrożenia ładu społecznego*. Warszawa 2013; B. Hołyst, *Kryminologia*. Warszawa 2009; J. Koral, *Kulturowe aspekty polskiego bezrobocia*. Warszawa 2009; Z. K. Mikołajczyk, *Zapobieganie patologii i przestępczości wśród nieletnich w oparciu o założenia Koncepcji Ruchomych Przestrzeni*. «Zeszyt Naukowy» MCDMiM UKSW. R. 2015, nr 3, s. 133-142; Z. K. Mikołajczyk, *Przestępczość jako konsekwencja braku pieniędzy*, [w] *Być człowiekiem stać*. Red. A. Wysocki, Warszawa 2014, s. 259-273; Z. K. Mikołajczyk, *Koncepcja Ruchomych Przestrzeni*. «Zeszyt Naukowy» MCDMiM UKSW. R. 2014, nr 2, s. 240-246; J. Zając, *Tematyka bezpieczeństwa polskiej tożsamości kulturowej w «Aurorze Serafickiej» – czasopiśmie braci franciszkańskiej z Granby (USA, stan Massachusetts)*. «Zeszyt Naukowy» MCDMiM UKSW. R. 2015, nr 3, s. 175-185; K. Sienkiewicz-Małyjurek, Z. T. Niczyporuk, *Bezpieczeństwo publiczne zarys problematyki*. Gliwice 2011.

³ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2009, s. 96.

⁴ Tenże, *Bezpieczeństwo społeczeństwa*, Warszawa 2015, s. 427.

⁵ *Obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Policji*. Dz.U. 2015 poz. 355, art. 1, ust. 2.

- 1) czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia,
- 2) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa,
- 3) społeczna szkodliwość czynu jest znikoma,
- 4) ustawa stanowi, że sprawca nie podlega karze,
- 5) oskarżony zmarł,
- 6) nastąpiło przedawnienie karalności,
- 7) postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone albo wcześniej wszczęte toczy się,
- 8) sprawca nie podlega orzecznictwu polskich sądów karnych,
- 9) brak skargi uprawnionego oskarżyciela,
- 10) brak wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej, chyba że ustawa stanowi inaczej,
- 11) zachodzi inna okoliczność wyłączająca ściganie»¹.

Duża różnica zachodzi w odniesieniu do przestępstw stwierdzonych, gdzie na przestrzeni ostatnich trzech lat spadła ich liczba o 98816 czynów.

Istotnym elementem, ukazującym efektywność działań policyjnych jest wskaźnik wykrywalności. Odnosi się on bezpośrednio do posiadanych przez Policję sił i środków, wyszkolenia i zaangażowania policjantów oraz odpowiedniej organizacji ich pracy.

Tabela nr 2. Wartości procentowe skuteczności ścigania w Polsce w latach 2014–2016

Rok	PRZESTĘPSTWA STWIERDZONE	WYKRYWALNOŚĆ
2016	490 331	55,0
2015	522 546	51,7
2014	589 147	52,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komendy Głównej Policji.

Wartość wskaźnika skuteczności ścigania powyżej pięćdziesięciu procent świadczy o wysokiej specjalizacji formacji policyjnej i skutecznych rozwiązaniach stosowanych przez nią w procesie wykrywczym. Na uwagę zasługuje również tendencja wzrostowa wskaźnika skuteczności ścigania. Dla zobrazowania rozmiaru skuteczności wskazać należy, że w roku 1999 wykrywalność ogólna wynosiła tylko 45% przy przestępstwach stwierdzonych². Nie mniej istotna jest kwestia wzrostu wartości wskaźnika przy jednoczesnym spadku liczby przestępstw i to w tak szerokim zakresie. Bez wątpienia przytoczone wartości odzwierciedlają wiele kluczowych obszarów funkcjonowania formacji. Duży wpływ na taki stan rzeczy wywiera:

- dostosowanie struktur policyjnych do zagrożeń istotnych dla społeczeństwa;
- szybkość reakcji na zgłoszenie o przestępstwie;
- profesjonalne kierowanie siłami policyjnymi po uzyskaniu zgłoszenia;
- zaangażowanie policjantów biorących udział w działaniach;
- duża jakość i sprawność systemu szkolenia policyjnego;
- nowoczesny sprzęt i środki stosowane przez Policję;
- skuteczne formy dowodzenia i zarządzania informacjami.

2. Zwalczanie przestępczości na poziomie lokalnym, na przykładzie Płocka

Rozmiar i tendencje spadkowe przestępczości w Polsce mogą posłużyć za tło dla ukazania zjawiska w społeczności lokalnej. Doskonała w tym względzie wydaje się być przestępczość na terenie miasta i powiatu płockiego. Skupia on w sobie nie tylko tereny wiejskie szczebla powiatowego, ale również dużą aglomerację miejską.

W ramach Komendy Miejskiej Policji w Płocku, na terenie powiatu płockiego ziemskiego funkcjonuje sześć Posterunków Policji. Są to posterunki w Bielsku, Bodzanowie, Brudzeniu Dużym, Drobinie, Starej Białej i Wyszogrodzie. Posterunek Policji w Łącku i Nowym Duninowie są komórkami organizacyjnymi Komisariatu Policji w Gąbinie, a Posterunek Policji w Radzanowie strukturalnie wchodzi

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego. Dz. U. z 1997 r. nr 89, poz. 555 z późn. zm., art. 17 § 1.

² Wykrywalność przestępstw. Dane statystyczne Komendy Głównej Policji. Strona internetowa: <http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/63470,Przestepstwa-kryminalne-ogolem.html>, dost. 2015 r.

w skład Komisariatu Policji w Płocku, który dodatkowo odpowiada za stan bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie gminy Słupno.

W 2015 roku w jednostkach Policji powiatu płockiego wszczęto ogółem 1252 postępowania przygotowawcze. Stanowi to spadek o 236 postępowań w porównaniu do roku 2014. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że analizowanym okresie zaistniało 1088 przestępstw. Wskaźnik skuteczności ścigania w 2015r. wynosił 66,3 %. Szczegółowe dane zobrazowano w poniższej tabeli.

Tabela nr 3. Przestępstwa ogółem na terenie poszczególnych gmin powiatu płockiego w 2014 i 2015 roku.

POSTERUNEK POLICJI	Wszczęte		Dynamika	Stwierdzone		Dynamika	Wykrywalność	
	2014	2015		2014	2015		2014	2015
Stara Biała	165	127	77,0	146	118	80,8	68,7	76,3
Brudzeń Duży	91	67	73,6	83	71	85,5	61	64,8
Bielsk	246	220	89,4	227	168	74,0	69,4	63,7
Bodzanów	185	191	103,2	178	128	71,9	73,3	71,9
Drobin	149	143	96,0	120	108	90,0	61,7	64,4
KP Gąbin	178	199	111,8	178	179	100,6	61,3	66,5
Łąck	117	97	82,9	120	96	80,0	61,2	59,4
Nowy Duninów	55	48	87,3	39	43	110,3	51,3	65,1
Radzanowo	95	24	25,3	64	28	43,8	53,9	67,9
Słupno KP Płock	28	23	82,1	20	23	115,0	10,7	21,7
Wyszogród	179	113	63,1	170	126	74,1	53,5	64,3
OGÓŁEM	1488	1252	84,1	1345	1088	80,9	57,8	66,3

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie danych statystycznych KMP Płock.

W 2015 r. na terenie powiatu płockiego stwierdzono 1088 przestępstw, z których najpoważniejszy problem stanowią przestępstwa z kategorii kradzieży i kradzieży z włamaniem. Policja przeciwdziałając przestępczości prowadziła szereg działań zapobiegawczych. Realizując zadania prewencyjne prowadzono Rządowy Program «Razem Bezpieczniej» i organizowano przedsięwzięcia w postaci 95 akcji profilaktycznych, informacyjnych i edukacyjnych z zakresu szeroko pojętego bezpieczeństwa. W tym: 47 działań dotyczących bezpieczeństwa w miejscach publicznych, 28 działań dotyczących bezpieczeństwa w ruchu drogowym, 17 działań dotyczących bezpieczeństwa w szkole i 3 działania dotyczące przemocy w rodzinie.

Realizowano szeroko zakrojone działania pod nazwą:

- «Pozory mylą, dowód nie»
- «Bezdomni»
- «Bezpieczne ferie 2015»
- «Dopalacze Kradną życie»
- «STOP Włamaniom»
- «Zapobiegij napadowi»
- «Stop włamaniom do mieszkań»
- «Bezpieczna działka»
- «Reaguj – powiadom – nie toleruj»
- «Stop kradzieżom samochodów»
- «Bezpieczny senior»

– Festyny dla dzieci i młodzieży. 26.04.2015 r.- Dzień Ziemi w Słubicach, 30.05.2015 r. – Dzień Dziecka w SP w Słubicach, 30.05.2015 r. – Festyn Rodzinny w Zespole Szkół w Maszewie, 30.05.2015 r. – Festyn z okazji Dnia Dziecka w Bielsku, 02.06.2015r – Olimpiada dla Osób Niepełnosprawnych przy ZSZ im. Stanisława Staszica w Gąbinie, 12.06.2015 r. – Festyn w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Gostyninie, 14.06.2015 r. – Festyn Rodzinny «Postaw na Rodzinę» w Miszewie,

14.06.2015 r. – Festyn Rodzinny zorganizowany przy SP w Starej Białej, 19.09.2015 r. – Jarmark Duninowski Dary Lasu organizowany przez Stowarzyszenie «Nasze Lipianki» w Nowym Duninowie.

- «Bezpieczne Wakacje»
- «Bezpieczna Woda»
- «Bezpieczny wypoczynek w lesie»
- «Bezpieczna droga do szkoły, przedszkola»
- «Zebra w paski też nosi odblaski»
- «Profilaktyka a Ty»
- «Bezpieczny Internet»
- «Europejski Dzień nr alarmowego 112»
- «Edukacja prawna środowiska»
- «Narkotyki i substancje psychoaktywne»
- «Dopalacze kradną życie»
- «Bezpieczna młodość – bezpieczna przyszłość»
- «Przemoc w rodzinie»

W 2015 r. policjanci w Płocku współpracowali z innymi służbami, strażami i inspekcjami, prowadząc działania na rzecz zwalczania przestępczości. Najczęściej realizowano przedsięwzięcia ze: Strażą Graniczną, Służbą Celną, Inspekcją Transportu Drogowego, Strażą Miejską, Strażą Leśną, Państwową Strażą Rybacką, Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, Strażą Ochrony Kolei, Państwową Strażą Pożarną i Państwową Inspekcją Sanitarną. W działaniach zapobiegawczych wzięły udział władze samorządowe, media, organizacje katolickie, Fundacja «Orlen Dar Serca», domy kultury, sądy, szkoły średnie, gimnazja i szkoły podstawowe oraz poradnie pedagogiczno-psychologiczne, miejskie i gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, Kuratorium Oświaty i Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie.

3. Koncepcja Ruchomych Przestrzeni

Koncepcja Ruchomych Przestrzeni została opracowana przez autora jako próba nadania ram teoretycznych procesowi przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom bezpieczeństwa – w tym również przestępczości i innym negatywnym zjawiskom społecznym. Założenia koncepcji skupiają się na zdefiniowaniu przestrzeni negatywnych i przestrzeni pozytywnych oraz nakreśleniu wzajemnych zależności i zasad w kreowaniu polityki bezpieczeństwa. «Często zagrożenia mają odmienny charakter dla danego terenu. Tworzą one <<negatywne przestrzenie>>. Taką negatywną przestrzenią dla danej gminy, powiatu może być zagrożenie powodziowe z racji położenia w bezpośredniej bliskości rzek np. powiat nowodworski leży u ujścia Narwi do Wisły; czy zagrożenie pożarowe dla gminy Izabelin z racji położenia na terenach kompleksów leśnych Kampinoskiego Parku Narodowego. Inne tego typu «przestrzenie negatywne» będą stanowiły: zjawiska na terenie wielkich aglomeracji, działalność przestępcza powiązana z migracją osób narodowości czeczeńskiej, wietnamskiej czy chińskiej albo funkcjonowanie portu lotniczego, który może stać się obiektem zamachu terrorystycznego. Taka <<negatywna przestrzeń>> nie musi być jednak przypisana do terenu, może ją stanowić grupa przestępcza o charakterze zorganizowanym działająca na terenie kilku powiatów, województw czy krajów. <<Negatywne przestrzenie>> mogą powstawać w sposób mniej lub bardziej przewidywalny, trwać zjawiskowo lub utrzymywać się w czasie i mogą mieć różne natężenie oraz wywoływać wiele skutków.

Przeciwnieństwem o ładunku dodatnim dla bezpieczeństwa państwa są <<przestrzenie pozytywne>>. Będą one powstawać w wyniku skutecznych działań wdrażanych przez władze państwowe, samorządowe, poszczególne służby, agencje, straże, inspekcje i inne instytucje, a nawet inicjatywy obywatelskie. Takie przestrzenie pozytywne mogą powstawać na skutek właściwej rewalidacji przestrzeni, skutecznego działania służb prewencyjnych, odpowiedniej profilaktyki społecznej, wdrożenia skutecznych działań rozpoznawczych, czy uzyskania wysokiej sprawności działania służb [tu kwestia doboru kadr, szkolenia i doskonalenia zawodowego, wyposażenia technicznego], sprawnej wymiany informacji pomiędzy nimi i koordynacji działań. Przestrzenie te są wytworem działania służb bezpieczeństwa i obywateli, wskutek czego mają ograniczony zasięg, wytyczony przez działania fizyczne i poczucie bezpieczeństwa obywateli.

Jak się łatwo domyślić, sukces działań prowadzonych na rzecz bezpieczeństwa będzie polegał na dostosowywaniu <<przestrzeni pozytywnych>> do <<przestrzeni negatywnych>>, aby uniemożliwić rozwój i zminimalizować skutki negatywnego zjawiska. Niezwykle cenna będzie umiejętność zarządzania kryzysowego i zbudowania <<przestrzeni pozytywnej>> w oparciu o odpowiednie służby i dostosowanie środków adekwatnych do potrzeby sytuacji.

Nie to jednak stanowi sentencję koncepcji ruchomych przestrzeni, gdyż dzisiaj już wypracowaliśmy sobie procedury odpowiednie do zaistniałej sytuacji, podzieliliśmy zakresy obowiązków pomiędzy służbami, ustaliliśmy organy odpowiedzialne za kierowanie siłami w sytuacji kryzysowej. Nie zawsze jeszcze tylko wyciągamy wnioski z danego zdarzenia i wprowadzamy działania naprawcze, aby uniknąć w przyszłości podobnej sytuacji.

Istotę koncepcji Ruchomych Przestrzeni stanowi stworzenie systemu <<przestrzeni pozytywnych>> przed powstaniem zagrożenia w miejscach, w których prawdopodobieństwo wystąpienia <<przestrzeni negatywnej>> jest największe. <<Przestrzeń pozytywna>>, w przeciwieństwie do <<przestrzeni negatywnych>>, są sterowane poprzez uprawnione organy tj. komisje bezpieczeństwa – powoływane z mocy ustawy na poszczególnych szczeblach zarządzania bezpieczeństwem [gmina, powiat, województwo, kraj]. Wymienione przestrzenie poruszają się wokół osi organu koordynującego lub zarządzającego. Odpowiednie ich dyslokowanie w konsekwencji może spowodować uniknięcie powstania zagrożenia bezpieczeństwa. <<Przestrzeń negatywna>> nie mają punktu styczności, trajektorii, stąd ich przewidywalność jest ograniczona i zależy od wielu czynników. Powołanie do wspomnianych komisji i uprawnionych organów ciał doradczych, składających się z osób posiadających ekspercki zakres wiedzy, duże doświadczenie zawodowe i przedstawiciele nauki [na co zezwala np. na szczeblu powiatu instytucja art. 38a Ustawy o samorządzie powiatowym] umożliwiłoby skuteczne sterowanie <<przestrzeniami pozytywnymi>> i zapobieganie powstawaniu <<przestrzeni negatywnych>>¹. Na przedmiotowy cel składa się wiele elementów, które wzajemnie się uzupełniają i zapewniają skuteczność funkcjonowania całego systemu bezpieczeństwa.

Zakończenie

Koncepcja Ruchomych Przestrzeni zakłada szeroko rozumianą integrację działań wszystkich podmiotów realizujących zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa oraz wszystkich podmiotów prowadzących działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Spektrum takich instytucji zostało ukazanych w przedsięwzięciach realizowanych w powiecie plockim. Wiodącą rolę odgrywa wśród nich Policja jako formacja ustawowo przeznaczona do działań związanych z rozpoznawaniem i zwalczaniem przestępczości.

Koncepcja Ruchomych Przestrzeni w swych założeniach kładzie nacisk na trzy obszary związane z włączaniem do działań świata nauki w zakresie wykorzystania dorobku badań naukowych oraz nowoczesnych technologii i rozwiązań technicznych. Drugim obszarem jest zapewnienie sprawnego rozwoju i funkcjonowania formacji policyjnej, wiodącej prym w zakresie rozpoznawania, zapobiegania i zwalczania przestępczości. Ostatnim obszarem jest zorganizowanie systemu szkoleniowo-edukacyjnego podnoszącego sprawność działania poszczególnych podmiotów bezpieczeństwa i budującego świadomość społeczną zorientowaną na zapewnienie bezpieczeństwa lokalnego – przeciwdziałanie przestępczości.

-
- Baładynowicz A., *Zapobieganie przestępczości*, Warszawa 1998.
 - Chrzanowski W., *Zapobieganie negatywnym zjawiskom społecznym w działaniach Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojakowej w Warszawie*, «Zeszyt Naukowy» Międzynarodowego Centrum Dialogu Międzykulturowego i Międzyreligijnego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, R. 2015, nr 3, s. 33-46.
 - Hołyst B., *Bezpieczeństwo społeczeństwa*, Warszawa 2015.
 - Hołyst B., *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*. Warszawa 2014.
 - Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2009.
 - Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2007.
 - Hołyst B., *Zagrożenia ładu społecznego*. Warszawa 2013.
 - Koral J., *Kulturowe aspekty polskiego bezrobocia*. Warszawa 2009.
 - Mikołajczyk Z. K., *Koncepcja Ruchomych Przestrzeni*. «Zeszyt Naukowy» MCDMiM UKSW. R. 2014, nr 2, s. 240-246.
 - Mikołajczyk Z. K., *Przestępczość jako konsekwencja braku pieniędzy*, [w:] *Być człowiekiem stąd*. Red. A. Wysocki, Warszawa 2014, s. 259-273.
 - Mikołajczyk Z. K., *Zapobieganie patologii i przestępczości wśród nieletnich w oparciu o założenia Koncepcji Ruchomych Przestrzeni*. «Zeszyt Naukowy» MCDMiM UKSW. R. 2015, nr 3, s. 133-142.
 - Mikołajczyk Z. K., *Zapobieganie zagrożeniom i zwalczanie przestępczości w oparciu o teorię ruchomych przestrzeni*. [w:] *Międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa*. Red. K. Cebul, A. Rudowski, Warszawa 2014, s. 167-178.
 - *Obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Policji*. Dz.U. 2015 poz. 355.
 - Sienkiewicz-Małyjurek K., Niczyporuk Z. T., *Bezpieczeństwo publiczne zarys problematyki*. Gliwice 2011.
 - *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego*. Dz. U. z 1997 r. nr 89, poz. 555 z późn. zm.
 - *Wykrywalność przestępstw*. Dane statystyczne Komendy Głównej Policji. Strona internetowa: <http://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/63470,Przestepstwa-kryminalne-ogolem.html>, dostęp: 2015 r.

¹ Z. Mikołajczyk, *Zapobieganie zagrożeniom i zwalczanie przestępczości w oparciu o teorię ruchomych przestrzeni*. [w:] *Międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa*. Red. K. Cebul, A. Rudowski, Warszawa 2014, s. 167-178.

Krzysztof Rejman
Rektor PWSTE Jarosław
prof. nadzw. dr hab.
(Politechnika Rzeszowska)

Aleksander Zawadzki
Mgr, kurator sądowy
(VŠZaSPw Bratysłwie)

PRZESTĘPCZOŚĆ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM NA PRZYKŁADZIE POWIATU JAROSŁAWSKIEGO

Jak wynika z danych Komendy Głównej Policji w roku 2015 w całej Polsce doszło do 833 281 tysięcy przestępstw, co oznacza, że liczba ogólna przestępstw zmniejszyła się w porównaniu z rokiem 2014 w którym to odnotowano 915 081 tysięcy przestępstw. Jest to zasługa większej aktywności policjantów oraz zaostrzonych zmian w przepisach prawa, jednocześnie kierowcy są coraz bardziej świadomi. «Czterokrotnie mniej zabójstw, znacznie mniej przestępstw kryminalnych, bezpieczniej na drogach, lepsza skuteczność w zwalczaniu przestępczości, dobra współpraca z samorządami i mieszkańcami regionu. Takie są główne wnioski płynące z podsumowania pracy podkarpackiej policji w 2015 roku» [1].

Zmniejszyła się w znacznym stopniu liczba przestępstw kryminalnych, których odnotowano w 2015 roku 553 767, a w 2014 roku ich liczba była o 80 tysięcy wyższa. Średnio dziennie liczba tych przestępstw spadła o 219. Rozwój gospodarki pociągnął za sobą wzrost liczby przestępstw gospodarczych z 163 000 do 169 500. Spadła liczba bójek i pobić w 2015 roku odnotowano 5 500 oraz rozbojów, kradzieży i włamań na 10 200. Mniej było też zabójstw, do których w głównej mierze dochodzi na tle nieporozumień rodzinnych lub towarzyskich. Rok 2015 był bezpieczniejszy na drogach. Doszło do 32 700 wypadków w których zginęły 2904 osoby, a prawie 39 500 osób zostało rannych co wskazuje również na spadek w porównaniu z rokiem poprzednim [2].

Co roku przeprowadzane jest Polskiego Badania Przestępczości dla każdego z województw, jak wynika z przeprowadzonych badań ponad trzy czwarte mieszkańców województwa podkarpackiego dobrze ocenia pracę policjantów, (76,5%). Jest to wynik wyższy od tego, jaki uzyskano dla całej Polski (72,4%). Mieszkańcy doceniają również skuteczność Policji w walce z przestępczością (74,5%). Jest to wyższy odsetek ocen pozytywnych niż ten uzyskany w skali całego kraju – 69,6%. Najgorzej skuteczność Policji oceniają mieszkańcy dużych miast. Mieszkańcy województwa podkarpackiego, spośród wszystkich instytucji najbardziej doceniają pracę Policji na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa w ruchu drogowym [2]. Najgorzej oceniana instytucja, to Główny Inspektorat Transportu Drogowego – 39,1%. Większość mieszkańców województwa podkarpackiego czuje się bezpiecznie podczas spacerów po zmroku w okolicy swojego miejsca zamieszkania – 85,5%. Największe obawy budzą: brawurowo jeżdżący kierowcy oraz włamania. Obawa przed włamaniami najczęstsza jest wśród mieszkańców miast średniej wielkości. Najważniejszymi kwestiami dla badanych są: szybkie przybycie policjantów po wezwaniu na miejsce zdarzenia (49,7%) oraz skuteczność Policji, którą za istotną uznaje czterech na dziesięciu badanych (39,9%). Na uczciwość i nieprzekupność policjantów wskazuje trzech na dziesięciu badanych (30,5%), podobnie jak na możliwość dozwonienia się do Policji pod numer alarmowy 997 lub 112 (28,0%) oraz obecność patroli w danej okolicy (27,3%). Sprawne i szybkie prowadzenie postępowań, bez niepotrzebnych formalności jest istotne dla co piątego badanego (19,3%), podobnie jak możliwość łatwego kontaktu z dzielnicowym (18,3%) [2].

Mieszkańcy województwa podkarpackiego jak wynika z «Raportu o stanie bezpieczeństwa w Polsce» przygotowanego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych są najbezpieczniejszymi mieszkańcami w kraju. Podkarpacie jest najbezpieczniejszym województwem w Polsce. Odnotowywana jest najniższa liczba rozbojów, kradzieży, włamań i kradzieży samochodów. Mieszkańcy Podkarpacia uważają swoje województwo za najbezpieczniejsze w Polsce, co potwierdzają badania przeprowadzone w 2015 roku. Z badań tych wynika, że aż 82% mieszkańców czuje się bezpiecznie spacerując po swojej okolicy. Tak wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa utrzymuje się już od wielu lat. Praca i skuteczność policji oceniana jest dobrze, ponad 72% mieszkańców uważa, że podkarpacka policja jest skuteczna w swoich działaniach. Blisko 74% osób pozytywnie ocenia pracę policjantów pełniących służbę w okolicy miejsca zamieszkania ankietowanych [3].

W policyjnych statystykach Podkarpacie jawi się jako enklawa spokoju, mieszkańcy tego regionu mogą czuć i czują się bezpieczni, gdyż województwo podkarpackie jest najbezpieczniejsze w Polsce.

Jarosław miasto województwa podkarpackiego, powiatu jarosławskiego, położone na pograniczu Doliny Dolnego Sanu i Podgórze Rzeszowskiego. W średniowieczu miasto styku trzech wyznań i trzech kultur: polskiej, ruskiej i żydowskiej. Od 23 grudnia 1920 roku do 18 sierpnia 1945 roku znajdowało się na terenie województwa lwowskiego, następnie od 1945 roku do 1974 roku wchodziło w skład rzeszowskiego. W latach od 1975 do 1998 należało administracyjnie do województwa przemyskiego. Liczba mieszkańców

Jarosławia szacowana jest na około czterdzieści tysięcy, powierzchnia zajmuje obszar 34,61km². Jarosław prawa miejskie otrzymał w 1323 roku. Powiat jarosławski swoim zasięgiem obejmuje 11 gmin; 3 gminy miejskie; Jarosław Radymno i Pruchnik oraz 8 gmin wiejskie; Chłopice, Jarosław, Laszki, Pawłosiów, Radymno, Rokietnica, Roźwienica i Wiązownica [4].

Komenda Wojewódzka Policji na terenie województwa podkarpackiego swoją siedzibę ma w Rzeszowie, jest to południowo-wschodni region kraju. Pod względem liczby ludności KWP Rzeszów zajmuje dziewiąte miejsce z liczbą mieszkańców 2 128 483 osób. Na terenie województwa podkarpackiego znajduje się 50 miast, Rzeszów jest największym z nich, bo zamieszkuje w nim 183 664 osób, następnym jest Przemyśl z liczbą mieszkańców 63 441 osób, Jarosław pod względem liczby ludności znajduje się na ósmej pozycji z liczbą mieszkańców 38 970 osób. Procentowo 41,4% mieszkańców tego województwa zamieszkuje miasta. Na podkarpaciu pełni służbę 4 303 policjantów, co oznacza, że na jednego policjanta przypada 495 mieszkańców.

Główną instytucją w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie powiatu jarosławskiego jest Komenda Powiatowa Policji, która swoje działania prowadzi w oparciu o Ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. Jednostka ta podejmuje działania ukierunkowane między innymi na: prewencję społeczną o szerokim zasięgu edukacji, patologie społeczne: alkoholizm, niedostosowanie społeczne i demoralizację dzieci i młodzieży, przemoc domową, bezpieczeństwo na drogach i w innych miejscach publicznych.

Jak wynika z «Raportu o stanie bezpieczeństwa w Polsce» przygotowanego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Podkarpacie jest najbezpieczniejszym województwem w Polsce. Najrzadziej dochodzi tu do rozbojów, kradzieży, włamań i kradzieży samochodów.

Mieszkańcy Podkarpacia z roku na rok uważają swoje województwo za najbezpieczniejsze w Polsce, co potwierdzają badania przeprowadzone w 2015 roku. Większość mieszkańców województwa podkarpackiego, bo ponad 82% czuje się bezpiecznie spacerując po swojej okolicy. Tak wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa utrzymuje się już od wielu lat. Równie wysoko oceniana jest praca i skuteczność policji, bo, aż 72% mieszkańców uważa, że podkarpacka policja jest skuteczna w swoich działaniach. Około 74% mieszkańców pozytywnie ocenia pracę policjantów pełniących służbę w okolicy swojego miejsca zamieszkania [5].

W badaniu wielu istotnych zagadnień, w tym również przestępczości istotną rolę odgrywa statystyka. Na stronie internetowej «Statystyka» gromadzone są informacje w oparciu o postępowania przygotowawcze prowadzone przez Policję. Na podstawie tych danych zostały sporządzone wykresy przedstawiające przestępstwa na terenie miasta Jarosław. Opierając się na danych ze statystyki policyjnej, należy być świadomym, że jest to tylko pewna część przestępstw, które dotarły do wiadomości organów ścigania. Pozostałe stanowią ciemną liczbę przestępstw, których im więcej tym mniej wiarygodne dane o stanie przestępczości. Mniej rzeczywiste dane czy przekłamane dane dotyczą wszelkich statystyk, nie tylko policyjnych.

Jarosław w porównaniu z krajem i województwem charakteryzuje mniejsza liczba wszystkich przestępstw ogółem, co wskazuje na fakt, iż jest to miasto bezpieczne. Również na Podkarpaciu zmniejszyła się liczba przestępstw odnotowanych w roku 2015 o 780 w porównaniu z rokiem wcześniejszym.

W 2015 roku, aż o 3 001 zmniejszyła się liczba przestępstw kryminalnych na podkarpaciu w porównaniu z rokiem 2014. Natomiast sam Jarosław na tle województwa i Polski wypadł bardzo dobrze.

Przestępstw drogowych w porównaniu z województwem podkarpackim i Polską w Jarosławiu jest więcej, oznacza to, że nie jest bezpiecznie na drogach miasta. Przyczyny mogą być różnorakie min. dobra nawierzchnia dróg, duża liczba pojazdów przejeżdżających przez miasto. Statystyki policyjne wskazują, że w 2015 roku w województwie zmniejszyła się liczba wypadków, a także liczba osób rannych i zabitych w tych zdarzeniach. Jest więcej kolizji drogowych, zmniejszyła się liczba rannych i ofiar.

Statystyki KWP Rzeszów wskazują, że przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu odnotowały spadek, aż czterokrotny z 24 na 6 w porównaniu z rokiem 2014 na terenie województwa. Miasto Jarosław w porównaniu z województwem wykazuje mniejszą liczbę przestępstw tego typu.

W Jarosławiu jest odnotowywana większa ilość przestępstw przeciwko mieniu tj. włamań, kradzieży, bójek i pobić, a także uszkodzeń rzeczy. W 2015 roku na terenie całego województwa odnotowywany jest spadek tego rodzaju przestępstw, skradziono o 49 mniej samochodów niż rok wcześniej.

Tab. 1 Przestępstwa stwierdzone i oszacowane w latach 2012–2014 na terenie Jarosławia

	2012	2013	2014
Przestępstwa ogółem	648	590	447
Kryminalne	417	357	277
Gospodarcze	320	268	95
Drogowe	138	154	94
Przeciwko życiu i zdrowiu	75	59	59
Przeciwko mieniu	24	21	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://statystyka.policja.pl/st/ogolne-statystyki/47682,Postepowania-wszczete-przestepstwa-stwierdzone-i-wykrywalnosc-w-latach-1999-2014.html>

Przedstawione powyżej dane statystyczne, są tylko fragmentem działań Policji. Komenda Powiatowa Policji w Jarosławiu prowadzi wiele programów prewencyjnych w celu zwiększenia poziomu bezpieczeństwa mieszkańców np. «Stop patologiom-Razem bezpieczniej». Tworzone są «Mapy bezpieczeństwa», które są projektem ogólnopolskim, pozwalającym na kierowanie sił i środków tam, gdzie jest to konieczne z uwagi na poprawę bezpieczeństwa. Odbývają się konsultacje społeczne, podczas spotkań policjanci przedstawiają założenia tworzenia map zagrożeń na poziomie lokalnym. Podejmowanych jest wiele działań i akcji, które w znaczący sposób wpływają na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa na terenie powiatu jarosławskiego. Przez skuteczną działalność profilaktyczną, jaka jest podejmowana na terenie powiatu jarosławskiego, eliminowane są przyczyny negatywnych zachowań, dzięki czemu w znacznie mniejszym stopniu podejmowana jest walka ze skutkami zjawisk negatywnych.

Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wpływa, na jakość ich życia, a następnie na rozwój społeczeństwa. Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego należą do podstawowych zadań państwa. Zaangażowanie do współpracy wielu podmiotów i koordynacja ich działań musi przynieść pożądane efekty, a jednocześnie musi stanowić znaczące wsparcie dla działań Policji i innych służb, które odpowiadają za bezpieczeństwo.

Miasto Jarosław podjęło mechanizmy stałej współpracy Policji, Straży Miejskiej, administracji rządowej i samorządowej, organizacji społecznych, ludzi aktywnych, aby poprawić bezpieczeństwo na terenie miasta.

Mieszkańcy nie czują się bezpieczni pomimo tego, że podejmowanych jest wiele działań, które wpływają na poprawę bezpieczeństwa w mieście. Niepokój budzą zagrożenia, które nie dotyczą bezpośrednio, ale słyszymy o nich w mediach.

-
1. Dane Statystyczne Biura Kadr i Szkolenia KGP.
 2. <http://statystyka.policja.pl/>
 3. Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku, Warszawa 2013.
 4. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Jaros%C5%82aw>
 5. <http://statystyka.policja.pl/st/ogolne-statystyki/47682,Postepowania-wszczete-przestepstwa-stwierdzone-i-wykrywalnosc-w-latach-1999-2014.html>

Mariusz Śmierciak

doktorant Katedry Finansów i Strategii Przedsiębiorstwa,
Wydziału Zarządzania – Uniwersytet Łódzki
(Specjalistyczna Uzbrojona Formacja Ochronna,
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa)

CHARAKTERYSTYKA, FUNKCJE I ZADANIA SPECJALISTYCZNYCH UZBROJONYCH FORMACJI OCHRONNYCH W PODSYSTEMIE POZAMILITARNYM

Z chwilą powstania państwa polskiego po uzyskaniu niepodległości w 1918 roku, zrodziła się konieczność zapewnienia bezpieczeństwa osobom zajmującym najwyższe stanowiska w nowo utworzonej administracji. Nieustabilizowana sytuacja polityczna i gospodarcza kraju stwarzała zagrożenia, których bezpośrednią konsekwencją był zamach na pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Gabriela Narutowicza, dokonany 16 grudnia 1922 roku przez malarza Eligiusza Niewiadomskiego w salach warszawskiej «Zachęty». Okoliczności popełnienia tej zbrodni obnażyły nieudolność ówczesnych służb odpowiedzialnych za ochronę głowy państwa. W związku z powyższym w dniu 12 czerwca 1924 roku Minister Spraw Wewnętrznych Zygmunt Hübner powołał brygadę ochronną, której zadaniem było zapewnienie bezpieczeństwa osobie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Po wyborach parlamentarnych w 1989 roku, funkcjonariusze Biura Ochrony Rządu z dniem 1990 roku stali się żołnierzami, pozostając nadal w strukturze resortu spraw wewnętrznych, realizując zadania ochronne wobec najwyższych dostojników państwa i przedstawicieli delegacji zagranicznych. Ustalenie uchwały o działaniach administracji rządowej z 4 września 1997 roku spowodowało konieczność podporządkowania wszystkich jednostek wojskowych Ministrowi Obrony Narodowej. Rozpoczęto wtedy prace legislacyjne związane z prawnym uregulowaniem statusu formacji.¹ Z kolei wiosną 1989 roku w związku z szybkim postępem demokracji gospodarczej, pojawiły się w naszym kraju koncesjonowane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych agencje, których

¹ www.bor.gov.pl/historia BOR, 20.01.2011r.

przedmiotem działania stały się usługi detektywistyczne, ochrony osób i mienia oraz firmy obrotu bronią. Tak więc powstał i w ciągu kilku lat ugruntował się w świadomości społecznej nowy, nie znany w powojennej Polsce zawód «agent ochrony». Wprawdzie agent ochrony działa w sferze niepublicznej, to jednak jego rola w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest nie do przecenienia, szczególnie wobec wyraźnego niedostatku efektywności pracy służb publicznych. Głównymi trudnościami nowego zawodu był brak poczucia stabilności zawodu, rodzące się z codziennymi kontaktami agentów ochrony z przedstawicielami organów ścigania i ochrony porządku publicznego, którzy często nie dostrzegali w nim naturalnego sprzymierzeńca w realizacji własnych obowiązków, a także brak uregulowań określających jego status prawny.¹

Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne tworzone są jako podmioty prywatne przez osoby, które uzyskały koncesję na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia, posiadających pozwolenie na broń na okaziciela wydane na podstawie odrębnych przepisów. Podstawowym zadaniem SUFO jest ochrona osób i mienia realizowana przez pracowników ochrony posiadających stosowne uprawnienia. SUFO w zakresie ochrony osób i mienia mają obowiązek współpracy między innymi z Policją. Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne to wewnętrzne służby ochrony oraz przedsiębiorców, którzy uzyskali koncesję na usługi ochrony osób i mienia, posiadających pozwolenia na broń na okaziciela i tworzone są na podstawie ustawy o ochronie osób i mienia z dnia 22 sierpnia 1997 roku.²

Poza ustawowymi funkcjami i zadaniami Policja, szczególnie jej siły specjalne (antyterrorystyczne), realizuje zadania na rzecz Sił Zbrojnych i Obrony Cywilnej. Ważną rolę w zakresie wsparcia Policji w tym czasie będą spełniać odpowiednio zorganizowane, przygotowane i przeszkolone Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne, które ochraniać będą obiekty, obszary i urządzenia podlegające szczególnej ochronie, zarówno administracyjne, jak i gospodarcze. SUFO funkcjonują w jednostkach organizacyjnych takich resortów państwa jak: łączność, transport, gospodarka morską, gospodarka przestrzenna, budownictwo, przemysł i handel, rolnictwo, gospodarka żywnościowa oraz ochrona środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa, a także innych ogniw gospodarki obronnych. Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne to integralna część podsystemu pozamilitarnego, spełniająca obok Policji pomocniczą rolę w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego w zakresie ochrony życia, zdrowia i mienia w szczególnie ważnych obiektach gospodarki narodowej, przedsiębiorstw, jednostek organizacyjnych i prywatnych podmiotów gospodarczych.³

Na strukturę organizacyjną Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych ma wpływ wiele czynników, do najważniejszych z nich zaliczamy: rodzaj, charakter i usytuowanie chronionych obiektów. Przed podjęciem decyzji o ochronie obiektu należy dokonać wstępnego określenia jego planu organizacyjnego, możliwości i potrzeb w zakresie niezbędnych sił i środków, które powinny zapewnić bezpieczeństwo chronionego obiektu. Osiągnąć ten cel możemy dokonując oceny charakteru obiektu. Czy jest to zakład świadczący usługi, czy też produkujący określone dobra (obiekt handlowy, zakład przemysłowy lub inny obiekt). Jaki obszar obejmuje obiekt (jego wielkość), sposób zabezpieczeń (fizycznego i technicznego zabezpieczenia), usytuowanie obiektu w najbliższym otoczeniu. W przypadku ochrony osób zwracamy uwagę na pozycję społeczną tych osób, majątek, miejsce zamieszkania, wykonywaną funkcję, cechy osobiste chronionych osób.⁴

W rozważaniach nad rozwiązaniem organizacyjnym problematyki przygotowania i użycia Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych, w działaniach na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego podczas kryzysów polityczno-militarnych i wojny, powinniśmy między innymi uwzględnić takie elementy jak:

1. Strukturę podmiotową tworzonych formacji: – stan osobowy i przygotowanie zawodowe pracowników ochrony, wykształcenie, – określenie poszczególnych stanowisk, obsadzenie ich pracownikami ochrony, – przygotowanie do wykonania zadań w okresie zagrożeń, – mobilizacyjne uzupełnienie Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych,

2. Strukturę przedmiotową: stan wyposażenia i uzbrojenia, stan techniczny otrzymanego wyposażenia i uzbrojenia w czasie pokoju i mobilizacji, -stanowiska kierowania i dowodzenia SUFO, -sposób uzupełniania sprzętu, uzbrojenia i wyposażenia,

3. Strukturę funkcjonalną: – niezbędną dokumentację dotyczącą funkcjonującej SUFO w czasie pokoju i zagrożeń (plan ochrony i obrony, współdziałanie, inżynierską rozbudowę terenu), – struktury organizacyjne czasu pokoju i zagrożeń, – szkolenie, – zasady współdziałania z organizacjami pozamilitarnymi, -rozwiązania prawne dotyczące organizacji, wyposażenia, uzbrojenia, szkolenia i użycia

¹ E. Kędra, «Vademecum agenta i agencji ochrony», Set, Warszawa 1994, s.3-4

² Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. nr 2016, poz. 1432)

³ D. Kowalski, «Ochrona osób i mienia-Vademecum», Lublin 2000, s. 11-12

⁴ Płk. dr K. Wilun, «Ochrona Osób i Mienia», Bielsko Biala 2005, s. 185

SUFO w okresie zagrożeń, – ogólne zasady kierowania przez organa rządowe i samorządowe, stosownie do ich kompetencji.¹

Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne w czasie pokoju wykonują zadania o charakterze ochronnym. Natomiast w okresie zagrożeń i wojny będą realizować również zadania obronne, do czego będą odpowiednio przygotowane, wyposażone i uzbrojone. Rodzaj i skala zagrożeń będzie inna w rejonie obiektów chronionych przez SUFO w Warszawie i jej otoczeniu, centrum, centrum administracyjnym kraju, a inna w pozostałych rejonach kraju, niekiedy nie objętych bezpośrednio zagrożeniami dywersyjnymi, działaniami desantów i grup rajdowych przeciwnika. Przewidywane do kontraktowania poza Siłami Zbrojnymi Rzeczypospolitej Polskiej usługi ujęte w koncepcji, są priorytetowymi dla odciążenia wojska od działalności nie wynikającej z pełnienia funkcji militarnych, a zakres ich wdrażania będzie determinowany potrzebami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, zwanych dalej Siłami Zbrojnymi.² Podsystem niemilitarny jako element systemu obronności państwa obejmujący niemilitarne ogniwa obronne jest przygotowany do wsparcia podsystemu militarnego, zapewnienia funkcjonowania struktur państwa, przetrwania społeczeństwa w warunkach kryzysu i wojny. Jest również przygotowany do prowadzenia działań mających na celu likwidację skutków klęsk żywiołowych spowodowanych siłami przyrody, likwidację pożarów przestrzennych, udzielanie pomocy ludności w likwidacji skutków uwolnienia toksycznych środków chemicznych i substancji radioaktywnych, likwidację wielkich katastrof budowlanych, komunikacyjnych i ekologicznych. W skład podsystemu pozamilitarnego wchodzi wszystkie (poza Siłami Zbrojnymi) ogniwa wykonawcze administracji publicznej, inne instytucje państwowe i przedsiębiorcy, na które są nakładane lub którym zleca się wykonywanie zadań obronnych w ramach powszechnie obowiązującego prawa. Pozamilitarne ogniwa systemu obronności państwa funkcjonują w ramach działów administracji rządowej oraz struktur terytorialnych systemu obronności państwa. Zgodnie z powinnościami konstytucyjnymi zadania obronne spoczywają zarówno na wszystkich ogniwach systemu obronności państwa, jak i na organizacjach politycznych, gospodarczych, społecznych i religijnych. Podstawą siły obronnej kraju jest świadomość obronna każdego obywatela, kształtowana w rodzinie, szkole, pracy i we wszystkich sferach działalności publicznej. Stan i możliwość działania układu pozamilitarnego zależą od możliwości gospodarki, od przygotowania kierowniczej kadry przedsiębiorstw państwowych i prywatnych oraz od jej przekonania o konieczności świadczeń na rzecz obronności. Miejsce i rolę poszczególnych ogniw pozamilitarnych w systemie obronności państwa wyznaczają stojące przed nimi zadania na rzecz sił zbrojnych i obronności kraju. Najważniejsze zadania obronne w czasie pokoju realizują polityczne, gospodarcze i administracyjne struktury państwa. Dotyczy to w szczególności polityki zagranicznej, wywiadu, produkcji i zakupu uzbrojenia oraz sprzętu wojskowego, wewnętrznej obronności ludności i struktur państwowych, obrony cywilnej oraz powszechnej edukacji obronnej społeczeństwa.³

Problematyka ochrony osób i mienia wiąże się ściśle z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego w państwie. Zagadnienia te nie są czymś nowym, czymś co pojawiło się dopiero we współczesnym świecie. W takiej czy innej formie występowało ono w historii wszystkich społeczeństw. W Polsce obok straży przemysłowej, pocztowej czy bankowej, zaczęło powstawać coraz więcej firm oferujących usługi ochrony osób i mienia, w związku z czym rozpoczęto prace nad ustawowymi uregulowaniami prawnymi w tym zakresie.

Istotny wpływ umiejscowienia Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych w systemie obronności państwa miały takie czynniki jak: – przygotowanie do wstąpienia Polski do NATO i związana z tym przebudowa dotychczasowego systemu obronności, – zmiana przepisów prawa, spowodowana dostosowaniem naszego systemu do wymagań NATO, tak w zakresie problematyki bezpieczeństwa jak i obronności, – nie uwzględnianie w początkowym okresie ogniw pozamilitarnych jako ważnego elementu obrony i ochrony państwa.

Główną tezą jest stwierdzenie, że SUFO w obecnych strukturach organizacyjnych, nie jest w stanie w pełni wykonywać zadań w zakresie ochrony i obrony obiektów podczas kryzysów polityczno- militarnych i wojny. Konieczne stało się w związku z tym wypracowanie takiej struktury i takich metod i form działania, by skutecznie chronić powierzone obiekty przed wszelkiego rodzaju zagrożeniami w czasie pokoju i podczas wojny. Zaistnienie SUFO w podsystemie pozamilitarnym Systemu Obronności Państwa, spełnia istotną rolę w zakresie ochrony i obrony obiektów szczególnie ważnych dla obronności państwa, bezpieczeństwa publicznego i innych ważnych względów, które wymagają dostosowania istniejących przepisów prawa lub opracowania odpowiednich przepisów gwarantujących wykonanie postawionych zadań w czasie pokoju, zagrożenia i wojny. Żeby SUFO mogły realizować zadania w czasie kryzysów polityczno militarnych i

¹ M. Enerlich, J. Wojtal, M. Milewicz, «Ochrona osób i mienia», TNOiK, Dom Organizatora, Toruń 2000, s. 41

² Decyzja nr 318 Ministra Obrony Narodowej w sprawie wdrożenia systemu kontraktowania usług poza Siłami Zbrojnymi Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2008r.

³ Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2009r.

wojny , należy przygotować je do ich wykonywania już w czasie pokoju. Przez prowadzenie ćwiczeń w których będą uczestniczyły stany osobowe SUFO wraz z uzupełnieniem mobilizacyjnym. Uzyskanie doświadczenia z działań, podczas różnorodnych zagrożeń, pozwoli na wypracowanie optymalnych rozwiązań w zakresie podporządkowania, dowodzenia i kierowania oraz uzbrojenia i mobilizacyjnego uzupełnienia Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych.

-
1. E. Kędra, «Vademecum agenta i agencji ochrony», Set, Warszawa 1994, s. 3-4.
 2. D. Kowalski, «Ochrona osób i mienia-Vademecum», Lublin 2000, s. 11-12.
 3. Płk. dr K. Wiłun, «Ochrona Osób i Mienia», Bielsko Biała 2005, s. 185.
 4. M. Enerlich, J. Wojtal, M. Milewicz, «Ochrona osób i mienia», TNOiK, Dom Organizatora, Toruń 2000, s. 41.
 5. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. nr 2016, poz. 1432).
 6. www.bor.gov.pl/historia BOR, 20.01.2011r.
 7. Decyzja nr 318 Ministra Obrony Narodowej w sprawie wdrożenia systemu kontraktowania usług poza Siłami Zbrojnymi Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 lipca 2008 r.
 8. Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2009 r.

Зміст

Благута Р. І. РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПЕРСПЕКТИВ	3
Авраменко О. В. ПОНЯТТЯ ІСТОТНОЇ ШКОДИ ЯК НАСЛІДКУ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	5
Ангеленюк А.-М. Ю., Дубковецька Х. І. ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ.....	6
Андрушко А. В. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАХОПЛЕННЯ АБО ТРИМАННЯ ОСОБИ ЯК ЗАРУЧНИКА: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	8
Бабецький Р. В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	10
Баб'як А. В. ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗГВАЛТУВАННЯМ	11
Бакутін Є. І., Демченко Ю. В. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	13
Беднарська В. М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ.....	15
Беспаль О. Л. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ПОТЕРПІЛИЙ», «ПОСТРАЖДАЛИЙ», «ЖЕРТВА» В ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЩОДО ДІТЕЙ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ҐРУНТІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН.....	17
Бєгалов Є. П. ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ПЕРЕПРАВЛЕННЯМ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ	18
Бідняк Г. С. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДБОРУ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ЗРАЗКІВ	20
Бортник Н. П. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МІГРАЦІЯ»	21
Босак К. С. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ.....	23
Ботнаренко І. А. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ	24
Бурак М. В. ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	26
Бурда С. Я. ДО ПИТАННЯ ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	28
Винник А. О. ОСОБЛИВОСТІ МАЙНА, ЯКЕ ПІДЛЯГАЄ СПЕЦІАЛЬНІЙ КОНФІСКАЦІЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ.....	29

Висоцький В. М. ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ВІД КАТУВАНЬ	31
Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю. ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	33
Газдайка-Василишин І. Б. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ВИРІШЕННЯ ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ ЧИ СТВОРЕННЯ НОВИХ?	35
Ганчич В. О. ЕВТАНАЗІЯ. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	36
Гарасимів О. І., Захарова О. В. ЛОГІКО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОМИЛКИ СЛІДЧИХ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	38
Гловюк І. В. УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА	40
Годяк А. І., Сорока К. П. СПРОСТУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ	42
Горпинюк О. П. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ (СТ. 114-1 КК УКРАЇНИ): ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	44
Гураль Л. О. ПОНЯТТЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ	45
Гуцуляк Ю. В. РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРИЗМІ НАЛЕЖНОСТІ СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	47
Данчул О. С. ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ОПТИМІЗАЦІЮ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ТА ГРОМАДЯНАМИ	49
Демків Р. Я., Євхутіч І. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	51
Дем'янчук В. О. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РІВЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	52
Дідик Н. І. РЕФОРМАТОРСЬКІ ПРОЦЕСИ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	54
Дільна З. Ф. ВСТАНОВЛЕННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ» ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ	56
Дмитрик Ю. І., Гарват Т. В. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	58
Дорохіна Ю. А. ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ	61
Дубінська З. П. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ДЖЕРЕЛО ПРАВА» ТА «ФОРМА ПРАВА»	63
Дударець Д. В. ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	65

Дурач В. М., Орел С. М. ПОЛІЦЕЙСЬКІ ВЛАСТИВОСТІ СУЧАСНОЇ АРМІЇ	67
Дуфенюк О. М. ПОРЯДОК ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА ПОЛЬСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	69
Єсімов С. С., Самойлич І. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	71
Жидецький Ю. Ц. МАЙНДФУЛНЕС ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	73
Жук О. М. ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВOPOPУШЕНЬ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ	75
Жупіна О. С. ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	77
Задерієнко С. І. ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	79
Захарко А. В. КОМПЕТЕНЦІЯ СЛІДЧОГО ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ, ЯКА МАЄ НАМІР ЗАЛИШИТИ МІСЦЕ ПОДІЇ, ДО ЗАКІНЧЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	81
Зачек О. І., Козаченко В. В. ЕЛЕКТРОШОКОВІ ПРИСТРОЇ – СУЧАСНІ СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	83
Зінковський І. П. НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ	85
Йосипів Ю. Р. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ «ЧОРНОГО» РИНКУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ.....	87
Йосипів А. О. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ	89
Йосифович Д. І. ДО ПИТАННЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ.....	91
Камінська Н. В., Білас А. І. ПРОБЛЕМИ КООРДИНАЦІЇ ТА УНІФІКАЦІЇ СТАНДАРТИВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	93
Карачевцев Я. М. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПОСИЛЕННЯ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОНИХ ОРГАНІВ	96
Катеринчук К. В. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	96
Керевич О. В., Андрєєва Є. Г. ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ ДОПОМОГИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	98
Кернякевич-Танасійчук Ю. В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: КРИТЕРІЇ ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ	99

Кіргеєцький Ю. І., Кіргеєцька М. С. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	100
Кіцул Ю. С. ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ	102
Климчук М. П., Марко С. І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ	103
Ковалів М. В., Чайковська Л. Є. ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	105
Коваленко А. В. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	107
Коваленко Н. В. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ	108
Ковальська М. Ю. ОЗНАКИ БАНДИ ПРИ ВЧИНЕННІ БАНДИТИЗМУ	110
Ковальчук В. П. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, УЧИНЕНИМ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ	111
Ковальчук О. В. ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ДІЯЛЬНІСТЮ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ	113
Козут Я. М., Хатнюк Ю. А. ОКРЕМІ ЗАГРОЗИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ	115
Комісарчук Ю. А., Багин С. С. РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	116
Кононець В. П. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	118
Корольчук В. В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРАВАЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ	120
Крупнова Л. В. ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	121
Крюков О. О. ОКРЕМІ ЗАКОНОДАВЧІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	123
Кубальський В. Н. ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ	125
Кунтій А. І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ	127
Курило Л. В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ	129
Курляк М. Д. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ, ЯКІ ЗДАТНІ ВЧИНИТИ ОСОБЛИВО ТЯЖКИЙ ЗЛОЧИН	131

Кучер В. О., Курило Т. В. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПОЛІЦІЮ: ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН.....	132
Лепеха О. М., Кондратюк О. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО УРЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	134
Лещук А. Р. ЩОДО ПРОБЛЕМ СПІВВІДНОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З КОНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЮ.....	136
Литвин А. А. ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ	138
Литвинов В. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, У ЯКОМУ НАКЛАДЕНО АРЕШТ НА МАЙНО	140
Лісцина Ю. О. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У ЗАПОБІГАННІ КОМПЕТЕНТНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ПОРУШЕННЮ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ АБО ТКАНИН ЛЮДИНИ ТА НАСИЛЬНИЦЬКОМУ ДОНОРСТВУ	142
Лісовий М. А. ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	144
Ліщук Б. В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	146
Майстренко М. М., Радик Р. В. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	147
Мармура О. З. ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ.....	149
Мінка Т. П. ЧИСЕЛЬНІСТЬ МВС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ	151
Мовчан А. В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	152
Мозоль В. В. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: НАПРЯМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ.....	155
Моргун М. В. ПІДГОТОВКА СНАЙПЕРІВ ПОЛІЦІЇ. ПРИВЕДЕННЯ 7,62 ММ СНАЙПЕРСЬКОЇ ГВИНТІВКИ ДРАГУНОВА ДО НОРМАЛЬНОГО БОЮ	157
Московчук М. О. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	159
Нагачевський С. В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	160
Назар Ю. С., Васюк С. В. ЩОДО ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗІ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА ЗАЯВИ І ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ	161
Однолько І. В. ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ	163

Омельчук Л. В. БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИНАМИ ТА МЕТОДИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	165
Орлов Ю. В. ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	167
Павлова Н. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ ...	169
Парасюк Н. М., Парасюк В. М. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (ПОГЛЯД НА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ)	171
Пасєка О. Ф. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ	173
Петрів Ю. П. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ	175
Пічкуренко С. І., Злагода О. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	176
Плетенець В. М. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ	178
Політова А. С. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ (2014–2017 РОКИ)	179
Поліщук Г. С., Тернавська А. А. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПОБІГАННЯ ДОВЕДЕННЮ ДО САМОГУБСТВА ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ: ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	181
Поляк С. П. СТАН ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ РИЗИКАМ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ	183
Проць І. М., Баран М. В. ЗНАЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	185
Пряхін Є. В. ПРОФІЛАКТИКА КРИМІНАЛЬНИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ У СВІТЛІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ ДО 2020 РОКУ	187
Ратнова А. В. ДОКАЗУВАННЯ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ WEBMONEY, ЩО ПРИЗВЕЛО ДО ВИТОКУ ІНФОРМАЦІЇ	189
Ревак І. О. НЕДЕРЖАВНА СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ СФЕРІ	190
Рибалко В. О., Филистин А. О. ОБ'ЄДНАННЯ І ВИДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ	193
Рибалко В. О., Беркій Х. Л. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	195
Романівка З. Є. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗНАРЯДЬ ТА ЗАСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	197

Ростовська К. В. ДО ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	199
Руденко Т. В., Руденко А. П. «КАРАЛЬНА ПСИХІАТРІЯ» ЯК СИСТЕМА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВИКОРИНЕННЯ ЇЇ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	200
Рудий Т. В., Живко З. Б., Рудий А. Т. СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	204
Ряшко О. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВПІЗНАННЯ ОСІБ ЧИ РЕЧЕЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ	207
Самарчук М. В. ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ПРИ КОНКУРЕНЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ	209
Сарат А. О., Бурак М. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	211
Сеник С. В. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	213
Сеник В. В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ DATA MINING ДЛЯ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ	214
Серкевич І. Р., Маковецька Н. Є. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРИЗМ» І «ТЕРОР»	215
Сибірня Р. І., Сибірний А. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНИХ ВИМОГ ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	217
Сидор М. Я. РОЛЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ У БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ	219
Синенький В. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	220
Сковронська І. Ю., Юськів Б. М. КОНЦЕПТ «ЗАКОН» У КОНЦЕПТОСФЕРІ ПРАВА	223
Сковронський Д. М. ЕТИЧНА СКЛАДОВА СУДОВОЇ ПРОМОВИ ПРОКУРОРА	224
Смичок В. Д., Хомин О. Й. РОЗРОБКА АЛГОРИТМІЧНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ ВИЯВЛЕННЯ ЗАМІНУВАННЯ АВТОМОБІЛЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ	225
Смотрич Д. В. ОСНОВНІ ФОРМИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СПОРІ	227
Сокиран Ф. М. УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ РЕФОРМУВАННЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	229
Солдатенко О. А. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	231

Стукаліна Н. Т. НЕЗАКОННИЙ ВИДОБУТОК БУРШТИНУ НА ПОЛІССІ: ПРИЧИНИ, ПРОБЛЕМИ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	233
Сукмановська Л. М. ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ФОРМА БОРОТЬБИ З ПРОЯВАМИ ТЕРОРИЗМУ	235
Сюравчик В. Г. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	237
Татарин І. І. ТИПОВІ ВИПАДКИ ЗМІНИ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ	240
Татарин Н. М. ТИПОВІ МІСЦЕ ТА ЧАС ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ САМОВІЛЬНИМ ЗАЙНЯТТЯМ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНИМ БУДІВНИЦТВОМ	242
Тимчишин Т. М. ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ	244
Туз Н. Д. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ФАКТОР НЕЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	246
Турлова Ю. А. ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ У СТРУКТУРІ ДЕТЕРМІНАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	247
Тюн В. М. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАГЛЯДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА ДОВКІЛЛЯМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	249
Тьорло О. І. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ СКЛАДОВІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА»	251
Устрицька Н. І. СУДИМІСТЬ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ.....	252
Федулова І. М. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 206-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЇЇ СКЛАДОВІ ТА ЗМІСТ	254
Федченко В. М. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	256
Філіпенко А. С. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	258
Фоменко М. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 170 КК УКРАЇНИ, ІЗ ДЕЯКИМИ СУМІЖНИМИ СКЛАДАМИ ЗЛОЧИНІВ	260
Хитра А. Я. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	262
Хомин О. Й., Бутрин О. І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ СЬОГОДЕННЯ.....	263
Хомів О. В. МИТНА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	265

Церкуник Л. В. ПРО ДЕЯКІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ.....	266
Червінчук А. В. ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЗАФІКСОВАНІ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ	267
Чистоклетов Л. Г., Хитра О. Л. ТЕРОРИЗМ В УКРАЇНІ: УМОВИ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВЧИНЕННЯ	270
Шевців М. Б. ЩОДО ОКРЕМИХ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	272
Шевчишен А. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ	274
Шопіна І. М., Коліда Т. В. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ФІНАНСІВ	276
Шульга А. М. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ.....	277
Яворська Т. В. ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ СТРАХОВОМУ ШАХРАЙСТВУ	279
Яворський Я. Т. ОБРАННЯ ПРОКУРОРА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	280
Ярема О. Г., Сенютрович І-Х. В. УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН	282
Яремко Г. З., Гіцинський І. Ю. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ВИКРАДЕННЯ ТВАРИН, ЩО ВИЛУЧЕНІ ІЗ СТАНУ ПРИРОДНОЇ ВОЛІ.....	284
Faldowski Marek WYŻSZA SZKOŁA POLICJI W SZCZYTNI W ZWALCZANIU WSPÓŁCZESNYCH FORM PRZESTĘPCZOŚCI W CYBERPRZESTRZENI	285
Fedewicz Henryk POSTAWY SPOŁECZNE WOBEC OCEN ZAUFANIA DO SŁUŻB POLICJI	289
Kawecki Andrzej KRAJOWA MAPA ZAGROŻEŃ JAKO ISTOTNE NARZĘDZIE KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZEŃSTWA LOKALNEGO	292
Mikołajczyk Zbigniew Kazimierz ISTOTA ZWALCZANIA PRZESTĘPCZOŚCI NA POZIOMIE LOKALNYM – KONCEPCJA RUCHOMYCH PRZESTRZENI	295
Rejman Krzysztof, Zawadzki Aleksander PRZESTĘPCZOŚĆ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM NA PRZYKŁADZIE POWIATU JAROSŁAWSKIEGO	301
Śmierciak Mariusz CHARAKTERYSTYKA, FUNKCJE I ZADANIA SPECJALISTYCZNYCH UZBROJONYCH FORMACJI OCHRONNYCH W PODSYSTEMIE POZAMILITARNYM	303

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції*

10 листопада 2017 року

Опубліковано в авторській редакції

Підписано до друку 31.10.2017 р.
Формат 60х84/8. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 36,73.
Тираж 100 прим. Зам. № 123-17.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.